

A TÖKÉLETES VÁLASZTÓJOG

ÍRTA:

BERECZ SÁNDOR DR.

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BUDAPEST,

17.919. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Czakó Elemér dr.)

Az általános, egyenlő és titkos: a tökéletes választójog

minden őszinte hívének ajánlom munkámat a választójog reformjáról. *Megszervezett demokráciában rejlik a legnagyobb konzerváló erő és nemzeti érdekeinket* akkor szolgáljuk legjobban, ha azok védelmét a nép összességére bízuk. „100 kommunista a Reichstagban olyan rekord, amire az önkényes rendszer büszke lehet!” — így jellemezte a novemberi választás eredményét a legtekintélyesebb német világlap. Ez a 20 ezer híján hatmillió kommunista szavazat intőjel azok részére, akiknek lelkiismeretén fordul meg a magyar választójog reformja, ami másfél esztendő óta kormányprogramm. Közel húsz esztendőn át folytatott tanulmányaimat értékesítettem könyvem megírásánál. Igyekeztem megismerni a külföld választójogi irodalmában mindazt, amit *idegen rendszerek szolgálai másolata helyett sikeresen használhatunk választójogi reformunk előkészítésében*. Magyarország 1848-ban bekapcsolódott az európai alkotmányos demokráciába és választójogi törvényünk felülmulta a korszak hasonló törvényalkotásait. Most ismét itt az alkalom, hogy követésre méltó példával járjunk elől. A különböző színű — *izmusok* tőlünk idegen atmoszférában fogant képviseleti rendszerek átültetésével nem szabad megfertőzni törvénytarunkat.

Munkám címe csak azt jelzi, hogy a lehetőség szerint tökéletes választójog alkotására kell törekednünk. *MacDonald* szavai visszhangzanak fülemben: *A demokrácia nem az orrok megszámlálásából áll!*, vagy amint boldogult *Seipel* kancellár írta: „*választási matematikusok spekulációival nem lehet a demokrácia javára valami nagyot alkotni!*”

Szigorú cenzúrát gyakoroltam magammal szemben, hogy a mai helyzet diagnózisát hűségesen adjam, a terápiában pedig az összes elképzelhető módokat és lehetőségeket ismertessem. De bevallom, nem tudtam *három fiatalkori impresszióm* hatásától szabadulni. Még kilenc éves voltam, amidőn szülővárosom főterén egy téli napon *idegen vezényszavak pattogtak*, gúlába rakott fegyverek foglalták el a békés piaci árusok helyét és egy szűk kordonon át ködmönös atyafiaik vonultak fel lassan — szavazni...

Egyetemi hallgató koromban tapasztaltam, hogy katonai kordon nélkül is milyen példás rendben választott a német birodalom 1912-ben: konzervatív és szociáldemokrata jelöltek *közös gyűléseken*, felváltva igyekeztek választópolgártársaikat meggyőzni, hogy a szavazófülkében miképpen gyakorolják választójogukat. Hasonló kép az 1914-es francia kamarai választásról: a végrehajtóhatalom közegei kedélyesen mosolyogva olvasták az ellenvélemény jelszavát: *Vive la monarchie!* A köztársaság annál erősebb lett.

És *1920 januárjában*, egy gyönyörű téli vasárnap a legbékésebb rendben álltunk egymás mellett a budapesti szavazókörök előtt.

Végre nálunk is polgárjogot kapott a titkos szavazás. Nem pattogtak többé idegen vezényszavak, nem töltöttek élesre, de udvarias rendőrök igazították útba a szavazókat...

És miért nem lehetne ez ugyanígy a trianoni határokon innen is minden községben? *Gróf Széchenyi István* 1848 előtt *közvetlen képviselőket* követelt a magyar paraszt részére:

„... Már pedig 900 esztendő leforgása alatt, *erre csakugyan megérett a magyar szántóvető.* Azonban kilenc milliórul forog kérdés, *ki hü jobbágy, s mily hű! s jó katona s mily jó!* szóval: *ki minden terhek türedelmes viselője, s melynek oly nagy része a magyarság utolsó záloga, reménye, fentartója,*”

Kétségtelen, *hogy ma a titkos választójog mellett érvelne így gróf Széchenyi István.*

Hálás köszönetemet fejezem ki ezen az úton is *Csupor István* miniszteri tanácsos úrnak, a belügyminisztérium közjogi osztálya vezetőjének és a választójogi ügyek előadójának, *Somogyi Gyula dr.* miniszteri titkár úrnak, akik az országgyűlési képviselőválasztások hivatalos eredményét és a legújabb választói névjegyzéket voltak kegyesek rendelkezésemre bocsátani. *Nagy Miklós dr.*, az országgyűlési könyvtár igazgatója és *Panka Károly dr.* könyvtárigazgató urak a parlamenti könyvtár végtelen értékes anyagával mozdították elő tanulmányaimat. *Dr. Georg Kaisenberg* miniszteri tanácsos úr, a német birodalmi belügyminisztérium választási szakértője a legújabb német választójogi tervezeteket küldötte meg. *Georges Lachapelle* úr, a francia *Comité Républicain de la Représentation Proportionnelle* egykori főtitkára, szakszerű munkáival, az *angol Proportional Representation Society* számos tanulmányával tisztelt meg és első kézből kaptam sok külföldi parlament hivatalos adatait is. Külföldi tanulmányutaimon a párizsi *Bibliothèque Nationale*, *Bibliothèque Ste-Geneviève* és főleg a *Carnegie Institut* könyvtárai, továbbá a londoni *School of Economies* gazdag gyűjteménye tették lehetővé a francia és angol anyag tanulmányozását.

Édesatyám, *Berecz Sándor dr.* nyugalmazott főiskolai tanár, a terjedelmes anyag rendezésében és a táblázatok készítésében volt fáradhatatlanul lelkes segítőtársam.

Könyvem adatainak hitelességét forrásmunkáim fémjelzik. Ezek jegyzékét a függelékben közlöm és itt csak *Dr. Kari Braunias: Das parlamentarische Wahlrecht* címen megjelent kézikönyvét emelem ki, amely 1932 márciusig foglalja magában 36 európai ország választójogára vonatkozó adatokat. Ezeket az *Annuaire Interparlementaire 1932.* kötetéből egészítettem ki, amelynek kitűnő szerkesztője, *Mirkine-Guetzevitch*, a Sorbonne tanára, szíves tanácsaival is ellátott.

Budapest, 1932 november 17-én.

Berecz Sándor

Egységes fronton a választójogi reformért

Másfél év alatt három kormány vette programjába a választójog reformját

Magyarország kormányzója az 1931—36. évi országgyűlést 1931 július 21-én megnyitó beszédében az országgyűlésre váró feladatokról szólván, a többi között ezeket mondotta:

A törvényhatósági választójog reformjánál szerzett tapasztalatok figyelembevételével a megkezdett ösvényen haladva, de *mindig a nemzeti követelményekkel összhangban, az országgyűlési választójogi törvény reformját a kormány alkalmas időben a törvényhozás elé kívánja terjeszteni.*

Az államfői beszédet a kormány akkori elnöke, *gróf Bethlen István* ellenjegyezte. Egy hónappal később már új kormány állt az ország élén, amelynek elnöke, *gróf Károlyi Gyula* a képviselőházban ismételten nyilatkozott a választójog reformjáról. Az első alkalmat erre 1931 november 11-én *Weltner Jakab* szociáldemokrata képviselőnek a miniszterelnökhöz intézett interpellációja szolgáltatta, amely a következőképpen hangzott:

Hajlandó-e a miniszterelnök úr a választójogi törvény módosításáról, az általános titkos választójog megvalósításáról, a most érvényben levő ajánlási rendszer megszüntetéséről rövid időn belül törvényjavaslatot terjeszteni a Ház elé, hogy Magyarország népe a demokratikus intézmények megteremtésével a demokratikusan kormányzott népek sorába emelkedhesek?

Gróf Károlyi Gyula miniszterelnök az interpellációra így válaszolt:

Tisztelt Képviselőház! (Halljuk! Halljuk!) A választójog kérdését sokkal súlyosabbnak, fontosabbnak és komolyabbnak tartom, semhogy most egy interpelláció és az arra adott válasz keretében letárgyalni lehetne. (*Kabók Lajos*: Legalább a szándékot tessék megmondani!) Én természetesen készséggel elismerem a tisztelt képviselőtársamnak azt a jogosultságát, hogy neki a mai választójogi rendszer helytelennek tűnik fel és azon változtatni akar. Meglehet, hogy tisztelt képviselőtársamnak ebben igaza van. Én most a kormány álláspontját semmi tekintetben sem szegezhetem le, mert *ezt a fontos kérdést minden doktrína, minden jelszó hangoztatása nélkül* komolyan, alaposan és az ország érdekében kell letárgyalni, még mielőtt erre nézve a kormány végleges álláspontot foglalna el és azzal a törvényhozás elé járulna. (*Esztergályos János*: De foglalkoznak vele!) Méltóztatnak tudni, hogy a kormányzatnak első és főfeladata a gazdasági és pénzügyi kérdések elintézése (*Propper*

Sándor: összefügg a kettő!) és addig, amíg ezen a téren a legszükségesebb eredményeket el nem érjük, fizikai lehetetlenség a kormány számára s nekem "sincs időm fizikailag arra, hogy más — elhiszem, hogy elsőrangú és fontos — alkotmányjogi és politikai kérdésekkel foglalkozzunk. Ez az oka annak, hogy a kormánynak erre vonatkozó álláspontját nem áll módomban a tisztelt Képviselőházzal közölni. Kérem, méltóztassék egyelőre ezt a választ tudomásul venni. (*Malasits Géza*: Körülbelül ezt mondotta Széli Kálmán is!)

„A választójogi reformnak megnyugvást kell hozni!”

Az interpellációra adott választ a kormány többsége természetesen tudomásul vette. Másodszor — illetve érdemben először — 1932 március 11-én nyilatkozott *gróf Károlyi Gyula* miniszterelnök a választójogról akkor, amidőn *Zsitvay Tibor* igaz ságügyminiszter benyújtotta az országgyűlés tagjainak összeférhetetlenségéről szóló törvényjavaslatot és a miniszterelnök szükségesnek tartotta, hogy a nemzeti összefogásról és a kormány programjáról szóljon a képviselőházban.

— Számtalanszor hangoztatják — szolt a miniszterelnök nyilatkozata — és pedig nemcsak a tisztelt szociáldemokrata párt oldaláról, de az ellenzék más oldaláról is, sőt úgy tudom, hogy pártkülönbség nélkül történtek ilyen kijelentések —, hogy a *választójog reformra szorul. (Úgy van! Úgy van! balfelől. Halljuk! Halljuk!)* Itt merem azt állítani, hogyha így állítjuk fel a kérdést, *véleménykülönbség egyáltalában nincs. (Váry Albert: Úgy van! — Propper Sándor: Lássuk a tetteket! — Kun Béla: Mikor jön az a reform?)* Azt, hogy a régi választójogi törvény mai alakjában fenntartandó volna és hogy annak alapján történhessenek majd a legközelebbi választások, azt hiszem, pártkülönbség nélkül nem is vallja már senki. ("Úgy van! Úgy van! — Taps a jobb- és baloldalon. — *Eckhardt Tibor*: Soha többet! — *Váry Albert*: Úgy van! — Halljuk! Halljuk!) Ennélfogva én kívánatosnak tartom azt, hogy *mihelyt a legszorgosabb, legegésőbb szükséges gazdasági és pénzügyi kérdéseken túl van a kormány*, túl van a törvényhozás és bizonyos nyugalmi idő elérkezik — csak bizonyos relatív értelemben vett nyugalmi idő lesz, mert hiszen gazdasági küzdelmeink valószínűleg még hosszú ideig el fognak tartani, (Zaj a szélső baloldalon. — Halljuk! Halljuk!) de a mai helyzethez képest, a mai gazdasági küzdelemhez és harchoz képest, amelyben ma tulajdonképpen éjjel-nappal benne van a kormány (Úgy van! Úgy van! jobbfelől és középén) ez rövid idő múlva talán mégis enyhülni fog — abban a helyzetben lesz a kormány, hogy *kellő lelkiismeretességgel behatóan foglalkozhassak a választói jog kérdésével.* (Helyeslés a baloldalon és a középén.) Ennek mikéntjéről így, most ötlet-szerűség (*Kun Béla*: Még ebben az évben!) nyilatkozni nem akarok és nem vagyok hajlandó, de azt kijelentem, mint meggyőződésemet, hogy *a választói jog elkészítendő reformjának, nézetem szerint feltétlenül olyannak kell lennie, ami általános megnyugvást*

hoz (Helyeslés a baloldalon és a középén) és ami lehetővé fogja tenni, hogy a választójog kérdése belátható időre azután lekerüljön a politikai porondról. (Helyeslés és taps a jobb- és a baloldalon. — *Peyer Károly*: Nagyon rossz ez a nyilatkozat!) Én igenis kötelességszerűen óvatos vagyok. (*Peyer Károly*: Nagyon óvatos! — *Petrováczy Gyula*: Arról a helyről csak óvatosan lehet beszélni! — Halljuk! halljuk!)

„Kár volt meg nem csinálni a titkos választójogot már 1926-ban”

Az 1932—33. évi állami költségvetés tárgyalása során számos ellenzéki képviselőkön kívül több tekintélyes kormánypárti képviselő is foglalkozott a választójogi reform kérdésével. Az elhangzott felszólalások közül azért emeljük ki éppen *Kállay Miklós* egységespárti képviselő beszédét, amit 1932 május 9-én tartott, mert *Kállay Miklós* öt hónappal később a Gömbös-kormány földművelésügyi minisztere lett és felszólalásának már akkor is különösebb fontosságot tulajdonítottak, hiszen *Kállay Miklós* közben az egységes párt ügyvezető alelnöke volt. *Kállay Miklós* ezeket mondotta:

— Én... a választójogról, mint tárgyi kérdésről, mint elméleti problémáról nem is akarok beszélni. Ezt teljesen anakronisztikus dolognak tartom, mert ma már a választójogról nem mint olyan problémáról beszélünk, amelynek helyességéről vagy nem helyességéről lehet vitatkozni. *Megcsinálták az egész világon, ez elől ki-íérni nem lehet.* (Egy hang balfelől: Miért nem csinálják meg?) Csak egyet lehet politikai konszideráció tárgyává tenni: hogy *hiba volt-e meg nem csinálni már ezelőtt tíz évvel, helyes volt-e elhalasztani a mostani időpontig?* Erről vitatkozni lehet...

— Én vallom, hogy *kár volt meg nem csinálni ezt a titkos választójogot a 26-os választások alatt és kár volt meg nem csinálni a mostani választások alatt*, kár volt meg nem csinálni nemcsak azért, hogy ezt a problémát megoldjuk, *a magyar politikának ezt a rákfénjét eltávolítsuk*, hanem azért is, mert ha idáig együtt haladtunk is, én egy pillanatig sem féltettem ennek a pártnak, ennek a gondolatnak, ennek az összefogásnak győzelmét ettől a választási rendszertől...

— Igen tisztelt Uraim! Én leszegezem a magam álláspontját, amit már nagyon sokan kifejtettek ennek a pártnak részéről, hogy *szívesen megyünk titkos választással is az ország színe elé* (*Szakács Andor*: Mikoris annak véleményét megkérdezni a múltra nézve és döntését kérni a jövőre! (*Ulain Ferenc*: Ajánlási ívekkel! Persze! Mert az a fő!)

Az egységes párt agrárképviselői

a titkos választójog törvénybeiktatására szólítják fel a kormányt

Gróf Károlyi Gyula miniszterelnök a költségvetési vitát követő appropriációs vita befejezése után, 1932 június 11-én felelt a választójogi kérdésben felszólalt képviselőknek. Két nappal előbb ugyanis *Csizmadia András* előterjesztette az agrárképviselők öt pontba foglalt kívánságait. Az ötödik pont így hangzott:

5. (A kormány tegyen intézkedéseket...) *a sürgős gazdasági kérdések megoldása után alkalmas időben a titkos választójog törvénybe iktatására.* (Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a baloldalon. — Felkiáltások a baloldalon: Már most! — *Farkas István:* Első pontnak a titkos választójogot kell venni! — *Kun Béla:* Mi lesz akkor, ha a kormány meghallgatja és szegre akasztja! Mi lesz a konzekvencia?)

Gróf Károlyi Gyula miniszterelnöknek ezúttal egységespárti képviselők szolgáltatottak alkalmat, hogy a kormány álláspontját a választójog kérdésében ismertesse:

— Egyszer vettem az alkalmat magamnak, hogy a választójog kérdéséről a t. Ház előtt rövid nyilatkozatot tegyek. (*Gróf Károlyi Gyula* tudvalevően a szociáldemokrata részről elhangzott interpellációra érdemlegesen nem válaszolt és csak 1932 március 11-én ismertette először a választójog kérdésében elfoglalt álláspontját. *A szerző megjegyzése.*) Ez a nyilatkozat az volt, hogy nézetem és felfogásom szerint *a mai választójog elavult* (Úgy van! Úgy van!), *nem megfelelő, számtalan vonatkozásban reformra szorul.* (Úgy van! Úgy van!) Kívánatosnak tartom, hogy *újabb választás már ne ezen az alapon történjék,* (Helyeslés a baloldalon) de, amint annak kifejezést is adtam, a módosításra vonatkozó részletekre időelőttinek tartom így, ötletszerűen nyilatkozni. Mint főkérvánalmat, azt szegeztem le — és ez most is teljes mértékben meggyőződésem —, hogy *a hozandó választójogi reform olyan legyen, amely közmegnyugvást kelt.* (*Pakots József:* Szóval titkos!) Hogy közmegnyugvást keltsen, (*Pakots József:* Csak titkos lehet!) erre nézve először is kívánatos az, hogy *ne odáztassek el ad Graecas Kalendas,* (Úgy van! Úgy van!) mert addig közmegnyugvás ebben a kérdésben nem lesz; (Helyeslés a baloldalon) másodsor pedig, ami a titkosságot illeti, a titkos és nyílt szavazás közti elméleti differenciák és felfogások, nézetem szerint, idejüket multák. *A közmegnyugvást semmi körülmények között sem képzelem el biztosíthatónak és elérhetőnek a titkosság kiterjesztése nélkül.* (Helyeslés és taps a baloldalon. — *Peyer Károly:* Mi az a kiterjesztési — Zaj a baloldalon.) Ennélfogva a kormány felfogása teljesen megegyezik a Csizmadia András képviselőtársam által benyújtott határozati javaslatnak ezzel a pontjával is és kérem a Képviselőházat, hogy ezt a pontot is méltóztassék elfogadni. (*Pakots József:* Általános titkos! — *Peyer Károly:* De mi az, hogy „kiterjesztés”! — Zaj.)

Gömbös Gyula miniszterelnök programja: Titkos választójog a nemzeti érdekek megvédésével!

Kormánypárti és ellenzéki részről a képviselőház 1932. évi nyári szünete idején, főleg a *kisvárdai* és *mezőcsáti* időközi választáson esett sok szó a választójogi reform kérdéséről és miután a Gombos-kormány megalakult, érthető kíváncsisággal várták Gömbös Gyula miniszterelnök nyilatkozatát a választójog reformjáról, amit az államfő az országgyűlést megnyitó beszédeben jelentett be.

Gömbös Gyula miniszterelnök a budapesti rádió közvetítésével 1932 október 4-én este hét órakor adott *rádiószózatában* érintette a választójogi reformot és ezt mondotta:

— Szükségesnek tartjuk *a választójog reformját a titkosság elveinek érvényesítése alapján és egyben a nemzeti érdekek legmesszebbmenő megvédésével*, hogy az országgyűlés a nemzeti közvélemény hü tükrözője és e mellett minden dolgozó magyar képviselője legyen.

Az egységes párt előtt másnap tartott programbeszédében nem tért ki a választójog kérdésére, de képviselőházi bemutatkozásakor nem mulasztotta el, hogy ismertesse elvi álláspontját:

— *A választójog kérdésében, t. Ház, (Halljuk! Halljuk!) a titkosság elvi álláspontja alapján állok. (Kabók Lajos: Általános titkos egyenlő választójogot! — Zaj jobbfelől. — Jánossy Gábor: Csak maga ne diktáljon! — Kabók Lajos: Ezt tessék kimondani és megcsinálni! — Elnök csenget.) A képviselő urat arra kérem tisztelettel, méltóztassék megengedni, hogy ebben a kérdésben különösen a saját álláspontomat képviseljem. (Helyeslés és derűtség jobbfelől.) A titkosság elvi alapján állok azért, mert én nem szeretek a lelkeken tiporni. (Helyeslés. — Friedrich István: Bethlen István mit szól ehhez?) Azt akarom, hogy minden magyar ember szabadon nyilvánítsa véleményét, (Zaj.) lelkiismeretére hallgatva. Függőségi viszonyban levő magyar állampolgárok választójoga nem ér semmit, ha azok saját akaratukat nem nyilváníthatják. (Hosszantartó élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán. — Friedrich István: Ez a mi fiunk! — Zaj. — Elnök csenget. — Kun Béla: Kimondta az átkot a tízéves rendszerre! Mi lesz akkor az egységes párttal? — Jánossy Gábor: Mi lesz az urakkal! Tessék belépni! — Halljuk! Halljuk! jobbfelől.) A kormány tehát folyamatba tesz olyan tárgyalásokat, amelyeknek célja a titkosság alapján a választójogi reform megalkotása, (Kun Béla: Mikor!) a nemzet érdekeinek fokozott érvényesülése mellett. (Felkiáltások a szélső baloldalon: Mi az? — Jánossy Gábor: Majd a ciklus végén! — Györki Imre: Titkos választójog és kinevezettek! — Zaj. — Elnök csenget.)*

Gömbös Gyula az ellenzéki padokon is ugyanezt vallotta

Ezeket mondotta *Gömbös Gyula miniszterelnök* 1932 október 11-én a képviselőházban, de az ellenzék padjain ülve már a második nemzetgyűlés idején, a Bethlen-féle választójogi javaslat tárgyalása során, 1925 május 25-én csaknem szószerint ugyanezt vallotta, amidőn *mint a fajvédő párt vezére* nyilatkozott a választójog kérdéséről:

— A jogkiterjesztés módjával egyetérték, sőt azt mondom, hogy ez igen erős lépés előre, de *a választások módjával már nem értek egyet. Világosan meg kellett volna mondani: titkos-e, avagy nyílt a szavazás? (Szabó Sándor: Csak nyílt!) De ez egy vegyes rendszer, megint kompromisszum, mert azt mondják, hogy ott, ahol*

már titkosság volt, nem lehet visszamenni, stabilizációra van szükség. *(Szabó Sándor: Ez az élet!)* Nem ez az élet. A szó nagyon veszélyes eszköz, *az álokoskodás is veszélyes*, gyöngé cselekedeteket szavakkal meg lehet magyarázni és erősíteni, azonban a történelem és az élet szempontjából ezen gyöngé cselekedetek sohasem lesznek erősek.

— Mi a lényeg a választás módja tekintetében! *Ha a lényeg az, hogy ellenőrizzem a publikumot, a választópolgárokat, akkor ez azt jelenti, hogy nem tartom őket megbízhatóknak, nem adok nekik választójogot.* *(Kállay Tamás: Ez az én álláspontom!—Derütség.)* Abban a pillanatban, amikor ez a nemzetgyűlés törvényes úton megtisztel valakit azzal, hogy választópolgárrá tette, akkor *ne ellenőrizze, mert nem hozhatja politikailag és erkölcsileg függő helyzetbe*, amely helyzetben a munkaadó ellenőrzi a munkását, a hitelnyújtó pedig a hiteligénybevevőt, hogy hová szavaz. *Egy olyan erkölcsi függésbe kerül az illető, amely nem éri fel a nyílt szavazás előnyeit.* Ettől tartózkodjunk, mert fontos az is, hogy belsőleg önálló egyedeket neveljünk, mert *öntudatos magyar jellemekre van szükség és nem szolgákra*, akik félnek és ijedeznek és közben bosszút esküsznek uruk ellen. *(Rubinek István: Ez a titkos választás!)* Még egyszer hangsúlyozom: *nem a nyílt szavazáson és a titkosságon van a lényeg, hanem azon, hogy kinek adok választójogot.'* *(Gróf Széchenyi Viktor: Mind a kettőn!)* Ha pedig választójogot adok valakinek, az gyakorolja úgy, ahogy lelkiismerete diktálja.

— Utalok most már Huszár Károly t. képviselőtársamnak egy nézetem szerint igen súlyos argumentumára, amelyet itt említék meg, mert nem bizonyos, hogy t. képviselőtársam felszólal. *Ha mi azt mondjuk a Népszövetségnél és az antantnál: ám legyen Nyugat-Magyarországon, Ruszkakrajnában a Millerand-levél alapján népszavazás, amely titkos lesz*, ha mi a nemzetiségi vidékeken azt mondjuk, hogy szavazatok titkosan, vájjon akartok-e a magyar államhoz tartozni vagy nem, akkor *mi szükség arra, hogy a mi fajtestvéreinkkel szemben a nyílt szavazás álláspontjára helyezkedjünk? Ezt nem értem ...*

— Ami pedig a nyílt szavazást általában illeti, mert tudom, hogy a nyílt szavazás mellett fog dönteni a többség, remélem, hogy a magyar népben lesz annyi energia és elhatározás, hogy a *nyílt szavazás ellenére is meri képviselni azt a politikai meggyőződését, amelyet a nemzet szempontjából helyesnek talál.* (Felkiáltások jobbfelől: El is várjuk tőle!)

— T. Nemzetgyűlés! Azt mondtam az előbb, hogy a rendszer tekintetében sem értek egyet a törvényjavaslattal. *Én magam az arányos képviseleti rendszer híve vagyok, amit igazságosnak, okosnak és logikusnak is tartok*, de ha nem lehet arányos képviseleti rendszer, akkor legyen többségi rendszer.

Politikai szempontból különösen méltó elismerésre, ha az ellenzéki pártvezér, amidőn felelős állásba kerül, *igyekszik megvalósítani ellenzéki programjának igen fontos részét.*

Gömbös Gyula a titkosság mellett erkölcsi és lélektani szempontból

A felsőház 1932 október 13-i ülésén is beszélt *Gömbös Gyula miniszterelnök* a választójog reformjáról, amit *gróf Széchenyi Aladár* sürgetett:

— A modern politikai életben nagyon gyakori az a felfogás, hogy minden a választójogtól függ. Erre vonatkozólag azt a tiszteletteljes álláspontot képviselem, hogy nem a jog a fontos, hanem az, hogy egy nemzet jogai mellett, jogrendjében, amelyet maga alkotott, milyen életet él. *El tudok képzelni általános, titkos választói jogot és virágzást a nyomában.* Itt nem értek egyet Bernát igen t. barátom fejtegetésével. Egyébként is veszedelmesnek tartom az amerikai vagy német viszonyokat is magyar szempontból nézni, (Úgy van!) már csak azért is, mert azt tartom, hogy minden nemzet olyan választójog mellett és olyan jogrendben él, amelyet akar. *Voltam ellenzéki képviselő, becsületes szándékkal mentem a magam útján és rosszul esett nekem azt látni, hogy bizonyos alsóbb hatóságok a tömegek véleményét meg akarták hamisítani. Én ezt léleküprásnak tartom,* (Helyeslés.) mert ha nem adunk jogot, az jobb, mintha jogot adunk és nem engedjük érvényesíteni. (Úgy van! Úgy van! — *Gróf Széchenyi Aladár:* Úgy van! Inkább ne legyen jog!) Én tehát *a titkosság mellett vagyok erkölcsi és lélektani szempontból,* mert semmiféle törvényes intézkedés nem járhat azzal a konzekvenciával, hogy a nemzetnek erkölcsi érzékét a hatalommal szemben megbontsam. De azt mondom határozottan, hogy *a nemzet érdekeinek fokozott megvédése szempontjából kell ezt megalkotni.* Nem a választójog a fontos, nem is az egyes emberek és társadalmi rétegek, hanem a nemzet összessége. Minden intézkedés a halhatatlan magyar gondolatért van és a jövőt kell nézni ebben elsősorban és nem a múlt, nem a hangulatokat kell észrevennünk, hanem a történelemcsinálást. Ebből a szempontból, azt hiszem, hogy az úgynevezett általános, titkos, minden rétegre, korra és nemre kiterjedő választójog nem helyes. *Olyan megoldást kell találni, amely minden szempontot fokozottan figyelembe vesz.* (Helyeslés jobbfelől.)

A Nemzeti Munkaterv választójogi programja

A *Gömbös-kormány* 1932 október 25-én tette közzé 12 fejezetre tagolt és 95 pontból álló *Nemzeti Munkatervét*, amelynek 4. és 5. pontja vonatkozik a parlamentre.

4. *Országgyűlés.* Olyan országgyűlést akarunk, amely a nemzeti közvélemény hű tükrözője és emellett *az ország minden dolgozó rétegének képviselője.*

5. *Választójog.* Szükségesnek tartjuk a választójog reformját, *a titkosság elvének érvényesítése alapján, de a nagy nemzeti érdekek legmesszebbmenő megóvásával.*

Politikai körökben egyesek úgy magyarázzák ezt a programot, hogy a mai parlamentáris rendszer teljes átalakítását jelenti be. Erre a magyarázatra azonban a Nemzeti Munkaterv 6. pontja cáfol rá, ahol ugyanis „a *hagyományokban rejlő erkölcsi erők megóvásáról*” van szó. Ezek a hagyományok pedig azt is jelentik, hogy *népképviseleti rendszer alapján választott országgyűlési képviselők nem a választókerületet, nem is az egyes dolgozó rétegeket képviselik, hanem az egész államot.* Ferdinándy Gejza professzor felfogása szerint (*Magyarország közjoga* [Alkotmányjog] 456—458. o.) „a népképviselő sem a választókerületet, sem az ott lévő választók összességét képviseli, sem a választók meghatalmazottja, megbízottja vagy helyettese, hanem éppen úgy őt megillető közjogot gyakorol az országgyűlésen, mint a választó a választásnál”.

Tomcsányi Móric professzor ezt így fejezi ki: „*Megszűnt az utasítási rendszer is. A képviselők (követek) választókerületi választás útján nyerik ugyan közjogi tisztségüket, de jogilag nem a kerületüket képviselik többé, hanem most már a modern képviseleti eszme szerinti szervei magának az állam egészének.*” (*A magyar közjog*. II. kiadás, 351. old.)

Nem kétséges, hogy a *Gömbös-kormány* a hagyományok tisztelőjében ugyanígy értelmezi az országgyűlési képviselők szerepét, akik az egész ország képviselői.

*

Három, egymást követő felelős kormány miniszterelnöke az országgyűlésen *a választójog reformja mellett nyilatkozott.* De a kormányok elnökein kívül *valamennyi parlamenti párt is kívánja a választójog reformját,* amit a közvélemény hosszú évek óta szintén sürget.

Hogyan kívánják politikai pártok a választójog reformját?

Az országgyűlésen képviselt politikai pártok programja a legkülönbözőképpen részletezi a választójogra vonatkozó kívánásokat.

A titkos választójog alapján

A Keresztény Kisgazda-, Földműves- és Polgári Párt, az *Egységes Párt* alakulása után, 1922 tavaszán, még a második nemzeti gyűlés választások idején *Kiáltvány* formájában ismertette programját, amelynek 31 pontja közül a 4. és 6. szól a választójogról:

4. Követeljük, hogy a magyar törvényhozást a törvényben sürgősen megalkotandó *általános, községenkénti titkos választójog alapján* teremtsék meg.

6. Követeljük a választás tisztaságának intézményes biztosítását és a *képviselő-választókerületek igazságos és arányos beosztását.*

A titkosság fokozatos megvalósításával

A *Keresztény Gazdasági és Szociális Párt*, amely ezen a néven 1927-ben alakult gróf Zichy János elnöklésével, pártprogramjában:

„kívánja az általános titkos választójog fokozatos megvalósítását és a választások tisztaságát.”

A titkosság általánossá tételével

A *Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Agrárpárt (Gaal Gaston-féle párt)* programja a következőket tartalmazza „a szükséges teendők között”:

' A képviselőválasztások tisztaságának és szabadságának védelme, a titkos választás általánossá tétele.

Titkos és lajstromos választójoggal

Rassay Károly Nemzeti Szabadelvű Pártja pártprogramjában: „sürgeti mindazoknak a törvényes rendelkezéseknek megvalósítását, amelyek alkalmasak a nép önrendelkezési jogának biztosítására. Éppen ezért sürgeti a csakis az értelmi cenzuson felépülő általános, községenkénti titkos, lajstromos választójog bevezetését.”*

A titkosság visszaállításával

A *Keresztény Ellenzék*, amelynek *Friedrich István* a vezére, pártprogramjának ismertetését a választójoggal kezdi:

„Az ország kormányzata kizárólag csak a dolgozó társadalom akaratán épülhet fel. Ezért vissza kell állítani a titkos választójogot és meg kell szüntetni a hatóságok beavatkozását a választások menetébe.”

* *Rassay Károly* 1931 november 2-án a következő indítványt jegyezte be a képviselőházban:

Utasítsa a Ház a kormányt, hogy hat héten belül terjesszen törvényjavaslatot az országgyűlés elé a fennálló választójogi törvény reformja tárgyában. Mondja ki a Ház, hogy az új választójogi törvénynek tartalmaznia kell a képviselők számának lényeges csökkentését, a titkos szavazati jognak az egész országra való kiterjesztését, a választás tisztaságának biztosítását, a jelenlegi ajánlási rendszernek eltörlését, végül az arányos és lajstromos szavazási rendszerek bevezetését. Ebből a célból az egész ország bizonyos számú nagy kerületi egységekre felosztandó akként, hogy a megválasztandó képviselők száma arányban legyen a szavazók számával.

Előterjesztett indítványom indoka:

A legutóbbi választások óta bekövetkezett események igazolták, hogy az ország alkotmányos rendjének, a kormányzat iránti bizalom helyreállításának és a hatályos parlamenti ellenőrzés érdeke okvetlenül megköveteli a választópolgárság akaratának tiszta megnyilatkozását biztosító választói reform törvény beiktatását.

Indítványomat a képviselőház előtt szóval óhajtom megindokolni, éppen ezért tisztelettel kérem, hogy annak megindokolására és tárgyalására a tisztelt Ház határmapot kitzüni méltóztassék.

A titkosság kiterjesztésével az egész vonalon

A *Nemzeti Demokrata Párt* (pártelnök: *Vázsonyi János dr.*) feltűnően pontosan részletezi a választójog kérdésében vallott álláspontját, amely nyugateurópai szempontból igen haladott választójogot kíván:

„A *Nemzeti Demokrata Part* programja *a titkos választójognak az egész országra való hiterjesztése*, a kerületek arányosítása, a képviselők számának leszállítása, *az egész országban kerületi, egyénenként történendő szavazás*, valamint *az ajánlási rendszer megszüntetése*”

Demokratikus titkos választójogot

A *Független Nemzeti Demokrata Párt*, amelynek elnöke *Fábián Béla dr.*, pártprogramjában így szól a választójogról:

„A párt követeli *a demokratikus választójogot*, a nyílt választást a nemzet szempontjából veszedelmesnek tartja.”

Egyenlő és titkos választójogot

Vitéz Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártja 20 pontból álló pártprogramjának 5. és 6. pontjában foglalta össze választójogi követelését:

„5. Álljon ezután is két Házból az országgyűlés, de legyen az egyik tiszta népképviselői kamara, a másik tiszta érdekképviselői. A képviselőházban csak minden osztálybeli kötelezettségtől független emberek foglaljanak helyet s e függetlenséget *rendkívül szigorú új összeférhetetlenségi törvény* biztosítsa. Az érdekképviselői kamarában viszont az egyes osztályok és termelési ágak a nemzet termelő munkájában való súlyuk és jelentőségük szerint kapjanak képviselőket.

6. Az egész állami életben, a törvényhozástól a legkisebb faluig, az ezeréves magyar önkormányzati szellem valósuljon meg s ennek eszközeül *az egyenlő és titkos választójog*”

A politikai képviselői választások minden fajára...

A *Magyar Nemzeti Szocialista Földműves és Munkáspárt* (vezére: *Meskó Zoltán*) programjának 5. pontja hirdeti:

„Követeljük *az érdek és politikai képviselői választások minden fajára kiterjedő* általános, egyenlő, titkos választójogot, követeljük minden dolgozó magyar emberi méltóságának és szabadságjogának fokozott törvényes”védelmét.”

Radikálisan általános és titkos választójogot

A *Magyarországi Szociáldemokrata Párt* 26 pontba foglalt programja követel:

„1. *Általános, egyenlő, közvetlen szavazó jogot* minden választásnál és szavazásnál, az állam minden 20 éven felüli polgárának, nemi különbség nélkül. *Titkos és községenkénti szavazást, aránylagos képviselőket.* Minden választó megválasztható. A szavazások

törvényes munkaszüneti napon tartassanak. Országgyűlési, megyei és községi választások kétévénként történjenek.

2. A főrendiház eltörlését. Közvetlen törvényhozást a nép indítványozó és elvető joga útján.

*Általános, titkos választójogot,
annak tisztességes végrehajtását!*

Az országgyűlésen most nem képviselt két politikai párt programul jában is megtaláljuk a választójog reformját.

Az *Országos Függetlenségi Kossuth-párt* (elnök: *Rupert Rezső dr.*, ügyvezető elnök: *Nagy Vince dr.*) programjának második pontja a következő:

„Általános titkos választójog (a mai ajánlási rendszer megszüntetésével) és annak tisztességes végrehajtása úgy az országgyűlési, mint a törvényhatósági és községi választásoknál. A virilizmus és az érdekképviseleti rendszer teljes kiküszöbölése.”

A *Magyarországi Földműves- és Munkáspárt* (elnöke: *Dénes István dr.*) választójogi programja „általános, egyenlő, községenkénti, nőkre is kiterjedő titkos választójogot követel”.

*A kisebbségek szóhozjutását
a többségi diktatúrával szemben!*

Az országgyűlésen még nem képviselt politikai pártok közül teljesen demokratikus a *Magyar Polgári Blokk* választójogi programja, amelyet először a Magyar Polgári Blokk által kiadott *Polgári kiáltvány a társadalom megmentéséről!* közölt. Ezt a Polgári kiáltványt *dr. Nagy Lajos, Karinthy Frigyes, Lengyel Menyhért, Pünkössti Andor* és *Serényi Gusztáv* írták. „Magyarországon a szervezett polgárság — olvassuk a Polgári kiáltványban — a következő gyakorlati intézkedéseket tartja szükségeseknek: „A közélet egész területén a politika összes vonatkozásaiban követeljük az akadályok elhárítását a tehetségek érvényesülése elől... A *belpolitikában*

követeljük az általános, egyenlő, nőkre is kiterjedő, 21 éves korhatárhoz kötött titkos választójogot, az arányos kerületi beosztást, az egyéniség politikai érvényesülését a pártiktatúrával szemben, tehát egyéni szavazást a kerületi jelöltekre, a kisebbségi szavazatok aránylagos szóhozjutását a többségi diktatúrával szemben, tehát országos pártlajstromot a kisebbségben maradt kerületi szavazatok részére, egyesülési, gyülekezési és sajtószabadságot... közéleti tisztaságot, független törvényhozókat... felsőházi reformot, az új gazdasági rend megalkotására hajlandó és képes parlamentet.”

Általános, egyenlő és titkos!

A *Nemzeti Szocialista Magyar Munkáspárt* (országos elnöke: *Böszörmény Zoltán*) „Közérdek az önérdék előtt!” című programjának 3. pontja így hangzik:

„Követeljük az anyagi javak arányos megosztását. *Általános, egyenlő és titkos választójogot követelünk* és a dolgozók emberi méltóságának, jogának és szabadságának törvényes védelmét.”

Demokratikus és gyökeres reformot!

A Magyar Nemzeti Szocialista Párt (országos elnök: Szász Béla dr.) követeli „a választójog demokratikus és gyökeres reformját, az aktív és passzív választójogi korhatár leszállítását, a választási kerületek arányosítását”.

Bethlen István nem a régi kisgazdapárt titkos választójogát akarja

Az egységes párt választójogi programjának kifejtésére mégis csak a legilletékesebb maga a *pártalapító pártvezér*, aki a most érvényben levő választójogi törvény benyújtása előtt igen érdekesen magyarázta a választójog kérdésében elfoglalt álláspontját abban az interjúban, amit a *Pesti Napló* politikai rovatvezetőjének, *Csergő Hugónak* adott és ami a *Pesti Napló* 1924. évi karácsonyi számában jelent meg *Egy órai beszélgetés Bethlen István miniszterelnökkel* címmel:

— A titkosság tekintetében — jelenti ki most *Bethlen* — én már többször fejeztem ki az álláspontomat. *Nem lehet tőlem követelni, hogy a szavazás titkosságát belevigym a választójogi javaslatba, mikor közismerten más a felfogásom.* Ezen a téren igazán nem lehet tovább menni, mint ameddig már elmentem, hogy *nem teszem, pártkérdéssé a titkosságot.*

— Voltak hírek arról, hogy Nagyatádi is utolsó tárgyalásába a titkos szavazást a kisgazdakövetelések közé sorozta *1* (Kérdezte Csergő Hugó.)

— Nem! — feleli *Bethlen*. — Ez a követelés nem merült fel a tárgyalások során!

— *De az egységes párt programjában benne van!* — vetetük fel most.

— *Na, csak a régi kisgazdapártéban!**

* A titkos választójogot a régi kisgazdapárt: a *Függetlenségi 48-as Országos Gazdapárt 1908-ban a*, veszprémmegyei *Szentgálon* tartott alakuló gyűlésen vette fel 18 pontból álló pártprogramjainak *első pontjába*:

... *Meggyőződésünk teljes szilárdságával követeljük:*

1. A népjogok kiterjesztését és annak érdekében az *általános, egyenlő, titkos választójogot*, a képviselőválasztókerületek új beosztását.

Ezt a programot a párt elnöksége élén *Szabó István* országgyűlési képviselő, elnök (*Erdősokonya*), *Berezeg Sándor* elnök (*Túrkeve*), *Mohácsy Lajos* alelnök (*Marcalgergelyi*), *Nagy Ádám Mihály* alelnök (*Enying*) és *Ágh Endre* pártjegyző (Budapest) írták alá.

Azóta a párt többi jogutódja, köztük az első nemzetgyűlés *Rubinek—Nagyatádi-féle kisgazdapártja* is átvette.

A Keresztény-Keresztény Kisgazda- és Földművespárt programja:

4. „Követeljük, hogy a magyar törvényhozást, a törvényben sürgő-

Bethlen miniszterelnök behozatta a Nemzetgyűlési Almanachot, mely az egységes párt pártprogramját is közli és ebből állapította meg, hogy ez a kérdéses pont így van megszövegezve: „Követeljük, hogy a magyar törvényhozást... *titkos választójog alapján teremtsük meg*”.

— „*Alapján*” — fejt ki a miniszterelnök —, az más! *A titkos szavazás alapján vagyunk azzal is, hogy a törvényhatósági városokban ezt érvényesítjük.* És én nem mondom, hogy ezt a kört esetleg ki ne lehetne szélesíteni olyanformán, mint ahogy a titkos szavazás a Vázsonyi-féle választójogban érvényesül, nevezetesen: hogy a rendezett tanácsú városokban vagy azokban a kerületekben* amelyek ipari központnak is tekinthetők, *titkos legyen a szavazás,* de ez; egyelőre még megfontolás tárgya, ezen még gondolkodni kell, számításokat kell végezni, mit jelentene ez. Választójogi elaborátum több is van már itt nálam, azokat most tanulmányozom, *végleges álláspontot még nem foglaltam el.*

„Nem a titkosság, mint elv ellen van kifogás!”

A *Pesti Naplónak* ugyanabban a számában *Berki Gyula* nemzetgyűlési képviselő, az egységes párt tekintélyes tagja, *Jön a parlamenti béke* című cikke foglalkozott a választójogi reform kérdésével és ezt írta:

„Ha azonban az ellenzék teljes számban jelen lesz a választójogi törvényjavaslat tárgyalásánál, *miután a kormányzó pártokban igen sokan vannak, akik a titkosság mellett foglalnak állást, megvan a lehetősége a választójogi törvény ilyen megalkotásának.* A kormányzópárt igen tekintélyes részében *nem a titkosság ellen, mint elv ellen van kifogás,* hanem a súlyos gazdasági viszonyokra és a társadalmi ellentétekre való tekintettel az okoz sok gondot, hogy vájjon a titkos szavazás bevezetésének időpontja mikorra tehető. Igénytelen nézetem szerint *évtizedekre szóló választójogot ma alkotni úgysem lehet és nem is volna célszerű.* (Ezt 1924 karácsonyán írta *Berki Gyula!* *A szerző megjegyzése.*) *Ez a választójog, amit ma alkotunk, igen rövidéletű lesz és egy végleges, évtize-*

sen megalkotandó általános, községenkénti titkos választójog alapján teremtsük meg.

5. Követeljük a felsőház korszerű reformját.

6. Követeljük a választás tisztaságának intézményes biztosítását és a képviselőválasztókerületek igazságos és arányos beosztását.”

Tény, hogy *abban a 16 pontban,* amit *Nagyatádi Szabó István* még életében összeállított és amelyet politikai végrendeletének tekintenek, *nincs kifejezetten szó a titkos szavazásról,* de a *Nagyatádi-féle 16 pontnak* első pontja utal rá:

1. a párt programjának megfelelően a *népies kormányzati irány kifejezésre juttatása és biztosítása.*

A szentgáli 18 pontról egyébként a *Magyarország* 1930 szeptember 28-án megjelent számában írtam cikket, akkor, amidőn az egységes párt kisgazdái *Nagyatádi Szabó István zászlóbontásának kétévtes fordulóját* ünnepelték Szentgálon.

A szerző.

dekre szóló választójogi törvény megalkotása csak akkor lesz aktuális, ha gazdaságilag, társadalmilag és politikailag a nemzet lelke megnyugodott.”

A nemzetgyűlés 1925 június 22-ik és 23-ik napján tartott ülésin tárgyalta a választójogi Javaslat 13. §-01, amely a lajstromos kerületek kivételével mindenütt a nyílt szavazást rendeli el. A legkülönbözőbb ellenzéki pártok részéről Szakács Andor, Farkas István, Meskó Zoltán, Vázsonyi Vilmos, Kiss Menyhért, Malasits Géza, Pikler Emil, Dénes István, Rupert Rezső, Létay Ernő, Nagy Vince, Haller József és Hegymegi-Kiss Pál ellenzéki képviselők szólaltak fel és különböző módosításokat nyújtottak be a titkos szavazás általános törvénybeiktatása érdekében. Vázsonyi Vilmos pedig feltételesen még egy kompromisszumos javaslatot is ajánlott olyan értelemben, ahogyan Bethlen István karácsonyi interjújában említette. A kormányt támogató pártok részéről mindössze három képviselő jelentkezett szólásra: két egységspárti és egy kereszténypárti. Herczegh Béla egységspárti képviselő a javaslat eredeti szövegét védte, Lukács György egységspárti képviselő elismerte ugyan Vázsonyi Vilmos kompromisszumát, de annál szerényebb mértékkel is megelégedett és csak még az öt bányavidéki kerületre — amit eredetileg a kormány is javasolt! — akarta kiterjeszteni a titkos szavazást. Rakovszky Iván belügyminiszter felszólalása után valamennyi benyújtott javaslatot elvetették és megszületett az 1925: XXVI. t.-c. híres 13. §-a. A kormánypártokban nem voltak „igen sokan, akik a titkosság mellett foglalnak állást...”

1925 június 23 marad az a nap, amihez az elmúlt esztendők egyik legvitatottabb törvényalkotása fűződik.

Gróf Bethlen István már emlékezetes pécsi beszédjében, 1921 október 21-én bejelentette, hogy „a választójog terén a ma érvényben levő rendeletet nem törvényesíthetjük”. Ezt a Friedrich-féle rendeletre értette. 1924-ben, karácsonyi nyilatkozatában megmagyarázta, hogyan érti a titkos választójogot és amidőn 1931 július 21-én a parlament kupolacsarnokában átnyújtotta Magyarország kormányzójának az országgyűlést megnyitó beszédet, amit ő ellenjegyzett, abban ráismerhetünk az 1924-ben elhangzott karácsonyi nyilatkozat szellemére.

Az 1931. évi általános választás óta napirenden van a választójogi reform

Alig másfél esztendővel ezelőtt tartották a legutolsó általános választásokat és azóta a választójog reformja nem került le a legfontosabb politikai témák napirendjéről. Ennek az óriási horderejű kérdésnek alapos előkészítése és megvitatása — Kállay Miklós szavaival élve —, *a magyar politika ennek a rákfenéjének eltávolítása* minél előbb már csak azért is kívánatos, hogy *szükség esetén törvénybe iktatott új választási rendszerünk legyen.* Szándékosan használtam az „új választási rendszer” kifejezést, mert a nyílt szavazásos általános többségi rendszer és a mai választó-

kerületi beosztás kétségtelenül a múlt rossz emlékei közé tartozik: *Kisvárdá* és *Mezőcsát* bizonyára utolsó megnyilvánulásai, bár egyelőre aligha a legutolsók.

A magyar országgyűlés legkülönbözőbb pártállású tagjai a képviselőházban és felsőházban egyaránt a legsúlyosabb kritikával illetik a mai választási rendszert. Idők jele, hogy olyan politikusok is a legkeményebben megkérdőjelezzik *az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1925. évi XXVI. törvény* rendelkezéseit, akik annakidején, a második nemzetgyűlésen szavazatukkal törvényerőre emelték azt a javaslatot, amit *gróf Bethlen István miniszterelnök és Rakovszky Iván belügyminiszter 1925 március 6-án nyújtott be* a második nemzetgyűlésen és amelynek miniszteri indoklásából csak a legfeltűnőbb részeket idézem most, hogy rámutassak a mai választójogi törvény szerkesztőinek felfogására:

„A törvényjavaslat *a fokozatos jogfejlesztés* elvén nyugszik. *Nem követ kétes értékű külföldi példákat, csillogó elméletet, tetszetős jelszavakat.* Sajátos hazai viszonyaink gondos mérlegelésével készült...”

„*Titkosság mellett a szavazás jóval bonyolultabb, mint a nyilvános szavazásnál...*”

„*Kisebb helyeken — ahol mindenkiről tudják, hogy merre hajlik — a titkosságnak a választások tisztasága szempontjából alig lehet jelentősége,* ellenben a politikai mérséklet nézőpontjából számos nagy hátránnyal járhat.”

„Nemcsak a szavazás titkosságának kijátszása ellen védekezik a törvényjavaslat, hanem egyebekben is *biztosítja a választások tisztaságát és zavartalanságát. Mindenekelőtt megszünteti az ajánlások körül tapasztalt visszaéléseket...*”

Apponyi Albert nyilatkozik a mai választási eljárás három szarvashibájáról

Nem is egy, de két tűzpróbán kellett ennek a törvénynek át-
esni, amíg a mai többségi pártnak kimagasló egyéniségei levonták
végre azt a tanulságot, amit már 1925 tavaszán, a nemzetgyűlésen és
a politikai sajtó hasábjain számosan megjósoltak. A mai választó-
jogi törvény halálos ítéletét klasszikus tömörséggel indokolta meg
gróf Apponyi Albert a múlt országgyűlés képviselőházában 1930
május 23-án, amidőn a költségvetési vitában *Scitovszky Béla* bel-
ügyminiszternek a választójogi reform időszerűtlenségéről tett
nyilatkozatára válaszolt:

— Tisztelt Képviselőház! Én erkölcsi lehetetlenségnek tartom
— mondotta *gróf Apponyi Albert* —, hogy még egyszer válasszunk
az eddigi választási módszerrel. (Élénk taps a bal- és szélső baloldal-
on.) Ennek *a mai választási eljárásnak három szarvashibája van:*
az egyik a *nyílt szavazás fenntartása* az ország legnagyobb részé-
ben, ami, akárhogyan forgatják, mégis csak arra jön ki, hogy a
célja az, hogy a választó ne úgy szavazzon, ahogy ő akar, hanem

úgy, ahogyan másvalaki akarja. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Ennél sokkal jobbnak tartom a szavazati jog megtagadását. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Ebben legalább őszinteség van, de az megmérgezi a hangulatot, mert azt a tudatot viszi be a közönség lelkébe, hogy a törvény, az alkotmány nem őszinte.

— A második *az ajánlási rendszer*, (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon) amely a nem hivatalos jelöltre nézve úgyszólván lehetetlenné teszi a helyzetet vagy legalább is megkétszerezi a nehézségét annak, hogy egyáltalán a küzdelembe beléphessen. *Két szavazáson kell keresztülmennie annak a jelöltnek* s aki tudja, hogy a nem hivatalos, különösen az ellenzéki jelöltnek minden akadályt útjába gördítenek, hogy meg ne szerezhesse az aláírásokat, az méltányolni fogja azt, hogy ez a fellépését is olyan mértékben megnehezíti, amely a fair küzdelemnek minden látszatát is megszünteti. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.)

— A harmadik pedig *az agitatórius szabadságnak olyan korlátozása*, melyre én egész hosszú ellenzéki pályám alatt nem emlékszem. Nekünk, ellenzékieknek, a szabadelvűpárti időben is igen sok panaszkodás volt a választási szabadság szempontjából, abban azonban sohasem voltunk gátolva, hogy a közönség előtt kifejhessük álláspontunkat. Ebben a tekintetben teljes szabadságot élveztünk. Most ez is annyi korlát közé szoríttatik, hogy *ez is olyan egyenlőtlenséget és olyan méltánytalanságot idéz elő a küzdelemben*, amely lehetetlenné teszi, hogy az ilyen választás eredményében mindenki bona fide megnyugodjék s azt perdöntőnek elfogadja. Ismétlem, *én közveszélyesnek tartom ennek a rendszernek fenntartását*. (Élénk helyeslés a bal- és a szélső baloldalon.) mert eredményében is mi állhat elő! Az az erő, amely esetleg keresztülvágja magát mindenféle akadályokon, csak az extrém-tanításoknak demagógiája lehet. Akik tudnak olyan tüzes lávát önteni a lelkekbe az extrém-tanításokkal, azok esetleg nekimennek a presszióknak, félreteszik a félelmet és *éppen az elem záratik ki, melynek megszaporodása pedig hazánk érdekében állana*, hogy tudniillik guvernementális, mérsékelt gondolkodású elemek jöhessenek kellő számban az ellenzéki oldalra is. Ez magának a kormánynak is nagyon érdekében állana, mert tapasztalásból tudom, *milyen veszedelmes egy olyan kormány helyzete, amellyel szemben nem áll erőteljes ellenzék*.

— Mindezekből a szempontokból én igazán lelkiismereti kötelességemnek tartottam, hogy felszólaljak és az igen tisztelt kormányt arra kérem, hogy e tekintetben — nem is mondom, hogy módosítsa szándékait, hanem — vegye tekintetbe azt, hogy mikor a miniszterelnök úr azt mondotta, hogy a legközelebbi időben nem szándékozik ezzel a kérdéssel foglalkozni, azóta egy év már eltelt, tehát a legközelebbi idő már úgyszólván ki van zárva és vegye tekintetbe sokaknak azt a meggyőződését, ami *felháborodnék azon a gondolaton, hogy a választás még egyszer, változatlanul a jelenlegi rendszer alapján történhessék*. (Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a bal- és a szélső baloldalon.)

Bethlen István gazdasági krízis közepén — 1931 újjévkor sötétbeugrásnak minősítette a választásokat

Amikor Apponyi Albert emlékezetes szavai a képviselőházban elhangzottak, *gróf Bethlen István* volt a miniszterelnök, aki fél évvel később, 1931 január elején, *a politikai újesztendőt megnyitó cgységespárti beszédében* az új választásokról nyilatkozva, ezeket mondotta:

— Az évforduló körül a választások vetik előre árnyékukat, hiszen egyes újjévi beszédek tartalma és az új pártalakulatok és azok programja mit jelentene egyebet? Jóllehet mindenki tudja, hogy *a választásoktól még igen messze állunk*, jóllehet mindenki tudja, hogy semmiféle érdeke sem a kormánynak, sem az országnak nincs abban, hogy a választásokat sietessük, mert hiszen *gazdasági krízis közepén a választásokat megejteni sötétbeugrást jelent*, mint ahogy azt más országokban is, példának okáért Németországban is láttuk, ahol olyan meglepetés érte a közéletet, amire nem volt felkészülve. (Bethlen István itt arra célzott, hogy az 1930 szeptember 14-i *Reichstag-választásokon* a radikalizmus megerősödött és az előző Reichstag 12 Hitler-párti képviselője helyett az új Reichstagra 107 Hitler-párti képviselő, 54 kommunista helyett pedig 77 került be. Tudjuk, hogy az 1932 július 31-i választáson a jobboldali radikális képviselők száma 107-ről 230-ra, a kommunistáké pedig 77-ről 87-re emelkedett. *A szerző megjegyzése.*) A politikai újjév tehát a választás jegyében született meg. Minden választás kortéziával, minden kortézia néprontással jár és a kevésbbé intelligens rétegek megtevesztését jelenti. Ilyen körülmények között az óvatosság nem árt.

Ez a határozotthangú kijelentése mégsem akadályozta meg Bethlen István miniszterelnököt, hogy *öt hónappal később már az országgyűlés feloszlására* és új választás kiírására szánja magát, jóllehet a *gazdasági krízis ezalatt csak fokozódott* és 1931 május végén már előre vetette árnyékát mindaz, ami 1931 július 15, az első bankzárlat után bekövetkezett.

„A titkos szavazás általánosítása elkerülhetetlen” — írta Berzeviczy Albert

Apponyi Albert és mások intelme ellenére változatlanul az 1925: XXVI.t.-c.-ben lefektetett választójogi rendszer alapján választott 1931 nyarán az ország, de annak a halálos ítéletnek, amit Apponyi a képviselőházban olvasott a választójogra, első kézzelfogható eredménye az országgyűlést megnyitó kormányzói beszéd keretében elhangzott Ígéret volt. *Ennek az Ígéretnek beváltását azóta tekintélyes államférfiak sürgetik.* Berzeviczy Albert általános feltűnést keltett vezércikkére hivatkozunk elsősorban, amely a legutolsó általános választást követő újesztendő első vasárnapján, 1932 január 3-án jelent meg *A választójogi reform, kérdéséhez* címmel a *Pesti Napló* hasábjain.

„Azt hiszem, *a titkos szavazás általánosítását* — noha az ellene irányuló aggodalmak nem nélkülöznek minden alapot — *nem fogjuk elkerülhetni* — írja Berzeviczy Albert cikkében. — Tudtommal *minden párt programjában benne van*, az egységes pártban is; azt az ürügyet, hogy várni kell, amíg a választok nagyobb tömege is elegendő érettséget fog tanúsítani a maga politikai jogainak független érvényesítésére, komolyan alig lehet fenntartani. *Ellentmondás is van abban, hogy az a párt, amely a kisgazdatársadalmat mindig, mint nemzetünk gerincét szereti dicsérni, éppen ettől a társadalomtól tagadja meg a titkos szavazás jogát, amelyet a szervezett munkásságnak habozás nélkül megadott.*

A legutóbbi hosszú képviselőházi vitában *egy figyelemreméltó új érvet* is hozott fel a titkos szavazás mellett egy új képviselő, gondolom *Mojzes*. Arra utalt, hogyha egyszer a békeszerződések revíziójára irányuló törekvésünk célt ér és a visszakövetelt területeken elrendelik a hovatarozás feletti *népszavazást* — természetesen semleges függőség alatt —, akkor *mi bizonyára titkos szavazást fogunk követelni*, mert hiszen a bizonytalan kimenetellel szemben a hozzánk visszacsatlakozni kívánók nem fogják merni szavazatukat nyilvánosan leadni. E követelésünkkel joggal fogják majd szembeállítani, hogy *mi jogon követeljük mi az elszakított területeken a titkos szavazást, mikor saját területünk lakosságától megtagadjuk azt?*

A többi jogos kifogásokat tekintve, a *gyülekezési jognak* a választásokkal összefüggő kérdése az 1925. évi XXVI. törvény-cikkben, vagyis a ma érvényben levő képviselőválasztási törvényben «a népgyűlésre vonatkozó általános (tudvalevőleg nem törvénybe foglalt) rendelkezések» keretében úgy vannak osztályozva, hogy *az engedélyezés úgyszólván egészen a helyi hatóság belátására van bízva s így az eljárás alkalomadtán vegzatórius jellegű lehet*. Feltűnő túlkapások eseteiben maga a kormány helytelenítette egyszer-másszor a történeteket, orvoslást is ígért, de az esetek gyakori ismétlődése arra látszik mutatni, mintha *az eljáró közigazgatási közegeknek nem volna okuk túlkapásaik következményeitől félni*. Ezen a téren tehát egy kissé liberálisabb eljárással a törvény módosítása nélkül is boldogulni lehetne.”

A nemzeti érdekek fokozott biztonságát a magyar nép összességében látja Apponyi Albert

A politikai sajtóban az elmúlt hónapok során alig volt cikknek nagyobb visszhangja, mint Berzeviczy Albert választójogi szövegének, aminek méltó kiegészítése *gróf Apponyi Albert parlamenti nyilatkozata a Gömbös-kormány* bemutatkozását követő vitában, 1932 október 12-én:

— Nem tagadom, hogy én is azok közé tartozom, akik leghelyesebbnek tartották volna — természetesen a lehetőség szerint — egy írj, a nép akaratának szabad megnyilvánulását biztosító választójog alapján a választóközönséghez fordulni, egy *új Házat* válasz-

tatni. (Úgy van! Úgy van! a bal- és a szélső baloldalon.) Ha nekem azt mondják, hogy ilyet tenni a mostanihoz hasonló helyzetek által előidézett hangulatokban veszedelmes és meggondolandó dolog, én ezt feltétlenül elismerem, de azt kérdezem: *egy vagy két, vagy három év múlva jobb lesz-e a helyzet?* (Gróf Sigray Antal: Nem bizonyos!) Egy új képviselőház, amelynek eredetéhez az autenticitás hiányának gyanúja sem férhet, egy új képviselőház, amelyről az is, aki abban a képviselőházban nem látja érvényesülni a maga felfogását, kénytelen elismerni, hogy a nemzet szabadon döntött, niás helyzetben volna.

— ... Az ország öncélúságának definíciója attól függ, hogy egyszersem megteremtjük az öncélúság fenntartásának minden feltételét és eszközeit, hogy az ne szólam legyen, hanem valóság és hogy az biztosítva legyen.

— Ilyenek, mélyen t. Képviselőház, a szociális igazság, *a választójogi törvény létesítése*, amelyben örömmel láttam — és én nem akarok gyanút fűzni ahhoz a hozzátételhez, ami különben nekem is feltűnt — *a nemzeti érdekek fokozott biztonságát a magyar népben látom.* (Úgy van! Úgv van! balfelől.) *Nagyon gyenge minden biztosíték, amely nem nyugszik a nép összességében.* (Úgy van! Úgy van! balfelől.)

— Az én életemnek is volt egy órája, amikor politikai hitvallásomnak egy részét olyan revízió alá kellett vennem, mint amilyen revízió alá vette a t, miniszterelnök úr az ő eddigi felfogásainak egy részét. (Apponyi Albert itt utalt a nagy nemzeti küzdelem idején *az általános szavazati jog kérdésében* a kormány álláspontjára. Majd így folytatta:)

— Odáig én is osztottam a kedélyes középosztályuralom gondolatán alapuló liberalizmus ellenszenvét az általános szavazati joggal szemben. De *amikor láttam, hogy milyen gyenge a nemzeti ügy, milyen gyenge az alkotmányos ügy, ha az nem támaszkodik a népek összességére,* (Úgy van! Úgy van! — Taps balfelől.) *beállott bennem az a revízió,* amelynek alávettem eddigi felfogásaimat.

— Ezen az úton iparkodtam ma is befolyást gyakorolni, iparkodtam ezt a revíziót is a fényes, magyar nemzeti emlékekhez fűzni. Emlékeztettem a 48 előtti nagy generációra, amely a világtörténelemben egyedülálló példával (Úgy van! Úgy van! — Helyeslés a Ház minden oldalán.) megtette azt, hogy *a magyar kiváltságos osztály presszió nélkül,* (Úgy van! Úgy van!) *a maga belátásából és nagylelkűségéből felszabadította a népet és bevonta az alkotmány sáncai közé.* És mi volt a különbség? (Buchinger Manó: Ezzel a revízióval el fognak késni, ha nem sietnek! — Zaj és felkiáltások jobb felől: Ne zavarja! — Kelemen Kornél: Csak ez kellett Apponyinak! — Buchinger Manó: El fog késni Gömbös miniszterelnök úr! — Nagy zaj. — Halljuk! Halljuk!)

— Azokban az országokban, amelyekben ezt a haladást és az egész népnek felszabadítását a privilegizált osztályok ellen kellett keresztülvinni, ezek a kiváltságos osztályok eltűntek a közéletből.

(Úgy van! Úgy van! a baloldalon.) Magyarországon, ahol maga a kiváltságos osztály tette ezt, megtartotta vezér szerepét. (Úgy van! Úgy van!) Ezen az úton tudná megtartani a vezetést az intelligencia' a vezetésre most hivatott műveltebb osztályok összessége, (úgy van! Úgy van! a baloldalon.) ha a szükséges emberi és politikai haladást' nem ellene kell keresztülvinni, hanem általa. (Élénk helyeslés és taps a bal- és a szélső baloldalon.) De hát örülök az eddigi eredményeknek és remélem, hogy a keresztülvitel stádiumában éppúgy egyik leszünk, mint most egyik vagyunk az érzelemben ezen a téren.

A törvényhatósági választójog reformját a korrektívumokra alapították

„A törvényhatósági választójog reformjánál szerzett tapasztalatok figyelembevételével, a megkezdett ösvényen haladva, de *mindig a nemzeti követelményekkel összhangban*, az országgyűlési választójogi törvény reformját a kormány alkalmas időben a törvényhozás elé kívánja terjeszteni.” A magyar parlamentáris élet hagyományai úgy kívánják, hogy az országgyűlést megnyitó kormányzói beszéd szelleme irányítsa azt a kormányt, amely az 1931—36. évi országgyűlésen terjeszti majd be a választójogi reformot. Most az a kérdés merülhet fel, hogy *a törvényhatósági választójog reformjánál milyen tapasztalatokat szerzett a kormány*. A közigazgatás rendezéséről szóló törvényjavaslatot, amit a politikai köznyelv egyszerűen vármegyei reformnak vagy közigazgatási reformnak keresztelt, az országgyűlés 1929 tavaszán tárgyalta. Gróf Bethlen István miniszterelnök, 1929 április 11-én, *bizonyos korrektívumokról* szólva, ezeket mondotta:

— Amikor itt a felsőházi törvényjavaslatot tárgyaltuk, majdnem egyhangú volt — talán a szociáldemokrata párt kivételével — az a felfogás, hogy *szükség van egy ilyen második kamarára, amely bizonyos esetekben korrektívuma lehet hangulatoknak*, amelyek az általános választójog révén bajokat idézhetnek elő a törvényhozás terén. Ha szükség van ilyen korrektívumokra a törvényhozásban, aminthogy ezt ez a törvényhozás kimondta, akkor, azt hiszem, eldöntött kérdés, hogy *hasonló korrektívumokra szükség van a törvényhatósági bizottságokban is*, ahol szűkebb körben, szűkebb területre vonatkozóan intézkedések történnek materiákról, amelyek részben, nem törvényes alkotás, de szabályok alkotása és más funkciók tekintetében hasonló a törvényhozási funkciókhoz is. Azt hiszem, hogy eldöntött kérdés, hogyha az egyik oldalon szükség van erre, akkor más, hasonló minőségű, de kisebb területre terjedő funkciókat teljesítő bizottságokban is szükség van hasonló korrektívumokra és csodálom, hogy egy olyan előkelő politikus, mint Kállay Tibor, aki résztvett annakidején a felsőházi törvényjavaslat tárgyalásában és a maga részéről, úgy tudom, azt meg is szavazta, ilyen korrektívumot feleslegesnek tart a törvényhatósági bizottságok megszervezésénél.

Apponyi Albert is helyeselt bizonyos korrektívumokat a törvényhatóságokban

Jellemző, hogy a képviselőháznak ugyanazon az ülésén *bizonyos feltételek mellett gróf Apponyi Albert is helyeselte a korrektívumok alkalmazását:*

— Az én felfogásom szerint ugyanis — mondotta Apponyi Albert — nem ellenkezik a demokratikus elvvel bizonyos egyéni, erkölcsi, szellemi, műveltségi, társadalmi, érdekeltségi viszonyoknak, mint a pusztán számhoz alkalmazandó korrektívumoknak alkalmazása az ilyen testületek összeállításánál. (Helyeslés a baloldalon.) *Én ahhoz a radikális állásponthoz nem tudtam volna hozzájárulni, amelynek tisztelt képviselőtársaim egy része ezekben a módosításokban adott kifejezést, hogy az egész törvényhatósági bizottság tagjai tisztán az összes választhatóságra jogosultak közül választassanak meg, hanem, mint mondom, ezeket az érdek- és szakképviselési elemeket is bizonyos pontig, legalább átmenetileg, a legtöbb adófizetőket is egy olyan arányban óhajtottam behozni, hogy a döntő tényező, tehát nemcsak a számszerinti egyenlőség, hanem a számszerinti többlet az összes választhatók között az összes választók által választottak javára essék.*

Korrektívumok az egész vonalon...

Maga gróf Apponyi Albert is elismerte tehát bizonyos korrektívumok alkalmazását. Gróf Bethlen István miniszterelnök a közigazgatás reformjának, majd a fővárosi reformnak törvényerőre emelkedése után befejezettnek tekintette azt a közjogi épületet, amelynek alapjait a *korrektívumok elméletére* építették.

A korrektívumok teóriáját a Bethlen-kormány következetesen keresztülvitte a választójog, a felsőház és a törvényhatóságok reformjában, az úgynevezett közigazgatási reformban, aminek a törvényerőre emelésével *telő alá került az egész új korrektívumos közjogi rendszer*. A korrektívumok alkotmányos rendszerének két fő-karakterisztikuma *a nyílt szavazás és az érdekképviselések szerepeltetése*.

A mai választójogi törvény értelmében *199 választókerületben az általános többségi rendszer szerint választanak egy-egy képviselőt*: 199 választókerületben összesen 199 képviselőt, Budapest székesfőváros három választókerületében, a Budapest-környéki választókerületben, továbbá abban a hét törvényhatósági jogú városban, amelyben egynél több képviselőt kell választani, az arányos képviselési rendszer szerint lajstromos szavazással választják a képviselőket, *n lajstromos választókerületben összesen 46 képviselőt*. Az összes képviselők 81.2%-át választják nyílt szavazással és csak 18.8%-át titkosan. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy *a titkos szavazás útján, mindenféle befolyásolástól mentesen érvényesülő nemzeti akaratot 81.2%-os korrektívummal ellensúlyozzák*.

A korrektívumos rendszer érvényesül az úgynevezett korszerű felsőház összeállításában is (1926: XXII. t.-c). Ennek a felsőháznak első megalakulásakor, *1927-ben 244 tagja volt*, közülök

választott tag	152
hivatali méltóságok és egyházak stb. tagjai.....	51
kinevezett tag	41
	összesen: 244

A *felsőház tagjainak 62%-át, vagyis $\frac{2}{3}$ részét választják titkos szavazással*. Itt. tehát a választásnak korrektívuma a többi felsőházi tag, akik együttesen a felsőháznak 38%-át alkotják. De a 152 választott felsőházi tag választása során is érvényesül már bizonyos korrektívum, hiszen a választott tagok közül 38 tagot a mágnásválasztók választanak a saját körükből, 38 tagot a különböző érdekképviseltek, egyetemek, kamarák stb. és csak 76 tagot a törvényhatósági bizottságok. *244 felsőházi tag közül végeredményben csak 76 felsőházi tag, vagyis az összes tagok 31.1%-a a szélesebbkörű választótestületek által titkos szavazással a felsőházba küldött tag, a többi 68.9% pedig korrektívumos elem*. Ha a magyar felsőházat összehasonlítjuk demokratikus felsőházakkal, például a francia szenátussal, azt látjuk, hogy a magyar felsőház végeredményben csak 31.1% erejéig — szenátus.

De a törvényhatósági bizottságok által a felsőházba küldött tagokat olyan szűkebbkörű választótestületek (törvényhatósági bizottságok) választják, amelynek összetételében szintén érvényesült ez a bizonyos korrektívum. Az új közigazgatási törvény (1929: XXX. t.-c.) alapján 25 vármegyei és 10 városi törvényhatóságban összesen 9808 a törvényhatósági bizottsági tagok száma. Ezek közül *csak 3526 tagot: az összes tagok 35.7%-át választják az összes választók titkos szavazással*, a többiek: a virilisták, a szakszerűség, a vállásfelekezetek képvisellete, az érdekképviseltek, örökös és tisztviselőtagok a korrektívumot alkotják.

A vármegyei és városi törvényhatóságokban tehát az a helyzet, hogy *64.3 % erejéig korrigálják a választói szabad akarat érvényesülését*.

Az új fővárosi törvény (1930: XVIII. t.-c.) értelmében a fővárosi törvényhatósági bizottságnak *241 tagja között csak 150 a választók nagy tömege által titkosan választott bizottsági tag*, a többi az érdekképviseltek, örökös tagok és tisztviselőtagok adják. *A fővárosban tehát egy fokkal kevésbé érvényesül a korrektívumos demokrácia*, mint a vidéki törvényhatóságokban, mert a fővárosi törvényhatósági bizottság tagjainak 62.2%-a titkos szavazás útján kerül a főváros parlamentjébe és csak 37.8%-os a korrektívum.

Így vonul végig az összes új közjogi törvényeken (1925: XXVI. t.-c, 1926: XXII. t.-c, 1929: XXX. t.-c. és 1930: XVIII. t.-c) a korrektívumos rendszer, amely a következő képet tárja elénk:

A korrektívumos közjogi rendszer

I. Az országgyűlésen:

1. a képviselőházban	18.8% demokratikus elem,
81.2 % korrektívum;
2. a felsőházban	31.1% demokratikus elem,
68.9% korrektívum.

II. A vármegyei és a városi törvényhatóságokban:

a törvényhatósági bizottságokban.....	35.7% demokratikus elem,
64.3% korrektívum. |
|---------------------------------------|--|

III. Budapest székesfővárosban:

a törvényhatósági bizottságban.....	62.2% demokratikus elem,
37.8% korrektívum. |
|-------------------------------------|--|

A demokratikus haladás elve azt kívánja, hogy a képviselőházban, felsőházban, vármegyei és városi törvényhatósági bizottságokban egyaránt *100%-ig érvényesüljön a demokratikus elem* és ne 81-2—37-8%-ig terjedő különböző korrektívumokkal igyekezzenek a demokrácia érvényesülését megakadályozni.

„A választójog feltételeinek megállapításánál kívánatos liberálisan eljárni!”

Tagadhatatlan, hogy *a választói jogosultság, a választókerületi beosztás és a választás módja* Magyarország mai területén Nagy-Magyarország választási rendszerével szemben módosult, de *Egyed István* egyetemi tanárnak, a mai választójogi törvény kitűnő magyarázójának az a méltatása, hogy „az 1925: XXVI. t.-c. előkészítőinek és megalkotóinak érdemei méltóak lesznek az utókor elismerésére”, olyan megállapítás, ami a politikai élettől távol álló tudós elzárkózottságával menthető. *Egyed* professzornak több megjegyzése, amit a mai választójogi törvény kiadásához készített bevezetésében találunk, mégis figyelemreméltó gyakorlati politikusok részére.

„Kétségtelen — írja *Egyed István* —, hogy *a választójog általánossága olyan cél, amely felé minden államnak törekednie kell.* Amiképen a nemzet vagyonilag ott a legerősebb, ahol a nemzet minél több tagja részese a nemzeti vagyonnak, akkép *a nemzet politikai szervezete is ott a legszilárdabb, ahol a nemzeti akarat minél több állampolgár akaratából tevődik össze.* A nemzeti gondolat hatalmasan nyer erőben, ha nemcsak kiválasztottak képviselik, hanem a nemzet minden tagja homlokán hordja. Ha a nemzet egyeteme vagy legalább nagy többsége van képesítve a közügyek intézésében való részvételre: a választójog általánosságának jogosultságát többé nem lehet vitatni.”

„... *A tapasztalatok szerint kívánatos, ha az állam a választójog feltételeinek megállapításánál liberálisan jár el* és nemcsak azoknak ad választójogot, akik a szigorú bíráló mérlegén is meg-

ütik az állami ügyekben való részvételre méltóvá tevő értelmi és erkölcsi színvonalat, hanem ezen a határon túlmenve, választójogot ad olyanoknak is, akik ehhez a színvonalhoz csak közelednek. Ezzel nemcsak a társadalmi békét teszi szilárdabbá, hanem a politikai nevelés munkáját is szolgálja. *Azok ugyanis, akik a közügyek intézésébe bepillantást nyertek, rendszerint nagyobb megértéssel foglalkoznak a közügyekkel, mint akik teljesen kívül állanak az alkotmány sáncain;* a választójog továbbá általában fokozza az államhoz fűződő érzelmi kapcsolatokat. Külföldi államokban látjuk, hogy *sokszor a legszélsőbb baloldali pártokban is hazafias szellem és erős kormányzati érzés fejlődik ki,* ami közszempontból nagyon kívánatos. Ha tehát a választójog feltételeit *az elméletileg indokoltnál valamivel szélesebb körben vonjuk meg,* nemcsak nem kockáztatjuk az állam érdekeit, hanem a fejlődésnek és haladásnak kívánatos útját nyitjuk meg. Természetesen a választójog kiterjesztésénél nem szabad oly messzire menni, hogy a jogkiterjesztés veszélyeztesse a nemzeti és kormányzati szempontból megbízható többség uralmát és lehetetlenné tegye a nyugodt nemzeti kormányzatot.”

Sajnos, a magyar választójog fejlődése a világháborúig egyáltalán nem felelt meg azoknak a követelményeknek, amiket a „jogfolytonosság, a fejlődés rendje, a nemzeti érdek és a külföldi irányzat” — ezeket a követelményeket *Egyed István* professzor állította fel! — megszabott.

A választójog gyökeres reformját hálunk is a világháború érlelte meg. *Rakovszky István* 1915 április 29-én indítványozta a képviselőházban, hogy *adják meg a választójogot minden 20 éves férfinak, aki a harctéren katonai szolgálatot teljesített.* Ez az indítvány és a nyomában keletkezett parlamenti vita volt a *választójogi küzdelem legújabb korszakának kiindulópontja.* Akkor azzal odázták el a reformot, hogy „a háború nem alkalmas választójogi reformok elintézésére.” *Ma* a gazdasági válságot szokták szembeszegezni azokkal, akik a választójog *korszerű reformját* sürgetik.

A háború mégsem akadályozta meg a választójogi reformot, nálunk éppoly kevésbé, mint más országokban. Mindenesetre örvendetes, hogy a gazdasági válság ellenére a Gömbös-kormány *a választójogi reform előkészítésének útjára lépett,* amint ezt *Rómán Bálint* kultuszminiszter a székesfehérvári időközi választáson bejelentette. *A választójogi küzdelem legújabb korszakának 18. esztendejében elérkezett utolsó fázisába.* És ezért szerény munkám kiadásával sietek azoknak a politikusoknak támogatására, akik szakszerűen óhajtanak a választójog reformjának kérdésével foglalkozni. *A múlt* ismerete nélkül a *jelen* nem méltányolható, a *jövő* pedig nem készíthető elő. Könyvem következő fejezetei ezt a célt szolgálják.

Fejlődés és visszafejlődés a választójogban

1848-tól kezdve visszafejlődött választójogi törvényalkotásunk

„Bármily gyökeres legyen ma a választójog reformja, méreteiben és hatásában nem hasonlítható össze az 1848. évi V. t.-c. jelentőségével.” Így kezdte *Vázsonyi Vilmos* a választójogi törvényjavaslat előkészítésével megbízott magyar királyi miniszter 1917 decemberében az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslat általános indokolását. „Ez a törvényünk (t. i. az 1848: V. t.-c.) — folytatta *Vázsonyi Vilmos* — csak egy darabba annak a nagy reformalkotásnak, amely a rendi Magyarország helyébe a polgári Magyarország alapjait rakta le. A 200.000 kiváltságos választó helyett 800.000 polgári választót teremtett, tehát négyszeresére emelte a politikai jogokban részesek számát.” „Az 1848: V. t.-c. nem ismer adócenzust, nem ismeri a megadóztatott tulajdon vagy jövedelem cenzusát sem. Tiszta birtokhoz, jövedelemhez, foglalkozáshoz vagy értelmiséghez kötött cenzus ez.” *Ez a 48-as törvény messze felülmúlta az akkori idők választójogi törvényalkotását és most, több mint 84 esztendő múltán is, büszkén könyvelhetjük el, mint az 1848. évi Corpus juris egyik gyöngyszemét.*

Nagy Miklós dr. „Az általános választójog és a magyar választójogi reform” című tanulmányában (*Jogállam*, 1911 májusi szám) rámutatott, hogy az 1848: V. t.-c. hozzávetőleg 200.000 kiváltságos személyről — nemesek, továbbá a jászok, kunok, hajdúk, a szabad királyi városok polgárai stb. — körülbelül 800.000 főre emelte a választók számát, téves tehát *Horváth Mihálynak* az a megállapítása, hogy az 1848: V. t.-c. életbelépte után Magyarországnak, *Horvátországgal* együtt körülbelül 1,750.000 választója volt. Az 1869. és 1872. évi választásokon felmerült visszaélések hatása alatt és ezek megakadályozására készült az első választójogi reform, az 1874: XXXIII. t.-c, amely a tulajdon, a foglalkozás és a jövedelem, különböző cenzusait adócenzussá egyszerűsítette. A választók száma nem gyarapodott a lakosság szaporodásával arányosan és természetesen, hanem stagnált, sőt visszaesett. 1870-ben 890.416 volt a választók száma — még az 1848: V. t.-c. alapján —, viszont tíz évvel később, 1881-ben 821.241 főre csökkeni 1890-ben pedig 846.202 választót írtak össze, tehát az 1870-től 1890-ig eltelt 20 esztendőben 44.000-rel

csökkent a választók száma,
holott ugyanakkor a lakosság lélekszáma 13,654.349 főről 15,201.927

főre, tehát több mint másfél millióval szaporodott. Csak 1910-ben érte el a választóknak a népességhez viszonyított arányszáma az 1874: XXXIII. t.-c. előtt fennállott helyzetet, de ez az emelkedés is részben annak köszönhető, hogy az 1899: XV. t.-c. *eltörölte az adóhátralékosságnak jogfosztó következményeit* és a választók számát 1899-ről 1900-ra 117.875-tel szaporította.

Ilyen előzmények után nyújtotta be *Lukács László* miniszterelnök 1912 december 31-én az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslatát, amiből az 1913: XIV. t.-c. született. „A magyar választói jogrendszer mélyreható reformálását általánosan ismert okok teszik elkerülhetlenné — olvassuk a javaslat miniszteri indoklásában. — Választói jogunk egészében véve ma is az 1848. évben lefektetett alapokon nyugszik, mert az 1874. évi választói törvényünk lényegileg megtartotta azt a vagyoni és értelmi cenzust, amelyet az 1848. évi törvényhozás megállapított. A parlamenti reform szükségét ennek a nagyon is elavult választói jognak szűkkörű és igazságtalan rendszere érlelte meg, különösen pedig az a két visszásság, hogy egyfelől a ma uralkodó választói jogcím, a földbirtok, illetőleg a földadóminimum egyes országrészek, vármegyék, sőt egyes választókerületek területén is kirívó aránytalanságokat mutat s hogy másfelől az. ipari munkásság a választói jogból jóformán ki van zárva. A választójogi visszásságokat fokozta a választókerületek beosztásának aránytalansága és a választókerületek székhelyén végbemenő centralizált választási eljárás tarthatatlan volta.” (Kitűnőbben nem vethette volna papírosra a diagnózist az 1913. évi választójogi reform szerkesztője!)

„A választói reform csakis akkor kezdett az elméleti fejtegetések kódéből kibontakozni és lépett a gyakorlati politika aktuális kérdései közé, mikor a választásról választásra gyarapodó közjogi ellenzék, a függetlenségi és 48-as párt ezt a reformot egyik programpontjává tette, amikor a párt vezére, Kossuth Ferenc, 1903 december havában pártja nevében követelte különösen a cenzus leszállítását, a választókerületek arányosítását és a községenként való szavazást.

Az akkori miniszterelnök, gróf Tisza István, annak jelzése mellett, hogy minden liberális politikának végcélja az, hogy lehetőleg a nemzet egyetemét ruházza fel egyetemes jogokkal és hogy *a kormány programjához tartozik a választói jog kibővítése*, a reformra vonatkozó törvényjavaslat előkészítő munkálatainak megindítását kilátásba helyezte. ígéretének beváltásaképpen az összes partok vezérebereinek és más szakférfiaknak bevonásával mindjárt, 1904. évi január 20-ra ankétot hívott össze és annak befejezése után részletes statisztikai adatgyűjtést rendelt el... Az 1905. évi január havában végbement általános választásokon a választójogi reform kérdése már erősen előtérbe lépett. *A választójog szűkebb vagy tágabb kiterjesztésének gondolata minden párt és minden jelölt programjában szerepelt. A kormány hivatalos programja is hangsúlyozta, hogy a választói jogot ki kell terjeszteni addig a*

határig, ameddig az ország közviszonyainak felforgatása és a nemzeti politika nagy érdekeinek csorbitása nélkül el lehet menni.”

Mintha csak az 1931. évi általános választásokon elhangzott ígéretekről olvasnánk és a három utolsó kormány programjában a választói reformról szóló részeket elevenítenénk fel, úgy hangzik az 1913: XIV. t.-c. miniszteri indokolása. Az 1913: XIV. t.-c. alapján 1914-re készült választói névjegyzék 1,627.000 választót tartalmazott, szemben az 1911. évi névjegyzék 1,197.726 választójával, így jutottunk el *az 1918: XVII. t.-c.-hez*, az ismert kompromisszumos választójogi törvényhez, aminek alapján Nagy-Magyarországon utoljára *2,715.000-re emelkedett a választók száma, a világháborút megelőző állapothoz képest tehát nagyon jelentékeny gyarapodást tüntet fel.*

A Friedrich-féle rendelet legfontosabb pontjai.

Az úgynevezett *Friedrich-féle rendelet*: a magyar kormány 1919. évi 5985. M. E. számú rendelete a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról Magyarországon először valósította meg az általános, egyenlő, közvetlen és községenkénti titkos szavazati jogot. Ennek a nyolc paragrafusból álló rendeletnek, amelyet 1919 november 17-én bocsátott ki Friedrich István magyar miniszterelnök (Magyarországi Rendeletek Tára, 1919. évi kötet, 879. és köv. lap), legfontosabb intézkedései a következők:

1. §. Nemzetgyűlési választójoga van *minden férfinak*, aki legalább *hat év óta magyar állampolgár*, ha legalább *fél év óta ugyanabban a községben lakik* vagy ott van lakása és életének *24-ik évét betöltötte*. Ennek az életkornak betöltése előtt is választójoguk van azoknak, akik 1918. évi november hó 1. napja előtt legalább 12 héten át a harctéren arcvonalbeli katonai szolgálatot teljesítettek.

Nemzetgyűlési választójoga van *minden nőnek*, aki legalább *hat év óta magyar állampolgár*; életének *24-ik évét betöltötte* és bármely hazai élő nyelven *írni-olvasni tud*, ha legalább *fél év óta ugyanabban a községben lakik* vagy ott lakása van.

A Friedrich-féle rendelet 6. §-ának 3. pontja, amire 12 év óta annyiszor hivatkoznak, parlamentben, politikai lapok hasábjain és mindenütt ott, ahol politizálnak, a következő:

* A Friedrich-kormány már 1919 augusztus 29-én tartott minisztertanácsán *elfogadta a választójogi rendeletet*, amely, mint a 4245/1919. B. M. számú rendelet *a nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról* akkor meg is jelent és 6. §-ának harmadik pontja így hangzott:

„A szavazás községenként (szavazóköronként) titkosan történik.”

A titkos szavazást az összes választókerületekben tehát legelőször ez a rendelet hozta be és később ezt ismételte meg a Friedrich-kormány abban a rendeletében, amelynek alapján a nemzetgyűlési választásokat Megtartották.

Az 5985/1919. M. E. számú rendelet előzetes számítás alapján *3,550.000 Magyar állampolgárnak, a lakosság 87.0%-ának adta meg a választójogot, a tényleges összeírás, vagyis a választói névjegyzékben azonban csak 3,042.000 választó (a lakosság 74.6%-a) szerepel.*

„A szavazás községenkint (szavazóköronkint) titkosan történik.”

A Friedrich-féle választójogi rendelet az előzetes számítások szerint 1,814.000 férfinak, a 24 éven felüli férfilekosság 96.0%-ának és 1,736.000 nőnek, a 24 éven felüli nők 81.1%-ának, összesen 3,550.000 magyar állampolgárnak, a 24 éven felüli lakosság 87%-ának adta meg a szavazati jogot. A jogkiterjesztésnek ilyen mértékéről csak akkor alkothatunk helyes fogalmat, ha figyelem bevesszük, hogy Magyarország mai területén az 1874: XXXIII. t.-c. alapján készült 1914-es névjegyzék csak 581.600 férfi választót talált, ami a 24 éven felüli férfilekosságnak 31.6%-a, a 24 éven felüli összlakosságnak pedig 15.5%-a. Még a Vázsonyi Vilmos-féle választójogi törvény is csak 1,498.400 férfinak, tehát a 24 éven felüli férfilekosság 77.3%-ának biztosította a választójogot, úgy-hogy az ország 24 éven felüli lakosságának mindössze 36.7%-a kapott szavazati jogot.

Újabb visszafejlődés 1920 óta

A Bethlen-kormány 1922 január 27-én nyújtotta be az első nemzetgyűlésen választójogi javaslatát (*Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról*), amellyel megszorította a Friedrich-féle rendelet által megvalósított általános választójogot. Gróf Klebelsberg Kuno, a Bethlen-kormány belügyminisztere, a nemzetgyűlés 1922. évi február 15-i ülésén a következőképpen indokolta javaslatát:

— Mi ennek a javaslatnak megkoncipiálásánál arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy igenis a férfinépességnek azok a csoportjai, amelyek még a legelemibb ismeretekkel sem rendelkeznek és amelyek gyors egymásutánban ide-oda vándorolnak, amelyek gyökeret az ország földjébe nem vertek, (*Egy hang balfelől: Talán az erdélyiek is?*) azok igenis, választójogot gyakorolni nem fognak. De ezzel szemben választójogot adunk a magyar nők széles rétegeinek, (*Zaj balfelől! — Felkiáltások balfelől: Hat elemi osztály!*) a magyar asszonyok színejavának, (*Zaj balfelől. — Elnök csenget.*) és így jön létre az az eredmény, hogy *míg a franciák és az olaszok az ő népességüknek csak 45%-át juttatják szavazati joghoz, addig mi Csonka-Magyarország össznépeiségének 60%-át részesítjük benne!**

— A legutolsó országgyűlési választás 1910-ben az 1873. évi (helyesen: 1874. évi ... *A szerző megjegyzése.*) választási törvény alapján tartott. Igaz, hogy ez az országgyűlés kétszer is alkotott választójog iránt törvényt, de papíron maradt és annak alapján

* Klebelsberg Kuno belügyminiszter a 60%-ot nem a lakosság egész lélekszámára vonatkoztatva értette, hanem az összesen 4,080.000-re becsülhető 24 éven felüli népességre, mert a Bethlen-féle első választójogi javaslat függeléke szerint összesen 2,447.300 a választók száma és ez felel meg a 24 éven felüli lakosság 60.6%-ának.

Magyarországon választások nem voltak. Az utolsó országgyűlési választások 1910-ben voltak és ha most megnézzük Csonka-Magyarországon, hogy az 1910-ben érvényben volt választójogi szabályok szerint kik nyertek volna szavazati jogot, akkor megállapítom, hogy csak 581.000 ember. Ellenben a Friedrich-féle rendeletek szerint választói igényjogosultsággal bírt volna 3,550.000 ember, tehát 3 millióval több, mint amennyi az utolsó — bármiképen ítéljük meg — érvényes magyar törvény szerint. *Hétszeresére szökkent fel tehát a választók száma a Friedrich-féle rendelet szerint*, amiket — ismétlem — az antant kényszerített ki. Mindazok, akik a választójog történetével foglalkoztak, jól tudják, hogy a nemzetek mindig arra törekedtek, hogyha újabb és újabb társadalmi rétegek előtt nyitják meg az alkotmány kapuit, hogy többségben legyenek azok, akik politikailag iskolázottak, azokkal szemben, akik újoncok még a választói jog és a politika terén. De én bátran merem mondani, hogy sehol a világon elő nem fordult még, hogy 581.000-ról 3 millióra szökkent volna fel a választók száma és amikor azután az újonnan beözönlő választók a régieket... (*Haller István: De sehol a világon nem hagyták 70 évig a választói törvényt reformálatlanul!*)

A Bethlen-kormány első választójogi javaslatát tudvalevően nem lehetett törvényerőre emelni, mert időközben az első nemzetgyűlés megbízatása véget ért és azok a tárgyalások, amelyek azt célozták, hogy a nemzetgyűlésnek az 1920:1. t.-c. alapján két esztendőben megállapított időtartamát hosszabbítsák meg, legalább úgy, hogy a Tiszántúl felszabadítását követő választások, tehát 1920 tavaszától számítsák a kétesztendő határidőt, nem vezettek eredményre. Az úgynevezett országbírói értekezlet meghallgatása után a Bethlen-kormány 1922 március 2-án *bocsátotta ki 2200/1922. M. E. rendeletét*, amely lényegtelen változásokkal a nemzetgyűlésen benyújtott választójogi javaslatának rendelkezéseit vette át. *A Bethlen-kormány választójogi rendelete megszükitte a Friedrich-féle választójogot, de azért több mint 80%-át meghagyta azoknak a választóknak, akik a Friedrich-féle kormányrendelet alapján jutottak nemzetgyűlési választójoghoz.* A Bethlen-kormány 1922. évi választójogi rendeletének intézkedéseit hozta törvényjavaslat formájában 1925 március 6-án a nemzetgyűlés elé és amint a miniszteri indoklás hangsúlyozza, „azon a csapáson halad a javaslat, amelyet a nemzetgyűlési választójogot szabályozó 2200/1922. M. E. számú kormányrendelet vágott.” A Bethlen-kormány javaslata mint az 1925: XXVI. t.-c. az országgyűlési képviselők választásáról vonult be a magyar Corpus juris hasábjaira. Eimek a törvénynek alapján 1926-ban 2,229.806, 1931-ben 2,548.585, 1932-ben pedig 2,977.325 volt a választók száma, tehát még mindig nem érte el a választóknak 1920. évi létszámát, holott az ország lakosainak lélekszáma azóta 700 ezerrel emelkedett.

Az országgyűlési képviselőválasztók száma 1848-tól 1932-ig

			az ország lakosainak száma	a választószázaléka aránya
	1848 előtt kb.	200.000,		
az 1848: V. t. c.	alapján 1848-ban kb.	800.000,		
" " " "	" 1870-ben kb.	890.416,	13,654.349	6'73%
az 1874: XXXIII. t. c.	" 1881-ben	821.241,	13,833.964	5'9%
" " " "	" 1890-ben	846.202,	15,201.927	5'5%
" " " "	" 1899-ben	871.134,		
(figyelemmel az 1899: XV. t. c. 141. §-ra).....	1900-ban	989.009,	16,838.255	5'93%
az 1905. évi <i>Kristóffy-féle</i> „törvényjavaslat-tervezet“ szerint lett volna:		(2,814.000)		
az 1908. évi <i>Andrássy-féle</i> plurális választójogi javaslat alapján lett volna közvetlen választó:		(2,618.501)		
	közvetett választó:	(1,270.924)	18,048.106	21'6%
az 1874: XXXIII. t. c. alapján	1910-ben	1,162.241,	18,264.533	6'4%
" " " "	" 1911-ben	1,197.726,		
az 1913: XIV. t. c.	" 1914-ben	1,627.000,		
az 1918: XVII. t. c.	" 1918-ban	2,715.000,		

A világháború után a mai Magyarországon:

az 5985/1919. M. E. rendelet alapján	1920-ban	3,042.000,	7,989.069	38'4%
a 2200/1922. „ „ „ „	1922-ben	2,382.000,		
" " " " " " " "	1925-ben	2,242.000,		
az 1925: XXVI. t. c.	" 1926-ban	2,229.806,		
" " " " " " " "	" 1931-ben	2,548.585,	8,683.740	29'6%
" " " " " " " "	" 1932-ben	2,977.325,		

A *Fejérváry-kormány* belügyminisztere, *Kristóffy József* 1905 szeptember 9-én németbogsáni programbeszédében jelentette be, hogy a kormány programjával vallja az általános, egyenlő és titkos választójog megalkotását, 1905 december 16-án pedig közzétette az országgyűlési képviselőválasztói jogról szóló „törvényjavaslat-tervezetét”. Ez sohasem került a Ház elé és 12 szakaszával inkább elvi demonstráció, mint javaslat volt. A választójogot a 24 éves korhatárhoz és az írás-olvasás tudásához kötötte. A választási eljárás és a választók összeírásának részleteit külön törvényben akarta szabályozni. A *Fejérváry-kormány* ellen támadt nemzeti ellenállás nem azért keletkezett, mért az általános választójogot programjába vette, hiszen a függetlenségi párt már 1872-ben és 1874-ben követelte az általános választójogot és a titkos szavazást, *Ugrón Gábor* pedig 1896-ban olyan általános választójogot sürgetett, amely legfeljebb az írás-olvasás általános kellékéhez köthető és ebben *Kossuth Ferenc* is megnyugodott. A szövetkezett ellenzéki pártok csak taktikát láttak a *Fejérváry-kormány* álláspontjában, mert a kormány meg sem kísérelte, hogy választójogi programját parlamenti úton megvalósítsa.

A *Wekerle-kormány* belügyminisztere, *gróf Andrássy Gyula* 1908 november 11-én terjesztette elő a Háziban választójogi reformját, amely

az általános választójog elvét *a többes (plurális) szavazás* segítségével akarta megvalósítani, de a politikai események leszorították a napi-rendről.

Nálunk a lakosságnak csak 30%-a választó

Az ország lakosságához csak ott viszonyítottam a választók számát, ahol *a statisztikai adatok ugyanarra az évre rendelkezésre állnak*. A választók számát az összes lakossághoz viszonyítva közlik a külföldi statisztikák. Ezek szerint a lakosságnak

Angliában.....	60 %-a,
Németországban	66.6%-a,
Hollandiában a 25 éven felüliek	97.6%-a,
Svédországban.....	57-6%-a,
Dániában.....	50-8%-a

választó. Túlzott tehát azoknak a magyar politikusoknak az aggálya, akik félnek a választójog még szélesebb kiterjesztésétől. *Apponyi Albert* képviselőházi beszédében a Gömbös-kormány bemutatkozásakor bölcsen mutatott rá, hogy „*a nemzeti érdekek fokozott biztonságát a magyar népben*“ látja. Nálunk ma az összes lakosságnak *kerekszámban csak 30 százalék*a élvezi a választójogot, ami *egyáltalában nem nevezhető radikálisnak*.

Tomcsányi Móric, a Pázmány Péter Tudományegyetemen a közjog tanára, *A magyar közjogról* szóló tartalmas munkájában ezt írja:

„*A törvényhozás működésének jósága, eredményessége semmi esetre sem azon fordul meg, hogy a választójog általános-e, hanem azon, hogy akiket képviselőkül megválasztanak, csakugyan jól vannak-e kiválasztva, helyesen tudják-e a közérdeket felismerni, megmunkálni. A választópolgár nagy általánosságban legfeljebb arra képes, hogy kiválasztja a megfelelő személyeket a törvény hozó-testület tagjául. De még ez sem olyan könnyű feladat, nem is szólva a gyakorlati életben a választási eljárással sokszor együttjáró törvényellenes befolyásokról, amelyek az értelmes, nyugodt kiválasztás munkáját kétségkívül igen megzavarják.*”

Tomcsányi professzor véleményét bizonyára pártkülönbség nélkül osztja minden politikus, aki a választójog kérdésének tanulmányozásába elmélyed. Aligha kétséges, hogy a magyar törvényhozás működésének jósága és eredményessége a múltban éppen azon fordult meg, hogy nem jól választották meg a képviselőket. Bs Tomcsányi professzoron kívül hivatkozhatunk egy neves politikusra, aki olyan pártnak volt hosszú ideig tagja, amelyik több évtizeden át gyakorolta monopolisztikus jeUeggel a hatalmat Magyarországon a háború előtt. *Berzeviczy Albert* a kommunizmus oukasat követő időkben, 1919 augusztus 27-én érdekes cikket írt a

Neue Freie Presse részére: *Die Rolle des Sozialismus in Ungarn und anderwärts* (A szocializmus szerepe Magyarországon és máshol) címmel, amelyben párhuzamot von a szociáldemokrácia szerepe között Magyarországon, Németországban és Ausztriában a háború után. Cikkében a többi között ezt írta:

„Hogyha egy olyan országban, mint Magyarország, amely ipari vonatkozásban annyira hátramaradt és amelyben a szervezett munkásság tulajdonképpen csak a fővárosban számottevő tényező, ha egy országban, amelynek lakossága túlnyomórésztben mezőgazdasággal foglalkozik, politikailag egész más irányban orientálódik és a kommunizmusról semmit sem hall, hogyha egy ilyen országban a fővárosi szakszervezetekre alapított szociáldemokrata párt kilép a porondra és az egyedül arra hivatottságnak büszkeségével a kormány gyepelőjét kezébe ragadta, ezáltal olyan felelősséget vett magára, amit nem lehet róla egyszerűen levetni.

Mindenesetre mentségére szolgál és az elmúlt kormányok rovására irandó, hogy Magyarországon mi a választójog bevezetésével feltétlenül elkéstitünk. Ezáltal állt elő az az egyenesen abnormis helyzet, hogy *a legutolsó törvényes magyar országgyűlésen még egyetlen egy képviselője sem volt egy olyan jelentékeny pártnak, mint a magyarországi szociáldemokrata párt.* Ezért nem állt ennek a pártnak módjában, mielőtt uralomra került, hogy *a szükséges parlamenti és legalább közvetett úton a szükséges guvernementális iskolázottságot megkapja.* Bizonyos, hogy enélkül is igen jelentékeny szónokokat és publicistákat tudott felmutatni, de ami hiányzott ennek a pártnak, azt nem tudta pótolni.”

Berzeviczy már azért sem tekinthető elfogultnak, mert arról a kormányzati rendszerről mondott véleményt, amelyet több évtizeden át meggyőződéssel szolgált.

A számok argumentumának hatalmas ereje ellen hiába állítjuk csatasorba a legszebb hangú szónokokat. Elvitathatatlan tény, hogy akkor, *amidőn a választók száma Európa összes alkotmányos országaiban az elmúlt század folyamán fokozatosan növekedett,* nálunk Magyarországon az alkotmányosság helyreállításától, 1867-től kezdve, egészen a világháborúig a lakosság számarányához képest állandó maradt, illetve *néhány tized százalékkal még csökkent.*

Angliában konzervatív kormányok fejlesztették a választójogot

Kevesen tudják, hogy az általános választójog követelését előbb hirdették angol-szász földön, mint Franciaországban. *Az általános választójog elvét először Cromwell katona-tanácsa proklamálta.* Angliában éppen 100 esztendővel ezelőtt az ipari forradalom adta meg a lökést az 1832. évi választójogi reformhoz. A városokban már azok is megkapták a választójogot, akiknek vagyona évi 10 font jövedelmet biztosított, vagy akik évenként 10 font lakásbért fizettek. Vidéken kevésbé kedvezően alakult a cenzus. Ezáltal nem óhajtjuk részletezni ezt a korszakalkotó választói reformot

és csak arra utalunk, hogy *a választók száma az 1832. évi angol reform alapján megkétszereződött: 400.000-ról 900.000-re emelkedett.* Igaz, hogy ez a választói reform még nem hozta meg az egyenlő választójogot, hiszen a parlament tagjainak egyik fele hárommillió lakost képviselt, a másik része pedig 24 milliót. A választójogi küzdelem tovább folyt, petíciók tömegével árasztották el a parlamentet, hogy kivívják a férfiak általános választójogát, a titkos szavazást, a képviselők napidíját és a választókerületek méltányos beosztását. *Lord John Russel* liberális kormánya 1852-ben, 1854-ben, 1860-ban és 1866-ban *reform-billeket* nyújtott be, de sem a belpolitikai helyzet (a kormány lemondása), sem a külpolitikai feszültség (a krími háború) nem kedvezett a választójogi reformnak. *Lord Derby konzervatív kormánya*, amelyben *Disraeli* is helyet foglalt, a parlament liberális többségével szemben, amely Gladstone-t vallotta vezérének, csak úgy tudta helyét megállni és a lakosság széles rétegének rokonszenvét megnyerni, hogy megvalósította a liberálisok választójogi követelményeit. *Az 1867. évi Reform-Act* megadta a városi munkásságnak a választójogot és a választók számát 3 millióra emelte. *1872-ben a Ballot-Act bevezette a titkos szavazást*, a több képviselőt választó kerületekben pedig az úgynevezett korlátozott szavazást: ahol három képviselőt választottak, ott a választó csak két szavazatot, a londoni Cityben pedig négy képviselőre csak három szavazatot adhatott.

Gladstone liberális kormánya külpolitikai kudarcának, a szudáni és afganisztáni vereségek ellensúlyozására a választójog kiszélesítésével állott a parlament elé és az 1884. évi bili által 3 millióról 5 millióra emelte a választók számát. *Az 1885. évi Reform-Act, amely 1918-ig maradt érvényben, az összes munkásoknak megadta a választói jogot* és bevezette az általános household és lodger-franchiset, ami azt jelenti, hogy a választójogot megkapta mindenki, akinek legalább egy esztendő óta házacskája, vagy házrésze volt (ami Angliában munkások körében is általánosan elterjedt), vagy legalább 12 hónap óta olyan lakása volt, aminek értéke évi 10 fontnak felelt meg. *1913-ban a választók száma már 8,058.025 főre emelkedett, vagyis a lakosság 18%-ának felelt meg.*

Az angol választójog tehát 1867-től kezdve általános, titkos és magyar értelemben véve egyenlő is, noha az angol munkásság szak-képzettség, rátermettség és munkabírás tekintetében a háború előtt sem állt magasabb fokon, mint a magyar munkásság, csakhogy ennél sokkal nagyobb igényű volt és a külföldön is ilyennek ismerték. Angol felfogás szerint a választói jogosultság azokat illeti meg, akik valamilyen szempontból a szülőföldre kötötteknek tekinthetők. A világháború végén a *Representation of the People-Act 1918-han* sem adta meg a választói jogot, mint nemzeti ajándékot a frontharcosoknak és minden nagykorúnak minden feltétel nélkül, hanem itt is érvényesült az a közjogi fikció, hogy a *választójog csak azt illeti meg, akit bizonyos kötelek fűznek a szülő-Toldhoz.* Így jött létre két új választói jogcím: az üzleti letelepedés business premises qualification) és a lakás (residence qualifica-

tion), de mindkettőt először hathónapi helybenlakáshoz kötötték, 1927-ben azután a hathónapi helybenlakást 3 hónapra csökkentették. *Az 1918. évi választói reform alapján a választók száma 8,357.648-ról (1915. évi adat!) 1918-ban 21,392.322-re emelkedett, vagyis a lakosság 18%-áról annak 46%-ára.*

150 ezer angol választónak egynél több szavazata van

Az általános választójog kiterjesztésévei egyidejűleg még mindig nem vezették be a teljesen egyenlő választójogot, mert az egyetemet végzetek a külön egyetemi választókerületekben még 12 képviselőt választhatnak külön. Azonkívül a választójog kétféle jogcíme kettős szavazati jogot biztosít, mert *valakinek lehet egy bizonyos választókerületben az üzleti letelepedés címén választójoga és ugyanekkor egy másik választókerületben a lakás jog címén,* de egy választónak sem lehet ugyanabban a választókerületben két szavazati joga. A kétféle jogcím mégis lehetővé teszi, hogy ugyanannak a választónak két külön kerületben legyen egy-egy, összesen tehát két szavazata és esetleg mint egyetemet végzett választónak még külön egyetemi választójoga is. *1918-ban kerekaszámban 150.000 olyan választópolgárról tud a választási statisztika, akinek egynél több szavazata van,* de a kettős szavazati jog gyakorlását megnehezíti az a rendelkezés, hogy a választást az egész országban — eltérően a múltban követett gyakorlattól — ugyanazon a napon tartják.

1918-ban a választójog az angol nőknek úgyszólván ölébe hullt, miután már 23 évvel korábban bizonyos iskolai tanácsokban és szociális intézményekben, majd a községi, 1895-től pedig a városi képviselőtestületekben is megkapták a szavazati jogot, úgyhogy az említett testületekben a nők bizonyos politikai iskolázottságra tettek szert. 1918-ban 8,856.000 angol nő részesült választói jogban, de a korhatár akkor még 30 év volt és az illető választókerületben kis ingatlannal kellett rendelkeznie, vagy más jövedelmi forrást, legalább évi 5 fontig terjedő jövedelmet kellett felmutatnia, vagy saját lakóházat, vagy pedig azt kellett bebizonyítani, hogy olyan férjes nő, akinek férje az említett feltételeknek megfelel. A választójogi reform fejlődése tehát 1918-ban, amidőn a választók száma a lakosság 46%-ára emelkedett, még nem állt meg és a munkáspárt a nők részére a férfiakéval teljesen azonos választói jogosultságot követelt. Jellemző, hogy *ezúttal is konzervatív kormány (Baldwin) tette magáévá a választójog reformjának ügyét* és így jött létre a *Representation of the People (Equal Franchise) Act 1928*, amely a nőknek épp olyan választójogot biztosított, mint a férfiaknak, vagyis minden 21 éven felüli nő megkapta a szavazati jogot. A választók száma így egyszerre $5\frac{1}{4}$ millióval növekedett és *1929-ben 28,855.086 volt a választók száma, ami a lakosság 60%-ának felelt meg.*

Angliában aránylag kétszer annyi a választó, mint nálunk

Érdekes összehasonlítást tehetünk az angol és a magyar választójog alapján a választók számának gyarapodásáról az elmúlt száz esztendő folyamán:

Angliában:		Magyarországon:	
1832 előtt kb.	400.000	1848 előtt kb.	200.000
1832-ben kb.	900.000	1848-ban kb.	400.000
1867-ben	3.000.000	1870-ben	890.416
1885-ben	5.000.000	1881-ben	821.241
1913-ban	8.058.025 (18%)	1910-ben	1.162.241 (6,9%)
1915-ben	8.357.648	1914-ben	1.627.000
1918-ban	21.392.322 (46%)	(1913: XIV. t. c.)	
1929-ben	28.855.086 (60%)	1920-ban	3.042.000
1931-ben	29.523.692	1926-ban	2.229.806
		1931-ben	2.548.585

(1920-tól kezdve a magyar adatok csak a mai Magyarországra vonatkoznak.)

A háború előtt Magyarország területén a lakosságnak átlag csak 7%-a élvezett szavazati jogot, Angliában már 18%, viszont a háborút után Magyarországon a lakosságnak 30%-a, Angliában pedig 60%-a volt választó. Ebből is látszik, hogy a választójog fejlődése Magyarországon egyáltalán nem nevezhető radikálisnak, hiszen még az angol választójog sem az, amit radikális választójog néven ismerünk.

Franciaországban a választók számának növekedése az elmúlt száz év folyamán nem olyan szembetűnő, mint Angliában. Hiszen Franciaországnak már az 1849. évi választójogi törvény alapján 9-6 millió választója volt és 80 évvel később, 1928-ban csupán 11-4 millióra növekedett ez a szám. Itt figyelembe kell venni Franciaország lélekszámának stagnálását és azt a körülményt is, hogy Franciaországban a nőknek egyáltalában nincs szavazati joguk. (1932-ben a kífvara szavazati jogot adott a nőknek, de a szenátus elutasította.)

Bismarck az általános választójog lelkes híve

Németországban a választójog fejlődése 1848-tól kezdve egyenes vonalú. Az 1848. évi német nemzetgyűlés elhatározta az általános és egyenlő választójog bevezetését, sőt már ez a frankfurti nemzetgyűlés is nagyrészt az általános és nem cenzusos választójog alapján választott képviselőkől állt. (Franciaország mellett ugyanis Németország az a másik nagy nyugati állam, amely az általános választójog eszméjét korlátozás nélkül elfogadta.) Az 1849. április 14-én kelt birodalmi választójogi törvény (Reichswahlgesetz) értelmében minden feddhetetlen életű, 25 évesnél idősebb német állampolgár választó. Az általános és egyenlő választójoggal egyidejűleg vezették be a közvetlen választást is és a frankfurti parlamentből indult ki az a mozgalom, amely az egyes német álla-

mokat az általános és egyenlő választás útjára vezette. A francia februári forradalom hatása alatt nemcsak a nemzetgyűlési választásra, hanem az egyes államok parlamentjei részére is bevezették az általános választójogot, így például az 1848 április 8-án kelt törvény a porosz nemzetgyűlés részére. A rendi alkotmányokat megszüntették, de csakhamar bekövetkezett a reakció és 1848 vívmányait visszafejlesztették, mindössze néhány államban, Badenben és Bajorországban maradtak meg. Érdekes mégis, hogy 1866-ban éppen a porosz kormány kezdeményezte a német szövetség (Deutscher Bund) részére) az általános és közvetlen választójogot. A Norddeutseher Bund részére be is vezették és nem kisebb államférfiú, mint maga Bismarck védelmezte az általános és közvetlen választójogot, amit azután a Norddeutseher Bund alkotmányának 21. §-ába foglaltak. (Bismarck az általános választójognak azért volt olyan lelkes híve, mert a német egységre való törekvés örökségének tekintette, de csak az általános választójogért harcolt, nem a titkosért.) 1869 május 31-én a Norddeutseher Bund Beichstagja részére kibocsátott választójog az 1849-es választójog alapján épült és amidőn a Norddeutseher Bundból a délnémet államok csatlakozásával a német birodalom fejlődött, a délnémet államokra is kiterjesztették. Az 1870 május 28-án kelt Reichswahlgesetz a német birodalom egyik legkonzervatívabb törvénye volt, ami lényegtelen módosításokkal 1918-ig maradt érvényben. 1918-ban minden 20 évei; felüli férfire és nőre kiterjesztették a választói jogot.

A Reichstag 1871—1932 novemberig

1871-től kezdve a német birodalom választóinak, a választásokon leadott érvényes szavazatoknak, a választáson résztvett szavazóknak százalékos aránya és a képviselők száma így alakult:

Választási év	Választók száma milliókban	Szavazók milliókban	Választási részvétel százaléka	Képviselők száma
1871	7·65	3·89	50·78	382
1874	8·52	5·19	60·89	397
1877	8·94	5·40	60·39	397
1878	9·12	5·76	63·14	397
1881	9·09	5·09	56·08	397
1884	9·38	5·66	60·35	397
1887	9·77	7·54	77·19	397
1890	10·14	7·23	71·25	397
1893	10·63	7·67	72·20	397
1898	11·44	7·75	67·76	397
1903	12·53	9·49	75·78	397
1907	13·35	11·26	84·35	397
1912	14·44	12·21	84·13	397

A világháború után:

1919	36-76	30-40	82-68	421
(Nationalversammlung)				
1920	35-95	28-20	78-43	459
1924, május	38-37	29-28	76-30	472
1924, december	38-99	30-29	77-69	493
1928	41-24	30-73	74-53	491
1930	42-98	34-95	82-00	577
1932 július	44-20	36-84	83-75	608
1932, november	44-30	35-40	79-90	582

Ezek a számoszlopok a választók számának fokozatos növekedését bizonyítják.

1918-ban az alkotmányozó nemzetgyűlés részére rendeletileg szabályozták a választójogot. A szociáldemokrata párt erfurti programra jának alapelveit vették át: „egyenlő, titkos, közvetlen és általános választójogot az arányos választási rendszer bevezetésével minden legalább 20 esztendőes férfinak és nőnek!” A birodalom területét 36 választókerületre osztották, amelyekben egyenként 6—17 képviselőt választottak.

1918-ban minden 20 éven felüli férfi és nő megkapta a választójogot és ezért ugrott a választók száma 14.44 millióról (1912) 36.76 millióra (1919). A Reichstag tagjainak számát 1918-ban még a régi Reichstag 397-ről 441-re emelte, amidőn 361 „egyes” választókerületen kívül 26 lajstromos kerületet állítottak, amelyek az arányos választási rendszerrel 2—10 képviselőt választottak volna, de ezt a választási reformot már nem tudták végrehajtani.

1920-tól kezdve a leadott szavazatokhoz (minden 60.000 után 1) igazodott a képviselők száma.

Giolitti és Nitti nevéhez fűződik tíz olasz általános és legáltalánosabb választójogi reform

Olaszországban az 1848-as választójogi törvény enyhe cenzust vezetett be, 1859-ben és 1860-ban a cenzuson kívül az írni és olvasni tudást, mint a választói jogosultság kellékét is felállították. Az olasz birodalom egyesítése után a demokratikus eszmék terjedése Garibaldi agitációjának hatására az 1882. évi igen haladott szellemű választójogi reformot szülte. Az adócenzust műveltségi cenzussal helyettesítették, akinek azonban nem volt eleim iskolai végzettsége, annak részére a választójogot vagyoni állapotától tették függővé. 1895-től kezdve egymást követték az általános választójog bevezetésére vonatkozó indítványok, végre 1912-ben a Giolitti-kormány megvalósította az általában 30 éves korhatárhoz kötött általános választójogot, de a korhatárt bizonyos műveltségi, vagy adócenzus és katonai szolgálat esetén leszállították 21 évre. Csak a háború után, 1919-ben adta meg Nitti választójogi reformja korlátlanul minden 21 éves férfinak a választójogot, sőt a hadviselteknek még a 21 éves korhatár alatt is.

1870-től kezdve így alakult az olasz választók száma és százalékos aránya a lakosság számához viszonyítva:

1870-ben	530.018, 2 %
1882-ben	2,112.563, 7.4%
1890-ben	2,826.055, 9.2%
1900-ban.....	2.272.509, 7.1%
1913-ban.....	8,672.242, 24.2%
1919-ben	11,115.441, 30.9%
1924-ben.....	12,069.336, 30.2%
1929-ben.....	9,682.630,

Ebből a táblázatból látszik, hogy 1913-ban, tehát *már a világháború előtt Olaszország lakosságának 24.2%-a élvezte a szavazati jogot akkor, amidőn Magyarországon még csak a lakosság 7%-ának volt választójoga,*

A fasiszta Olaszország több férfinak adott szavazati jogot, mint a mai magyar választójogi törvény

Az 1928. évi olasz törvény a politikai képviselet reformjáról már nem ismeri az általános választójogot, mert *csak a nemzet életében aktív elemeknek adja meg azt a jogot, hogy szavazzanak.* A visszaesés állítólag csak látszólagos, mert régebben a választói névjegyzékeket nem vezették pontosan és az olasz Központi Statisztikai Hivatal kimutatása szerint például 1919-ben annál kevésbé lehetett 11,115.441 választó, mert csak 9,541.300 nagykorú férfi-állampolgára volt Olaszországnak, így tehát a választói névjegyzék *másfél millióval több nevet tartalmazott, valószínűleg az időközben elhunyt nevét is.* 1929-ben különben a választásra jogosultak a nagykorú férfilakosság 82%-át tették ki, ami még mindig nagyobb százalék, mint azoknak a 24 éven felüli magyar férfi állampolgároknak százaléka, akiket a mai magyar választójogi törvény alapján választói jog illet meg. (Az 1925: XXVI. t.-c.-ről szóló bizottsági jelentésben olvassuk, hogy ez a törvény a 24 éven felüli férfilakosság 78.3%-ának ad választói jogot.)

Belgium már 1893-ban bevezette az általános választójogot

A *belga királyság* alakulása után az ideiglenes kormány 1830-ban a nemzeti kongresszus részére a választásokat az addigi holland cenzusos választójog alapján írta ki. A lakoságnak mindössze 8-8%-a volt akkor választó, de az *1848-as események hatása alatt* a cenzust felére csökkentették és így a választók számát megkétszerezték. 1870-ben a korhatárt 25 évről 21 évre szállították le. 1890-ben Janson radikális képviselő alkotmánymódosítást indítványozott és az általános választójog behozatalát követelte. *1893-ban sikerült a 25 éven felüli állampolgárok részére az általános választójogot megvalósítani, de ugyanakkor konzervatív indítványra behozták a plu-*

ralis választójogot (maximálisan 3 szavazattal). A választók száma 1894-ben 1,355.000-re, az addiginak tízszeresére emelkedett. 1899-ben már az *arányos képviselőválasztást iktatták törvénybe*. 1919 május 19-én pedig behozták az általános és egyenlő választói jogot a 21 éven felüli férfiak és a nők bizonyos kategóriája részére, ezzel egyidejűleg *végre eltörölték a plurális választójogot, úgyhogy 13 esztendő óta már Belgiumban sincs plurális választójog*.

A választók száma így fejlődött:

1830-ban	44.000	(8·8%)
1848-ban	kb. 100.000	
1890-ben	133.000	(7·8%)
1894-ben	1,355.000	(de plurális szavazattal!)
1915-ben	1,791.139	” ”
1919-ben	2,102.710	(már nem plurális!)
1925-ben	2,375.250	(köztük 10.166 nő).

Még a Friedrich-féle választójognál is általánosabb a hollandi

Hollandiában az alkotmány módosításával 1848-ban a politikai súlypont a polgárságra terelődött és a képviselőházat közvetlen választás útján választották. Az adócenzus 20—160 forint között váltakozott, de 1887-ben jelentékenyen leszállították és a választók száma 135.350-re nőtt. *1896-ban újabb reform, amely már egy forint földadó után is biztosította a választójogot, ismét megkétszerezte a választók számát*, míg végre 1917-ben a háború alatt alkotmányrevízió útján megvalósították az *általános választójogot* és 1919-ben megadták a nőknek is. 1920-ban a 25 éven felüli lakosságnak 97·6%-a volt választó Hollandiában, tehát *aránylag sokkal többen, mint ahányan Magyarországon a Friedrich-féle szélsőségesnek nevezett választójog alapján a választójogot megkapták* (74·6%-a a 24 éven felüli lakosságnak).

A hollandi választók száma így növekedett:

1848-ban	kb. 135.000	
1887-ben	kb. 350.000	
1896-ban	302.015	
1897-ben.....	577.055	(a 25 éven felüliek 49 %-a)
1917-ben	1,079.475	(a „ „ „ 70·8%-a)
1918-ban	1,517.380	(a „ „ „ 97·4%-a)
1920-ban	3,250.247	(a „ „ „ 97·6%-a)

Svédországban az általános jólét gyarapította a választók számát

Svédországban a júliusi és februári francia forradalmak hatására csak lassan kezdődtek a politikai reformok, *A négy rend országgyűlése 1866-ban alakult át kétkamarás modern parlamentté*. képviselőházat közvetlen népképviselési választással cenzushoz kötött választójog alapján választották. A politikai hatalom a

nemesség kezéből a parasztságéba kezdett átmenni és a *parasztság túlsúlya még nagyobb lett volna, ha a liberalizmus a városi speciális érdekek védelmét a választási geometria által nem óvja*, mert hiszen a vidéken 27.000 lakosra jutott egy-egy képviselő, a városokban pedig már 10.000-re.

Az általános választójogi mozgalom a szociáldemokraták megjelenéséhez fűződik, akiknek 1897-ben sikerült először, hogy képviselőt küldhettek a parlamentbe. A *Riksdag* demokratizálását a jobboldal biztosította, amidőn 1909-ben az *általános választójog behozatalával egyidejűleg az arányos képviseleti rendszert léptette életbe*. A képviselőházi választásokra minden 24 éven felüli férfi megkapta a választójogot. A háborút követő választójogi reform 1920-ban a korhatárt 23 esztendőre szállította le és megadta a nőknek is a szavazati jogot. Jellemző vonása a svéd választói jogosultság fejlődésének, hogy *az általános választójog behozatala előtt már a cenzusos választói jog idején is fokozatosan nőtt a választók száma*, mert az általános jólét növekedésével párhuzamosan egyre többen érték el a választói cenzust.

A svéd választók száma a lakosság számarányához viszonyítva a következőképpen alakult:

1872-ben	236.120 = 5.6%
1890-ben	288.096 = 6.3%
1902-ben	382.075 = 7.4%
1908-ban	503.128 = 9.4%
1911-ben	1,066.200 = 19.3%
1920-ban	1,192.922 = 20.2%
1921-ben	3,222.917 = 54.6%
1924-ben	3,338.892 = 55.6%
1928-ban	3,505.698 = 57.6%

Norvégiában még a csőd vagy közsegély sem gátolja a választójog gyakorlását

Norvégiában a dán Unió felbontása után már 1814-ben elég demokratikus volt a választójog, úgyhogy a 40-es évek európai mozgalmi hatás nélkül maradtak. Norvégiának politikai élete radikáldemokratikus alapon nyugodott akkor, amidőn Svédországban még teljesen konzervatív alapon épült fel az állami élet. *A norvég paraszt-demokrácia bármilyen kisdarab föld, vagy ötesztendős bérlet esetén biztosította a választói jogot, a városokban pedig a polgárjog elnyeréséhez, vagy felek tulajdonjogához kötötték*. 1884-ben a cenzus reformja emelte a választók számát és a lakosság 20-5%-a kapta meg a szavazati jogot. *1898-ban az általános választójog bevezetésével minden 25 éven felüli férfi választó lett és így a lakosságnak 33%-a élvezte a szavazati jogot*. 1907-ben a nők egy részére, akik, vagy akiknek a férje bizonyos adót fizetett, terjesztették ki a választójogot, 1913-ban pedig egyenlővé tették a férfiak választójogával. 1914-ben és 1916-ban még jobban növekedett a szavazók száma, mert *megszüntették azt a korlátozást, hogy a csőd alatt álló,*

vagy a közjótékonyaságból és közsegélyből élők nem szavazhatnak. Végül 1920-ban 23 évre szállították le a korhatárt. Ezek előrebocsátása után könnyen érthető, miért növekedett meg az elmúlt 20 esztendő alatt jelentékenyen a norvégiai választók száma:

1912-ben: 827.274 (köztük 324990 nő)
 1915-ben: 1,134.349 (köztük 602.153 nő)
 1918-ban: 1,201.3.12
 1921-ben: 1,351.183
 1924-ben: 1,413.882
 1927-ben: 1,485.887

Dániában a XIX. század liberális törekvései és a forradalmak hatása alatt *1848-ban* az ország rendjei a korlátlan monarchiát alkotmányos monarchiává alakították át, amelynek fő jellegzetesége az akkori idők felfogása szerint *a csaknem teljesen általános választójog volt: a képviselőház részére a 30 éves korhatár és (L választókerület területén egy esztendei helybenlakás, cenzus nélkül.* Csak a szolgazemélyzetnek nem adták meg a szavazati jogot. 1848-tól 1866-ig azután erős visszafejlődés állott be, 1855-ben behozták a cenzust, igaz, hogy a korhatárt 25 évre csökkentették. 1863-ban már felemelték ismét a korhatárt 30 évre, de eltörölték a cenzust. *Az általános választójogot végre 1915-ben hozták tető alá, majd a nők is megkapták a szavazati jogot, 1920-ban pedig visszatértek a 25 éves korhatárra.* A választók száma az elmúlt 35 év alatt annyira megnövekedett, hogy *Dániában*, amely 1901-ig ismerte még a *nyűt-szavazást, ma már a lakosság 50'8%-ának van szavazati joga, amint azt a következő táblázat mutatja:*

1895-ben: 378.700
 1901-ben: 404.271
 1913-ban: 491.422
 1918-ban: 1,215.600
 1924-ben: 1,638.000 (a lakosság 48.6%-a)
 1926-ban: 1,742.604 (a „ 50.5%-a)
 1929-ben: 1,786.000 (a „ 50.8%-a)

A felsorolt példák talán elegendő bizonyíték arra, hogy nálunk Magyarországon a választójog terén kivéve a Friedrich-féle választójogi rendeletet, *a jogkiterjesztés még sem történt hatalmas lépéssel.* „A jogkiterjesztés demokratikus eszmeáramlatának hatása alól nem vonhatjuk M magunkat, — írta a választójogi javaslatról készült nemzetgyűlési bizottsági jelentésében *Puky Endre*, a 25-ös választójogi bizottság előadója, (a Gömbös-kormány külügyminisztere). *Meg kell értenünk a történelmi idők parancsszavát s megalkotnunk az új, demokratikus választói jogot mindazon garanciákkal, amelyek megnyugvást adni alkalmasak, hogy a megalkotandó képviselőház hasznos szolgálatokat fog tenni a nemzeti állam megerő-*

sítése érdekében, a polgári társadalom védelmére, az abban tömörült széleskörű középosztály és intelligencia vezető hivatásának fenntartása mellett... Bizottságunk többségének meggyőződése szerint a *törvényjavaslat a jogkiterjesztés tekintetében elment addig a szélső határig*, amelyet — legalább ma még — a különböző társadalmi tényezők egyensúlyának veszélyeztetése nélkül átlépni nem szabad.” A tökéletes választójognak a választói jogosultságra vonatkozó szabályait még sem fogják a magyar 1925:XXVI. t.-c. első fejezetéből kölcsönözni.

Tájékoztatásul összeállítottam a *választói korhatárt* és a *választhatóság korhatárát 35 európai államban*:

Albánia	18 év (csak férfiak)	30 év
Andorra	(nagykorúság, csak férfiak)	
Anglia	21 év	21 év
Ausztria.....	21 év	29 év
Belgium	21 év (a nők egy része is)	25 év
Bulgária	21 óv	30 év
Csehszlovákia	21 év	30 év
Danzig szabad állam	20 év	25 év
Dánia	25 év	25 év
Észtország.....	20 év	20 év
Finnország	24 év	24 év
Franciaország	21 év (csak férfiak)	25 év
Görögország	21 év (csak férfiak)	25 év
Hollandia	25 év	30 év
Írország	21 év	21 év
Izland.....	25 év	25 év
Jugoszlávia	21 év (csak férfiak)	30 év
Lengyelország	21 év	25 óv
Lettország	21 év	21 év
Lichtenstern	21 év (csak férfiak)	21 év
Litvánia	24 év	30 év
Luxemburg	21 év	25 év
Magyarország	24 év (nők általában 30 év)	30 év
Memelvidék	24 év	30 év
Monaco.....	(21 év)	(25 év)
Németország	20 év	25 év
Norvégia	23 óv	30 év
Olaszország	21 év (csak férfiak)	25 óv
Portugália	(21 év, csak férfiak)	(25 év)
Románia.....	21 év (csak férfiak)	25 év
San Marino	21 év (csak férfiak)	21 év
Spanyolország	23 év	23 év
Svájc	20 év (csak férfiak)	20 év
Svédország.....	23 év	23 év
Szovjetország	18 év	18 év

Ez a rövid tájékoztató is azt mutatja, hogy alig van ország Európában, ahol a választói korhatár magasabb volna, mint nálunk, viszont ugyanott *sokkal általánosabb* a választójog, amint Dánia és Hollandia példái mutatják.

Rossz kerületi beosztás nyílt szavazás — plurális választójog

Rossz kerületi beosztás — a magyar választási rendszer egyik szarvashibája

Rossz választókerületi beosztás jellemezte, sőt jellemzi ma is választójogunkat. Burkolt plurális szavazást jelent ez a beosztás és a régi kormányzat látszólag azzal kedvezett a nemzetiségeknek, hogy a legkisebb választókerületek éppen a nemzetiségek laktól vidékeken voltak. De a választókerületek ilyen aránytalan beosztásán kívül még a vagyoni cenzus aránytalansága is a magyarlakta vidékeket sújtotta. Az állami egyenesadóminimum, amely választói jogot biztosított, Erdélyben 6 forint 99 krajcár, Abaujtonában 1 forint 20 krajcár, Liptóban már csak 35 krajcár, Máramarosban 17 krajcár és Szilágy megyében mindössze 11 krajcár volt. Ezzel szemben magyar vidékeken a következő cenzusokat találtuk: Csongrád megyében 16 forint, Komárom, Veszprém, Somogy és Vas megyében 19 forint, Baranyában és Borsodban 22 forint, Csanádban 24 forint, Fejér megyében 25 forint, Győr megyében 28 forint, Pest megyében és Veszprémben 29 forint, Esztergom megyében 31 forint, Bácsbodrog megyében 32 forint. (Ezeket az adatokat Bánffy Dezső miniszterelnök beszédéből vettük, amit a Képviselőház 1896 június 17-i ülésén tartott.)

Ajtay József igen kitűnő tanulmányában (Választási reform, 1908) még ennél is jellemzőbb adatokat közölt: „Túl a Királyhágón” lakik 2.4 millió ember — írja tanulmányában —, aki 74 képviselőt küld a parlamentbe, holott a Dunántúl lakó 3 millió emberre csak 72, a Duna-Tisza közén lakó 3.3 millió emberre meg éppen csak 63 képviselő esik. A Duna balpartjának 2,050.000 lakosát 56 és a Tisza jobbpartjának 1,674.000 lakosát 50 követ képviseli, holott ugyanakkor a Tisza balpartja kénytelen beérni 55-tel. összefoglalva a Felvidék és Erdély 6.2 millió lakosa 182 képviselőt küld, holott a Dunántúl és a Tisza-Dunaköze 6.3 millió lakosa csupán 135-öt. Az egyes törvényhatóságokat tekintve pedig, például a nemzetiségi Szeben megye 162.000 lakosa ugyanannyi (6) képviselőt küld, mint a magyar Szabolcs, 287.000 lakosa; a nemzetiségi Temes megye 400.000 lakosa ugyanannyit (9), mint a magyar Budapest 725.000 lakosa, a nemzetiségi Nyitra megye 427.000 lakosa 11 képviselőt küld, holott a magyar Pest megye 825.000 lakosa csak 15-öt. Tehát a mai állapot szerint minél népesebb, gazdaságilag és kultúra ilag önnél fejlettebb és főképen minél magyarabb valamelyik terület, annál gyengébben van képviselve és fordítva.”

Azért tartottuk szükségesnek ezeknek az adatoknak felsorolását, mert a hazai nemzetiségek elnyomatásának vádját a külföldön sokan még most is azzal támasztják alá, hogy hivatkoznak a nemzetiségekre nézve állítólag kedvezőtlen magyar választójogra.

A magyar faj ellen irányuló intézkedés volt a — régi kerületi beosztás

De mi ennél még újabb adatokat is idézünk annak a tételnek igazolására, hogy *a választókerületi beosztás éppen a nemzetiségeknek kedvezett a színmagyar vidék rovására.*

Gombos Gyula, mint a fajvédőpárt vezére, a választójogi törvényjavaslat tárgyalása során 1925 május 25-én a nemzetgyűlésen tartott beszédében a többi között ezeket is hangsúlyozta:

— Nem tartom helyesnek azt sem, ha fenntartjuk azokat az óriási kerületeket, mint amilyen pl. *a sárvári kerület*, Huszár Károly kerülete, ahol 53 község van 18.000 szavazóval akkor, amidőn vannak kerületek 2000 és 1000 szavazóval. (*Eöri-Szabó Dezső: Hét-százas is van!*) *Ez a kerületi beosztás abból az időből származik, amikor a nemzeti ellentállást meg kellett törni.* Hatalmas, nagy kerületek vannak azért, mert *ezek a kerületek a régi időben valószínűleg függetlenségi képviselőt küldtek volna be.* (Ügy van! balfelől. — *Kováts-Nagy Sándor:* A választójog kiterjesztésével függ ez össze! Azért nagyok!) Én így magyarázom és úgy látom, ellenzéki képviselőtársaim is igazat adnak nekem. (*Eckhardt Tibor:* Sárvár néppárti volt, azért volt így!) *Ezt most már igazán őszintén meg lehet mondani*, hiszen alig ül itt valaki a régi képviselő urak közül, akik ezt a régi kerületi beosztást létesítették. *Én ezt igazságtalannak tartom. A magyar faj ellen irányuló intézkedés volt ez, mert az alföldi nép mindig függetlenségi volt.* Ezért kellett itt a nagy kerületek. A dunántúli nép pedig néppárti, fajvédő és keresztény volt és lett volna mindig, tehát szemben állott a liberális irányzattal, ezért ezeket is meg kellett szorítani politikai akaratuk érvényesítésében. Ezek alapján tehát *igazságtalannak kell minősítenem a kerületek beosztását.*

Liliputi választókerületek 108, 110 és 181 választóval

A népképviselőket létesítő 1848: V. t.-c. szabályozta a választókerületek beosztását és egyes rendelkezéseit 1868-tól kezdve többször módosították. (1868: XLIII. t.-c. 4. §-a, 1876: XXXIII. t.-c. 1877: XI. t.-a, továbbá 1880: LV.t.- c, 1881: LXIII. t.-c, 1881: LXIV. t.-c, 1886: XXVII. t.-c, 1894:1. t.-c, ezek azonban nagyobbrészt csak egyes kerületek kiigazításáról szóltak.) Az 1877: X. t.-c. módosította érdemlegesen a választókerületek beosztását, amelyek lényegében változatlanul maradtak 1914-ig.

Az 1913. évre érvényes névjegyzék szerint *Magyarország 10 legkisebb és 10 legnagyobb választókerületében* a következő volt a szavazók száma:

Bereck (Háromszék vm.)	108	Budapest VII.	18.189
Szék (Szolnok-Doboka vm.)	110	Budapest VI.	17.167
Oláhfalva (Udvarhely vm.)	181	Budapest VIII.	13.291
Erzsébetváros (Kisküküllő vm.)	273	Gödöllő (Pest vm.)	11.925
Abrudbánya-Verespatak (Alsó- fehér vm.)	295	Budapest IX—X.	10.468
Vizakna (Alsófehér vm.)	420	Homonna	8.916
Szamosújvár (Szolnok-Doboka)	477	Budapest V.	7.968
Ujegyház (Szeben vm.)	496	Fülöpszállás	7.161
Torockó (Torda-Aranyos vm.) ..	533	Budapest I.	7.142
Kézdivásárhely (Háromszék) ..	636	Fehértemplom	6.927

A derék gödöllői és fülöpszállási magyar választók aligha értelmezték másképen a kerületek aránytalan beosztását, mint Gönbös Gyula, a faj védőpárt vezére, aki a történelem részére a választójogi javaslat tárgyalásán ezeket az aránytalanságokat megbélyegezte.

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1918: XIV. t.-c. 21. §-a kimondta, hogy *a választókerületek és székhelyük megállapításáról külön törvény rendelkezik*, a 154. §-a pedig juktímot létesített az új választójogi törvény életbeléptetése és a választókerületekről szóló törvény kihirdetése között, amennyiben kimondta, hogy a képviselők választásáról szóló törvény csak a választókerületekről szóló törvény kihirdetése napján lép életbe. A kormány be is nyújtott törvényjavaslatot *az országgyűlési képviselőválasztókerületek számának és székhelyének megállapításáról, amely mint az 1.914: XV. t.-c. kapott helyet a törvénytarban*. A törvény a választókerületek részletes beosztását a belügyminiszterre bízta és 1914 március 31-én az 55.000 B. M. rendelet (Rendeleték Tára, 1914, 586 old.) állapította meg a választókerületeket. A törvény miniszteri indokolása szerint Magyarországon országos átlag szerint kerek számban 42.000 lakosra, illetőleg minden 4000—5000 választóra kellene esni egy-egy választókerületnek és mégis nagyok az eltérések.

Budapest VII. 168-szor nagyobb kerület volt, mint Bereck!

A miniszteri indokolás rámutatott arra, hogy az 1913. évi választói névjegyzék szerint *Magyarországon a legnagyobb választókerület: Budapest VII., 18.189 választójával 168-szor volt akkora, mint a legkisebb: a 108 választójú berecki kerület*. Sőt, ha a 10 legnagyobb kerület összefoglalva hasonlítjuk össze a tíz legkisebb kerület választóinak összegével, még akkor is több mint 30-szoros eltérést találunk. Ilyen nagy eltérést niég megközelítőleg sem mutatnak a külföldi példák.

Németországban a négy legkisebb és négy legnagyobb kerület a következő volt:

Schaumburg-Lippe	10.700	Potsdam	339.256
íarienwerder	12.988	Berlin Aussere Stadt, Nord, Nordwest	219.782
Schleswig-Holsteni.....	13.284	Hamburg	182.193
Berlin-Mitte	13.404	Arnsberg	162.995

Németországban tehát a legnagyobb választókerület a *potsdami*, csak *harmincszorosa volt a legkisebbnek*, a schauburg-lippeinek, holott ugyanabban az időben Magyarországon a legnagyobb kerület a legkisebbnél 168-szor volt nagyobb. *Angliában* a legnagyobb választókerület, South of Romford 52.984 választót számolt, a legkisebb Kilkenny pedig csak 1742-öt. *Franciaországban* a legnagyobb választókerületnek, Versailles I. 36.472 választója volt, a legkisebbnek pedig, Barcellonette (Alpes B.) 3446. *Belgiumban* Anvers választókerület 52.607 választójával 88-szor volt nagyobb, mint Fauvillers a maga 598 szavazójával. *Svédországban* és *Norvégiában* egyaránt 25—26-szoros különbségek voltak a legnagyobb és legkisebb kerületek között. *Olaszországban* már csak kétszeres, *Hollandiában* és *Dániában* pedig a kilengés mindössze ötszörös volt.

Áz 1913: XIV. t.-c. alapján Magyarországon hozzávetőlegesen 1,838.378 lett volna a választók száma, *egy-egy választókerületre tehát* — 435 kerületet számítva — *átlag 4226 választónak kellett volna esni*. Az 1914 március 31-én kiadott belügyminiszteri rendelet a választókerületek beosztásáról mégis aránylag nagy eltéréseket mutat és különös, hogy *éppen az erdélyi kerületeket favorizálta a nagyalföldi kerületek rovására*. Gömbös Gyula 11 évvel később a magyar nemzetgyűlésen egészen másképen magyarázta ezt, mint a miniszteri indokolás 1914-ben.

„A *beosztási terv* — olvassuk a miniszteri indokolásban — az erdélyi részi vármegyéket — ha csupán a lakosságnak, különösen pedig a választóknak a számát tekintjük — *bizonyos kedvező elbánásban részesíti*. Ennek azonban mélyebben járó oka van. Az erdélyi országrésznek a történelem egész folyamán bírt kiváló fontosságát — amely Erdély önállósága idején különösen nagyra emelkedett — az 1848. évi törvényhozás is méltányolta azzal, hogy a *képviselők számának megállapításánál Erdélynek nagyobb súlyt biztosított, mint amennyi a számtani arány szerint megillette volna*. Ez országrészben tehát a kerületek száma, az ország többi részeihez képest állandóan nagy volt, választóinak a száma pedig a magas census folytán még sokkal kevesebb, úgyhogy a legkisebb kerületek éppen erdélyiek voltak.”

„A Királyhágón túli országrész tehát. — ha ugyanabban az elbánásban akarnók részesíteni, mint az ország többi részét, választókerületeinek számában olyan nagy visszaesést szenvedne, amely szinte jogfosztásszámba menne s *e történelmi, tradíciókban gazdag terület igazságtalan háttérbe szorítását jelentené*. Nem szabad felednünk, hogy *ennek az országrésznek fontosságát ma sem lehet lekecsinyelni ...*”

„A Királyhágón túl fekvő országrész kétségtelenül igen sokat fog veszíteni még így is, mert eddigi 74 választókerülete a városi törvényhatóságokéval együtt is 65-re olvad le, a leszállításban továbbmenni politikai hibának tartanám.”

Így indokolta a Tisza-kormány belügyminisztere, *Sándor János* a kerületek aránytalan beosztását Erdély javára.

Ez az új választókerületi beosztás még mindig a következő *fel-tűnő aránytalanságokat tartalmazta a színmagyar vármegyék rovására, a nemzetiségi vidékek egyoldalú favorizálása érdekében.*

(A magyar függetlenségi választókerületek ellensúlyozásra a múlt rendszer kormányai szívesen használták fel a nemzetiségi vidékeket, amelyeknek *színleges* favorizálása is végeredményben csak azt a célt szolgálta, hogy a *dualizmussal* szemben élesen ellenzéki felfogású *színmagyar nehéz* kerületek választási eredményét *korrigálja.*)

A mellékelt táblázatban kimutatjuk, hogy egyes vármegyékben milyen a magyar és a legnagyobb nemzetiség aránya, a hat éven felüli lakosság hány százaléka tud írni és olvasni, továbbá, hogy *egy-egy választókerületre hány szavazó esik.* (Az adatok az 1914. XV. t.-c. miniszteri indoklásából valók.)

Így „biztosították“ a leltári kerületeket:

				egy kerületben átlag	
Kolozs	26 ⁸ / ₁₀ % magyar,	68 ¹ / ₁₀ % román,	35 ⁵ / ₁₀ % ír, olvas,	1873	választó
Kisküküllő	30 ⁰ / ₁₀ % „	48 ⁰ / ₁₀ % román,	49 ⁷ / ₁₀ % „ „	1970	„
Tordaaranyos	25 ⁶ / ₁₀ % „	72 ¹ / ₁₀ % román,	37 ⁰ / ₁₀ % „ „	2273	„
Brassó	34 ¹ / ₁₀ % „	35 ¹ / ₁₀ % román, } 29 ⁷ / ₁₀ % német, }	82 ⁰ / ₁₀ % „ „	2281	„
Csik	86 ⁴ / ₁₀ % „	12 ⁴ / ₁₀ % román,	58 ⁸ / ₁₀ % „ „	2334	„
Fogaras	6 ⁶ / ₁₀ % „	88 ⁹ / ₁₀ % román,	58 ¹ / ₁₀ % „ „	2432	„
Alsófchér	17 ⁵ / ₁₀ % „	77 ⁶ / ₁₀ % román,	40 ⁴ / ₁₀ % „ „	2486	„
Háromszék	83 ⁴ / ₁₀ % „	15 ⁵ / ₁₀ % román,	66 ⁸ / ₁₀ % „ „	2513	„
Besztercenaszód	8 ³ / ₁₀ % „	68 ⁵ / ₁₀ % román,	52 ¹ / ₁₀ % „ „	2536	„
Marostorda	57 ⁴ / ₁₀ % „	36 ² / ₁₀ % román,	51 ⁰ / ₁₀ % „ „	2667	„
Trenesén	4 ² / ₁₀ % „	91 ⁸ / ₁₀ % tót,	61 ⁹ / ₁₀ % „ „	2716	„
Szeben	5 ⁰ / ₁₀ % „	65 ⁰ / ₁₀ % román, } 28 ² / ₁₀ % német, }	69 ⁷ / ₁₀ % „ „	2728	„
Ugocsa	46 ⁵ / ₁₀ % „	37 ⁵ / ₁₀ % ruthén, } 10 ⁶ / ₁₀ % román, }	47 ⁷ / ₁₀ % „ „	2776	„
Sáros	10 ⁰ / ₁₀ % „	58 ⁷ / ₁₀ % tót,	58 ³ / ₁₀ % „ „	2784	„

Egészen különös, hogy az a párt, amely a „magyarság szuprémáciáját“ intézményesen akarta biztosítani, a választókerületeket úgy osztotta be, hogy *nemzetiségi vidékeken esett a legkisebb átlag egy-egy választókerületre, viszont a színmagyar vármegyékben az átlag sokkal nagyobb volt.* Csik és Háromszék vármegyék példája csak olyan kivétel, ami megerősíti a szabályt.

„Lényegileg a pluralitással egyenlő hatású, vagyis tulajdonképpen burkolt pluralitásnak tekinthető a választókerületek aránytalan beosztása is” — írta *gróf Andrássy Gyula*, a koalíciós kormány belügyminisztere a plurális választójogi javaslatához mellékelt indoklásában. *A Tisza-kormány választókerületi beosztása tehát, úgylátszik, a nemzetiségek javára biztosította a pluralitást,* jgfirt azt látjuk, hogy olyan vármegyében, amelynek lakossága 08-1% erejéig román és ahol a lakoságnak csak 35.5%-a tud írni «s olvasni, egy-egy választókerületben átlag 1873 választó választhat egy képviselőt, ahol 72.1% román és csak 37% tud írni-olvasni,

2273 választóra esik egy képviselő, *akol mindössze 6.6% magyar él, szemben 88.9% románnal, 2432 választó választhat már egy képviselőt, ahol pedig 4.2% magyar lakossággal szemben 91.8% a tót, 2716 választó alkot átlag egy választókerületet.*

Ha most a *színmagyar vármegyéket nézzük, a következő átlagokat találjuk:*

Így „védték” a magyar faj szupremáciáját:

	magyar,	79'4% ír, olvas,	egy kerületben átlag	3972 választó
Hajdú	99'7%	79'4%	„	4025
Jásznagykúnszolonok	99'6%	75'8%	„	3398
Csongrád	99'5%	71'6%	„	4284
Heves	99'3%	72'0%	„	3681
Szabolcs	99'1%	64'1%	„	5448
Győr	98'9%	83'4%	„	4197
Borsod	97'7%	76'2%	„	5367
Somogy	91'2%	80'0%	„	5607
Komárom	88'4%	83'2%	„	5083
Pestpilissoltkiskun	88'0%	79'8%	„	4303
Veszprém	86'6%	83'8%	„	4979
Fejér	85'7%	80'7%	„	3838
Esztergom	81'2%	83'7%	„	„

Mégsem lehet véletlen, hogy ott, ahol majdnem színmagyar a lakosság és a hat éven felül írni-olvasnitudók száma átlag 89%, de sehosem esik 60% alá, sokkal nagyobb átlagot mutatnak a választókerületek, mint a nemzetiségi vidékeken és mindössze két kivételt találunk, Csík és Háromszék megyét, amelyek a „Királyhágón túli országrészen” fekszenek.

A legjellemzőbb azonban, hogy az ország fővárosában, ahol a magyar anyanyelvű lakosok százaléka 86.3%, a hat éven felüli írni-olvasnitudók száma pedig 92.5%-kal páratlanul áll az egész országban, *Budapesten volt a legmagasabb az egy-egy választókerületre eső választók száma.* Budapesten nem 1873 választóra, mint a román többségű Kolozs megyében és nem 2203-ra, mint a román többségű Torda-Aranyosban, de nem is 2432-re, mint a csaknem szintiszta román Fogarasban, hanem 5882 választóra esett egy-egy képviselő. Ha ez nem burkolt pluralitás, akkor felesleges a tökéletes választójogról vitatkozni! És nemcsak Erdély javára érvényesült, mert Trencsénben 91.8% tót élvezte az előnyeit.

Versenyfutás a magyar faj szupremáciájáért...

Csak kuriózumképen Mézem azt a kritikát, amivel *Kristóffy József* memoárjainak (*Magyarország kálváriája*, Budapest 1927.) *Tisza választójogi javaslata* című fejezetében illette gróf Tisza Istvánt:

„Ez a választójogi javaslat nem volt se általános, se egyenlő, se titkos A választói jogosultság korhatárát az uraknál 24 évre, a népnél ellenben 30 évre szabta, holott már a 48-i törvény e tárgy-

ban általánosan 21 évet állapított meg s ugyanez állott akkor is érvényben... Az indokolás főleg azt igyekezett bizonyítani, hogy Tisza javaslata a magyarság szupremáciája szempontjából sokkal előnyösebb, mint az enyém volt. Erre egy statisztikai szakértő éppen Tisza népszámálási adataiból kiszámította, hogy az 1905-i javaslat szerint a választók 63.11%-a lenne magyar anyanyelvű, holott a kormányjavaslat szerint csak 60.02%. Ugyancsak az 1905-i javaslat szerint a szavazók 86.89%-a lenne nemzetiségi szavazó, holott a kormányjavaslat szerint 39.98%. Általános meglepetésre kiderült tehát, hogy az én javaslatom 3.09%-kal volt kedvezőbb a magyarság szempontjából, mint Tisza választójogi javaslata”

Ugyancsak *Kristóffy József* írta memoárjainak egy másik részében a következőket: „Az írás-olvasáshoz kötött általános választójog körülbelül 9%-nyi előnybe hozná a magyarságot a mai választási rendszerrel szemben. Ez az előny még növekszik a választókerületek célszerű beosztásával: bár a magyarság túlsúlya még e korrektívum nélkül is biztosítva van. Ugyanis: a 413 kerületből ma 229 kerületben van abszolút többsége a magyarságnak, az én reformom alapján pedig 243 kerületben jutna többségre a magyarság.” (Memoárjainak 264. 1.)

A magyar nemzeti szupremácia védelme gyakran csak retrográd választójogi intézkedések takarója volt, aminthogy újabb időkben az intelligencia vezető szerepének biztosításával igyekeznek hangulatot kelteni .

A tökéletes választójog nem ismeri „a választókerületek célszerű új beosztását”, mert egyik legelső követelménye, hogy a választókerületek beosztása körül tapasztalt visszasságokat orvosolja. Sajnos, a mai választókerületi beosztás még az előbb idézeti adatoknál is sokkal kirívóbb igazságtalanságokat mutat. A most érvényben levő választójogi törvény 12. §-ának 2. pontjában előírta, hogy a választókerületeket és székhelyeiket külön törvény állapítja meg, de a választókerületi törvénynek megalkotásáig felhatalmazta a kormányt, hogy a jelenlegi kerületi beosztást módosíthatja. A választójogi javaslat bizottsági tárgyalásáról készült jelentésben a következőket olvassuk:

„Egészen kétségtelen ugyanis, hogy a trianoni szerződésben megállapított határok által kettészelt és sokhelyütt törpévé kisebbedett választókerületek fenn nem tarthatók, hanem új beosztás útján arányosítandók. Éppen így a túlnagy kerületek is kisebbitendők. Elkerülhetetlen a kerületek számának csökkentése is.”

* *Kristóffy* tévedett, mert az 1848: V. t.-c. 2. §-a 20 évben állapította meg a választói korhatárt: „Az országnak s kapcsolt részeknek mindazon bennszületett, vagy honosított, legalább 20 éves, és sem atyai, sem gyámi, sem gazdái hatalom, sem pedig elkövetett hűtlenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyújtogatás miatt fenyíték alatt nem lévő lakosai, a nőket kivéve, törvényesen bevett valláskülönbség nélkül, választók...” A szerző megjegyzése.

Ezzel szemben az 1926. évi általános választáson, amit 1926 november 16-án, tehát egy és egynegyed évvel a 1925:XXVI. t. c. kihirdetése után (megjelnet az Országos Törvénytár 1925 augusztus 23-án kiadott 10. számában) írtak ki, sőt még az 1931 június 6-án kiírt általános választáson is, tehát majdnem hat esztendővel *tus 23-án kiadott 10. számában) írtak ki, sőt még az 1931 június 6-án kiírt általános választáson is, tehát majdnem hat esztendővel a törvény kihirdetése után változatlanul a 3100/1922. M. E., vagyis a Bethlen-féle nemzetgyűlési választásokra kiadott kerületi beosztás volt érvényben.* Köztudomású, hogy a Friedrich-kormány 5984/1919. M. E. számú rendeletével az 1914: XV. törvényen alapuló, úgynevezett Tisza-féle kerületi beosztást fogadta el, de az idegen megszállás alatt álló választókerületi székhelyeket pótolta. A Bethlen-kormány említett rendeletével még a második nemzetgyűlési választások előtt *kiegészített kilenc csonkakerületet és kettéosztott 25 „aránytalanul nagy” vármegyei választókerületet,* de nem a legnagyobbakat.

A kettéosztott kerületekben a kettéosztás előtt a választók száma a következő volt: *Bácsalmás: 14.217, Orosháza: 19.262, Mezőcsát: 12.859, Csongrád: 8243, Adony: 15.650, Hatvan: 13.618, Heves: 13.423, Jászapáti: 11.213, Kunszentmárton: 11.203, Törökszentmiklós: 12.354, Tata: 20.301, Abony: 17.787, Alsódabas: 12.360, Bia: 14.999, Gödöllő: 18.832, Kunszentmiklós: 18.962, Monor: 14.734, Nagykáta: 17.911, Pomáz: 18.361, Vác: 16.508, Lengyeltóti: 14.664, Nagyatád: 18.820, Kemece: 11.666, Pacsa: 14.158, Tapolca: 14.735.*

Kétségtelen, hogy a felsorolt 25 kerület között sok az „aránytalanul” nagy kerület, de *nem minden nagykerületet osztottak ketté, azonkívül olyanokat is kettéosztottak, amelyek nem aránytalanul nagyok* (Csongrád, Jászapáti, Kunszentmárton), ahol tehát más okok is játszhattak közre. Ez a *választási geometria és matematika titka,* de a tökéletes választójog nem ismer ilyen „fogásokat”.

A mai választókerületek aránytalanságáról akkor győződünk meg, ha szembeállítjuk *a 10 legnagyobb kerületet a 10 legkisebb kerülettel.*

A választók száma a 10 legkisebb kerületben:

	1926-ban	1931-ben	1932-ben
Kiszombor (Nagyszentmiklós).....	676	901	1108
Tompa	849	1432	1927
Záhony (Nagykapos)	1383	1457	1479
Komárom.....	1477	1995	2511
Magyarboly (Dárda) ,.....	1891	2267	2408
Alsóhangony (Feled).....	2005	1949	2643
Szöreg (Törökkanizsa).....	2162	2771	3203
Abaújvár (Garbócbogdány).....	2168	2413	2766
Felsőgagy (Szepsi).....	2201	2312	2752
Drégelypalánk (Ipolyság)	2274	2451	2530

A választók száma a **10 legnagyobb kerületben:**

	1926-ban	1931-ben	1932-ben
Sárvár	17 851	19.678	22.250
Celldömölk	17.092	19.373	22.143
Gyórszentmárton	15.636	17.875	21.204
Csorna	15.301	17.303	19.058
Ugod.....	14.849	16.535	17.335
Zalaegerszeg	14.360	18.976	21.756
Kalocsa	14.668	16.479	19.511
Dombóvár	14.445	15.170	19.795
Pétervására.....	14.194	16.992	19.784
Békéscsaba.....	14.073	18.229	21.109

A derék kiszomboriak, tompaiak, vagy záhonyiak éppen úgy egy-egy képviselőt küldhetnek az országgyűlés képviselőházába, amint például a becsületes sárváriak, celldömölkiek, vagy a gyórszentmártoni választók. Még szembetűnőbb az aránytalanság, ha figyelembe vesszük a lajstromos választókerületeket is.

Burkolt pluralitás érvényesül egyes lajstromos kerületekben

Teljesen megmagyarázhatatlan, hogy még a lajstromos választókerületekben is milyen nagyok az eltérések. Az 1931. évi névjegyzék szerint egy-egy képviselő esett

Budapest, déli választókerületben	12.936 választóra,
Budapest, budai választókerületben	13.140 „
Budapest, északi választókerületben	13.437 „
Budapest-környéki választókerületben	19.786 „

a vidéki lajstromos kerületek sorában pedig

a szegedi választókerületben.....	12.888	„
a miskolci választókerületben	10.431	„
a debreceni választókerületben.....	9.925	„
a pécsi választókerületben.....	9.921	„
a hódmezővásárhelyi választókerületben	9.147	„
a kecskeméti választókerületben	8.413	„
a győri választókerületben.....	8.320	„

A győri lajstromos választókerület 8320 választója éppen úgy, csak egy képviselőt választhat, mint a budapest-környéki kerület 19.786 választója, vagyis Győr több mint kétszeres burkolt pluralitást élvez Budapest-környékének rovására. Ez a burkolt pluralitás azóta még növekedett, mert az 1932-ben elkészült választói névjegyzék szerint Győrben 9209 választóra esik egy képviselő, a budapest-környéki választókerületben pedig 31.378 választóra, tehát több mint háromszorosa a pluralitás Győr javára, viszont Hódmezővásárhelyen csak 8996 választóra esvén egy képviselő, még Győr előnyével is nagyobb Hódmezővásárhely előnye.

Az 1931. évi általános választáson az egyes lajstromos kerületekben az arányossági számok is igen különböznek:
 a budapest-környéki választókerületben

a budapest-környéki választókerületben	15.116
a budapesti, pest-déli	„	9.679
a szegedi	„	9.667
a budapesti, budai	„	9.600
a budapesti, pest-északi	„	9.248
a pécsi	„	8.443
a debreceni	„	8.377
a miskolci	„	8.340
a hódmezővásárhelyi	„	7.760
a győri	„	7.673
a kecskeméti	„	6.843

volt az *arányossági szám*, vagyis *ennyi szavazat feltétlenül biztosított egy mandátumot*. Kecskeméten felerész annyi szavazat kellett egy mandátumhoz, mint *Budapest-környékén*. Ez is burkolt pluralitás — Kecskemét javára.

A rossz kerületi beosztás rosszabb, mint a plurális választójog

A választójog *értelmi cenzushoz* kötését a választójogi javaslat így indokolta: „A. választójog túlságos kiterjesztése tág teret nyújt a demagógiának, az ilyen kiterjesztéssel ugyanis olyanok jutnak választójoghoz, akik a közkérdésekben való állásfoglaláshoz szükséges önállósággal és érettséggel még nem rendelkeznek és ennek következtében nagyon hajlamosak az izgató befolyásokra, könnyen mennek népszerű jelszavak után.” A választójogi javaslat szépen hangzó elmélete a gyakorlatban úgy érvényesül, hogy *az ország fővárosában, ahol a lakosság 3.8%-a egyetemi, vagy főiskolai végzettségű és csak 4.9%-a az analfabéta, tizennyolcszor annyi választó küldhet egy képviselőt a parlamentbe, mint például Kiszomborban*, noha Torontál megyében, ahová a kiszombori kerület tartozik, a lakosságnak csak 0.1%-a végzett egyetemet és 19.2% az analfabéta. Kiszombor közvetlen szomszédságában, *Szegeden*, ahol a lakosságnak 1.3%-a egyetemi végzettségű és mindössze 13.4% az analfabéta, *15-ször annyi választó választhat csak egy képviselőt, mint Kiszomborban*.

A választókerületek egyenlőtlensége által a szavazatok egyenlősége teljesen illuzóriussá válik. *A rossz kerületi beosztás rosszabb minden plurális választásnál*, mert ha vannak olyan kerületek, amelyeknek száz szavazója van és olyanok is, amelyekben 10.000 szavazót számlálnak, az előbb említett kerület szavazói az utóbbi kerületek szavazóinak ellenében *százszoros szavazattal* rendelkeznek. *Az egyenlő választójog elve megköveteli a kerületi beosztás gyakori megújítását*. Az abszolút egyenlőség természetesen nem vihető keresztül, de annyit mégis törvénybe lehetne iktatni, hogy *a maximális eltérés nem lehet több, mint talán 10%*. Ha pedig valahol ennél nagyobb eltérés mutatkozik, új kerületi beosztást kell elrendelni.

Titkos szavazás az egyetlen gyógyszer

A titkos szavazás a korrupció legfőbb ellenszere

A titkos szavazás 1932-ben nem pártkérdés többé a magyar parlamentben. De milyen küzdelmek árán jutottunk el idáig. Végre megegyeznek az összes pártok a tökéletes választójog első kellékében: *titkos szavazás nélkül nincs többé választás Magyarországon!* És *miért* volt másképen eddigi

Tomcsányi Móric, a magyar közjog professzora, igen találóan világítja meg könyvében *a nyílt és titkos szavazás kérdését*:

„A nyílt és titkos szavazás talán még leginkább az, ami a legégetőbb problémának tekinthető valamennyi parlamenti vitás kérdés között. A választójog gyakorlásának közfunkcióbeli természetét tekintve, a nyílt szavazást elvileg csak helyeselni lehet. *A választások tényleges lefolyása körül szerzett általános, gyakorlati tapasztalatok s az azokból levonható tanulságok* (meg nem engedett politikai, hatalmi és demagóg befolyások ellensúlyozása) *ellenben a titkos szavazás mellett szólnak*, mert ahol tényleg ilyen a választás lefolyása, ott *nyílt szavazás mellett a választójog gyakorlása illuzóriussá válik* és az egész választójogi intézményt, s vele együtt magát a parlamentarizmust, diszkreditálja. *A titkos szavazás egyébként a korrupció egyik ellenszere is*, mert a megvesztegető nem tudja ellenőrizni, hogy a megvesztegetett valóban **a** kívánt értelemben szavazott-e.”

Amerikában már 1776-ban bevezették a titkos szavazást

A nyílt és a titkos szavazás mellett szóló érvek felsorakoztatásától hosszú évtizedeken át visszhangzottak a magyar politikai körök. A XIX. század végén olyan érveket emlegettek nálunk, amelyek már több mint százestendős múltra tekinthettek vissza. A titkos szavazást a francia forradalmi alkotmányok intézményesítették, de *Franciaország kezdeményezését megelőzte Észak-Amerika területén Maryland állam már 1776-ban, New York állam pedig 1777-ben vezette be a titkos szavazást. Bentham 1819-ben közzétett Badical Reform Bill* című munkájában rámutatott arra, hogy a nagy tömegekre kiterjesztett választójog nem lehet el titkosság nélkül: „A titkosság a legfontosabb, mert *ahol nincs titkosság, ott nincs meg a szavazás szabadsága*; a szavazót meg lehet vesztegetni és kényszerít lehet rá gyakorolni; mindkét esetben a szavazat nem a szavazó kívánságát fejezi ki, hanem a vesztegető, vagy kényszerítő kívánságát. Ilyen körülmények közt pedig *a választást nem a nagyszámúak kívánsága dönti el*, amit a nagyszámúak érdekei irá-

nyítanak, *hanem a kevesek kívánsága*, amit a kevesek érdekei kormányoznak.” (Bentham idézett munkája 558. 1.) 1819-ben még Angliában sem gondoltak komolyan kormánykörök a titkos szavazás bevezetésére és Benthamot *szobatudósnak* minősítették. Midőn azonban nagy tömegek jutottak választójoghoz, a titkos szavazásnak is győznie kellett. Angliában hosszú éveken át probléma volt a választási visszaélések kiirtása és ez csak akkor sikerült, midőn *1872-ben megszavazták a Ballot Act-ot, amely egy csapásra megszüntette a választási visszaéléseket.*

Magyarország a titkos szavazással megelőzte Angliát

Milyen kevesen tudják, hogy a magyar törvényhozás még a parlamentarizmus klasszikus hazáját, Angliát is megelőzte a titkos szavazás bevezetésével, és pedig megelőzte majdnem egy emberöltővel, 24 évvel.

Kossuth Lajos 1848 március 23-án adott megbízást *Ghyczy Kálmánnak* a képviselőválasztásról szóló törvényjavaslat elkészítésére. Ghyczy nehéz feladatával — írja *Nagy Miklós dr.* a *Buda-pesti Szemle* 219. kötetében (1930 október) megjelent érdekes tanulmányában — két-három nap alatt készült el. Március 26-án a kerületi gyűlésen Kossuth már ismertette a javaslatot, amelyet március 30-án tárgyalt a kerületi gyűlés és némi módosításokkal március 31-én az országos ülés is elfogadott.

Az országgyűlési követeknek népképviselőlet alapján választásáról szóló törvényjavaslat 32. §-a így hangzik:

„A szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével, a szavazatszedő választmánynak egyedüli jelenlétében: — a szavazatok összeszámítása mindazonáltal nyilván történik.”

A főrendek másnap, 1848 április elsején a nádor elnöklésével tárgyalták a javaslatot, amelyet a nádori ítélmester, Ghyczy Kálmán olvasott fel. A 32. §-nál hosszú vita volt, amelyet az országgyűlési tudósítások nyomán közlünk: (Ezt a részt *szó szerint idézzük* az akkori naplóból, mert hüen tükrözi vissza a 48-as idők szellemét.)

A 48-as országgyűlés főrendjei titkos szavazást követeltek

„A 32. §-ra nézve gr. Erdődy Sándor: — Kérésem az, hogy a szavazás titkos legyen, de a szavazatok összeszámítása nyilvánosan történjék.

Gr. Teleky László: — Nem akarok hosszabb indokolásba ereszkedni, hanem röviden azt nyilvánítom, hogy osztom gróf Erdődy Sándor nézeteit minden tekintetben, különösen a nemzetiség megóvására sokkal célszerűbb s egyedüli módnak látnám, hogy a választás nyilvános legyen, mert meg vagyok győződve, hogy egy választási kulcs mellett, egy szélsőség mellett, sokkal kevesebb reményünk lehet, nemzetiségünk fenntartására, ha a szavazás titkos, mintha nyilvános.

Gr. Haller Ferenc: — Pártolom gróf Teleky Lászlót, és kívánom a nyilvános szavazatot.

Ifj. Majláth György báránya megyei főispán: — Minden hossz-
szas indoklás nélkül a telekvásárlásnak titkos szavazás által látom
eledét véve, azért úgy szavazok, mint gróf Erdődy Sándor.

Gr. Pálffy József: — A nyilvános szavazás mellett szavazok,
inert gyakorlatilag a titkos szavazást kivihetőnek nem tartom,
Poson megyében megpróbáltuk, de nem sikerült.

Majláth György országbíró: — Én is csak egy indokkal élek.
A tapasztalás mutatja, hogy a titkos szavazás kivihetetlen, főként
midőn a választás széles alapra állítatik, meg lehet egyszer meg-
jőn a titkos szavazásnak ideje, de jelenleg az kivihetetlen. (*Ma-
radjon.*)*

„Éppen a nyílt szavazás mozdítja elő a lélekvásárlást”

Czindery László somogy megyei főispán: — Nem szóllottam
volna, de mivel hallottam a lehetetlenséget előhozni, bátor vagyok
Somogy vármegyére hivatkozni, ahol négy tisztújítás, titkos szava-
zattal történt a legnagyobb rendben. Egyéb iránt minden erélyes
férfitől azt kell várni, hogy semmit sem tartván, bátran mondja ki
véleményét, de azt annyival inkább lehet várni olly esetben, midőn
a nagytömeg lép a választók sorába és általában a tapasztalás
mutatja, hogy éppen a nyílt szavazás mozdítja elő a telekvásárlást,
én tehát a titkos szavazás mellett vagyok.

Gr. Zichy Henrik mosón megyei főispán: — Én is a titkos sza-
vazás mellett voksolok.

Gr. Teleky Domokos: — Hogyha a titkos szavazással elfogad-
juk azt, ami azzal együttjár, hogy tudniillik csak az szavazhasson,
aki írni, olvasni tud, akkor a titkos szavazás mellett volnék, mert
legbelsőbb meggyőződés, miszerint soha olly egyént, ki az értel-
miségnek legcsekélyebb kritériumával nem bír, politikai jog gya-
korlatára nem bocsájtanék, de miután a jelen időben erre fájdalom!
kilátásom nincs, hogy kivihető legyen, a titkos szavazásnak ellene
vagyok, mert a titkos szavazást most megállítani annyi volna, mint
a céduláknak kiosztását canonisálni.

Gróf Teleky László: — Miután a végeredményben az előttem
szóllott egyetért velem, részemről magamat felhíva nem érzem, hogy
indoklását cáfoljam.

Gr. Péchy Manó: — Ha úgy állna a dolog, mint azt Somogy
megye főispánja előhozta, a titkos szavazás mellett voksolnék. De
nekem más tapasztalásom van, miszerint több ízben megpróbáltuk
a titkos szavazatot, de mindannyiszor kivihetetlennek találtuk és
így a nyilvános szavazás mellett vagyok.

B. Majthényi László bars megyei főispán: — Én is a nyilvános

* „(Maradjon)” közbeszólás a titkos szavazás híveinek tüntetéséről
ad számot. A szerző megjegyzése.

szavazás mellett vagyok, mert a lélekvásárlás a titkos szavazással éppen úgy eszközölhető, mert mindnyájan azok, akik a titkos szavazáson keresztülestek, mint tapasztalásból tudjuk, visszamentek és újra voksoltak és így egyetértek országbíró ő méltóságával, mert meg vagyok győződve, hogy a titkos szavazás tudatlan, bárdolatlan emberekre nézve tökéletesen kivihetetlen.

B. Sennyei Pál: — Csak rövid észrevételt teszek, én sem az egyik, sem a másik rész mellett nem akarok szólni, mert átlátom, hogy a titkos szavazás a mostani körülmények között ki nem vihető, hanem arra figyelmeztetem a méltóságos Fő-RR-ket, hogy a 32-dik §-ban a szerkezet úgy áll, miszerint a szavazást sem, titkosnak, sem nyilvánosnak mondani nem lehet, minthogy választmány előtt történik, és miután ez a legnagyobb visszaélésekre fogna alkalmat szolgáltatni, világosan ki kellene tehát tenni ezen paragrafusban, hogy a szavazás nyilvánosan történik.

Gr. Cziráky János: — Én a méltóságos báró észrevételeit elfogadom, és ehhez képest lehetne a 32-dik §-t módosítani!

A főrendi táblán folyt érdekes vitában már sok olyan *argumentum felmerült a titkos szavazás mellett, ami azóta a modern parlamentarizmusban* közszájon forog. Viszont az ellene felszólalt főrendek aggályait túlozva adták vissza félszázad multán azok, akik nem vették észre, hogy a *parlamentarizmus nem állt meg 1848-ban.*

A főrendek visszaküldték a 32. § szövegét és az országgyűlés 256. számú nyomtatványa erről a következőket tartalmazza:

„Izenete a mlgos Fő-Rendeknek, az országgyűlési követeknek népképviselő alapjáni választásáról.

Tanácskozás alá vévén Ő Cs. kir. Főhercegsége s a Mlgos Főrendek az országgyűlési követeknek népképviselő alapjáni választásáról velők közlött törvényjavaslatot, észrevételeiket következőkben foglalják:

A 32. §-ban a szavazás nyilvánosságát határozottabban kívánván kifejezni, ezen paragrafust ekképpen javasolják szerkeszteni:

32. §. *A szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével, s valamint a szavazatok Összeszámítása is, nyilván történik.*'''

Erre még aznap megkapták az alsótábla válaszát:

„Izenete a KK. és RR.-nek a mlgos Fő-Rendekhez, az országgyűlési követeknek népképviselő alapjáni választásáról alkotott törvényjavaslatra tett észrevételek iránt.

A 32. §. ollyképpeni változtatását, amint azt a Mlgos Fő-Rendek javasolják, elfogadják, — s eszerint azon paragrafusok kiigazítandók lesznek.”

A főrendi tábla április 5-én tartott országos ülésén *Ghyczy Kálmán* nádori ítélőmester felolvasta a karok és rendek üzenetét a méltóságos főrendekhez az országgyűlési követeknek népképviselő alapján választásáról szóló törvényjavaslatra tett észrevételek tárgyában. A törvényjavaslatot még ugyanaz nap szentesítés végett felküldtek V. Ferdinánd királynak.

A 48-as törvény módot adott a titkos szavazásra

Az 1848: V. t.-c. 32. §-a a főrendek által tett változtatás után nem zárta ki a titkos szavazást. Ez a körülmény, de még inkább az, hogy a törvénynek egy nyomtatott kiadásába az eredeti, tehát nem a módosított szöveg került, adott alkalmat arra, hogy több választókerületben még 1872-ben is titkosan szavaztak. A titkos szavazás parlamenti hívei a 60-as és 70-es években gyakran hivatkoztak arra, hogy az 1848: V. t.-c. 32. §-a nem tette kötelezővé a nyílt szavazást, hanem megadta a titkos szavazás lehetőségét is. A kérdés körül egyél: ként 1861 április 23-án az országgyűlés képviselőházában érdekes vita volt. Kozma Imre gyárvárosi képviselőt ugyanis titkos szavazással választották meg és mivel ez a választási jegyzőkönyvből kitűnt, az igazoló osztály Kozma Imre választásának megsemmisítését javasolta. A képviselőház ülésén megállapították, hogy a győri központi választmány azért határozta el a titkos szavazást, mert a törvény szövege ezt lehetővé tette. De utaltak egy precedensre is: 1848 június 26-án Győrben ugyancsak titkos szavazással választották meg Lukács Sándort.

Az 1861-es országgyűlésen sem tartották törvényellenesnek a titkos szavazást

Amidőn Kozma Imre mandátumának igazolási ügye a Ház elé került, Lónyay Gábor azt állította, hogy „éppen a törvény magyarázatából indulva ki, *nem tartom törvényellenesnek a titkos szavazást.*” Ez a titkos szavazás nem a törvény világos szavai ellen ment végbe. Az elnök közölte a Házzal, hogy a törvény hiteles szövegét az Országos Főlevéltárban őrzött eredeti írott törvény példány alapján állapították meg, amelyben a 32. § így hangzik:

„A szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével s valamint a szavazatok összeszámítása is nyilván történik.”

Gróf Teleky László, aki 1848-ban részt vett a vitás 32. § szövegezésében, szintén felszólalt és a következőket mondta: „Részvettem a 32. § alakításában és úgy emlékezem, hogy *senkinek sem volt akkor szándékában ezen törvényt úgy magyarázni, miszerint ennek 'következtében a szavazás akként történjék nyilván, hogy még az is feljegyeztessék, kicsoda kire szavazott.* Akkor azon főrendi tárgyalásban, melynek következtében a törvényjavaslat megváltozott, én részt vettem, úgy gondolom, ha jól emlékszem, hogy a változtatás az én indítványomra történt, melyet azért tettem, mert *a választásnak nem láttam elég garanciáját abban, ha a szavazás a szavazatszedő választmányok egyedüli jelenlétében történik; kívántam, tehát a szavazásra nézve is teljes nyilvánosságot; de teljességgel nem azt, és sohasem értettem sem én, sem azok, kik velünk szavaztak, hogy ezt úgy magyarázzák, miszerint a szavazás érvénytelen legyen, ha azonkívül, hogy a szavazónak neve feljegyeztetik, egyúttal az is föl nem jegyeztetik, hogy ki, melyikre szavaz.* A törvénynek ezen magyarázatát megerősítjük. Aminek nagy súlyt kell tulajdonítanunk, az azután következő gyakorlat, amint Kálóczy követtársunk is

megmagyarázta, miszerint tudniillik *az ilymódon történt választások 1848-ban is megerősítették a Ház által; mivel bizonyára tudták, hogy minő értelemben veendő a törvény.* Most ezen magyarázatot megváltoztatni csak azon esetben látnám helyesnek, ha a törvény egyenes szavaiból annak ellenkezője derülne ki; de én a törvény szavaiból a gyakorlatnak ellenkezőjét nem magyarázhatom, mert azt, *hogy a szavazás a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzésével nyilván történik, nem magyarázhatni oda, hogy tehát mindenkinek ki kell fejezni, kire szavazott.* Továbbá a törvényben a következő ezen szavak is: „*valamint a szavazatok összeszámítása is nyilván történik*”, csak a nyilvánosság és a. szavazás garanciájának érdekében vannak odatéve.

Óvakodnunk kell a törvények értelmének megszorításától

„Azért szólaltam fel tisztelt képviselőház, mivel itt elv-kérdés forog fenn és *nekünk minden olyantól, mi a törvényeknek a század szellemével nem egyező megszorítását foglalja magába, óvakodnunk kell.* Így ezen választási rendszerre nézve óvakodnunk kell a törvénynek minden ily magyarázatától. Üdvözlöm gróf Dessewffy Emil tagtársunkat e téren, hogy a 48-diki törvényeket annyira kívánja megtartani (Tetszés) s ki ezen a téren *nem megszorítást, hanem inkább a törvények kiterjesztését kívánja kimagyarázni; s így én sem akarnám jövőre sem, hogy a titkos szavazás, ha különösen a nyilvánosságnak minden garanciája meg van, a század és ezen törvény szelleme ellen kizárassék.* (Tetszés)”

Gróf Teleky László törvénymagyarázata dicsőségére válik az 1861. évi országgyűlésnek és tanulsággal olvashatják azok, akik a XX. században reakciós és retrogád mentalitásukat azzal leplezik, hogy a választóktól az erkölcsi felelősség tudatát követelik, mert „a választóban, ha titkosan szavaz, épp oly kevéssé lehet meg az erkölcsi felelősség tudata, mint a névtelen levél írójában.”

Gróf Ráday Gedeon 1861-ben meggyőződéses híve volt a titkos szavazásnak

Gróf Teleky Lászlón kívül ugyancsak a titkos szavazás javára magyarázták az 1848: V. t.-c. 32. §-át, *gróf Ráday Gedeon és Klauzál Gábor.*

— Az itt idézett paragrafus szerint — *mondotta gróf Ráday Gedeon* — egyedül csak a szavazó nevének a küldöttség általi feljegyzése és a szavazatok összeszámítása történik nyilvánosan; s így *semmikép sem lehet állítani, hogy a titkos szavazás nem volna törvényes, sőt szerintem igenis törvényes és üdvös, mert a korteskedésnek elejét veszi.*

Klauzál Gábor pedig ezeket mondotta:

Ki foghatná reá a 48-iki törvényhozásra azt, hogy a képviselőket akarta egyedül nyílt szavazással választatni, midőn ugyanaz a törvény mindjárt ott, hol az elnök választásáról szól,

ezen választást is nyilvánosan rendeli teendőnek és egyenesen azt mondja, hogy *magának a szavazásnak cédulával titkosan véghezvive nyilvánosan kell történnie*. Nagy különbség van a szavazás miként történésére nézve. A törvényhozás tudniillik azt kívánja, hogy a megyékben és városokban az illető bizottmányok előtt ne titkosan menjen végbe a választás, hanem nyíltan, miszerint legyen ellenőre a, szavazóknak és másodsor az, hogy az összeszámitásban ne történjék hiba. Én azt hiszem, hogy *a törvény szavaiban megnyugodhatunk, mert ez sem a nyilvánosságot, sem a titkos szavazást nem zárja ki.*”

Ez a végtelenül érdekes vita azzal végződött, hogy a Ház igazolta a kifogásolt mandátumot.

Az 1848.V. t.-c.-et szerkesztője Ghyczy Kálmán ideiglenesnek nevezte ugyan, de azért *ez a törvény 1848-tól 1874-ig volt hatályban s öt választást tartottak érvényességének ideje alatt*. Rendszere, felépítése és kifejezései, természetesen új köntösben feltalálhatók az újabb választójogi törvényeinkben, az 1925: XXVI. törvény-cikkben is.

Szilágyi Dezső, a titkos szavazás apostola

A választójog kiterjesztése és a titkos szavazás természetes kapcsolatára legtalálébban *Szilágyi Dezső* mutatott rá 1885 december 11-én, amidőn az országgyűlési ciklusnak Öt évre való meghosszabbításáról szóló törvényjavaslat tárgyalása során az egyesült ellenzék nevében határozati javaslatot nyújtott be. Ebben különösen a *korruptiót előmozdító központi szavazás* (vagyis a választókerület székhelyén történő szavazás) *helyett a szavazás decentralizálását*, a petíciós ügyekben a kúria bíraskodásának behozatalát, a választási visszaélések törvényes üldözését és a gyülekezési jog szabadságának biztosítását kívánta. *A vita a Ház ülésén különösen a titkos szavazás körül folyt és Szilágyi Dezső, Tisza Kálmán miniszterelnöknek válaszolva ezeket mondotta:*

— Téved a t. miniszterelnök úr, amidőn azt hiszi, hogy a tapasztalásokból be nem volna bizonyítva az, amint tegnap monda, hogy sem a vesztegetések ellen, sem a nyomás, akár szociális, akár hivatalos nyomás ellen, nem biztosíték a titkos szavazás. Ebben a tekintetben hivatkozom, nem Amerikára, mert Amerikában ezt az egész törvényhozást nem kezelték azzal a gonddal, szigorral és figyelemmel, mint Angliában, hanem *hivatkozom Angliára*. Méltóztassanak figyelembe venni Anglia nagy bíráinak, főügyészeinek és bizottságainak reportjait, melyekből nagy vonásokban az derül ki, hogy *a titkos szavazás a nyomások ellenében, hol az illető akarja, igen hatályos biztosítéknak bizonyult és a korruptiót is csökkentette* . . .

— Ily kérdésnél, melyet érdeme szerint kell megítélni, a dialektikai fordulatra nem sok súlyt helyezek, de kérem, ha a titkos szavazásnak nincs semmi hatása sem a befolyásolás ellen, sem a vesztegetésre nézve: akkor érthetetlen előttem annak *egész Európára*

váló behozatala. És miben állana veszélyeztető hatása a magyar államra nézve?

— A kérdés annyival komolyabb vizsgálatot igényel, mert *minden államban az alkotmány demokratikus átalakításával párhuzamosan a titkos szavazat intézménye is behozatott*. Kizárható lesz-e nálunk, ha mint hiszem, időleges visszaesések dacára, alkotmányunk átalakítása is ezen az úton fog haladni!!

**„A magyar nép jellemével
nem tartom összeegyeztethetőnek . . .”**

Micsoda anakronizmus volt már *1908 november 11-én*, hogy az *Andrássy-féle plurális választójogi javaslat* indokolása a következő magyarázattal ellenezte a titkos szavazást:

„A titkos szavazás mindenütt ellentétben van a társadalom felfogásával, szokásaival és erkölcsi érzésével. *Szabad országban az egész politikai élet a nyilvánosságon alapul és arra van berendezve, hogy mindenkinek politikai meggyőződését és állásfoglalását lehetővé tegye*. A társadalom azokat becsüli, akiknek megvan a bátorságuk véleményük kifejezésére.”

„A titkosság nem is jár azokkal az előnyökkel, amelyeket tőle várnak . . .”

„A magyar közélet minden mozzanata nyilvános. *A történelmi tradíciókkal s a magyar nép jellemével nem tartom összeegyeztethetőnek, hogy a nemzet részvétele a legfontosabb közjogi aktusnál a titkosság leple alatt történjék.*”

Még kirívóbb példáját mutatja az anakronizmusnak a mai választójogi törvény miniszteri indokolása, amely *Rakovszky IVÓM* belügyminiszter aláírásával jelent meg 1925 március 6-án:

„Faluhelyen, de még kisebb városokban is, állandóan megfigyelés alatt állhat az egyes választó magánélete, és így *politikai áll és foglalása alig maradhat titokban*. A titkos szavazás tehát a gyakorlatban nem óvja meg a *pusztai, falusi, vagy kisvárosi választót az ellenőrzéstől és a befolyásolástól*. Szóval, az említett helyeken a választók függetlenségét nem védi meg a titkosság, viszont azonban kedvezhet a túlzó irányzatoknak, mert ezek híveik számát a titkosság leple alatt könnyebben szaporíthatják.

„Megállapíthatom tehát, hogy nagyobb városokban a titkosság védi a választások tisztaságát, amely kétségtelen előnnyel szemben a nyílt szavazás híveinek ellenvetései vesztenek erejükből. *Kisebb helyeken — ahol mindenkiről tudják, hogy merre hajlik — a titkosságnak a választások tisztasága szempontjából alig lehet jelentősége*, ellenben a politikai mérséklet nézőpontjából számos, nagy hátránnyal járhat.

„Ezek az okok indítottak bennünket arra, hogy a titkos szavazást csak a székesfővárosban, a budapest-kömyéki kerületben és a vidéki törvényhatósági városokban javasoljuk. Ezekhez a kerületekhez csatoltunk még öt olyan vidéki kerületet, amelyben az ipari munkásság van túlsúlyban. Ismeretes ugyanis, hogy az ipari

munkások minden alkalommal], hangsúlyozzák a titkos szavazás fontosságát. A társadalom e számottevő rétegének régi kívánságát teljesítettük azzal, hogy a titkos szavazást minden olyan vidéki kerületre kiterjesztettük, ahol nagyobb tömegekben laknak ipari munkások.”

Rakovszky Iván belügyminiszter érvelésével szemben *fenntartás nélkül Szilágyi Dezső álláspontját tesszük magunkévá*. Ami viszont azt a megállapítást illeti, hogy a túlzó irányzatoktól kell megvédeni a választók függetlenségét, ez a gyakorlatban úgy érvényesül, mint a Tisza-féle választókerületi beosztás, ahol a magyarság szupremáciájának védelmét úgy értelmezték, hogy például Fogaras vármegyében, amelynek lakossága csak 6-6%-ig volt magyar, 88-9%-ig pedig román, átlag 2432 választó esett egy választókerületre, ellenben Győr vármegyében, ahol a lakosság 98-9%-a magyar anyanyelvű, átlag 5448 választóból alakítottak egy-egy kerületet. Selmecbányán, ahol 55.0 %-ot alkotott a tót lakosság, 1909 választó, Pancsován, ahol a lakoságnak csak 15-8%-a volt magyar és 42.7%-a szerb, 2444 választó küldhetett egy képviselőt, ellenben Budapesten 5882 választóra esett egy képviselő. A „magyarság szupremáciájának védelme” csak ürügy volt a függetlenségi érzelmű választókerületek megbüntetésére, ugyanígy *csak politikai célokat szolgálhat az az irányzat, amely a titkos szavazástól a választók függetlenségét félti*.

„A demokrácia követelménye nem elég; súlyos indok a titkos szavazás kiterjesztésére”

A nemzetgyűlés választójogi bizottsága* a titkos szavazás kiterjesztésének még a kormány által javasolt módját is sokallta és amint a nemzetgyűléshez intézett jelentésében olvashatjuk, a bizottság „többségének az a véleménye, hogy *a választójog közjog lévén, elvileg annak csak nyílt gyakorlása indokolt*. Azok az érvelések, amelyek a titkos választói jog mellett elhangzottak, nem győzték meg bizottságunk többségét afelől, hogy sajátos viszonyaink közt a titkosságnak a vidéki kerületekre való kiterjesztése indokolt lenne. *Sem a demokrácia hangoztatott követelménye, sem a külföldi példák idézése, sem a visszaélések, a függőség, a terror elleni védelem szempontjai nem elég súlyos indokok arra, hogy bizottságunkat a titkos szavazásnak kiterjesztésére indíthatták volna*. Mert

* Az országgyűlési képviselők választásáról szóló javaslatot a nemzetgyűlés 1925 március 6-án *egy 25-tagú választójogi bizottságnak* adta ki, amelyet külön e célra választottak és amelynek tagjai a következő képviselők voltak: gróf Appcnyi Albert, Barthos János, Csizmadia András, Erdélyi Aladár, Ernszt Sándor, *Gömbös Gyula*, Kállay Tibor, Kenéz Béla, Madai Gyula, Mokcsay Zoltán, Puky Endre, Rassay Károly, Rubinek István, Szabó József, gróf Szapáry Lajos, Szily Tamás, Tankovics János, Ugron Gábor, Wolff Károly (59—59 szavazattal), Erdőhegyi Lajos, Meskó Zoltán, Patscsi Dénes, Vázsonyi Vilmos (58—58 szavazattal), Szilágyi Lajos és Platthy György (56—56 szavazattal).

a bizottság többségének nézete szerint *a szavazási mód titkossága nem követelménye a demokráciának*. Állami intézményeink átalakításánál sajátos viszonyainkra és nem a külföldi mintákra kell elsősorban figyelemmel lennünk. *A visszaélések ellen pedig a nyílt szavazás, kapcsolatban a szigorú büntetőjogi és fegyelmi rendeletekkel, nyújt legalább akkora védelmet, mint a titkos ...*”

„Nem hagyhatta ... figyelmen kívül bizottságunk azt, hogy a titkos szavazás tagadhatatlanul úgy idegződött be a közvéleménybe és tekintélyes politikai pártok felfogásába, mint a demokrácia követelménye, amelynek a választójog kiterjesztésével együtt kell érvényesülnie. Azután még számot keli vetni azzal a ténnyel is, hogy a két legutóbbi nemzetgyűlési választásnál (1919-ben az egész országban, 1922-ben csak a törvényhatósági városokban) a titkos szavazási mód már alkalmazásban volt. Bár — amint a javaslat indokolása helyesen alkalmazza — a nemzetgyűlésre vonatkozó szabályok az országgyűlési képviselők választására vonatkozó törvény megalkotásánál irányadók nem lehetnek, *a titkos szavazást elejteni mégsem mutatkoznék indokoltnak*, nehogy fokozzuk azt a nagy nyugtalanságot és izgalmat, amelyet a választói jog minden reformja, régi tapasztalatok szerint, nálunk és mindenütt, az érdekelt társadalmi osztályok körében szinte indokolatlan mértékben kivált.”

„A bizottság mellőzte az öt úgynevezett bányakerületben (ózdai, dorogi, tatabányai, salgótarjáni és pilisvörösvári kerület) a titkos szavazást és azokban továbbra is a nyílt szavazási módot javasolta, már azért is, mert a kerületek többségében a jelenlegi nyílt szavazás mellett is győztek az ellenzéki pártok jelöltjei.”

A választójogi bizottságnak a titkos szavazás kérdésében kifejtett álláspontjára fényesen rációzott az a tanulmány, amit a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal szerkesztésében és kiadásában megjelent *Magyar Statisztikai Szemle* 1927 januári számában közölt az *1926. évi országgyűlési képviselőválasztás eredményéről Konkoly-Thege Gyula* miniszteri osztálytanácsos és amelyben a többi között ezt állapítja meg:

„A jobboldali pártok általában a nyíltan szavazó választókerületekben érték el a legkedvezőbb eredményt. Viszont *a baloldali pártok, amelyek a nyíltan szavazó választókerületekben, ahol jelöltjeiknek száma amúgyis csupán 31 volt, egy mandátumot sem tudtak megszerezni*, eredményt csakis a titkosan szavazó választókerületekben értek el.”

„*Azokban a választókerületekben — olvassuk továbbá Konkoly-Thege Gyula* figyelemreméltó tanulmányában —, ahol titkosan szavaztak, tekintet nélkül arra, hogy azokat mezőgazdasági, vagy ipar-forgalmi népesség lakja, viszonylagosan *a jobboldali pártokra jóval kevesebb, a baloldali pártokra pedig jóval több szavazat számítottatott össze, mint a nyíltan szavazó hasonló választókerületekben.*”

A nyílt szavazás legfőbb külföldi példája: Szovjetoroszország

A szavazási mód titkossága, a nemzetgyűlés választójogi bizottsága többségének felfogása szerint nem követelménye a demokráciának és a külföldi példák idézése sem volt elég súlyos arra, hogy a választójogi bizottságot, illetve a nemzetgyűlés többségét a titkos szavazás kiterjesztésére indítsa. Pedig akkor, *amidőn a választójog reformja a magyar parlamentet legutóbb foglalkoztatta, a külföldön mindössze két ország ismerte még a nyílt szavazást: Szovjetoroszország és Svájc.*

Szovjetoroszország bolsevista diktátorait bizonyára a francia konvent jakobinusainak eljárása készítette utánzásra — a jakobinusok ugyanis azért követelték a nyílt szavazást, hogy ellenőrizzék a polgárságot —, de *még a szovjet urai sem mertek a nyílt szavazás mellett intézményesen színt vallani.* Az Orosz Szocialista Szövetséges Szovjetköztársaságok 1918 július 10-én kelt alkotmánya nem szabályozta a nyílt vagy titkos szavazás kérdését. A kormány 1921 április 28-án kibocsátott rendelete a döntést a választási bizottságokra ruházta, az 1924 augusztus 18-án kelt rendelet pedig a kormányzósági bizottságokra. *Ezek általában a nyílt szavazás mellett döntöttek.* A Szovjet jogászai közül *Engel Das heutige Russland 1917—1922* című munkájában (megjelent 1923-ban) a következőképpen indokolta a nyílt szavazást:

„Polgári rendszer keretében a titkos szavazás a proletariátus részére a független szavazás garanciája, ami semmiféle ellenőrzésnek nincs alávetve, ezért tehát teljesen indokolt, de *a szovjetrendszerben, ahol az állami hatalom a proletariátusé, a proletariátus lemondhat a titkos szavazásról, mint a politikai garancia egyik tényezőjéről.*”

Egy orosz nyíltszavazásos választás leírása

Az *Izvestia* 1927. évfolyamának 50. száma a következőképpen írta le egy választás lefolyását:

„A választók ülését négy órára hívják egybe és öt órakor nyitják meg. Karachan elvtárs néhány szóval tájékoztatja a megjelenteket a külpolitikai helyzetről, azután *a kerületi szervezetnek megbízottja felolvassa a kommunista sejt által ajánlott listát* és megkérdezi, vannak-e még más jelöltek. Meg is neveznek néhány jelöltet. Majd a kommunista sejt titkára a hivatalos listán szereplő egyes jelölteket jellemzi, körülbelül ilyen módon: „Ezt ismeritek jól, köszöntsétek tapssal!” Noha a gyűlés azt kívánja, jelöljék ki a szavazat szedőket, hogy a leadott szavazatokat összeszámlálják, arra nem kerül sor. 400 jelenlevő közül 200—300-an szavaznak a hivatalos jelöltre. *A választók gyűlése által ajánlott jelöltekre nem %s lehet szavazni, mert az az ürügy, hogy a megválasztandó delegátusok létszáma már betelt.* A jegyzőkönyvbe felveszik, hogy a megválasztottakat egyhangúan választották.”

Ennek a választási eljárásnak következménye, hogy a választók tartózkodnak a szavazástól. Még az *Izvestia* is megjegyzi: „A választóknak egészen hihetetlen tartózkodását nagyrészt úgy lehet magyarázni, hogy nincs bizalmuk és nincsenek meggyőződve arról, hogy sikerül majd a szovjetbe nekik megfelelő személyeket delegálni, mert *a helyi hatóságok gyakran egészen önkényesen csökkentik a választók számát és mindent elkövetnek, hogy jelöltjeiket keresztülerőszakolják.*” A választóknak ez az állandóan növekvő tartózkodása, amely 1924—25-ben érte el maximumát és a kommunista pártot annak a veszélynek tette ki, hogy egyáltalában nem lehetséges még ilyen *látszat-választások* rendezése sem, azzal az eredménnyel járt, hogy a választási nyomás enyhült és különösen az alsóbb fokokon, a falusi és járási tanácsokban megengedték *pártonkívüli jelöltek megválasztását is, de ezek nem alkothatnak külön frakciókat, ha pedig külön óhajtanak ülésezni, csak a kommunista párt egyik tagjának elnöklésével tanácskozhatnak.*

Jellemző, hogy a kommunisták százalékos arányszáma a különböző szervezetekben fokozatosan emelkedik, így 1927-ben a falusi tanácsokban csak 5.1% volt, a pán-orosz tanácskongresszuson pedig több mint 90%. Ennél még erősebb a kommunisták százalékos aránya a végrehajtóbizottságokban, amelyek a hatalom tényleges birtokosai, mert a tanácskongresszusokat ritkán hívják egybe és csak mint választási gépezet működnek. A kommunisták arányszáma az egyes tanácsokban, illetve végrehajtóbizottságokban a következőképpen alakult: a falusi tanácsokban, illetve végrehajtóbizottságokban 3.8%—9.9%, a Wolost-(járási)tanácsokban 23.4%—48.1%, a városi tanácsokban 44.1%—58.1%, a kerületi tanácsokban 51.0 %—64.4%, s a kormányzósági tanácsokban 64.6%—73.4%. (1927-ben.) A kommunistáknak a nyílt szavazás mellett is csak úgy sikerül kézbentartani az egész országot, hogy a kommunista párt híveit ültetik a hatalmi állásokba.

Két svájci kanton megőrizte a nyílt szavazás patriarkális formáját

1925-ben, amidőn a nyílt szavazást, tekintettel „sajátos viszo nyainkra”, újból beiktatták a magyar Corpus Jurisba, Szovjet-oroszországon kívül még *Svájcban volt nyoma a nyílt szavazásnak, de itt csak a kantoni törvényhozás részére választották nyílt szavazással a képviselőket. Nidwalden kantonban a kantoni törvényhozás tagjait a járási községek székhelyén kézfelemeléssel nyíltan választják, de ha a szavazók egynegyedrészre nyolc nappal a jelölőlisták közzététele után kívánja, titkos szavazást kell elrendelni. Appenzell-Inner Rhoden kantonban pedig a járási gyűlésen kézfelemeléssel nyíltan választják a kantoni törvényhozás tagjait. A svájci kézfelemeléses nyílt szavazásban régi, demokratikus tradíciót őriz a konzervatív svájci nép, amely szabad ég alatt gyűl össze és patriarkális módon dönt sorsáról. Akik a jövőben svájci példára is hivatkoznak, hogy Magyarországon megtarthassák a „jellemneme-*

sító” nyílt szavazást, ne felejtsek el megemlíteni azt sem, hogy *a svájci parlamenti választások az arányos képviseleti rendszer alkalmazásaival titkosan történnek*, amint ezt művem egy másik fejezetében részletesen ismertetem és itt csak utalok arra, hogy az arányos képviseleti rendszernek Belgium és Dánia mellett éppen Svájc az egyik klasszikus földje.

A svájci példát azért idéztem, mert annak elhallgatásával hiányos lett volna az, amit a nyílt szavazásról kell mondanom.

Gyakorlati és törvényes nyílt szavazás

Von Bortkiewicz berlini egyetemi rendes tanár szerkesztésében érdekes gyűjteményes német munka jelenik meg, amely a *választójogról* szóló részében ezt írja a *Die Welt in Zahlen*, Berlin, 1928. VII. 104.):

„Minden modern alkotmánynak fontos része a titkos választás. *Gyakorlatilag (in praxi) nyílt a szavazás egyes délamerikai köztársaságokban, Romániában és Jugoszláviában. Törvényes nyílt szavazás csak két országban van: Magyarországon és Szovjetországon.* Magyarországon mindenestre csak a vidéki választókerületekben szavaznak nyíltan, városokban megmaradt a titkos szavazás, Szovjetországon mind a hat választói csoportban, vidéken és városokban egyaránt nyíltan szavaznak karfelemeléssel.”

A német professzor vagy túlságosan jóindulatú Magyarországgal szemben, vagy nem elég tájékozott, mert 11 törvényhatósági joggal felruházott és 45 megyei város, összesen tehát 56 magyar város közül csak Budapesten és még hét törvényhatósági joggal felruházott városban (Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc, Pécs és Szeged) és a budapestkörnyéki választókerülethez tartozó öt megyei városban (Újpest, Rákospalota, Kispest, Pestszentpéter és Budafok), 56 város közül összesen tehát csak 13 városban titkos a szavazás, a többi 33 városban pedig a korrektívumos nyílt szavazás szerepel.

Jugoszlávia is áttért a törvényes nyílt szavazásra

Mintha csak Bortkiewicz német professzor állítását óhajtották volna igazolni, sőt helyesbíteni, 1925 óta akadt a magyar választási rendszernek utánczója a Balkánon. Már a jugoszláv diktatúrát megelőző időben, 1926 folyamán történt, hogy az egyik belgrádi miniszterium referense felvetette a nyílt szavazás bevezetésének ötletét, hogy a szerb centralista irányzatú radikálistáknak az uralmat még szilárdabb alapokra fektesse. És amint erről értesültem, tökéletesen a magyar 1925: XXVI. t.-c.-t óhajtották utánozni. Erre akkor még nem került sor. Zsifkovics tábornok kormánya az 1931 szeptember 3-án kelt alkotmány kibocsátása után, amely látszólag ismét az alkotmányos monarchiát állította vissza, 1931 szeptember 10-én kiadta az új választójogi törvényt, amelynek egyik legjellemzőbb vonása a nyílt szavazás bevezetése. Bortkiewicz professzor immár Módosíthatja könyvét, mert Jugoszláviában is törvényesítették a

nyílt szavazást. Ismeretes, hogy a jugoszláviai régi politikai partok az új választójogi törvény alapján kiírt *választási színjátékban* nem vettek részt és híveiknek csak azért nem ajánlhatták a választástól való tartózkodást, mert a nyílt szavazás mellett a tüntetésnek ilyen módja veszéllyel járhatott volna a központi hatalomtól függő választókra.

Lengyelországban fakultatív a nyílt szavazás

Szovjetország és Jugoszlávia ma már az egész vonalon a nyílt szavazást léptette életbe, *Lengyelország pedig a fakultatív nyílt szavazással kísérletezett.* Az 1930 novemberi választásokra, amelyen *Pilsudsky* marsall kormány blokk ja vette fel a küzdelmet a legellentétebb pártokból alakult ellenzéki blokkal, a választásokat vezető legfőbb állami bizottság, amelynek elnökét a kormány által delegált jelöltekből a köztársasági elnök nevezi ki, *azt az utasítást adta a választókerületek választási vezetőinek, hogy a szavazásnál bárki előszóval is kijelentheti, melyik listára adja szavazatát.* Lengyelország azonban a nyílt szavazás terén egyelőre még nem ment tovább.

Szovjetország, Jugoszlávia és Lengyelország mellett Magyarország az az európai állam, amely törvényhozásába nyílt szavazással küldi a képviselőket, vagy a képviselők nagy részét. A fokozatos jogkiterjesztés politikája különös módon érvényesül éppen Magyarországon, amelynek törvényhozása 1848-ban, 24 esztendővel az angol törvényhozás előtt felismerte a titkos szavazás előnyét és, ahol Szilágyi Dezső már 1885-ben rámutatott, hogy az alkotmány demokratikus átalakulásával párhuzamosan a titkos szavazást is be kell hozni.

Dánia már régen eltörölte a nyílt szavazást, ami csak fakultatív volt

Magyarországnak a titkos szavazásban évtizedeken át két társa volt: *Dánia* és *Poroszország.* Dániában már *1901 február 7-én eltörölte a választási törvény a nyílt szavazást,* amely addig kézfelemeléssel történt és különben csak fakultatív volt, mert írásos kérelem alapján titkos szavazást kellett elrendelni. A választók éltek is törvényben biztosított jogukkal, mert *1895-ben 114 képviselő közül mindössze 6-ot, 1898-ban 12-öt, 1901-ben 8 képviselőt választottak nyilvánosan, kéz felemeléssel,* ami végeredményben még mindig elviselhetőbb, hagyományosabb formája a nyílt szavazásnak, mint a szavazatszedő küldöttség vésztörvényszékszerű eljárása, amikor halotti csendben, sokszor különös hangsúllyal kérdi az elnök a megszeppent választót: *Kire szavaz?*

„Poroszországban osztály-választójognak nincs már helye!”

A porosz választójogi javaslat 1917-ben végleg lerombolta a nyílt szavazásos rendszert. Poroszországban a három-osztály rendszeren és kétfokú szavazáson alapuló általános, de nem egyenlő

választójoghoz a konzervatív irányzat annál erősebben ragaszkodott, mert a német birodalom törvényhozása, a Reichstag már alakulásától kezdve az általános, titkos választójogon épült fel, amit 1866-ban éppen Poroszország kezdeményezett a német szövetség (Deutscher Bund) részére és amit később a porosz miniszterelnök, Bismarck javaslatára a Norddeutscher Bund foglalt az alkotmányba.

A háromosztályú nyílt szavazásos porosz választójogi rendszer, amit 1849 május 30-án rendelettel léptettek életbe, miután eltörölték az 1848. évi alkotmány egyenlő, általános választójogát és a titkos szavazást, *minden község választóit úgy sorolta károm osztályba, hogy az egyes osztályok tagjai együttesen ugyanazt az adóösszeget képviselik.* Ilyenformán az I. osztályba jutott néhány nagyadózó, a II.-bfé a középosztály, a III.-ba pedig az összes többi választó, azok is, akik egyáltalán nem fizetnek adót. Az egyes osztályok egyenlő számban választanak kiküldötteket (ez a szavazás első foka) és a kiküldöttek azután a választókerületben szavaznak (ez a választás második foka). Az I. és II. osztály választási kiküldöttei természetesen majorizálták a III. osztály kiküldötteit és ezáltal a nagy tömegeknek amúgyis jelentéktelen jogait még jobban megnyirbálták. 1871-től kezdve az ország gazdasági fellendülésével párhuzamosan egyre többen lettek a nagy adófizetők, úgyhogy még a II. osztályba is jutott belőlük, míg a középosztály, főképen a városokban, a III. osztályba szorult, viszont a vidéken sokszor aránylag kisadózó is jutottak a II. osztályba. *Később a hármas tagolást áthelyezték az ősválasztók osztályába, amelyben még jobban csökkent a tömeg befolyása.*

A porosz választási rendszerről Bismarck még a Norddeutscher Bund ülésén, 1867 március 18-án mondotta a leglesújtóbb kritikát: *„Ellenszenvesebb, nyomorultabb választási rendszert nem lehetne még el sem gondolni!”*¹ Az I. osztályba átlagosan a választók 3.82%-a, a II.-ba 13.87%, a III.-ba pedig 82.31%-a tartozott, de előfordult, hogy az I. osztály egyetlen választót ismert és ennek ugyanannyi szavazata volt, mint többször 10 ezer III. osztályú választónak. Különben a választók csak a „választási megbízottat” választották és ezek szavaztak a képviselőkre.

A világháború derekán, 1917 április 7-én kelt 77. Vilmos német császár és porosz királynak leirata Bethmann-Hollweg kancellár, porosz miniszterelnökhöz:

„Poroszországban osztály választó jognak nincs helye!” És a porosz kormány már 1917 november 24-én benyújtotta javaslatát, amelynek értelmében minden porosz állampolgár, aki 25. évét betöltötte, legalább három esztendeje állampolgár és egy esztendő óta egy helyben lakik, megkapta az egyenlő és titkos szavazati jogot. *A háború tapasztalatai és tanulságai halomra döntöttek minden érvet, amit a béke korszakában az állam, kormányai és a nagy pártok az egyenlő választójog ellen felsorakoztattak* — indokolta meg javaslatát a porosz kormány. — *„Nem szabad félni a kevésbé vagyonos néposztályok növekvő befolyásától stb.”* *A porosz koalíciós pártok azonban még ezt a javaslat-t sem tartották kielégítőnek,*

mert a választási geometria a vidéki kerületeket a városi kerületek rovására előnyben részesítette és ezért nem is emelkedett törvényerőre, úgyhogy Poroszország csak a forradalom után kapta meg az általános, titkos és egyenlő választójogot az arányos képviseleti rendszer alapján, amint ezt a weimari alkotmány 17. §-a az egyes német országok (tartományok) részére előírja.

Belgium már 1919-ben eltörölte a plurális választójogot

A nyílt szavazást ma már éppoly kevésbé ismeri parlamentáris kultúrországok törvénytára, aminthogy *a plurális szavazati jog is a múlt emlékei közé tartozik.*

A történelem során *a leghírhedtebb plurális szavazati jogot a francia monarchista restauráció Charte constitutionnelle-je biztosította, amelyet XVIII, Lajos oktrojált 1814 június 4-én. A kétkamrás parlament képviselőházát magas cenzusos választójog alapján választották. 1817-ben 90.878 választónak volt szavazati joga, de csak 16.052 választó cenzusa érte el a választhatósági cenzus határát. A magas cenzus mellett ez a parlament a leggazdagabb osztályok, a nemesség és a nagypolgárságnak kizárólagos képvisellete volt, amelynek plutokrata jellegét még fokozta az 1820 június 20-án bevezetett plurális választójog a legtöbb adót fizetők részére.*

Belgiumban, amelynek plurális választójogára még ma is hivatkoznak azok, akik az általános és egyenlő választó jogtói a nemzeti érdekeket féltik, 1893 augusztus 7-én hozták be az általános választójogot a 25 évesnél idősebb állampolgárok részére, de a konzervatív párt kérésére ugyanakkor a plurális választójogot is bevezették. Kimondták, hogy még egy szavazati jogot kap az a választó, aki 35 éves, nős, vagy özvegy és törvényes gyermekek atyja és aki lakása után évenként 5 frank személyi adót fizet. Ugyancsak még egy második szavazatot biztosítottak annak a választónak a részére, aki 2000 frank értékű ingatlan, vagy 100 frank jövedelmet biztosító állami járadék tulajdonosa. Három szavazati jogot kap az, aki az előző feltételeknek megfelel és főiskolai végzettségű, vagy közhivatalt tölt be, vagy már betöltött, vagy olyan magánfoglalkozása van, amely magasabb műveltséget tételez fel. Egy választónak sem lehet háromnál több szavazati joga. 1894-ben a belga választók statisztikája így alakult:

	1,355.000 választó közül
egy szavazata volt	870.500 választónak,
hét szavazata volt	346.500 családatyának,
	303.600 ingatlantulajdonosnak, vagy
járadék birtokosnak,	
három szavazata volt	9.600 főiskolai végzettségűnek,
	30.400 választónak hivatali állásánál fogva.

A plurális választójog egybeesett az általános választójog behozatalával, mert ugyanakkor a választók száma 133.000-ról 1 millió 355.000-re emelkedett. *A plurális választójogot a világháború utón, 1919 május 19-én szüntették meg, amidőn behozták az általános és egyenlő választójogot*, de addig sem maradt meg a plurális választójog eredeti formájában, mert különféle módosításokon esett át.

Szörnyszülött volt a régi osztrák „plurális” választójog

A plurális választójog legcifrább formáját a háború előtti Ausztriában találjuk. Ausztriában 1867-től kezdve először a tartománygyűlések választották a képviselőket a *Reichsrat* számára és csak 1873-ban hozták be a közvetlen választójogot, de ugyanakkor négy osztályba sorozták a választókat: 1. nagybirtokosok, vagy nagyadózók, 2. városok, 3. kereskedelmi és iparkamarák és végül 4. a vidéki községek választóira. Az egyes osztályok kiküldöttei már közvetlenül szavaztak. *Taaffe* miniszterelnök 1882-ben leszállította a városi választók cenzusát, a választók kúriáit azonban meghagyta. *Badeni* miniszterelnök pedig 1896-ban a választók eddigi négy kúriájához még egy ötödiket csatolt, amelyben a 24 éven felüli állampolgárok tekintet nélkül arra, hogy fizetnek-e adót, vagy nem, vettek részt. Ugyanakkor a cenzust is leszállították. *Az általános választójog bevezetését azonban ellensúlyozták egyrészt azzal, hogy az első négy kúriára összesen 352 mandátum, az ötödik kúriára pedig csak 72 mandátum esett.*

És *behozták a pluralitást is*, mert az első négy osztály választói a saját kúriáikon kívül még az ötödik kúriában, az általános osztályban is szavazhattak. Ezzel a reformmal 3,186.778 választó kapott szavazati jogot az általános osztályban, de ugyanott szavazati joga volt még a nagybirtokosok kúriája 5480 választójának, 591 kereskedelmi kamarai választónak, 394.196 városi és 1,490.659 községi választónak. *A nagybirtokosok osztályában 64 szavazóra esett egy mandátum, a kereskedelmi kamarákban 28-ra, a városokban 3341-re, a községekben 11.555-re, az általános osztályban pedig 69.697 választóra.* Végre 1907-ben *Beck* miniszterelnök megvalósította az általános egyenlő választójogot, amelynek egyetlen feltétele a 24 éves korhatár és az egyévi helybenlakás volt.

A sokat támadott magyar plurális választójog

Különös, hogy egy évvel később, miután Ausztria már megszüntette plurális választójogának lehetetlen formáját, Magyarországon éppen a *Wekerle-féle koalíciós kormány* belügyminisztere, gróf *Andrássy Gyula* 1908 november 11-én terjesztette be az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvényjavaslatot, amely ugyan az általános választójog elvén épült fel, de azt a plurális szavazás segítségével akarta megvalósítani. *Egy szavazatot adott minden 24 éves magyar állampolgár férfinak, akinek állandó lakása van, ha írni-olvasni tud. Két-két szavazatot adott annak, aki a*

középiskola négy osztályát elvégezte, 32 éves, legalább három gyermeke van, vagy legalább évi 20 korona egyenes adót fizet, vagy legalább öt év óta egy 16 éven felüli férfit alkalmaz, vagy öt év óta ugyanannál a munkaadónál van alkalmazva; három szavazatot kapott az, aki középiskolai végzettségű vagy legalább évi 100 korona egyenes adót fizet. A közvetlen választójogon kívül közvetett választójogot is hozott Andrássy hírhedt plurális javaslata, mert az analfabétáknak, az úgynevezett ősválasztóknak megadta azt a jogot, hogy megbízott útján gyakorolják szavazati jogukat és általában minden tíz választó küldjön egy-egy megbízottat.

Andrássy Gyula plurális javaslata közvetlen választójogot adott volna 2,618.501 választónak, közvetett választójogot pedig 1,270.924 állampolgárnak, úgy hogy összesen 3,889.425 férfi állampolgár kapott volna választói jogot és közülük 217.791 választó 3—3 szavazati jogot, 866.267 választó 2—2 szavazati jogot, 1,534.443 választó pedig egy szavazati jogot. További 1,270.924 választónak csak közvetett választójoga lett volna és ezek általában tízesével egy-egy megbízottat választottak volna, a közvetett választók megbízottainak száma a statisztikai adatok szerint 127.321 főt tett volna ki. A szavazati jogukat közvetlenül gyakorló 2,618.501 választón kívül még 127.321 választói megbízott is szavazhatott volna, úgyhogy összesen 2,745.822 lett volna Magyarországon a tényleg szavazók száma, ezek azonban összesen 4,047.671 szavazatot képviseltek volna.

Az Andrássy-féle plurális választójog alapján a közvetlen választók száma 2,618.501, ezek közül

három szavazata van	217.791	választónak	=	653.373	szavazat,
két szavazata van	866.267	„	=	1,732.534	„
egy szavazata van	<u>1,534.443</u>	„	=	<u>1,534.443</u>	„
	2,618.501	választó		3,920.350	szavazat-

tal, a közvetett választók száma 1,270.924, akiket 127.321 választói megbízott képvisel egy-egy szavazattal, összesen 2,745.822 választó 4,047.671 szavazattal.

Az Andrássy-féle plurális javaslat indokolásának csak egyetlen egy pontjával érthetünk egyet, amelyben a következőket írja:

„Lényegileg a pluralitással egyenlő hatású, vagyis tulajdonképpen burkolt pluralitásnak tekinthető a választókerületek aránytalan beosztása is, amelynek többé-kevésbé sűrű példáival ma minden országban, különösen a legújabb osztrák választási törvényben találkozunk.”

Gróf Andrássy Gyula még nem tudhatta, hogy különösen a háború utáni Magyarországon lehet ezzel majd találkozni, mert az elmúlt esztendőк választókerületi beosztása a burkolt pluralitásnak olyan példáit termelte, amire az Andrássy-féle plurális javaslat szerzője is büszke lehetne . . .

Milyen volt az angol „plurális választójog?”

Érdekes, hogy gróf Andrassy Gyula plurális javaslatának indokolásában hivatkozott Angliára is és ezt írta: „Angliában, amelynek választási rendszere pedig nem az általános választói jog alapjára van fektetve, szintén fennáll a többes szavazati jog bizonyos neme, amennyiben *a birtok címén több választókerületben szavazásra jogosultak a grófság különböző választókerületeiben gyakorolhatják jogukat.* A többes szavazatok száma az összes szavazatoknak több mint 10%-át teszi.”

Ezt 1908-ban írta gróf Andrassy Gyula, Anglia pedig a háború után, 1918-ban a *Representation of the People Act*-tel valósította meg az európai értelemben vett általános választójogot. Igaz, hogy ez még mindig nem volt teljesen egyenlő választójog, mert az egyetemet végzettek az egyetemi választókerületekben külön 12 képviselőt választhatnak, a választói jog kettős kvalifikációja mellett pedig előfordulhat, hogy valaki, akinek egy választókerületben üzleti telepedés címén van választójoga, a másikon az évi lakás jogcímén élvezi azt, *de ugyanabban a választókerületben nem lehet senkinek sem két szavazati joga.* Az Andrassy-féle plurális választójog indokolása tehát már ebből a szempontból sem állta meg helyét. Ami pedig számszerű adatait illeti, azok lényeges változáson mentek át, hiszen 1918-ban, amidőn Angliában a választók száma már 21,392.322 volt, vagyis a lakosság 46%-ának felelt meg, *mindössze 150.000 választó élvezhetett két választókerületben szavazati jogot,* tulajdonképpen azonban sohasem gyakorolta, mert 1918 óta ellentétben az addigi szokással az *általános választásokat az összes kerületekben ugyanazon a napon tartják.* Az a bizottság, amit a választójogi reform megvitatására 1930-ban a parlament ismét kiküldött, megvitatta azt a kérdést is, hogy lehet-e valakinek kettős vagy többszörös szavazati joga. A munkáspárti bizottsági tagok attól tették függővé a választójog reformját, hogy a *többes szavazati jognak még fennálló formáit teljesen kiküszöböljék* és így senkinek sem lehet kétféle jogcímen két külön kerületben választójoga. Ugyancsak a munkáspártiak kívánták azt is, hogy *az egyetemet végzettek egyetemi szavazati jogát az egyetemi választókerületekben töröljék el.*

Csak azért foglalkozom ilyen részletesen a plurális választójoggal, mert *egyes körökben ismét kísért ennek a rendszernek a réme.* Úgylátszik, gróf Andrassy Gyula indokolása 24 év elteltével inkább meggyőz egyes politikusokat, mint annak idején. „A jelen törvényjavaslatban tervezett pluralitás nem másolata valamely külföldi rendszernek, — írta gróf Andrassy Gyula javaslatának indokolásában — hanem *egészen magyar intézmény, amely hazai viszonyainkhoz, hazai követelményekhez alkalmazkodik és a tervezett pluralitás teljesen demokratikus alapon nyugszik.*”

A törvényhozás már 1848-ban szabályozta a szabad királyi városok és egyes kerületek titkos szavazását

A különböző, részben többé-kevésbé burkolt plurális választójogi rendszerek utánzása helyett térjünk vissza a *valóban általános, valóban egyenlő* és *valóban titkos választójogra*. A titkos szavazást kimondottan is törvénybe iktatta már az 1847/48-i országgyűlés. Az 1847/48: XXIII. t.-c. a szabad királyi városokról elrendelte a *titkos szavazást* a szabad királyi városok képviselőtestületeinek tagjai részére. Ennek a törvénynek 24. §-a ugyanis így szól:

„24. §. Minden választásokra a szavazás a választók által titkosan történik.”

Az 1847/48: XXVI. t.-c. a Hajdúkerületről szintén határozottan említi a titkos szavazást:

„7. §. Mind a képviselők, mind a tisztviselők választására a szavazás titkosan történik.”

A Jászkun kerületekről szóló 1847/48: XXV. t.-c. 9. §-a hasonlóképpen intézkedik a titkos szavazásról. Ez a § így hangzik:

„9. §. Mind a képviselők, mind a tisztviselők választására a szavazás titkosan történik.”

Ugyanilyen rendelkezéseket tartalmaz a Fiume és Buccari szabad tengeri kereskedelmi kerületekről szóló 1847/48: XXVII. t.-c. 16. §-a:

„Minden választás titkos szavazás által történik.”

Az *első közigazgatási törvény*, a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870: XLII. t.-c. 33. és 36. §-ai a törvényhatósági bizottságok összeállításáról így szólnak:

„33. §. A választás a szavazók nevének és lakhelyének nyilvános feljegyzése mellett *személyesen beadott lapok által* történik.

36. §. A szavazatok összeszámítása nyilvánosan történik.”

A törvény szövege nem hagy kétséget, hogy *a törvényhatósági bizottságok tagjait titkos szavazással választják*, de a szavazó nevét nyilvánosan jegyzik fel és a szavazatokat is nyilvánosan számolják össze.

Hasonlóan rendelkezett a törvényhatóságokról szóló 1886: XXI. t.-c., amelynek 37. §-a így hangzik:

„A választás a szavazó nevének és lakhelyének nyilvános feljegyzése mellett *személyesen beadott szavazat-lapok által* történik.”

A közigazgatási reform törvénybe iktatta a titkos szavazást

Az említett törvények rendelkezéseit idővel hatályon kívül helyezték és így a legutóbb említett 1886: XXI. t.-c.-et hatályon kívül helyezte az 1929: XXX. t.-c. a közigazgatás rendezéséről. Ennek a tárgyalása során senki se vonta kétségbe, hogy *már a régebbig törvények alapján is a törvényhatósági választás titkos szavazás által történt*. De félreértések elkerülése végett az új közigaz-

gatási törvénynek 16. §-a, amely a szavazásról és a szavazatok összeszámlálásáról szól, a következőket tartalmazza:

„A bizottsági tagok választásánál, illetőleg kiküldésénél a szavazás titkosan, a hivatalból rendelkezésre bocsátott egyenlő szavazólapokkal történik.”

A titkos szavazást 1920-tól kezdve az összes fővárosi reformtörvények is expressis verbis elrendelték, így nevezetesen először az 1920: IX. t.-c. a székesfővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakításáról, majd az 1924: XXVI. t.-c. a székesfőváros törvényhatósági bizottságának újjászervezéséről és végül az 1930: XVIII. t.-c. Budapest székesfőváros közigazgatásáról. Ez utóbbi 17. §-ának (1) bekezdése így szól:

„A választás az összes választók köréből az arányos képviseleti rendszer szerint titkosan, hivatalosan előállított szavazólapmal történik. A lajstromkapcsolás meg van engedve.”

1848-tól kezdve tehát megszakítás és korlátozás nélkül érvényben volt a titkos szavazás a törvényhatósági bizottsági választásokon.

*

„A törvényhatósági választójog reformjánál szerzett tapasztalatok figyelembevételével a megkezdett ösvényen haladva, de mindig a nemzeti követelményekkel összhangban...” — így jelentette be a mostani országgyűlést megnyitó államfői beszéd a választójog reformját. Kétségtelen, hogy a törvényhatósági jog reformjánál szerzett tapasztalatok csak igazolták a titkos szavazást.

A törvényhatóságok egyébként maguk is szorgalmazzák a választójog reformját. Miskolc törvényhatósági joggal felruházott város törvényhatósági bizottsága 1932 február 4-én tartott ülésén Zsedényi Béla bizottsági tag indítványára elhatározta, hogy a titkos választójog tárgyában előterjesztéssel lép a képviselőház elé és hasonló állásfoglalás céljából átír a társtörvényhatóságokhoz.

„Miskolc város közönsége — így hangzik az előterjesztés — a nemzeti élet regenerálódásának s a nemzeti erők összefogásának fontos érdekében tehát szükségesnek látja és ítéli a választójogi törvény korszerű, igazságos reformját, szélesebb rétegek bekapcsolásával s a nemzet egyetemes érdekeinek figyelembevételével. Ehhez képest javasolja:

1. a titkos választójog bevezetését,
2. az ajánlási rendszer megváltoztatását,
3. a választásokkal összefüggésben a gyülekezési jog biztosítását,
4. a peticionális eljárás megkönnyítését,
5. a választókerületek arányosabb beosztását, takarékosági szempontból a választókerületek számának csökkentését.

Miskolc thj. város törvényhatósági bizottságának megkeresésére azután több más törvényhatóság is hozott hasonló határozatot. Alkotmányunk szelleme úgy kívánja, hogy ezt is figyelemre méltassák a választójogi reform készítésénél.

Hogyan választják európai országokban a képviselőket?

Munkám következő fejezeteinek megértéséhez szükséges, hogy mindenekelőtt *rövid, áttekinthető képet adjak az európai országok parlamentáris választójogáról*. Itt a földrajzi sorrendhez ragaszkodom, de először a négy európai nagyhatalom egyes országait tárgyalom.

Angolországban elegendő a relatív többség

A kétkamarás *angol parlament* alsóháza (*House of Commons*) 615 képviselőből áll (a tulajdonképeni Anglia 485, Wales 35, Skócia 71, Észak-Írország 12 képviselőt választhat, az egyetemek pedig összesen 12 képviselőt küldenek az alsóházba). A városi és gróf sági kerületekben átlag 70.000 lélekre esik egy-egy képviselő, akiket *öt esztendőre választanak*. A választójogosultság, a *franchise* fokozatos fejlesztésével az angol törvényhozás anélkül, hogy elvileg kimondta volna, *az 1918-ban és 1928-ban hozott választójogi törvényekkel elérte az általános választójogot*. Az 1928. évi választójogi törvény értelmében a férfiak és a nők választói jogosultsága teljesen egyenlő: *a 21 évesnél idősebb férfiak és nők, 'akik három >hó\ napja laknak egyhelyben* és megfelelnek a választójogosultság egyéb kellékeinek, nevezetesen olyan lakásuk, üzletük, vagy földjük van, amelynek évi hozama legalább 10 fonttal egyenlő, gyakorolhatják a választói *jogot*. *Az egyetemi választókerületekben* azok a személyek választók, akik *az egyetemnek valamilyen tényleges fokozatát elérték*. A választás, amely *közvetlen, titkos és egyenlő, a többségi rendszer alapján történik, kivéve az egyetemi választókerületeket*, amelyek két, vagy kettőnél több képviselőt választanak *az arányos képviselési rendszer* elve szerint az úgynevezett *átvihető szavazattal* (transferable vote). Ennél a szavazásnál a választó megjelöli az elsőbbségi rendet, amelynek alapján szavazata több egymásután következő jelölt javára fordítható. Ez lehetővé teszi, hogy a leadott szavazatot egy másik jelöltre ruházzák át, ha az a jelölt, akire a szavazó első sorban adta szavazatát, már elérte a megválasztáshoz szükséges szavazatokat, de ugyancsak átruházható a szavazat akkor is, ha az a jelölt, akire első sorban adta a szavazó szavazatát, összes többi jelölttársánál kevesebb szavazatot kapott és így megválasztása nem jöhet szóba, átruházás nélkül tehát az ilyen szavazat nem lenne értékesíthető.

Az egyetemi választókerületeket kivéve, Angliában *a képviselő megválasztásához elegendő a szavazatok relatív többsége*, vagyis három jelölt közül az győz, aki eggyel több szavazatot kapott, mint

a szavazatok nagysága szerint sorban utána következő jelölt. Angliában 579 választókerületben 1—1. tizenkét választókerületben pedig 2—2 képviselőt választanak a relatív többség alapján. Az egyetemi választókerületek közül 3 kerület „egyes” választókerület, 3 kerületben 2—2 képviselőt választanak, egyben pedig 3 képviselőt, összesen tehát 7 egyetemi választókerületben 12 mandátum kerül elosztásra. Mivel a 7 egyetemi választókerület közül 3 „egyes” választókerület, tulajdonképpen csak 4 egyetemi választókerületben történik a választás az arányos képviselői rendszer alapján, az átvihető szavazattal.

Észak-Írország (Ulster) parlamentje két házból áll: alsóházból (*House of Commons*) és a szenátusból (Senate). Az alsóház 52 képviselőtagját ugyanúgy választják, mint Észak-Írország képviselőit az angol alsóház részére. 48 „egyes” választókerületen kívül egy egyetemi választókerület van, amelyben *az arányos választási rendszer alapján az átvihető egyes szavazattal* (Single transferable vote) négy képviselőt választanak.

Amidőn az angol választójogról szólunk, meg kell emlékezni az anyaországon kívül azokról az európai angol területekről, amelyeknek külön törvényhozó testülete van. Az ír-tengerben fekvő **Man-sziget** törvényhozásának két része a törvényhozó tanács (Legislative Council), amely a felsőház szerepét tölti be és az alsóház (*House of Keys*), utóbbi részére a választási eljárás teljesen azonos az anyaország választási eljárásával, vagyis a Man-sziget alsóházának 24 tagját *relatív többséggel választják*.

A La Manche-csatornában *négy angol szigetnek* van külön törvényhozó testülete, ezek: 1. **Jersey**, 2. **Guernsey**, 3. **Alderney** és 4. **Sark**. Mindenütt elegendő *a relatív többség* a választáshoz.

Malta-sziget törvényhozása két kamarát ismer: a szenátust (Senate, Senato) és a törvényhozó gyűlést (*Legislative Assembly*, olaszul: *Assemblea Legislativa*). Az alsóház szerepét betöltő törvényhozó gyűlés 32 tagját az arányos képviselői rendszer alapján átvihető szavazattal (transferable vote) választják, ugyanúgy, mint az ír szabadállamban.

Gibraltárnak nincs törvényhozó testülete.

Írországban 21 éven felül mindenki választó és választható

Az ír szabadállam parlamentje (Oireachtas) kétkamarás: 1. képviselőház (*Dáil Eireann*) és 2. felsőház (Seanad Eireann). A képviselőháznak jelenleg 153 tagja van. Legalább minden 20.000 és legfeljebb minden 30.000 lakosra esik egy-egy képviselő, azonkívül minden egyetem három-három képviselőt, összesen hat képviselőt választ *öt esztendőre*. *A 21 éven felüli férfiak és nők szavaznak és a választhatóságnak is ugyanez a korhatára*. Az ír szabadállam hasonlóképpen értelmezi az általános választójogot, mint Anglia, tehát a választókerület területén vagy állandó lakáshoz van kötve, vagy pedig bizonyos üzleti letelepedéshez, nevezetesen darab

földhöz, épülethez, vagy más üzlethez, amely az illetőnek üzleti céljaira szolgál, vagy foglalkozásához tartozik és amit legalább 10 font értékűnek tekintenek az adóalap szempontjából. *A választás az általános, egyenlő, titkos és közvetlen választójog alapján az arányos képviseleti rendszer szerint az úgynevezett átvihető egyes szavazat útján* (single transferable vote) történik. Az egyetemi választókerületekben írás útján szavaznak.

Franciaországban egyszerre csak egy kerületben léphet fel a jelölt

A kétkamarás *francia parlament* képviselőházát (*Chambre des Députés*), amelynek 612 a taglétszáma (599 Európában, a többi a gyarmatokon választott képviselő) *négy esztendőre általános, közvetlen és titkos szavazással a 21 évesnél idősebb férfiak választják a többségi rendszer alapján.* A választás szükség esetén *két szavazásból áll.* Az első szavazás napján a jelöltnak a leadott szavazatok általános többségét és a választói névjegyzékben szereplő szavazók legalább egynegyed részének szavazatát kell megszerezni, hogy megválasztott képviselőnek jelentsék ki. Ha ezt egy jelölt sem érte el, *a második szavazásnál (ballotage),* amit nyolc nappal később tartanak és amit *nem lehet a nálunk szokásos pótválasztással összehasonlítani,* mert valamennyi jelölt, sőt újabb jelöltek is résztvehetnek rajta, *elegendő a relatív többség.* Szavazategyenlőség esetén a korra nézve idősebb jelöltet kell megválasztottnak tekinteni. Franciaországban *képviselővé választható* minden választó, aki a választás napján *legalább 25 esztendő*s. Naturalizált francia új állampolgárságának csak 10. esztendejében lehet képviselő. *Egyáltalában nem választhatók az egykor Franciaországban uralkodó családok tagjai és aktív katonák sem.* Működésük területén nem választhatók meg azok a köztisztviselők, akik hivatali állásuknál fogva befolyást gyakorolhatnának a választókra. *Az ilyen köztisztviselők* (bírák, rendőrfőkapitányok, prefet-k, magasabbrangú pénzügyi tisztviselők) *lemondásuk, felmentésük, lakásváltoztatásuk, vagy bármely más okból történt távozásuk után csak hat hónappal választhatók meg.* *Souspréfet-eket* (megfelel a mi *főszolgabírói* állásunknak, de nem választott, hanem *kinevezett* tisztviselők) és prefekturái tanácsosokat (megyei tisztviselők), *nem lehet megválasztani a département egyik járásában sem, ahol hivatalt tisztjüket ellátták.*

Általános szabály, hogy senkisésem választható, ha nem jelöltette magát és viszont *egynél több választókerületben senki sem léphet fel.*

* „Les *sous-préfets* et les conseillers de préfecture ne peuvent être élus dans aucun des arrondissements du département où ils exercent leurs fonctions.” (1902 március 30-án kelt törvény 2. §-a.)

A francia törvény határozott intézkedését tehát még úgy sem lehet megkerülni, hogy egy *szomszédos járásba helyezik* át az illető *sous-préfet-t* (értsd: főszolgabírót!).

Németországban a leadott szavazatokhoz igazodik a képviselők száma

A német birodalom parlamentje két testületből áll: a Reichstagból és a Reichsratból, de csak a Reichstag a valóban népviseleti jellegű képviselőtestület és a törvényhozó hatalom a Reichstagnet illeti meg. A Reichstag tagjainak száma nincs előre meghatározva. de minden 60.000 szavazóra esik egy-egy képviselő. Az 1928 május 20-án tartott birodalmi gyűlési választáson 30,738.381 szavazó vett részt és 491 képviselőt választottak, 1930 szeptember 14-én 34,970.857 szavazó 577 képviselőt választott, 1932 július 31-én 36,845.279 szavazó választott 608 képviselőt, 1932 november 6-án pedig 35,402.306 szavazó 582 képviselőt.

A Reichstag tagjait négy esztendőre általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján a 20 évnél idősebb férfiak és nők választják. Csak a 25 éven felüli választók választhatók, akik legalább egy esztendeje német állampolgárok. Megválaszthatók azok is, akiknek szavazati joga szünetel, például aktív katonák, továbbá azok is, akik választójoguk gyakorlásában me vannak akadályozva, mert elmeógyógyintézetben, vagy büntetőintézetben tartózkodnak, vagy személyes szabadságuktól meg vannak fosztva. Állami tisztviselők is választhatók és jelöltségük idejére szabadságot élveznek.*

Minden 60.000 szavazóra esik egy-egy képviselő

A választás az arányos népviseleti rendszer alapján történik a pártok által megállapított kötött listákra, állandó választási hányadossal: minden 60.000 szavazóra esik egy-egy képviselő. A német birodalom 35 választókerületre oszlik (Wahlkreise), amelyeket egyesével, kettesével, vagy hármassal választókerületi csoportba (Wahlkreisverband, összesen 16) foglalnak össze, amelyekben belül az egyes listák a maradék szavazatok értékesítése érdekében Összekapcsolódhatnak (Listenverbindung). Az egész birodalom területe ezenkívül még egy választókerületet alkot a birodalmi listák (Reichswahlvorschläge) számára, amelyet az egyes pártok külön-külön állítanak fel. A választókerületi csoportok listái maradékszavazataikat az általuk előre meghatározott birodalmi listán értékesíthetik. Az egyes választókerüle-

* Milyen bölcs rendelkezése ez a német választójogi törvénynek és csak azokat fakasztja mosolyra, akik nem gondolnak rá, hogy a végrehajtó hatalom a neki nem tetsző jelöltet vagy jelöltek esetleg elmeógyógyintézetbe internálhatja, hogy megakadályozza megválasztásukat. Az 1930—31. évi választójogi reformjavaslat szerint csak a tartós internálás ilyen intézetben foszt meg valakit választóhatóságától. Itt bizonyára az a körülmény lebegett a választójogi reform szerkesztői előtt, hogyha valakit csak erőszakosan hurcoltak elmeógyógyintézetbe, bizonyos idő múlva kiderül, hogy jogtalanul fosztják meg személyes szabadságától, viszont ha már hosszabb ideje tartják ott, valószínű, hogy nem politikai bosszú áldozata és valóban elmehete a. azt ne választhassák meg képviselőnek.

tekben az egyes listákat (*Kreiswahlvorschlag*) minden 60.000 szavazat után egy-egy mandátum illeti meg. Az egyes választókerületi csoportokban a kapcsolt listák (*Listenverbindung*) maradékszavazatait összeszámolják és az így kapcsolt listát a választókerületi csoportban minden 60.000 szavazat után egy-egy mandátum illeti meg. A kapcsolt listákon belül az így nyert mandátumokat az egyes listákra eső maradékszavazatok arányában osztják szét. Végül az *összes maradékszavazatokat az egyes listák (Kreiswahlvorschläge) és a kapcsolt listák (Listenverbindung) szerint összeadják és a birodalmi listán (Reichswahlvorschlag) értékesítik.* Az egyes birodalmi listákat minden 60.000, vagy 30.000-nél nagyobb töredékszavazat után még egy mandátum illeti meg. Az egyes listákra eső mandátumokat a lista jelöltjei között *a listán feltüntetett sorrendben* osztják szét.

A német birodalmat alkotó egyes országok (*Land*) tartománygyűlési választójogáról a következő táblázat szolgál tájékoztatással:

Állam (Land)	Képviselők száma	Mandátumok szétoztási módja	Törvény- hozási időtartam
Poroszország	450	60.000 szavazatra egy mandátum	4
Bajorország	128	1. arányossági szám	4
Szászország	96	2 d'Hondt-rendszer arányossági szám (legnagyobb maradék)	4
Württemberg	80	d'Hondt-rendszer	4
Baden	65	10.000 szavazatra egy mandátum	4
Thüringia	53	10.000 szavazatra egy mandátum	3
Hessen	70	d'Hondt-rendszer	4
Mecklenburg-Schwerin	51	6.000 szavazatra egy mandátum	3
Oldenburg	48	4.000 szavazatra egy mandátum	3
Braunschweig	40	d'Hondt-rendszer	3
Anhalt	36	arányossági szám (legnagyobb maradék)	4
Lippe	21	d'Hondt-rendszer	4
Mecklenburg-Strelitz	35	d'Hondt-rendszer	4
Schaumburg-Lippe	15	d'Hondt-rendszer	3
Hamburg	160	d'Hondt-rendszer	3
Bremen	120	d'Hondt-rendszer	3
Lübeck	80	arányossági szám (legnagyobb maradék)	3

Az egyes német államok (*Land*) tartomány gyűlésének választójogi alapelveit a birodalmi alkotmány írja elő. A választás mindegyütt az *arányos képviselői rendszer* szerint történik, és pedig — Bajorország kivételével *kötött listákra*. 17 állam közül 10 állam egyetlen választókerületet alkot, amely az illető állam egész területet magában foglalja. Poroszországnak 23 választókerülete (*Wahlkreis*) és 9 választókerületi csoportja (*Wahlkreisverband*) van.

Bajorországnak 8 választókerülete, *Thüringiának* 4 választókerülete és egy választókerületi csoportja, *Oldenburgnak* 3 választókerülete és egy választókerületi csoportja, *Hamburgnak* 2, *Bremennek* 4. *A választhatóság korhatára a legtöbb államban* — a birodalmi példára — 25 év, Anhalt, Braunschweig, Bremen, Mecklenburg-Sehwerin, Szászország, Thüringia és Württemberg szabad államokban már 20 év, Schaumburg-Lippeben pedig 27 év.

Poroszországban minden 60.000 leadott szavazatra (vagy a maradékszavazatok országos értékesítésénél 30.000 szavazatnál nagyobb töredékre is!) esik egy-egy mandátum. Azokat a pártokat, amelyek egyetlen egy választókerületben sem szereztek 20.000 szavazatot, a maradékszavazatok értékesítésénél nem veszik figyelembe. *Az országos lista alapján legfeljebb annyi mandátumot kaphat egy párt, amennyit az egyes választókerületekben már szerzett.*

Bajorország választási rendszere különbözik a többi német állam rendszerétől. *Nyolc választókerületben 113 képviselőt választanak és még 15 képviselőt.* Minden választókerület *szavazó kerületekre oszlik, amelyekben egy-egy jelöltre szavaznak.* A választókerületekben *minden szavazókerület vagy több szavazókerület részére egy-egy jelöltet állítanak és a választók egy-egy jelöltre szavaznak.* *A mandátumok szétosztása* úgy kezdődik, hogy a leadott szavazatok számát minden választókerületben osztják a mandátumok számával + 1-gyel és minden párt szavazatai nagysága szerint kapja a mandátumokat. Az első szétosztás során még be nem töltött mandátumokat az egész ország területén megszámlált maradékszavazatok között a d'Hondt-féle rendszerrel osztják szét. Az egyes választókerületeken belül a jelöltek a rájuk eső szavazatok nagysága szerint kapják azokat a mandátumokat, amelyeket pártjuk megszerzett.

A **Saar-vidéken** a *Landesrat* 30 tagját három esztendőre azok a 20 évesnél idősebb férfiak és nők választják, akik odavaló lakosok (*Saareinwohner*). A 25 évesnél idősebb választók választhatók is. A választás *kötött listák* alapján *arányos képviseleti* rendszerrel történik. A mandátumokat a Hagenbach—Bischoff-féle számítási mód segítségével osztják szét, de ha egyik lista sem *éne* el az arányossági számot, a d'Hondt-rendszert használják.

Danzig szabad állam alkotmánya értelmében a képviselőház (*Volkstag*) mellett a *szenátus* kettős szerepet tölt be, egyrészt a felsőház szerepét, másrészt a végrehajtó hatalom gyakorlásával megbízott kormány feladatát, amely a képviselőháznak felelősséggel tartozik. A képviselőház 72 tagot számlál, akiket *négy esztendőre az általános és egyenlő választójog alapján közvetlen és titkos szavazással az arányos választás elvéig szerint választanak a 20 évesnél idősebb danzigi állampolgárok, férfiak és nők.* Csak a 25 éven felüliek választhatók. Danzig szabadállam egyetlen választókerületet alkot, amelyben az arányos választás kötött listára történik, a mandátumokat a D'Hondt-féle számítási móddal osztják szét, a listakapcsolás meg van engedve és az egymással kapcsolt listákat megegyeszer lehet egymás között kapcsolni (*Vnter-verbinding*).

Olaszországban a képviselőház a fasiszta állami rendszernek olyan testülete, amely teljesen a fasiszta rendszer elvem, *érdekképviseleti alapon épült fel*. Erről munkámnak abban a fejezetében szólok, ahol a különböző ajánlási rendszereket ismertetem.

Belgiumban nem választhatók meg a lelkészek és a közalkalmazottak

A kétkamarás belga parlament képviselőházát (Chambre des Représentants, vagy flamand nyelven: Kamer van Volksvertegenwoordigers) négy esztendőre választják. 187 tagja van, minden 40.000, lakosra jut egy-egy képviselő. Választójogot élvez minden legalább 21 éves férfi, aki legkevesebb hat hónapja lakik ugyanabban a községben, a nők közül pedig csak az választó, aki a világháborúban elesett katona özvegye, vagy nőtlenül elesett katona édesanyja, amennyiben az illető özvegyasszony, továbbá a szabadsapatok (az úgynevezett francs-tireurs) elesett tagjának özvegye, vagy édesanyja, vagy az a nő, akit a német megszállás alatt hazafias magatartásáért, vagy politikai okokból elítéltek. Csak azok a 25 éven felüli állampolgárok választhatók, akik Belgium területén laknak. Nem választhatók aktív katonák, lelkészek, állami hivatalnokok, kivéve a minisztereket, továbbá polgármesterek és fizetett közigazgatási alkalmazottak sem választhatók. A szavazás pénzbírság terhe mellett kötelező. A választás módja: arányos választás a D'Hondt-féle rendszerrel. A belga választási rendszernek az a különlegessége, hogy az arányos választást és az egy jelöltre eső szavazatokat (vote uninominal) kombinálja. A leadott szavazat ugyanis mindenekelőtt az illető lista javára számít, de ugyanakkor módjában áll a választónak, hogy a listán szereplő jelöltek közül kiválassza azt, akire szavazni óhajt. Jellemző az is a belga választási rendszerre, hogy külön szavaznak a képviselőjelöltre és külön a pótképviselőjelöltre is.

Egész Hollandia egy választókerületet alkot

A németalföldi (hollandiai) kétkamarás országgyűlés második kamarája (Tweede Kamer) tölti be a képviselőház szerepét. ÍGÖ tagját négy évre választják a 25 évesnél idősebb férfiak és nők általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójoggal az arányos képviseleti rendszer alapján. Az egész ország egy nagy választókerületet alkot, de jelöltek állítására és a szavazásra bizonyos választási körök szolgálnak, amelyekre még visszatérek.

Luxemburg parlamentjének egyetlen kamarája a képviselőház. Minden 5500 lakosra, vagy a 3000-en felüli töredékre esik egy képviselő, jelenleg 54, akiket *hat esztendőre* (3 év elteltével felelészben újonnan) választanak' általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazással a 21 évnél idősebb férfiak és nők az arányos képviseleti rendszer szerint. A mandátumok elosztása a Hagenbach-Bischoff féle számítási móddal történik. Minden választónak annyi szavazata van, ahány képviselőt a kerület választ, de ezen a szava-

zatszámom beül az egyes jelöltekre tetszése szerint két-két szavazatot is adhat, úgy azonban, hogy az öt megillető szavazatszámot ne lépje túl. A listára adott szavazat minden jelöltnek külön számít, de azonkívül kaphat még egy szavazatot is. Az így leadott szavazatok az arányos elosztásnál a lista és a jelölt számára egyaránt figyelembe jönnek.

Svájcban minden 20 évesnél idősebb férfi választó

A svájci szövetségi gyűlés (Bundesversammlung) nemzeti tanácsból (Nationalrat) és államtanácsból (Ständerat) áll. A nemzeti tanácsnak, amely a képviselőház szerepét tölti be, 1931-ben 187 tagja volt, mert minden 22.000 lakosra (vagy 11.000-nél nagyobb töredékre) jut egy-egy képviselő, akit 4 évre a 20 évesnél idősebb férfiak (kizáróan férfiak!) választanak. Minden választó megválasztható, csak a lelkészek nem. Minden kanton, vagy félkanton legalább egy képviselőt választ. 25 választókerület közül 4 választókerületben egy-egy képviselőt relatív többséggel, a többiben pedig 2—31 képviselőt az arányos képviselési rendszer szerint választanak. A listák szabadok, sőt egy-egy jelöltre két szavazatot is lehet leadni. A szavazás kötelező ott, ahol az illető kaliton törvényhozása azt elrendeli. A mandátumok szétosztása a Hagenbach-Bischoff-féle számítás szerint történik.

Spanyolországban tartományi listák alapján választanak

A spanyol parlament egykamarás (Cortes, vagy Congreso de los Diputados). Tagjait a 23 éves férfiak és nők választják négy évre általános egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján kötelező szavazással. Aki választó, az választható is. Papokat is lehet választani. A választás tartományi lista alapján történik, az egyes tartományok minden 50.000 lakosa, vagy 30.000-nél nagyobb töredék után választanak egy-egy képviselőt. A kisebbségek képviselését az úgynevezett korlátozott szavazat (vote limité) biztosítja. Ez abból áll, hogy minden választó csak a megválasztandó képviselők száma 80%-ának megfelelő szavazatot adhat le és így a mandátumok 20%-a kisebbségnek jut. (Ahol két képviselőt kell választani, ott egy, ahol hármat, ott kettő stb., ahol hatot, ott négy, ahol hetet, ott öt stb., ahol tizenegyet, ott nyolc és ahol tizenötöt, ott tizenegy stb. szavazat illeti meg a választót.) Megválasztáshoz az első választáskor elegendő a relatív többség, de a leadott szavazatoknak legalább 20%-át kell felmutatni. Második szavazásnál elegendő az egyszerű (relatív) többség.

Portugáliában 1926 óta nincs parlament

Portugáliában Carmona tábornok tudvalevően hatályon kívül helyezte az alkotmányt és így a parlament is szünetel. A feloszlatott parlament két kamarából állott, amelynek képviselőházában (Câmara dos Deputados) 163 képviselő ült, akiket három esztendőre

választottak a 21 évesnél idősebb, írni és olvasni tudó férfiak. A választási eljárás itt is a korlátozott szavazaton nyugodott, úgy mint Spanyolországban. A megválasztáshoz elegendő volt relatív többség.

Svédországban csak a kerület állandó lakosai lehetnek képviselőjelöltek

A svéd kétkamarás parlament (Riksdag) második kamarája (*Andrá Kammaren*), a képviselőház 230 tagból áll, akiket négy esztendőre általános, egyenlő és közvetlen titkos választójog alapján a 23 éven felüli férfiak és nők választanak. A választhatóságnak ugyanez a korhatára, de a jelöltnak a választókerület, vagy ha egy város több választókerületből áll, az illető város területén kell lakni. (így védekeznek a svédek a hivatásos politikusok ellen, akik hol az egyik, hol a másik kerületben igyekeznek mandátumhoz jutni, de ugyanazon kerületben két egymást követő választáson nem mernek fellépni, mert akkor számot kellene adniok be nem váltott ígéreteikről. *A szerző megjegyzése.*) A választás 28 választókerületben, amelyek 3—18 képviselőt választanak az arányos képviseleti rendszer alapján történik és a mandátumokat a D'Hondt-féle számítási mód-dal osztják szét.

Norvégiában is csak helybeliek választhatók meg képviselőnek

A norvég parlament egykamarás, de az egykamarás Storting két részből áll, a Lagting (felsőház) és az Odelsting (képviseelőházi-ból. A Storting megválasztását követő első érdemleges ülésén saját tagjainak egynegyed részét a Lagting tagjaivá választja, a megmaradt háromnegyedrészt alkotja az Odelstinget, a képviselőházat. *A törvényhozás időtartama három esztendő.* A Storting 150 tagja közül 100-at a vidéki kerületekben, 50-et pedig a városi kerületekben az arányos képviseleti rendszer elvei szerint választanak azok a 23 évesnél idősebb férfiak és nők, akik legalább öt esztendeje tartózkodnak az országban. Csak azok a 30 évesnél idősebb választók választhatók meg, akik az illető választókerület területén lakkak (úgy, amint ezt a svéd törvény is előírja!) és legalább 10 esztendeje tartózkodnak Norvégiában. Volt miniszterek más választókerületben, tehát lakóhelyükön kívül is felléphetnek. Minisztériumi tisztviselők nem választhatók. A választás 29 választókerületben történik, amelyekben 3—8 képviselőt választanak. Érdekes rendelkezése a norvég választójogi törvénynek, hogy csak volt miniszterek utasíthatják, vissza a választást, vagy pedig olyan-képviselő, akik három cikluson át már tagjai voltak a parlamentnek, továbbá azok, akiket a parlament által törvényesnek ítélt akadály tart vissza attól, hogy képviselői megbízatásuknak eleget tegyenek. *A listák nem kötöttek, olyan jelöltekre is lehet szavazni, akik seyrimiféJe listán nem állnak,* vagy különböző listák jelöltjeit lehet kiválasztani, mert a szavazólapon annyi név állhat, ahány képviselőt

az illető választókerületben választanak, továbbá még hat másik név is. Az egyes listákra eső mandátumokat a *D'Hondt-féle számtási módszerrel* állapítják meg.

Dániában vagy az egész pártra, vagy a párt egy jelöltjére szavaznak

A *dán* kétkamarás parlamentnek (Rigsdag) felsőháza a Landsting, képviselőháza pedig *Folketing*. A Folketing tagjainak száma maximum 152 lehet (jelenleg csak 149), akiket *négy évre választanak az állandó lakóhellyel bíró és 25. évüket betöltött férfiak és nők*. Aki választó, minden további feltétel nélkül választható is. *117 képviselőt 23 választókerületben arányos választással választanak* és a mandátumokat a D'Hondt-féle rendszerrel osztják szét, azonkívül *31 mandátumot különleges szabályok, a Sainte Lagué-féle elosztási móddal úgy osztanak szét, hogy a három országrészre még megfelelő számú mandátum jusson*, nevezetesen: Kopenhága-Fredericksbergfoen: 6, a szigeteken: 10 és Jütlandon: 15. A Faroe-szigetek egy képviselőt választanak. A választó a szavazásnál *vagy a pártra szavaz, vagy a pártnak egy jelöltjére*.

Izlandban 25 és 35 év a választói korhatár

Az *izlandi* parlament, az *Althing* 42 tagból áll, akik közül *36-ot négy évre relatív többséggel választanak a választókerületekben, hat képviselőt pedig az egész ország területén az arányos választás alapján nyolc esztendőre*. Ugyancsak arányos választás szerint választják *Reykjavik* fővárosban is a képviselőket. Az Althing választás után két részre oszlik, az alsóház 28 tagot számlál, a felsőház pedig 14 tagot, akik közül hat tagot az előbb említett módon arányos választással az országos kerületben választottak, nyolcat pedig az Althing küld ki saját tagjai sorából.

A jelöltek listáján a szavazó 1, 2, 3 számozással megváltoztathatja a sorrendet, sőt törölhet is egyes jelölteket. A listák között a mandátumokat a *D'Hondt-féle* rendszer alapján osztják szét, *az egyes listák jelöltjei között pedig a dán Andrae-féle eljárásal*. A nyolc esztendőre választott képviselők létszámának felét minden négy esztendőben megújítják. A többségi választókerületekben a választójog azokat a *25 évesnél idősebb férfiakat és nőket illeti*, akik öt esztendeje laknak az ország területén és legalább egy esztendeje az illető választókerületben. A lajstromos választásnál 35 év a választói jogosultság korhatára és ez a választhatóság: általános korhatára minden választáson.

Finnországban három jelöltre lehet szavazni

A *finn* parlament egykamarás. Az *Eduskunta* (svédül: Rigsdag) 200 tagját *háromévenként választják a 24 évesnél idősebb férfiak és nők*. Aki választó, az választható is. A megválasztott köteles a mandátumot elfogadni és *csak törvényes akadályok esetén*,

vagy a parlament beleegyezésével mentesül kötelezettsége alól. A kommunisták ellen 1930 november 18-án hozott törvény értelmében nem választható az, aki olyan szervezet tagja, amelynek célja Finnország politikai, vagy társadalmi rendjének erőszakos felforgatása, vagy aki nyíltan, vagy titokban ilyen aktivitást támogat, vagy az elmúlt három év folyamán ilyen szervezet érdekében fejtett ki aktivitást, vagy bármiképpen támogatott ilyenirányú ténykedéseket.

A választás az arányos képviseleti rendszer alapján szabad listákra történik. Minden választó legfeljebb három jelöltre szavazhat és megadhatja a sorrendet, amely szerint megválasztásukat óhajtja, de szavazhat tetszése szerint olyanra is, aki egyik listán sem szerepel. A szavazatok megszámlálásánál a választó által elsőnek választott jelöltet egy egész, a második helyen választottat $\frac{1}{2}$, a harmadik helyen választottat pedig $\frac{1}{3}$ szavazat illeti meg. A mandátumokat a D'Hondt-féle számítási módszerrel osztják szét.

Az észt választó előnyben részesítheti a lista bármelyik jelöltjét

Az észt nemzetgyűlés (Biigikogu) 100 képviselőből áll, akiket három esztendőre választanak a 20 évnél idősebb férfiak és nők, akik legalább egy esztendeje állampolgárok, az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján az arányos képviseleti rendszerrel, nem szigorúan kötött listákon. A szavazó ugyanis vagy változtatlanul adja le a listát, vagy pedig egy jelölt nevét aláhúzza és ezáltal szavazati előnyben részesíti. Az egész ország egy nagy választókerületet alkot. Aki választó, az választható is. A listakapcsolás lehetséges, minden lista azonban csak egyféle listakapcsolásban vehet részt. A mandátumokat a listák között a D'Hondt-féle számítási rendszerrel osztják szét, de az a lista, vagy az a kapcsolt lista, amelyre nem esett legalább két mandátum, a mandátumok végleges elosztásánál nem jöhet figyelembe. Az egyes listákon belül a mandátumok az egyes jelöltek a rájuk esett névszerinti szavazatok arányában, a listán feltüntetett sorrendben illetik meg, de abban az esetben, ha egy jelölt legalább 500 külön szavazatot kapott, vagyis nevét aláhúzták és ezáltal előnyben részesítették, megelőzi a listán felsorolt jelölttársait.

Lettországból egészen szabad listák alapján választanak

A lettországi egykamarás parlament (*Saeima*) 100 képviselőből áll, akiket három esztendőre az általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazati jog alapján választanak a 21 éven felüli férfiak és nők az arányos képviseleti rendszer elvei szerint öt választókerületben, mindegyik egyenként 15—25 képviselőt. A választókerületek *rayonokra* oszlanak, amelyekben minden választó megkapja az összes ajánlott listák hivatalos szavazólappjait. A szavazólapok annyi részből (*talon*) állnak, ahány képviselőt kell választani. A jelölt nyomtatott neve helyett lehet más olyan jelölt nevét írni a szavazólapra, akit más listán ajánlottak, de egy-egy jelöltre nem lehet több sza-

vazatot adni. *Minden választót annyi szavazat illet meg, ahány képviselőt abban a kerületben választanak. Az eredményt nem a szavazólapok, hanem a leadott talonok összeszámlálásával állapítják meg.* A választókerületen belül a mandátumokat a választási hányados útján osztják szét, ezt a hányadost pedig úgy kapják, hogy a leadott talonok számát osztják a mandátumok számával. A még üresen maradó mandátumokat azok a listák kapják, amelyeknél az osztási maradék a legnagyobb, de ezen az úton minden lista csak egy-egy mandátumot kaphat. *A listán szereplő jelöltek közül azoknak a jelölteknek jutnak a mandátumok, akik a legtöbb szavazatot kapták.* Az első szétosztás után maradó mandátumokat, amelyeket egyetlen egy választókerület sem kaphatott, mivel a mandátumok szétosztása a választókerületekre egész számokat és törteket eredményezett, azok a listák kapják, amelyeknek osztási maradéka a legnagyobb. *Képviselővé választható minden választó.*

Litvánia 1928 óta várja az új választások kiírását

A litván parlament (*Seimas*), amelyet 1927 áprilisában *Woldemaras* diktátor feloszlattott, még nem ült ismét össze. 1928 május 25-én helyreállították ugyan az alkotmányos rendet, de azóta még nem írták ki a választásokat. A választási törvény szerint minden 24 évnél idősebb férfinak és nőnek van választójoga, de csak a 30 évesnél idősebbek választhatók. A választási eljárás az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján az arányos képviseleti rendszer szerint történik.

A **Memel-vidék** parlamentje (*Seimelis*) 29 képviselőből áll, minden 5000 lakosra (vagy 2500-nál nagyobb töredékre) jut egy képviselő, akiket három esztendőre a 24 évesnél idősebb férfiak és nők választanak a 30 évesnél idősebb választók közül. Az egész vidék egy választókerületet alkot, amelyben általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján az arányos képviseleti rendszer szerint kötött listákra történik a szavazás. A mandátumokat a választási hányados segítségével osztják szét, az üresen maradó mandátumokat pedig azok a listák kapják, amelyeknek legnagyobb a töredékszavazata. *A második szétosztásban nem vehetnek részt azok a listák, amelyek még a választási hányadost sem érték el.*

A lengyel képviselők egyhatod részét az országos lista adja

Lengyelországnak kétkamarás parlamentje van: a felsőház a szenátus, a képviselőház pedig a *szejm*, amelynek 444 tagját öt évre az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján a 21 évesnél idősebb férfiak és nők választják, akik legalább a választás kiírása óta az illető választókerületben laknak. Aktív katonák nem vehetnek részt a választáson, de választhatók. Az állami szolgálatban álló tisztviselők abban a kerületben, ahol hivatalukat betöltik, nem választhatók, kivéve a központi hivatalokban (minisztérium)

működő tisztviselőket. *Felelős szerkesztő nem lehet képviselő.* (Ehhez hasonló rendelkezést csak *Zsitvay Tibor* volt igazságügyminiszter összeférhetetlenségi javaslata tartalmaz, amit a magyar országgyűlés képviselőháza még a Károlyi-kormány működése idején megszavazott, de a parlament nyári szünete miatt nem kerülhetett a felsőház elé.) *A választhatóság korhatára 25 esztendő.* 444 képviselő közül 372-öt az egyes választókerületekben választanak, ezek száma 64 és egy-egy kerületre 4—14 képviselő esik. *72 képviselő választása országos listák alapján történik. A listák kötöttek.* A mandátumokat a D'Hondt-féle számítási mód alapján osztják szét. Az országos listákra eső mandátumokat, valamint az első szétosztásnál esetleg betöltetlenül maradt mandátumokat a választókerületi listákra esett szavazatok arányában a D'Hondt-féle rendszerrel osztják szét azok között a pártok között, amelyek már legalább hat választókerületben tudtak mandátumot szerezni.

Szovjetoroszország tagadása az egész parlamentáris rendszernek. Választójogáról munkámnak egy másik részében külön emlékezem meg.

Ausztriában a maradékszavazatokat a választókerületi csoportban értékesítik

Az *osztrák* parlament két kamarából áll: ezek a Nemzeti Tanács (*Nationalrat*), ami a képviselőháznak felel meg és a Länder und Ständerat. Utóbbinak az alakulásáig azonban a mostani Szövetségi Tanács (*Bundesrat*) marad életben. A Nemzeti Tanács *165 tagját négy esztendőre választják az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján a 21 évesnél idősebb férfiak és nők.* Az állami tisztviselők és a szövetségi hadsereg tagjai teljes mértékben élvezik választójogukat: nemcsak választók, de választhatók is. *A választhatóság korhatára 29 év.* Ausztria *25 választókerülete (Wahlkreis),* amelyekben 4—13 képviselőt választanak, *4 választókerületi csoportot (Wahlkreisverband) alkot.** Az a választó, aki a választókerület székhelyén lakik, köteles a választást elfogadni. Csak azokban a választókerületekben kötelező a szavazás, ahol ezt az illető szövetségi tartomány törvényei elrendelik. *A férfiak és nők szavazólapjainak borítékai különböző színűek.* A mandátumok első szétosztása a Hagenbach—Bischoff-féle számítási móddal történik. *A maradék szavazatokat a választókerületi csoportokban (Wahlkreisverband) számlálják össze* és a D'Hondt-féle rendszer szerint azok között a pártok között osztják szét, amelyek az első szétosztásnál már legalább egy mandátumot szereztek és legalább 14 nappal a választás előtt igényüket bejelentették. A választókerületi csoportban (*Wahlkreisverband*) nyolc nappal a választás előtt jelölolistát kell benyújtani, amelyen csak olyan jelöltek szerepelhetnek, akik a választókerületi csoporthoz tartozó egyik választókerületben

* A *Wahlkreisverband-ck* a következők: 1. Wien; 2. Niederösterreich; 3. Oberösterreich, Salzburg, Tirol und Vorarlberg és 4. Burgenland, Kärnten und Steiermark.

szintén jelöltek. Ennek híján az egyes választókerületi listák kapják a maradék mandátumokat, még pedig a D'Hondt-féle számítási mód alapján.

Csehszlovákiában hat évre választják a képviselőket

Csehszlovákiában a nemzetgyűlés (Národní Shromázdění) két-kamarás: szenátusból (Senát) és képviselőházból (*Poslanecká Sněmovna*) áll. *A képviselőháznak 300 tagját hat esztendőre választják az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog alapján az arányos képviseleti rendszer elvei szerint a 21 évesnél idősebb férfiak és nők, akik legalább három hónapja laknak ugyanabban a községben. A választhatóság korhatára 30 év és csak azok választhatók, akik legalább három esztendeje állampolgárok. A katonák nem választók, de választhatók. A választás 23 választókerületben történik, amelyek egyenként 6—48 képviselőt választanak. A régi Landespräsident-nek és Bezirkshauptman-nak megfelelő tisztviselők nem választhatók meg. A szavazás kötelező, de azok, akik 70 évnél idősebbek, betegség, vagy rokkantság miatt nem tartózkodhatnak a szavazóhelyiségben, vagy a választás napján legalább 100 kilométeres távolságra vannak a szavazási helytől, nem kötelesek szavazni. A listák kötöttek. A mandátumok szétosztása hármassal történik, amelyekre még részletesen visszatérünk.*

Romániában erős prémiumot élvez a többségi párt a választáson

A román parlament két-kamarás. Felsőháza a szenátus (*Senatul*), alsóháza pedig a képviselői kamara (*Adunarea Deputatilor*). A képviselőház 387 tagját négy évre választják általános, egyenlő, közvetlen és kötelező titkos szavazással a 21 évesnél idősebb férfiak. (Az alkotmány elvileg kimondotta, hogy külön törvényes felhatalmazás alapján a nőknek bizonyos feltételek mellett lehet választójogot adni. 1929-ben a nők már kaptak választójogot a megyei és községi választásokon.) Aktív katonák nem választók és nem is választhatók. A választhatóság korhatára 25 év és feltétele a romániai tartózkodás. *Naturalizált állampolgárok csak 10 év elteltével választhatók. Közalkalmazottaknak legalább öt nappal a választások előtt kell állásukról lemondani** 71 választókerületben 2—20 képviselőt választanak az arányos képviseleti rendszer alapján kötött listákkal és a kisebbség képviseletével. A román választási rendszer a többség részére erős prémiumot biztosít, mert ha egy párt az országban megkapja az összes szavazatok 40%-át, a man-

* A román választójogi törvénynek ez a rendelkezése még- a mi választójogunk megfelelő rendelkezésénél is enyhébb és azokat az eseteket idézi emlékezetünkbe, amidőn egy fősolgabíró a választás előtt lemondott állásáról, hegy saját járása területén képviselőnek léphessen fel, de nap-napután megfordult régi hivatalos helyiségében, mert hát a fősolgabírói hivatalba beléphet bárki, miért csak éppen a volt fősolgabírónak tiltsák meg az ott tartózkodást! (A szerző megjegyzése.)

dátumok feléhez jut, a mandátumok másik fele részét pedig arányosan osztják szét az összes többi pártok között, de ebben a szétosztásban az a párt is részt vesz, amelyik prémiuma révén az összes mandátumok felét már megkapta.

Jugoszláviában nyíltan, élőszóval szavaznak a listára

A jugoszláv parlament kétkamarás országgyűlés, amelynek felsőháza a szenátus, alsóháza pedig a nemzetgyűlés (*Narodna Skupstina*). Tagjainak száma 305, azonkívül még minden listavezető, ezidőszent csak egy, mert a legutóbbi választáson csak egy országos lista szerepelt, úgyhogy az összes képviselők száma 306, akiket négy esztendőre választanak a 21 esztendőnél idősebb férfiak. Katonáknak nincs szavazati joga. A választhatóság korhatára 30 év, legalább 10 esztendő állampolgárság és azonfelül fontos kelleke, hogy az illető írásban és szóban ismerje a hivatalos nyelvet. Aktív állami alkalmazottak nem választhatók és bizonyos hivatalnokok (rendőrségi, pénzügyi, erdészeti és földreformügyi tisztviselők) csak abban az esetben, ha legalább egy évvel azelőtt már lemondtak állásukról. A szavazás nem titkosan, hanem — valószínűleg magyar példára! — élőszóval, nyíltan történik a listákra, amelyek az egész ország területén közösek. A szavazásnál meg kell nevezni nyíltan a listát, a pártvezért és a kerületi jelöltet. Minden listán a listavezetőn kívül annyi jelölt szerepel, ahány közigazgatási kerület és bánsági főváros van, továbbá minden jelölt mellett még egy helyettes jelölt is. Az a lista, amelyik a legtöbb szavazatot kapta, vagyis a relatív többséget, a mandátumok kétharmadrészét kapja meg, az utolsó harmadot pedig a D'Kondi-féle számítási móddal a többi listák között osztják szét. Ha a többségi lista a szavazatok abszolút többségét tudta megszerezni, még a mandátumok utolsó harmadrészének szétosztásában is részt vesz. Az egyes listákon belül a mandátumokat a jelöltekre eső szavazatok nagysága szerint osztják szét, azt a listát, amely nem szerzett legalább 50.000 szavazatot, mellőzik a szétosztásnál.

Bulgáriában a mandátumok egyhatod részét országos lista alapján töltik be

A bulgár alkotmány kétféle parlamentet különböztet meg: a rendes nemzetgyűlést (*Narodno Sobranje*) és a nagy nemzetgyűlést, amit az alkotmány által meghatározott esetekben (alkotmánymódosítás, területváltozás, királyválasztás, vagy régensek választása stb.) hívnak egybe és amely kétszerannyi képviselőből áll, mint a rendes nemzetgyűlés. A rendes nemzetgyűlés 274 képviselő tagját (minden 20.000 lakosra egy-egy képviselőt) az általános, egyenlő és titkos választójog alapján a 21 évesnél idősebb férfiválasztók választják négy évre, de csak az a 30 évét betöltött választó választható, aki a bulgár nyelvet szóban és írásban ismeri. Naturalizált állampolgárok csak állampolgárságuk elnyerésé-

nek 20. évében választhatók. A mandátumok szétosztása az arányos választásnál a D'Hondt-féle számítási móddal történik. 274 mandátumból 44-et az országos listák alapján osztanak szét, de ebben a szétosztásban azok a pártok nem vehetnek részt, amelyek az ország egész területén leadott szavazatoknak 2%-át nem érték el. A szétosztás az egyes pártokra esett országos arány és a választókerületekben elnyert mandátumok aránya szerint történik,

Görögországban sem papot, sem szerzetest nem lehet megválasztani és választók sem lehetnek

Görögország kétkamarás parlamentjének felsőháza a szenátus (Jerussia), alsóháza pedig a képviselőház (Vuli). *A képviselők száma legalább 200 és legfeljebb 250 kell, hogy legyen.* Most 250. A képviselőket négy évre választják általános, titkos és közvetlen szavazással 97 választókerületben a 21 évesnél idősebb férfiak. *Papok és szerzetesek nem lehetnek választók és nem is választhatók,* a hadseregnek, rendőrségnek és csendőrségnek pedig csak a tisztjei választók. A választhatóságnak 25 esztendő a korhatára. *Közhivatalnokok és katonák abban a kerületben, amelyben három évvel a választás előtt teljesítettek szolgálatot, nem választhatók.* A szavazás kötelező. 97 választókerület közül 46-ban 1—1, 20-ban 2—2, 31-ben 3, illetve 3-nál is több képviselőt választanak és egyetlen olyan kerület van, amelyben 22 képviselőt. *Ha a választókerületben kettőnél több képviselőt választanak, a választó a jelöltek listáján egy nevet, ha, 10-nél több képviselőt választanak, két nevet is megváltoztathat* és más listának jelöltjével helyettesítheti. *A választónak módjában áll, hogy bármilyen nevet töröljön, vagy üres szavazólapra különböző lista jelöltjeit felírja, vagy teljesen Önálló jelölteket nevezzen meg.* A megválasztáshoz elegendő *a relatív szavazattöbbség.* Mandátummegüresedés esetén új választást tartanak, de a törvényhozási ciklus utolsó esztendejében nincs többé időközi választás, kivéve ha az összes mandátumok egy-negyed része üresedik meg.

Albániában ugyan titkos, de közvetett a választás

Az albán parlament *ey* kamarából áll (*Dhoma e Deputetvet*), négy évre választják, és pedig úgy, hogy 15.000 lakosra (7500-nál nagyobb maradék egésznek számít) esik egy-egy képviselő. Jelenleg 56 tagja van, akiket a 18 évnél idősebb férfiak választanak azok közül, akik legalább 30 évesek és írni, olvasni tudnak. Aktív lelkész nem lehet képviselő. Tiszteknek és magasabbrangú államhivatalnokoknak pedig 30 nappal a választás előtt már a jelölésnél le kell mondani hivatalukról. A szavazás titkos, de közvetett, minden szavazókerületben 250 állampolgárra esik egy-egy választási kiküldött, akit relatív többséggel választanak és ezek választják a járási székhelyeken a képviselőket. Aki egy-egy választókerületben amely összeesik a prefektúra területével, a legtöbb szavazatot kapja, képviselő lesz.

Könnyű és teljesen szabad jelölési módot

A képviselőválasztás demokratikus követelményei azt kívánják, hogy *a választást megelőző jelölésnél két elv érvényesüljön: a jelölés módjának könnyűnek és teljesen szabadnak kell lenni, ez az első és a fontosabb követelmény, a másik pedig az, hogy a választhatóság korhatára minél jobban megközelítse a választói korhatárt.* Ebben az irányban fejlődött eddig és fejlődik tovább a képviselőjelölés az összes *angol-szász* népeknél. De hol tartunk mi még attól! Az 1925: XXVL törvénycikk miniszteri indokolásában azt olvassuk, hogy „az ajánlók számát azért kellett felemelni, mert — különös tekintettel a választójogosultság kiterjesztése következtében előálló népesebb választókerületre — *nem volna megengedhető az, hogy a kerület választóinak egytizedére sem támaszkodó „önjelöltek”, akiknek megválasztása egyáltalában nem valószínű, jelölteként szerepeljenek és ezzel a választási eljárást céltalanul megnehezítsék.*”

A budapesti déli választókerületben az 1931. évi általános választás után benyújtott petíció tárgyalása a közigazgatási bíróság előtt a visszaélések olyan sorozatát tárta fel, ami egymagában véve elegendő, hogy *a képviselőjelöltek ajánlásának teljes elfajulását bizonyítsa.* Mai választójogi törvényünk miniszteri indokolása pedig egészen másutt kereste „a rendszer elfajulását”. A lajstromos kerületekben tudvalevően egy-egy lajstrom ajánlásához a választók 10%-ának, de legfeljebb 5000 választónak a sajátkezű, aláírása kell. A többi választókerületben, tehát a legnagyobb választókerületben is, amelyek nem arányos képviseleti rendszer alapján választanak, az ajánláshoz legfeljebb ezer választó aláírása szükséges. „*Hogy az arányosan választó kerületekben ezt a számot 5000-re emeltük fel* — olvassuk a miniszteri indokolásban — annak az a magyarázata, hogy ezek a kerületek sokkal nagyobbak, mint a többiek, ezekben tehát *feltétlenül szükséges az ajánlók számának felemelése, mert különben a választók számos apró pártcsoportra oszlanának, ez pedig következményeiben a rendszer elfajulását jelenten.*”

A jelölés módja valóságos iskolája a képmutatásnak”

Az ajánlási rendszer „elfajulásáról” kitűnő képet festett *Berzeviczy Albert* „A választójogi reform kérdéséhez” című cikkében, amely a *Pesti Napló* 1932 január 3-i számában jelent meg és amelynek egyik részét már idéztem. Berzeviczy Albert a képviselőjelölésről a következőket írta:

„Egyenesen botrányosnak tartom a képviselőjelölés körül a tői-vénynek magukbanvéve is túlhajtott rendelkezései alapján kifejlesztett gyakorlatot. *Mindig valóságos verseny indul meg már a jelölők számának nagyságával nyerni meg a csatát** a szám szeretlen növelésére való törekvés idézi elő a visszaéléseket az összeírás körül és a visszaélések valószínűsége indítja a választási bizottságokat arra, hogy tömeges törlésekkel nyomják le a számot a törvényes alá, hogy azután *az amúgyis nehéz pótlások a rendelkezésre álló rövid idő alatt közigazgatási praktikákkal meghiusítottán, beálljon a jelölt diszkvalifikációja* és a megmaradó — természetesen kormánypárti — jelölt képviselővé deklarálása, a „*képviselő-kinevezés*”, mint mondani szoktuk, ami a túlságosan szolgálatkész választási bizottságok és közigazgatási szervek virtusának ma netovábbját alkotja. *Ez az eljárás különösen ott, ahol a titkos szavazás van érvényben, valóságos meghamisítása az utóbbinak, mert kötelezi a választókat, hogy már a választás előtt nyilvánosan állást foglaljanak jelöltjük mellett.* Ezenkívül *valóságos iskolája a képmutatásnak*, mert arra indítja a titkosan szavazókat, hogy esetleg megtagadják azt a jelöltet, akinek jelölési ívét aláírták; aminthogy voltak is esetek, mikor a jelölt a választásnál kevesebb szavazatot kapott, mint ahányan jelölését aláírták.

„A felsőház bizottságában ismételve *figyelmeztettem az előbbi kormányt ennek az eljárásnak a monstruozitására* és sürgettem annak megváltoztatását; mindig azt a választ kaptam, hogy az szükséges korrektívuma az általános szavazati jognak. Én azonban nem tudom elképzelni, hogy *egy eljárás, amely maga nem korrekt, hogy lehet korrektívuma valaminek?* Azt hiszem, ha a kormány idejekorán ráeszmél e rendszabály tarthatatlanságára, ezzel még kitolhatta volna egy időre a választójog általánosabb reformját. Sajnos, nemcsak hogy a parciális reform elmaradt, hanem a már az új kormány idejébe esett pótválasztás megmutatta, hogy *még a, törvény túlzó értelmezésével kifejlődött visszasságok is változatlanul gyakorlatban maradtak a képviselő jelölés körül.*”

* A jelölés idején kezdődött *verseny* érdekes dokumentuma ez a röpvív, amit az 1932 augusztus 28-ra kitűzött *mezőcsáti* időközi választás napja előtt szórtak szét a választókerületben:

„Tudatjuk a mélyen tisztelt választóközönséggel, hogy a választási biztos úr a benyújtott ajánlásokat átvizsgálta és megállapította, hogy *vitész Purgly Emil földművelésügyi miniszter úr, szeretett képviselő-jelöltünket 2545 választópolgár ajánlotta képviselőjelöltül, tehát több mint az összes választók fele,* ezzel szemben pedig *Eckhardt Tibor agrárpárti jelöltet 1244 választópolgár ajánlotta képviselőjelöltül, vagyis vitész Purgly Emil földművelésügyi miniszter úr már az ajánlásoknál ezerháromszázegy ajánlástöbbséget ért el.*”

A röpvív tartalmára az *eredmény* cáfolt rá: a mezőcsáti kerület 4490 választója közül 4079 szavazott le, *Purgly Emilre* esett 1987, *Eckhardt Tiborra.* 2092 szavazat és így *105 szavazattöbbséggel* Eckhardt Tibort választották meg.

Hiába hívták fel a figyelmet az ajánlási rendszer várható visszásságaira!

Berzeviczy Albert az 1925: XXVI. t.-c.-nek a képviselőjelölésre vonatkozó rendelkezéseit a gyakorlatban figyelte meg és a tanulságokat vonta le. *De a második nemzetgyűlésen már eleve felhívták a Ház figyelmét a választójogi javaslat várható visszásságaira. A 62. §-nál*, ami a képviselőjelölésről szól és 22 bekezdésével majdnem olyan hosszú, mint a Brüning-kormány idején készült új német választójogi reform, amely pedig a választójogi törvényalkotásnak egyik remekműve, *két napon át tartott a vita* és igen praktikus módosításokat javasoltak. *Szabó Imre* azt indítványozta, hogy *az ajánlók számát ne a választók 10, hanem csak 5%-ában*, illetőleg nagyobb kerületekben 500-ban *állapítsák meg*. Ugyancsak Szabó Imre tiltakozott az ellen, hogy *a volt képviselőknek privilégiumot biztosítsanak* és ezt a privilégiumot éppen az érdekeltek iktassák törvénybe.

Meskó Zoltán azt kívánta, hogy a képviselőjelöltek ajánlásához *legyen elegendő száz választó ajánlása, de az ajánlók aláírását hitelesítsék a községi elöljáróságok*. Meskó rámutatott arra, hogy ha egy-két lelkiismeretlen ember négy-öt szintén lelkiismeretlen választóval lerándul egy vidéki kerületbe, az utolsó nap nekiülhet az aláírások gyűjtésének és a névjegyzékből odahamisítja például 14.000 választó közül 13.000 választónak a nevét. Mivel a választási biztos köteles azokat az aláírásokat, amelyek duplán, vagy triplán szerepelnek, kitörölni és akkor ezek az aláírások egyik jelőtnél sem számítanak, *megtörténhetik, hogy a komoly jelöltek egy közönséges szélhámos jelölt miatt elesnek a jelöltségtől, az a szélhámos pedig az egyetlen jelölt marad a kerületben*. Meskó Zoltán is helytelenítette a volt képviselők jelölésére vonatkozó prémiumot. „Már magábanvéve is *kicsit furcsának találom* — mondta Meskó Zoltán, — hogy ha egy közönséges halandó lép fel, akkor ezer ajánlást követel a javaslat, mí egy volt képviselőtől kevesebbet. *Egy volt képviselőiek könnyebb ezer aláírást megszereznie, mint egy új képviselőnek 500-at.*” *Rupert Rezső* és *Kiss Menyhért* is elegendőnek talált *100 aláírást* az ajánláshoz, de a hitelesítést ne a községi elöljáróságra bízzák, hanem *a közjegyzőre és a járásbírószágra*. *Farkas Tibor* a jelölésnél a választók 3%-ának, illetőleg nagyobb kerületekben maximum 300 választónak az aláírását javasolta. *Vázsonyi Vilmos* a szelvényrendszert helyeselte. *Rakovszky Iván* belügyminiszter eredeti javaslata úgy szólt, hogy az ajánlásra az ajánlónak sajátkezü aláírása mellé, a szavazóigazolványnak az ajánló sajátkezü aláírásával és hivatalos pecséttel ellátott szelvényét is rá keli ragasztani. Ezt azonban *Puky Endre* előadó javaslatára már a választói javaslat bizottsági tárgyalása során mellőzték, mert Puky Endre előadó utalt a fővárosi törvényhatósági választások során a szelvényekkel folytatott visszaélésekre. Vázsonyi Vilmos a választójogi bizottság többségének felfogásával szemben azért óhajtotta a szelvényrendszer visszaállítását, mert *a szelvény rendszer kizárja*

azt, hogy ugyanannak a választónak nevében kétszer lehessen aláírni: szelvény csak egy van és csak egyszer lehet felhasználni, ellenben aláírást kétszer is lehet csinálni és egy és ugyanazon választó kétszer is szerepelhet. „A szelvényrendszer csak azért bizonyult rossznak — mondotta Vázsonyi Vilmos —, mert ugyanakkor, amikor a szelvényrendszert megcsinálták, nem gondoskodtak a szelvényrendszerrel való visszaélés megtorlásáról... Ha a szelvényrendszert körülbástyáztuk volna megfelelő büntető intézkedésekkel, akkor az, nézetem szerint igenis komollyá tette volna az ajánlási, míg ma ismét attól kell tartani, hogy az ajánlás eme rendszere mellett, ha nem is a vidéken, ahol az emberek közvetlenül ismerik egymást, hanem nagyobb városokban/különösen a fővárosban, ismét találkozni fogunk a hamis, vagy a dupla aláírások egész tömegével és semmiféle kontroll nem lesz ebben a tekintetben.” (Pontosan így következett be a fővárosi törvényhatósági választásokon. A szerző megjegyzése.)

Teljesen elegendő volna 100 választó ajánlása ...

Eöri-Szabó Dezső legfeljebb 200-ra óhajtotta csökkenteni az ajánlók számát. A legradikálisabb álláspontot *Nagy Vince* képviselte a vitában, amidőn azt kívánta, hogy száz választóra szállítsák le az ajánlók számát és a 100 választó ajánlását semmiféle megnehezítésnek ne tegyék ki. „Azt kívánom — mondotta —, hogy a 100 választó, a nélkül, hogy aláírásaik hitelesítéseket igényelnének, már képviselőt ajánlhatson és még akkor is, ha valaki nem tud írni közülük, vagy esetleg ideiglenes technikai fogyatékoságban szenved, kézjeggyével láthassa el az ajánlási ívet és a néviró által hitelesített ez az aláírása is beszámítható legyen a 100 ajánló közé.” *Hegymegi Kiss Pál* úgy, mint több más képviselőtársa, a választók 5%-át, legfeljebb pedig 500 ajánlót javasolt, ha a százas ajánlást nem fogadják el. *Várnai Dániel* Nagy Vincének javaslatát pártolta, mert „teljesen elegendő volna minden kerületbe 100 választónak ajánló aláírása, még pedig olyaténképen, hogy ezek elé az aláírások elé pedig semmiféle bürokratikus akadályt ne gördítsenek.” *Farkas István* a 62. szakasz részletes tárgyalásának utolsó szónoka Vázsonyi Vilmos felfogását osztotta abban, hogy a szelvényrendszer nem bukott meg és utalt arra, hogy a fővárosi törvény tárgyalásánál *Rakovszky Iván* belügyminiszter erősen a rendszer mellett foglalt állást: „Az volt tudniillik a döntő szempont a miniszter úr előtt is — mondotta *Farkas István* — és a kereszténypárt előtt is, akik a szelvényrendszert ajánlták, hogy a kispártok ne futhassanak a választásoknál és ne kontrakarírozhassák a nagyobb pártok munkálkodását.”

Rakovszky Iván belügyminiszter védte az ajánlási rendszert: — Minél kevesebb jelölés elegendő ahhoz, hogy valaki a választásban részt vegyen, annál könnyebben képzelem el azt az esetet, hogy az illető megvesztegetéssel, vagy nem egész tiszta eszközökkel

szedje össze magának a jelölőknek azt a csoportját, amely a jelöléshez szükséges. (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.) Tíz, vagy ötven embert a mai sok választó mellett minden választókerületben, sőt elmondhatjuk, hogy minden községben is össze lehet szedni tisztátalan eszközökkel is, *ott azonban, ahol a jelölők ilyen nagy csoportjára van szükség, mégis csak fel merjük tételezni, hogy a nagyszámú jelölők igen nagy százaléka, túlnyomó többsége, becsületes meggyőződése alapján írja alá az ívet.* (Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)

— Azok az igen t. képviselő urak, akik nem a szelvényrendszerhez ragaszkodnak, azt ajánlották, hogy a községi elöljáróság hitelesítse ezeket az aláírásokat tartalmazó ajánlóíveket. Én a magam részéről személyes tapasztalatból ismerem az ajánlásnak ezt a módját. Ez a rendszer ma a Csehszlovák köztársaságban van érvényben és az ott tapasztaltak készítenek arra, hogy ezt a rendszert a leghatározottabban visszautasítsam, viszont *az aláírásokat közjegyzői hitelesítéssel ellátni nagyon sok pénzbe kerül, mert elvégre a közjegyzőktől nem lehet kívánni, hogy ingyen végezzék ezt a munkát, nem lehet közérdek az sem, hogy csak a kapitalistákat és a gazdag pártokat hozzuk abba a helyzetbe, hogy aláírásokat gyűjthessenek.*

A hitelesítés kisebb anyagi áldozatot kíván, mint az „aláírásgyűjtés”

A gyakorlat a belügyminiszteri állítással szemben azt igazolta, hogy éppen az ajánlások gyűjtése körül kifejlődött versenyfutás kizárólag a kapitalisták és gazdag pártok számára teszi lehetővé a választási küzdelmet és túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a közjegyzői *hitelesítés összehasonlíthatatlanul kisebb anyagi áldozatot kíván a jelöltektől, mint a fizetett kortesekkel és számos pártirodával dolgozó aláírásgyűjtőszervezet.* Száz ajánló aláírásának közjegyzői hitelesítése mégis csak sokkal könnyebben elviselhető anyagi áldozatba kerül, mint például 53 egymástól nagy távolságra fekvő községben legalább ezer ajánlás gyűjtése, illetve ennek a gyűjtésnek megszervezésére szolgáló kortessereg eltartása, legfőképpen pedig ellenőrzése!

— A képviselő urak hatósági közegekre kívánják bízni az aláírások hitelességét — mondotta továbbá *Rakovszky Iván belügyminiszter.* Én a magam részéről mindig tiltakozom az ellen, hogy mi a hatósági közegeknek adjunk befolyást a választások lefolytatásánál. (Úgy van, úgy van, a jobboldalon. — *Meskó Zoltán:* És a tabi kerületben hogy csinálták?)

Az 1926. és az 1931. évi általános választásokon kívül számos időközi választáson bőségesen tapasztalhatta mindenki, *hogyan érvényesült a képviselőjelölésnél egyes hatósági közegek befolyása az ajánlások gyűjtésénél.*

Rakovszky Iván belügyminiszter a választójogi 25-ös bizottság többségének véleménye ellenére is *kitartott a szelvény rendszer mellett:* „Én nem tartozom azok közé, akik azt mondják, hogy ez a rend-

szer megbukott és hogy ez teljes lehetetlenség. Végre is, *ha ez a rendszer a külföldön működhetik, úgy Magyarországon is működhetnék*, csakhogy amint már az általános vita folyamán elmondott beszédemben is fejtegettem: nálunk —sajnos — a választási eljárásban a publikum valahogyan nincs tisztában azzal az erkölcsi felelősséggel, amelylyel tulajdonképpen tartozik akkor, amikor ilyen fontos közjogi aktusban résztvesz. Ennek következménye volt, hogy — legalább az első alkalommal — *a szelvény rendszert majdnem azt mondhatni, mindenki csak abból a szempontból vette szemügyre, hogy hogyan lehetne visszaéléseket elkövetni* és senkisésem érezte meg, hogy tulajdonképpen ez azt a célt szolgálja, hogy a jelölés tisztaságát biztosítsuk. Én tehát azt mondom, hogy miután ezzel a rendszerrel — legalább egyelőre — nem tudtuk biztosítani azt a célt, amelyet elérni kívántunk, próbálkozzunk meg egy másik módszerrel. Egyelőre, *a fővárosi törvény alapján ez a rendszer tovább fejlődhetik*, — reméljük, hogy helyes irányban — és ha idővel a publikum ehhez hozzászokva, jelentőségével tisztába jöve, a rendszer talán helyesebben és kevesebb veszedelemmel fog működni, akkor majd *továbbfejleszhetjük ezt a rendszert és az egész ország területére életbe léptethetjük.*"

A fővárosi törvényhatósági választások során 1930 decemberében bizonyára revideálta álláspontját Rakovszky Iván is és a *szelvényrendszer továbbfejlesztését aligha kívánja.*

A választójogi javaslat miniszteri indokolása szerint „az ajánlók számát azért kellett felemelni, mert — különös tekintettel a választójogosultság kiterjesztése következtében előálló népesebb választókerületekre, — *nem volna megengedhető az, hogy a kerület választóinak egytizedére sem támaszkodó „önjelöltek”,* akiknek megválasztása egyáltalában nem valószínű, jelölteként szerepeljenek és ezzel a választási eljárást céltalanul megnehezítsék.”

A háború előtt érvényben volt *választójogi törvény már tíz ajánlónak megadta a jogot, hogy képviselőt jelöljön* és olyan nagy kerületben, mint például Budapesten az erzsébetvárosi kerület, ahol 18—19.000 volt a választók száma, szintén tíz választónak volt joga képviselőt jelölni, de *olyan esetről mégsem tud a választások története, amikor ilyen nagy kerületben háromnál több képviselőjelölt lépett volna fel.*

„Az ajánlások összeszedése feldúlja az egész város életét”

A Rakovszky-féle választójogi javaslat 93. §-ának tárgyalásánál, amely a lajstromos kerületekben az ajánlás szabályait tartalmazza, *Rupert Rezső* indítványozta, hogy *egy-egy lajstrom ajánlásához a választók 10%-a helyett a választók 2%-ának és legfeljebb 5000 választó helyett 1000 választónak az aláírása legyen szükséges.* „Ötezer ajánlat összeszedése óriási nagy apparátust tesz szükségessé, — mondotta *Rupert Rezső* — rengeteg időt, rengeteg sok irodai alkalmazottat igényel, *az ajánlások összeszedése feldúlja az*

egész város életét, rengeteg költséget okoz és kényelmetlenséget a választóknak és azoknak is, akik a választást vezetik. Untig elég tehát, ha ezren ajánlanak egy listát. Hiszen a nagyvárosokban, ahol lajstromos választás van, úgysem vállalkozik senki, aki nem gondolja, hogy a választáson eredményt érhet el.” Rakovszky Iván belügyminiszter utalt előbbi felszólalására és ragaszkodott az eredeti szöveghez. Itt már nem hangsúlyozta külön, hogy nem lehet közérdek az sem, hogy csak a kapitalistákat és a gazdag pártokat hozzuk abba a helyzetbe, hogy aláírásokat gyűjthessenek. Az 1925: XXVI. t.-c. életbelépése óta, amint ezt bármelyik fővárosi választó megfigyelhette, *valóban csak a kapitalisták és a gazdag pártok kerültek abba a helyzetbe, hogy aláírásokat gyűjthessenek.*

Borsos Endre közigazgatási bíró súlyos kritikája az ajánlási rendszerről

Rakovszky Iván optimizmusára alaposan rációzott a választójogi törvény életbeléptetése óta észlelt gyakorlat, főképen pedig a közigazgatási bíróság előtt folytatott petíciós tárgyalások anyaga. A pártatlan bíró megfigyeléseit végtelenül tanulságos cikkben fektette le *Borsos Endre dr. m. kir. közigazgatási bíró, a közigazgatási bíróság egyik petíciós tanácsának tagja*, aki számtalan petíciós ügy előadója volt és így *az ajánlások körül észlelt visszaélések alapos ismerője*. Borsos Endre *Az ajánlási rendszer hibái* című vezércikében (*Magyarország* 1931 november 14. szám) behatóan foglalkozik az 1925: XXVI. t.-c. egyik leghibásabb, legtarthatatlanabb részével, *az ajánlási rendszerrel*:

„Az országgyűlésen egyes politikai pártok erélyesen követelik az országgyűlési képviselőválasztásokról szóló és ma érvényben levő 1925. évi XXVI. törvénycikk módosítását, amely különben hivatalos nyilatkozatok szerint is, a most Összehívott országgyűlés egyik feladataként jelöltetett meg. Igaz ugyan, hogy ma a gazdasági kérdések állanak előtérben, ámde — úgy látszik — számolni kell mégis azzal a lehetőséggel, hogy a *kormány kénytelen lesz, nem sok idő múlva, a választójog reformját is napirendre tűzni.*

Ez a körülmény indította arra, hogy az 1925. évi XXVI. törvénycikk *egyik leghibásabb, legtarthatatlanabb részével, az ajánlási rendszerrel foglalkozzam.*”

Borsos Endre dr. most ismerteti röviden az ajánlási rendszer lényegét, majd így folytatja:

(A hamisítások napirenden vannak)

„A törvény szövege szerint, habár kifejezetten nincs is kimondva, kétségtelen, hogy a választónak sajátkezűleg kell aláírnia az általa ajánlott jelölt ajánlási ívét. Ha ezt a szabályt szigorúan betartanák, talán nem is származnának különösebb bajok. *A tapasztalat azonban azt bizonyítja, hogy a hamisítások napirenden vannak.* Az ajánlási ívekre tömegesen írják be az ajánlások gyűjtésével megbízott egyének a választók tudta és megkérdése nélkül a vá-

lasztók nevét. Ennek következménye azután az, hogy egy és ugyanazon választó neve több párt ajánlási ívében is szerepel, a nélkül, hogy erről az illető választónak sejtelme volna.

(128.000 választó, de 166.000 aláírás)

„Hogy ezek a hamisítások milyen méretűek, annak jellemzésére csak a *budapesti déli kerületben* a legutóbbi országgyűlési képviselőválasztás alkalmával bemutatott ajánlási ívekre hivatkozom. *Ebben a kerületben a választók száma 128.000, a bemutatott ajánlási íveken pedig 166.000 aláírás van, vagyis 38.000-rel több, mint amennyi választó van.* Feltéve tehát, hogy minden egyes választó, még az elhaltak is, élt ajánlási jogával, legalább is 38.000 hamisítás történt. Mivel pedig tapasztalati tény az, hogy a választók igen jelentékeny része tartózkodni szokott az ajánlásban való részvételtől, a valóság az, hogy *a hamisításoknak a száma a 38.000-et igen jelentékenyen meghaladja.*

„A hamisítások, ilyen tömege mellett mit tehet az a szerencsétlen választási biztos, vagy választási bizottság, akinek az ajánlások érvényessége kérdésében döntenie kell! Az bizonyos, hogy *a törvény nem ad neki elegendő időt arra, hogy minden egyes aláírás valóságát vizsgálat tárgyává tehesse.* De ha adna is, nem sokra menne ezzel, mert az összes választók aláírását nem ismerheti és mert nem áll rendelkezésére olyan valódi aláírás, amellyel az ajánlási íveken lévő egyes aláírásokat összehasonlíthatná. Ennek hiányában pedig *egyenesen lehetetlenség az, hogy az ajánlási íveken lévő névaláírások valóságát vizsgálhassa.* Mivel pedig döntenie kell és pedig hamarosan, hogy mely pártok ajánlásait fogadja el, kénytelen valami expedienshez fordulni, amelyről eleve tisztában van, hogy az igazságot meg sem közelíti.

„*Az ajánlási rendszer tehát a mai formájában valósággal belekényszeríti a választási biztost olyan döntésbe, amelynek helyessé-géről nincs módjában meggyőződést szerezni.*

„Dehát mi is lehet az az expediens, amelynek segítségével a választási biztos, illetve bizottság — jól vagy rosszul, ez már más lapra tartozik — dönthet az ajánlások érvényessége felett? A törvény erre nem ad határozott feleletet. *Legfeljebb kombinálni lehet a törvény egyes rendelkezéseiből, hogy mi is valóban a választási biztos feladata, ha hamisításokat észlelt s ezek szükségyszerű következményeként azt látja, hogy a választók kisebb, vagy nagyobb készének neve több ajánlási ívben is előfordul?*

(A vizsgálat sorrendje dönti el, hiteles-e az aláírás)

„A legutóbbi választások előtt a belügyminiszter úgy gondolta ezt a kérdést megoldhatónak, hogy kiadott a választási biztosoknak *így magyarázatot*, amelyben annak a nézetének adott kifejezést, hogy *az ajánlások érvényessége tekintetében irányadó az a sorrend, amely szerint az egyes pártok ajánlási ívei vizsgálat alá vétetnek.* Az először megvizsgált ajánlási íven lévő ajánlásokat tehát *valók-*

nak kell elfogadni és ha az ezen lévő valamelyik választó neve egy másik, később vizsgálat alá vett ajánlási íven is szerepel, azt az utóbb vizsgált ajánlási ívből törölni kell, mert minden választó csak egy ajánlásban vehet részt.

„Ez a belügyminiszteri magyarázat lényegileg azt jelenti, hogy *valamely ajánlás érvényessége nem attól függ, hogy azt a választó sajátkezűleg írta-e alá, hanem attól, hogy az illető választó nevét mikor látta először az ajánlási íveken a választási biztos*. A hamisított ajánlás érvényes lehet, ha azt az ívet, amelyen van, a választási biztos először nézte át, ellenben *a valódi aláírást tartalmazó ajánlás is érvénytelenné válik pusztán azért, mert később került a választási biztos kezébe*.

„Ez a belügyminiszteri magyarázat tehát lehetővé teszi azt, hogy *az a jelölt, aki a kerület összes, vagy annyi választójának nevét hamisíttatja bele a maga ajánlási ívébe, hogy ellenfele részére már nem marad annyi, amennyi választó az ajánláshoz szükséges, egyhangúlag megválasztott képviselőnek nyilváníttassék, feltéve, hogy ennek a jelöltnek ajánlási ívét veszi először vizsgálat alá a választási biztos, mert hiszen az ellenfél ajánlási íveiből törölnie kell mindazokat, akiknek neve az először vizsgált ajánlási íven már szerepelt*.

(Prémium a hamisításokért)

„Ez a magyarázat valóban nem más, mint *felhívás a visszaélésekre, prémium a hamisításokért és a legegyszerűbb, legolcsóbb, legbiztosabb eszköz az egyhangú választásra*.”Ezzel a módszerrel akár az egész országban egyhangú választást lehet elérni és *az egész ellenzékét ki lehet szorítani a parlamentből*.

„Mindezekből okszerűleg következik, hogy *az említett belügyminiszteri magyarázatnak jogszerű alapja nem lehet*.

„A belügyminiszteri magyarázattal ellentétben van egy másik álláspont, amely a törvény 62. §-ának azon a rendelkezésén alapszik, hogy *ha valamely ajánlás érvényessége ellen kifogás merül fel, az ajánlási íveket a választás befejezése után át kell tenni a kir. ügyészséghez*. Ennek az álláspontnak lényege az, hogy a választási biztos a gyanús aláírásokat nem törölheti, hanem csak annyit tehet meg, ha gyanús aláírásokat észlel, hogy intézkedik a bűnvádi eljárás megindítása iránt.

(„Csak kellőszámú hamisításra van szükség ...”)

„Ennek az álláspontnak a gyengéje az, hogy *megfelelő mennyiségű hamisítással az a jelölt is bekerülhet a választási küzdelembe, akinek pártja egyáltalán nincs*. Gyakorlatilag tehát ez az álláspont azt eredményezné, hogy nem kellőszámú ajánlásra, hanem csak kellőszámú hamisításra van szükség, mert hiszen a hamis aláírások az ajánlásból nem törölhetők.

„Ebből az okból ezt az álláspontot is, bár van valami törvényes alapja, felette aggályosnak tartom.

„A harmadik álláspont végül, amely gyanús ajánlások esetén érvényesülhet, a következőkben összegezhető:

„Az érvényes ajánláshoz a törvény szerint sajátkezű, tehát valódi aláírás szükséges ugyan, de mert a választási biztosnak sem ideje, sem módja nincs arra, hogy az aláírások valóságát megvizsgálhassa, *csak azokat az ajánlásokat törölheti, amelyeknek hamisított volta nyilvánvaló, például ha szemelláthatólag egy kéztől eredő több aláírást észlel az ajánlási ívben. Ha pedig valamely választó neve több ajánlási íven szerepel, azt valamennyi ajánlási ívből törölni kell*, mert a törvény büntetés terhe alatt tiltja a több ajánlásban való részvételt, tiltott cselekménynek pedig joghatálya nem lehet s így az illető választónak valamennyi ajánlása hatálytalan.

(A legerősebb párt ajánlását is érvénytelenné teheti a leggyengébb párt is)

„Ennek az álláspontnak is megvan a maga hátránya. Ennek alkalmazásával ugyanis lehetővé válik, hogy *a legerősebb párt ajánlását is érvénytelenné teheti a leggyengébb párt is*. Nem kell ugyanis egyebet tennie, mint hogy a *maga ajánlási ívébe belehamisítja az ellenfél ajánlóinak nevét*. A hamisítás következménye ugyanis az lesz, hogy a választási biztos mindkét ajánlási ívből törli azoknak a választóknak nevét, akik mindkét ajánlási ívben szerepelnek s a törlések folytán nem marad az ellenfélnek annyi elfogadható ajánlása, amennyi szükséges ahhoz, hogy a választási küzdelemben résztvehessen.

„Ez az álláspont is lehetővé teszi tehát az egyhangú választást hamisítások útján. *Be lehetővé teszi magának a választásnak meghíúsítását is*. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha legalább három párt küzd egy kerületben egymással. Tegyük fel például, hogy *két ellenzéki párt összekerül avégből, hogy a mai ajánlási rendszert csődbe juttassa és közneveltség tárgyává tegye*. Nem kell egyebet tenniük, mint hogy választás esetén mindegyik ellenzéki párt belehamisítja a maga ajánlási ívébe a kerület összes választóinak, vagy azok túlnyomó részének nevét. Ezzel a művelettel elérni, hogy minden párt ajánlási ívéből törli a választási biztos az összes választók, vagy azok túlnyomó részének nevét. E törlés következménye pedig az lesz, hogy egyik pártnak sem maradván elegendő ajánlása, valamennyi párt ajánlását vissza kell utasítani. Ennek folytán választást sem lehet tartani. Egy olyan kátyúba kerül ezzel a dolog, amelyből törvényes kivezető út nincs.

(A mai ajánlási rendszer csak abszurdumokra vezet)

„Íme az *ajánlási rendszer*, ahogy az ma az 1925: XXVI. t.-c-ben szabályozva van, *minden elképzelhető magyarázat alkalmazásával is csak abszurdumokra vezet*, amely a választópolgárokat csak dühösíteni, a jogászokat pedig csak elkeseríteni képes. Csak egyetlen megoldást lehet itt elképzelni, tudniillik *az ajánlási rendszernek a legsürgősebben való eltörlését*.

„Azzal szemben, amiket kifejtettem, azt hozhatná fel valaki, hogy a hamisításokat bünteti a törvény, s így olyan nagymértékű hamisítások lehetősége, amilyenekre rámutattam, ki van zárva.

„Erre az ellenvetésre azt felelhetem, hogy *régóta tiltva van például a lopás és mégis lopnak az emberek*. De hivatkozhatom újból a budapesti déli választókerület ajánlási íveire, amelyek eklátáns bizonyítékai annak, hogy *az ajánlások tömeges hamisítása éppen nem agyrem*.

„De állítom azt is, hogy *az ajánlások hamisítására kilátásba helyezett büntetés éppen nem alkalmas eszköz a hamisítások megakadályozására*. Ha ugyanis tömegesen írják be a különböző pártok ajánlási íveibe ugyanazon választók nevéig először kihágási eljárást kell folyamatba tenni valamennyi választó ellen, akinek neve több ajánláson szerepel, annak megállapítása végett, hogy nem követték-e el a törvény 162. §-a alá eső kihágást. És csak azután kerülhet sor arra, feltéve, hogy az illető választók kimutatják, hogy csak egy ajánlási ívet írtak alá, vagy egyet sem, hogy hát ki is követhette el a hamisításokat!

(Érdemes-e a kihágások százezreit folyamatba tenni?)

„Budapesten a választópolgárok száma jóval meghaladja a 300.000-et. Ha a kettős ajánlással kapcsolatos hamisítások kiterjednek a választók nagyobb részére, kérdem, *lehetséges és érdemes-e a kihágási eljárások százezreit folyamatba tenni és lefolytatni?* A kihágások ilyen tömege ugyanis úgy elárasztaná a bíróságokat, hogy más, komolyabb ügyek elintézése fennakadást szenvedne.

„Az ajánlási rendszer mellett azt hozták fel annakidején, hogy lehetetlenné teszi az olyan pártoknak a választási küzdelemben való részvételét, amelyeknek gyökere nincs. A kifejtettek szerint azonban nyilvánvaló, hogy ezt a célt az ajánlási rendszer csak igen tökéletlenül éri el, mert hiszen *hamisításokkal bármelyik párt, akár vannak hívei, akár nincsenek, elérheti, hogy bekerüljön a választási küzdelembe*.

(A visszaélések melegágya és bacillustelege)

„*Azt helyes gondolatnak tartom, hogy az önjelöltek és a talaj nélküli pártok lehetőleg kizárassanak a választási küzdelemből*. Ennek a célnak elérésére azonban nem az ajánlási rendszerre van szükség, amely *a visszaéléseknek valóságos melegágya*. Elérhető ez a cél egyszerű és becsületesebb módon is.”

Borsos Endre most ismerteti *az angol ajánlási rendszert*, amelyre művemben részletesen kitérek és azután így fejezi be cikkét:

„*Az ajánlási rendszer tehát nem olcsóbb, mint az óvadékadás rendszere*. Ha tehát választani kell a két rendszer közül, valóban nem nehéz a választás. Aki a politikai életben is az igazságnak, becsületnek és az őszinteségnek barátja, annak bizonyára jobban tetszik az óvadékadás rendszere, amely egyszerű, világos és becsü-

letes s őszintén óhajtja, hogy az ajánlási rendszer, amely mesterkélt, zavaros és a visszaéléseknek valóságos bacillustelepe, mielőbb töröltessék a magyar törvénytárból.”

Magyarországon régebben egy választó ajánlása is elég volt sőt a szavazás megkezdése után is lehetett jelölni

Mielőtt külföldi választójogi törvényeknek a képviselők jelölésére vonatkozó rendelkezéseit ismertetném, utalok a magunk hazai példáira. Magyarországon az 1848: V. t.-c. 27. §-a alapján egy ajánlás is elegendő volt. Ez a szakasz így szólt:

„A megválasztott elnök a választásra kitűzött napon az illető kerület főhelyén a választók gyülekezetét a központi választmány által meghatározandó s előre szinte közhírré teendő órában megnyitván, bármely választónak joga van az országgyűlési követségre egy egyént ajánlani.”

Az 1874: XXXIII. t.-c. 70. §-a még liberálisabban intézkedett, mint a 48-as választási törvény, amidőn a következőket rendelte el:

„Képviselőjelöltet ajánlhat a kerület minden választója; ezen ajánlat írásban adandó be a választási elnöknek, ki azt az általa meghatározandó helyen és időben a választást megelőző napon is átveheti, legkésőbb azonban ily ajánlat félórával a választás megnyitása után adandó át a választási elnöknek.”

Ezt a szakaszt az 1899: XV. t.-c. 156. §-a csak annyiban módosította, hogy 10 ajánlót írt elő. Az 1913: XIV. t.-c. 85. §-a értelmében már 50 ajánló kellett (eredetileg 100 ajánlóról szólt a javaslat, de az eljárás egyszerűsítése érdekében maga a kormány szállította le felére az ajánlók számát!):

„Képviselőjelöltet az illető kerületnek a végleges névjegyzékbe felvett, legalább 50 választója ajánlhat írásban. Ugyanaz a választó több jelölt ajánlásában nem vehet részt. Az ajánlók jogosultságát a választási elnök a választókerület választóinak névjegyzéke alapján állapítja meg.”

Az 1918: XVII. t.-c. 97. §-a alapján szintén 50 ajánló kellett. A Friedrich-féle 5988/1919. M. E. rendelet 17. §-a maximálisan 500 ajánlót írt elő, viszont a Bethlen-féle választójogi rendelet, a 2200/1922. M. E. rendelet 60. §-a alapján jelöltet 10.000, vagy kevesebb választót számláló választókerületben a választóknak legalább 10%-a, a nagyobb kerületekben pedig legalább 1000 választó írásban ajánlhat. Ugyanennek a rendeletnek 11. §-a azt írja, elő, hogy „az arányos képviseleti rendszer szerint történő választás esetében egy-egy lajstrom ajánlásához 5000 választó aláírása szükséges”. (Ezt a rendelkezést megismételte a minisztérium 3.400 M. E. számú rendelete az arányos választás szabályainak megállapításáról. Ennek a rendeletnek 1. §-a szól a jelölésről.) A Bethlen-féle választási rendeletnek az ajánlásra vonatkozó intézkedését vette át az 1925: XXVI. tc. és ez az a rendelkezés, amelynek módosítását ma már egyhangúan kívánja valamennyi párt.

A külföldi választójogi törvények részben *nagyon egyszerű*, részben *igen elmés rendelkezéseket* tartalmaznak a képviselőjelöltek ajánlásáról. *Kezdjük azonban a kivételeken.*

Jugoszláviában 60.000 aláírás kell egy pártlista ajánlására

A képviselőjelölést (ajánlást) csaknem valamennyi európai államban a választójogi törvény szabályozza, de *a magyar választójogi törvény rendelkezéséhez hasonlóan egyikben sem találunk*. Elég sajnálatos, hogy *ajánlási rendszerünket még a hírhedt jugoszláv választójogi törvény sem ismeri*, pedig Jugoszláviában a diktatúrát követő, alkotmányos rendszer sietett törvénybeiktatni a nyílt szavazást csak úgy, mint a különleges prémios rendszert, aminek az a lényege, hogy az a lista, amely a legtöbb szavazatot kapja, vagyis a szavazatok relatív többségét szerzi meg, megkapja az egyes bányai kerületekben az összes mandátumok kétharmadrészét, 305 mandátum közül 203 mandátumot, ha pedig a szavazatok abszolút többsége esik rá, a mandátumok még megmaradt egyharmadrészének szétosztásában is résztvesz. *Jugoszláviában az úgynevezett országos lista ajánlásához az ország összes járásaiban legalább 60—60 választó aláírása szükséges, úgyhogy egy-egy pártnak több mint 60.000 aláírásra van szüksége, hogy listájával a választási küzdelemben indulhasson.*

Bármennyire szigorú is az új választói törvény, egy bizonyos része messze alatta marad a magyar választójogi törvény szigorának. A jugoszláv ajánlási rendszer méltatásához szükséges tudni, hogy Jugoszláviában a választási eredmény megállapítása szempontjából az egész ország egy választókerületet alkot, de külön választókerületet alkot még ebből a szempontból minden bányás és a főváros; külön választókerületek továbbá az egyes bányai fővárosok (még pedig azok a városok, amelyekben a lakosok száma 50—100.000 egy-egy, a százezernél népesebb bányai fővárosok pedig két-két képviselőt választhatnak) és külön választókerületek végül az egyes bányások közigazgatási kerületei (járások).

A képviselő jelölés két csoportban történik: A) az országos listára, amely az állam egész területére vonatkozik, az ajánlásokat a legfőbb bíróságnál, a semmitőszéknél kell benyújtani és az ajánlásnak tartalmaznia kell: 1. a listavezető nyilatkozatát és két megbízottjának megnevezését a választási főbizottság részére; 2. 60—60 választó aláírását minden egyes járásból és minden bányai fővárosból, amelyek — mint említettük — külön választókerületeket alkotnak; 3. a listán minden járás és minden bányai főváros részére egy-egy jelöltet és pótelöltet kell megnevezni.

B) Az egyes választókerületek jelöltjeit a választókerületben illetékes járásbíróság előtt kell ajánlani és a jelölésnek tartalmaznia kell: 1. a jelölt megnevezését és nyilatkozatát; 2. a listavezetőnek, akit az országos listán ajánlanak, hitelesített nyilatkozatát és hozzájárulását, hogy az illető választókerület jelöltje a listavezető párt listáján szerepelhet; 3. a járás (vagy bányai főváros) 200

választójának aláírását és 4. egy-egy pótjelöltnek és minden szavazókör részére egy-egy megbízottnak a nevét.

Az országos listát a semmitőszék csak abban az esetben fogadhatja el, hogyha mindenekelőtt megerősíti a listavezető jelöltségét, továbbá, ha az országos listán minden járás és minden járási főváros részére egy-egy jelölt szerepel és ezeket az illetékes járásbíró-ságok már megerősítették.

A svéd választási törvény nem ismeri a jelölést

Amilyen körülményes a jugoszláv ajánlási eljárás, *olyan egyszerű a svéd képviselő jelölés, mert a svéd választójogi törvény egyáltalában nem ismeri az ajánlást* (jelölést) és ennek természetes következménye, hogy a svéd választáson *nincsenek hivatalos szavazólapok sem*. Az 1928. évi 157. törvény, a most érvényben levő svéd választási törvény jelölés és hivatalos szavazólapok híján szigorúan körülírja, hogy *mit kell a nem hivatalos szavazólapoknak tartalmazni*.

„A választásoknál — olvassuk az említett törvény 59. §-ában — *ismertetőjel nélkül, fehér papirosból készült szavazólapokat kell alkalmazni*, a szavazólapon a neveken kívül fel kell tüntetni a párt megjelölését (a párt nevét, vagy a választók bizonyos csoportjára vonatkozó megjelölést szavakban, vagy egy bizonyos pártállást), a pártmegjelölés felett a kartelmegjelölés tüntethető fel. (Kartel a választásokon együttesen szereplő két, vagy több párt közös elnevezését jelenti.) A pártmegjelölésen és a jelölt nevéen kívül lehet a pártfrakciót is megnevezni.

A szavazólapokon a jelöltek neveit egy sorban, egyiket a másik után kell felsorolni és legfeljebb két névvel lehet több, mint ahány képviselőt kell választani.

A szavazólapon a jelölt, vagy jelöltek nevét, címét, vagy foglalkozását és lakását, vagy szükség esetén még más megjelölést is fel kell tüntetni, hogy *teljesen kétségtelenül megállapítható legyen, kiről van szó.*”

A svéd ajánlási rendszert mint a másik végletet említjük meg, mert *Magyarországon bizonyára egyetlen egy párt sem lesz, amely a svéd ajánlási rendszert utánzásra méltónak ítéli*. Már itt hangsúlyozzuk, hogy a Svédországgal szomszédos *Norvégiában* nemcsak törvényes úton szabályozták a képviselői jelölést, hanem 1920. évi december 17-én *külön törvénybe foglalták a jelölésre vonatkozó jogszabályokat*, ami viszont párját ritkítja egész Európában.

A szovjet választói gyűléseken „jelöl”

Talán szükségtelen külön megemlíteni, hogy a *szovjet orosz ajánlási rendszer utánzása sem kívánatos*, holott egyes magyarországi időközi választásokon túlbuzgó kormánypárti kortesek hasonló Módszerrel igyekeztek jelöltet szállítani. A szovjet orosz tanácsriasztásokon ugyanis *a jelölés az úgynevezett választási gyűlése-*

ken történik, amelyeknek törvényszerűségéhez mindössze az a kellék kívántatik meg, hogy az illető kerületben választásra jogosultaknak 40%-a legyen jelen. *Az ilyen választási gyűléseken a párt-szervezetek, vagy szakszervezetek ajánlanak jelölteket, vagy felolvassák a jelöltek névsorát, amelyet előzetesen már a sajtó útján közöltek, a választók pedig nyíltan (felkiáltással) szavaznak, vagy az egész lista, vagy egyes jelöltek felett. A választási gyűlés résztvevőinek módjában áll, hogy a listákon szereplő egyes jelölteket mellőzzék.*

Angliában csak 10 választó ajánlása szükséges a jelöléshez

A külföldi ajánlási rendszerek közül *kétségtelenül az angol ajánlási rendszer található Magyarországon széles körökben tetszésre, Angliában ugyanis az alsóházi képviselőválasztáson a képviselő-jelölt ajánlásához mindössze tíz választó aláírása szükséges teljesen függetlenül attól, hány választót tartalmaz egy-egy választókerület választási névjegyzéke. A tíz választó közül kettő az ajánló, illetve támogató és nyolc pedig a helyeslő. Tíz választó ajánlása elegendő pl. a romfordi választókerületben, ahol 125.754 a választók száma és ugyancsak 10 szükséges a Durham, Barnard Castle-választókerületben, amelynek 27.211 választója van. A 10 választó aláírásán kívül azonban még 150 font (mai értékben kerek számban kb. 2940 pengő) választási biztosítékot kell letétbe helyezni, amint ezt a választási törvény előírja. A választási biztosíték a legalkalmasabb mód arra, hogy az önjelölteket távol tartsa, mert a választási biztosítékot a jelölt hiánytalanul visszakapja, mihelyt megválasztják és a parlamentben a törvény által előírt hűségesküt leteszi. Ha a jelöltet nem választották meg, csak abban az esetben veszi el a választási biztosítékot, ha az összes szavazatoknak legalább $\frac{1}{3}$ -ad részét, olyan kerületekben pedig, amelyek kettőnél több képviselőt választanak, a szavazatok $\frac{2}{3}$ -ad részét osztva a megválasztandó képviselők számával, nem kapta meg.*

A választási biztosíték demokratikus intézmény

Az angol választási törvénynek ez a rendelkezése *a legegyszerűbb és leghatásosabb eszköz arra, hogy azok a jelöltek, akiknek a választókerületben nincs talaja, vagy csak igen kevés választó támogatására számíthatnak, ne induljanak a választási küzdelembe. Nálunk az angol ajánlási rendszer ellen gyakran hivatkoznak a demokrácia elvére, amely a kevésbé vagyonos, sőt teljesen vagyontalan jelöltek érdekében minden ilyen anyagi áldozatot mellőzni óhajt. Különös véletlen, hogy éppen azok a politikusok sietnek a demokrácia védelmére, akik viszont a maguk részéről a lajstromos kerületekben rendületlenül ragaszkodnak 5000 választó ajánlásához. Óriási anyagi áldozatokkal számos pártirodát tartanak fenn, az aláírások gyűjtésére egész korteshadat toboroznak, hogy a mi választási törvényünk által megkívánt 5000 aláírás helyett annak többszörösét szerezzék meg és ilyen apparátus beállításával eleve meg-*

nehezítsék azoknak a jelölteknek részére a választási küzdelmet, akik az angol 150 fontnak megfelelő értékű választási biztosítékot szívesebben tesznek le, semhogy korteshadsereget díjazzanak és 5000 ajánló aláírásáért rendezzenek versenyfutást. A demokrácia helyesen értelmezett elve azt kívánja, hogy a kevésbé vagyonos, sőt teljesen vagyontalan jelöltek, akik úgy érzik, hogy a siker reményében vehetik fel a küzdelmet, de legrosszabb esetben is meg tudják szerezni a szavazatok $\frac{1}{8}$ -ad részét, azaz minden 800 érvényes szavazat közül 100 szavazatot, éppúgy indulhassanak a választási küzdelemben, mint a nagytőke által busásan finanszírozott pártok, vagy frakciók jelöltjei, vagy a politikát kedvtelésből űző jómódú felsőtízezer valamelyik egyede. (A választójogi javaslat tárgyalásánál 1925 július 2-án Rakovszky Iván belügyminiszter szószerint ezt mondta, amidőn az ajánlás különböző módjáról volt szó: „... nem lehet közérdek az sem, hogy csak a kapitalistákat és a gazdag pártokat hozzuk abba a helyzetbe, hogy aláírásokat gyűjthessenek.”)

Angliában nem tanácsos több kerületben fellépni

A választási biztosítéknak Angliában még más szerepe is van: aki több választókerületben lép fel, csak egyszer kaphatja vissza a választási biztosítékot. Ezzel akadályozza meg az angol választójogi törvény a többszörös jelölést, amit Angliában a törvényhozás nem tilt olyan kifejezetten, mint több más európai állam: a dán, francia, csehszlovák stb. választási törvénye.

Az angol ajánlási rendszer bizonyos jogokat biztosít a jelöltek részére: 1. a választókerület területén valamelyik népiskola megfelelő helyiségében a választás kiírása és a szavazás közé eső időpontban választói gyűléseket tarthat; 2. választási iratokat, amelyek két unciánál (56.7 gramm) nem nehezebbek, a választókerület összes választóinak portómentesen küldhet meg; 3. minden szavazó kör részére megbízottat nevezhet és 4. személyesen meg jelenhetik, vagy képviseltheti magát a szavazatok leadásánál és megszámlálásánál. Utóbbi jogot Magyarországon aligha volna tanácsos megadni a jelölteknek, mert ilyesmi kevésbé szerény jelölt, különösen pedig bizonyos hatalommal felruházott jelölt részéről könnyen a választók befolyásolására vezethető, faluhelyen még titkos szavazás esetén is.

Az angol ajánlási rendszer kitűnően bevált Angliában és kétségtelenül jobban beválna Magyarországon is, mint az 1925: XXVT. törvénycikkben lefektetett ajánlási rendszer, amely a m. kir. közigazgatási bíróság megállapítása szerint számtalan visszaélésre adott alkalmat.

1929-ben az angol alsóházi választáson 615 mandátumért 1730 jelölt indult választási küzdelemben, átlag tehát még 3 jelölt sem esett egy-egy választókerületre. 590 konzervatívparti jelölt közül 60 jutott mandátumhoz, 570 munkáspárti jelölt közül 287 jelöltet halasztottak meg, 513 liberális jelölt közül 59 győzött, 32 egyéb jelölt közül pedig 9-en lettek képviselők. A kommunisták 25 választó-

kerületben állítottak jelöltet és utolsó penny pontossággal lefizették a 150 font választási biztosítékot. Kétségtelen, hogy ezt a választási biztosítékot a titkos és gyakran kétséges eredetű, talán nem egyszer szovjetkézből származó propaganda-alapok játszi könnyedséggel bocsátották a kommunista jelöltek rendelkezésére. A 25 kommunista jelölt közül 21 jelölt még az ajánlási rendszer által megkívánt quorumot — vagyis az összes szavazatok egynolcad részét — sem érte el és így elvesztette választási kaucióját, ami a törvény szavai szerint „Öfelsége a király pénztárában maradt”.

Hogy a legliberálisabb és legáltalánosabb angol választójog sem veszélyezteti az angol nemzeti érdekeket, arra talán legékesebb bizonyíték mellékelt kimutatás a kommunista jelöltek szerepléséről az 1929. évi általános választáson:

A kommunista jelölt neve	A választókerület	Nvert szav. száma	Az összes leadott szavazatok száma
*Bright, F.	Wigan	1,307	54,008
*Brown, Mrs. I.	Lanark, Motherwell	984	36,094
*Campbell, I. R.	Glamorgan, Ogmores	1,525	48,786
*Crawford, Mrs. H.	Lanark, Bothwell	1,677	42,289
*Dunstan, Dr. R.	Bethnal Green, South-West	1,368	27,484
*Ferguson, A.	Aberdeen, North	1,686	46,597
*Fletcher, G. H.	Sheffield, Attercliffe	1,731	42,070
Gallacher, W.	Fife, West	6,048	41,970
Geddes, A.	Greenock	7,005	43,720
*Hannington, W.	Wallsend	744	50,578
Horner, A.	Rhondda, East	5,789	44,834
*Leckie, I. V.	Dunfermline	1,712	35,786
*Middleton, G. W.	Glasgow, St. Rollox.	613	37,078
*Moffat, A. B.	Lanark, Rutherglen	842	44,367
*Moore, F.	Lanark, Hamilton	395	34,248
*Murphy, I. T.	Hackney, South	331	43,997
*Pollitt, H.	Durham, Seaham	1,431	58,353
Saklatvala, S.	Battersea, North	6,554	50,460
*Sara, H.	Tottenham, South	490	45,970
*Smith, Miss R.	Nottingham, Mansfield	533	59,735
*Stewart, R.	Dundee	6,160	109,126
*Tapsell, W.	Stepney, Limehouse	245	38,440
*Usmani, Shaukat	Yorks, West Riding, Spen Valley	242	53,481
*Vaughan, I. I.	Manchester, Platting	401	49,153
*Wilson, I. R.	Glamorgan, Caerphilly	809	45,173
A 25 jelöltre esett összes szavazatok száma:		50,622	

A 25 kommunista jelölt közül 21 még a leadott szavazatok egynolcad részét sem tudta megszerezni és ezért választási kaucióját is elvesztette; a többi négy jelölt szavazatainak száma is nagyon kevés volt. Pedig — vagy talán éppen azért, mert — Angliában szabadon agitálhatnak ...

Az 1931. évi alsóházi választáson, amidőn Anglia legválságosabb óráit élte. 1286 jelölt közül 26 volt a kommunista jelölt, köztük

egy hírhedt kommunista: *Shaukat Usmani*, aki akkor már két és félesztendeje *ült* vizsgálati fogságban egy indiai börtönben, mert „*konzpirált, hogy megfossa a királyt és császárt indiai szuverén-ségétől*”. *Shaukat Usmani* a börtönből távirati úton értesítette angliai híveit, hogy jelöltségét az egyik londoni választókerületben elfogadják. Az *eredmény* hasonló volt az 1929-es választási eredményhez: *csaknem valamennyi kommunista jelölt elvesztette a 150 fontos kauciót*.

A könnyű angol jelölési rendszer ellenére 615 alsóházi mandátumra *mindössze 99 választókerületben akadt három-három jelölt, de 65 kerületben egyhangúan választottak, 410-ben pedig csak egy-egy kormánypárti és ellenzéki jelölt álltak egymással szemben*.

(A háború előtt nem kellett Magyarországon sem 10%-os ajánlás, sem választási kaució és egy-egy kerületben alig lépett fel három jelölnél több, pedig akkor is voltak *nagy kerületek*, több mint 10 ezer választóval!)

Az angol ajánlási rendszerhez hasonló *Észak-Írország* (Ulster) választójogában a jelölés rendszere, nem különben *Man-sziget törvényhozó testülete alsóháza részére* (House of Keys) a *képviselő-jelölés*.

A párt nevének jogosulatlan használatát büntetik Málta-szigetén

Málta szigetének törvényhozó testülete (Legislative Assembly, Assembleia Legislativa) részére a *képviselőjelöltek ajánlásához négy választó aláírása szükséges*. Itt azonban még egy igen elmés rendelkezést tartalmaz a választójogi törvény, ami *lehetetlenné teszi, hogy a képviselőjelölt indokolatlanul használja egy bizonyos politikai párt elnevezését*. Amennyiben ugyanis a képviselőjelölt nyilatkozatot tesz, hogy egy párthoz tartozik, a jelöléssel egyidejűleg az illető párt két bona fide tagjának, akiket a választási biztos, mint a párt tagjait ismer, igazolni kell, hogy a képviselőjelölt tényleg a párthoz tartozik. *A párt nevének jogosulatlan használatát 50 fontig* (kb. 980 pengő) *terjedő pénzbírsággal sújtják*. A jelöléssel egyidejűleg *20 font* (kb. 390 pengő) *választási biztosítékot* kell letenni, amely abban az esetben vész el, ha az illető jelöltet nem választják meg és *nem kapta meg a szavazatoknak legalább egytized részét*.

Írországban 100 font a választási biztosíték

Írország parlamentjének képviselőháza (Dáil Eireann) részére hasonló a képviselők jelölése az angol jelölési rendszerhez. Itt a választás az arányos képviseleti rendszer alapján történik, de a *jelölteknek személyesen kell jelentkezni és 100 font* (kb. 1900 pengő) *választási biztosítékot letenni*. A választási biztosíték abban az esetben vész el, ha a jelöltet nem választják meg és *a választókerületre 2/3 választási hányados 1/3-résznél kevesebb szavazatot sem kapott*, de elvész megválasztás esetén is, hogy ha a képviselői hűség- esküt nem teszi le. A jelöléssel egyidejűleg minden jelöltnek írásos nyilatkozatot kell adni arról, hogy megválasztása esetén a Dáil-ban képviselői helyét elfoglalja és esküt tesz. (Ezt most mellőzik.)

Franciaországban csak formalitás a képviselőjelölés

*Franciaországban tisztára formalitás a képviselő jelölés, amely mindössze abból áll, hogy legkésőbb öt nappal a választás előtt a jelölt megjelenik az illető département prefet-jénél és megfelelően hitelesített nyilatkozatot ad át. Mivel a francia választási törvény értelmében *mindenki csak egyetlen egy választókerületben léphet fel*, ezért a törvény intézkedik arról is, hogy *amennyiben egy jelölt több départementban nyújtott át fellépési nyilatkozatot, csak az első nyilatkozata érvényes*. Ezt már 1889 július 17-én a többszörös jelölésekről hozott törvény szabályozta és azóta változatlanul érvényben van. Miután a képviselőjelölt a szavazólapok és választási köriratok nyomtatásának fedezésére szolgáló költségeket megfizette, jelöltségét anélkül, hogy érdemileg elbírálnák, megerősítik. *A nyomtatási költségeket 24 óráival a költségek megállapítása után kell kiegyenlíteni, mert csak ennek megtörténte után kezdik meg a szavazólapok és a köriratok nyomtatását. A jelentkezésnél 100 frankot (kb. 22-50 pengő) nyomban lefizet minden jelölt*. Ez az összeg az 1927-i választójogi törvény 11. §-a értelmében „à titre de rémunération au greffier en chef, secrétaire”, vagyis *a választási bizottság titkárnak tiszteletdíja*.*

Az angol példához hasonlóan a jelöltnek Franciaországban is vannak törvényben biztosított jogai, amelyek a következők: 1. *portómentesen küldhet minden választó részére két-két szavazólapot* és egy választási *köriratot*, azonkívül más iratokat is, de csak amelyek szigorúan a választásra vonatkoznak; 2. a választókerület minden községének polgármesteri hivatala részére (Franciaországban ugyanis a községházát minden egyes községben polgármesteri hivatalnak nevezik) szavazólapokat kap, hogy azok a szavazatszedő helyiségekben a választók rendelkezésére álljanak; 3. a jelölt ezenkívül kétszerannyi szavazólapot kap, mint ahány választó az illető választókerületben van, hogy a választók között szétoszthassa. Tudvalevő, hogy a most érvényben lévő francia választási rendszer, ami a többségi elven alapszik, azt írja elő, hogy a választás első menetében az a jelölt gőz, aki általános szavazati többséget kapott és megkapta a választókerület szavazói legalább egynegyed részének szavazatát. A második választási menetben, amit *ballottage-nak* neveznek, elegendő a relatív többség. Ez tehát pótválasztás, de nem abban az értelemben, ahogy nálunk a póiválasztást ismerik, mert Franciaországban *a második választási menet részére újabb jelöltek is jelentkezhetnek*.

Németországban 20 választó ajánlása is elegendő

Németországban a birodalmi gyűlési választáson az egyes választókerületek részére a jelöléseket 17 nappal a választás előtt kell a választókerület választási vezetőjénél ” (Kreiswahlleiter) benyújtani. Mivel Németországban lajstromokra történik a szavazás, a jelölteket is lajstrom útján ajánlják, amelyen meghatározott sorrendben kell az egyes jelölteket feltüntetni. Az ajánlással egyidejűleg a jelöltek írásos nyilatkozatát is be kell nyújtani. *Ugyanabban*

a választókerületben minden jelöltet csak egyszer lehet ajánlani. A jelöltek pártállásának megjelölésén kívül meg kell nevezni egy bizalmit és egy helyettes bizalmit. Amennyiben ezt elmulasztják, az első ajánlót tekintik bizalminak, a másodikat pedig helyettes bizalminak. Az ajánlásokat az illető választókerület legalább 500 választójának kell aláírni, de elegendő 20 választó aláírása is,* ha az ajánlók valószínűvé teszik, hogy legalább 500 választó támogatja az illető lajstromot, vagy pedig azt a lajstromot, amellyel listakapcsolást létesítenek és amely a hasonló elnevezésű birodalmi lajstromhoz csatlakozik.

A községi előjáróknak igazolni kell, hogy a jelöltek a választás napján betöltötték 25. életévüket, legalább egy év óta birodalmi állampolgárok és a választói jog gyakorlásából nincsenek kizárva. Ugyancsak a községi előjáróknak kell igazolni azt is, hogy a lajstromok ajánlói a választók névjegyzékében szerepelnek, vagy hogy szavazóigazolvány birtokában vannak. A szavazásban ugyanis csak az vehet részt, aki a választók névjegyzékében fel van véve, vagy pedig szavazóigazolványt (*Wahlschein*) tud felmutatni. (Ez a rendelkezés azért fontos, mert választási igazolvány tulajdonosa bizonyos feltételek esetén olyan szavazókerületben szavazhat, amelynek választói névjegyzékében nincs felvéve.)

Az egyes választókerületekben ajánlott lajstromok összekapcsolása (*Verbindung der Kreiswahlvorschläge*) nyilatkozat útján történik, amit legkésőbb 12 nappal a választás előtt kell a választókerületi csoport vezetőjénél (*Verbandswahlleiter*) benyújtani és az egyes választókemi etek bizalmijainak, vagy azok helyettesének aláírásával ellátni. Csak olyan kerületi lajstromokat (listákat) lehet összekapcsolni, amelyek ugyanahhoz a birodalmi listához vannak csatolva; vagy pedig amelyek egyetlen egy birodalmi listához sem csatlakoztak. A választókerületi lajstromok csatolása a birodalmi listához (*Reichswahlvorschlag*) szintén nyilatkozat útján történik, amit ugyancsak a bizalmiaknak, vagy helyetteseiknek aláírásával ellátva, legkésőbb nyolc nappal a választás előtt kell a választókerület választási vezetőjénél (*Kreiswahlleiter*) benyújtani. Birodalmi lista (*Reichswahlvorschlag*) benyújtásának az a következménye, hogy az egyes választókerületi lajstromokra (listákra) eső maradékszavazatokat a birodalmi lista javára számolják el. Ez igen érdekes rendelkezése a német választójogi törvénynek és az a gyakorlati jelentősége, hogy különböző pártok az egyes választókerületekben teljesen önállóan szerepelhetnek, de maradékszavazataik értékesítése érdekében közös birodalmi listában állapodnak meg.

A birodalmi listát (*Reichswahlvorschlag*) 14 nappal a választás

* Mivel 131.757 lakosra (1930 májusi adat) esik egy-egy képviselő, vagyis annyira, mint Debrecen lakossága, 20 választó valóban nem nagy szám, (Ezt az adatot csak össze hasonlításképpen idézzük), mert Németországban a képviselők száma nem állandó és nem is a lakosság lélekszámához igazodik. Nálunk Debrecenben egy-egy lajstrom ajánlásához nem 20, hanem 2977 választó aláírására volt szükség 1931-ben!

tás előtt *a választás birodalmi vezetőjénél* (Reichswahlleiter) kell benyújtani. Kellékei azonosak az egyes választói kerületek lajstromai ajánlásának kellékeivel, de elegendő, ha *különböző választókerületekből mindössze 20 választó ajánlja*. A birodalmi listán feltüntetett jelöltek szerepelhetnek (de nem kell okvetlenül szerepelniük!) egy-egy olyan választókerületi listán, amelyet a birodalmi listához csatoltak.

A most ismertetett *különböző jelölőlajstromokat* (listákat) *a választási bizottságok vizsgálják felül*, nevezetesen a választókerületi lajstromokat a kerületi választási bizottság (Kreiswahlausschuss), az egymással kapcsolt lajstromokra vonatkozó nyilatkozatokat a választókerületi csoportok választási bizottsága (Verbandswahlausschuss), a birodalmi listákat pedig a birodalmi választási bizottság (Reichswahlausschuss). A választásvezető felszólítására a hiányokat a bizalmiaknak kell pótolni. *Azoknak a jelölteknek, akiket egy-egy választókerületben különböző listákon ajánlottak, dönteni kell arról, hogy melyik jelölést vállalják, különben törlik őket valamennyi listáról.*

Az ajánlásokról a bizalmiak jelenlétében döntenek

Azokat a jelölteket, akiknek választhatósága ellen a választási vezető kifogást emel, más jelöltek által lehet pótolni. A választási vezető rendelkezései ellen a bizalmi fellebbezéssel élhet a választási bizottsághoz. *A választókerületekben ajánlott listák és listakapcsolási nyilatkozatok elfogadásáról a bizalmiférfiak jelenlétében a választási bizottság határoz.* Ilyen határozat után a listákon már nem lehet változtatásokat eszközölni. Az elfogadott listákat a választás birodalmi vezetője (Reichswahlleiter) legkésőbb tizenegy nappal a választás előtt, számozott sorrendben közli egyrészt a hivatalos lapban (Reiehsanzeiger), másrészt pedig tudatja a választókerületek vezetőivel. A birodalmi listák megszámozása a következőképpen történik: *a)* először azok a pártok következnek, amelyeknek a legutolsó Reichstagban voltak képviselői, még pedig a legutóbbi választáson a pártokra esett szavazatok nagyságának sorrendjében; *b)* a többi pártok birodalmi listái benyújtásuk sorrendje szerint következnek, de azok a pártok, amelyekhez a legutolsó Reichstag feloszlásakor, vagy a választási küzdelem idején volt birodalmi gyűlési képviselők csatlakoztak, megelőzik a többi pártot.*

A választókerületekben ajánlott listákat a választókerület választási vezetője a választás előtt legkésőbb négy nappal teszi közzé. Azok a listák, amelyek a birodalmi listához csatlakoztak, a birodalmi lista számának megfelelő számmal szerepelnek, a többi lista pedig benyújtásának ideje szerint kap sorszámot.

*A *nemzeti szocialistapárt (Hitler-párt)* az 1932 augusztusában összeült Reichstag legnagyobb pártja volt és ezért az 1932 november 6-ra kiűzött birodalmi gyűlési választáson *a nemzeti szocialistapárt lajstroma kapta az 1. sorszámot, a szociáldemokratapárt pedig, mint második legnagyobb párt a 2. sorszámot* stb.

A német választási reform mellőzi a hivatalos jelölést

Azért ismertetem iljren részletesen a német birodalmigyűlés képviselőválasztásának ajánlási rendszerét, mert különösen a *párt-bizalmiak hatáskörére nézve számos olyan rendelkezést tartalmaz, aminek átvétele kívánatos*, amennyiben nem szívleljük meg a német választójogi reform egyéb tanulságait, A hosszadalmas és körülményes ajánlási rendet ugyanis az elmúlt évek során készült német választójogi reformtervezetek egyszerűsítették. *A Brüning-kormányt illeti az érdem*, hogy a megoldásra váró nehéz feladatok ellenére a választójogi reformról sem feledkezett meg, mert mint az események azóta egyébként igazolták, *a német választójog súlyos politikai visszasságok forrása*, (Das Wahlrecht ist eine Quelle schwerer politischen Misztände.) A Brüning-kormány megbízásából még 1930 nyarán elkészült *dr. Georg Kaisenberg*, a birodalmi belügyminisztérium miniszteri tanácsosának *mesterműve a választójogi reformról*, amit *dr. Wirth* birodalmi belügyminiszter 1930 augusztus 20-án nyújtott be a *Reichsratban*, hogy megszerezze annak hozzájárulását. A Wirth—Kaisenberg-féle tervezet szerint, amit a Reichsrat 1931 február 26-án elfogadott, *a választójogi reformjavaslat a jelölést hivatalosan nem szabályozza és ezáltal lehetővé teszi*, hogy a lajstromban szereplő jelölteken kívül egyes jelöltek is fellephessenek és a választó tetszés szerint adhatja le szavazatát akár az egyedülálló jelöltre, akár a lajstromra. (A Wirth—Kaisenberg-féle választójogi reformot munkámnak egy másik fejezetében még részletesen ismertetem.)

Danzigban 50 az ajánlók száma

A *danzigi* választótörvény a jelölésre a német birodalmi választójogi törvényhez hasonló rendelkezéseket tartalmaz, de az *ajánlók száma itt 50*. A jelöltek pártállását is meg kell jelölni. Listakapcsolás lehetséges és *a kapcsolt listákat azonkívül egymás között is lehet összekapcsolni*. A benyújtott ajánlásokat a szenátus által kinevezett választási vezető vizsgálja felül, de a választási bizottság, amit a pártok előterjesztése alapján a legnagyobb pártok sorából nevez ki a választásvezető, dönt a listák elfogadásáról.

A régi olasz törvény szerint

500 ajánláson felül törölték az ajánlókat

Olaszországban a parlamentáris monarchia legutolsó választójogi törvénye, a *legge elettorale politica* (18 November 1923 No 2444. 52. §.) *legalább 300, de nem több mint 500 választó aláírását kívánta meg az ajánláshoz és a községi előjáróságoknak igazolni kellett, hogy az ajánlók a választói névjegyzékbe fel vannak véve*. A törvény a *corte d'appellata*, a királyi ítélőtáblának megfelelő fellebbviteli bíróságra bízta az ajánlások elfogadását és kötelességévé tette, *Hogy az ajánlásoknál az ajánlók meghatározott legmagasabb számát, tehát 500-at felülhaladó ajánlásokat törölje*. Így vette ele-

jét annak az anomáliának, ami nálunk Magyarországon már a képviselőjelölésnél, vagyis az ajánlások gyűjtésénél valóságos versenyfutássá fejlődött és aminek egyik csökevénye volt a fővárosi törvényjavaslat tárgyalása során a budapesti Községi Polgári pártnak' az a kívánsága, hogy *az ajánlókat egyúttal leszavazottaknak tekintsék*. Ez azt jelentette volna, hogy a fővárosi törvényjavaslat a titkos szavazást a nyílt szavazással kombinálja, mert a hatalmon levő párt, illetve pártok bizonyára mindent elkövettek volna, _ hogy a tőlük függő választók minél nagyobb számban nyíltan adják le szavazatukat — már az ajánlásnál. *A régi olasz törvény igen bölcsen gondoskodott arról, hogy az ajánlók aláírásának felülvizsgálásával ne terhelje feleslegesen a fellebbviteli bíróságokat és a mennyiség helyett a minőségre vetette a fősúlyt*, aminthogy a képviselőjelöltek ajánlásánál a külföldi törvényekben errenézve is számos követésre méltó intézkedést találunk.

1000 jelölt közül a Nagy Tanács választ 400 képviselőt

A fasiszta Olaszország választási rendszere már abban is különbözik az összes többi európai államokétól, hogy a választási eljárás háromfokú. Az európai országokban ezidőszert majdnem mindenütt jelölés előzi meg a választást, (csak a svéd választójogi törvény és a *Reichsrat* által már elfogadott *Wirth-Kaisenberg-féle* választói reform mellőzi az ajánlást) a választási eljárás tehát kétfokú. A fasiszta Olaszországban ezzel szemben háromfokú és pedig: 1. *egyres meghatározott szervezetek ajánlják a jelölteket;* 2. *a fasiszta Nagy Tanács kijelöli a képviselőket* és 3. *a választók szavazatukkal döntenek, hogy elfogadják-e az így előterjesztett képviselőket, igen, vagy nem.*

A) A jelöltek ajánlása képviselőválasztásnál úgy történik, hogy *13 törvényesen elismert gazdasági szervezet ajánl 800 jelöltet* és pedig úgy, hogy minden 100 jelöltre a következő számú jelöltet állítják:

A munkaadók		Az alkalmazottak	
	nemzeti szövetségei:		
gazdák	12	mezőgazdasági alkalmazottak és munkások.....	12
iparosok	10	ipari alkalmazottak és munkások	10
kereskedők.....	6	kereskedelmi alkalmazottak és munkások	6
tengeri és légi közlekedési vállalatok	5	tengeri és légi közlekedési vállalatok alkalmazottai és munkásai	5
szárazföldi és belsőhajózási vállalatok.....	4	szárazföldi és belsőhajózási vállalatok alkalmazottai és munkásai	4
bankok.....	3	bankalkalmazottak	3
kézműves iparosok és művészek			20

A képviselőjelölteket az egyes szövetségek nemzeti tanácsa, amely Rómában ül össze *viszonylagos többséggel* választja. (A szövetségek nemzeti tanácsa az egyes alszövetségek titkáraiból áll, akiket a kormány erősít meg állásukban.) *Az ajánlásokat a fasiszta Nagy Tanács elé terjesztik.*

200 jelöltet a törvény által elismert testületek ajánlanak, amelyeknek kulturális, nevelésügyi, segélyezési és toborzási szempontból van nemzeti jelentősége. Ezeket a” testületeket öt szenátorból és öt képviselőből álló bizottság, akiket az illető testület választ, jelöli ki három esztendőre.

A testületek és az általuk ajánlandó jelöltek száma a következő:

Közalkalmazottak Országos Szövetsége	28
Főiskolák Országos Szövetsége	10
Vasutasok Országos Szövetsége	5
Posta, Táviró és Távbeszélő Alkalmazottak Szövetsége	2
Az állami Iparüzemek Alkalmazottainak Szövetsége.....	2
Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége	30
Középiskolák Országos Szövetsége	15
Királyi Akadémiák	9
Művészeti Intézetek	2
Fasiszta Művelődési Intézet	3
Dante-Aleghieri Egyesület	2
Frontharcosok Országos Szövetsége	45
Hadirokkantak Országos Szövetsége	30
Nemzeti Centrum	8
Flotta Egyesület, Gyarmatügyi Intézet, Szövetkezeti Intézet, Takarékpénztárak, Részvénytársaságok, Meliorációs Intézet, Touring Club, Olimpiai Bizottság, Opera Nazionale Dopolavoro (iskolán kívüli népművelés) egyenként	
1—1, összesen.....	9

Összesen: 200

B) *A fasiszta Nagy Tanács az így ajánlott jelöltek közül szabadon választja a képviselőket és a szükség szerint az eléje terjesztett jegyzéken kívül állókat is figyelembe veszi, hogy a tudomány, irodalom, művészet, politika és katonaság köréből olyanokat, akiket az ajánlásoknál mellőztek, pótlólag felvegyen.* Az így kijelölt képviselők névjegyzékét, amelyen a fasiszta jelvény szerepel, a hivatalos lap, a Gazzetta Ufficiale közli.

C) *A hivatalos lapban történt közléstől számított harmadik vasárnap következik a szavazás hivatalos szavazólapokkal.* Ezen a szavazáson a választók csak arról dönthetnek, *elfogadják-e* a képviselők előterjesztett névsorát, *vagy nem.*

Ez az olasz képviselőválasztás és ajánlás rendszerének rövid ismertetése, amiből kitűnik, hogy *magyar alkotmányos alaptörvényeink szellemétől és rendelkezéseitől merőben idegen, úgy hogy bármilyen utánzásának még a gondolata ellen is tiltakozni kell.*

Olaszországgal egyidejűleg említjük a kis **San Marino köztársaságot**, amelynek Nagy Tanácsa, a *Generale Consiglio Principe* a középkor, de mindenesetre 1652 óta egyesíti magában a törvényhozó és végrehajtó hatalmat. Két elnökén kívül, akik a *Capitani Reggenti* nevet viselik és akiket hathónaponként választanak, ez a Nagy Tanács 58 választott tagból áll. *30 választó ajánlhat egy-egy listát, amely legfeljebb 58 jelölt nevét tartalmazhatja.*

Belgiumban 100 aláírás kell a jelöléshez, de csak egy kerületben lehet fellépni

Belgiumban 21 nappal a választás előtt kell minden választókerület székhelyén a választási főirodában, amelynek elnöke az elsőfokú bíróság elnöke, az elnöknél vagy az elnököt helyettesítő bírónál az ajánlásokat *100 választó hitelesített aláírásával benyújtani*. Minden listán legfeljebb annyi jelöltet lehet ajánlani, ahány képviselőt az illető kerületben választanak. A jelölteknek nyilatkozatot kell tenni, azonkívül három meghatalmazottat és egy választási tanút és annak helyettesét nevezik meg. *A pótképviselők részére*, akiknek száma nem múlhatja felül a képviselőjelöltek számát, legfeljebb azonban hat lehet, *külön listát kell benyújtani*. Érdekes intézkedése a belga törvénynek, hogy *ugyanabban a választókerületben senkisé sem szerepelhet több, mint egy listán, de ugyanakkor lehet külön képviselőjelölt és külön pótképviselőjelölt is*. Mindenki csak egy kerületben léphet fel, de ugyanakkor lehet a parlament egyik háza részére képviselőjelölt, vagy pótképviselőjelölt egy választókerületben és másrésről pótképviselőjelölt a parlament másik kamarája részére ugyanabban a kerületben és pótképviselőjelölt az egyik, vagy másik kamara részére egy másik kerületben.

Az ajánlásokat a választási iroda bírálja felül, de *nem dönthet a jelölt választhatósága felett*. A jelölőlisták benyújtói, vagy egyes jelöltek is panasszal élhetnek bizonyos jelölések ellen a választási irodához. A választási iroda számozott sorrendben közli a végleges jelölő listákat. A listákat csak az egyes tartományok határain belül lehet összekapcsolni.

Hollandiában és Luxemburgban 25 választó 20 jelöltet ajánlhat

Hollandiában egy bizonyos napon kell az ajánlásokat benyújtani és ez a nap többnyire május utolsóelőtti keddje. Az ajánlásokat a választókerület választási főirodájának elnöke, aki a törvény értelmében a választókerület székhelyének polgármestere, veszi át. *Az ajánlásokat legalább 25 választónak kell aláírni és azok legfeljebb 20 jelölt nevét tartalmazhatják*. A benyújtással egyidejűleg meghatalmazottat és annak helyettesét is meg kell nevezni, aki a listakapcsolás bejelentésére jogosult. A választási főiroda, amelynek elnöke a polgármester, 4 tagját és 3 póttagját pedig a királyné

nevezi ki 4—4 esztendőre, *a benyújtás napját követő nyolc napon belül dönt az ajánlás elfogadásáról.* A választási iroda döntése ellen bármelyik jelölt felszólalással élhet a tartománygyűlés bizottságánál (Deputierten Staaten). Listakapcsolás lehetséges, de minden lista csak egy listakapcsolásban vehet részt és *ugyanabban a választókerületben benyújtott listák nem vehetnek részt a listakapcsolásban.* (Hollandiában az egész ország egyetlen egy választókerületet alkot, a tulajdonképeni választókerületek pedig csak a jelöltek ajánlására és a szavazásra szolgáló területrészek.)

Luxemburgban az ajánlást a választókerület székhelyén a békebírónál kell 25 választó aláírásával benyújtani és legfeljebb annyi jelöltet lehet ajánlani, ahány képviselőt az illető választókerület választ. Az ajánlás benyújtásával egyidejűleg meghatalmazottat kell megnevezni, aki a kézbesített iratok átvételére jogosult.

Svájcban elég 15 választó ajánlása és egy jelöltet két listán is lehet ajánlani

Svájcban az egyes kantonok kormányánál 20 nappal a választás előtt kell az ajánlást benyújtani. Egy-egy listán legfeljebb annyi jelöltet ajánlhatnak, ahány képviselőt kell választani. *Ugyanazt a jelöltet kétszer is lehet ajánlani, de nem többször.* Az ajánlást a választókerületben lakó *15 választónak kell aláírni.* Az ajánlók egyidejűleg a megbízottat és annak helyettesét is megnevezik. A jelöltnek nem kell nyilatkozatot kiállítani, hogy megválasztása esetén a mandátumot elfogadja, ha azonban legalább 16 nappal a választás előtt egy jelölt írásbeli nyilatkozatot ad arról, hogy a választást elhárítja, nevét hivatalból törlik. *A kantoni kormány kizáróan formális szempontból vizsgálja felül az ajánlást.* Listák összekapcsolása csak a listákat ajánlók, vagy a meghatalmazottak egybehangzó nyilatkozata alapján lehetséges legkésőbb a választást megelőző 13. napig. *A kantoni kormány az egyes ajánlott listákat beérkezésük sorrendje szerint megszámozva teszi közzé. Panasszal a kantoni kormányhoz kell fordulni.*

Norvégiában vidéken 50, városban 100 választó ajánlása szükséges

Norvégiában, mint már említettük, a képviselőjelölést külön törvény szabályozza. A norvég jelölési rendszert mindenekelőtt az jellemzi, hogy *a norvég törvényhozás védi a párt elnevezést, vagyis monopóliumot biztosít a pártcégér részére.* A norvég parlament, a *Storting* választásáról szóló törvény, amely 1920 december 17-én kelt és amelyet az alkotmányos alaptörvény egyes szakaszainak megváltoztatása után azóta már négy ízben módosítottak, (1923, 1924, 1925 és 1930) 11. szakasz így hangzik:

„Egy párt, amely bizonyos pártelnevezéssel megszervezte magát, vezetősége által a pártelnevezést bejelentheti az illetékes

minisztériumnak, amely feltéve, hogy a bejelentés megfelelő módon történt, haladéktalanul közli azt a norvég hivatalos lapban.

Ha ilyen bejelentés megtörtént, más párt nem használhatja sem a már bejelentett pártelnevezést, sem olyan elnevezést, amit össze lehet vele téveszteni, kivéve, hogyha az a párt, amely először vette fel az illető elnevezést, a minisztériummal közölte, hogy a pártot feloszlatták, vagy nevét megváltoztatták. Egy párt elnevezése abban az esetben is felszabadul, ha az illető párt két egymásután következő választáson egyetlen egy választókerületben sem állított listát. Azt is nyomban közzé kell tenni, ha egy pártelnevezés megszűnik.”

A magyar politikai életben az elmúlt esztendőök során többször volt rá eset, hogy egy bizonyos pártéhoz hasonló elnevezéssel alakultak újabb pártok. Elég, ha utalunk a *második nemzetgyűlési* választásra, amelyen *hasonló elnevezéssel* a következő pártok vettek részt:

Keresztény kiscgazda, földműves és polgári párt (Bethlen),
 Keresztény nemzeti egység pártja (Huszár K.),
 Keresztény nemzeti egyesülés pártja (Haller I.),
 Keresztény nemzeti, földműves és polgári párt (Andrássy),
 Független kiscgazda, földműves és polgári párt (Rassay),
 Független és 48-as kiscgazdapárt (Szakács A.).

A norvég választásra az ajánlásokat a választókerületi hatóság elnökénél kell benyújtani és az ajánlásnak tartalmazni kell a pártelnevezés megjelölését, a jelölő listát annyi jelölttel, ahány képviselőt az illető kerületben választanak, továbbá még 6 jelölről. *Vidéki választókerületek részére 50, városi választókerületek részére pedig 100 választó aláírása szükséges.* Olyan párt jelölőlistájához, amely monopolisztikusan használhatja elnevezését, csak a párt kerületi szervezetének ajánlása szükséges és amennyiben az illető választókerületben nincs megfelelő pártszervezete, a párt központi vezetőségének kell a listát ajánlani. A jelölő lista benyújtásával egyidejűleg *meg kell nevezni egy meghatalmazottat és annak helyettesét, továbbá a bizalmi testületet, amely az ajánlók sorából 10 választót, mint rendes és három választót, mint póttagot foglal magában.* Ha a bizalmi testületet nem nevezték meg, akkor az első 10 ajánlót kell a bizalmi testület rendes, a következő hármat pedig a bizalmi testület póttagjainak tekinteni. A pártvezetőség által benyújtott ajánlatoknál a pártvezetőség szerepel mint bizalmi testület. *A bizalmi testületnek jogában áll, hogy az ajánlást visszavonja. Listakapcsolás* lehetséges, s az erre vonatkozó nyilatkozatot az egyes jelölőlisták ajánlói és amennyiben olyan pártokról van szó, amelyek egyedül használhatják a pártelnevezést, az illetékes pártvezetőség teszi meg. A benyújtott ajánlásokat a választókerületi hatóság bírálja felül és közli.

Norvégiában a pártok jelölógyűléseire államköltségen utaznak a résztvevők

A norvégiai Storting-választásoknál a *jelölésekről* szóló törvény *nyolc szakaszból áll* és igen érdekes rendelkezései vannak.

Címe: *Az 1920 december 17-én kelt törvény a Storting-választásokra szóló jelölésekről.*

1. §. „Hogyha egy olyan párt, amely a Storting-választásokról szóló törvény 11. §-a értelmében jelentkezésével a pártelnevezés használatára megszerezte a kizárólagossági jogot, a jelen törvény szabályaival egybehangzó módon a Storting-jelöltek kiválasztására jelölógyűlést tart, a gyűlés résztvevőinek az állampénztár terhére olyan utazási és költségmentézésre van igényük, amilyen a szónokokat megilleti.

A jelen törvény szabályainak figyelembe nem vétele egyetlen egy esetben sem vonja maga után a jelölés érvénytelenítését/

2. §. „A választókerületi jelölógyűlést a kerületi pártvezetőség, vagy ha ilyen nincs, a párt központi vezetősége hívja egybe. A pártvezetőség gondoskodik arról, hogy az egyes járások választókerületei megbízottainak az 5. §-ban leírt választása kellő időben történjék meg és hogy a megbízottakat a jelölógyűlés megtartásáról értesítsék.

A jelölógyűlést olyan megfelelő helyen tartják, amit a vezetőség a járási főnök beleegyezésével vagy hogyha a választókerület több járásterületén fekszik, az illetékes minisztérium beleegyezésével választ ki. A gyűlés a 3. és 4., továbbá a 7. §-okban említett megbízottakból áll.

Két, vagy több pártnak jelölógyűlései az érdekelt pártvezetőségek javaslatára elhatározhatják, hogy összeülnek és közösen tartják meg a jelölést. Amennyiben a jelölógyűlés tanácskozásait elhalasztják, akkor a halasztás idejére a résztvevők költségeit nem térítik meg az államkasszából. Az államkassza nem fedezi olyan utazások költségeit, amelyeket ilyen határozat folytán kell megtenni.

A gyűlés tanácskozásairól könyvet kell vezetni, amelybe azoknak a nejeit kell feljegyezni, akik a gyűlésen résztvesznek. A megbízottak meghatalmazásukat felmutatják. A hozott határozatokat a gyűlésről vezetett könyvbe a szavazatszámokkal együtt bevezetik.

A gyűlésről vezetett könyvnek egy másolatát a bemutatott meghatalmazások eredeti példányaival megküldik az illetékes járási főnöknek. Ha a választókerület több járás területén fekszik, akkor az iratokat annak a járási főnöknek küldik meg, amelynek kerületében a gyűlést tartották.

A jelölógyűlés által elhatározott jelölés végérvényes, kivéve, hogyha a parit ügyvitelével egybehangzó módon a párt szavazásra jogosult tagjai közvetlenül döntenek és ebben az esetben ennek a szavazásnak eredménye pótolja a jelölógyűlés határozatát.

Az ilyen szavazásról szóló jelentést az illetékes pártszervezet közli a járási főnökkel.”

A törvény 3. §-a kimondja, hogy a jelölógyűlésen a megbízottak száma a legutóbbi Storting-választáson az illető pártra esett szavazatokhoz igazodik: 20—100 választóig 1, 100—1500-ig minden meg-

kezdet 200 után 1, 1500—6000-ig minden megkezdett 300 után 1, 6000-nél magasabb számok esetén minden megkezdett 500 után 1. A többi szakasz (4—8. §§.) a megbizottak választásának módjáról intézkedik.

Dániában egynél több kerületben senki sem léphet fel

A dán ajánlási rendszer véleményem szerint indokolatlan előnyben részesíti azokat a pártokat, amelyek a parlamentben máiképviseletet kaptak. A pártok listája alapján az ajánlásokat azok a pártok, amelyeknek a parlamentben (Folketing) már voltak képviselői, *a párt elnöke útján közvetlenül a belügyminiszternek nyújtják be, viszont új pártok listáját legkésőbb tíz nappal a választás előtt 10.000 választónak az ajánlásával szintén a belügyminiszterhez kell benyújtani.* A pártok által benyújtott listákat a belügyminiszter teszi közzé. Csak azoknak a pártoknak ajánlását veszik figyelembe, amelyek legalább egy jelölő kerületben (minden választókerületnek annyi jelölő kerülete van, ahány képviselőt az illető választókerület választ) állítanak jelölteket és azokat legalább 25 és legfeljebb 50 választó, mint jótálló ajánlja. Az egyes jelölő kerületekben *a jelölteket a választás napját megelőző hétköznapon este 10 óráig lehet ajánlani.* Az ajánlásnál szükséges a jelölt megnevezése és nyilatkozata, az őt ajánló választók megnevezése, a párt megjelölése, amelyhez a jelölt csatlakozik, vagy amely a jelölést támogatni óhajtja, vagy pedig ennek híján nyilatkozat arról, hogy az illető jelölt pártonkívüli marad. A jelölő kerületek választási hatósága, amely a jelölő kerülethez tartozó községek eljárásának képviselőiből áll, akiket a községi eljárások saját tagjaik sorából választanak, *nem kívánhatja a jelölttől, hogy választhatóságát bizonyítsa és még abban az esetben sem tagadhatja meg a jelöltséget, hogyha a jelöltség ellen szóló bizonyítékokat szerez.* A mandátum érvényességéről *csak a képviselőház dönthet.*

A választókerületek részére a pártok a választást megelőző ötödik nap este 10 óráig megjelölhetik (de nem kell okvetlenül megjelölniök) azt a sorrendet, amely szerint a reájuk eső szavazatokat az egyes jelöltek között szétosztani óhajtják. Ez a rendelkezés arra vonatkozik, hogy Dániában az arányos képviseleti rendszer alapján *a választók egyes jelöltekre szavaznak ugyan, de a mandátumok szétosztásánál a jelöltekre eső szavazatok számán kívül figyelembe kell venni azt a sorrendet is, amit a pártok megállapítottak.*

A dán választási törvény *a legszigorúbban tiltja az egynél több jelöltséget.* Senkisem lehet egynél több kerületben jelölt, vagy nem lehet több pártnak jelöltje, sőt nem lehet egyik kerületben valamelyik párt jelöltje, a másikban pedig pártonkívüli jelölt. Az ilyen jelöltre eső választás érvénytelen.

Finnország már a jelölésnél biztosítja a nemzeti szempontok védelmét

Finnországban a választási törvény az ajánlóknak testületét ismeri el. Az egyes listákat, amelyen legfeljebb három jelöltet és egy pót jelöltet ajánlhatnak, legalább 50 választónak kell ajánlani. Ezek az ajánlók alkotják a törvény által elismert „választói testületet”. A választói testület megbízottja, akinek aláírását hitelesíteni kell, felelős azért, hogy a lista ajánlói sajátkezüleg irták azt alá, valóban választók, az ajánlott jelöltek pedig hajlandók a képviselői mandátumot vállalni. A választói testületnek meg kell jelölni azt a célt, amelyet szolgálni óhajt, vagy pedig bizonyos kérdésekben le kell szögezni álláspontját. Az ajánlásban nem vehet részt olyan választói testület, amelynek jelölő listáján olyan nevek szerepelnek, akiket nem lehet megválasztani.

Az 1930. évi választójogi novella értelmében ugyanis nem választható az, aki olyan szervezetnek a tagja, amelynek az a célja, hogy Finnország politikai rendszerét vagy társadalmi rendjét erőszakosan felborítsa, vagy aki akár közvetlenül, vagy akár közvetve ilyen aktivitást támogat, vagy aki az elmúlt három esztendő alatt ilyen szervezet érdekében aktivitást fejtett ki, vagy bármilyen módon támogatta azt.

Igen eredeti a finn választási törvénynek a listakapcsolásról szóló része. Két, vagy több választói testület ugyanis a listakapcsolás bejelentése által választási szövetséget köthet, de a választási szövetség jelöltjeinek száma nem lehet nagyobb, mint ahány képviselőt az illető választókerületben választanak. *Egy választói testület csak egy választási szövetségben szerepelhet.* Az ajánlott listákat a választókerület központi bizottsága bírálja felül és *a jelölést abban az esetben utasíthatja vissza, hogyha olyat jelölnek, aki nem választható, vagy pedig ha a választói testületet törvénytelenül alakították meg.* Ha valamelyik képviselőjelöltnek a jelöltségét azért utafíttják vissza, mert a választójogi novella értelmében nem választható, ez ellen a közigazgatási bírósághoz lehet fellebbezni.

A finn választójogi törvényhozás tehát igen egyszerűen biztosítja — még pedig már a jelölés idején — a nemzeti szempontok védelmét. Hasonló intézkedést tartalmaz az észt választójogi törvényhozás.

Észtországban már öt választópolgár ajánlhat egy jelölt-listát

Észtországban az egyes választókerületek részére a jelöltek listáját az országgyűlési választás főbizottságánál, amelynek elnöke az országgyűlés elnöke, kell benyújtani. A jelöltek listáját, amelyen legalább öt, de legfeljebb 20 jelöltet lehet ajánlani, legalább öt választópolgár hitelesített aláírásával kell ellátni és ugyanakkor egy megbízottat kell megnevezni. Amennyiben az ajánlók nem ajánlanak legalább öt jelöltet, a listát nem fogadják el. Ha pedig 20-nál több jelölt neve szerepel az ajánlólistán, a felesleges számúakat törlik.

Ugyanazt a jelöltei ugyanabban a választókerületben nem lehet több listán is ajánlani és egyáltalában nem lehet háromnál több választókerületben fellépni. Az észt választójogi törvény az állami rend védelméről szóló 1925. évi törvény értelmében (R. T. Nr. 29/30, 1925) igen fontos tiltó rendelkezést tartalmaz, amit éppen ezért szószerint idézünk:

Két súlyos szakasz az állami rend védelmére

46. §. *„Ajánlólistát nem nyújthat be a polgároknak olyan szervezete vagy csoportja, amelynek célja:*

1. az észt köztársaság alaptörvényei által megállapított *állami rend, vagy a fennálló társadalmi rend erőszakos megváltoztatása;*

2. az észt köztársaság önállóságának megsemmisítése, vagy a köztársaság egyes részeinek átengedése, vagy

3. az észt köztársaság önállóságát tagadó propaganda folytatása.”

47. §. *„Ha a választás után bebizonyosodik, hogy egy szervezet, vagy a polgároknak egy csoportja, amelynek jelölőlistáján az országgyűlésre képviselőket választottak, az előző szakaszban megnevezett célokat tűzte ki, vagy működésében azoknak megvalósítására törekedett és ezért a törvényes rend alapján feloszlatták, az országgyűlés az ilyen listát határozatilag megsemmisíti azokra a jelöltekre nézve, akik az országgyűlésen még nem foglalták el helyüket. Az országgyűlés éppen így érvénytelennek jelenthet ki egy listát azokra a jelöltekre nézve, akik az országgyűlésre még nem vonultak be, hogyha ezen a listán választott országgyűlési tagoknak legalább fele ellen a büntetőtörvénykönyvbe ütköző bűncselekmények miatt (itt következik a paragrafusok felsorolása) bűnvádi eljárás indult és az országgyűlés beleegyezésével azokat őrizetbe vették.”*

Az észt törvényhozás tehát egy fokkal még jobban biztosítja a nemzeti szempontok védelmét, mint a finn törvényhozás, amely csak a jelöléseket korlátozza a nemzeti megbízhatóság szempontjából, viszont Észtországban szükség esetén a már megválasztott képviselők megválasztását is érvényteleníteni lehet, ha nemzetellenes bűncselekményeket követtek el.

A listakapcsolás lehetséges, de egy és ugyanazon lista csak egyetlenegy listakapcsolásban vehet részt, ami az egész ország területére vonatkozik.

Az észt választási törvény is védi a pártelnevezéseket. Ha egy listát bizonyos nyilvántartott pártszervezet elnevezésével ellátva nyújtottak be, ennek a pártszervezetnek módjában áll, hogy legkésőbb 25 nappal a választás előtt a választási főbizottságnak, amelynek elnök-e az országgyűlés elnöke, tudomására hozza, hogy a benyújtott listák közül melyiknek tiltja meg a pártelnevezés használatát. Éppen ezért a központi pártszervezeteknek joga van arra, hogy a választási főbizottságtól a benyújtott listákra vonatkozó

összes adatokat megkapják. Ha valamelyik központi pártszervezet megtiltja a párt elnevezésének használatát, az illető benyújtott listáról ezt a pártelnevezést hivatalosan törlik.

Választási biztosíték tartja vissza az ön jelölteket Észtorszáiban

Az észti választási törvény szigorúan rendelkezik a választási biztosítékról is. *A listák benyújtójának 500 észti korona (kb. 550 német birodalmi márka) biztosítékot kell letétbe helyezni. Amennyiben az egyes listák listakapcsolásban vesznek részt, az említett választási biztosíték az egész listakapcsolásra is vonatkozik. A biztosíték elvész és nem fizetik vissza, hogyha az illető lista vagy listakapcsolás egyetlen egy képviselői mandátumot sem tudott szerezni. Az ajánlólisták elfogadásáról egyébként a választási főbizottság határoz, amelynek határozata ellen öt napon belül fellebbezésnek van helye az állami törvényszék közigazgatási részéhez, amely viszont öt napon belül dönt.*

Lettorszáiban 100 aláírás és 1100 pengő biztosíték kell egy lista ajánlásához

Lettorszáiban a listákat 100 választó aláírásával a választókerületi bizottság előtt kell benyújtani, de nem lehet több jelöltet ajánlani, mint ahány mandátum az illető választókerületre esik. Az egyes listák bizalmijai szavazati jog nélkül részt vesznek a választási bizottság ülésein. A választási biztosíték 1000 lat (kb. 807 német birodalmi márka = 1100 P), ami csak abban az esetben vész el, ha az illető lista egyetlen egy kerületben sem kap mandátumot. A listakapcsolásban, amely arra a célra szolgál, hogy a maradék szavazatokat az ország területén értékesíteni lehessen, minden választókerületből egy-egy listával lehet részt venni. A listakapcsolásra vonatkozó nyilatkozatot legalább hét nappal a választás előtt kell megtenni és a nyilatkozat aláíróinak előre meg kell állapodni abban, hogy listakapcsolás esetén az egyes jelölteket milyen sorrend szerint illeti meg mandátum.

Litvániában még nincs új parlament

Litvániában a seimas-t még 1927 áprilisában feloszlatta Wol-demaras diktátor, 1928 május 25-én új alkotmányt kapott az ország, amelynek értelmében majd új választási törvény alapján kell kiírni a választásokat. Mindezideig még nincs új választási törvény.

A Memel-vidéken, amely tudvalevően önkormányzatot élvez, a tartománygyűlés részére az ajánlásokat három héttel a választás előtt kell 20 választó aláírásával a választókerületi bizottságnál benyújtani. Az egyes ajánlólistákon nem lehet több név, mint az illető választókerületre eső képviselői létszám másfélszerese. Érdekes,

hogy az ajánlólistán sem a párt, sem a frakció elnevezését nem kell feltüntetni. A választókerületi bizottság csak formális szempontból bírálja felül az ajánlást. Listakapcsolás lehetséges.

Lengyelországban már 30, illetve 40 nappal a választás előtt kell az ajánlásokat benyújtani

A lengyelországi ajánlási rendszer hasonlítható talán még leginkább össze a magyar ajánlási rendszerrel. *Lengyelországban a választókerületek listáira az ajánlást a választás előtt 30 nappal kell benyújtani* és legfeljebb kétszerannyi jelölt neve lehet rajta, mint ahány képviselőt az illető választókerület választ. *Egy-egy ajánlólistát legalább 650 választónak kell aláírni.* Egyidejűleg a megbízottat is meg kell nevezni és *ha egy másik lista megbízottja kifogásolja a pártelnevezés használatát, ahhoz az illető párt vezetőjének beleegyezése szükséges.* Az ajánlást a választókerületi bizottság elnöke, aki mindig bíró, vizsgálja felül.

Az országos listákra 40 nappal a választás előtt kell az ajánlásokat benyújtani a választási főbiztosnál, akit a legfelsőbb bíróság hármasként jelölése alapján a miniszterelnök javaslatára az államfő nevez ki. *Az országos lista ajánlásához az előző szejm, vagyis képviselőház legalább öt tagjának ajánlása, vagy két választókerületből egyenként 500—500, összesen 1000 választó ajánlása szükséges.* Az országos listán legfeljebb 100 jelölt neve szerepelhet és szükséges az egyes választókerületek jelöltjeinek a nyilatkozata, amelyben hozzájárulnak ahhoz, hogy listájukat az országos listával hozzák összeköttetésbe.

Ausztriában 100 választó ajánlása szükséges

A bennünket környező államok parlamentáris választójoga — kivéve a jugoszláv választási törvényt, amelynek eredetéhez alkotmányos szempontból szó férhet — azt bizonyítja, hogy *a képviselők ajánlása csak formalitás. Sehol sem igyekeznek már eleve megnehezíteni a képviselőjelöltek fellépését,* hiszen már száz, sőt Romániában 20 választó ajánlása is elegendő ahhoz, hogy egy-egy képviselőjelölt felvehesse a küzdelmet.

Ausztriában három héttel a választások előtt kell a választási hatóságnál, amelynek elnöke a választókerület székhelyének polgármestere, a jelöléseket 100 választó ajánlásával benyújtani. Egy-egy listán legfeljebb kétszerannyi jelöltet lehet ajánlani, mint ahány képviselőt választanak és ugyanakkor a meghatalmazottat is meg kell nevezni. Az ajánlók aláírását és a jelöltek választhatóságát a kerületi választási hatóság vizsgálja felül. *Azokat a listákat, amelyeket 100-nál kevesebb választó ajánl, érvényteleneknek nyilvánítja, a 'nem választható jelöltek neveit pedig törli.* Az így törölt, elhunyt, vagy visszalépett jelöltek helyére *a pótlásokat a lista megbízottja saját aláírásával egyedül végzi.* Az osztrák választási törvénynek ez a valóban praktikus rendelkezése megszívlelésreméltó, mert végtelenül meggyorsítja az ajánlási eljárást.

Csehszlovákiában 100 nem érdekelt választó aláírása elegendő

Csehszlovákiában legkésőbb 16 nappal a választás előtt nyújtják be az ajánlásokat a választókerületi bizottságnál. *Az egyes listákat legalább 100 választónak kell ajánlani, de az érdekelt jelölt aláírása érvénytelen.* Egy-egy listán legfeljebb annyi jelöltet lehet ajánlani, mint ahány képviselőt választanak és a meghatalmazottat is meg kell nevezni. A jelölteknek nyilatkozatot kell adni a jelölés elfogadásáról, a nemzetiségről, amelyhez tartozónak magukat vallják, továbbá arról, hogy *sem más listán, sem más kerületben nem jelöltek.* A jelöltek aláírását két tanúval kell igazolni. A választás előtt legkésőbb 14 nappal a választók jegyzékének sokszorosítására fordított költség felét mint előleget kell letenni. *Az a párt, amelyik a választáson nem kap mandátumot, köteles a sokszorosítási költség másik felét is megfizetni,* győzelem esetén azonban az állam viseli ezt a költséget. Az ajánlásokat a választási bizottság elnöke, akit a belügyminiszter nevez ki, vizsgálja felül, de a döntés a bizottságot illeti meg, amelynek 10—12 tagját és ugyanannyi póttagját a választáson résztvevő pártok megbízottai közül a belügyminiszter nevezi ki. A központi választási bizottság összetétele hasonló az egyes választókerületek választási bizottságaiéhoz: elnöke a belügyminiszter által megbízott hivatalnok, tagjai pedig a pártok által delegált megbízottak sorából a belügyminiszter által kinevezettek, de a többi bizalmi is részt vehet a tanácskozásokon szavazati jog nélkül. Ez a bizottság 14 nappal a választás előtt ül össze, hogy véglegesen felülbírálja az ajánlott listákat. *A bizottság elnöke felszólítja azoknak a listáknak megbízottait, amelyeknek pártelnevezése hasonló, vagy könnyen összetéveszthető, hogy 24 órán belül egyezzenek meg, különben a bizottság maga határoz.* Ugyancsak a központi bizottság elnöke felszólítja azoknak a listáknak megbízottait is, amelyeknek elnevezése egymástól különbözik, de minden valószínűség szerint egy és ugyanazon párthoz tartoznak, hogy 24 órán belül azonos címet válasszanak, különben az egyes listákat, mint külön pártlistákat fogják tekinteni. A listák sorrendjét sorshúzással állapítják meg és legkésőbb 10 nappal a választás előtt a hivatalos lapban közlik.

Romániában 20 választó hitelesített aláírása szükséges a jelöléshez

Romániában az ajánlásokat az egész ország területére illetékes választási főbizottságnak kell benyújtani. *Az egyes választókerületek legalább 20—20 választójának bíróilag, vagy közjegyzőileg hitelesített aláírásával* minden listán legfeljebb annyi jelöltet lehet állítani, ahány képviselő az illető választókerületre esik. Legalább 20 nappal a választás előtt kell megnevezni *az illető lista választási delét is a választási főbizottság által közzétett jelek közül.* A szavazólapok nyomtatási költségeinek fedezésére bizonyos összeget kell

befizetni. *Egy jelölt legfeljebb négy választókerületben léphet fel.* Az ajánlásokat formai szempontból a választási főbizottság nyomban a benyújtásnál felülbírálja.

A román választójogi törvény különleges alkotása a *választási jelek: geometriai jelek*, amelyeket a választási bizottság tervez és közöl a hivatalos lap útján. Az egyes politikai pártok, vagy csoportok ezek közül választanak a maguk számára jelet, amit az egész ország területén (vagy csak egy bizonyos választókerületben) használnak. *Ez a választási jel az illető párt, vagy csoport tulajdona marad.* Amennyiben két csoport kérte ugyanazt a jelet, a döntésnél a kérelem benyújtásának időpontja számít, vagyis az a csoport kapja meg a kért jelet, amely előbb terjesztette be kérését. A szervezett politikai pártok központi vezetősége az egyes választókerületek hatóságaival közli azoknak a személyeknek nevét, akik egyedül illetékesek arra, hogy a választókerület területén a párt választási jelét kizárólag használhassák.

Bulgáriában öt írni-olvasni tudó választó hitelesített aláírása kell a jelöléshez

Bulgáriában az egyes választókerületek részére az ajánlólistákat a választókerület székhelyén öt írni-olvasni tudó választó hitelesített aláírásával együtt kell a békebíróknál benyújtani. Ugyanakkor meg kell jelölni a párt elnevezését, a szavazólap színét (mert Bulgáriában nem hivatalos szavazólapokat használnak, amelyek a kerületi és az országos listák jelöltjeinek nevét tartalmazzák) és *legfeljebb két jelölttel lehet többet ajánlani, mint ahány képviselőt az illető választókerület választ.* Az országos listára az ajánlást a szófiai járásbírósnál nyújtják be. *Az országos lista, amelyet 10 írni és olvasni tudó választó ajánlhat, annyi jelölt nevét tartalmazhatja, ahány képviselőt az országos lista alapján választanak.* Ezenkívül szükséges annak a pártnak hozzájárulása, amelynek színét a lista viseli. *Az országos listán szerepelhetnek olyan jelöltek is, akiket valamelyik választókerület listáján már jelöltek, de minden párt csak egy országos listát ajánlhat.* Az ajánlások elbírálása az országos listákon kezdődik. A szófiai járásbírósg az elfogadott országos listákat *közli a vidéki járásbírósgokkal és a békebírákkal.* Az egyes békebírák csak ezután bírálják felül a kerületi listákat és döntenek minden eltérésben, ami az egyes választókerületekben létrejött választási szövetségek és az országos lista között, valamint a szavazólapok színe miatt felmerülhet. Hogyha több párt kíván hasonlószerű szavazólapot, az a párt jogosult bizonyos színű szavazólapra, amely először jelentette be igényét, kivéve, hogyha a szófiai járásbírósgtól jelentkezésekor azt a jogot nem nyerte, hogy valamennyi választókerületben hasonló színű szavazólapot használhasson. A választókerületekben egyes csoportok között a szavazólapok színe miatt felmerült ellentétek esetén a pártvezetőség dönt.

Görögországban 12 választó ajánlhat képviselőket

Görögországban legalább 16 nappal a választás előtt az elsőfolyamodású bíróságnál kell benyújtani az ajánlásokat, *legalább 12 választónak aláírásával*. A pártok egyéni jelöltjeit és a pártok listáit a pártvezér, vagy a pártvezetőség vagy a párt külön megbízottja nyújtja be. Pártonkívüli jelöltek önmaguk jelentkeznek. *A görög választási törvény is védi a pártelnevezést* és a pártjelvényt, amit a pártvezér, vagy a pártvezetőség a semmitőszéknél bejelent, hogy az ország egész területén egységesen használható legyen. *A párt nevét és jelvényeit csak a párt jelöltjei használhatják*. A pártonkívüli, önálló jelöltek, akik saját maguk teszik meg a bejelentést, hasonló jogot élveznek. Nagyon érdekes és valóban utánzásraméltó rendelkezése a görög választási törvénynek az, amely *tiltja a vallásos jelképek (tehát a kereszt), a nemzeti színek, vagy más hasonló 'különös tiszteletben részesülő tárgyak használatát a választásokon*. A pártelnevezés és a pártjelek körül felmerülő ellentétekben a semmitőszék elnökéből, alelnökéből és a főállamügyészből álló bizottság dönt. Az ajánlásokat kizárólag formai szempontból az elsőfolyamodású bíróság vizsgálja felül.

*

Albániában 15 választó aláírása és 100 arany frank befizetése az ajánlás kellékei.

A monacói parlament tagjait a fejedelem nevezi ki

A monacói fejedelem két évvel ezelőtt felfüggesztette a kis ország alkotmányát, amit azóta sem állított teljesen helyre. A monacói parlamentet az úgynevezett Nemzeti Tanács (*Conseil national*), most az *Assemblée monégasque* pótolja, amelynek 15 tagját a fejedelem nevezi ki. Ezt az érdekes okmányt, amit talán máshol irigyelnek, egész terjedelmében közlöm.

1249. szám.

Mi, II. Lajos Isten kegyelméből Monaco szuverén fejedelme 1931 november 5-én kelt 1248. számú Rendeletünk alapján elrendeljük a következőket:

I. szakasz. A monacói Assemblée tagjaivá kineveztetnek a következő urak: *Aurégia Louis*, védőügyvéd, a Nemzeti Tanács volt tagja, volt helyettes polgármester; *Ballerio Charles*, építész, a Nemzeti Tanács volt tagja; *Blot Auguste*, birtokos, a Nemzeti Tanács volt tagja; *Bonaventure Félix*, védőügyvéd, a *Isemzei* Tanács volt tagja, volt helyettes polgármester; *Crovetto Arthur*, elektromos mérnök, a Nemzeti Tanács volt tagja; *Crovetto Etienne*, kereskedő, a Nemzeti Tanács volt alelnöke, volt helyettes polgármester; *Curti Marius*, a Fürdőtársaság útbiztosza; *Eymín Alexandre*, közjegyző, a községi tanács volt tagja; *Fontana Michel*, vállalkozó, a Nemzeti Tanács volt alelnöke, a községi tanács volt tagja; *Gastaud Théophile*, a kórház adminisztrátora, a Nemzeti Tanács volt alelnöke, volt helyettes polgármester; *Morchisio Róbert*, mérnök; *Médecin alexandre*, vállalkozó, volt polgármester, a községi tanács volt tagja; *Médecin Julién* okleveles építész; *Noghés Antony*, az automobil meetin-

gek vezérbiztosa; *Settimo Auŭuste*, közjegyző, a Nemzeti, Tanács volt tagja,

77 szakasz *Alexandre Eymŭn* ur kinevezetik a monacói Assemblée elnökévé és *Alexandre Médecin* úr alelnökké.

7/7. szakasz. Államtikárunkat, az Igazságügyi szolgálat Igazgatóját és Államminiszterünket megbízzuk — saját hatáskörükben — jelen Rendeletünk kihirdetésével és végrehajtásával.

Kelt maxchais-i kastélyunkban, 1931 november 5-én.

A fejedelem nevében:

Fr. Roussel s. k.,
államtikár.

Lajos s. k.”

A 15 monacói előkelőség” közül *hárman* még a *különös kinevezés* napján visszautasították a „parlament”i tagságot.- Az 124.8. számú Rendelet, aminek alapján a kinevezés megtörtént, a *sajtó nyilvánosságáról* sem feledkezett meg: „Az Assemblée tanácskozásainak nyilvánosságát az államminiszter jóváhagyásával készült beszámolók közlése a *Journal de Monaco-han* (Hivatalos lap) biztosítja.” (Ilyen „tökéletes” parlamentnek csak hasonlóan „tökéletes” lehet a hírszolgálat is. És talán Monaco határain túl is akadnak, akik követésre méltónak ítélik, legalább — *a sajtószakaszt! A szerző megjegyzése.*)

Kisebbségi képviselet és arányosválasztás

Az arányos képviselet abc-je

Az arányos képviseleti rendszerrel kapcsolatos problémák fejtegetése előtt a kisebbségi képviselet alapelveit és az arányos képviseleti rendszer abc-jét kell ismertetnem.

Az arányos képviseleti rendszer tudvalevően arra törekszik, hogy *az egyes politikai pártok erejét a megválasztott képviselők számában tökéletesen kifejezésre juttassa*, vagyis minden egyes pártot annyi képviselő képviseljen, amennyi az illető pártra leadott szavazatok arányában megilleti. *Az arányos képviseleti rendszer eszméjét már a francia forradalom előtt felvetették francia földön.* (Az általános választójog elvét azonban először Angliában proklamálták, *Cromwell katonatanácsában.*) *Borda*, az Académie des Sciences tagja, 1781-ben kartársai részére memorandumot készített, amelyben azt javasolta, hogy az akadémia tagjait úgynevezett *vote gradué* (fokozatos szavazat) útján válasszák: minden szavazólapnak az összes jelöltek nevét kell feltüntetni, még pedig a szavazó által megállapítandó elsőbbségi sorrendben, úgyhogy a legutolsó helyen szereplő jelöltre csak egy szavazat esik, az utolsóelőttire kettő stb. A francia forradalom idején *Mirabeau* képviselte azt a gondolatot, hogy *a törvényhozó testület a nemzetnek hü tükre legyen.* *Condorcet* 1793-ban a *Convention Nationale* (nemzeti konvent) elé terjesztett alkotmánytervezetében azt indítványozta, hogy az Assemblée Primaire elnökségeit úgy válasszák, hogy egy választási menetben a szavazatok többsége legyen elegendő a megválasztáshoz. Minden

egyedül csak két személy nevét írhatja a szavazólapra, akárhány tagból álljon is a megválasztandó elnökség. *Francois Arago* 1842-ben, tehát Lajos Fülöp király uralkodása idején azt ajánlotta, hogy a képviselőket az egész ország válassza, még pedig úgy, hogy — ha a megválasztandó képviselők száma 500, a választóké pedig 500.000 — azt a polgártársat, aki 1000 szavazatot gyűjtött, Franciaország megválasztott képviselőjének jelentsék ki.

Csak elavult felfogás szerint dönt a szavazatok többsége

Mindez természetesen csak tapogatózás volt az arányos képviseleti rendszer irányában. Régebben a nyilvános testületek, tehát nemcsak a parlamentek, hanem az autonómiák, kamarák választásánál az a felfogás volt irányadó, hogy a szavazatok többsége a döntő. A többség a kisebbséget még abban az esetben is teljesen mellőzte, hogyha a többség és a kisebbség között a különbség mindössze egy szavazaton múlt.

A XIX. század közepén történt az első kísérlet arra, hogy ezen a visszasságon segítsenek és a kisebbséget is megfelelő képviselethez juttassák. A legismertebb rendszerek, amelyek ezt a célt szolgálták és amelyeket a különböző országokban bevezettek, a következők:

I. A szavazatok leadásának korlátolt rendszere. (*Le scrutin de liste avec vote limité.*) Ez igen egyszerű rendszer, amelyet az jellemez, hogy minden választó a képviselőjelölteknek csak egyik részére adhatja szavazatát. Így pl., ha három képviselőt kell választani, csak kettőre, négyre vagy ötnél, csak háromra stb. Az eredményt úgy állapítják meg, hogy összeadják az egyes kerületekben leadott szavazatokat és azokat jelentik ki megválasztott képviselőknek, akik a legtöbb szavazatot kapták. Így választják ma is a képviselőket *Spanyolországban*, Most 63 választókerületben 2—18 képviselőt választanak. *Ott, ahol 2—5 képviselőt kell választani, a szavazók mindig sokkal kevesebb jelöltre szavazhatnak, ahol 6—10 a képviselők száma, kettővel kevesebbre, 11—15 képviselőnél hárommal, 15-nél több képviselő választása esetén négyvel kevesebbre.*

Így választották a *portugáliai képviselőket*, *Pennsylvania* (Egyesült Államok) a megyei választásokon alkalmazta, *Braziliában* is alkalmazták a képviselőválasztáson. *Olaszországban* ezt a rendszert használták az országgyűlési választásokon 1882-től 1893-ig. *Angliában* az 1867. évi választási törvény azokban a választókerületekben írta elő a választásnak ezt a módját, ahol három képviselőt kell választani. *Svájc* egyes kantonaiban is így választottak.

Ez a választási rendszer tulajdonképpen igen *Önkényes eredményre* vezet, mert hiszen a választás kiírása előtt nem lehet megállapítani, hogy milyen lesz az arány a többség és a kisebbség között, a választásnak pedig éppen az a célja, hogy eredményéből megállapítható legyen a többség és a kisebbség viszonya.

II. A szavazatok halmozásának rendszere. (*Vote cumulatif.*) Minden választó annyi szavazatot adhat egy jelöltre, ahány képviselőt az illető választókerületben választani kell. Ha tehát hat kép-

viselőt kell egy választókerületben megválasztani, a választó tetszése szerint vagy hat jelöltre adja szavazatát, vagy egy jelöltre adhat hat szavazatot, vagy egy jelöltre három szavazatot és három másik jelöltre egy-egy szavazatot. Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy olyan kisebbség, amely biztos abban, hogy például a választók egyötöd-része támogatja, abban a választókerületben, ahol öt képviselőt választanak, egy képviselőjelöltjét biztosan meg tudja választatni.

Olyan választókerületben, ahol hat képviselőt kell választani és *A* pártnak 25.000 szavazója, *B* pártnak pedig 15.000 szavazója van, világos, hogyha az *A* párt lajstromára a többségi rendszer alapján szavaznak, *A* párt kapja mind a hat mandátumot. Viszont, ha *B* párt hat jelölt helyett csak három jelöltet állít és $6 \times 15.000 = 90.000$ szavazatát erre a három jelöltre koncentrálja, a jelöltek egyenként 30.000 szavazatot kapnak, az *A* párt pedig, amelynek mind a hat jelöltjére szavaztak, egyenként csak 25.000 szavazatot tudott jelöltjei részére biztosítani, úgyhogy a *B* párt három megválasztott képviselője mellett csak három mandátumot tud szerezni, noha szavazóinak száma sokkal nagyobb volt, mint a *B* párt szavazóié. Ha azonban az *A* párt ugyanazzal a taktikával élt volna, mint a *B* párt és a rendelkezésre álló 6×25.000 szavazatot nem hat jelöltre, hanem csak négy jelöltre koncentrálna volna, azok egyenként átlag 37.500 szavazathoz jutottak volna és így négy mandátumot tudtak volna biztosítani.

Az I. és II. alatt ismertetett rendszerek kombinációja a **szavazatok korlátolt halmozásának rendszere**. (*Le système de la liste fractionnaire ou du vote limité cumulatif.*) Ez a rendszer, amilyen bizarr, épp olyan önkényes, *Severin de la Chapelle* (francia) munkája, aki egész sereg nyomtatványban dicsőítette rendszerét, de tudomásunk szerint *soha nem alkalmazták sehol*. A szavazás úgy történik, hogy egy listára kell szavazni és a relatív többség, amennyiben a választók legalább egynegyed részének megfelelő szavazatból áll, elegendő. A kis választókerületekben csak egy név áll a szavazólapokon, de legalább két képviselőt kell választani. A többi választókerületben a szavazólapokon annyi név lehet, amennyi a megválasztandó képviselő számának fele -f 1. A szavazatokat ezenkívül lehet egy, vagy több jelölt nevére halmozni. A szavazatok megszámlálásánál összeadják az egyes jelöltekre esett szavazatokat és azokat tekintik megválasztottaknak, akik a legtöbb szavazatot kapták. Időközi választást csak abban az esetben tartanak, ha legalább három mandátum megüresedik és a három érdekelt választókerületet a választás idejére egyesítik.

III. Az arányos képviseleti rendszer. (*Verhältniswahl, Repräsentation Proportionnelle, Proportional Representation* stb.) Az arányos választási rendszerek tengelye a *választási eredmény megállapításának módja*. Ezen fordul meg, hogy az arányos választási rendszer mennyiben felel meg a gyakorlatiasság követelményeinek és hogy lehetőleg igazságos-e? A képviselet akkor arányos, ha a választók különböző csoportjai az általuk leadott szavazatok számának arányában jutnak képviselőhöz, és pedig *bármelyik csoport*

ugyanannyi szavazatszám mellett kap egy-egy mandátumot. A kisebbségi képviselőt eredetileg abban állt, hogy a többség mellett a kisebbség is kapott képviselőt. Ezzel szemben az *arányos választási rendszer minden egyes párt részére a reá eső szavazatok arányának megfelelően biztosít képviselőt.* Az egyes pártok képviselője csak abban az esetben nevezhető arányosnak, hogyha a megválasztandó képviselők száma a leadott szavazatok számához úgy viszonylik, mint az egyes pártok, vagy csoportok képviselőinek száma az illető pártra, vagy csoportra eső szavazatok számához.

Háromféle lista lehetséges

Az arányos választási rendszeren belül *a listák minősége szerint háromféle rendszert lehet megkülönböztetni*, és pedig:

a) *a kötött listák rendszerét*, az úgynevezett *kötött lajstromos rendszert*, amidőn az ajánló-listát nem lehet megváltoztatni (ilyen például a magyar arányos képviselői rendszer, a német, az osztrák, a csehszlovák, a román stb.);

b) *a szabad listák rendszerét*, vagy a szabad lajstromos rendszert (ilyen a norvég, finn, lett, görög stb. arányos választás);

c) *a kapcsolt listák rendszerét.*

A kötött lajstromos rendszerben csak az ajánlók által jelölt listára lehet szavazni, a listán pedig nem lehet változtatást eszközölni. A szavazók által a lajstromon tett változtatásokat figyelmen kívül kell hagyni, mert *a lajstromok összeállítása az egyes ajánló csoportoknak (pártvezetőségeknek) kizárólagos joga.* A pártvezetőségek akaratával szemben az egyes választók nem kifogásolhatják sem azt, hogy a pártvezetőség kiket vesz fel a lajstromra, sem pedig azt, hogy az egyes jelöltek sorrendjét miképpen állapította meg. Az egyes pártokat a reájuk eső szavazatok arányában, az egyes jelölteket pedig pártonként a lajstromon feltüntetett sorrend szerint illeti meg a képviselői megbízatás.

Egyes jelöltre adott szavazat is először az illető lista javára szól

A szabad lajstromos rendszernél a választónak jogában áll, hogy a lajstromokon változtatásokat eszközöljön, vagy különböző lajstromokon előforduló jelöltekre szavazzon. Azt az eljárást, amidőn egy lajstromos kerület szavazójának, aki annyi szavazatot adhat le, ahány képviselőt az illető választókerületben választani kell, módjában áll, hogy különböző lajstromokban szereplő jelöltekre szavazzon, *panachage-nek* nevezik. Ennél a rendszernél az egyes jelöltekre leadott szavazatokat külön-külön számlálják meg, de *az egyes jelöltekre leadott szavazat először annak a listának számít, amelyen a jelölt neve áll.* A mandátumok szétosztásánál a listán belül az egyes jelöltekre leadott szavazatok száma adja meg a sorrendet. A szabad lajstromos rendszer ismeri azt az eljárást is, hogy olyan jelöltekre is lehet szavazni, akik nem szerepelnek semmiféle listán (az

úgynevezett pártonkívüliek vagy „vadak”: Wilde) és minden egyes ilyen jelölt magábanálló külön listának számít.

A *kapcsolt listák rendszere* a szabad lajstromos rendszer egyik változata. Két, vagy több párt, amely a választásban külön lajstrommal vesz részt, a választás előtt megegyezésre lép és a választás vezetőségének bejelenti, hogy lajstromait egyesíteni kívánja. Ebben az esetben az egyesített (kapcsolt) lajstromok a mandátumok szétosztásánál egy lajstromnak tekintetnek és az arra eső mandátumokat a kapcsolt lajstromok között szavazataik arányában külön osztják szét.

Matematikai rendszerek a mandátumok elosztására

A listás rendszereknél a mandátumok szétosztására *különböző matematikai módok* állnak rendelkezésre. Ezek a következők:

1. A legnagyobb maradékok rendszere. Az egyes listákra leadott szavazatok összegét osztják a betöltendő mandátumok számával + 1-gyel. A hányadost, amennyiben törtszám, a legközelebbi magasabb egész számra egészítik ki és így kapják meg az arányossági számot, a *quotienst*. Minden listára annyi mandátum jut, ahányszor az arányossági szám a listára leadott szavazatok számában foglaltatik. *Amennyiben az első szétosztás után marad még mandátum, azt vagy a legerősebb listának, vagy pedig annak a listának adják, amelynek osztási maradéka a legnagyobb. Innen kapta ez a rendszer nevét.*

A legnagyobb maradékrendszer lényegét a következő példán világíthatjuk meg: Mondjuk, hogy egy választókerületben kilenc mandátumot kell szétosztani és az illető kerületben öt listát ajánlottak, amelyekre a következő számú szavazatot esett:

A-lista	kapott	5100	szavazatot
B-lista	„	4800	
C-lista	„	3600	
D-lista	„	2160	
E-lista	„	1500	

Leadtak összesen: 17160 szavazatot.

A választási hányadost (quotienst) úgy kapjuk, ha 17.160-at osztjuk $9 + 1 = 10$ -ze! Az eredmény: 1716.'

Minden egyes listára annyi mandátum jut, ahányszor 1716 a listára adott szavazatok számában foglaltatik:

A-listánál:	$5100:1716 = 2$,	maradék	1668
B-listánál:	$4800:1716 = 2$,	„	1368
C-listánál:	$3600:1716 = 2$,	„	168
D-listánál:	$2160:1716 = 1$,	„	444
E-listánál:	$1500:1716 = 0$,	„	1500

Ebből látható, hogy az *első szétosztásnál összesen 7 mandátum sorsa dőlt el*, és pedig A-lista 2, B-lista 2, C-lista 2 és D-lista 1 man-

dátumot kapott. A még hátralévő két mandátumot az a két lista kapja, amelyiknél az osztási maradék a legnagyobb volt, nevezetesen A-lista (maradék 1668) és E-lista (maradék 1500). Végeredményben tehát a mandátumokat az egyes listák, vagyis pártok közül a következő pártok kapják:

A-listára	jut	$2 + 1 = 3$	mandátum
B-listára	„	$2 = 2$	„
C-listára	„	$2 = 2$	„
D-listára	„	$1 = 1$	„
E-listára	„	$0 + 1 = 1$	„

összesen: 9 mandátum

2. **A Hagenbach—Bischoff-féle rendszert** hasonlónevű bázeli tanárról nevezték el. Ezzel a számítási móddal a mandátumok szétosztása úgy történik, hogy az összes szavazatok számát szintén a mandátumok számával + 1-gyel osztják és az egész számra kiegészített hányadossal osztják azután az egyes listákra eső szavazatok számát. Minden listára annyi mandátum jut, ahányszor ez a hányados a listára leadott szavazatok számában foglaltatik. Amennyiben még maradnak szétosztásra váró mandátumok, azokat a következőképpen osztják szét: Mindenekelőtt a listákra eső szavazatok számát elosztják a rájuk esett mandátumok számával + 1-gyel. Az a lista, amelyik az újabb osztás után a legnagyobb hányadost adja, kap még egy mandátumot. Ezt a szétosztási műveletet addig ismétlik, amíg az összes mandátumokat nem osztották szét.

Az előző példán a Hagenbach-Bischoff-féle számítási módot így mutathatjuk be: A hányadost ugyanúgy kapjuk, mint a legnagyobb maradékok rendszerében, vagyis a leadott összes szavazatok számát, 1716-ot osztjuk a mandátumok számával, + 1-gyel, azaz $9 + 1 = 10$ -zel és így kapjuk a választási hányadost.

$$17.160: (9 + 1) = 10 = 1716$$

A-listánál	5100:1716	=	2
B-listánál	4800:1716	=	2
C-listánál	3600:1716	=	2
IVlistánál	2160:1716	=	1
E-listánál	1500:1716	=	0

Összesen: 7 mandátum

A kilenc mandátumból az első szétosztásnál hét mandátum sorsa dőlt el, a nyolcadili mandátum elhelyezése a következőképpen történik:

A-listánál	5100		$(2 + 1 = 3) = 1700$
B-listánál	4800		$(2 + 1 = 3) = 1600$
C-listánál	3600		$(2 + 1 = 3) = 1200$
I) -listánál	2160		$(1 + 1 = 2) = 1080$
E-listánál	1500		$(0 + 1 = 1) = 1500$

A legnagyobb hányadost az A-lista adta, a *nyolcadik mandátum tehát az A-listát illeti meg*. A kilencedik mandátumot így helyezik el:

A-listánál 5100: $(3 + 1 \Rightarrow) 4 = 1275$
 B-listánál 4800: $(2 + 1 \Rightarrow) 3 = 1600$
 B-listánál 3600: $(2 - f 1 \Rightarrow) 3 = 1200$
 D-listánál 2160: $(1 + 1 \Rightarrow) 2 = 1080$
 E-listánál 1500: $(0 + 1 \Rightarrow) 1 = 1500$

A legnagyobb hányadost a B-lista adta, tehát megkapta a *kilencedik mandátumot*.

3. A D'Hondt-féle rendszer *Vidor D'Hondt* genti (Belgium) tanár után kapta nevét. Ennek a szétosztási módnak az a lényege, hogy az egyes listákra eső szavazatokat egymásután 1-gyel, 2-vel, 3-mal stb. osztják. Az így kapott hányadosok közül kiválasztjuk a legmagasabb hányadosokat, és pedig annyit, ahány mandátumot kell szétosztani. *A legnagyobb hányadosok sorrendje adja meg az egyes listákra eső mandátumokat.*

	O s z t v a			A mandátumok száma
	1-gyel	2-vel	3-mal	
A	5100(1)	2550(4)	1700(8)	3
B	4800(2)	2400(5)	1600(9)	3
C	3600(3)	1800(7)	1200	2
D	2160(6)	1080	720	1
E	1500	750	500	0

Összesen 9 mandátum

Az első mandátumot az A-lista kapta, mert itt van a legnagyobb választási hányados: 5100, az utána következő mandátumot a második legnagyobb hányadossal, 4800-zal a I?-lista kapta, a harmadikat pedig (3600-zal) a C-lista. Mivel a legközelebbi legmagasabb hányados 2550 az .4-listára esett, a negyedik mandátum az 4-listát illeti, az ötödik (2400-zal) a B-listát, a legközelebbi legmagasabb hányadost, 2160-at a Z)-lista tünteti fel, így tehát ezt illeti meg a hatodik mandátum, a hetedik (1800-zal) a O-listát, a nyolcadik mandátum (1700-zal) az „4-listát, a kilencedik pedig (1600-zal) a 5-listát

A legnagyobb maradék rendszere legkedvezőbb a kis pártokra

Ha már most ezt a háromféle szétosztási módot egymással össze akarjuk hasonlítani, a következőket tapasztaljuk:

	a legnagyobb maradék	Hagenbach-Bischoff-féle		D'Hondt-féle szerinti:
		számítási mód		
A-lista	kapott	3	3	3
B-lista	„	2	3	3
C-lista	„	2	2	2
D-lista	„	1	1	1
E-lista	„	10		0 mandátumot.

A táblázatból tehát azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy *a legnagyobb maradék rendszere legkedvezőbb a kis pártokra*, mert az E-párt csak a legnagyobb maradék rendszerének elosztási módjával jutott mandátumhoz, viszont *a másik két szétosztást mód a nagy pártokat: az A- és B-pártot favorizálja.*

A *legnagyobb maradék* számítási módját ismeri a *lettországi, memelvidéki* és bizonyos formában a *magyar választójogi törvény.*

A *Hagenbach—Bischoff-féle* számítási módot a következő országok választási eljárásában alkalmazzák: *Svájc, Hollandia, Luxemburg és Ausztria.*

A *D'Hondt-féle* számítási módot, amint már könyvem előző fejezetében: *Hogyan választják európai országokban a képviselőket?* említettem, számos országban használják, és pedig a következő országokban: *Belgium, Svédország, Norvégia, Dánia, Finnország, Észtország, Lengyelország, Danzig állam, Ausztria* (a maradékszavazatok értékesítésénél), *Jugoszlávia és Bulgária.*

#

Választójogi törvényünk 98. §-a értelmében a lajstromos szavazásnál *az eredmény megállapítása a legnagyobb maradékok módszerére van alapítva* — és az arányossági számot, vagyis a hányadost úgy kapjuk, *így a leadott szavazatok számát a megválasztandó képviselők számával osztjuk.* A hányadosban szereplő törteket, ha azok y_2 -nél kisebbek, figyelmen kívül kell hagyni, viszont ha V_k -nél nagyobbak, egésznek kell számítani. Ez a számítási mód tehát részben különbözik a legnagyobb maradékok módszerének előbb ismertetett formájától. *Az osztó itt ugyanis nem a megválasztandó képviselők száma -f- 1, hanem csak a megválasztandó képviselők száma,* a törteket pedig nem minden esetben kell a legközelebbi egész számra kiegészíteni.

Budapesten alkalmazták már a D'Hondt-rendszert

A D'Hondt-féle rendszert nálunk Magyarországon az 1920. évi fővárosi törvényhatósági választáson kormányrendelettel vezették be. A székesfővárosi törvényhatósági bizottság újjáalakításáról szóló 1920: IX. t.-c. 11. §-a alapján a törvényhatósági bizottsági tagok választása az arányos képviseleti rendszer alapján közigazgatási kerületenként történik. Minden választókerületben 24 rendes és hat póttagot választottak, minden választókerületben az egyes pártokat a rájuk esett szavazatok arányában, az egyes jelölteket pedig pártontként a lajstromokon feltüntetett sorrendben illette meg a megbízás. A választási eljárás részletes szabályait a törvényben kapott felhatalmazás alapján 1920 június 14-én adta ki *Dömötör Mihály* belügyminiszter (37.488/1920. B. M. számú rendeletével). Ennek a rendeletnek 45. §-a így hangzott:

A választás eredményének megállapítása külön a törvényhatósági és külön a kerületi választmányi választásra vonatkozólag, de

mind a kettőre nézve egyaránt a következő szabályok alapján történik:

Legelőször is *azt kell megállapítani, hogy a választókerületben a leadott összes érvényes szavazatok közül az egyes lajstromokra (pártokra) hány szavazat esett.*

Azután a lajstromokra (pártokra) esett szavazatok számát osztjuk 1-gyel, 2-veí, 3-mal, 4-gyel 5-tel stb. és ezt a műveletet addig folytatjuk, amíg ilyen úton a törvényhatósági választásnál 30, a kerületi választmány választásánál pedig 24 legnagyobb számot (legnagyobb hányadost) nyerünk.

Az összes tagok (30, illetőleg 24) megválasztásának sorrendje a legnagyobb számok (legnagyobb hányadosok) nagyságának sorrendje szerint igazodik.

Minden lajstromra (pártra) annyi megválasztott tag jut, ahány ilyen legnagyobb szám van az illető lajstromra esett szavazatok számának hányadai között.

A pártok jelöltjeit a lajstromokban feltüntetett sorrend szerint illeti meg a megbízás.

Törvényhatósági választásnál a legnagyobb számok sorrendje szerint az első 24 egyén rendes, a következő hat egyén pedig pótag lesz.

*

4. Az egyetlen hányados rendszere (*nombre unique*). Ennek az a lényege, hogy minden képviselőt *előre megállapított számú szavazattal kell* megválasztani. Ha 500 képviselőt választanak és 9 millió érvényes szavazatot adtak le, minden képviselőre $9.000.000 : 500 = 18.000$ szavazat esik. Az egyes listák tehát annyi mandátumot kapnak, *ahányszor a rájuk leadott szavazatok számában ez a hányados foglaltatik.* A pártok maradékszavazatait vagy az összes választókerületekben, vagy a kerületek egy-egy csoportjában összeadják és *az egyes pártok között szétosztják.* Ez a rendszer *igen tetszetős, főleg pedig nagyon igazságos.* Németországban ezt a rendszert alkalmazták, még pedig úgy, hogy *a választási hányados előre megállapított szám (60.000) és a választókerületekre eső képviselők száma a leadott szavazatok számához igazodik.*

Az egyetlen hányados rendszerét Henri Poincaré, az elhunyt kitűnő matematikus ajánlotta Franciaországnak, mert első hallásra megérthető és a matematikában legkevésbé járta is láthatják, mennyire igazságos.

IV. A transzferálható egyes szavazat rendszere (*single transferable vote*). Ennek a rendszernek az a jellemzője, hogy a szavazó a szavazólapra annyi jelölt nevét írja, ahány képviselőt az illető kerületben választani kell. A jelöltek sorrendjét is a szavazó állapítja meg, illetve, amennyiben a lista már meghatározott sorrendben (legtöbbször abc-rendben) tartalmazza a jelöltek nevét, *ezt a sorrendet a jelöltek neve mellé írandó számjegyekkel (1., 2., 3. stb.) tetszése szerint meg változtathatja.* Az eredmény kiszámítása a következőképpen történik: A szavazók, vagyis a leadott szavazatok szá-

mát elosztják a megválasztandó képviselők számával + 1-gyel. Az így kapott hányados az *arányossági szám*, (a kvóta) azoknak a szavazatoknak száma, amelyek egy-egy jelölt megválasztásához szükségesek. A választást vezető elnök, illetve a számláló küldöttség elnöke a szavazólapokat tartalmazó borítékokat egymásután bontja fel és az elsőnek megnevezett, illetve *1-es számmal megjelölt* jelöltre eső szavazatokat megszámlálja. Amint egy jelölt eléri a megkívánt arányossági számot, megválasztottnak jelenti ki és a már megválasztott jelöltre eső többi szavazatot átruházzák a második helyen szereplő jelöltekre.

Az *átruházható egyes szavazat* egyszerűsített formája az arányos választási rendszernek. Legfeljebb azt a kifogást lehet ezzel a rendszerrel szemben felhozni, hogy *a választási eredmény kiszámítása igen képzett munkaerőket kíván*, amint ezt a mellékelt példán bemutatjuk. *Minden választónak csak egy szavazata van és ezt az egy szavazatot bizonyos feltételek mellett lehet átruházni.* Függetlenül attól, hány képviselőt (3, 4, 5 stb.) kell választani egy bizonyos választókerületben, minden egyes választónak csak egy szavazata van és ez az egy szavazat csak arra szolgál, hogy egy képviselőnek a megválasztását biztosítsa. *Amennyiben ezt a szavazatot átruházzák, az átruházás (transzferálás) mindenkoron csak úgy történik, ahogy azt a választó szavazólapján megjelölte.*

Ha egy választókerületben öt képviselőt kell választani és 50.000 választó vesz részt a szavazásban, mivel minden egyes választónak csak egy szavazata van, ez 50.000 szavazatot jelent. Az a képviselőjelölt, aki 10.000 szavazatot kap, megválasztottnak tekinthető. A választók egyötöd része tehát biztosítja a választókerület képviselőjének egyötöd részét.

Iskolapélda az átruházható egyes szavazati rendszerről

Az átruházható rendszert legjobban *egyszerű iskolapéldán* szemléltethetjük, ahol igen kis szavazatszámokat használunk a rendszer megértésének megkönnyítésére:

Egy választókerületben öt képviselőt kell választani és *az öt mandátumra kilenc jelölt pályázik. A kilenc jelölt nevét betűrendi sorrendben tünteti fel a szavazólap.* Minden jelölt neve előtt megfelelő hely áll rendelkezésre, hogy a választó szavazatát leadja. A választó 1-es számot tesz annak a jelöltnek neve mellé, akire szavazni óhajt, akit tehát a legmúltóbbnak tart arra, hogy bizalmával megajándékozza. A választó azután 2-ös számot ír annak a jelöltnek neve elé, akit csak másodsorban óhajtana képviselőjének, azután 3-ast tesz annak a jelöltnek neve elé, akit csak harmadízben óhajt és így folytathatja egész 9-ig.

Miután a szavazás véget ért, a szavazatszámláló bizottság megkezdí a szavazatok számlálását. Előrebocsátjuk, hogy az arányossági számnak, a kvótának megállapítása nem önkényes, hanem a

következő elven alapszik: Az *egy képviselőt* választó kerületben a többségi elv alapján a jelölt megválasztásához elegendő, ha a szavazatok felénél eggyel több szavazatot kap, mert 100 szavazatból 51 szavazat már biztosítja részére a többséget, hiszen 100 szavazatból csak egyetlen jelölt kaphat 51 szavazatot. A *két képviselőt* választó kerületben azok a jelöltek, akik egyenként 34 szavazatot, azaz 100-nak egyharmadánál eggyel többet kapnak, megválasztottnak tekinthetők, mert együttvéve 68 szavazatuk van és már csak 32 szavazat eshetik másra. Ugyanilyen okoskodással a *három képviselőt* választó kerületben egy képviselő megválasztásához elegendő a szavazatok egynegyed részénél 1-gyel több szavazat, a *négy képviselőt* választó kerületben elegendő az egyötödnél 1-gyel több szavazat, az *öt képviselőt* választó kerületben pedig elegendő a szavazatok egyhatod részénél eggyel több szavazat. Így magyarázhatjuk a kvóta kiszámítási módját, amely abból áll, hogy a leadott szavazatok számát osztjuk a mandátumok számával + 1-gyel és az eredményhez még egyet adunk.

A választás eredménye

Érvényes szavazatok száma: 115. Mandátumok száma: 5. A kvóta = $\frac{115}{6} + 1 = 20$

A jelöltek neve	I. számlálás	II. számlálás		III. számlálás		IV. számlálás		V. számlálás		Megválasztott képviselők választásuk sorrendjében
	Law feleslegének transzferje	Eredmény	Simon feleslegének transzferje	Eredmény	Henderson feleslegének transzferje	Eredmény	Mrs. Wintringham feleslegének transzferje	Eredmény		
Asquith	11		11	+3	14		14	+ 6	20	Asquith (4)
Astor Lady.....	16	+ 2	18		18		18	+ 2	20	Astor (3)
Banbury	12	+ 1	13		13		13		13	
Chamberlain	10	+ 7	17		17		17		17	Chamberlain (5)
Henderson	7		7		7	-7				
Law	30	+10	20		20		20		20	Law (1)
Macdonald	15		15		15	+5	20		20	Macdonald (2)
Simon	6		6	-6						
Wintringham Mrs. ...	8		8	+1	9	+1	10	-10		
Nem transzferálható szavazatok				+2	2	+1	3	+ 2	5	
Összesen..	115	—	115	—	115	—	115	—	115	—

A szavazatszámoló bizottság megkezdi a leadott szavazólapok osztályozását, még pedig abban a sorrendben, ahogy a jelöltek neve előtt az 1-es szerepel. Az eredményt **az első számlálás oszlopa** mutatja.

A szavazatszámoló bizottság elnöke most megállapítja a *kvótát*, azaz a szavazatok számának azt a minimumát, amely elegendő egy jelölt megválasztásához. A bemutatott példán ez a minimum 20 szavazatnak felel meg és ezt úgy kapták meg, hogy 115-öt (a megszámlált szavazatok összegét) elosztották 6-tal (a mandátumok szá-

mánál eggyel nagyobb számmal) és az eredményhez egyet adtak. $115: 6 = 19$ és így a kvóta $19 + 1 = 20$. A kvóta, megállapításához azért kellett 6-os osztószám, mert 115 szavazatból hat jelölt kaphatna egyenként 19 szavazatot és így nem lehetne az öt mandátumot igazságosan elosztani, viszont 115 szavazatból 20—20 szavazatot csak öt jelölt kaphat, szóval annyi jelölt, ahány képviselőt az illető választókerület választ. *Az a jelölt, aki 20 szavazatot kapott, feltétlenül megválasztottnak tekinthető.*

Mivel az első számlálásnál *Bonar Law* 30 szavazatot kapott, a szavazatszámoló bizottság elnöke megválasztott képviselőnek jelenti ki.

Most következik a **második számlálás**, amely a *Bonar Law* esetét felesleges szavazatok transzferálásából indul ki. *Bonar Law* 10 szavazattal többet kapott, mint amennyire szüksége van és ezért ezt a 10 szavazatot azoknak a jelölteknek javára lehet transzferálni akikre *Bonar Law* szavazói másodsorban adták le szavazatukat azáltal, hogy neve elé egy 2-est tettek. A *Bonar Law*ra leadott 30 szavazólap újabb átvizsgálása a következő eredményre vezetett:

Bonar Law 30 szavazólapja közül:

Lady Astor	mint második jelölt szerepel	6 szavazólapon,
Banbury	„ „ „ „	3
Chamberlain	„ „ „ „	21
		Összesen 30 szavazólap

Mivel *Bonar Law* 30 szavazata közül 10-et megtakaríthat, ez azt jelenti, hogy minden 3 szavazat közül 1-et takaríthat meg és ezért azok a jelöltek, akik *Bonar Law* szavazólapjain mint *második jelöltek* szerepelnek, annyiszor Vs szavazatot kaphatnak *Bonar Law* szavazataiból, ahányszor *Bonar Law* mellett második szavazatot kaptak, vagyis

Lady Astor	$6 \times \frac{1}{3} = 2$ szavazattal
Banbury	$3 \times \frac{1}{3} = 1$
Chamberlain	$21 \times \frac{1}{3} = 7$

gyarapíthatják saját szavazataik számát, amit az első számlálás során kaptak. Így transzferálták *Bonar Law* felesleges szavazatait azoknak a jelölteknek javára, akikre *Bonar Law* szavazói másodsorban adták le szavazatukat, midőn nevük elé 2-est tettek.

A második számlálás során egyetlen egy jelölt sem érte el a megválasztáshoz szükséges kvótát.

A **harmadik számlálás** azzal kezdődik, hogy mindenekelőtt törlik azt a jelölteit, aki a legkevesebb szavazatot kapta a szavazatok összeszámlálása során: ebben az esetben *Simont*, aki mindössze hat szavazatot kapott. *Ez a hat szavazat azonban még sem vész el*, mert azokra transzferálják, akiket *Simon* szavazói másodsorban jelöltek meg, és pedig *Asquith* kapott három ilyen szavazatot, *Mrs. Wint-ingham* pedig egyet. Ezeket teljes egészében transzferálhatják, mert hiszen *Simon* szavazatait még nem értékesítették. *Simon hat szava-*

zója közül kettő nem nyilvánított véleményt arról, hogy Simon után kű óhajt másodsorban képviselőnek és ezért ezt a két szavazatot nem lehet transferálni. Ez a két szavazat nemcsak Simon részére vészett el hanem annak a pártnak részére is, akinek rajta kívül még más jelöltje is indult és akinek javára ezeket a szavazatokat csak abban az esetben lehetne transferálni, ha Simon szavazói errenézve utasítást adtak volna.

A harmadik számlálás sem hozott eredményt, mert senki sem érte el a kvótát.

A **negyedik számlálás** ismét azzal kezdődik, hogy *azt a jelöltet, aki utolsó lett, törlik*, szavazatait azonban előzetesen transferálják, még pedig az előbb említett módon. *Henderson* hét szavazólapja közül öt szavazólapon *MacDonald* szerepel, mint másodjelölt és egy szavazólapon *Mrs. Wintringham*. A hét szavazat közül egyet nem lehet transferálni, mert az illető választó errenézve nem adott útmutatást. *A negyedik számlálás során MacDonald elérte a kvótát és megválasztott képviselőnek jelentik ki.*

Az **ötödik számlálás** ismét a legutolsó jelölt törlésével kezdődik. A reá esett 10 szavazólapon hat szavazólapon *Asquith*, két szavazólapon pedig *Lady Astor* a legközelebbi jelöltek, két szavazat nem transferálható.

Az ötödik számlálásnál először Lady Astor érte el a kvótát, azután Asquith. Lady Astornak ugyanis több szavazata volt az első számlálásnál, ezért illeti meg őt az elsőbbség. Most már csak egy mandátum kerül betöltésre és mivel *Banburynak* kevesebb szavazata van, mint *Chamberlainnek*, utóbbit kell megválasztott képviselőnek kijelenteni.

Ez az iskolapélda arra szolgált, hogy az átruházható szavazati rendszert megismertessem.

Az angol *Proportional Representation Society*, az arányos képviseleti rendszer társasága ennek a választási rendszernek népszerűsítése érdekében *1921-ben próbaválasztást rendezett.* Erre a célra számos angol lapban *próbaszavazólapokat* közölt, amelyeket meghatározott napig kitöltve kellett a társaság címére megküldeni. A próbászavazást úgy képzelte, hogy *egy választókerületben, amely 7 képviselőt választ, 15 jelöltet ajánlottak.* A próbászavazás jelöltjeit az angol alsóház népszerű képviselői sorából állították össze, még pedig 6 koalíciós képviselőt, köztük 4 *unionistát* (*Lady Astor*; *Sir Frederick Banbury*, *Austen Chamberlain* és *Bonar Law*) és 2 *liberálist* (*Winston Churchill* és *Lloyd George*), 6 *ellenzékít*, köztük 2 független liberálist (*Asquith* és *Sir Donald MacLean*) és 4 *munkáspártit* (*Miss Margaret Bondfield*, *Clynes*, *Henderson* és *Róbert Smillie*), végül 3 más képviselőt (*Botiomley*, *Lord Róbert Cecil* és *Lambert*) jelöltek. A próbászavazásra 35.714 szavazólapon érkezett vissza és azokat megszámlálták. Mivel 7 mandátumot kellett szétosztani, a kvótát úgy állapították meg, hogy 35.714-et osztották 8-cal és az eredményhez még egyet adtak, így kapták meg a kvótát, ami 4465-nek feleli meg.

Az angol *Proportional Representation Society* által kibocsátott szavazólap mintája ez volt:

P. R. próbaválasztás. 1921.

Szavazólap.

Ezen a próbaválasztáson egy választókerület részére *hét képviselőt* kell választani. A következő *15 jelöltet* ajánlották:

Elsőbbségi sorrend	A jelöltek neve
	Asquith, H. H.
	Astor, Lady
	Banbury, Sir Frederick
	Bondfield, Miss Margaret
	Bottomley, Horatio
	Cecil, Lord Róbert
	Chamberlain, I. Austen
	Churchill, Winston
	Clynes, I. R.
	George, D. Lloyd
	Henderson, Arthur
	Lambert, George
	Law, A. Bonar
	Macleane, Sir Donald
	Smillie, Róbert

Utasítás a szavazók részére.

Önnek egy szavazata van és úgy szavaz, hogy tesz

a) *1-es számot* annak a jelöltnek a neve elé, akit a *legjobban óhajt*.

Felkérjük továbbá Önt, tegyen

b) *2-es számot* az Ön által *másodiknak* választott jelölt neve elé;

c) *3-as számot* az Ön által *harmadiknak* választott jelölt neve elé;

d) *4-es számot* az Ön által *negyediknek* választott jelölt neve elé

és így tovább.

Tanácsos addig *folytatni ezt a számozást, amíg olyan jelöltekre nem akad, akik Ön előtt közömbösebbek.*

A szavazólap érvénytelenné válik, ha több mint egy jelölt neve elé teszi az 1-es számot.

Ne szavazzon X jellel.

Az első számlálásnál az eredmény a következő volt:

A jelolt neve:	Megválasztásának sorrendje:	Reá esett szavazatok száma:	Még nem transzferált felesleg
Asquith	1.	9405	4940
Lloyd George	2.	5980	1515
Smillie	3.	5640	1.175
Henderson		3485	
Cecil		2806	
Law		1929	
Bondfield		1716	
Clynes		1.606	
Bottomley		1.110	
Maclean		624	
Banbury		546	
Astor.....		284	
Chamberlain		281	
Churchill.....		151	
Lambert		151	
Nem transzferálható szavazat ..		—	
		összesen: 35.714	

A második számlálás a megválasztott jelöltek felesleges szavazatainak transzferálásával kezdődött, és pedig mindenekelőtt *Asquith* szavazatait transzferálták úgy, amint az iskolapéldán előbb bemutattam.

A 13. számlálás után ezt az eredményt kapták:
Megválasztott képviselők:

1. Asquith	4.465 (független liberális)
2. Lloyd George	4.465 (koalíciós liberális)
3. Smillie	4.465 (munkáspárt)
4. Cecil	4.465 (pártonkívüli)
5. Henderson	4.465 (munkáspárt)
6. MacLean	4.465 (független liberális)
7. Law	4.391 (koalíciós unionista)
Miss Bondfield	4.258 (nem választották meg)
Nem transzferálható	275 szavazat
	<u>Összesen: 35.714 szavazat</u>

A transzferálásnak köszönhető tehát, hogy *MacLeant*, akire mindössze 624 első szavazat esett, éppen úgy megválasztották, mint *Asquith-t*, akire a megválasztáshoz szükséges 4.465-ös kvótán kívül még 4.940 felesleges szavazat esett, amit a reászavazók utasítása szerint lehetett transzferálni.

A P. R. Society büszkén hirdette, hogy a próbaszavazás *kitűnően sikerült, mert mind a hét megválasztott képviselő* azonos számú szavazatot képvisel és 35.714 szavazat közül *csékély töredék (4.258 szavazat) maradt csak értékesítés nélkül.* A próbaszavazáson egyébként *mindössze 29, 10.000-ből tehát 8 szavazólap volt érvénytelen.*

1920 júniusában a kanadai *Manitoba* állam törvényhozása részére *Winnipeg* városban ezzel a transzferálható szavazati rendszerrel választottak 41 jelölt közül 10 képviselőt. *Számos szavasa még angolul sem tudott, mégis a szavazólapoknak csak 1-7%-a volt érvénytelen. Malta-sziget* képviselőháza részére 1921 októberében alkalmazták ezt a rendszer. A szavazólapokat három nyelven: angolul, olaszul és a máltaiak dialektusában nyomatták ki, az analfabéta szavazók száma is elég tekintélyes volt, mégis *az érvénytelen szavazólapok száma nyolc ezreléket sem tett ki. Észak-Írország* alsóháza részére az 1921. évi választáson a szavazatoknak csak 1%-a volt érvénytelen.

Az ír szabadállam ezt a rendszert alkalmazza és *Angliában* azok az egyetemi választókerületek, amelyek kettőnél több képviselőt választanak, szintén *az átruházható egyes szavazati rendszert használják.* Erre a rendszerre nagy jövő vár és ezért *külön felhívjuk rá a figyelmet.*

Mind az öt világrészen bevezették már az arányos választást

Az arányos választási rendszer elterjedéséről a következő összeállításunk ad áttekinthető képet. (A táblázatot az arányos választási rendszer bevezetésének időpontja, szerint állítottuk össze.)

Az ország neve:	A terület megnevezése:	A bevezetés éve:
<i>Dánia:</i>	Landsting (felsőház)	1855 (részben)
		1915 (teljesen)
	Helyhatósági választások	1908
	Folketing (alsóház)	1915
<i>Svájc:</i>	A kantoni tanácsok többségében 1891-től kezdve Nemzeti Tanács (a parlament alsóháza)	1918
	<i>Belgium:</i>	Helyhatósági választások
	Képviselőház.....	1899
	Szenátus	1899
	Tartományi tanácsok	1921
<i>Norvégia:</i>	Helyhatósági választások	1896 (fakultatíve)
		1919 (általánosan)
	Storting (parlament)	1919
<i>Finnország:</i>	Tartománygyűlés	1906
<i>Németország:</i>	Hamburg képviselőtestülete.....	1906
	Württembergi tartománygyűlés..	1906
	Bajor helyhatósági választások..	1908
	Alkotmányozó Nemzetgyűlés _____	1918
	Keichstag	1919
	Állami törvényhozások (tartománygyűlések)	1919-től
	Helyhatósági választások	1919-től
<i>Görögország:</i>	Képviselőház	1932

<i>Svédország:</i>	Riksdag (parlament két háza).... 1907 Tartománygyűlések Helyhatósági választások
<i>Izland:</i>	Althing (csak részben) 1915
<i>Hollandia:</i>	Képviselőház 1917 Tartománygyűlések Helyhatósági választások Felsőház 1923
<i>Ausztria:</i>	Alkotmányozó Nemzetgyűlés _____ 1918 Nemzeti Tanács (parlament) _____ 1920 Tartományi gyűlések Helyhatósági választások
<i>Anglia:</i>	Egyetemi választókerületekben az alsóházi választásokra..... 1918 Az anglikán egyház nemzetgyűlése 1919—1921-ig <i>Északírország</i> szenátusa és egye- temi választókerületei az alsó- ház részére 1920 <i>Málta</i> szenátusa (részben) és kép- viselőháza 1921
<i>Lengyelország:</i>	Alkotmányozó Nemzetgyűlés -----1919 A parlament két háza 1921
<i>Luxemburg:</i>	Képviselőház 1919 Helyhatósági választások fakultatíve
<i>Csehország:</i>	Nemzetgyűlés 1920 Szenátus 1920
<i>Észtország:</i>	Nemzetgyűlés 1920 Helyhatósági választások 1920
<i>Magyarország:</i>	Képviselőház (csak kis részben: 245 mandátum közül 46 mandá- tum betöltésére)..... 1922 (illetve 1926)
<i>Lettország:</i>	Nemzetgyűlés 1922
<i>Litvánia:</i>	Nemzetgyűlés 1922
<i>ír szabadállam:</i>	A parlament két háza 1923 Helyhatósági választások 1923

Európán kívül a többi négy világrészben is bevezették már arányos választást, amiről a következő kimutatást adjuk:

<i>Északamerikai Egyesült Államok:</i>	Sok nagy város, köztük <i>Cincinnati</i> (400.000 lakos), amelynek széleskörű önkormányzata van, bevezette az arányos választást 1915-től kezdve
<i>Canada:</i>	<i>Alberta</i> állam városi képviselőtestületében fakultatíve 1916 törvényhozása részére nagyvárosokban arányos képviselői rendszer alapján választják a képviselőket 1924

Ázsia:

	<i>British-Columbia</i> városi képviselőtestületeiben fakultatíve	1917
	<i>Saskatchewan</i> városi képviselőtestületeiben fakultatíve	1920
	<i>Manitoba</i> törvényhozásában Winnipeg város képviselői részére..	1920
	Winnipeg városi képviselőtestületében	1920
<i>Afrika:</i>	<i>Afrikai Unió</i> szenátusa	1909
	tartománygyűléseinek végrehajtóbizottsága	
	területi bizottságok városi képviselőtestületeiben fakultatíve ..	1912
	<i>Észak-Afrika</i> törvényhozó testületének végrehajtóbizottságában	1926
<i>Azsia:</i>	<i>Japán</i> képviselőháza	1925
	<i>India</i> nemzeti törvényhozása és a tartományi törvényhozások részére bizonyos választókerületekben	1919
<i>Ausztrália:</i>	<i>Ausztráliai Commonwealth</i> Tazmánia államának törvényhozásában	1896 (részben) 1907 (teljesen)
	<i>Új-Zéland</i> városi képviselőtestületében fakultatíve	1914

Az arányos képviseleti rendszer előnyei és hátrányai

Az arányos képviseleti rendszer mellett felsorakoztatható érveket sokszor igyekeznek ellensúlyozni. A közigazgatási reformról szóló javaslatot tárgyalása idején *Scitovszky Béla* belügyminiszter a képviselőház 1929. április 19-én tartott ülésén azt állította, hogy az arányos választással majdnem az összes országok csak kísérletképpen foglalkoznak:

— Különös, hogy a demokrácia hazájában, Amerikában egy-két állam kivételével egyáltalában nincs listás választási rendszer bevezetve, sőt a legnagyobb mértékben idegenkednek tőle ... Nem emelkedőben van ez a rendszer, hanem inkább hanyatlóban és még erősen vitatott ennek a rendszernek helyessége, illetőleg célszerűsége.

— Ezekután méltóztassanak megengedni — folytatta *Scitovszky Béla* belügyminiszter —, de mi helyes úton járunk, amikor a régi alap mellett maradunk és a listás választást a törvényhatóságokban és a községekben teljesen mellőzzük, mert ha kevés képviselőt kell választani, annál nagyobbak az aránytalanságok. (*Petrovác Gyula*: Igaz!) A kiegyenlítődés csak ezen felül van, ahol ezeket az aránytalanságokat valahogyan kiküszöbölni lehet. Ha

a statisztikát nézem, alig van egy-két olyan vármegye, ahol egy kerületben tízen felüli választás volna lehetséges. Ha tehát én a másik álláspontra helyezkedtem volna és lajstromos választást fogadtam volna el, az aránytalanságok kirívók lettek volna és igazságtalanság lett volna, mert nem hűen tükröztették volna vissza a választóközönség akaratát.

Az általános többségi rendszer nem tükrözi vissza a leadott szavazatokat

Scitovszky Béla belügyminiszter álláspontját a „hű visszatükröésről” igen könnyű megdönteni. A *Statisztikai Szemle* 1927 januári számában nagyon tanulságos összeállítást közölt az általános képviselőválasztások eredményéről:

1896-ban, a Bánffy-féle választáson a szabadelvűpárti jelöltekre az összes szavazatok 60.1%-a esett, viszont a megválasztott szabadelvűpárti képviselők száma az összes képviselők 70-2%-át alkotta

1901-ben, a szabadelvűpárti jelöltek az összes szavazatok 61.6%-át kapták, a megválasztott szabadelvűpárti képviselők száma pedig a képviselők teljes létszámának 67.1%-a volt;

1905-ben, a Tisza-féle választáson a szabadelvű párt tudvalevően vereséget szenvedett, jelöltjeire az összes szavazatoknak csak 37.9%-a esett és a mandátumoknak 38.5%-a lett az övé;

1906-ban, a koalíció legnagyobb pártja, a függetlenségi Kossuth-párt jelöltjei az összes szavazatok 59.9%-át szerezték és a mandátumok 61.3%-ának jutottak birtokába;

1910-ben, a munkapárti választáson a munkapárt jelöltjeire a szavazatoknak mindössze 47.0%-a esett, vagyis a kisebbség, mégis a mandátumoknak 61.7%-át kapta meg a munkapárt;

1920-ban, az első nemzetgyűlési választáson, amit a legszélesebbkörű általános, titkos és egyenlő választójog alapján írtak ki, a kisgazdapárti jelöltek a szavazatok 40.0%-át, a mandátumoknak 41.8%-át, a kereszténypárt pedig a szavazatok 35.1%-át és a mandátumok 35.6%-át szerezte. (Tény, hogy még a rossz kerületi beosztás mellett is sokkal hűségesebben tükrözte vissza a kormány többsége a választáson szerzett szavazatokat, mint az elmúlt évtizedek során, kezdve a Bánffy-féle választáson.)

1922-ben, a második nemzetgyűlési választáson az egységespárti jelöltek a szavazatok 44.3%-át kapták, viszont a mandátumoknak 57.6%-a jutott birtokukba;

1926-ban, a mai Magyarország első általános országgyűlési képviselőválasztásán az egységes párti jelöltekre a szavazatok 60.1%-a esett, a mandátumoknak pedig 69.4%-a jutott.

Hasonló volt az arány a legutóbbi általános választáson is. Ez a felsorolás azt bizonyítja, hogy az általános többségi rendszer nem tükrözi hűségesen vissza a választáson leadott szavazatok arányát. Helyesen mutatott rá Hegedűs Kálmán egységespárti országgyűlési képviselő a Magyar Szemle 1931 augusztusi számában az általános képviselőválasztásról közölt alapos tanulmányában, hogy már

Spinoza megmondotta: „*Sehol sem áll annyira távol az elmélet a gyakorlattól, mint éppen a politikában!*”

„Annál az objektivitásnál fogva — írja Hegedüs Kálmán —, amellyel e revue szellemének tartozom, kötelességemnek ítélem megállapítani, hogy *a leadott szavazatok százalékos arányszáma szerint, eltekintve a kerületi beosztástól, az egységespárt 158 mandátum helyett 111-et kapna, a keresztény gazdasági párt 36 helyett 33-at, a szabadelvű és demokrata párt hét helyett nyolcat, a szociáldemokraták 14 helyett 27-et és a Gaal Gasion párt 10 helyeit 28-at.*”

A többségi elvet egyaránt támadják tudományos körök és gyakorlati politikusok

A magyar országgyűlési képviselőválasztás eredménye egészen másképen alakult volna, ha az arányos képviseleti rendszer minden választókerületben érvényesül. Ismeretes, hogy *a mai választójogi törvény szerint az arányos választási rendszer és a kisebbségi képviselet* csakis az egynél több képviselőt választó törvényhatósági jogú városokban (Budapest székesfővároson kívül tehát a következő városokban: Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc, Pécs és Szeged) és a budapestkörnyéki választókerületben talál alkalmazást (1925: XXVI. t.-c. 13. §). *Az arányos képviseleti rendszer*, amit Magyarországon először a székesfőváros törvényhatósági bizottságának újjáalakításáról szóló 1920: IX. t.-c. honosított meg és a második nemzetgyűlési választásokról intézkedő 2200/1922. M. E. számú kormányrendelet, a Bethlen-kormány választási rendelete is alkalmazott a székesfőváros területén és a Budapest-környéki választókerületben, *valóra váltotta a hozzá fűzött reményéseket*. Önkéntelenül elismeri ezt a mai választójogi törvény általános miniszteri indokolásának következő része is: „A törvényjavaslat az egyes választókerületekben az arányos képviseleti rendszer alapján való választást kívánja meghonosítani. Ismeretes az, hogy *a többségi elven alapuló választási rendszerek már régóta központjában állnak, egyfelől a tudományos körök, más felől a gyakorlati politikusok támadásának. Igazágtalannak minősítik az említett rendszereket, egyrészt, mert a kisebbségeket a képviseletből kizárják, másrészt pedig azért, mivel még a legigazságosabb választókerületi beosztás mellett is eltolódások mutatkoznak az egyes pártoknak jutó mandátumok és az egyes pártokra esett szavazatok száma között*. Ezeknek a visszasságoknak kiküszöbölésére, vagy legalább is enyhítésére javasolják az arányos képviseleti rendszerek behozatalát.”

„Nálunk *a közhangulat* a háború után foglalt erőteljesebben állást *az arányos választás mellett*... A közóhajtásnak kívántunk eleget tenni azzal, hogy ... ebbe a törvényjavaslatba is az arányos választás szabályait vettük át. Azért szorítkoztunk éppen *erre a területre* (t. i. Budapest és Budapest környéke), mert a javaslatban alkalmazott *lajstromos arányos választási rendszernek itt van meg az*

a kedvező előfeltétele, hogy minél több legyen a választandó képviselők száma. Kevés képviselőt küldő kis kerületekben a lajstromos arányos választási rendszerek alkalmazása tudvalevően kevésbé előnyös. Mert ezeknél a rendszereknél a választási eredmény általában nem érvényesül teljes egészében, hanem a mandátumoknak az egyes pártok lajstromai között való szétosztása után a merő véletlentől függő, kisebb-nagyobb törtszámok (szavazatmaradványok) keletkeznek. A rendszernek ez a hátrányos oldala kisebb kerületek mellett sokszorozott mértékben érezteti hatását, mert *a maradék törtszámok révén sok szavazat válik értéktelenné.* Végeredményben tehát ugyanazok a fogyatékoságok állhatnak elő, mint a többségi elv alapján álló rendszereknél.”

A javaslat bizottsági tárgyalása során az arányos képviseleti rendszer szerint lajstromos szavazással választó kerületek közé felvették azokat a törvényhatósági városokat is, amelyek egynél több képviselőt választanak: nevezetesen Debrecen és Szeged 3—3, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Pécs 2—2 képviselőt. A bizottsági jelentésben foglaltak szerint *ezzel az intézkedéssel a tekintélyes kisebbségek érvényesülésének jobb lehetőségét óhajtották megnyitni azokban a városokban, ahol azelőtt legalább két választókerület lévén, a lajstromos szavazás mellett erre egyáltalán kilátásuk lehet.*

Miért nem vezették be már 1925-ben az arányos választási rendszert az egész országban?

„Felvetették azt az eszmét is, — olvassuk a miniszteri indoklásban, — hogy — *az ország területét több nagy kerületre osztva* — általában *az egész országban az arányos választási rendszert léptessük életbe.* Ezt azonban nem tartanok helyénvalónak. Nem szabad ugyanis elfelednünk azt, hogy az arányos választási rendszereknek éppen úgy megvannak a hibái, mint a többségi rendszereknek. Nem akarjuk a t. Nemzetgyűlés idejét a különböző arányos rendszereknek és azok számos különböző kombinációinak kritikai ismertetésével igénybe venni. Elég, ha ennek a kérdésnek az irodalmára utalunk, amelyből bárki meggyőződhetik arról, hogy *az egyes arányos rendszerek melleit is előállhatnak éppen olyan mérvű igazságtalanságok és ferdeségek, mint a többségi rendszereknél* (pl. a *belgiumi 1900. évi választásoknál 994.333 szavazattal rendelkező klerikális párt 86 mandátumot kapott, az 1,020.591 szavazattal rendelkező többi pártoknak 66 mandátumával szemben).*”

Ezeket írta mai választójogi törvényünk miniszteri indoklása, amely *túlságosan kényelmes álláspontot képvisel,* amidőn azt állítja, hogy az egyes arányos rendszerek mellett is előállhatnak éppoly mérvű igazságtalanságok és ferdeségek, mint a többségi rendszereknél. A mai választójogi törvény szerkesztőjével szemben *Tomcsányi Móric egyetemi tanár elfogulatlan magyarázatát teszem magamévá:*

Az arányos képviseleti rendszer csak bizonyos korlátok mellett alkalmazható helyesen

„Az arányos kisebbségi képviselet gondolata csak fenntartással helyeselhető. Ha az egész ország választóközönségét vesszük alapul, akkor elfogadhatónak tetszik, hogy e választóközönségnek kisebbségi, de mégis jelentékenyebb pártjai parlamenti képviselethez jussanak. Azt azonban már *alig lehet helyeselni, hogy ezen rendszer révén aránylag igen kicsiny s nagyszámú politikai pártok mandátumot nyerjenek.* Az ilyen megoldás már a nemzeti kollektív akaratok egységességének a rovására megy s emellett *megnehezíti a parlament munkáját és a kormányalakítás feladatát is.*”

A Pázmány Péter egyetem közjogi professzorának véleményét (Magyarország közjoga, Budapest, 1932. VII. fejezet) alátámasztják *külföldi országok törvényhozásának választási történetéből merített példák.* Kétségtelen, hogy *az arányos képviseleti rendszer csak bizonyos korlátok között alkalmazható helyesen* és éppen ezeket a korlátokat fogja tanulmányom ismertetni] De már itt jelzem, hogy a magyar választójogi törvény miniszteri indokolása *teljesen téves nyomokon jár; amidőn azt állítja, hogy kevés képviselőt választó kiskerületekben a lajstromos választási rendszer alkalmazása kevésbé előnyös és a maradék törtszámok révén sok szavazat válik értéktelenné.* Amint munkámnak ebben a fejezetében részletesen rámutatok, az arányos választási rendszer különböző külföldi országokban éppen abban az irányban fejlődik, hogy *minél jobban tökéletesítse az úgynevezett maradékszavazatok értékesítését.* Ami pedig a kevés képviselőt küldő kerületeket illeti, a legújabb német választói reform, amely a maga nemében páratlan alkotás, nem hiába ejtette el a régi választókerületi beosztást és 35 nagy választókerület helyett 162 kisebb választókerületet állított fel, mert *Németországban éppen a túlságos nagy választókerületek miatt nem bizonyult az arányos választási rendszer előnyösnek.*

Mit jelentett a lajstromos szavazás Budapesten?

Az arányos választási rendszer mellett legmeggyőzőbb érvnek *Budapest székesfőváros képviselőválasztását idézhetjük.* Budapest az 1877: XI. törvénycikk alapján *kilenc választókerületet* alkotott (minden közigazgatási kerület külön választókerület volt, kivéve a IX. és X. kerületeket, amelyek együtt alkottak egy választókerületet). A kilenc fővárosi választókerület közül hat az ország 10 legnagyobb választókerülete között volt, amint ezt munkám 49. oldalán felsoroltam. *Ezt az aránytalanságot az 1914: XV. törvénycikk szüntette meg, amidőn Budapest székesfővárost 22 választókerületre osztotta.* Még így is a budapesti választókerületekre *átlag 5882 választó* esett akkor, amidőn voltak városi választókerületek, amelyekben mindössze 1571 vagy 1909 volt a választók száma. *Ebben a 22 választókerületben csak egyetlenegyszer választottak képviselőket:* 1920-ban. az első nemzetgyűlési választás

táson, amidőn *titkos szavazással az általános többségi elv alapján kellett választani.* A szociáldemokrata párt, passzivitása folytán akkor *megválasztottak 15 keresztény párti, 6 demokratapárti és 1 baloldali pártonkívüli képviselőt.* 1922-ben már nem az általános többségi, hanem az arányos képviseleti rendszer alapján lajstromos szavazással választotta. Budapest székesfőváros a maga képviselőit és a 22 „egyes” választókerület helyett három lajstromos kerületben történt a szavazás. A három lajstromos kerületben 8 jobboldali és 17 baloldali képviselőt választottak. A jobboldali partok jelöltjei igen csekély kivétellel teljesen kibuktak volna, ha „egyes” választókerületekben állnak szemben 'baloldali jelöltekkel. akik így feltétlenül sokkal nagyobb számban jutottak volna mandátumhoz, mint az arányos képviseleti rendszer alapján, amely kétségtelenül kedvezőbb a kisebb és gyengébb pártokra. Az 1926. évi országgyűlési választáson, *már 12 jobboldali jelölt tudott Budapesten mandátumot szerezni és csak 13 baloldali jelöltet választottak meg lajstromos szavazással.*

Ha 1926-ban a régi 22 „egyes” választókerületekben az általános többségi rendszer alapján választottak volna Budapesten, az eredmény az „egyes” választókerületekben leadott szavazatok szerint így alakult volna:

I. *Keresztény párt.*

II. Pótválasztás a keresztény párt és egységes párt között.

III. Pótválasztás a keresztény párt és egységes párt között,

IV. Pótválasztás a keresztény párt és egységes párt között.

V. Pótválasztás a keresztény párt és szociáldemokrata párt között.

VI. Pótválasztás a keresztény párt és egységes párt között.

VII. Pótválasztás a demokrata párt és egységes párt között.

VIII. Pótválasztás a demokrata párt és szociáldemokrata párt között.

IX. *Demokrata párt.*

X. *Demokrata párt.*

XI. Pótválasztás a demokrata párt és szociáldemokrata párt között.

XII. *Szociáldemokrata párt.*

XIII. Pótválasztás a demokrata párt és szociáldemokrata párt között.

XIV. Pótválasztás a demokrata párt és szociáldemokrata párt között

XV. Pótválasztás a szociáldemokrata párt és keresztény párt között.

XVI. Pótválasztás a szociáldemokrata párt és keresztény párt között.

XVII. Pótválasztás a keresztény párt és egységes párt között

XVIII. Pótválasztás a szociáldemokrata párt és demokrata párt között.

XIX. Pótválasztás a szociáldemokrata párt és keresztény párt között.

XX. Pótválasztás a keresztény párt és demokrata párt között.

XXI. Pótválasztás a szociáldemokrata párt és keresztény párt között.

XXII. Pótválasztás a szociáldemokrata párt és keresztény párt között.

„Egyes” választókerületekben tehát *általános többséggel* csak 1 kereszténypárt], 2 demokratapárti és 1 szociáldemokratapárti jelöltet választottak volna meg az alapválasztáson. Ami pedig a *pótválasztásokat* illeti, 18 kerület közül csak öt választókerületben álltak volna jobboldali pártok jelöltjei egymással szemben, úgy-hogy csak ez az öt kerület lett volna a pótválasztáson „biztos” kerület a jobboldali pártok részére, *amelyek maximum hat kép-*

viselőt tudtak volna feltétlenül megválasztatni (22 közül hatot, míg az arányos képviseleti rendszer alapján 25 képviselő közül nyolc jobboldali képviselőt választott Budapest). Az általános többségi választás 22 kerületből az alapválasztáson három kerületet juttatott volna a baloldali jelölteknek, akik még öt kerületben a pótválasztáson is biztosan győztek volna, mert öt másik kerületben csak baloldali jelöltek álltak volna a pótválasztáson egymással szemben, hat másik kerületben pedig mint erősebb jelölt indultak volna és minden valószínűség szerint az alapválasztáson kibukott baloldali pártok támogatásával a pótválasztáson győznek és 22 mandátum közül 14 mandátumot biztosan megszereztek volna, de esetleg megkapták volna még azt a két mandátumot is, ahol a pótválasztáson mint gyengébb fél kerültek szembe jobboldali jelöltekkel.

Az általános többségi választás alapján „egyes” választókerületekben 22 mandátum közül a baloldal 14 (esetleg 16) mandátumot tudott volna szerezni, a jobboldal viszont csak hatot (legjobb esetben nyolcat!). Az arányos képviseleti rendszer 25 mandátum közül nyolcat juttatott a jobboldalnak és 17 mandátumot a baloldalnak. Végeredményben az arányos választás a gyengébb félnek kedvezett.

A szavazatok 41.93%-a a mandátumok 48%-át biztosította

Az 1931. évi általános választáson Budapest három lajstromos kerületében a jobboldali pártokra 120.071 szavazat esett és 13 mandátumot kaptak (szóval 25 közül a többséget), a baloldali pártokra pedig 116.964 szavazat, amivel 12 mandátumot szereztek.

A jobboldali pártok a szavazatok 58.07%-ával a mandátumok 52%-át, a baloldali pártok pedig a szavazatok 41.93%-ával a mandátumok 48%-át szerezték. A százalékos arány szerint ugyan legalább 14 mandátum (56%) illette volna meg a jobboldali pártokat, viszont a baloldalt legjobb esetben csak 11 mandátum (44%), de ez a csekély eltolódás még mindig kedvezőbb, mintha az általános többségi elv szeszélyétől függene a választás eredménye.

Az általános többségi rendszer igen gyakran egészen bizarr eredményeket hoz létre. Csak az általános többségi elv alapján tartott választás teszi lehetővé, hogy elenyésző kisebbség hozzon olyan határozatokat, amelyek kötelezőek a nagy többségre. Bizonyára nem a véletlen műve, hogy az általános többségi rendszer és (í rossz választókerületi beosztás együttesen találhatók. Egészen különös esetek fordulhatnak elő ott, ahol a rossz választókerületi beosztás még kirívóbbá teszi az általános többségi rendszer hiányait. Az 1926. évi általános képviseléválasztás eredményén — természetesen tiszta kuriózum kedvéért — szeretném észleltetni, hová vezethet a választásnak ez az elavult módja.

54.000 szavazó 8.6 millió lakosnak diktálhat törvényt

Ismeretes, hogy a magyar képviselőház házszabályai értelmében *határozatképességéhez legalább 50 képviselő jelenléte szükséges*. Ha 50 képviselő van jelen, annak a többsége (25 + 1 képviselő) már házszahályszerá határozatot hozhat, megszavazhat tehát olyan törvényjavaslatot, amely végtelenül súlyos anyagi terhekkel sújtja az adófizetőket, vagy a szokottnál messzebbmenő felhatalmazást ad a kormánynak. *Ez a 26 képviselő lehet történetesen a 26 legkisebb választókerületnek a képviselője is. A 26 legkisebb választókerületben pedig az 1926. évi általános választáson a következő volt a szavazás eredménye:*

Választókei'ület:	Választók száma:	A megválasztott képviselőkre esett szavazatok száma:
Kiszombor (X.-Szt.-Miklós)	676	451
Tompa.....	849	711
Záhony (Nagykapos)	1383	756
Komárom.....	1477	1158
Magyarbóly (Dárda)	1891	1483
Alsóhangony (Feled)	2005	1572
Szőreg (Törökkanizsa)	2162	1365
Abaújvár (Gardócbogdánv)	2168	1923
Felsőgagy (Szepsi).....	2201	1925
Drégelypalánk (Ipolvság)	2274	1783
Kismarja (Szalárd) .”.....	2368	1857
Tarpa (Beregszász).....	2373	2052
Halászi (Samarja)	2395	1878
Mosonszentjános (Nezsider)	2551	1176
Vásárosnamény (Mezőkászony)	3129	2453
Biharkeresztes	3234	1648
Nagyléta (Székelyhid)	3240	2855
Penészlek (Nagykároly).....	3317	2601
Szentgotthárd	3453	2707
Mezőcsát	3522	2761
Cigánd (Királyhelme)	3639	3217
Sarkad (Nagyszalonta)	3764	2951
Bodvaszilás (Torna)	3872	3036
Esztergom	3908	3064
Putnok	3944	\$092
Kiskundorozsma	4032	3265

összesen 26 választókerületben 69.827 választó közül 53.740 választó szavazatát képviseli 26 képviselő.

1926-ban 2,229.806 választó, kerek számban tehát 2.3 millió választó közül a 26 legkisebb választókerületben 69.827 választót, az összes választók 3-08%-át az összes képviselőknek 10.6%-a képviselte. Ez a 26 képviselő végeredményben mindössze 53.740 szavazatot képviselt, mert hiszen csak azok a jelöltek kerültek a parla-

mentbe, akikre ez az 53.740 választó szavazott, vagyis Magyarország összes választóinak 2.4%-a. Mivel a házszabályok értelmében 26 szavazattal már lehet érvényesen törvényt hozni, vagy törvényes úton a kormánynak igen széleskörű felhatalmazást adni, ez azt jelenti, hogy *kerekszámban 54.000 választó diktálhat 2.3 millió választópolgárnak és 26 képviselője útján esetleg törvényt alkothat 8-6 millió lakosnak.* (Magyarországon az 1930. évi december 31-én megtartott népszámlálás szerint ennyi volt a lakosok száma és az 1926 decemberében megválasztott képviselőház 1931 június 6-áig maradt együtt.)

Hát lehet-e hatásosabban megvilágítani a mai választási rendszer félszégén Ha valahol a földön, nálunk *sürgősen szükséges a teljesen arányos képviselői rendszer a lastromos szavazással.*

Az angol választási rendszer szilárd kormányzati többség biztosítására szolgál

Az angol választójogi mozgalomnak legfőbb problémája *a választási eljárásra* vonatkozik. Ezt pedig az úgynevezett *két-párt-rendszerről a hárompárt-rendszerre való átmenet tette aktuálissá.* Az angol közjogban az erős állami akarat megnyilvánulásának előmozdítása a legfőbb szempont és a választójognak az a feladata, hogy a parlament által lehetővé tegye erős kormányzat megvalósítását. Az alapgondolat tehát a következő: *erős többség tegye lehetővé az állami akarat tartós megvalósítását.*

Az angol többségi választási rendszer, amelyet tudvalevően két pártra alapítottak — ezért elegendő a képviselők megválasztásához relatív többség — *mindig megfelelő többséget biztosított a kormányzat részére.* Az elmúlt hat évtized során, a világháborút megelőző időkben sohasem hiányzott a parlamentben az erős kormányzati többség, amint ezt a következő összeállítás mutatja:

1874-ben konzervatív többség	46	szavazat-többséggel
1880-ban liberális	„	62	„
1885-ben liberális	„	166	„
1886-ban unionista	„	114	„
1892-ben liberális	„	40	„
1895-ben unionista	„	152	„
1900-ban unionista	„	134	„
1906-ban liberális	„	356	„
1910 (jan.) liberális	„	124	„
1910 (dec.) liberális	„	126	„

Ez a többségi választási rendszer Angliában a közvélemény fordulatának megállapítására valóságos precíziós eszköznek bizonyult, mert a szavazatoknak néhány százalékos eltolódása már jelentkezik a parlamenti rendszerben. Így például 1900-ban a konzervatívok a liberálisok felett csak 3%-os többséget szereztek és az alsóházba mégis 134 főnyi többséggel vonultak be, viszont 1906-ban a liberá-

lisok csak 15%-kal bizonyultak erősebbeknek a konzervatívoknál és ez elegendő volt arra, hogy 356 főnyi többségük legyen az alsóházban.

Az „egyes” választókerület kidomborítja a jelölt képességeit

*Ennél a választási rendszernél igen nagy a választókerületek jelentősége és ezért ragaszkodnak annyira az egy-egy képviselőt választó kerületekhez, az úgynevezett „egyes”^{1.} kerületekhez. A választókerület biztosítja a helyi pártszervezet túlsúlyát a központi pártszervezet felett. A helyi pártszervezet bizalmát élvező jelöltnek óriási az előnye a központtól ajánlott jelölttel szemben és a helyi szervezetek túlsúlya megakadályozza olyan pártklikkek alakulását, mint az Egyesült Államok pártklikkjei, ahol az államérdeket a pártérdek alá rendelik. Az „egyes” választókerület jobban kidomboríthatja a jelöltek személyi képességeit és máskülönben is a legszorosabb összekötést hozza létre a választók és a megválasztott között. Ezért érzi a képviselő is lépten-nyomon annak a szükségét, hogy⁷ minél több választójával érintkezzék személyesen. Ugyanez természetesen a jelölt kötelessége is a választás előtt. Mivel nagyobb választókerületekben lehetetlen a személyes érintkezés minden választóval, ezért vannak a képviselőnek megbízottai, akiknek viszont a választási ügynök a vezetője. A választási ügynök (*electoral agent*) intézményét a választási törvény is előírja, mert a jelöltet távol kell tartani a választás pénzügyi részének előkészítésétől. A választási ügynök többnyire a helyi pártszervezet fizetett titkára, aki azonban a beléje helyezett bizalommal nem élhet vissza, sőt 1918-ig nem is választhatták meg az alsóházba. Ez jellemezte az angol választási eljárást körülbelül a XX. század elejéig.*

A kétpárt-rendszer a század fordulóján alakult át hárompárt-rendszerre, mert a konzervatívok és liberálisok mellett megjelent a munkáspárt. Igaz ugyan, hogy már a XIX. század folyamán többször megzavarták a kétpárt-rendszert, nevezetesen Peel követői, akik a konzervatív párt többségével, a torykkal szemben a liberális párt védővámellenes álláspontját tették magukévá, majd később megzavarta Joseph Chamberlain és liberális társainak kiválása a pártból a Gladstone-féle homerule javaslat miatt. Ezek a kivált csoportok azonban beolvadtak a másik nagypártba: Peel és hívei a liberális pártba, az unionista érzésű liberálisok, Joseph Chamberlain és barátai pedig a konzervatív pártba. Az ír nacionalista párt nem veszélyeztette komolyan a kétpárt-rendszert, mert Írországból a Liberálisok helyett ők töltötték be a konzervatívok ellenzékének szerepét, az alsóházban pedig mindig a homerule-párti liberálisokkal szavaztak, végül Írország államformájának átalakulása után maradtak az alsóházból. Lloyd George 1918-ban megkísérelte, hogy koalíciós kormánya részére a három koalíciós pártból szerezzen többséget, de az 1922. évi választáson már szembekerült mind a három párt koalíció-ellenes szárnyával, mint három külön párttal és a koalíciós gondolat ezen a választáson megbukott.

A „kétpárt-rendszert” megzavarja a munkáspárt

A kétpárt-rendszert tartósan csak a munkáspárt (*Labour Party*) feltűnése zavarta meg. Az 1867. évi választójogi reform a munkások nagyrészének már megadta a szavazati jogot és 1874-ben a *Labour Representation League* 14 jelöltet állított akik közül két jelölt kapott mandátumot. A liga helyébe azután különböző szocialista csoportok léptek, amelyek közül az 1893-ban alakított *Independent Labour Party* (független angol munkáspárt) volt a legfontosabb. A párt, mint a kontinentális marxizmusnak angliai képviselője és a tisztán utilitarista szakszervezeti szövetség között 1900-ban létrejött a *Labour Representation Committee*. 1906-ban már 29 munkáspárti képviselőt választottak, akik az alsóházban mint önálló párt jelentek meg, míg addig inkább a liberális párt segédesapatainak szerepét töltötték be. *A munkáspárti képviselők száma választásról-választásra gyarapodott:*

1900:	62.698	munkáspárti adtak	le	15	jelöltre és	2	mandátumot
1906:	323.195	szavazatot	„	50	„	29	szerettek.
1910 (jan.):	505.690	„	„	78	„	40	„
1910 (dec.):	370.802	„	„	56	„	42	„
1918:	2,244.945	„	„	361	„	59	„
1922:	4,241.383	„	„	414	„	142	„
1923:	4,438.508	„	„	427	„	191	„
1924:	5,489.077	„	„	514	„	151	„
1929:	8,835.941	„	„	570	„	287	„

A harmadik párt megjelenése által a választások legnagyobb része már úgynevezett háromszögletű választás (*three cornered contests*) volt. Míg 1886-ban csak három olyan választókerületet találunk, ahol kettőnél több jelölt küzdött a mandátumért, 1918-ban már 234, 1922-ben 233, 1923-ban 253, 1924-ben 225 és 1929-ben 470 ilyen választókerületet jegyzett fel a választási statisztika. Hasonló mértékben apadt az egyhangú választások száma és 1929-ben mindössze 7 választókerület választotta meg egyhangúan képviselőit. *A -háromszögletű választások az angol többségi választási rendszert szerencsétlenné avatták.* A kétpárt-rendszer idején a leadott szavazatok többségével a képviselőjelöltek a mandátumok többségét szereztek meg, mert a megválasztott képviselő mögött mindig „abszolút” többség állt, de a hárompárt-rendszerben az angol többségi választás már felmondja a szolgálatot. Megválasztanak ugyanis olyan jelöltet, aki mögött nem a többség, hanem a kisebbség áll és *az a párt, amelynek az alsóházban a legtöbb mandátuma van, nem okvetlenül a legtöbb szavazóra támaszkodik az országban.*

A „harmadik” párt megzavarja az angol többségi rendszert

1922 óta már egyetlen egy angol választás eredménye sem tükrözi hűségesen vissza a választók állásfoglalását. Néhány kirívó esetet idézünk:

1922-ben *Bewsbury* választókerületben három jelölt között így oszlottak meg a szavazatok:

Riley, B. munkáspárti	8821
Harvey, T. E. liberális	8005
Peak, "I. konzervatív	6744

Mivel a munkáspárti jelölt megszerezte a relatív többséget, megválasztottnak jelentették ki, holott *két ellenjelöltje* együtt 14.809 szavazatot, vagyis *5988 szavazattal többet kapott, mint a megválasztott munkáspárti jelölt*, akire mindössze 8821 szavazat esett.

Huddersfield választókerületben:

Marshall, Sir A. H. liberális kapott.....	15.879 szavazatot
Hudson, J. H. munkáspárti kapott.....	15.673 „
Sykes, Sir C. nemz. liberális kapott	15.2.12 „

Marshall liberális jelöltet választották meg, pedig két ellenjelöltje 15.006 szavazattal többet kapott mint ő, vagyis Marshallnak 15.006 + 1 szavazat hiányzott az általános többséghez, hiszen mindössze 15.879 szavazat esett rá és mégis képviselő lett.

Porfsmouth Central választókerületben négy jelölt állt egymással szemben:

Privett, F. J. konzervatív	7666
Fiseher, Sir. T. nemz. liberális	7659
Bramsdon, Sir. T. liberális	7129
Gourd, A. C. munkáspárti.....	6126

Privett konzervatív jelölt csak hét szavazattal kapott, többet? mint az utána következő ellenjelöltje és 13.248 + 1 szavazat hiányzott az általános többséghez, mégis megválasztották.

Még a leadott szavazatok fele sem kell egy mandátumhoz

Nem kevesebb, mint 174 „egyes” választókerületben és három olyan kerületben, amely két-két képviselőt választ, a *választók kisebbsége választott képviselőt és ilyenformán kerek számban az alsóház mandátumainak egyharmadrészét a szerencsés jelölt a választáson leadott szavazatoknak felénél is kevesebb szavazattal szerezte meg.* (De nem ez a kisebbség képviselője!)

Ilyen körülmények között természetesen a választások országos eredménye is hasonló képet mutat, mint az egyes választókerületekben. *A leadott szavazatoknak igen csekély többsége elegendő arra, hogy egy párt részére igen erős többséget biztosítson:*

1895-ben a konzervatív párt az összes választókerületekben csak 117.473 szavazattöbbséget szerzett, mégis 152 főnyi többsége volt az alsóházban;

1910 decemberében a liberálisok 355.945 szavazattöbbséggel 126 főnyi többséget tudtak maguknak biztosítani.

1918-ban a liberálisok és a konzervatívok koalíciója 421 olyan választókerületben, ahol választási küzdelem folyt, 4,644.347 sza-

vazatot kapott a koalíció javára és ugyanakkor 3,387.070 szavazatot adtak le az ellenzéki jelöltekre (munkáspárti, független liberális stb.). A 421 mandátum közül a koalíció 360-at, az ellenzék pedig csak 61-et tudott szerezni. *Arányos választás mellett a koalícióra csak 243 mandátum esett volna, az ellenzék pedig 61 mandátum helyett 178 mandátumot tudott volna megszerezni.*

Itt közlünk *négy táblázatot arról, hogy az 1922., 1923., 1924. és 1929. évi választáson, leszámítva az egyetemi választókerületeket és azokat a kerületeket, ahol egyhangú volt a választás, hány szavazat esett az egyes pártokra, hány mandátumot kaptak (zárójelben közöljük az egyhangú mandátumokkal együtt összes mandátumaik számát), majd az arányos választás esetén reájuk eső mandátumok számát és végül azt az adatot, hogy *egy-egy mandátumra hány szavazat esik:**

	Szavazók száma	Mandátumok (zárójelben az egyhangúakkal)	A leadott szavazatok arányában hány mandátum esnék	Egy mandátumra esik szavazat
1922.				
Konzervatívok	5,582.437	302 (347)	215	18.500
Munkáspártiak	4,241.383	138 (142)	164	30.800
Liberálisok	2,516.287	52 (53)	97	48.400
Nemzeti liberálisok	1,673.240	53 (61)	65	31.600
Pártonkívüliek	380.281	11 (12)	15	34.000
	14,393.628	556 (615)	556	átlagosan 25.000
1923.				
Konzervatívok	5,538.824	223 (258)	214	25.900
Munkáspártiak	4,438.508	188 (191)	173	25.700
Liberálisok	4,311.147	148 (159)	168	29.100
Pártonkívüliek	260.042	6 (7)	10	26.000
	14,548.521	565 (615)	565	átlagosan 25.700
1924.				
Konzervatívok	7,854.523	403 (419)	275	19.500
Munkáspártiak	5,489.077	142 (151)	192	38.600
Liberálisok	2,928.747	34 (40)	103	86.700
Pártonkívüliek	367.932	4 (5)	13	27.900
	16,640.279	583 (615)	583	átlagosan 28.600
1929.				
Konzervatívok	8,658.729	256 (260)	232	34.000
Munkáspártiak	8,385.941	288 (288)	225	29.000
Liberálisok	5,309.606	59 (59)	143	90.000
Mások	293.886	5 (8)	8	58.700
	22,648.162	608 (615)	608	átlagosan 36.000

A közölt táblázatokból kitűnik, hogy a *konzervatív párt 1922-ben és 1924-ben könnyen szerezte meg a mandátumok többségét,*

holott egyáltalán nem kapta meg a szavazatok többségét, viszont az 1929. évi választáson, ahol egy párt sem szerzett többséget, a munkáspárt csak a választási rendszernek köszönhetően, hogy a legtöbb mandátumot kapta, holott figyelembevéve a szavazatok arányát, a konzervatív pártot illette volna meg a legtöbb mandátum.

Az 1929. évi választáson 615 mandátumért 1760 jelölt pályázott, közülük 509 konzervatívparti, 570 munkáspárti és 513 liberálisparti jelölt. A többségi rendszer alapján a liberálisok 84 mandátummal kevesebbet szereztek, mint ahány öket a rájuk eső szavazatok arányában megillette volna, viszont a munkáspárt 63 mandátummal többet kapott, mint amennyi a szavazatok arányában rá esett. A munkáspárt, amelyre 8,385.941-en szavaztak, 32 mandátummal kapott többet, mint a konzervatív párt, amelyre összesen 8,658.729 szavazatot esett, tehát 272.788 szavazattal több, mint a munkáspártra. Csak a többségi rendszer alkalmazásának köszönhető, hogy 8,385.941 választó szabja meg a kormány politikájának irányát a konzervatívok és liberálisok 14 milliónál is több szavazatot képviselő többségével szemben.

De nemcsak ez az angol választási rendszernek nagy hiánya, hanem a választókerületek különböző nagysága is. Így például a romfordi (Essex) választókerület 125.754 választója ugyanúgy egy képviselőt választ, mint a durhami kerület 27.211 választója. London grófság területén belül *Lewisham* (East) a legnépesebb választókerület, amelynek 1931-ben 82.606 választója volt, viszont a legkisebb, *Bethnal Green* (South West) mindössze 27.895 választót számlált.

Walesben 574.225 szavazatra 25 mandátum, 289.369-re pedig csak 1 jutott

Érdekesek a *Wales* választókerületeire vonatkozó adatok. Itt az 1929. évi választáson a munkáspárt 25, a liberálisok 10, a konzervatívok pedig egy mandátumot kaptak. *Wales választókerületeiben összesen 1,310.939 szavazatot adtak le, amiből 574.225 esett a munkáspárti jelöltekre, akik tehát az összes szavazatok felénél jóval kevesebbet kaptak, mégis 36 mandátum közül 25-öt tudtak megszerezni.* A konzervatív párt, amely a munkáspárt 574.225 szavazatával szemben 289.369 szavazatot, tehát több mint feleannyit kapott, mégis mindössze egyetlen egy mandátumhoz jutott.

Ugyanilyen igazságtalan a londoni választás eredménye, ahol 784.646 munkáspárti szavazattal 36 mandátumot, 754.242 konzervatív szavazattal már csak 23 mandátumot, 353.737 liberális szavazattal pedig mindössze két mandátumot tudtak szerezni. A liberálisparti mandátumok átlag 170.000 szavazatot képviselnek, a munkáspártiak csak 22.000 szavazatot, a konzervatívok pedig 33.000 szavazatot.

És így lehetne oldalakon át folytatni az *angol választási képtelenségek ismertetését* és még csak egyet idézünk befejezésül:

Sparkbrook (West-Birmingham) választókerületben 45.593 választó közül 33.681 szavazott:

a konzervatívparti jelöltre oett 16.862 szavazat
 a munkáspártira..... 16.819 „

A konzervatívparti jelöltet tehát 43 szavazattal képviselőnek választották, de ugyanakkor majdnem 12.000 választó tartózkodott a szavazástól.

Ezek a példák azt bizonyítják, hogy *az angol választási rendszerben a számok véletlen játéka és a szavazástól tartózkodó választók döntenek a választás eredményéről* és így végeredményben az ország sorsáról. A munkáspárt 1923-ban és 1929-ben alakított kormányt, noha kisebbségi párt volt, de még a nálánál is kisebb párt, a liberális párt alkotta a mérleg nyelvét és így *tulajdonképpen a leggyengébb párt szabta meg a kormány magatartásának irányát.*

Harc az arányos választásért

1918 óta Angliában *különböző választási reformok készültek, hogy a mai választási rendszer igazságtalanságait kiküszöböljék* és legalább azt biztosítsák, hogy az alsóház többségi pártja valóban az országnak is többségi pártja legyen. 1927-ben *Lord Southwark* a „second ballot” bevezetését, tehát *pótválasztást* indítványozott, hogy az alsóház tagjai nyugodtan hivatkozhatnak a többségre, amely őket megválasztotta. *Az angol politika azonban mindig irtózott a pótválasztás gondolatától, egyébként nagyon bölcsen, mert mint a francia példa mutatja, a pótválasztás a legegészségtelenebb választási koalíciók alakítására ad alkalmat.*

Az arányos választási rendszer (*Proportional Representation*) bevezetésére irányuló mozgalom Angliában hosszú múltra tekinthet vissza, de tulajdonképpen csak 1905 óta fejt ki praktikus tevékenységet. Kézzelfogható eredménye, hogy *röpirataival az általános figyelmet a választójogi reformra irányította, az angol dominiumokban pedig sikerült az arányos választást bevezettetni.* Az anyaország 1910-ben bizottságot küldött ki a választási rendszer tanulmányozására (Royal Commission on Electoral Systems) és *1917-be/i pártközi konferencia is ült össze\iz alsóház speakerének elnöklésével. A választójogi bizottság 1910-ben elvetette az arányos választást, viszont a pártközi konferencia helyesléssel fogadta.* Az alsóház 1917-ben elvetette, de a lordok házában tetszett, sőt az alsóházat úgy akarta kényszeríteni az arányos választás elfogadására, hogyha nem vezet be, akkor inkább visszautasítja a választójogi reformot. Az alsóház mégsem változtatta meg véleményét. Az 1918. évi választójogi törvény, a Representation of the People Act az ellentétek áthidalására kimondta, hogy *olyan választójogi reformot kell a bizottságban előkészíteni, hogy az alsóháznak körülbelül 100 tagját az arányos képviseleti rendszer alkalmazásával válasszák* és egy-egy lajstromos választókerület három, vagy több képviselőt küldjön az alsóházba. A kiküldött bizottság el is készítette a

választójogi reform tervezetét, de az alsóház elvetette és csak azt fogadta el, hogy az úgynevezett egyetemi választókerületek képviselőit válasszák az átruházható egyes szavazat (single transferable vote) útján.

1918 óta mégsem maradt teljesen visszhang nélkül az arányos képviseleti rendszer bevezetéséről szóló tervezet. 1922 óta ugyanis a liberális párt, amely mint a legkisebb párt az arányos képviseleti rendszer mellett foglalt állást, ahhoz a feltételhez kötötte a kisebbségi kormányok támogatását, hogy a kormány iktassa törvénybe az arányos választást. MacDonalddal sohasem tette magáévá a liberálisok követelését és arra az álláspontra helyezkedett, hogy „*Democracy does not consist of counting noses!*” (A demokrácia nem abból áll, hogy megszámlálják az orrokat!) A kiküldött választójogi bizottság különben már 1910-ben igen találóan jellemezte a helyzetet, amidőn jelentésében ezt írta: „Az átruházható szavazat hívei arra emlékeztetnek bennünket, hogy egy képviseleti testületnek az a feladata, hogy képviseljen, de a képviseleti rendszeren alapuló kormánynak nemcsak az a feladata, hogy képviseljen, hanem az is, hogy kormányozzon. A legnagyobb csapás, amely egy országot sújthat, az, ha gyenge a végrehajtó hatalom és hogyha ez csak a képviselet matematikai pontosságának árán érhető el, az árat szívesen meg kell érte fizetni!”

Az angol politikai világ attól tartott, hogy arányos választási rendszer mellett nem lehet majd többé többségi kormányokat alakítani és koalíciós, vagyis belsőleg gyenge kormányokra lesz szükség. Az angol arányos választási rendszer hívei a maguk részéről váltig hangoztatták, hogy csak kis választókerületeket alkotnának, amelyekben 3—3 képviselőt kellene választani, úgyhogy a választók és a választottak között szükséges szoros összeköttetést nem bontanák meg. Ez az érvelésük mégsem talált tetszésre, mert az angol politikusok nagyrésze azt véli, hogy ez a rendszer végeredményben csak a pártgépezetet erősíti és a pártkeretek, amelyek eddig csak segédkezet nyújtottak a választásokon, a jövőben egoista célokat szolgáló önző alakulatok lesznek. Az is fokozta, a politikusok aggályait, hogy az arányos választási rendszer előmozdítja a pártok tagozódását társadalmi osztályok szerint, ami különben már most is észlelhető.

Az angol munkáspárt az arányos választási rendszer ellen

1930-ban újabb választójogi konferenciára került sor. Ezen a konferencián, amelyet elnökéről *Ullsivater-konferenciának* neveznek, a munkáspárti delegátusok az arányos választási rendszer bevezetése ellen szavaztak, meri a munkáspárt azt várja, hogy a mai választási rendszer alkalmazásával a liberálisok, akik úgyis a leggyengébb párt, teljesen elgyengülnek és visszatér ismét a „kétpart-rendszer”, amelyben azután a munkáspárt kétségtelenül a második párt szerepét fogja betölteni. A konzervatívok a maguk részéről csak azzal a feltétellel fogadták el az arányos választást.

hogy a mai választójogi rendszert megváltoztatják. Így maradtak teljesen magukra a liberálisok, sőt még a liberális közvélemény egy része sem kifogásolta a mai képviseleti rendszert, mert azt tartja, hogy a kétpárt-rendszer mégis csak az erős kormányzat egyetlen biztosítéka. A liberálisok a MacDonald-kormánytól végre is kieszközölték, hogy javaslatot nyújtott be a választási reformról, amely magában foglalta az *alternative vote* (a vagylagos szavazat) intézményét, azonkívül csökkentette a törvényes választási költségeknek megállapított mértékét, megszüntette a többszörös szavazati jogot, amely még megvan, a két képviselőt választó választókerületekből pedig „egyes” kerületeket alakított. Hiába szavazta meg az alsóház ezt a választójogi javaslatot, a felsőház lényegesen módosította, amennyiben az *alternative vote* intézményei csali Londonra és a 200.000 főnél népesebb városokra korlátozta és meghagyta a többszörös szavazati jogot is. Az angol felsőház határozatának tudvalevőleg csak halasztó hatálya van és két ülészak elteltevel az alsóházban elfogadott választójogi *Bill*-hol a, lordok ellenzése mellett is törvény (*Act*) lehetett volna. Ez a választási reform a legközelebbi általános választáson a konzervatívpart megsemmisítését vonta volna maga után. *A lordok által módosított Bill-nek 1931 októberében kellett volna az angol alsóházba visszakerülni, de időközben az angol politikai élet óriási válságon ment át.*

(Az angol példát kár volna az arányos választási rendszer ellen érvnek felhasználni, amint erre nálunk egyes politikai körök szívesen hajlandók. Amidőn a *tökéletes választójogról* beszélünk, kész örömet hivatkozunk Angliára, mert — *eltekintve a választás módjától* — az angol választójog valóban csupa olyan rendelkezéseket tartalmaz, ami *a legsürgősebben utánzásra méltó.*)

Ismeretesek azok a tárgyalások, amelyeket *MacDonald* a nemzeti kormány alakítására folytatott és amelyek során *MacDonald* egy pillanatig sem habozott, hogy a haza és a pártérdekek közül melyiket tartsa fontosabbnak. Saját pártja kizárta ugyan *MacDonaldot*, de a konzervatívokkal és a liberálisok nagy részével megalakította a „Nemzeti Egység” kormányát. Az alsóház feloszlata után kiírt új választásokon, 1931 októberében nem kevesebb, mint kilenc párt indult, ami az angol választások történetében eddig egyetlen egyszer sem fordult elő. A kormánykoalíció 410 választókerületben közös jelöltet állított az ellenzékkel szemben, 65 választókerületben pedig egyhangú volt a választás. A kormány megszerezte a többséget és ezen a választáson már csak 33 képviselőt választottak meg a szavazatok kisebbségével. A *MacDonald*-féle arányos választási rendszer is bizonyára meghozta volna a nemzeti egység kormánya részére a szükséges parlamenti többséget, amit a következő táblázat igazol. (Ez a táblázat feltünteti az egyes pártokra esett szavazatok számát, a pártokra esett mandátumokat, továbbá azt, hogy a szavazatok arányában az egyes pártokat hány mandátum illette volna meg és végül az egy mandátumra átlagban esett szavazatok számát.)

1931.	Nyert szavazatok száma	Mandátumok száma (zárójelben az egyhangúakkal)	A szavazatok arányában hány mandátum illelte volna meg?	Egy mandátumra esett átlag szavazó
Konzervatívok	11,925.312	421 (471)	304	28.000
Nemz. liberálisok (Simon)	809.102	28 (35)	20	28.800
Liberálisok (Samuel)....	1,405.102	29 (33)	35	48.400
Nemz. Munkásp. (MacDon.)	341.370	13 (13)	9	26.200
Nacionalisták	51.039	2 (2)	1	25.500
<i>A kormány tábora:</i>	14,531.925	493 (554)	369	29.800
Munkáspártiak	6,648.023	46 (52)	168	144.500
Füg. lib. (Lloyd George)	106.104	4 (4)	3	26.000
Új párt (Mosley)	36.377	— (—)	—	—
Kommunisták	74.824	— (—)	—	—
<i>Az ellenzék:</i>	6,865.330	50 (56)	173	137.300
Pártonkívüliek	260.051	5 (5)	6	52.000
Összesen:	21,657.306	548 (615)	548	40.000

A táblázatból látjuk, hogy az egyhangú választásokat és az egyetemi kerületek választási eredményét is figyelembe véve, 554 kormánypárti képviselővel szemben 56 az ellenzéki képviselők száma, öt képviselő pedig pártonkívüli. Az arányos választási rendszer mellett is még mindig jelentékeny lett volna a kormány többsége, mert 369 kormánypárti képviselővel szemben mindössze 173 ellenzéki képviselő ült volna és hat pártonkívüli. *Arányos képviselési rendszer híján természetesen igen aránytalan az egyes mandátumokra eső szavazatok száma.* Amíg ugyanis a nacionalistáknak egy mandátumára 25.500 szavazat esik, a konzervatívokéra pedig 28.000, sőt a Samuel-féle liberálisokra is csak 48.400 szavazat, a koalíción kívül álló munkáspárti mandátumokra egyenként 144.500 szavazót kell számítani. Az angol választási rendszer aránytalanságairól minden más adatnál ékebben beszél a közölt táblázat.

Az alternatív választás — egyszerűsített pótválasztás

Az *alternatív szavazás (alternative vote) Angliában tulajdonképpen a pótválasztást helyettesítené* és egyszerűsített pótszavazásnak nevezhető. Lényege az, hogy a szavazó azon a szavazatán kívül, amit a neki legjobban tetsző képviselőjelöltre ad, még egy másik szavazatot (vagylagos szavazatot) ad le egy más jelölt számára. Ezt az utóbbi szavazatot azonban csak akkor írják az illető jelölt javára, hogyha az a jelölt, akire a választó első szavazatát adta, kiesik a további küzdelemből. *A szavazatoknak ez a transzferálása a választók által előirt irányban addig folyik, amíg az egyik jelölt nem éri el a szavazatok abszolút többségét, vagy amíg hétjelölt nem marad.* Az alternatív szavazat tehát tulajdonképpen transzferálható egyes szavazatnak tekinthető, olyan kerületben pedig, ahol több képviselőt kell választani, az arányos szavazati rendszer értelmében leadott szavazatnak felel meg.

Az alternatív szavazatról a *Representation of the People (No. 2) Bill*, amit az alsóház elfogadott, első függelékében így intézkedik:

1. A szavazó az alternatív szavazat alapján tartott minden választáson

a) arra a jelöltre, akit elsősorban óhajt, úgy szavaz, hogy a szavazólapon az illető jelölt neve mellé vagy 1-est tesz, vagy keresztet (X) és minden olyan szavazólapot, amely így van megjelölve, az illető jelölt részére leadott *elsődleges szavazatnak* (a first preference vote) kell elszámolni;

b) a szavazónak jogában áll 2-est tenni annak a jelöltnek neve mellé, akit abban az esetben óhajt, ha azt a jelöltet, akire elsősorban szavazott, nem lehet megválasztani; abban az esetben pedig, ha több mint három jelölt van, hasonlóképpen jelölheti meg 3-assal vagy 4-essel s így tovább a többi jelöltet.

2. (1) Ha a szavazatok megszámlálásánál valamelyik jelölt az *elsődleges szavazatok abszolút többségét kapta meg*, azt a jelöltet megválasztottnak kell kijelenteni.

(2) Ha az *elsődleges szavazatokból egyetlen jelölt sem kapta meg az abszolút többséget*, azt a jelöltet, aki a legkevesebb *elsődleges szavazatot kapta*, a további küzdelemből kizárják és *minden olyan szavazólapját, amely a ki nem zárt jelöltekre esett mint másodsavazat, azok javára kell transferálni* és az illetők javára számba venni. Aki megkapja az abszolút többséget, megválasztottnak tekintendő.

És így folytatják addig, amíg egy jelölt nem kapja meg az abszolút többséget.

Észak-Írország az arányos választási rendszer helyébe visszaállította a többségi választást

A többségi választási rendszer és az arányos képviseleti rendszer előnyét és hátrányát legjobban Észak-Írország esete mutatja. Ismeretes, hogy *Észak-Írország* protestáns grófságai az írországi homerule-lal szemben, amit 1914-ben mint Government of Ireland Act-ot iktattak törvénybe, de csak a háború után hajtottak végre, a legélesebb ellenállást fejtették ki. Ellenállásuk nem maradt siker nélkül, mert az 1920. évi új homerule-törvény: a Government of Ireland Act 1920, az ír sziget kettéosztására vezetett: Észak- és Dél-Írországnak külön-külön parlamentet adott és a két állam szövetségének csak egy közös intézménye volt: a közös tanács. Dél-Írország azonban kiharcolta függetlenségét, Észak-Írország pedig az egyesült királyságnak továbbra is integráns alkatrésze maradt és a londoni parlamentbe 13 képviselőt küld. A devolúció Észak-Írország (Ulster) részére külön északírországi tartománygyűlést biztosított. Amíg Ulster a londoni parlament részére relatív többség alapján választja képviselőit, az ulsteri tartománygyűlés részére a *Government of Ireland Act* az arányos képviseletet (single transferable vote) vezette be, sőt megtiltotta, hogy ezt a törvényt életbeléptetésétől számított három éven belül megváltoztassák. Az

ulsteri unionisták (konzervatívok) mindent elkövettek, hogy megakadályozzák az arányos választás törvénybeiktatását, mert hatalmukat féltették. Az arányos választás ellen indított küzdelmüket csak délírországi párthíveik kérésére hagyták abba, inert Dél-Írorszáiban viszont 1918-ban a többségi választási rendszer éppen az unionistákat semmisítette meg.

Az 1921. évi választáson Dél-Írorszáiban az összes mandátumokat ellenállás nélkül a sinn-feinerek, a republikánusok szereztek meg, Észak-Írorszáiban azonban annál hevesebb volt a harc az unionisták és a két ellenzéki párt, az alkotmányos érzésű nacionalisták és a sinn-feinerek között. A kisebbségi pártok 52 mandátum közül 12-t szereztek az ulsteri választásokon, de az ellenzék otthagya a belfasti parlamentet és a dublini Dáil Eireann-ba vonult. A belfasti szenátus, amely kizárólag unionistákból állott? először az autonóm testületek választásánál buktatta meg az arányos választási rendszert. Az 1925. évi északírországi képviselőválasztáson 31 unionistával szemben már 19 ellenzékít választottak. Ekkor a kormány elérkezettnek látta az időt, hogy *az arányos választási rendszer helyett visszaállítsa a többségi rendszert és így az 1929. évi választáson ismét helyreállt a régi, a kétpárt-rendszer.*

Man-szigete (Isle of Man), az ír tengernek ez a kis szigete a középkor óta megőrizte ellenállását. Törvényhozásának három tényezője a szuverén (az angol király), a szenátus (legislative council) és a nép által választott *alsóház* (House of Keys), amelynek *választási eljárása teljesen megegyezik az egyesült királyság választójogával.*

A La Manche-csatorna szigetei, mint említettük, ma is széleskörű önkormányzatot élveznek, külön törvényhozó testületekkel, és mind a négy sziget relatív többséggel választja törvényhozó testületének képviselőit.

Málta-szigetének kétkamarás törvényhozása mindkét házában az *átruházható egyes szavazat* (single transferable vote) a választás módja.

Írorszáiban az arányos választás mellett is kialakult a „kétpárt”-rendszer

Az ír szabadállam példája, amely az arányos választási rendszert vezette be, azt mutatja, hogy *arányos választási rendszer mellett is lehetséges stabil kormányzás.* 1918-ban még az angol választójog alapján választottak, tehát relatív többséggel, de az 1921. és 1922. évi választáson már a Government of Ireland Act-ben leiek tetett egyes transzferálható szavazati jog lépett életbe. Az angol többségi választási rendszer 1918-ban kizárólag a sinn-feinereket segítette mandátumhoz, az arányos választási rendszer ellenben 1922-től kezdve már a legkülönbözőbb pártok jelöltjei és a pártonkívüli jelöltek előtt is megnyitotta a parlament kapuit. *A Government of Ireland Act-ből átvették az ír választójogi törvénybe is az arányos választást, azonkívül szavazati jogot kaptak angol példára az összes 21 éven felüli férfiak és nők.* Írország nem érezte az ará-

nyos választás hiányosságait egyrészt azért nem, mert az átruházható egyes szavazati rendszer az egyéniséget állítja előtérbe, a kis választókerületek pedig csökkentik a kis pártok esélyeit. Az arányos választási rendszer mellett is 1922 óta 10 esztendőn át ugyanaz a kormány maradt uralmon. Az ír nacionalista pártot az a nagy kérdés, vajjon a brit birodalom határain belül önálló domínium maradjon-e Írország, vagy pedig teljesen független köztársasággá alakuljon át, két csoportra bontotta. A *Sinn-fein* egyik részéből keletkezett a *Cumann na n'Gaedheal*, amely 1922-től 1932-ig először *Griffith*, majd *Collins*, végül *Cosgrave* vezetésével a kormánypártot alkotta, másik részéből pedig a köztársasági párt, a *Fianna Fáil* alakult *de Valera* vezetésével. Ez utóbbi pártból a *Sinn-fein* név megtartásával a kérlelhetetlen passzivisták kiváltak. Az elmúlt évek során hosszá időn át kevésbé foglalkoztatták közjogi kérdések a két nagy katolikus pártot és inkább gazdasági kérdések nyomultak előtérbe. A *Cumann na n'Gaedheal* (szó szerint a Gall liga) konzervatív, nagypolgári párt és a nagyobb birtokok képviselője lett, míg a másik nagy írországi párt, a köztársasági párt, a kispolgárok és parasztok pártjává alakult, sőt védővamos politikájával az ipari köröket is megnyerte. Írországban így alakult ki arányos képviselői rendszer mellett is a kormányzatban egymást felváltó két nagy párt rendszere. Mellettük a kispártok egyre jobban háttérbe szorulnak: a munkáspárt és a farmerek konzervatív parasztpártja osztálypárt szerepét játsszák, a nemzeti liga pedig tisztára ideális célokat szolgál.

1922-től kezdve a *Dáil* (képviseelőház) választásokon így alakult a többség:

1922 1923 1927 1927 1932

jún. aug. jún. szept. nov.

Cumann na n'Gaedheal

(Cosgrave pártja)	58	60	46	61	56
Munkáspárt 1.....	17	15	22	14	7
Farmerek	7	15	11	6	5
Nemzeti Liga	—	2	8	2	—
Pártonkívüliek	<u>10</u>	<u>10</u>	<u>14</u>	<u>12</u>	<u>12</u>

Angol-ír megegyezés mellett: 92 102 101 95 80

Fianna Fail (*De Valera* pártja) 36 44 44 57 72

Sinn-Fein (túlzók pártja)..... — — 5 —

Pártonkívüliek.....”..... = 3 2 —

Angol-ír megegyezés ellen: 36 47 51 57 72

Az 1932. évi választáson a *Fianna Fail* győzött, 72 mandátumot kapott, a *Cumann na n'Gaedheal*-nnk csak 56 mandátum jutott. A munkáspárt 7 mandátumával a *Fianna Fail*-t támogatja.

Minden választási rendszer — ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni! — csak bizonyos korlátok között alkalmazható helyesen. Ezek a korlátok kitűnően érvényesülnek Írországban az alsóházi választáson, mert a kis választókerületekben a *kis pártok* vagy

frakciók nem tehetnek túl, másrészt pedig az átvihető egyes szavazatok módszere a pártvezetőség által diktált és a választókerületekre kényszerült jelöltek helyett a választóközönsséggel szoros nexusban álló politikusoknak biztosít előnyt. A transzferálható egyes szavazatok rendszerének alkalmazása azonban már bizonyos szavazási rutint tételez fel] a választóközönsség részéről is és Magyarországon széles körökben aligha lehetne sikerrel alkalmazni, a mandátumok szétosztásának módja pedig azt kívánja, hogy a választási bizottságok tökéletesen ismerjék a törvény rendelkezéseit, különben könnyen eshetnek olyan tévedésbe, amit hosszas eljárás nélkül alig lehet jóvátenni.

Hogyan számítják ki az írországi szavazás eredményét?"

A *transzferálható szavazatok rendszerével* a választási eredményt a következőképpen állapítják meg *Írországban*:

Tegyük fel, hogy egy választókerületben öt képviselőt kell választani és ezért *az öt mandátumért 10 jelölt küzd. I. Az első számlálás* során megszámlálják a leadott szavazólapokat és aszerint, amint az egyes jelöltek neve előtt az 1. számjegyet találják, különböző csoportokba osztják. Az egyes jelöltek a következő számú „első szavazatot” (Ist Count) kapták:

A	2009	D	746	G	157
B	952	E	493	H.....	152
C	939	F	341	I	118
				K.....	93

Összesen 6000 érvényes szavazatot adtak le. Most megállapítják a *választási számot* (kvóta), amelyet úgy kapnak, hogy a szavazatok számát osztják a mandátumok számával + 1-gyel és az eredményhez még egyet adnak:

$$\frac{6000}{5 + 1} + 1 = 1001$$

Azok a jelöltek, akik megkapták a választási számot, megválasztott képviselőknek tekintendők. A tíz jelölt közül csak A kapta meg a választási számot, tehát az első számlálás során csak öt választották meg. Az A-jelölt a választási számon kívül még 1008 szavazatot kapott és ezt a fölösleget majd a második számlálás során értékesítik.

II. A második számlálás azzal kezdődik, hogy számbaveszik mindazokat a szavazólapokat, amelyeken A-jelölt az első helyen áll és azok szerint csoportosítják, akik a kettős számot kapták. Külön csoportba foglalják azokat a szavazólapokat is, amelyeken csak A kapott szavazatot és amelyek nem tüntetnek fel semmiféle más

* Az átruházható egyes szavazati rendszert a 138. oldalon ismertetem.

számozást, amelyek tehát nem ruházhatók át. Az -l-jelölt szavazólapjainak számbavétele a következő másodsavazatokat adta:

<i>D</i>	257
<i>E</i>	11
<i>F</i>	28
<i>G</i>	<u>1708</u>
	2004
nem ruházható át	5
<i>A</i> jelölt, szavazatai:	2009

Most természetesen *nem, lehet mind a 2009 szavazatot transzferálni, hanem csak azt az 1008 szavazatot, amit A a választási számon túl, tehát mint felesleget kapott.* Viszont az említett másodsavazatok nem tekinthetők teljesértékű szavazatnak, hanem csak 7777 résznek és így a másodsavazatok értéke a következő lesz:

$$\begin{aligned}
 D & \dots\dots\dots 257 \times \frac{1008}{2004} = 129 \frac{540}{2004} \\
 E & \dots\dots\dots 11 \times \frac{1008}{2004} = 5 \frac{1068}{2004} \\
 F & \dots\dots\dots 28 \times \frac{1008}{2004} = 14 \frac{168}{2004} \\
 G & \dots\dots\dots 1708 \times \frac{1008}{2004} = 859 \frac{228}{2004} \\
 & \text{Összesen } 1008
 \end{aligned}$$

Mivel azonban *csak egész szavazatok transzferálhatók*, a törteket annak a jelöltnek javára kell kiegészíteni, aki a legnagyobb törtszámot mutatja fel, így tehát az *E-jelölt javára*, úgy hogy a *másodsavazatok állása végeredményben a következő lesz:*

<i>D</i>	129
<i>E</i>	6
<i>F</i>	14
<i>G</i>	<u>859</u>
	1008

A *D*-, *E*-, *F*- és *G* jelöltek azonban nemcsak másodsavazatokat kaptak, hanem első szavazatokat is, amint ezt a legelső számlálás során megállapították. A reájuk eső 1. és 2. szavazatok a következő összegeket adják:

<i>D</i> kapott	746	elsőszavazatot	+	129	másodsavazatot	=	875
<i>E</i>	..	493	..	+	6	..	=	499
<i>F</i>	..	341	..	+	14	..	=	355
<i>G</i>	..	157	..	+	859	..	=	1016

A ténylegesen leadott másodszavazatok és az értékesíthető másodszavazatok között az egyes jelölteknel különbség mutatkozik, amit mint az jelölt kvótáját mellőzni kell az v4-jelölt részére leadott és nem transzferálható szavazattal együtt:

A különbség	<i>D</i> jelölnél	257—129 = 128
	<i>F</i>	„ 11— 6 = 5
	<i>F</i>	„ 28— 14 = 14
	<i>G</i>	„ 1708-859 = 849
	nem transzferálható szavazatok		<u>5</u>
	az <i>A</i> jelölt kvótája:		1001

Ha most az így kapott másodszavazatok és *D*-, *E*-, *F*- és *ö*-jelöltekre adott első szavazatokat összeadjuk, akkor a második számlálás végén a következő eredményt kapjuk:

<i>A</i>	1001 (megválasztva)	<i>D</i>	875	<i>H</i>	152
<i>G</i>	1016 „	<i>E</i>	499	<i>I</i>	118
<i>B</i>	952	<i>F</i>	355	<i>K</i>	93
<i>C</i>	939				

G-jelöltnek 1016 szavazata van, tehát elérte a kvótát és így megválasztották.

III. A harmadik számlálás. Most a *G*-jelölt szavazatfőlségét (1016—1001 = 15) kell felosztani. Ez azonban nem szükséges, mert a főlség kisebb, mint a két utolsó jelölt szavazatainak különbsége (*I*: 118—*K*: 93) és hogyha *K* megkapná mindezt a 15 szavazatot is, a sorrenden nem változtatna semmit.

Ezért most annak a jelöltnek a szavazatait kell felosztani, aki a legkisebb szavazatszámot kapta, vagyis mivel *J*-jelölt első szavazatai nem értékesíthetők, meg kell nézni, hogy szavazólapjain milyen jelöltekre esett a másodszavazat. A számbavétel azt mutatja, hogy 89 másodszavazat esett *F*-re és 4 másodszavazat *C*-re. Ezeket a másodszavazatokat teljes egészükben *F* és *C* javára lehet értékesíteni, mivel *K*-ra leadott első szavazatok nem értékesíthetők. A harmadik számlálás a következő végeredményt adja:

<i>A</i>	1001 (megválasztva)	<i>C</i>	943	<i>F</i>	444
<i>G</i>	1016 „	<i>D</i>	875	<i>H</i>	152
<i>B</i>	952	<i>E</i>	499	<i>I</i>	118

A harmadik számlálás eredménytelenül végződött, mivel egy jelölt sem érte el a kvótát és ezért új számlálás szükséges.

IV. A negyedik számlálás. Mindenekelőtt azt kell megvizsgálni, hogy *G*-jelölt feleslegét transzferálni kell-e? Mivel a két utolsó jelölt *H* és *I* között a különbség 34, a felesleg transzferálására nincs szükség. Ezért a legutolsó helyen álló jelölt szavazatainak transzferálására kerül sor. Hogyha az *I*-jelöltre leadott összes 118 első szavazatot a *H*-jelölt kapná, még mindig csak 270 szavazata volna,

úgy, hogy akkor is az utolsó heJyen állna. Ezért egyszerűség kedvéért az /- és K-jelöltek szavazatait egyidejűleg kell transzferálni. Szavazólapjaik számbavétele azt mutatja, hogy az /- és H-jelöltekre leadott első szavazatok mellett a másodsavazatokat a következő jelöltek kapták: B 119, D 107 szavazatot, 44 szavazat pedig nem transzferálható, mivel ezek csak első szavazatok voltak. Igaz ugyan, hogy A-, G-, I-, E- és K-jelöltekre estek első szavazatok, de ezeket a jelölteket egyrészt megválasztották, másrészt már kiestek a számlálás során, úgyhogy már csak azokat a neveket kell figyelembe venni, amelyek ezen jelöltek után következő szavazatokat kapták.

A negyedik számlálás eredménye:

A.....	1001 (megválasztva)	C	943
G	1016	E	499
B	1071	F	444
D	982	nem transzferálható	44

B-jelöltnek 1071 szavazata van, ezzel elérte a kvótát és így megválasztották.

V. **Az ötödik számlálás.** Most a i?-jelöltre esett fölösleget (1071—1001 = 70) kell transzferálni, mert ez a szám nagyobb, mint a két utolsó megmaradt jelölt, E és F között a különbség. Itt ugyanúgy kellene eljárni, mint az L-jelöltre esett fölösleg felosztásánál. De az eljárást lehet egyszerűsíteni, mivel csak azt a 119 szavazatot kell felosztani, amit B most legutóbb kapott. Ezek közül 84 j-jelöltre esett, 35 pedig nem transzferálható. Mivel a szavazatok közül csak 70-et kell transzferálni, mindez i7-jelölt javára számítható. *Az ötödik számlálás végén az eredmény a következő:*

A	1001 (megválasztva)	C	943
G	1016	E	569
B	1001	F	444
D	982	nem transzferálható	44

Ez a számlálás is eredménytelenül végződött, mert egy jelölt sem érte el a kvótát, ezért *újabb számlálás szükséges.*

VI. **A hatodik számlálás.** Ismét meg kell vizsgálni, hogy a G-jelöltre esett felesleg transzferálása a sorrend megváltoztatására hatással volna-e? Mivel ennek nem volna semmi hatása, az utolsó helyen álló jelöltnek, az F-jelöltnek szavazólapjait kell megvizsgálni. Ezek azt bizonyítják, hogy az F-jelölt szavazólapjain C 353 másodsavazatot kapott, 91 szavazat pedig nem transzferálható. Ha most ezt a 353 szavazatot C kapja, a következő lesz az eredmény:

A	1001 (megválasztva)	D	982
G	1016	E	569
B.....	1001	nem transzferálható	135
G	1296		

C-jelölt elérte a kvótát és így megválasztották. Most már a hatodik mandátumot kell betöltenie és ezért a G-re és a C-jelöltre esett felesleget (1296 — 1001 = 295) kell felosztani, ez 310 szavazat. Még hogyha mind a 310 szavazat 22-jelöltre esnék, sem tudná D-jelöltet utolérni, éppen ezért további számlálástól el lehet tekinteni és *D-t kell megválasztottnak kijelenteni.*

76 jelölt közül 19 szenátort kellett átruházható szavazattal választani

A transzferálható szavazatok rendszerét nagykerületben teljesen lehetetlen alkalmazni. Erre éppen az írországi szenátusválasztás szolgáltatott kitűnő bizonyítékot. Az *írországi szenátus* ugyanis nem érdekképviseleti alapon nyugszik, hanem *közvetlenül választja a nép*, még pedig minden 30 éven felüli állampolgár és a választhatóság korhatára. 35 esztendő. A szenátus törvényhozási időtartama 12 év, de negyedrészt minden három évben megújítják. A szenátus nívójának emelése érdekében *a választáson háromszor annyi jelöltet kell állítani, mint ahány szenátort választanak*, a jelöltek kétharmadrészét az alsóház, egyharmadrészét pedig a szenátus választja ki arányos szavazással és csak azok jelölhetők, akik közéleti működésükkel a nemzet javát szolgálták, vagy szakképzettségüknel fogva méltók arra, hogy helyet foglaljanak a felsőházban. *A szenátusválasztásnál az egész ország egy nagy választókerületet alkot és éppen ez okozta a bajt.* Első ízben még nem közvetlen választás útján alakult meg a szenátus, hanem 30 tagját a miniszterelnök nevezte ki, harmincat pedig az alsóház választott.

Az ír szenátusválasztás eredményét 14 napon át számolták

1925-ben került a szenátusi tagok első negyedrészenek megújítására sor. 15 rendes és négy póttagot kellett választani a népek 76 jelölt közül, mert 19 jelöltet a szenátus, 2 X 19 jelöltet az alsóház jelölt és a kilépő 19 szenátor is jelöltette magát. *A szavazólapon 76 név állt és ezek közül kellett a választónak 19-et abban a sorrendben megszámozni, ahogy megválasztását óhajtotta.* A szenátusválasztáson 315.167 szavazatot adtak le, ezeknek feldolgozása 14 napon át 43 egyént foglalkoztatott és szeptember 25-től kezdve október 10-ig tartott, míg a végeredményt megállapították. A jelöltek szelekciója sem volt megfelelő, mert valóban érdemes jelöltek helyett pártebereket jelöltek. A választók nemtetszésüknek főleg azzal adtak kifejezést, hogy alig egynegyedrészüket jelent meg az urnánál, ami egyébként csak megkönnyítette a végső eredmény megállapítását, hiszen különben több mint egymillió szavazat megszámlálása és 76 jelölt közül 19 jelölt elhelyezése óriási munkát adott volna. A végleges eredmény megállapításán szeptember 25-től kezdve nem október 10-ig, hanem talán november közepéig is dolgoztak volna. Még így is *egyetlen egy jelölt sem kapta meg a szük-*

séges kvótát, kilenc jelölt csak a további számlálások során jutott el odáig, hogy elérte a kvótát, míg a többi 10 jelölt még transzferálás útján sem juthatott el a kvótáig és csak egyéb híján kellett őket megválasztott szenátoroknak minősíteni. Az 1925. évi szenátorválasztásnak az lett a következménye, hogy *megváltoztatták a szenátorválasztás módját* és 1928-ban már az alsóház és a szenátus együtt választotta az új szenátorokat. Ez a módosítás viszont a pártokra nézve volt kedvező, mert ilyen módon a pártok kipróbált és az alsóházat kiszolgált tagjaikat elhelyezhetik a szenátusban, amelynek atmoszférája mégis nyugodtabb.

A transzferálható egyes szavazat rendszere a *mandátumok valóban arányos megoszlását biztosítja*. Íme összehasonlításként két példa:

1. *Transzferálható egyes szavazattal* az 1932. évi írországi általános választáson

a Fianna Fail-párt	597.000 szavazattal	56 mandátumot	(1:7.800 szavazatra)
a Cumann-párt		kapott	
Gaedheal-párt	450.000	„ 72	„ (1:8.040 „)

2. *Az angol relatív többségi választáson* 1931-beu

a Nemzeti kormány	14.000.000 szavazattal	493 mandátumot	(1:29.000 szava-
a Labour-párt	6.650.000	„ 46	kapott (1:144.000zatra)

Az angol P. R.-társaság propaganda-irataiban így csinál hangulatot *az arányos választás mellett!*

Franciaországban 1875 óta 30 törvény szolt a választójogról

Az arányos választójogért a legérdekesebb politikai küzdelemnek Franciaország volt a színhelye. 1789-től, a francia forradalomtól kezdve napjainkig a francia történelem mutatja a legnagyobb változatosságot a politikai alkotmányok terén is: *100 esztendő alatt kilencszer változtatta Franciaország államformáját*, mert 3—3 ízben volt köztársaság, királyság és császárság. *Ezalatt 15 alkotmánya és 20 különböző választójogi törvénye volt.* A legutolsó francia alkotmány, amit megszavazása idején csak provizóriumnak szántak, 1875-ből származik és attól számítva — ha figyelembe vesszük a választójogi törvény egyes részének módosítását — *nem kevesebb, mint 30 törvény vonatkozik a választójogra.* (Magyarországon 1848-tól a mai napig csak hat választójogi törvényt ismert: Corpus Juris: az 1848: V., 1874: XXXIII, 1899: XV., 1913: XIV., 1918: XVII. és 1925: XXVI. törvénycikket, amelyek közül az 1913. és az 1918. évi választójogi törvény alapján sohasem választottak.)

Az általános választójogot már a francia forradalom idején, 1793-ban bevezették, de később a politikai szükségletnek megfelelően több ízben szűkítették, legnagyobb mértékben 1814-től kezdve

a cenzusos rendszer monarchiájában. 1848-ban azután végleg polgárjogot kapott az általános választójog, amelynek gyakorlását 1850-ben Louis Bonaparte, a későbbi III. Napóleon császár -- ha nem is a törvény szavai szerint — a gyakorlatban megnehezítette. Franciaországról az általános választójog győzelme óta el lehet mondani, hogy a legnagyobb demokrácia és politikai berendezkedése hatást gyakorolt a környező európai államokra. Bármilyen korán honosodott is meg az általános választójog Franciaországban, a választók száma a lakosság számának stagnálása miatt alig változott: 1875-ben 9-9 millió francia választóval szemben Németországban csak 3 millió, Angliában körülbelül 3 millió, Olaszországban 0*6 millió volt a választók száma, viszont 1928-ban 114 millió francia választóval szemben Németországban már 40 millió, Angliában 28-8 millió, Olaszországban 9-6 millió volt a választók száma, sőt Lengyelország is már 15 millió választót számlált.

A listás és az „egyes” választási rendszer állandóan váltogatta egymást

Az 1848-i események hatására keletkezett köztársasági rezsim 1849-ben alkotta meg a francia választójogi törvényt, amely a listás választást vezette be, a département-ok alkották a választókerületeket és a képviselőket relatív többséggel választották. 1850-től kezdődik a választási rendszer változása. Louis Bonaparte honosította meg a hivatalos jelölteket, akiket a préfet-k közreműködésével az egy képviselőt választó kerületekben tudtak megválasztani és ezért kellett a listás választásról 1852-ben visszatérni az úgynevezett „egyes” választási rendszerre. Könnyen érthető, hogy az 1870. évi forradalmi kormány, amely a köztársaság kikiáltása után összehívatta a nemzetgyűlést, visszatért az 1849. évi választójogi törvényre és visszaállította a listás választást relatív többséggel, mert a harmadik köztársaság kezdetén az egy-kerületi választási rendszerben cezarisztikus választási rendszert láttak. A relatív többségi elv a monarchista pártoknak kedvezett, amelyek azután 1875-ben visszatértek az „egyes” választási rendszerre. Így született meg 1875-ben 397 szavazattal a köztársasági pártok 326 szavazatával szemben az 1875. évi november 30-án kelt alaptörvény (*loi organique du 30 novembre 1875 sur Vélection des députés*)* amely első alkalmazásakor éppen a hivatalos jelöltek felléptetésével tekintélyes többséget biztosított a monarchista pártoknak. De Gambetta, a baloldal vezére nem csüggedt és híveivel akciót indított, hogy a köztársasági pártok ideálját, a listás választójogot (*scrutin de liste majoritaire*) iktassa újból törvénybe, ami azután a monarchista érzelmű többség elmorzsolódásával sikerült. Az 1885 június

* Az általános választójogot az 1875 február 25-én kelt alkotmányos alaptörvénybe iktatták (Art.]. I.) és ezáltal alkotmányos jelleget (caractere constitutionnel) biztosították részére, amit csak alkotmánymódosítás útján lehet megváltoztatni -- viszont a képviselők választásáról szóló alaptörvény (*loi organiqve*) egyszerű törvénnyel is bármikor módosítható.

16-i törvény értelmében *minden département egy-egy választókerületet* alkotott, amelyben az egyes politikai pártok és csoportok annyi jelöltből álló listával indulhattak, ahány képviselőt az illető département választott. *Minden választónak annyi szavazata volt, ahány képviselőt az illető választókerületben választani kellett*, így például Heine (Szajna) département-ban 38 szavazat és ezeket a szavazatokat különböző pártok listáin szereplő jelöltekre adhatta le. Ezt az eljárást nevezik Franciaországban *panachage-nak*. Gambetta parlamenti győzelme azonban mégsem hozta meg a köztársasági pártok részére már előre leszámított sikert, mert 1885-ben még mindig tekintélyes számú szavazatot kaptak a jobboldali pártok: a baloldali pártokra esett 4,327.162 szavazattal szemben a jobboldal 3,541.384 szavazatot tudott magának biztosítani. Az új választási törvény nem mozdította elő a parlamenti többség ügyének tisztázását. A kormányok sorsút a legkülönbözőbb koalíciók pecsételték meg, amelyek egyáltalában nem növelték a köztársasági parlamentarizmus tekintélyét. Boulanger tábornok valamennyi département-ban fellépett és a kormány már attól tartott, hogy a legközelebbi általános választások a boulangerezmus győzelmét hozzák és Boulanger tábornok az államforma kérdésének felvetésével az általános választásnak népszavazás szerepét szánja. Ezért 1889-ben *sürgősen megváltoztatták a választójogi rendszert*, 1889 februárjában visszatértek az „egyes” választási rendszerre (*scrutin uninominal*), júliusban pedig külön törvénybe iktatták, hogy *mindenki* (értsd: Boulanger is!) *csak egy helyen léphet fel*.

1889-től kezdve mindenki csak egy helyen léphet fel

„Nul ne peut être candidat dans plus d'une circonscription” (Loi du 17 juillet 1889., art. 1.) („*Senki sem lehet több, mint egy választókerületben jelölt*”) Ha valaki mégis fellép máshol is, az a fellépése nem számít. Ha egy jelölt több választókerületben adott fellépési nyilatkozatot, *csak a régebbi keltezésű érvényes*, ha pedig a nyilatkozatok ugyanazt a keltezést tüntetik fel, *valamennyi érvénytelen*. A törvény rendelkezései ellen vétő jelöltre adott szavazatok is érvénytelenek, plakátjait pedig el kell kobozni. *Ez a törvény ma is érvényben van*.

Az 1889. évi választójogi törvény egyelőre biztosította a köztársasági pártok többségét, de a választási rendszer visszasságai lassanként mégis érlelni kezdték a hangulatot az „egyes” választási rendszer ellen. *Különösen a pótvalasztások politikai erkölcsrontó hatására mutattak rá*, mert a pót választások idején egy-egy jelölt érdekében a legegésztelenebb választási szövetségek alakultak, amelyek természetesen kicsinyes helyi érdekek kielégítését (*les querelles de clocher*) tartották legfőbb kötelességüknek. Az „egyes” kerületi választási rendszer kinövésai az arányos választás javára készítettek elő a talajt. Mellette azt emlegették a leghatalmasabb érvnek, hogy az arányos választás jól megalapozott pártok létrehozásával a kormányzati rendszer állandóságát is növelni fogja.

1902-től 1906-ig számos indítványt nyújtottak be a kamarában egyes képviselők az arányos választási rendszer törvénybeiktatása érdekében. Végre 1906-ban az arányos választási rendszer előharcosának, Charles Benoistnak elnöklésével a választójogi bizottság megkezdte a választójogi reformtervezet kidolgozását. 1909 november 8-án már a kamara plénuma tárgyalta az arányos választójogot, aminek bevezetését 281 szavazattal 235 ellenében el is határozták, a Briand-kormány azonban kieroszakolta a választási reform elhalasztását. Miután az 1910. évi általános választásokon a választók többsége az arányos választási rendszer mellett nyilatkozott meg, a kormány kénytelen volt az arányos választásról szóló javaslatot a kamarában benyújtani, de hosszas küzdelmek után a szenátus kétszer is visszavetette. *Ez a konzervatív színezetű felsőház hallani sem akart az arányos választási rendszerről, amit túlságosan haladó szelleműnek minősített.* Ezért 1914-ben ismét a régi, tehát „egyes” választási rendszer alapján tartották meg a választásokat és az új képviselőházban tekintélyes táborra lett az arányos választási rendszernek. (352 képviselő helyeselte, 270 ellenezte és csupán 40 maradt semleges.)

A francia arányos választási rendszer — torzszülött

A világháború miatt a választójogi bizottság csak 1917. év végén terjesztette elő jelentését és a plénium a javaslatot csak 1919-ben tárgyalhatta. A szenátus választójogi bizottsága még most is ellenezte az arányos választást, de a többség elfogadta a képviselőház által megszavazott választójogi reformot, aminek eredménye az 1919. évi törvény. (Loi portant modification aux lois organiques sur l'élection des députés, et établissant le scrutin de liste avec représentation proportionnelle.) Ez a választójogi reform végeredményben torzszülött, mert a többségi és az arányos választási rendszer híveit egyaránt ki akarta elégíteni. Az 1919. évi francia választójogi törvény bevezette ugyan a listás választást az arányos képviselettel, de ugyanakkor kimondotta, hogy egyes jelöltek is felléphetnek. Öt évvel később ezt a részét módosították és az egyes jelöltek fellépését eltiltották. Az 1919-es francia választójogi törvény egyszersmind többségi választási törvény, mert kimondotta, hogyha egy lista valamelyik választókerületben megkapja a leadott szavazatok többségét, ezt a listát illeti meg valamennyi mandátum, az a lista pedig, amelyik a legtöbb szavazatot kapja, tehát a szavazatok relatív többségét, megkapja az összes töredékmandátumokat. Az 1919-es választójogi törvény azonban ugyanakkor arányos választási törvény?/ is, mert ha egy lista sem kap abszolút többséget, a mandátumokat a választási hányados segítségével ad, a leadott szavazatok arányában osztják szét. Az arányos választási rendszer hívei sikernek könyvelték el ezt a választójogi reformot, mert azt hitték, hogy vajmi ritkán szerezheti meg egy lista a szavazatok általános többségét. Számításaikban azonban erősen csalódtak és inkább a kormány számításai bizonyultak helyesnek. A szavazatok szétforgácsolódásának elkerü-

lése végett nagy pártok alakultak, hogy biztosíthassák a maguk részére azt a prémiumot, amit a szavazatok általános többsége egy-egy listára nézve jelent. Így jutott 1919-ben a jobboldali pártok nemzeti blokkja, 1924-ben pedig a baloldali kartel (a radikális és radikálszocialista párt és a szociáldemokraták szövetsége) jelentékeny többséghez.

A baloldali kartel sohasem győzött

Még emlékezetes az a diadalmámor, amivel a baloldali kartel „győzelmét” Franciaország határain túl is a baloldali pártok fogadták, holott az 1924. évi választás nem a baloldali kartel, hanem a rossz választási rendszer győzelmét jelentette. 1924-ben a baloldali kartel programjával megválasztott 266 képviselő mögött 2,644.769 szavazat állt, viszont a jobboldali pártok egykori blokkjának 229 képviselője 3,190.831 szavazatra hivatkozhatott. Több mint félmillió (pontosan 546.062) szavazattal többet kapott a jobboldali pártok egykori blokkja és mégis a baloldal győzelmét hirdették a radikálszocialista és szociáldemokrata pártok.

A francia baloldali blokk politikai éleslátására egyébként jellemző, hogy ez a választási győzelem nem homályosította el vezéreinek tisztánlátását és mihelyt kormányra jutottak, javaslatot terjesztettek elő az „egyes” választójog visszaállításáról. A baloldali blokk két évvel később már kénytelen volt helyét átengedni és a súlyos pénzügyi válság Poincarét hozta vissza a kormány élére. Poincaré a maga részéről bármennyire ellenezte is az egyes „kerületi választást”, csak úgy mint az 1919. évi választási rendszert, az őt támogató jobboldali pártokkal az arányos választójog mellett foglalt állást, de a radikálisok miatt, akik az „egyes” választást követelték, nehéz helyzetbe került. A szocialisták teoretikus okokból és hogy hűek maradjanak Jaurés politikai végrendeletéhez, az arányos választást kívánták. Az 1928-ban esedékes választások siettették a választási reformot, amit az egyes pártok abból a szempontból bíráltak el, hogyan alakulhat a többségi választási rendszernél elkerülhetetlen pótválasztásokon (helyesebben a választás második menetében) helyzetük. Az arányos választásról elismerték, hogy a. politikai pártok erőviszonyait tisztázza, de ugyanakkor a szélső jobb- és szélső baloldali pártokat erősíti. Az „egyes” választójog mellett az volt legfőbb érvük, hogy az összes mérsékelt pártok, de a radikálisok és szocialisták is közös ellenségük, a kommunizmus legyűrését csak annak a segítségével remélték. Poincaré miniszterelnök sem ragaszkodott túlságosan a választójogi kérdéstről vallott elveihez és így aztán 1927 nyarán visszaállították az „egyes” választási rendszert.

A *scrutin d'arrondissement* visszaállításával Poincaré főleg a belső politikai békét óhajtotta szolgálni, de a francia kamara 1927. évi döntése a legtávolabbról sem minősíthető olyan ítéletnek, amely az arányos képviselői rendszert *halálisan megsebezte volna...*

A többségi választási rendszer — csupa „pótválasztás”

Az 1928. évi választások, amelyeket természetesen a többségi rendszer alapján tartottak, újból megvilágították az „egyes” választás összes hiányait:

1. *A megválasztott képviselők* alig hivatkozhattak a többség véleményére, hiszen a *leadott szavazatoknak csak 51%-a* (4,830.244) *esett rájuk.*

2. A megválasztandó 612 képviselő közül csak 187 képviselőt sikerült az első választási napon megválasztani, míg 425 képviselő csak a második választási menetben (amit helytelenül neveznek nálunk pótválasztásnak, mert a francia *ballottage*t így fordítják) tudta megszerezni mandátumát. Az „egyes” választójog alkalmazása óta *még sohasem került sor ennyi pótválasztásra*, 1889-ben: 211, 1896-ban: 178, 1902-ben: 174, 1906-ban: 157, 1910-ben: 227, 1914-ben: 252 pótválasztást jegyzett fel a statisztika. *A második választási menetben megválasztott 422 képviselő közül csak 300 kapta meg az abszolút többséget*, 117 relatív többséggel győzött, 27 képviselőnél ez a relatív többség 1—150 szavazat között váltakozott. (A francia „pótválasztáson” tudvalevően nemcsak két jelölt indul, hanem tetszés szerint bármennyi, sőt olyan jelöltek is indulhatnak, akik az alapválasztáson még nem szerepeltek.)

3. *A választókerületek beosztása is igazágtalannak bizonyult.* Florac 22.338 lakosa éppen úgy egy képviselőt választhat, mint Corbeil 137.718 lakosa. A tíz legkisebb választókerület lakosainak száma 312.755, míg a tíz legnagyobb kerületé 1,238.573. (A francia választókerületi beosztás ugyanis nem a választók, hanem a lakosság lélekszámához igazodik. Egy régibb törvény azt írta elő, hogy minden départementban legalább három választókerületnek kell lenni, ezt a törvényt ugyan hatályon kívül helyezték, de rendelkezését még mindig figyelembe veszik.) *Egyes képviselők már 3152 szavazattal tudtak mandátumot szerezni, másoknak viszont 18.534 szavazatra volt szükségük.*

4. A választójogi reform elérte egyik kitűzött célját: *a kommunistákat valóban gyengítette.* A kommunisták a pótválasztáson mindenféle választási szövetségtől elzárkóztak, de fenntartották jelöltjeiket, úgyhogy végeredményben 1,063.943 szavazattal mindössze 14 mandátumot szereztek, holott arányosan 67 mandátum illette volna meg őket. A kommunisták választási magatartása a pótválasztásokon gyengítette a baloldali jelöltek sanszait, viszont a jobboldali jelölteké erősödött. A választás eredménye eloszlatta a jobboldali pártok aggályait. Az arányos választási rendszer meggyőződéses hívei: a jobboldali pártok az általuk annyira ellenzett „egyes” választási rendszerrel jól jártak. Elvitathatatlan tény, hogy az „egyes” választási rendszer alapján 1928-ban arányosabb volt az egyes nagyobb csoportok képviselete, mint 1919-ben az arányos választási rendszer mellett. Ez azonban nem lehet érv az arányos választási rendszer ellen, mert mint látni fogjuk, a francia törvény-

hozás tulajdonképpen sohasem ismerte a tiszta arányos választási rendszert.

Az 1928-as választáson az egyes nagyobb csoportokra leadott szavazatok és az elnyert mandátumok aránya a következő volt:

Jobboldali pártok	2,160-000 szavazattal	(23%)	kaptak	144 mandátumot	(24%)
Középpártok	2,145.000	„ (22%)	„	165	„ (27%)
Baloldali pártok	3,846.000	„ (41%)	„	271	„ (44%)
Kommunisták ..	1,064.000	„ (11%)	„	11	„ (2%)
Összesen: 591 mandátum.					

Az „egyes” választás minden hátránya ellenére pszichológiailag legjobban felel meg a francia nép individuálisztikus mentalitásának. A francia kispolgár, különösen pedig a paraszt állandóan kontaktusban óhajt lenni képviselőjével, akinek működését megfigyeli és ellenőrzi. A képviselők individualizmusa is az egyes választójogot kívánja, mert a képviselő a pártszervezet helyett a választóinak szeret felelősséggel tartozni, míg az arányos választás a választó és a választott között lévő viszonyt azáltal lazítja, hogy a kettő közé ékeli a pártot.

A legújabb francia választójogi reform szerint pótválasztás nélkül is elég a relatív többség

Az 1928. évi választás után tovább fejlődött a francia választójog, de most már fel sem vetődött az a kérdés, vajjon „egyes” választás legyen, vagy arányos választási *A jobboldali pártok óhajára 1931 decemberében választójogi javaslattal lépett a kormány a parlament elé, aminek értelmében az úgynevezett pótválasztás, vagyis a második menet, a ballottage elmarad, hogyha az a jelölt, aki az első választáson megszerezte a relatív többséget, a szavazatoknak legalább 40%-át kapta.* A baloldali pártok, nevezetesen a radikálisok és a szociáldemokraták a választójogi reform ellen foglaltak állást, mert politikai taktikájuknak a most érvényben lévő választójog inkább megfelel. Ezek a pártok ugyanis a választás első napján az első menetben külön-külön indulnak és a második menet, vagyis a „pótválasztás” idején azután választási szövetséget kötnek és az a fél, amelynek esélyei kisebbek, visszalép. A francia képviselői kamara 1932 februárjában *megszavazta a választói reformot, amely szerint a „pótválasztás” elmarad, hogyha egy jelölt az alapválasztáson a szavazatoknak több mint 25%-át kapta meg és megszerezte a relatív többséget.* A francia kamara ugyanakkor elfogadta, hogy a *szavazás kötelező lesz és megszavazta a nők választójogát is.* A kamara által elfogadott választójogi reformból mégsem lehetett törvény, mert a *szenátus, amely következetesen állást foglalt a merész újítások ellen, egyhangúan elvetette.* Az 1932. évi választásokat tehát ismét a régi, vagyis az 1927. évi választási törvény alapján tartották meg.

612 mandátumért 3617 jelölt pályázott és 9,579.482 leadott szavazatból csak 5,245.867 szavazat, vagyis a választásra jogosult

11,561.571 honpolgárnak 45,37% a jutott parlamenti képviselőhöz, míg a választók 54,63%-ának nincs képviselője a kamarában.

Az arányos választás egészen más összetételű képviselőházat adott volna. Összehasonlításképpen a következő adatokat közölhetjük:

	Tényleges mandátumok száma	Arányos választás alapján volna
Conservateurs et Union répub. dém...	81	86 (+ 5)
Indépendante	28	32 (+ 4)
Démocrates populaires	16	20 (+ 4)
Eépublicains de gauche.....	72	82 (+10)
Eadicaux indépendants	62	60 (— 2)
Radicaux socialistes	157	115 (—42)
Eépublicains socialistes	37	33 (— 4)
Socialistes (S. F. I. O.)	129	122 (— 7)
Communistes-socialistes	11	5 (— 6)
Communistes.....	<u>12</u>	<u>50 (+38)</u>
(A gyarmatok képviselője nélkül) Összesen:	605	605

Figyelembe kell venni azt is, hogy tiszta arányos választás esetén hiányoztak volna az *alkalmi koalíciók* és a *szavazatok egészen másképpen oszlottak* volna meg. Most viszont csak a leadott szavazatok számából lehet az arányos választás eredményét összeállítani.

Franciaországban sohasem volt tiszta arányos választás

A francia példa látszólag az arányos választás ellen szól. Külföldi parlamentekben szívesen idézik Franciaország választójogi törvényhozását az arányos választás ellen. Amidőn a magyar képviselőház 1929-ben a magyar közigazgatási reformjavaslatot tárgyalta és a törvényhatósági bizottsági tagok választásával kapcsolatban felvetődött az arányos választás kérdése, *Scitovszky Béla* belügyminiszter is hivatkozott arra, hogy Franciaország az arányos választójogi rendszerről visszatért a nem proporcionalis rendszerre. Ez mégsem tekinthető argumentumnak az arányos választási rendszer ellen, egyszerűen azért nem, mert *Franciaország sohasem próbálta meg a tiszta arányos választást.* Az 1919. évi választási törvényt, amelynek törvénybeiktatását közel két évtizedes agitáció előzte meg, csak átmenetnek, első lépésnek tekintették a teljesen arányos képviselői rendszer felé és ezért „*syllème mixte*”-nek (vegyes rendszernek) nevezték. A törvény szerzői sem gondoltak arra, hogy ez a törvény végleges átmenet lesz a többségi rendszerről az arányos rendszerre, hanem csak átmenetnek (transition) minősítették, egy *étape*-nak a tökéletes arányos választási rendszer felé (*une étape vers la Représentation Proportionnelle*).

A francia listás választójogot (scrutin de liste majoritaire) a többségi és az arányos rendszer szokatlan kombinációja jellemzi. Ezért mondotta a francia arányos választási mozgalom lelke, *Char-*

les Benoist 1914-ben, amidőn választójogi javaslatát benyújtotta, a következőket: „Le scrutin majoritaire'est un système. La R. P. est un système. *Le mélange des deux riest rien*. P'our entrer dans l'un, il faut sortir de l'autre.” („A többségi rendszer rendszer, az arányos választási rendszer szintén rendszer. A kettőnek vegyüλέke azonban semmi. Ha az egyiket elfogadjuk, a másikkal szakítani kell.”) Már Benoist előtt nyilatkozott a francia választójogi rendszerről *Paul Deschanel*, a képviselőháznak hosszú éveken át elnöke, a későbbi köztársasági elnök: „Ou la R. P. ou le régime majoritaire, mais pas les deux, l'un faussant l'autre, l'un gáchant l'autre!” („Vagy az arányos választási rendszert, vagy a többségi rendszert, de a kettőt együtt nem lehet, mert az egyik meghamisítja a másikat!”)

Arányos választás kettős prémiummal . . .

A francia listás választási törvény *tulaj donképen többségi rendszeren alapuló törvény volt lajstromos szavazással*, mert amennyiben egy párt lajstroma megkapta a szavazatok abszolút többségét, valamennyi mandátum azt a pártot illette és csak ha egyik párt sem szerezte meg az abszolút többséget, másodsorban jöhetett csak szóba a *quotient*, a *választási hányodos* (az arányossági szám), amely úgy állott elő, hogy a *leadott szavazatok számát elosztották a megválasztandó képviselők számával*. Amennyiben még ezután is maradt mandátum, amely elosztásra várt, ismét a többségi rendszert vették segítségül és az a lista kapta a mandátumot, amelynek átlaga a legnagyobb volt, vagyis amelyik a relatív többséget szerezte. A francia listás választási rendszert tehát *ez a kettős prémium: az abszolút többség és a relatív többség prémiuma jellemezte*.

Ennek az illusztrálására *néhány példát* idézünk az 1924. évi választásból, amelyet még a listás választójog alapján tartottak:

Isére départementban 7 képviselőt kellett választani, *öt párt lajstromára szavaztak*, még pedig természetesen úgy, hogy minden választónak hét szavazata volt, mert hét képviselőt kellett választani és ezt a hét szavazatot tetszés szerint adhatta le az öt különböző lista jelöltjei közül bárkire (*panachage*).

Isére départementnak 155.941 választója közül 126.927 szavazott, 974 szavazat érvénytelen volt, *az érvényes szavazatok száma pedig 125.953*.

Az egyes lajstromokra esett szavazatok összegét és az egy-egy jelöltre esett átiagot következő táblázatunk mutatja:

Union nationale républicaine ..	276.818	(1 jelöltre átlag 39.545 szavazat)
Union républicaine et socialiste	55.113	(1 „ „ 7.873 „
Bloc des Gauches	472.328	(1 „ „ 67.475 „
Union socialiste (S. F. I. O.)	7.828	(1 „ „ 1.117 „
Bice ouvrier-paysan	63.191	(1 „ „ 9.027 „

Az érvényesen leadott 125.953 szavazatnak abszolút többsége 62.977. *Mivel a Bloc des Gauches listáján szereplő összes jelöltele férték a szavazatok abszolút többségét* (hiszen átlag 67.475 szava-

zatot kaptak) valamennyi mandátumot ez a lista szerezte meg. A baloldali kartel így könnyű győzelmet aratott Isère départementban.

Ha azonban a mandátumokat nem a prémios arányos választási rendszer alapján osztották volna szét, egészen más Jenné az eredmény. Elsősorban meg kell állapítani a választási hányadost. A választási hányadost úgy kapjuk meg, hogy az összes szavazatok számát, 125.953-at osztjuk a mandátumok számával, 7-tel. Az eredmény: 17.993 lesz a választási hányados. Az arányos választási rendszer azt kívánja, hogy minden listára csak annyi mandátum essék, ahányszor ez a választási hányados a listára adott szavazatok számában foglalhatik. Mivel a Bloc des Gauches listájára átlag 67.475 szavazatot esett, ezt a szavazatszámot osztva 17.993-mal, az eredmény 3, úgy hogy a baloldali kartel listája egyelőre csak 3 mandátumot szerzett. Az *Union nationale républicaine* listája a reá esett 39.545 szavazattal a választási hányados alapján most már két mandátumhoz jutott. Mivel még két mandátum vár szétosztásra, ezt a két mandátumot az a lista kapja, amelynek átlaga a legnagyobb és pedig a baloldali kartel. Végeredményben tehát a baloldali kartel az arányos választási rendszer alapján Isère départementban nem hét, csak öt mandátumot kapott volna, viszont az *Union Nationale républicainennek* is jutott volna 2 mandátum.

Egy másik példa: Vendée département hat mandátumáért három párt indult választási küzdelembe. Erre a három listára következő szavazatok estek:

Cartel vendéen d'Union nationale	318.932	(1 jelöltre átlag- 53.155 szavazat)
Union républicaine	247.489	(1 „ „ 41.248
Bloc ouvrier-paysan	21.060	(1 „ „ 3.510

A szavazáson 101.005 érvényes szavazatot adtak le, aminek abszolút többsége 50.503. Mivel a jobboldali pártok blokka (a vendéi kartel) megkapta a szavazatok abszolút többségét, ezzel megszerezte mind a hat mandátumot.

Arányos választás esetén a választási hányados, 16.834 segítségével a jobboldali kartel hat helyett csak három, az *Union républicaine* pedig szintén három mandátumot szerzett volna.

Minden választó 24 szavazatot ad le . . .

A francia listás választójog bonyolultságát igen szemléletesen mutatja be *Nord département* példája. Itt 24 képviselőt kellett választani és természetesen minden választónak 24 szavazata volt 507.546 választó közül 451.028 szavazott le, de sok szavazat érvénytelen volt és így csak 445.409 érvényes szavazat maradt. Ennek abszolút többségét, 222.705 szavazatot egyetlen egy párt lajstromának átlaga sem érte el. A mandátumokat tehát a választási hányados alapján kellett szétosztani, amely 18.558-nak felelt meg.

A választáson öt párt állított egyenként 24 jelöltből álló *lajstromot*, amelyekre a következő szavazatok estek:

Entente républ. démocratique	2,501.407	(1 jelöltre átlag 104.225 szavazat)
Fédération républ. du Nord..	2,629.597	(1 " " 109.566 ")
Groupe Indépendant	151.752	(1 " " 6.323 ")
Parti socialiste (S. F. I. O.) ..	3,749.262	(1 " " 156.219 ")
Bloc ouvrier-paysan	1,554.416	(1 " " 64.767 ")

A választási hányados alapján minden párt listáját először annyi mandátum illeti meg, ahányszor a választási hányados a pártra adott szavazatok átlagában foglaltatik. Így az entente républicaine démocratique kap 5, a fédération républicaine 5, a parti socialiste S, a bloc ouvrier-paysan pedig 3 mandátumot. Mivel még három mandátum vár szétosztásra, ezt az a párt kapja, amelynek átlaga a legnagyobb. Ezen az alapon a szocialista párt jutott hozzá és együttesen 11 mandátumot kapott. Az arányos választási rendszer alkalmazásával az entente républicaine 6, a fédération répub. szintén 6, a parti socialiste csak 8, a bloc ouvrier pedig 4 mandátumhoz jutott volna.

Torzkép az 1924-es választásról

A választási igazságszolgáltatás nagy eszméjét, amit az arányos választási rendszer képvisel, Franciaországban eltorzították azáltal, hogy egészen furcsa módon *helytelenül alkalmazták az arányos választási rendszert*, amint ezt az 1924. évi választáson a baloldali kartel látszólagos győzelme bizonyítja.

Már 1919-ben is érdekes különbség mutatkozott *a ténylegesen nyert mandátumok* és az arányos választás alapján az egyes pártokat megillető mandátumok száma között:

Nemzeti blokk ..	338	275	(+63)
Középpártok	75	85	(—10)
Baloldali pártok . .	197	250	(—53)

Akkor a *nemzeti blokk* élvezte a rossz választási mód előnyeit.

1924-ben a kontinentális Franciaországban és Korzika szigetén 97 választókerületben összesen 568 képviselőt választottak. (Az algériai és a gyarmati választókerületeket ennél a számításnál azért kell mellőzni, mert ott a politikai pártok és a választási program egészen másképpen alakul, mint a kontinentális Franciaországban.) Az 568 képviselő választására leadtak 8,898.526 szavazatot, egy mandátumra tehát 15.666 szavazatot esett. Ha az *egyetlen hányadost* (quotient uniforme) vagy *nombre unique-et* keressük, amelynek alkalmazása a teljesen arányos választási rendszer kelléke, ezt úgy tudjuk meg, ha a leadott szavazatok számát osztjuk a megválasztandó képviselők számával, $8,898.526 : 568 = 15.666$. Ezen rendszer alkalmazásával minden pártot annyi mandátum illet meg, ahányszor a reál adott szavazatok középárányosában ez az egyetlen hánya-

dos foglaltatik. Ha most *a ténylegesen nyert mandátumok számával szembeállítjuk a teljesen arányos választási rendszer alkalmazásával elérhető eredményt*, az 1924. évi választáson a pártokra esett mandátumok megoszlása a következő összehasonlításra ad alkalmat:

	Ténylegesen nyert mandátumok	Arányos választás alapján eső mandátumok	Különbség
Nemzeti blokk (Conservateurs et Union rép.)	229	224	— 5
Középpártok (Rép. de gauche)	47	65	+18
Baloldali pártok (Cartel des gauches et Soc.)	266	217	—49
Kommunisták	26	56	+30
Mások	—	6	+ 6
	568	568	54

Ahol csak a kisebbséget képviselik...

1924-ben, amint láttuk, nem a teljesen arányos választási rendszert alkalmazták a mandátumok elosztásánál, hanem a kettős prémium (double prime) rendszerét, ami legnagyobb részben a baloldali kartel pártjainak kedvezett és azt eredményezte, hogy *a baloldal parlamenti többsége mögött nem állt a választáson leadott szavazatok többsége*. A francia parlamenti választások történetében ez úgyszólván szabály, mert az 1876. évi választásoktól kezdve — kivéve az 1877. évi általános választásokat — *a parlamentben képviselt mandátumok mögött sohasem állt a választók többsége*:

Választási év:	A megválasztott képviselőkre esett szavazatok:	A kamarában nem képviselt szavazatok:
1876 febr.	4,458.584	5,422.283
1877 okt.	5,059.106	5,048.551
1881 nov.	4,567.052	5,600.000
1885 okt.	4,042.964	6,000.000
1889 okt.	4,526.086	5,800.000
1893 aug.	4,513.511	5,930.000
1898 máj.	4,906.000	5,633.000
1902 máj.	5,159.000	5,818.000
1906 máj.	5,209.606	6,383.852
1910 ápr.	5,061.271	6,598.288
1914 ápr.	4,810.693	6,366.786

Ez a táblázat azt mutatja, hogy *1914-ben a választóknak az 57% -a nem volt képviselve és az a 4,810.693 szavazó, aki képviseletet kapott, az összes szavazók számának csak 43%-át teszi*. De még ez a 4-8 millió szavazó is nehezen jutott képviselethez, hiszen 596 képviselő közül 250-et csak a második választási menetben

(ballottage) választottak meg alkalmi koalíciók. Egy ilyen képviselői kamara, amelyben *a választóknak csak 43%-a van képviselve*, igen különös határozatokat hozhat. Feltéve, hogy valamennyi képviselő résztvesz a szavazásban, a törvényjavaslatokat azok a képviselők fogadják el, akik a leadott szavazatoknak csak 21,5% -át képviselik, ha pedig csak a szükséges *quorum* vett részt a szavazásban, vagyis az összes képviselők fele + egy képviselő, az ilyen többség szavazata a választóknak csak 1075%-át képviseli. *Egy millió választó tehát törvényt diktálhat 11,185.078 választónak*, vagy ha a lakosság számát vesszük alapul, 40 millió franciának. íme a többségi rendszeren alapuló választási mód óriási hiánya! De a francia választójog sok más tekintetben tartalmaz *utánzásra méltó rendelkezéseket*, amint erre a többi fejezetben rámutattam.

Németországban 1906 óta alkalmazzák az arányos választási rendszer

Németországban az arányos választási rendszert a világháború utolsó esztendejében iktatták törvénybe. Már a 60-as évektől kezdve foglalkoztatta ugyan az arányos választás a publicistákat, de *először csak 1906-ban alkalmazták: Hamburg* vezette be, hogy képviselőtestületében, a *Bürgerschaftban* megakadályozza a szociáldemokraták előretörését. *Szászországban* 1907-ben készített a kormány tervezetet, hogy „*az államfenntartó képviselőket ne majorizálhassák az állammal szemben ellenséges érzelműek*”, de a tervezetből nem lett törvény. *Württembergben* két nagy választókerület és Stuttgart 1906-tól kezdve az arányos képviselői rendszer elvei alapján választotta tartománygyűlési képviselőit. *Bajorország, Württemberg és Baden* még a községi választások részére vezette be, azonkívül más testületek is átvették. Az arányos választást tehát *máir a háború előtt* jól ismerték Németországban.

A porosz király 1917. évi húsvéti üzenetének hatására, amellyel Poroszországban az elavult háromosztályú nyíltszavazásos választási rendszer helyébe az általános, egyenlő választójogot jelentette be, a *Reichstag* már 1917 július 6-án határozatot hozott, amelyben utasította a birodalmi kancellárt, hogy *a birodalmi gyűlés képviselői számának újabb megállapításáról terjesszen be törvényjavaslatot*, mert az 1870-ből származó birodalmi választási törvény óta ezen a téren nem történt változás, úgyhogy *1912-ben 397 választókerület közül csak 97-ben, tehát a választókerületek 24%-ában volt a választók száma normális*, az összes többi kerület vagy több, vagy kevesebb választót tüntetett fel. Így például *Sehaumburg-Lippeben* 11.000 választó választott egy képviselőt, a berlini észak, északnyugati választókerületben pedig 219.782, vagyis 20-szor többen. (Ezt a példát munkámnak abban a részében, ahol a magyar választókerületi beosztásról írtam, már említettem.)

Politikai szempontból *a birodalmi választókerületi beosztás az agrárpártoknak kedvezett*, ellenben gyengítette azokat a pártokat, amelyeket főleg városi és ipari elemek alkottak, elsősorban pedig a szociáldemokráciát. Maga a választási rendszer: egy képviselőt

választó kerületekben általános többségi választás, szintén a szocialisták hátrányára szolgált. A kerületi beosztás az agrárpártokon kívül azokat a pártokat is erősítette, amelyeknek hívei a birodalom egyes részein jelentékeny tömegekben laktak, így nevezetesen a *centrumot*, az *elzásziakat*, a *lengyeleket*, a *welfeket* és a *dánokat*. Ezeknek biztos választókerületeik voltak és 104 olyan választókerület közül, amelyben 1874-től 1912-ig mindig ugyanaz a párt kapta az abszolút, vagy a relatív többséget, 73 a centrum, 13 a lengyelek, 4 az elzásziak és 1 a dánok kezében volt. *A pótválasztási rendszer sem kedvezett a szociáldemokratáknak*, mert az összes polgári pártok összefogtak ellenük. Így például 1907-ben a szociáldemokraták 90 választókerületben jutottak pótválasztásra és mégis csak 14 pótválasztáson győztek, noha 73 választókerületben már az alapválasztáson relatív többséget szereztek. Csak így történhetett, hogy a szociáldemokrata párt, amelynek 1890-től kezdve a birodalmi gyűlési választásokon a legtöbb szavazata volt, a Reichstagban sohasem jutott megfelelő számú képviselőhöz, német politikai szakkifejezéssel: „*untervertreten*”. *Az agrár és a vidéki jellegű pártok szavazataik arányán túl kaptak képviselést*: az elzásziak 39.7%-kal, a konzervatívok 26.2%-kal, a centrum 24.8%-kal, a lengyelek 16.8%-kal és a német birodalmi párt 13.5%-kal több mandátumot, mint szavazatot. Ezzel szemben *a városias jellegű pártok hátrányban voltak*: a haladó párt 11.9%-kal, a nemzeti szabadelvűek 12%-kal, *a szociáldemokraták pedig 119.4%-kal kevesebb mandátumhoz jutottak, mint amennyi szavazataik arányában őket megillette volna*. A választójogi rendszer egyoldalú kedvezése a centrumot egyre nagyobb szerephez segítette, viszont a nemzeti szabadelvűek, akik pedig 1878-ig többséget alkottak, egyre jobban vesztek befolyásukból. Azért kellett ezeket az adatokat előrebocsátani, hogy megvilágítsuk, miért éppen szociáldemokrata részről indult ki a mozgalom az arányos képviselő érdekében.

Vegyes rendszer — 1918-ból

A Reichstag említett 1917. évi határozatának megfelelően a birodalmi kancellár 1918 február 16-án törvényjavaslatot terjesztett elő, amit *1918 augusztus 24-én törvényerőre emeltek*. (Gesetz über die Zusammensetzung des Reichstags und die *Verhältnismahl in grossen Reichstagswahlkreisen*.) A képviselők számát 397-ről 441-re szaroritották, de a választókerületek számát ugyanakkor 397-ről 387-re csökkentették, mert 361 „*egyes*” választókerület mellett, *amelyben egy-egy képviselőt választottak*, 26 választókerület 2—10 képviselőt küldött és *utóbbiakat az arányos képviselői rendszer szerint kellett választani*. A lajstromos kerületeket nagy városok és ipari vidékek alkották. Az egyes választókerületekre nézve pedig kimondták, hogy amennyiben lakosaik száma növekszik és a két legközelebbi népszámláláson 300.000-nél többet tesz ki, minden megkezdett újabb 200.000 lakos után is joguk van egy képviselőt választani. Az arányosan választó kerületekben *a kötött lista es a d'Holdt-rendszer jellemezte az új választójogi törvényt*. Jel-

lemző, hogy a kötött lista mellett a baloldal, elsősorban a szociáldemokraták foglaltak állást és keresztül vitték, hogy *a kormány eredeti tervezetével szemben, amely a szavazók előtt sokkal rokon-szenvesebb szabad listát óhajtott bevezetni, a kötött listát emelték törvényerőre* és ezzel a központi párturalom hatalmát növelték. A szociáldemokrata párt szelleme, amely a központ által diktált jelölteket kényszeríti a választókra, győzedelmeskedett.

Az 1918. évi új német birodalmi választójogi törvényt sohasem alkalmazták, mert a forradalom eltörölte és a népbiztosok tanácsa *a szociáldemokrata párt 1891. évi erfurti programjának követeléseit tette magáévá 1918 november 12-én kelt kiáltványában*: „Alle Wahlen zu öffentlichen Körperschaften sind fortan *nach dem gleichen, geheimen, direkten, allgemeinen Wahlrecht auf Grund des proportionalen Wahlsystems für alle mindestens 20 Jahre altén männlichen und weiblichen Personen zu völlziehen.*” („Nyilvános testületek részére ezentúl minden választást az egyenlő, titkos, közvetlen, általános választójog szerint az arányos választási rendszer alapján minden legalább 20 éves férfi és nő részvételével kell megtartani.”)

Nagy kerületekben kötött listák — a nagy pártokra kedvezőek

Ilyen elvek alapján írta ki a kormány 1918 november 30-án a választást *a német alkotmányozó nemzetgyűlésre* (Verfassunggebende Deutsche Nationalversammlung). Ezt természetesen az arányos képviseleti rendszer alapján hívták össze. *A birodalmat 36 választókerületre osztották, amelyekben 6—17 képviselőt választottak* és az egyes választókerületek határain belül a *d'fiondt-féle* számítási módszerrel osztották szét a mandátumokat. *Kötött listákra* kellett szavazni, de megengedték a *listakapcsolást* is, mivel a maradékszavazatok értékesítéséről a választójogi rendelet nem intézkedett. Az egyes választókerületek nagyságra nézve különböztek, így például Niederbayern-Oberpfalzban 61.410 szavazatra esett egy mandátum, Potsdamban pedig 98.761 szavazatra, noha a választókerületek összeállításánál az volt a vezérelv, hogy kerek-számban minden 150.000 lakosra (és a 75.000-nél nagyobb töredékre) jusson egy képviselő. A választójog kiterjesztésének első eredménye természetesen *a szavazók számának megsokszorozása volt: 14-4 millióról* (1912. évi létszám) *36-8 millióra* (1919. évi létszám).

A választási eljárás: nagy választókerületekben kötött listák *a nagy és széles körökben elterjedt pártoknak kedvezett.* A szociáldemokraták az összes szavazatoknak 37.9%-át kapták és az összes Mandátumoknak 38.8%-a esett rájuk, a keresztény néppárt (ahogy a centrum magát nevezte) a szavazatoknak 19.7%-ával a mandátumok 21.9%-át, ellenben a demokraták a szavazatok 18.5%-ával a mandátumoknak csak 17.8%-át, a német nacionalisták 10.6%-kal a mandátumok 10%-át, a független szocialisták pedig a szavazatok

7.65%-ával a mandátumok 5.2 % -át. Így magyarázható, hogy *az arányosság nem érvényesült tökéletesen*. A keresztény néppárt a hannoveriekkel együtt 6,067.400 szavazatával 92 mandátumot szerzett, viszont a demokraták 5,641.800 szavazattal, vagyis 400.000 szavazattal (6.6%) kevesebbel csak 75 mandátumot, tehát 17 mandátummal (18%) kevesebbet kaptak. Az aránytalanságot mutatják ítélt következő számok is: a keresztény néppártnál átlag 65.716 szavazatra esett egy mandátum, a szocialistáknál 70.607-re, a demokratáknál 75.224-re, a független szocialistáknál pedig 105.331 szavazatra. A méltányosságra törekvés mellett sem érvényesült az egész vonalon az arányos képviselő rendszer.

A „legigazságosabb” választási rendszer

Az alkotmányozó német nemzetgyűlésen a választójog kérdése ezért mégsem foglalkoztatta túlságosan nagy mértékben a képviselőket és a nemzetgyűlés tagjai majdnem egyöntetűen foglaltak állást amellett, hogy *az arányos képviselői rendszert iktassák az alkotmányos alaptörvénybe is*. Friedrich Naumann képviselő, a *Mitteleuropa* kitűnő szerzője más véleményen volt: „Az arányos választás ellen bizonyos kétség mindig fennáll — mondotta —, *noha külsőleg tagadhatatlanul ez a legigazságosabb választási rendszer*. Először is a vidéki választók súlya a nagy centrumok választóinak súlyához viszonyítva háttérbe szorul. De azokra a politikai következményekre is gondolnunk kell, amelyeket a választójog minden formája gyakorolhat a politikai viszonyokra. *Az arányos képviselői rendszer egyik következménye, hogy a parlamentáris kormányzati rendszer lehetetlenné válik*. Parlamentáris rendszer és arányos képviselő kizárják egymást.” (*Parlamentarisches System und Proportionswahl* *schliessen sich gegenseitig aus!*) Naumann hivatkozott Angliára, a parlamentáris rendszer mintaképe, amely a „kétpárt” rendszeren alapszik. Naumann ellenvetésére *Preuss*, az alkotmánytervezet szerzője, ezt válaszolta:

„*Az arányos képviselői rendszerről visszatérni az egyszerű többségi választásra, politikai lehetetlenség!*”

A német választási rendszer szétforgácsolta a pártokat

Az 1920. évi választójogi törvény vitája során a legnagyobb súlyt arra vetették, hogy a *leadott szavazatok és a szétszétválasztásra kerülő mandátumok száma között az arány állandó legyen*. A birodalmi választójogi törvény (1920 április 27-ről) az előző nemzetgyűlési választási rendszerrel szemben a következő eltérést mutatja: 1. A d'Hondt-féle számítási mód helyébe, ami a nagyobb pártoknak kedvezett, *az automatikus rendszert léptették*, ami az összes pártok részére egyformán igazságos, amennyiben minden 60.000 szavazatra esik egy-egy mandátum; 2. bevezették *a maradékszavazatok értékesítését*, egyrészt a több választókerületből alkotott választókerületi csoporton (Wahlkreisverband) belül, másrészt az egész birodalom területén; 3. *a listakapcsolást a választókerület*

határain belül elejtették, mert a maradékszavazatok értékesítése a választókerületi csoport és a birodalmi lista útján lehetséges és csak a választókerületi csoport határain belül engedték meg; 4. a birodalmi listára, amelynek egyes jelöltjei a maradékszavazatok értékesítése során jutnak mandátumhoz, külön ajánló-listákat lehet benyújtani.

Ez az új választási rendszer a pártokat csak még inkább szétforgácsolta, azokat a töredékszavazatokat pedig, amelyek sem a választókerületi csoporton belül, sem a birodalmi listán nem értékesíthetők, növelte.

A pártok szétforgácsolódásáról és a képviselet nélkül maradt szavazatokról következő statisztikai adatokat közöljük:

Választási év	A választáson fellépett pártok száma	A képviseletet nyert pártok száma	Értékesítés nélkül maradt szavazatok	Pártok, amelyeknek még 15 képviselő tagja sincs
1919	18	10	17.678 = 0.02%	4 párt 7 képvis.
1920	24	10	196.587 = 0.8%	3 „ 13 „
1924 május	27	12	832.508 = 2.8%	4 „ 29 „
1924 december ..	24	12	597.665 = 1.9%	3 „ 26 „
1928	35	15	834.407 = 2.8%	7 „ 40 „
1930	32	15	411.907 = 1.1%	6 „ 41 „

A Reichstag pártpolitikai összetétele az egyes Reichstag-választásokon így alakult (a szélső jobboldaltól kezdve a szélső baloldelig):

	1919 jan. 9.	1920 jún. 6.	1924 máj. 4.	1924 dec. 7.	1928 máj. 20.	1930 szept. 14.	1932 júl. 31.	1932 nov. 6.
Nemzeti szocialisták	—	—	32	14	12	107	230	195
Német nemzeti párt	44	71	95	103	73	41	38	51
Landbund	—	—	10	8	3	—	2	i
Szászországi Landvolk	—	—	—	—	2	—	—	—
Keresztény nemzeti paraszt párt Landvolk	—	—	—	—	9	21	1	2
Keresztényszocialista Volksdienst	—	—	—	—	—	14	4	5
Konzervatívok	—	—	—	—	—	4	—	—
Bajor parasztszövetség (Német parasztpárt)	4	4	10	17	8	6	2	3
Gazdasági párt	—	—	—	—	23	23	1	2
Német néppárt	19	65	45	51	45	30	7	11
Polgári töredékpártok	1+1	—	4	—	2	1	—	—
Centrum	91	64	65	69	61	68	75	69
Bajor néppárt	—	21	16	19	17	19	22	19
Hannoveriek	1	5	5	4	4	3	—	1
Német demokraták (1930: állampárt)	75	39	28	32	25	—	—	—
Volksnat, Reichsv.	—	—	—	—	—	14	4	2
Szociáldemokraták	—	—	—	—	—	6	—	—
Független szocialisták	163	102	100	131	153	143	133	121
Kommunisták	22	84	4	62	45	77	89	160
Képviselők száma összesen:	421	459	472	493	491	577	608	582

11 év alatt 16 kormány

A pártok szétforgácsolódásának legközvetlenebb eredménye az volt, hogy *megnövekedtek a többségi kormány alakításának és a kormányzati többség biztosításának nehézségei*. A kormányok nem támaszkodhattak a többségre, hanem olyan kisebbségekből alakultak, amelyek csak együttvéve alkottak többséget, sőt *sor került kisebbségi kormányra is*. 1919 február 13-tól 1930 március 30-ig *16 német kormány működött* átlagosan hat-hat hónapig.

A pártok szétforgácsolódásánál még nagyobb baj volt a *pártok hatalmának terjeszkedése*. Ez legfőképpen abban nyilvánult meg, hogy a *frakciók és a pártvezetőségek a birodalmi kormány alakítására nagy befolyást gyakoroltak*. Az alkotmány értelmében a birodalom elnökének joga a kormány kinevezése, de ez a jog a gyakorlatban úgy érvényesült, hogy előbb összeültek a pártok, megvitatták a kormányalakítást és azután előterjesztést tettek a birodalom elnökének a miniszterek kinevezésére. Maga a választójogi törvény is hozzájárult a pártok hatalmának megnövekedéséhez, még pedig azáltal, hogy a *birodalmi listákra kizárólag a pártok központjai állították a jelölteket*, így például 1930-ban 577 képviselő közül 91 a birodalmi lista alapján foglalta el helyét a Reichstagban, tehát *függetlenül a választók akaratától*. A német birodalmi választásokon a jelölt egyénisége háttérbe szorul és *a választó tulajdonképpen a pártra adja szavazatát*. Ezzel a jelenséggel már számolt a törvényhozás is és 1923-ban törvénybe iktatták, hogy a hivatalos szavazólapokon az egyes listák jelöltjei közül csak az első négy jelöltet kell feltüntetni. A választók maguk is rájöttek lassanként arra, hogy a választásokon nem foglalhatnak közvetlenül állást a kormány mellett, vagy a kormány ellen, mert ilyesmiről a pártvezetőség határoz, ezért esett vissza a választók részvételének arányszáma: 1919-ben még az összes választók 83.0%-a szavazott, 1920-ban már csak 79.3%, 1924 májusában 77.4%, 1924 decemberében 78.8% és 1928-ban 75.6%. Az 1930. és 1932. évi látszólag nagyobb részvétei bizonyára csak a hitlerizmus gyors feltűnésével magyarázható múló tünet lesz. (1932 november 6-án már bekövetkezett.)*

A német választási rendszer lehetővé tette, hogy a gazdasági érdekek bizonyos hivatások, vagy gazdasági körök pártjának szócsövén keresztül találjanak visszhangra. Ennek köszönheti létét a parasztpárt és a gazdasági párt. Más pártoknak egyébként jelentéktelen választási sanszait a választási rendszer csak fokozta, így jött létre *a valorizációs párt, a háztulajdonosok pártja* stb. Ezek a liliputi pártok egyáltalán csak azért juthattak szóhoz, mert a választási rendszer alkalmat adott nekik arra, hogy *az egész birodalom területén összegyűjtsék a szavazataikat, noha a töredékpártok ellen a választási törvény is tartalmaz intézkedéseket*, de az 1928. évi választáson 48, az 1930. évi választáson pedig 50 mandátum közül, amit szereztek, 18-at a birodalmi listán kaptak.

* A német választási statisztikák különben *néhány tizedszázalék eltérést* mutatnak. (L. 40—41. old.)

Elterjedésüket következő adataink világítják meg:

Választási év	Jelöltek állított pártok száma	Képviselést kapott közülök	Szavazatok száma	Mandátumok száma
1919	6	2	344.256 = 1-1%	421 közül 5
1920	6	3	701.017 = 2-5%	459 „ 9
1924 május ...	8	3	1,394.276 = 4-7%	472 „ 20
1924 december .	11	3	1,878.214 = 6-2%	493 „ 25
1928	17	6	2,375.293 = 7-9%	491 „ 48
1930	14	4	3,310.999 = 9-5%	577 „ 50

A Reichstag lassanként egyes érdekeltségek képviseletének gyülekezőhelye lett, amelyek az összesség helyett csak saját érdekeltségük szűkkörű érdekeit képviselték. Szerencsére az 1930. évi választáson, ahol a jobb- és baloldali radikalizmus ellen kellett megvédeni a demokráciát, a választási küzdelembe induló pártok száma — így a töredékpártok száma is — visszaesett, a választás iránt is megnőtt az érdeklődés, mert a választóknak 82%-a jelent meg az urnák előtt.

A Brüning-kormányt illeti az az elvitathatatlan érdem, hogy a választójog reformját kezdeményezte, mert belátta, hogy a választójogban rejlik számos politikai visszásság legfőbb forrása.

Mielőtt a német választójogi reformot ismertetném, hangsúlyozom, hogy a német birodalom területén ma még mindig az 1920 április 27-én kihirdetett Reichswahlgesetz van érvényben. Ezt novelláris úton három ízben módosították, de csak választástechnikai szempontból és leglényegesebb módosítása abban állott, hogy bevezették a hivatalos szavazólapot, a választási rendszert azonban, főleg pedig a kerületi beosztást érintetlenül hagyták.

A Brüning-kormány még 1930-ban nagyszerű választójogi reformot készített

A Brüning-kormány képviseletében 1930 augusztus 30-án a Reichsrat előtt Wirth birodalmi belügyminiszter benyújtotta a választójogi reformot, amit a Reichsrat 1931 február 19-én el is fogadott. Ezt a javaslatot dr. Georg Kaisenberg, a birodalmi belügyminisztérium miniszteri tanácsosa, a német kormány legkitűnőbb választási szakértője készítette és mint szakelőadó képviselte is. Ezzel a javaslattal részletesebben foglalkozunk, mert tanulságait feltétlenül megszívlelendőnek tartjuk. Az 1920. évi birodalmi gyűlési választási törvény — mint említettük — olyan sebtiben készült, hogy a weimari alkotmány életbeléptetése óta gyors egymásutánban következő kormányok állandóan kifogásolták egyes rendelkezéseit. Már 1924-ben az akkori belügyminiszter, Jarres, 1926-ban pedig Külz választójogi reformtervezetet dolgoztak ki, de azok letárgyalására nem kerülhetett sor. Ezek a reformtervezetek főképen négy közös célt szolgáltak: 1. vissza akarták tartani és megakadályozni a pártok szétforgácsolódását; 2. a választási eljárás során a jelölt személyére nagyobb mértékben fektettek

súlyt, mint az első birodalmi gyűlési választójogi törvény; 3. korlátozták a pártok befolyását a jelöltek személyének a kiválasztásánál, és 4. csökkentették a képviselők számát. Közös vonása ezeknek a reformoknak még az is, hogy a szavazás eredményének megállapításánál az automatikus eljáráshoz ragaszkodtak, amennyiben a választás eredménye csak így számítható ki egyszerűen és gyorsan. Az automatikus eljárás abban áll, hogy az egyes választókerületekben nincs előre megállapítva a választandó képviselők száma, hanem előre meghatározott számú szavazatra esik egy-egy képviselő. Az 1920. évi választási törvény szerint minden 60.000 szavazatra esett egy mandátum és a maradékszavazatokat először a választókerületi csoportokon (Wahlkreisverband-on) belül, majd az újabb maradékokat az egész birodalom területén összeszámlálták és minden 60.000 szavazatra (és 30.000-en felüli töredékre) itt is jutott egy-egy mandátum. Ez a rendelkezés mozdította elő a kis pártok és párttöredékek elterjedését. A jelöltek listáit a pártok állították össze és az így megállapított sorrenden a szavazók semmiféle változást nem eszközölhettek, vagyis szigorúan kötött listák alapján történt a szavazás.

Magyar politikai körökben, különösen a legnagyobb magyar párt, az *egységes párt* (vagy újabb nevén a Nemzeti Egység Pártja) körében a nagy kerületeken és kötött listákon alapuló arányos képviseleti rendszert szeretnék az ország egész területén meghonosítani, — úgy, amint ezt Budapesten és a budapestkörnyéki választókerületben már 1922 óta bevezették, de nem sejtik, hogy ez a rendszer, amint a német birodalmi választások statisztikája fényesen igazolja, éppen a töredékpártok részére könnyíti meg a választást, mert néhány nagy kerületben jelölőlistákat állítva, sokkal könnyebben tudnak összegyűjteni annyi szavazatot, amennyi elegendő ahhoz, hogy néhány mandátumot szerezzenek. Négy-öt ilyen kis párt alánylag kevés fáradsággal és kevés agitációval biztosíthatja a maga részére az összes mandátumok 10%-át.

A hosszú listákat és nagy kerületeket mellőzni kell!

Azok, akik választójogi reformkérdésekkel foglalkoznak — és ez a kérdés a legközelebbi jövőben feltétlenül foglalkoztatja majd a magyar politikai köröket is — igen hasznos tanulságokat vonhatnak le a német választójogi reform előkészületeiből. A német birodalmi gyűlésen a második Marx-kormány 1924 augusztus 21-én nyújtott be egy választójogi reformot, a Reichstag feloszlása miatt azonban ezt a reformjavaslatot már nem tárgyalhatták. Azóta minden birodalmi kormány feladatának tekintette a választási reform megalkotását, de a politikai viszonyok és más fontos megoldásra váró feladatok miatt nem kerülhetett rá sor. A most érvényben levő német birodalmi választójogi törvényen legtöbben azt kifogásolták, hogy a választás módja miatt a választó nem gyakorolhat befolyást a jelölt személyének kiválasztására. A túlságo-

san nagy választókerületek természetes következménye a kötött lista és a választás tulajdonképpen nem személynek szól, hanem vallomás egy bizonyos pártpolitikai program mellett. *(Die Wahl ist unpersönlich. Der Wähler wählt nicht mehr eine Persönlichkeit, der Wahlakt bedeutet nur noch die Ablegung des Bekenntnisses zu einem parteipolitischen Prinzip, zu einer Partei!)* A választási eredmény automatikus kiszámítási módjának szinte végnélküli alkalmazása a legkisebb párttörédék szavazatainál is csak a pártok teljes szétforgácsolódására vezet, a hivatalos szavazólapokkal pedig még jobban megkönnyítik a párttörédékek helyzetét. Így indokolta a Wirth—Kaisenbergféle tervezet a választási reform szükségét. *A választójog reformjának csak az lehet a célja, hogy a hosszú listákat és a nagy kerületeket mellőzze.* Arra is törekedni kell, hogy *a parlamentben kialakulhasson a tiszta többség*, mert parlamentárisán alkotmányos országban a parlamentnek kell az irányt megszabni és ezt a feladatát a parlament nem teljesítheti, ha a pártok szétforgácsolódnak.

162 Wahlkreis ~> 31 Wahlkreisverband >12 Landergruppe

Az új német választójogi reform (Entwurf eines Reichswahlgesetzes) *az eddigi 35 választókerület helyett*, amelyek viszont 16 választókerületi csoportot (Wahlkreisverband) alkotnak, *162 választókerületre osztja a birodalom területét. Ez a 162 választókerület (Wahlkreis) 31 választókerületi csoportot (Wahlkreisverband) alkot, a választókerületek csoportjaiból pedig a tartományi csoportok (Landergruppen) alakulnak.* Az új német választási rendszernek váza tehát a választókerületen (Wahlkreis) alapszik, amelyek négyesével-ötösével alkotják a választókerületi csoportokat (Wahlkreisverband) és ezek kettesével, hármásával, négyesével a tartományi csoportokat (Lander gruppé). A jelölés kérdését nem rendezik, úgyhogy bárkire, tehát *egyetlen jelöltre is lehet szavazni.* Az egyes választókerületekben nincs előre meghatározva, hogy hány képviselőt választanak, hanem *az egyes választókerületi csoportokon belül minden 75.000 szavazatra* (a tervezetben először kontemplált 70.000 szavazatot 75.000-re emelte fel a Reichsrat, amely a Reichstag elé kerülő javaslatokat előzetesen tárgyalja) *esik egy mandátum, a maradékszavazatokat pedig a tartományi csoporton belül számlálják össze és minden 75.000 szavazatra a tartományi csoportokon belül is esik egy-egy mandátum.*

A mandátumok szétosztása úgy történik, hogy a pártok jelöltjei a választókerületi csoporton belül csoportot alkotnak és *a jelöltek között a pártjukra eső mandátumokat a d'Hondt-rendszer szerint osztják szét.* A most érvényben levő választási törvénnyel szemben az a szigorú korlátozás, hogy *a maradékszavazatok értékesítésénél csak azok a pártok jöhetnek szóba, amelyek a választókerületi csoporton belül már legalább egy mandátumot szereztek.* Ennek a rendelkezésnek az a célja, hogy a törédékpártokat háttérbe szorítsa. Amelyik párt egyetlenegy választókerületi csoport-

ban sem tudott összesen 75.000 szavazatot szerezni, vagyis átlag 4—5 választókerületben sem kapott összesen 75.000 szavazatot, nem vehet részt a maradékszavazatok értékesítésénél, ami viszont a tartományi csoporton belül történik.

Az új német választójogi reformtervezet *mindössze 34 szakaszból áll.* (Az 1925: XXVI. t.-c.-nek 189 §-a van!) Az 1. §-a kategorikusan és klasszikus tömörséggel határozza meg a következőket:

§. 1. *Stimmberechtigt ist, wer am Wahltag Reichsangehörige und über 20 Jahre alt ist.*

§. 2. *Jeder Wähler hat eine Stimme.* (Választó az, aki a választás napján birodalmi állampolgár és 20. évét betöltötte. Minden választónak egy szavazata van.)

Maga Kaisenberg miniszteri tanácsos, a tervezet készítője írja egyik tanulmányában, ami a *Deutsche Juristen Zeitung*-ban jelent meg, hogy *a választójogi reform egyik szépséghibája a 20 esztendő választói korhatár, noha a német állampolgárok csak 21 éves korukban lesznek nagykorúak:* „Wollte Deutschland über das in anderen grossen Kulturstaaten bestehende Wahlalter (Österreich, England, Frankreich, Vereinigte Staaten: 21, Schweiz 20 Jahre) hinausgehen, so würde es seinem Bildungs und Erziehungssystem ein schlechtes Zeugnis ausstellen.” (*Hogyha Németország túllépné azt a választói korhatárt, ami más nagy kultúrországokban fennáll (Ausztriában, Angliában, Franciaországban, Egyesült Államokban 21, Svájcban 20 év), akkor oktatási és nevelési rendszeréről rossz bizonyítványt állítana ki.*)

A tiltó rendelkezések között érdekes kivételt találunk a tervezet 2. §-ának 4. pontjában: „Schutzhaft aus politischen Grundén behindert das Stimmrecht nicht.” (*Politikai okokból történt őrizetbevétel nem akadály a választójog gyakorlásának.*)

Igen liberális a passzív választójogra vonatkozó rendelkezés, amely így hangzik:

„§. 4. Wählbar ist jeder Stimmberechtigte, der am Wahltag 25 Jahre alt und seit mindestens einem Jahre Reichsangehörige ist.” (*Megválasztható minden szavazásra jogosult, aki a választás napján 25 esztendő és legalább egy esztendő óta birodalmi állampolgár.*)

Hosszú listák helyett kisebb kerületekre van szükség

Az új választókerületi beosztást azzal indokolja a reformtervezet, hogy *a jelöltek listáját mai formájában meg kell változtatni, mert az egyes választókerületekben túlságosan sok volt a jelöltek száma.* Az 1928. évi birodalmi gyűlési választáson 6209 jelölt szerepelt és csak 491 jelöltet választottak meg: *102 esetben csak a listavezető győzött és ez azt jelenti, hogy 102 esetben tulajdonképpen jegyes*” választás volt, 62 esetben a választókerületi listákra 2—2 mandátum esett, 57 esetben pedig 3—3 és *csak 39 olyan jelölőlista volt, amelyen háromnál több jelölt tudott mandátumot szerezni*

A hosszú listát csak úgy lehet elejteni, ha a választókerületek nagyságát csökkentik, vagyis számukat szaporítják. Az „egyes” választásra azonban nem lehet visszatérni, mert a weimari alkotmány az arányos képviselői rendszer alapelvét iktatta törvénybe, az „egyes” választás és az arányos választás pedig nem hozható közös nevezőre. Az „egyes” választást nem lehet az arányos választással kombinálni, az erre irányuló kísérletek sem vezettek eredményre. Ezt már a magyar nemzetgyűlés 25-ös választójogi bizottsága is belátta 1925-ben és a választójogi javaslatról a nemzetgyűlés elé terjesztett jelentésében ezt írja:

„Kiegészítő javaslatképpen felmerült az a gondolat, hogy az úgynevezett dán rendszert léptessük életbe. Ennek alapján pótmandátumokat kellene kiosztani azok között a pártok között, amelyek a választás során nem nyertek annyi mandátumot, mint amennyi az országban reájuk esett szavazatok számarányához képest azokat megilletné. Ezt a rendszert azonban aligha lehetne igazságosan összeegyeztetni a törvényjavaslat rendelkezéseivel, amiért is azt el kellett ejteni.”

(A dán rendszerre később térek vissza, amidőn az arányos választás dániai történetéről szólok.)

Német közjogi felfogás szerint különben sem kívánatos, hogy egy választókerületet kizáróan egyetlen egy pártnak egy képviselője képviseljen. Ezért inkább arra kell törekedni, hogy a választókerületek nagysága az érdekek bizonyos kiegyenlítődését tegye lehetővé. Ha egy-egy választókerületben két-három jelölt ugyanannak a pártnak nevében indul a választási küzdelembe, ez a módszer már alkalmas arra, hogy a különböző irányzatokat ugyanazon pártszervezet keretén belül is kielégítse. Ez a módszer megkönnyíti azt is, hogy egymáshoz közelálló pártok jelöltjei szerepeljenek ugyanazon a szavazólapon. Mivel nők egyedül aligha szerepelhetnek, mint jelöltek, a nők részére is könnyebbséget biztosít tehát az új választási reform, de a megüresedő mandátumok pótlására is módot nyújt több jelölt együttes fellépése.

Teljesen mellőzik a birodalmi listát, ami a közvetlen választás kijátszása

A birodalmi alkotmány a képviselők közvetlen választását írja elő, viszont a most érvényben lévő választási törvény úgy rendelkezik, hogy a birodalmi listán szereplő jelöltek a maradékszavazatok összeszámmlálása révén, tehát egyáltalában nem közvetlen választás útján kerülnek a Reichstagba, hiszen a birodalmi listát a központi pártszervezet állítja össze és a birodalmi lista jelöltjei éppenséggel nem állnak közvetlen érintkezésben a választókkal. Ennek ellenére a birodalmi választások statisztikája azt mutatja, hogy egyes frakciók képviselőinek majdnem 50%-a a birodalmi lista útján szerezte mandátumát. A Wirth-féle választójogi reform éppen ezért teljesen elejtette a birodalmi listát. Csodálatos, hogy nálunk Magyarországon, ahol mindig nagy súlyt fektettek arra, hogy a

képviselő közvetlen összeköttetésben álljon választóival, még mindig kísért az országos lista terve, aminek nyomát az 1925:XXVI. t.-c.-ben is megtaláljuk, mert a 12. §. 2. pontja értelmében a kormány 10%-kal csökkentheti a kerületek számát és az így megüresedő képviselői helyeket országos lajstromok alapján az egyes pártokra az általános választáson esett szavazatok arányában kell betölteni.

Kerületenként legfeljebb három jelölt lehet egy listán

A német választókerületek új beosztásánál azt a szempontot is figyelembe vették, hogy biztosítsák kormányképes többségek kialakulását. Ezt semmiképpen sem mozdíthatja elő a „sokpárt” rendszere, hisz az 1928. évi általános választáson 34 párt közül, amely jelöltekkel állított, mindössze 15 párt tudott mandátumot szerezni. Az új kerületi beosztásnál abból indultak ki, hogy az egyes választókerületek átlag 385.000 lakost foglaljanak magukba. Ennek alapulvétele mellett a birodalom területét 162 választókerületre lehet osztani. (Az 1924. évi reform szerint 156 kerület lett volna.) Az 1928-as választáson 100 lakos közül 66 volt választó. Ilyen arány mellett 385 ezer lakos közül 255 ezer volna a választó és a választók 80%-os részvétele 205 ezer szavazatot biztosítana egy-egy választókerületben. A 75.000-es osztószám mellett legjobb esetben, amennyiben nincsenek jelentékeny töredékek, három mandátumot lehetne szétszítani. Ha egy párt a választókerületben leadott szavazatok 50%-át szerzi meg, bizonyos körülmények között akár két mandátumot is szerezhethet ugyanott, de három mandátumról már alig lehet szó, hiszen nehéz feltételezni, hogy lesz olyan párt is, amelynek jelöltjére a választókerület választóinak 100%-a egyhangúan szavaz. Az előző választások eredménye alapján megtartott számítások azt bizonyítják, hogy egy-egy párt átlag csak egy mandátumot tud egy választókerületben szerezni, a másikat már csak úgy, hogy a választókerületi csoportban a maradékszavazatok összeszámlálása során jut a második mandátumhoz, három mandátumot pedig csak egészen kivételes esetben tud szerezni. Ezek a számítások jogosították fel a választójogi tervezet készítőjét arra, hogy egy-egy választókerületben három jelöltben maximálja az egyes pártok, vagy frakciók jelöltjeinek számát. De a javaslat gondoskodik arról is, hogy ugyanazon párt neve alatt egy választókerületben ne léphessen fel több mint három jelölt. Mivel az új német választójogi reformnak az a törekvése, hogy a listás választástól távolodjék (anélkül azonban, hogy az arányos képviselői rendszer alapelvein sérelem essék), csak természetes, hogy nem ragaszkodik választókerületenként 3—3 jelölt állításához. Ezáltal lehetővé teszi, hogy egyéniségek is felléphetnek és a pártok tetszésére bízza, miképp állítják össze jelöltjeiket, hogy a szavazás szerencsés eredménye esetére legyen elég jelölt. A törvényjavaslat gondoskodik arról az esetről is, hogyha egy választókerületben

nincs kellőszámú jelölt: a szavazatok egy másik választókerületre, vagy a választókerületi csoportra (Verband) ruházhatók át.

Nincs sem ajánlás, sem hivatalos szavazólap

A választójogi reform mindezt V. fejezetében szabályozza, amelynek címe *Stimmzettel* (Szavazólap). Ez a fejezet tartalmazza az egyébként nem szabályozott ajánlásra (jelölésre) vonatkozó rendelkezéseket is. Mivel ezek a legfontosabbak az egész választójogi reformban, szószerint idézzük:

§. 16. 1. A szavazólapnak tartalmazni kell annak a jelöltnek nevét, akire a választó szavazatát adja. A szavazólap a jelölt nevén kívül pártállását is feltüntetheti. *A párt megjelölésével ellátott szavazólapokon két, vagy három név is állhat.*

2. *A pártok a választás előtt közlik a szavazatszedő bizottság elnökével a jelöltek nevét és sorrendjét, továbbá [pártállását]. Hasonlóan kell eljárni azoknak a jelölteknek is, akik nem pártprogram alapján lépnek fel (egyes jelöltek).*

3. A szavazatszedő bizottság elnökének gondoskodni kell arról, hogy ugyanazon választókerületen belül azokon a szavazólapokon, amelyeken különböző jelöltek nevei állnak, a pártállás megjelölése ne legyen azonos, továbbá hogy az *önálló (egyes) jelölteket megfelelően megkülönböztessék. Azok a szavazólapok, amelyeket nem jelentettek be, vagy amelyek a követelményeknek nem felelnek meg, érvénytelenek.*

4. Az a szavazólap, amelyen a pártállást is megjelölik, nem válik érvénytelenné azért, hogyha csak a listavezető, vagy csak az első két jelölt nevét tartalmazza.

5. *A szavazatszedő küldöttség elnöke tájékoztatja a szavazás vezetőit a választókerületben érvényes szavazólapokról.*

§. 17. 1. *A szavazólapoknak fehérés színűk legyen (Die Stimmzettel müssen von weisslicher Farbe sein.) és nem tartalmazhatnak semmiféle ismertető jelet; terjedelmük 9X12 cm legyen.*

2. *A szavazólapokat a szavazóhelyiségen kívül kézírással, vagy pedig sokszorosítással kell kitölteni.*

Az arányos választás elvének érvényesítése érdekében, hogy a mandátumok szétosztásánál a leadott szavazatok arányosan legyenek értékesíthetők, a választókerületeket nagyobb csoportokba foglalták össze és ilyen választókerületi csoport keretén belül veszik figyelembe a szavazatokat. *Az „egyes” választás és az arányos választás előnyeit kölcsönösen hasznosítja az az eljárás, hogy a választókerületi csoportokon belül leadott szavazatokat először a csoportokban számlálják össze és a csoportra eső mandátumokat az egyes választókerületek jelöltjei között a rájuk eső szavazatok arányában osztják szét. A mandátumok szétosztása az automatikus eljárás szerint történik és az eredmény is igen gyorsan megállapítható:*

a) *először*: megállapítják a pártokra a választókerületi csoportokon belül eső mandátumok számát és azok felosztását az illető csoport egyes választókerületeire; az egymagukban álló jelölteknel csak azt kell figyelembe venni, hogy a rájuk eső szavazatok száma eléri-e az osztószámot, ami 75.000-nek felel meg,

b) *másodszor*: megállapítják azoknak a jelölteknek neveit, akiket az egyes pártokra eső mandátumok megilletnek. Ezen eljárás során minden párt annyi mandátumot kap, ahányszor a választókerületi csoporton belül leadott szavazatok számában a 75.000-es osztószám foglaltatik. A pártokon belül a mandátumokat a jelöltek között az úgynevezett D'Hondt-féle rendszer szerint osztják szét. Ez azt jelenti, hogy az egyes választókerületi csoportokon belül a pártokra eső szavazólapokat a szavazás eredményéhez képest veszik figyelembe. Praktikusán úgy érvényesül ez a szabály, hogy az egyes szavazólapokra leadott szavazatok elsősorban a lista, élén álló első jelöltet illetik, a második és harmadik helyen álló jelölt csak akkor jöhet figyelembe, hogyha az illető párt szavazólapjára eső maradék még egyszer értékesítésre kerül.

Az arányos képviseleti rendszer alapelvének már teljesen megfelelő a mandátumoknak ilyen elosztása, de az ismertett eljárás után még kétségtelenül volnának maradékszavazatok, amiket nem vettek volna figyelembe. Az eredmény arányosítása érdekében ezeknek a maradékszavazatoknak értékesítése a választókerületi csoportokból alakított tartományi csoportok (Ländergruppe) határain belül történik. A maradékszavazatokat a tartományi csoportokban számlálják össze és még annyi mandátumot osztanak szét, ahányszor 75.000 az ilyen maradékszavazatok összegében foglaltatik. Ebben a szétosztásban azonban csak azok a pártok vehetnek részt, amelyek a választókerületi csoporton belül legalább egy mandátumot szereztek. Ennél tovább már nem megy a választójogi reform, *nincs többé birodalmi lista*, mert a választójogi reformnak éppen az az egyik kimondott célja, hogy a pártok koncentrációját előmozdítsa, erős pártok kialakulását segítse elő és mindenképpen lehetetlenné tegye a pártok szétforgácsolódását és töredékpártok alakulását, amit eddig a birodalmi lista túlságosan favorizált.

Az új német választójogi reform illusztrálására szolgáljon a következő összeállításunk:

A mostani választójogi törvény értelmében:

minden 60.000 szavazatra esett egy-egy képviselő;

35 választókerület alkot 16 választókerületi csoportot (Wahlkreisverband), a választókerületi csoporton belül listakapcsolás, a töredékszavazatokat a birodalmi listán értékesítették.

Az új választójogi reform szerint:

minden 75.000 szavazatra esik egy-egy képviselő;

a birodalom 162 kerületet alkot, amelyben legfeljebb 3—3 jelöltet állíthat egy-egy párt, a 162 választókerületből alakul 31 választókerületi csoport, majd a 31 csoportból 12 tartományi csoport.

Berlin választókerületi szempontból eddig három választókerülethez tartozott: a 2. választókerület tisztán Berlin városi kerületei-

bői alakult, a 3. választókerület (Potsdam II.) Berlin egyes részeit is magába foglalta és a 4. választókerülethez (Potsdam I.) is tartozott egy rész Berlinből. A 2. és 3. választókerület alkotta a Brandenburg I. választókerületi csoportot (*Wahlkreisverband Brandenburg I.*), viszont a 4. választókerület már a Brandenburg II. választókerületi csoportnak volt egyik része.

Az új választójogi tervezet szerint Berlin 11 választókerületre oszlik, amelyek a *Berlin-választókerületi csoportot* alkotják és ez a *Brandenburg-választókerületi csoporttal* együtt adja a *Brandenburg-tartománycsoportot* (Landergruppe Brandenburg):

Választókerület száma		Választókerület területe	Lélek-Választóker szám csoport
No. 7.	(Berlin I.)	1. közigazgatási kerület	295.837
8.	(„ II.)	6. „	377.253
9.	(„ III.)	2. és 11. „	515.245
10.	(„ IV.)	13. és 14. „	358.336
11.	(„ V.)	9., 10. és 12. „	379.752
12.	(„ VI.)	7. „	345.139
13.	(„ VII.)	3. „	351.798
14.	(„ VIII.)	4. „	326.311
15.	(„ IX.)	5. „	336.338
16.	(„ X.)	15., 16. és 17. „	362.121
17.	(„ XI.)	8., 18., 19., 20. „	376.035

Wahlkreisverband
Berlin

A szavazatokat a berlini választókerületi csoporton belül számolják össze és a maradékszavazatokat a *Brandenburg-tartománycsoporton* belül értékesítik.

Most 16 a választókerületi csoportok száma: Ostpreussen, Brandenburg I., Brandenburg II., Pommern-Mecklenburg, Nieder-Schlesien, Oberschlesien, Sachsen-Thüringen, Schleswig-Holstein—Hamburg, Nieder-Sachsen, Westphalen, Hessen, Rheinland-Süd, Rheinland-Nord, Bayern-Südost, Bayern-Südwest, Sachsen és Württemberg-Baden.

Ezentúl 12 tartományi csoport veszi át ezek szerepét, Az új tartományi csoportok (*Landergruppe*) a következők: Ostpreussen-Pommern, Brandenburg, Schlesien, Mitteldeutschland, Nordmark, Niedersachsen, Hessen, Rheinland, Westphalen, Bayern, Sachsen és Südwestdeutschland.

A maradékszavazatokat eddig a választókerületi csoportban, majd az egész birodalom területén (birodalmi lista) értékesítették, a választójogi reformtervezet szerint ezentúl csak a tartományi csoportokon belül, hogy megakadályozzák a pártok szétforgácsolódását, illetve háttérbe szorítsák a töredékpártokat.

Érdekes rendelkezése a német javaslatnak még az is, hogy a *választó köteles a felajánlott választási tisztséget* (Ehrenamt), amilyenek a szavazatszedő küldöttség elnöke, vagy helyettese, a szavazatszedő küldöttség ülnöke, vagy jegyzője, stb. elfogadni és csak a birodalmi, vagy tartományi kormányok tagjai, képviselők, állami és községi hivatalnokok, akik a választási törvény végrehajtásával, vagy a rend fenntartásával vannak megbízva, továbbá 60 éven felüli választók, családanyák és olyanok, akik előzetesen

kimentik magukat hivatali elfoglaltságukkal, mentesülnek a kötelezettség alól. *Aki megtagadja az ilyen tiszteleti állás betöltését, 300 márkáig terjedhető pénzbírsággal sújtható.* A tartományok és községek a választási költségeket maguk viselik. A törvény végrehajtási utasítása külön rendelkezik majd a *kórházakban, valamint vasúti állomásokon történő szavazásról és a hajósok és tengerészek szavazásáról.* A kerületi beosztás 12 esztendeig marad érvényben. Ha a népszámlálás eredménye úgy kívánja, akkor a kormány törvényhozási úton gondoskodik a változtatásról, ami ismét 12 évig marad érvényben. (De *nem 40 évig*, mint ahogy nálunk Magyarországon 1874-től kezdve 1914-ig a választókerületi beosztás, egész lényegtelen módosításoktól eltekintve, változatlan maradt!)

A német választási reformmal kapcsolatban az a kívánság is elhangzott, hogy a közigazgatás egyszerűsítésével egyidejűleg a *Reichstag tagjainak számát le kell szállítani.* A tartományi képviselőkénél (Landtag) azonban csak akkor lehet létszámlétszámlálásról szó, ha a Reichstag már jó példával járt elől. A Reichstag képviselői létszámának csökkentése érdekében emelték fel a 60.000-es osztószámot először 70.000-re, majd a Reichsratban 75.000-re. Végeredményben így *mégsem csökkentik lényegesen a képviselők számát*, mivel a szavazók számának növekedése folytán a felemelt szorzó- és osztószám hasonló eredményt fog felmutatni.

A választójogi reformjavaslat legfőbb újítása, hogy az *„egyes” választásra térnek vissza, már amennyiben az arányos képviseleti rendszer ezt lehetővé teszi.* A listás választás, úgy mint eddig volt, megszűnik és a pártok arra fognak törekedni, hogy minél megfelelőbb egyéniségeket jelöljenek a választókerületekben és a *jelölt politikai egyénisége sokkal inkább előtérbe lép, mint eddig.*

Az új magyar választójogi törvény kidolgozásánál a német reform tanúságait feltétlenül gyümölcsöztetni kell és *elsősorban Budapesten kívánatos ez*, ahol a kötött listák választási rendszere egyrészt lehetetlenné tette, hogy a választók szorosabb kötelekben álljanak képviselőikkel, másrészt a központi pártvezetőség diktatúráját erősítette.

*

A német választójogi reformtervezet különben *bizonyára még módosításon megy keresztül.* Báró Gayl birodalmi belügyminiszter a berlini újságíróegyesület jubileumán mondott beszédében a kormány alkotmányjogi reformterveiről is nyilatkozott és ezt mondta:

„A birodalmi gyűlés jogait a kormány természetesen *nem akarja kényszerítő szükség nélkül megnyirbálni, a választójogi rendszeren azonban változtatni kell.* A kormány *nem gondol az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójog megszüntetésére, az aktív és passzív választójog alsó korhatárát azonban feltétlenül felemeli — legalább öt évvel — és azonkívül két szavazati jogot ad a családfenntartóknak és a frontharcosoknak.*”

Szóval marad az „egyenlő” választójog, amint *Gayl* báró mondotta, de 25 éven alul nincs szavazati jog és csak 30 évnél idősebbek lehetnek képviselők. De egyelőre még ez is csak *tervezet*.

Olaszországot az arányos választási rendszer mentette meg a bolsevizmus karjaitól

Az *olasz parlamentarizmusról*, sajnos, már csak történelmi szempontból lehet beszélni, inerte a fasiszta rendszer éppen úgy negációja a parlamentarizmusnak, mint különböző más néven ismert kormányrendszerek.

Olaszországban *az arányos képviseleti rendszer bevezetése a liberális Olaszország nagy államfő fiának, Nittinek nevéhez fűződik*. A Nitti-féle választójognak most természetesen már csak történelmi értéke van, de a belőle meríthető tanulság kedvéért ismeretjük. A háborút követő esztendőkből az olasz demoliberális kormányokat egymásután érték a válságok. A demoliberális pártok mellett, amelyek csak gyenge politikai személyiségekre támaszkodhattak, *két hatalmas pártszervezet jelent meg a színen*, mindkettő szabatosan körülírt programmal és nyílt célkitűzéssel: az egyik a *szociáldemokrata párt*, amely intellektuális vezetőivel abban az időben fejlődött tömegpárttá, a másik pedig a *katolikus szociális párt*, a *Partito Popolare Italiano*, amely a papság tevékeny közreműködésével *valódi néppárttá* nötte ki magát. *Ez a két párt az „egyes” választási rendszer mellett teljesen meghódította volna Északolaszországot, ha Nitti az 1919 augusztus 15-én kelt törvénnyel nem hozza be az arányos választást.*

Olaszországban ugyan már 1872-ben megalakult az *Associazione per lo Studio della Eappresentanza Proporzionale* Rómában és ennek szócsöve volt az 1912. évi választói reformnál a milánói *Associazione Proporzionalista*, aminek azonban nem volt semmi befolyása a Nitti-féle reformra. *Camera* képviselő 1918 novemberében indítványozta az arányos választás bevezetését. A bizottságban csaknem egyhangúan elfogadták és a képviselői kamara a benyújtott törvényjavaslatot 277 szavazattal 38 ellenében megszavazta. *Majdnem valamennyi párt helyeselte a reformot, legelkesebben a jobboldal foglalt az arányos választás mellett állást*, de a szociáldemokraták és a többi baloldaliak is. *Csak azok a pártok kivüliek helytelenítették, akiknek biztos kerületük volt* (Valószínűleg ugyanez lesz az eset nálunk Magyarországon, ha az arányos választás kiterjesztése kerül napirendre. A magyar képviselőházban túlságosan sokan vannak azok, akik a pártkereteket nem tudják elviselni, de egyéni nézeteiket annál szívesebben szokták kifejezésre juttatni.) Az arányos választás mellett felsorakoztatott főérvek között az volt az egyik legfontosabb, hogy az új rendszer előmozdítja majd valódi pártkeretek kialakulását és véget vet a *trasformismomik*, ami abban állott, hogy a frakciókra töredezett parlamenti többségből *a mindenkori kormányok csak ideiglenes kormánytöbbségekre tudtak támaszkodni* és minden új kormánynak

újonnan kellett csoportosítani a parlamenti többséget. 1900-tól 1914-ig nem kevesebb mint 18 kabinet vezette az ország ügyeit és egyiknek az élete sem volt átlag egy esztendőnél hosszabb. E a *trasformismo* korrumpálta teljesen a parlamentarizmust és hozta létre, a hivatásos képviselők intézményét, ami főleg ügyvédekből rekrutálódott. %-L újonnan kinevezett miniszterelnökök a parlament feloszlata és új választás révén igyekeztek maguknak többséget biztosítani és az ilyen többség azután vak eszköze lett a kormányfőnek, egy *Depretisnek, Crispinek, Giolittinak*.

Az olasz választók túlzottan individualisztikus lényének azért felelt meg az arányos képviselőválasztás rendszere, mert a *kötött lista helyett az úgynevezett részben kötött listát vezették be: a választónak jogában állott, hogy az általa választott listának egyik jelöltjére elsőbbségi szavazatot adjon le, az a választó pedig, aki olyan listára adta szavazatát, amelyen nem állt annyi jelölt neve, mint ahány képviselőt az illető választókerületben választani kellett, egy másik listának egyik jelöltjére adhatott még egy pótszavazatot is. A választókerületen belül a mandátumokat a D'Hondt-féle rendszer alapján osztották szét, az egyes listákon pedig a jelölteket a rájuk leadott elsőbbségi és pótszavazatok összegének sorrendjében illette meg a mandátum. Elsőbbségi és pótszavazatot természetesen csak azok a választók adhattak le, akik tudtak írni-olvasni, viszont Délolaszországban, ahol az -analfabéták arányszáma jelentékeny volt, szimbolikus jelek segítségével különböztették meg az egyes listákat. A lehetőség szerint pontos arányosság érdekében kimondták, hogy egy választókerületben legalább 10 képviselőt kell választani. Az arányos választás Észak-, Olaszországban beváltotta a demoliberális pártok reményeit és ennek segítségével a legerősebb párttá alakultak. Arányos választási rendszer nélyül a szociáldemokraták 70 mandátummal szereztek volna többet és ez biztosította volna részükre a többséget. Mivel az olaszországi szociáldemokraták a harmadik Internacionáléhoz csatlakoztak, a szociáldemokraták választási győzelmét a bolsevizmus bevezetése követte volna nyomon. Az arányos választási rendszer ilyenformán Olaszországot a bolsevizmus karjaitól szabadította meg. A szocialista áradattal szemben a kormányok még így is erőtlennek bizonyultak. Az 1921. évi általános választás előtt Giolitti megalakította a *nemzeti blokkot*, amelynek a fasiszták voltak éltető elemei. A nemzeti blokk mégis szétesett és visszavért a *trasformismo* ideje. Giolittit rövidéletű gyenge kormányok váltották fel, úgyhogy 1919 júniusától kezdve 1922 október 28-áig, a *Marcia su' Roma világtörténelmi nevezetességű napjáig hét kormány állt Olaszország élén*, átlag minden hatodik hónapban egy új kormány. Igaz, hogy a szociáldemokraták ereje is gyengült. Minden kongresszus után újabb és újabb szakadás állt be soraikban (az 1921. évi *livornói* kongresszuson a kommunisták váltak ki, 1922-ben *Rómában* a kormánnyal való együttműködés híveinek csoportját, *Turatit* és a *cöllaborazionistiket* zárták ki a pártból) és végeredményben *háromféle marxistapárt állt egymással**

szemben. A polgári pártok közül csak a néppárt (popolari) és a fekete-ingesek (fascisti) bizonyultak vitálisaknak, kettőjük közül a fasizmus kerekedett a római bevonulással fölül.

A mai fasiszta állam kialakulásáig azonban még hosszú úton ment át Mussolini, akinek első kormánya tulajdonképpen kisebbségi kormány volt. A képviselőknek; csak 6.7%-a (36 képviselő) tartozott a fasiszta párthoz, az első Mussolini-kormányban pedig 2 nacionalista, 2 jobboldali liberális, 3 demokrata és 2 néppárti miniszter mellett mindössze 4 fasiszta miniszter foglalt helyet. Később a popolarik turini kongresszusa után a popoiarik visszavonták minisztereiket, a nacionalista és a jobboldali liberális miniszterek a fasisztákhoz csatlakoztak, a demokraták pedig szétbontottak, így alakult ki az első tiszta fasiszta kormány.

Mussolini első választójoga: prémios rendszer

1923 november 8-án Mussolini a kamarával új választójogi javaslatot fogadtatott el. Ennek a választói javaslatnak erős prémium volt az alapelve: az a legerősebb párt, amelyik az összes szavazatoknak legalább 25%-át szerzi meg, mindenekelőtt megkapja az összes mandátumok kétharmadrészét, 535 mandátum közül tehát 356 mandátumot, a megmaradt egyharmadrészt pedig a többi pártok között a leadott szavazatok arányában választási hányados és a maradékszavazatok értékesítése útján osztják szét. A választókerületek számát 16-ra csökkentették, a pótszavazatok leadását mellőzték. A többségi párt részére nem volt tovább értelme az elsőbbségi szavazatoknak, hiszen a többségi lista összes jelöltjei úgyis győztek. Az 1924 április 6-án tartott választás meghozta a fasizmus első parlamenti győzelmét. A fasiszta párt a szavazatok 00-1%-át kapta és így megszerezte az összes mandátumok kétharmad részét. Érdekes, hogy ezen a választáson 7,165.502 választó közül 2,512.114 választó még az ellenzéki pártokra adta szavazatát.

A második fasiszta választójogi reform már az „egyes” választást állította vissza

1925 december 24-én Mussolini törvényhozási úton szüntette meg a parlamenti kormányformát, miután már előzetesen a fasiszta nagytanács megszervezésével a törvényes kormány oldalán ez a testület mint mellékkormány működött. A miniszterelnököt a király nevezi ki és bocsátja el, megkülönböztetett jogvédelemben részesül és a parlament feltétlen szava, mert a napirendet ő állapítja meg. 1926 január 31-én újabb törvénnyel fokozták a kormány hatalmát. A fasizmus azonban még mindig nem volt elég erős arra, hogy a hatalom végleges birtokosának vallja magát és, attól tartott, hogy az ellenzéki pártok koalíciója a legközelebbi választáson megszerzi a szavazatok 25%-át és a prémios rendszer az ellenzéknek juttatja a hatalmat. Ezért a második fasiszta választójogi reform 1925 február 15-én a prémios választójogi rendszer helyett az „egyes” választást vezette be, amelynél elegendő a relatív többség. Így könny-

nyebben lehet a választási küzdelmet befolyásolni és szükség esetén már a jelölést is megakadályozni. Erre tulajdonképpen már nem kerülhetett sor, mert 1926 november 6-án Mussolini az összes vele szemben álló politikai pártokat feloszlatta és az Aventinusra kivonult ellenzéki képviselők mandátumát megsemmisítette. *A parlament képviselőházának ellenállása ezzel úgyszólván megszűnt.*

„A politikai képviselet reformja” már nem ismeri az általános választójogot sem

Az érdekképviseleti rendszert a fasiszta nagytanács 1927 november 10-én elvileg elfogadta. A 86 esztendőes Giolitti a kamarában még egyszer utoljára szót emelt a 48-as státútumok liberális intézményeinek védelmére, a szenátusban 138 szenátor közül már csak 49 vállalkozott a liberalizmus megmentésére. Az 1928 május 17-én kelt törvény a politikai képviselet reformjáról már nem ismeri az általános választójogot és ezért A tökéletes választójog című munkának ebben a fejezetében sem lehet többé szó Olaszországról, sem pedig annak fasiszta mentalitásra szabott parlamentpótló intézményéről, az érdekképviseleti rendszerről. Az 1929 március 24-én „választott” képviselőház már választójogának természeténél fogva is elsősorban fasiszta parlament és legfeljebb másodsorban nevezhető érdekképviseleti testületnek.

Belgium 1899-ben vezette be az arányos választást

Az arányos képviseleti rendszer klasszikus hazája Belgium, ahol az arányos választási mozgalom már 1881-ben kezdődött, amidőn nálunk, Magyarországon még érintetlenségében díszlett a nyílt szavazásos cenzusos rendszer, *Trianon egyik legfőbb előidézője.* 1881-ben alakult meg Belgiumban az *Association réformiste belge pour l'adoption de la Représentation Proportionnelle.* Ugyancsak Belgium adta az arányos képviseleti rendszer legnagyobb teoretikusát, *Viktor D'Hondt genti egyetemi tanár személyében.* A *Beer-naerts-kormány* már 1894 március 6-án javaslatot nyújtott be, hogy *azokban a választókerületekben, ahol egynél több képviselőt választanak, vezessék be az arányos választást.* A szélsőjobb és a szélsőbaloldal, a parlamentáris kormány formáknak minden konszolidált országban ez a két legnagyobb ellensége, a tűz és a víz koalíciója a javaslattal együtt megbuktatta a kormányt is. A többségi rendszer tovább is megmaradt és 1896-ban biztosította a katolikus párt részére a mandátumok többségét: *152-ből 112 mandátumot, holott a leadott szavazatoknak csak kisebbsége esett a katolikus pártra.* Az általános elégedetlenség a királyt cselekvésre kényszerítette és ezért a király felszólította a kormányt, hogy készítse el a választójog reformját. *A Vandenpeereboom-kormány az uralmon levő katolikus párt védelmére készített is javaslatot, ami csak hét választókerületben vezette volna be az arányos választást, még pedig abban a hét kerületben, ahol a katolikus párt kisebbségben maradt, tehát a saját védelméről kellett gondoskodni.* Ez a kormány is megbukott

és az új katolikus kormány, a *De Smét de Naeyer-kormány arányos választási javaslatát* 70 szavazattal 63 ellenében (8 képviselő semleges maradt) 1899 november 24-én elfogadták. Ennek a Reformnak lényege: *kis választókerületek, D'Hondt-féle számítási mód és az úgynevezett devolutiv rendszer*. A választónak jogában áll, hogy vagy az egész listára, vagy csak egyes jelöltjeire szavazzon. *Az arányos választási rendszer helyreállította a parlamenti egyensúlyt*, a liberális pártra adott szavazatok érvényesülhettek és a mammut katolikus-többség megszűnt.

Kis kerületekben sem forgácsolódnak szét a pártok

Az arányos választási rendszer *mégsem okozta a pártok szétforgácsolódását, mert a kis választókerületek és a D'Hondt-féle rendszer a nagyobb pártokra volt kedvező hatással*. Végeredményben igen üdvösnek bizonyult a pártszervezetek kiépítésére, különösen pedig azoknak a pártoknak kedvezett, amelyek nem önálló nagy egyéniségeket foglaltak magukban, mint a liberális párt, hanem erős szervezetekre támaszkodhattak, mint a katolikus és a szociáldemokrata párt. A két párt között késhegyre menő harc kezdődött, vajjon melyiknek a szervezetei erősebbek. A katolikus párt támaszai a katolikus munkásszervezetek és a parasztszövetség (Boerenbond), a szocialistáknak pedig a szakszervezetek, szövetkezetek és a betegségi pénztárak. A világháború alatt a három nagy párt, a katolikusok, liberálisok és szociáldemokraták „szentszövetséget” (*Union sacrée*) kötöttek, amely 1921-ig tartott. *A háború után a plurális szavazati jog helyébe kiharcolták az általános, egyenlő szavazati jogot és módosították az arányos választási rendszert is*. Az arányosság tökéletes érvényesítése érdekében az egyes tartományok határain belül *megengedték a listák kapcsolását* (apparentement), amely biztosította a maradékszavazatok értékesítését.

A választójogi reform *a pártok újabb átcsoportosítását* vonta maga után. Az általános választójog bevezetésével megszűnt a katolikus párt eddigi érintetlen többsége és a szocialisták majdnem olyan erősek lettek, mint a katolikus párt. A liberálisok gyengültek és a mérleg nyelvének szerepét vették át. Negyedik nagy pártnak a *flamand frontharcosok* jelentek meg a politikai szintéren. *Ezentúl már csak koalíciós kormányzás volt lehetséges*. 1900-tól 1916-ig négy tiszta katolikus kormány működött, átlag 4—4 esztendeig, *1916-tól 1930-ig ellenben tizenégy koalíciós kormány vezette az ügyeket, átlag egy és egyharmad évig*. Rendszerváltozás egyelőre beláthatatlan és az állam két részre osztása: külön flamand és külön wallon részre, a közel jövőben aligha aktuális.

A d'Hondt-rendszer hazájában

Belgiumban a választás eredményének megállapítása igen érdekes szabályok szerint történik. Azokban a választókerületekben, ahol egy, vagy több lista listakapcsolást létesített, *a választásig főiroda mindenekelőtt megállapítja a választási osztószámot*, amit úgy kap,

hogy az összes érvényes szavazatok számát osztja az illető választókerület mandátumainak számával. Az egyes választókerületekben leadott érvényes szavazatszámokat ezután osztják a választási osztószámmal és így kapják *minden egyes listának a választási hányadosát, amelynek egész száma adja a listára közvetlenül eső mandátumoknak számát.* Az eredmény megállapítását a következő példán mutatjuk be:

Antwerpen tartomány három választókerületének a listái létesítettek listakapcsolást. Az egyes választókerületekben a listákra a következő számú érvényes szavazatok esett és a választókerület-mandátumainak számával osztva, a következő *választási osztószámot* adta:

	Érvényes szavazatok	Mandátumok	Választási osztószám
<i>Antwerpen</i>	154.087:	15 =	10.272
<i>Mecheln</i>	52.317:	5 =	10.463
<i>Turnhout</i>	38.781:	4 =	9.695

Az egyes választókerületekben tehát ezek a választási osztószámok.

Antwerpen választókerületben a *pattokra esett szavazatszámok* osztva a választási osztószámmal, a következő választási *hányadost* tüntetik fel:

	Szavazatok	Választási osztószám	Választási hányados
A-lista (szocialisták)	54.295	: 10.272	= 5.286
B-lista (liberálisok)	31.296	: 10.272	= 3.047
C-lista (katolikusok)	14.067	: 10.272	= 1.369
D-lista	2.175	: 10.272	= 0.212
E-lista (flamand katolikusok)	43.207	: 10.272	= 4.206
F-lista (frontharcosok)	9.047	: 10.272	= 0.880
	<u>154.087</u>		

Az első szétosztásnál az antwerpeni választókerületben a pártok 13 mandátumot kaptak és mivel az antwerpeni kerületet 15 mandátum illeti meg, *még 2 mandátum vár szétosztásra.*

Mecheln és *Turnhout* választókerületben ugyanek a pártok a következő választási hányadost tüntetik fel:

	<i>Mecheln</i>		<i>Turnhout</i>	
	Szavazatok	Választási hányados	Szavazatok	Választási hányados
A-lista	15.805	1.510	6.524	0.672
B-lista	6.390	0.610	2.103	0.216
C-lista	2.906	0.277	3.976	0.410
D-lista	1.582	0.151	333	0.034
E-lista	22.191	2.120	23.097	2.384
F-lista	3.443	0.329	2.748	0.283
	<u>52.317</u>		<u>38.781</u>	

Eszerint *Mecheln* választókerület 3 mandátumot kapott és még 2 esedékes, *Turnhout* 2-öt kapott és még 2-esedékes. Az *antwerpeni tartomány* 3 választókerületében tehát a *kapcsolt listák* 18 mandá-

tumot nyertek az első szétosztásnál és még 6 mandátum vár szétosztásra. Ezt a hat ú. n. pótmándátumot így osztják szét:

A választási főiroda a listák szavazatainak számát eggyel osztja, ha a lista még nem kapott egy mandátumot sem, kettővel, ha már egyet kapott, hárommal ha már két mandátumot kapott stb. és az osztás következő eredményt adja:

A-lista (6 mandátum)	B-lista (3 mandátum)	C-lista (1 mandátum)	E-lista (8 mandátum)	F-lista (egyetlen mandátumot sem kapott)
76.624	39.789	20.949	88.495	15.238
: 7 = 10.946	: 4 = 9.947	: 2 = 10.474	: 9 = 9.832	: 1 = 15.238
(2. pótmándátum)	(4. pótmándátum)	(3. pótmándátum)	(5. pótmándátum)	(1. pótmándátum)
: 8 = 9.578	: 5 = 7.957	: 3 = 6.983	: 10 = 8.849	: 2 = 7.619
(6. pótmándátum)				
: 9 = 8.513				

A D-listát azért nem vették figyelembe, mert egyetlen egy kerületben sem. kapta meg a választási osztószám 66%-át, amit a törvény ennél az elosztásnál előír. A még szétosztásra váró mandátumokat azok a listák kapták, amelyek a legnagyobb hányadost adták.

A listákon belül a hat mandátum (pótmándátum) szétosztása úgy történik, hogy az egyes listák választási hányadosát osztjuk azoknak a mandátumoknak a számával, amelyeket az illető lista a választókerületekben kapott + eggyel. Így például az antwerpeni választókerületben az A-lista választási hányadosa 5.286, a listára

$$\frac{5 \cdot 286}{5+1} = 0.881.$$

első mandátumok száma 5, tehát (Ez a 0.881 megfelel azoknak a szavazatoknak, amiket az Antwerpen-választókerületben hat mandátum képviselne, ha mind a hat mandátumot az A-lista kapná. Az A-lista 54.295 szavazatot kapott, $54.295:6 = 9049$, hat mandátum esetén ez a 9049 az egy mandátumra átlagosan eső szavazatok száma. Ha a kerület választási osztószámát, 10.272-öt megszorozzuk 0.881-gyel, az eredmény: 9049 valóban megfelel a szavazatok átlagának.)

Az egyes listáknak így kapott törtjeit sorba állítják és a legmagasabb törtek sorrendje szerint, amennyiben az illető választókerületben még van üres mandátum, kapják az egyes listák a pótmándátumokat.

A törtek a következők:

A törtek a következők:

A-lista		B-lista		C-lista		E-lista		F-lista	
törtek	kerület	törtek	kerület	törtek	kerület	törtek	kerület	törtek	kerület
0'881	Antw.	0'262	Antw.	0'685	Antw.	0'841	Antw.	0'880	Antw.
0'755	Mech.	0'610	Mech.	0'410	Turnh.	0'794	Turnh.	0'329	Mech.
0'672	Turnh.	0'216	Turnh.	0'277	Mech.	0'706	Mech.	6'238	Turnh.

Az 1. pótmándátum F-listára esik Antwerpenben

a 2. „ A-listára „ Antwerpenben

a 3. „ C-listára „ Turnhoutban (mert Antwerpenben már nincs üres mandátum)

a 4. „ B-listára „ Mechelnben (hasonló okból)

az 5. „ E-listára „ Turnhoutban (hasonló ok)

a 6. „ A-listára „ Mechelnben.

Most már szétoosztották mind a hat pótmandátumot.

Az egyes listákra eső mandátumokat a *lista jelöltjei között* szintén igen érdekes módon osztják szét. *Aalst-kerületben* a katolikus párt, amely három mandátumot szerzett, a következő szavazatokat kapta:

Listaszavazatok: 12.397

Egyéni szavazatok: Woeste.....	596	névszerinti szavazat
Van Schuylenburg-	1.598	„ „ „
Moyersoen	1.175	„ „ „
de Béthutie	8.076	
Van Nieuwenhove	425	„ - „
Összesen: 11.870 névszerinti szavazat		

(A belga választó a törvény szerint ugyanis *vagy a listára szavaz, ha a lista jelöltjeinek sorrendjét* megfelelőnek találja, *vagy csak egy jelölt, akit előnyben óhajt részesíteni* a pártvezetőség által megállapított sorrenddel szemben.)

A *választási számot* úgy kapjuk, hogy a listaszavazatokat és a névszerinti szavazatokat összeadjuk: $12.397 + 11.870 = 24.267$. A *választhatósági szám* = $\frac{\text{választási szám}}{\text{mandátumok száma}+1}$, vagyis $\frac{24.267}{4} = 6.067$
Ez a *chiffre d'éligibilité*.

Hogyan lehet a lista utolsó jelöltjéből képviselő?

A mandátumokat a jelöltek a *devolutív-rendszer* közvetítésével kapják. Ez azt jelenti, hogy *az egyes jelöltekre eső névszerinti szavazatok számát a listaszavazatok számából kiegészítik olyan számra, amely a választhatósági számot adja*, azt a jelöltet azonban, aki névszerint legalább annyi szavazatot kapott, mint a választhatósági szám, feltétlenül megilleti egy mandátum, függetlenül attól, milyen helyet foglal el a lista névsorában:

	Névszerinti szavazatok		Beosztott szavazatok		Összesen	
Woeste	596	+	5.471	=	6.067	<i>megválasztva</i>
Van Schuylenburg ..	1.598	+	4.469	=	6.067	<i>megválasztva</i>
Moyersoen	1.175	+	2.457	=	3.632	—
de Béthune	8.076		—	=	8.076	<i>megválasztva</i>
Van Nieuwenhove ..	425		—	=	425	—
	11.870		12.397		24.267	

De Béthune-t, akit csak negyedik helyen jelölt pártja, a harmadik helyen jelölt Moyersoen-nel szemben is megválasztották, mert annyi névszerinti szavazatot kapott, ami elegendő volt arra, hogy listaszavazatok beosztása nélkül is elérje a *választhatósági számot*.

A fegyverszünet után az első választáson *Max* brüsszeli polgármester, aki igen népszerű volt a német megszállás idején tanúsított hazafias és erélyes magatartása miatt, ragaszkodott ahhoz, hogy *a liberális párt listájának utolsó* helyén jelöljék. *Max* annyi név-

szerinti szavazatot kapott, hogy *legelsőnek győzött*, noha legutolsó volt a listán. íme a belga választási rendszernek egyik utánzásra méltó vonása.

Hollandiában az arányos választás a pártok elszaporodására vezetett

Hollandia 1919-ben vezette be az arányos választást, akkor, amikor a nők is megkapták a szavazati jogot. Az arányos választás bevezetése az általános többségi választási rendszer helyébe *nagy mértékben előmozdította a holland nép hajlamát a púrtoskodásra*. Amint *a vallási élet terén is számos, szekta jellemzi* a hollandiai közéletet, a politikában sem hiányzik ennek tükörképe: a sok politikai pártra tagozódás. Az általános többségi választójog alapján megtartott utolsó általános választáson 1913-ban hét párt között osztottak meg a mandátumok: római katolikus állampárt, szociáldemokrata munkáspárt, két nagy kálvinista párt: a forradalomellenes (aritirevolutionár) és a keresztény történelmi párt és három liberális párt: liberális unió, szabad liberális párt és a szabadelvű demokrata párt.

100 mandátumért 53 párt indult

Az arányos választás mellett óriási mértékben emelkedett a pártok száma. A választásokon rengeteg új párt és pártfrakció jelent meg:

	A választáson résztvevett pártok száma	A képviselő-hez jutott pártok száma	A képviselőhehez nem jutott pártokra eső szavazatok
1918-ban:	34	17	30.705 = 24%
1922-ben:	53	10	205.882 = 6-6%
1925-ben:	33	12	145.991 = 4-8%
1929-ben:	36	12	1114.81534%

Tíz évvel ezelőtt tehát *több mint félszáz párt indult Hollandiában 100 mandátumért, átlag* minden két mandátumra esett egy-egy párt. A törpepártok főképen gazdasági alapon szervezkedtek bizonyos szűkreszabott gazdasági érdekek képviselőjében, így például kiskereskedők, hadirokkantak, sportkedvelők, nyugdíjasok, művészek, állami hivatalnokok, háztulajdonosok és közülük csak a Flach-landbund, az *Alföldi Szövetség* tudott egy vagy két mandátumot szerezni. Voltak eszmei alapon szervezkedett pártok is: szabadgondolkozók, szindikalisták, fasiszták. *A törpepártokra esett szavazatokkal a szavazatok jelentékeny százaléka maradt értékesítés nélkül*, viszont azok a pártok is, amelyeknek sikerült egy vagy két mandátumot biztosítani, ezáltal legfeljebb a politikai helyzet szétforgácsolódásához járultak hozzá. A pártok megoszlása a következőképpen alakult:

	1913-ban (többs. vál.)	1918-ban	1922-ben	1925-hen	1929-ben
<i>Jobboldali pártok:</i>					
Róm. kat. állampárt	24	30	32	30	30*
Ellenforradalmi párt.....	11	13	16	13	12
Keresztény történelmi párt . . .	9	7	11	11	11.
Kisebb pártok.....	<u>1+1</u>	<u>1+1</u>	<u>12+1+1-</u>	<u>3+1</u>	
	46	52	60	58	57
<i>Baloldali pártok:</i>					
Liberális Unió.....	22	6	—	—	—
Szabad liberális párt.....	10	4	10	9	*8 -
Gazdasági -szövetség.....	—	3	—	—	
Középosztály pártja.....	—	1	—	—	
Szabadelvű demokrata párt . . .	7	5	5	7	7
Szociáldemokrata munkáspárt .	15	22	20	24	24
Kommunista párt.....	—	2	2	1	1+1
Alföldi szövetség.....	—	1	2	1	1
Kisebb pártok	<u>—</u>	<u>4</u>	<u>1</u>	<u>—</u>	<u>1</u>
	54	48	40	42	13

—A párttöredékek számának csökkentése érdekében mindössze annyi történt, hogy a különböző kis liberális pártok és a középosztály kisebb pártjai „Szabadság-szövetség” néven tömörültek. A pártok szétforgácsolódásán kívül az arányos választási rendszer még egy következménnyel járt. Mivel az egész ország egy nagy választókerületet alkot, a pártok központi szervezetei megerősödtek és mivel a választás vezetése rajtuk múlik, hivatásos politikusokat termeltek ki. A törvényhozás 1921-ben kénytelen volt a tiszta arányos választást bizonyos keretek közé szorítani.

Hollandi példa a mandátumok szétosztásáról

A hollandi képviselőház mandátumait az 1929 július 3-án tartott általános választáson a következőképpen osztották szét.

Hollandia egyetlen, nagy választókerületet alkot és 100 mandátumának szétosztása úgy kezdődik, hogy mindenekelőtt az országos arányossági számot állapítják meg. A leadott összes szavazatok száma $3,379.503:100 = 33.795-03$. Ez az országos arányossági szám. Az egyes listacsoportokra, „hasonló hangzású” listákra és az önálló listákra eső szavazatokat osztják az országos arányossági számmal. Az egyes listacsoportok (kapcsolt listák), „hasonló hangzású” listák és minden önálló lista annyi mandátumot kap, amilyen hányadost tüntet fel. *Mivel az arányossági szám alapján csak 92 mandátumot osztottak szét, még 8 mandátum vár szétosztásra.* Ezt a 8 mandátumot azok a listacsoportok, „hasonló listák”, vagy önálló listák kapják, amelyek a legnagyobb maradékot tüntetik fel, nevezetesen:

2. számú „hasonló hangzású” listák	29.863
23. listacsoport	27.428,31
8. listacsoport	21.53313
5. listacsoport	20.086,67
7. hasonló listák	16.597,70
31. listacsoport	12.539,79
4. hasonló listák.....	9.118,94
15. listacsoport	6.208,82

Ilyenformán mind a 100 mandátumot szétosztották, és most az egyes listák jelöltjei között osztják szét az illető listára eső mandátumokat.

A 8. számú listacsoport 1,001.589 szavazatával először 29, majd még 1, összesen tehát 30 mandátumot kapott és a listacsoportot alkotó egyes listákra annyi mandátum jut, ahányszor a listacsoportra leadott szavazatok számában 30 (vagyis a csoportra eső mandátumok száma) foglaltatik. $1,001.589:30 = 33.386-3$. A választási osztószám segítségével a 30 mandátum közül csak 24-et tudtak a listacsoport egyes listái között szétosztani, a többi 6-ot azok a listák kapják, amelyek a legnagyobb maradékot tüntetik fel. Így mind a 30 mandátumot véglegesen szétosztották.

Egy lista 112.1561 szavazatával 3 mandátumot kapott és a listán szereplő jelöltek az egyes szavazóköri körökben a következő számú szavazatot szereztek:

	Választási kör	Szavazatok	Összesen
van Schaik	III	29.402	108.647
	IV	79.245	
van Wijnbergen	III	251	844
	IV	593	
van Voorst tot Voorst	III	119	467
	IV	348	
van Basten Batenburg	III	48	177
	IV	129	
Charbo	III	38	152
	IV	114	
de Zwart	III	87	2.374
	IV	2287	
			112.661

A lista osztószáma $112.661:3 = 37.553$ és $\frac{2}{3}$. Az egyes jelöltek azonban nem a reájuk esett szavazatok nagysága szerint kapják a mandátumokat, hanem bizonyos szavazat-átvitel útján.

A listán első helyen szereplő van Schaik 108.647 szavazatot kapott. Mivel a lista osztószáma 37.553 és $\frac{2}{3}$, van Schaik megválasztásához ennyi szavazat elegendő, a többi pedig a sorban utána következő jelölt, tehát van Wijnbergen részére transzferálják. Van Wijnbergen saját maga 844 szavazatot kapott, de megkapja átvitel útján van Schaik szavazatainak feleslegét, vagyis 71.093 és $\frac{1}{3}$ szavazatot, összesen tehát 71.937 és $\frac{1}{3}$ szavazatot. Ilyenformán Wijnbergen nemcsak elérte a lista osztószámát, de 34.383 $\frac{2}{3}$ szavazattal túl is haladta, úgyhogy ezt az utána következő van Voorst tot Voorst kapja, úgyhogy összesen 467 + 34.383 és $\frac{2}{3}$, összesen 34.850 és $\frac{2}{3}$ szavazatot kap és ezzel megszerzi a harmadik mandátumot, noha egymagában véve kevesebb szavazatot kapott, mint az utána harmadik helyen következő de Zwart. Ennek a szavazat-átvitelnek az az előnye, hogy mandátumhoz segíti azt a jelöltet is, aki egymagában véve kevés szavazatot kapott ahhoz, hogy mandátumhoz jusson. A listán feltüntetett sorrend azért fontos, mert az átvitel ennek a sorrendnek alapján történik és így végeredményben a párt, vagy pártfrakció vezetőségének is bizonyos szerep jut a jelöltek kiválasztásában.

Svájcban az arányos rendszer bevezetése szüntette meg az elkeseredett politikai harcokat

Az arányos képviseleti rendszernek Belgium mellett Svájc a szülőföldje elméleti és gyakorlati téren egyaránt. Az arányos választás bevezetésére azonban nem elméleti, hanem gyakorlati okok kényszerítették Svájcot. A többségi rendszer sok helyen elmérgesítette a politikai harcokat, így például Tessin kantonban a többség minden hivatalból eltávolította a kisebbségi pártok képviselőit. Midőn a tessini nagytanácsválasztásokon 1890-ben a konzervatívok 12.783 szavazattal 77 mandátumot szereztek, viszont a liberálisoknak 12.166 szavazatára mindössze 35 mandátum jutott, nyílt zendülés támadt, amit csak az arányos választás bevezetésével lehetett lecsillapítani. Tessinből terjedt el az arányos választás más kantonokban is és a XX. század elején be akarták vezetni a Nemzeti Tanácsba (a parlament alsóházába). A népközdeményezés először nem járt eredménnyel, mert az 1900 november 4-én tartott népszavazáson 269.018 szavazattal 244.570 ellenében elvetették. A második népszavazáson már csökkent az arányos választást ellenzők száma: 265.194 szavazat volt ellene és 240.305 mellette, 12 szavazatot már a szövetségi tanácsban is tudott biztosítani. A szövetségi tanács ugyanis kiáltványában az arányos választási rendszer elvetését ajánlotta és ezt azzal indokolta, hogy az egyes kantonokban az arányos választási rendszerrel kapcsolatban észlelt tapasztalatok nem olyan kedvezőek, hogy annak bevezetése a szövetségi törvényhozásba sürgős volna: „Az arányos választási rendszer bevezetését — szölte a kiáltvány — el kell vetni, mert a szavazás mostani módja mindig biztosította a parlamentáris és a kormányzati rendszer részére szükséges többség kialakulását anélkül, hogy mellőzött volna ezáltal tekintélyes kisebbséget, amelynek mindig volt megfelelő képvisellete a Nemzeti Tanácsban. De el kell vetni azért is, mert az arányos képviseleti rendszer a nagy pártok és a többség szétforgácsolódásához, valamint a népképviselati rendszer gyengítéséhez vezet.” Néhány hónappal később mégis 122.631 főnyi szavazattöbbség nyilatkozott meg az arányos képviseleti rendszer mellett.

A világháború alatt eleinte kikapcsolták ezt a kérdést, de már 1916-ban és 1917-ben a szociáldemokrata párt és a katolikus konzervatívok, tehát *a kisebbségek részéről ismét mozgalom indult meg az arányos választási rendszer érdekében* és 1918 október 13-án a *svájci nép* 299.550 szavazattal 149.035 szavazat ellenében (19V₂ szövetségi szavazattal 2V2 szövetségi szavazat ellenében), *az arányos képviseleti rendszer, mellett foglalt állást.* Ez a népszavazás az egyesült kisebbségi pártok (szociáldemokraták, katolikus konzervatívok és liberálisok) akciónak volt az eredménye. Ezek a pártok ugyanis így akarták a szabadelvűek túlsúlyát megtörni és számi tásukban nem csalódtak.

Az arányos választás bevezetése a pártélet fejlődésére nagy befolyást gyakorolt. Az egyes kantonokban kialakult pártokból keletkeztek idővel *a szövetségi pártok* (Eidgenössische Parteien). Svájcban három „történelmi” párt szerepel. *A liberális-konzervatív*

párt, amelynek parlamenti frakciója *liberális-demokratikus frakció* néven ismeretes, tulajdonképpen négy kantoni pártból áll: a genfi, waadti, neuenburgi és bázeli városi pártból. Hívei az ortodox felfogású protestáns nagypolgárság köréből toborzódnak és éppen ezért ez a párt már nem képes továbbfejlődésre. A *katolikus konzervatív párt*, hivatalos nevén *svájci konzervatív néppárt*, az egyes kantonok különböző elnevezésű katolikus pártjait foglalja, magában. Ugyancsak különböző néven szerepelnek az egyes kantonok *szabadelvű demokratikus pártjai* is, amelyek tulajdonképpen a svájci szabadelvű demokrata párthoz tartoznak. Érdekes, hogy Zürich kanton állami életében a szabadelvű párt és a demokratikus párt egymással szemben áll, noha mindketten részei a svájci szabadelvű demokrata pártnak, amelynek szövetségi parlamenti csoportja a *radikális-demokrata* frakciót alkotja. A három történelmi párton kívül az újabb pártok szociális és gazdasági alapon szervezkedtek: a nemzetközileg szervezett munkásságnak *szociáldemokrata pártja* és a *Grütliánerek*, mint a svájci érzésű munkások pártja (Verein der schweizerisch gesinnten Arbeiter).

Az arányos választás bevezetése előtt az 1919. évi nyári ülésszakban, majd az arányos választás után 1919-től kezdve így alakult a Nemzeti Tanácsban a pártok képvisellete:

	1919 többségi vál.	1919	1922	1925	1928	1931
		arányos választással				
Radikális demokraták	102	58	58	59	58	52
Katolikus konzervatívok	42	41	44	42	46	44
Szociáldemokraták	19	41	43	49	50	49
Liberális demokraták	12	9	10	7	6	6
Szociálpolitikai frakció	7	5	4	5	3	2
Kommunisták	—	—	2	3	2	3
Polgár és paraszt párt	—	31	35	31	31	30
Kisebbségi frakciók	—	4	2	2	2	1

Látható, hogy az arányos választás a szabadelvű párt többségének megszűnésével járt. Igaz, hogy a polgári és paraszt párt fellépése éppen a szabadelvű párt kárára történt, de ettől eltekintve is szembevetendő a szabadelvű párt vesztesége.

Az arányos választás bevezetése a kormányrendszerre is hatással volt. Svájcban ugyanis nincs parlamentáris kormánya és a megválasztott szövetségi tanácsosok választásuk után kilépnek a szövetségi parlament pártjaiból. A szövetségi tanács (Bundesrat) nem függ a parlament (Bundesversammlung) bizalmától és bizalom híján sem kényszeríthető lemondásra, sőt még népszavazás útján sem bukatható meg. Egyes kantoni kormányok analógiájára, amelyeket arányos választás útján választanak, a *szövetségi tanács választására is ki akarták terjeszteni az arányos választást, de erre még nem került sor*, mert attól tartanak, hogy ebben az esetben a Bundesrat, vagyis a kormány tagjai felelőtlen pártvezérek strohmanjai lesznek. Elhárították a népszavazás gondolatát is. A szövetségi tanács összetételét féltették a népszavazástól,

mert a kormány összetételében bizonyos geográfiai szempontok is érvényesülnek, így például Bern és Zürich kantonok mindig képviselve vannak, nyugati Svájcban szintén ül két képviselője a szövetségi tanácsban, amelynek elnökét évenként úgy váltják, hogy minden esztendőben más nemzetiség adja az elnököt, A központi hatalom tekintélyének növelésére egyébként a több tagból álló szövetségi tanács helyett egy államfőt öhajtanak, egy *Landammant*. Ilyen irányban fejlődik Svájcban az egészséges politikai élet, amelynek szilárd alapja az arányos választással választott Nemzeti Tanács.

A Hagenbach—Bischoffféle számítási mód svájci példája

A svájci Nemzeti Tanács, vagyis képviselőházi választáson az eredményt tudvalevően a *Hagenbach—Bischoff-féle számítási mód segítségével állapítják meg*, aminek lényegét már ismertettük. Az 1928 október 28-i Nemzeti Tanács-választáson *Zürich-kantonban* 132.656 szavazólapon összesen 3,502.211 szavazatot adtak le, mert minden szavazót annyi szavazat illet meg, ahány képviselőt választani kell, de ezenfelül egy jelöltre még egy pótszavazat is adható. Mivel 27 mandátumot kellett szétosztani, az arányossági számot úgy kapták meg, hogy az összes szavazatok számát osztották a mandátumok számával + 1-gyel, vagyis $3,502.221 = 125.078$. (A hányadost — ha törtszám — a legközelebbi számra egészítik ki és így kapják a 125.078-at.) Az egyes pártokra a következő számú szavazat esett:

demokraták	399.968
parasztpárt	634.764
szabadelvűek	609.874
kommunisták	120.550
evangélikus néppárt	123.421
szociáldemokraták	1,327.330
keresztényszocialisták	254.307
evangélikus szocialisták	31.997

Minthogy az összes polgári pártok (kivéve az evangélikus szocialistákat), listakapcsolást létesítettek, azért a szétosztásnál mindenekelőtt egy listának számítanak, amelyre 2,022,334 szavazat esik.

Az arányossági szám segítségével vételével a 27 mandátum közül 26-ot a következőképpen sikerült szétosztani:

polgári listakapcsolás	2,022.344 szavazat: 125.078 = 16 mandátum
szociáldemokraták	1,327.330 szavazat: 125.078 = 10
kommunisták	120.550 szavazat: 125.078 = 0
evangélikus szocialisták	31.997 szavazat: 125.078 = 0

Eddig 27 mandátum közül 26-ot osztottak szét és még egy mandátum vár szétosztásra. Ezt a Hagenbach—Bischoff-rendszer szerint az a lista kapja, amelyik szavazatai számának a reáesett mandátumok számával + 1-gyel történt osztása után a legnagyobb hányadost tünteti fel:

polgári listakapcsolás	$\frac{2.022.334}{16 + 1} = 118.960$
szociáldemokraták	$\frac{1.327.330}{10 + 1} = 120.666$
kommunisták	$\frac{120.550}{0 + 1} = 120.550$

A 27. mandátum tehát a szociáldemokrata pártot illeti meg, mert az mutatja a legnagyobb hányadost.

A polgári listakapcsolásra esett mandátumokat az egyes pártok között a *lista-osztószám* segítségével osztják szét, a lista-osztószámot pedig úgy kapják, hogy *a listára esett összes szavazatok szárnál, 2,022,334-et osztják a mandátumok számával, 16 + 1-gyel és a hányadost a legközelebbi egész számra kiegészítik, ami 118.961-et adja*. A listakapcsolás egyes pártjai ennek az osztószámnak segítségével a következő mandátumokat kapták: demokraták 3, parasztlista 5, szabadelvűek 5, evangélikus néppárt 1 és keresztényszocialisok 2 mandátumot.

Az egyes listák jelöltjei közül azok kapják a listát megillető mandátumokat, akik *a legtöbb egyéni szavazatot nyerték el*.

Arányos választás, mint — biztonsági szelep

Svédországban az arányos választás bevezetése az általános szavazati jog gyakorlásának biztonsági szelepéül szolgált, nevezetesen arra, hogy a konzervatívok parlamenti képviseletét biztosítsa. A többségi választási rendszer mellett, amely 1909-ig volt érvényben, a konzervatívokat pótválasztások esetén a liberális—szociáldemokrata közös front fenyegette. Ezt a veszélyt az arányos választás szüntette meg, bár az arányos választás bevezetésével megszűnt a biztos parlamenti többség is. *Az 1909. évi reform, az országgyűlés mindkét házának demokratizálását jelentette*. A második kamara (képviselőház) részére bevezették a 24 éven felüli férfiak választójogát és *a választhatóságot csak ahhoz a feltételhez kötötték, hogy a jelöltnek az illető választókerületben szavazati joga legyen*, az első kamara részére pedig a törvényhozási időszak leszállításával együtt (kilenc évről hat évre, évenként a felsőház $\frac{1}{3}$ részének megújításával) a választhatóság cenzusát 50.000 koronás földbirtok, vagy 3000 korona adóköteles jövedelemre mérsékeltek, de az első kamara tagjai is kapnak napidíjakat. Ezzel megtörtént a modern alkotmányfejlődés terén a legfőbb lépés és az 1918—23. évek reformjai már csak ennek a kiegészítésére szolgálnak. Az alsóház részére a szavazati jogot 24 éves korhatárról 23-ra szállították le és behozták a 23 éven felüli nők szavazati jogát, a választójog gyakorlását kizáró okokat, nevezetesen az adóhátralékot és a védkötelezettség teljesítésének elmulasztását elengedték. A törvényhozási időszakot az alsóháznál három évről négy évre emelték, az első kamaránál pedig hatról nyolcra ($\frac{1}{8}$ részét minden évben megújítják).

Az arányos választás bevezetése bizonyos pártok szakadását idézte elő: a jobboldalon levált-a parasztszövetség, amit a háború alatt a parasztság” gazdasági érdekeinek védelmére alakítottak, a szocialista munkáspártból pedig kiváltak a radikális baloldali szocialisták és a kommunisták. Az alkoholtilalom kérdése a szabadelvű párt szakadását idézte elő, a szárazak szabadelvű pártjára és a nedves liberálisokra. A második kamara összetétele így alakult:

	1911	1914	1914	1917	1920	1921	1924	1928
		I	II.					
Jobboldal	65	86	86	59	70	62	65	73
Földművesek szövetsége	—	—	—	3	10	} 21	23	27
Parasztszövetség	—	—	—	9	20		28	27
Liberálisok	} 101	71	57	62	48	41	5	4
Szabadelvűek							28	28
Szociáldemokraták	64	73	87	86	75	93	104	90
Baloldali szocialisták	—	—	—	11	7	6	—	—
Kommunisták	—	—	—	—	—	7	5	8

Svédországban eddig *nem forgácsolódtak szét a pártok* és még valami jellemző a svéd politikára. A hivatásos politikusok részére nem terem babér a svéd parlamentben, mert *a parlament mindkét házában együttvéve három ügyvéd található.* A választójogi törvény ugyanis előírja, hogy *a képviselőnek a választókerület területén kell lakni.* A parlament különben január kezdetétől csak hús-vétig tanácskozik, az év nagyobb részében nincs ülése és így *a képviselőség nem lehet külön foglalkozás.*

Norvégiában az arányos választás a pártok számának gyarapodására vezetett

Norvégiában az arányos választás bevezetését alkotmánymódosítás előzte meg és így 1905-ben a nem közvetlen választás útján összeülő *Storting* helyét a közvetlenül választott *Storting* foglalta el. A baloldal a jobboldal ellen folytatott harcában az alkotmánymódosítás eszközét is felhasználta. A képviselőket 1905-ig relatív többséggel választották úgynevezett többes kerületekben. Ennek helyébe lépett az abszolút többségi választás „egyes” választókerületekben. Az abszolút többségi választást szükség esetén — vagyis ha egyik jelölt sem kapott abszolút többséget — pótválasztás követte. A baloldalt, amely 1905-ben többséget szerzett, nem elégítette ki saját reformja és hogy még jobban gyengítse a jobboldalt, behozta az általános választójogot. A városi kerületekben a szociáldemokrácia a baloldal segítőtársának bizonyult a jobboldal ellen. A pótválasztások miatt azonban a parlament többsége nem tükrözte hűségesen vissza a szavazatok többségét, mert a parlamenti többség mögött nem állott a szavazatok többsége. Így például 1909-ben a jobboldal és a szabadelvűek a szavazatok 42.72 %-ával megszerezték a mandátumok 52%-át, 1912-hen viszont a baloldal a munkásdemokratákkal együtt a szavazatok 40.23%-ával a mandátumok 61.8%-át

kapta, 1915-ben pedig a szavazatok 37.86%-ával a mandátumoknak 65%-át. A szociáldemokraták képvisellete sohasem állott arányban a rájuk leadott szavazatokkal. Éppen ezért 1919-ben alkotmánymódosítás útján behozták az arányos választást és *1920-ban új választójogi törvényt alkottak.*

1920 óta *a pártok száma megnövekedett, mert az arányos választás erre módot adott* és azok a töredékpártok, amelyek a többségi rendszeren nyugvó választás miatt nem jutottak képviselőhöz, most értékesíteni tudták a rájuk eső szavazatokat. Az arányos választási rendszer mozdította elő a szociáldemokrata párt hármasságát. A szociáldemokrata párt két részre szakadt: az erősebb rész, a norvég munkás párt, Moszkvához csatlakozott, s a gyengébb rész szociáldemokrata munkás párt maradt. A norvég munkás párt 1922-ben ugyan megtagadta a kommunista internacionálét, de a párt radikális szárnya elismerte tovább is Moszkvát, úgyhogy 1922-től kezdve három marxista párt működött Norvégiában. 1927-ben a norvég munkás párt újból egyesült a szociáldemokrata párttal. *Az arányos választás mozdította elő a tisztán gazdasági alpra helyezkedő paraszt párt alakulását, amely a baloldaltól vált ki.* 1918-ban a norvég gazdaszövetség még csak egynéhány jelölttel kísérletezett, mert a többségi választási rendszer nem kedvezett *éd* inkább más pártok 84 jelöltjét támogatta. Az arányos választás bevezetése után saját külön zászlójával indult a küzdelembe és sikeresen állta meg helyét. *Az arányos választás következménye Norvégiában is az, hogy egyetlen párt sem szerezhet abszolút többséget* és a Storting több kisebb csoportból áll:

	Többségi választáson		Arányos választáson			
	1915	1918	1921	1924	1927	1930
Jobboldal és szabadelvű baloldal .	21	50	57	54	31	44
Baloldal	78	51	37	34	30	33
Szociáldemokraták	24	18	8	8	59	47
Norvég munkás párt	—	—	29	24	—	—
Kommunisták	—	—	—	6	3	—
Radikális néppárt	—	3	2	2	1	1
Parasztszövetség	—	3	17	22	26	25
Függetlenek	—	1	—	—	—	—
	123	126	150	150	150	150

Norvégiában éppen ezért *a koalíciós kormányok majdnem mindig kisebbségi kormányok,* amelyek többnyire egyik-másik párt jóindulatú támogatásától, vagy semlegességétől függnék. *Az 1930-ban bevezetett listakapcsolás polgári pártok részére jelentett előnyt.*

Dánia már 1855-ben alkalmazta az arányos választást

Az arányos választási rendszer egyik klasszikus földje *Dánia,* már csak azért is, mert az arányos választás bizonyos formája *Andrae* dán miniszter és matematikus nevéhez fűződik és egyébként is több évtized óta van már gyakorlatban. *Először 1855-ben*

alkalmazták, hogy a királyi rendeletek alapján egybehívott Reichsrat, a csaknem, teljesen korlátlan monarchia tanácskozó testülete részére 60 választott tag közül 55 tagot arányos választás útján válasszanak meg. Az 1866. évi alkotmányos alap törvény előírta' a Landsting tagjainak választását. A Landsting tagjait azonban közvetett választás útján választották többes kerületekben listák alapján, Folketing tagjait pedig „egyes” választókerületekben relatív többséggel. Ismeretes, hogy az 1901. évi választói törvényig nyilvánosan, kézfelemeléssel történt a szavazás, de ha írásban kértek, akkor titkosan szavaztak.

1915-ben különben, éppen a konzervatívok kívánták az arányos választás törvénybeiktatását és az alkotmányt olyan értelemben módosították, hogy a Folketing (képviseelőház) tagjait és a Landsting megbízott választóit arányos választás alapján kell választani. Az 1915. évi választójogi törvénybe kísérletképpen vezették be az arányos választást, úgyhogy 92 képviselő választására nézve megmaradt az adoligi választójogi rendszer és 92 képviselőt „egyes” választókerületekben relatív többséggel választottak. 92-nek az Vá. részét, tehát 23 képviselőt úgy választottak, hogy helyreállították az arányt a leadott szavazatok és a képviselői mandátumok között azoknál a pártoknál, amelyek az egyes választásoknál hátrányba jutottak. Csak a fővárosban vezették be a tiszta arányos választást kötött listákkal és listakapcsolással. Az 1915. évi új választójogi törvénynek az lett az eredménye, hogy első alkalmazásakor, 1918-ban a konzervatív párt, amelynek sorai már nagyon megriktultak, megfelelő számú képviselői mandátumhoz jutott, bár nem teljes mértékben, mert a 23 képviselői hely nem volt elegendő arra, hogy az arányosságot helyreállítsa.

A dán választási rendszer lehetetlenné teszi kispártok alakulását

Ezen a választáson egyébként a két vezető parlamenti párt, a radikális baloldal és a szociáldemokrata párt együtt működött és közös jelölteket állított, hogy a vidéki kerületekben megszerezhesse a relatív többséget. A háború végén, 1920-ban Észak-Schleswig és a déli jütlandi részek hozzácsatolása után a király elbocsátotta a radikális minisztériumot, a szociáldemokraták általános sztrájkjal fenyegetöztek és a kibontakozásnak új választójogi reform volt az ára. Az 1920. évi új választójogi törvény az 1915. évi törvényhez simul, ismét „egyes” választókerületeket alkotnak, de már nincsen szó tulajdonképeni egyes választásról, hanem csak látszólagos „egyes” választásról, mert a mandátumok elosztása azon az alapon történik, hogy a „többes” választókerületekben a pártok hány szavazatot szereztek.

Az új dán választójogi törvénynek érdekes sajátossága, hogy nagyon megnehezíti, sőt majdnem lehetetlenné teszi olyan kispártok alakulását, amelyek a háború végén nagyon felburjánzottak,

amilyenek a gazdaságig alapon szervezett pártok: kiskereskedő és kisiparos keresők pártja, a vidéki emberek (kisparasztok) pártja stb.

Az arányos választás Dániában is *megváltoztatta a kormányzat képét*. A Folketing-parlamentarizmus értelmében 1901 óta a király a parlament legerősebb pártjának vezérét bízta meg kormányalakítással. Egy évtizeden át a kormányok erős többségre támaszkodhattak a képviselőházban és a felsőházban egyaránt, de a pártok számának szaporodása lehetetlenné tette az állandó erős többséget. Így alakult ki az a rendszer, amely még ma is fennáll, hogy *a relatíve legerősebb párt alakítja meg a kormányt, soraiból kerülnek ki a wániszterek, de ugyanakkor a hozzá legközelebb álló párt támogatását is keresi*. (Magyarországon gróf Bethlen István miniszterelnök inaugurált ilyen kormányzati rendszert, amit azóta utódai, gróf Károlyi Gyula és Gömbös Gyula is átvettek.) Ezért alakult ki Dániában a *kettőspárt rendszer*: egyrészt a radikális baloldal és a szocialisták, másrészt a konzervatívok és a liberálisok.

		Kormánypárt:	Támogató párt:	Ellenzék
Zahle-kormány 1913—1920 márc.....	32 rad.	+ 39 szoc.	= 71:69	
(választások 1920 ápr.).....	17 „	+42 „	=59:81	
Neergaard-kormány 1920 szept.—1924 ápr. ..	52 balold.	+ 27 konz.	= 79: 70	
(választások 1924 ápr.).....	45 „	+28 „	=73:76	
Stauning-kormány 1924 ápr.—1926 dec.....	55 szoc.	+ 20 rad.	= 75: 74	
(választások 1926 dec.).....	53 „	+16 „	= 69:80	
Madsen—Mygdal-kormány 1926 dec—1929 ápr.	47 balold.	+ 30 konz.	= 77: 72	
(választások 1929 ápr.)	44 „	+24 „	=68:81	
Stauning-kormány 1929 ápr.....	61 szoc.	+ 16 rad.	= 77:72	

A „kétpárt-rendszer klasszikus formáját mutatja a dán parlamentáris élet, amelynek *ideális választójogi rendszere* különösen figyelemre méltó.

A Folketing összetétele 1920 óta a következő volt:

	1920 ápr.	1920 júl.	1820 szept.	1924 ápr.	1926 dec	1929 ápr.
Jobboldali szövetség	—	—	—	—	2	3
Keresők pártja	4	4	3	—	—	—
Konzervatív néppárt.....	28	26	27	28	30	24
Radikális baloldal	17	16	18	20	16	16
Schleswigi párt	—	—	1	1	1	1
Szociáldemokrata párt	42	42	48	55	53	61
Baloldal.....	<u>49</u>	<u>52</u>	<u>52</u>	<u>45</u>	<u>47</u>	<u>44</u>
Összesen:	140	140	149	149	149	149

A Folketing összetétele azt mutatja, hogy *a többség mindig nagyon kicsiny* és előfordult az az eset is, hogy *egy olyan párt, amelynek csak egy képviselőtagja ült a képviselőházban, lett a politikai helyzet döntőbírója*.

Dániában pótmandátumokkal arányosítják az eredményt

A dán választási törvényben foglalt rendelkezések szerint az 1929. április 24-én tartott *Folketing választásnál* a választási eredmény megállapítása és a mandátumok szétosztása a következőképpen történt:

A belügyminiszternél bejelentették a Folketingben *eddig képviselt hat pari Jellépését* és mint új párt, a *dániai kommunista párt jelentkezett*, pártonkívüli jelöltet egyet sem állítottak. A választáson 1,420.246 érvényes szavazatot adtak le. Az egyes pártok a következő szavazatot kapták:

dániai .kommunista párt	3.656
jobboldali szövetség	25.810
konzervatív néppárt	233.935
radikális baloldal (Venstre)	151.746
schleswigi-párt	9.787
szociáldemokrata párt	593.191
baloldal (Venstre)	402.121

A mandátumok szétosztásánál *mindenekelőtt az egyes pártokra, első mandátumok számát állapítják meg*, még pedig választókerületenként a *D'Hondt-féle* eljárás szerint. Az egyes pártokra az *első szétosztásnál* a következő számú mandátum esett:

konzervatívok	13
radikális baloldal	6
Schleswigi-párt	1
szociáldemokraták	54
baloldal.....	<u>43</u>

összesen 117

A kommunista pártra és a jobboldali szövetségre ennél az első szétosztásnál nem jutott mandátum. *A dán választási törvény szerint 31 mandátumot bizonyos pót eljárás szerint osztanak szét, de ebben a szétosztásban csak azok a pártok vehetnek részt, amelyek a választókerületekben legalább egy mandátumot már kaptak*, vagy pedig azok, amelyekre három országrészben (főváros, szigetek és Jütland) legalább annyi szavazat esett, mint amennyi egy mandátumra országos átlagban jut. Mivel a választásoknál az ország egész területén 1,420.246 érvényes szavazatot adtak le és 148 mandátumot kell betölteni, egy-egy mandátumra tehát 9596 szavazat esik. A kommunista párt, amely az egész országban csak 3656 szavazatot kapott, nem vehet részt a mandátumok szétosztásában. A *jobboldali szövetség* az első szétosztásban nem kapott ugyan mandátumot, de 25.810 szavazata közül Jütlandban 13.374 szavazata volt és ezzel *igényt szerzett arra, hogy a pótmandátumok szétosztásában részt vegyen*, mert elérte egy országrészben az országos átlagot.

A 31 pótmandátumot a fentemlített öt párt és a jobboldali szövetség között osztják szét, még pedig a következőképen: *Megállapítják, hogy az egyes pártokra az országos átlag szerint hány mandátumnak kell esni.* Az így kapott mandátumok számából levonják az egyes választókerületben kapott mandátumok számát és a különbség adja a pártokra eső pótmandátumok számát:

Pártok	Szavazatok	148 mandátum a szavazatok arányában szétosztva	Az első szétosztásban nyert mand.	Pótmandátumok
jobboldali szövetség	25.810	2:70 = 3	—	3
konzervatív néppárt	233.935	24:44 = 24	13	+11
radikális baloldal	151.746	15:85 = 16	6	+10
schleswigi párt	9.787	1:02 = 1	1	—
szociáldemokraták	593.191	61:98 = 62	54	+ 8
baloldal	402.121	42:01 = 42	43	— 1
	1,416.590	148	117	31

A schleswigi párt éppen annyi szavazatot kapott, amennyi egy mandátumra elegendő, a baloldal pedig az egyes kerületekben egy mandátummal többet, mint amennyi az országos arány szerint megillette volna. *Ez a két párt tehát nem jöhet szóba az úgynevezett pótmandátumok elosztásánál.* Viszont a többi négy pártra a pótmandátumok elosztása a következőképen történik:

Pártok	Szavazatok	104 mandátum a szavazatok aránya szerint	Mandátumok az első szétosztásnál	Pótmandátumok
jobboldali szövetség	25.810	2:67 = 3	—	3
konzervatív néppárt	233.935	24:22 = 24	13	+ 11
radikális baloldal	151.746	15:71 = 16	6	+ 10
szociáldemokraták	593.191	61:40 = 61	54	+ 7
összesen:	1,004.682	104	73	31

(Azért van szó 104 mandátumról, mert 148 mandátumból 43-at már kapott a baloldal, 1-et pedig a schleswigi párt, $148 - 4 = 104$.)

A pótmandátumok szétosztásánál figyelembe kell venni a törvénynek azt a rendelkezését, hogy *a pótmandátumoknak az ország három országrésze között úgy kell megosztani, hogy 6 Kopenhága-Frederiksberg, 10 a szigetek és 15 Jütland választókerületeire essék.* A három országrész között a mandátumok szétosztása a *Sainte-Lagué-féle számítási eljárás alapján történik.* Az egyes pártokra eső szavazatok számát osztják sorban 1, 3, 5, 7, 9 stb. osztóval és az így kapott hányadosból annyit törölnek, ahány mandátumot az illető párt annak az országrésznek területén az egyes választókerületekben kapott. A többi hányadost nagyság szerint elfogyó sorrendben állítják össze. (A 149-ik képviselőt Farsen választják.)

A fővárosban az említett négy párt részére így számítják ki a pótmandátumokat:

Szavazatok :	Jobboldal 5.657	Konzervatívok 79.174	Radikális baloldal 21.241	Szociáldemokraták* 194.245
Mandátumok az egyes kerületekben	—	4	—	14
Osztva				
1-gyel	5.657	79.174	21.241	194.245
3-mal		26.391	7.080	64.748
5-tel		15.835	4.248	38.849
7-tel		11.311		27.749
9-cel		8.797		21.583
11-gyel		7.198		17.659
13-mal		6.090		14.942
15-tel				12.950
17-tel				11.426
19-cel				10.223
21-gyel				9.250
23-mal				8.445
25-tel				7.770
27-tel				7.194
29-cel				6.698
31-gyel				6.266
33-mal				5.886
stb.				

Hasonlóan állítják össze a hányadosokat a másik két ország-rész (a szigetek és Jütland) részére is. A hányadosokat sorrendbe szedik és a pótmandátumokat (Kopenhága-Fredericksberg: 6, szigetek: 10, Jütland: 15, összesen 31 mandátumot) a hányadosok nagysága szerint úgy osztják szét, hogy figyelembe veszik az egy-egy országrészeket megillető mandátumok számát.

A pótmandátumokat az egyes pártokra a választókerületeken belül szintén egész különös módszer alapján osztják szét; Mivel a pótmandátumok szétosztásának éppen az a célja, hogy az egyes pártokra e ső mandátumok között helyreállítsa az arányosságot, ezeket a pótmandátumokat az egyes pártokra a választókerületekben azoknak a szavazatoknak arányában osztják szét, amelyeket még nem értékesítettek. Ezeknek számát pedig a választókerületeken belül úgy kapjuk meg, hogyha az illető pártra az országrészen esett szavazatok átlagát (vagyis az összes szavazatok számát osztva az összes mandátumok számával) megszorozzuk azoknak a mandátumoknak számával, amiket az illető párt a választókerületekben kapott és ezt a számot az illető párt választókerületi szavazatainak összes számából levonjuk.

A konzervatív néppárt a fővárosban két pótmandátumot kapott és szavazatainak átlaga 13.196.

Választókerület	Szavazatok	Az első szétosztásnál nyert mand.	Szavazatok átlag	Még nem értékesített szavazatok	Pótmandátumok a még nem ért. szav. arányában
Dél	22.554	1	× 13.196	9.358	0.71 = 1
Kelet	26.490	1	× 13.196	13.294	1.01 = 1
Nyugat	30.130	2	× 26.392	3.738	0.28 = —
	79.174	4	52.784	26.390	2

Az egyes pártokra esett mandátumokat *a jelöltek szavazatátvitel útján* kapják. A *szavazat-feleslegeket* ugyanis mindig transzferálják a következő jelöltre.

Izlandban a „többség” mögött csak a szavazók kisebbsége áll

A magyar választójogi törvényhez hasonló rendelkezést találunk az *izlandi* választójogi törvényhozásban. Az 1915/20. évi alkotmányreform óta az izlandi parlament, az *Althing* teljesen a nép által választott testület, mert azt a *hat* tagot is, akiket addig a király nevezett ki, közvetlenül a nép választja nyolc esztendőre az országos választókerületben az arányos képviseleti rendszer alapján. Ebben a választásban azonban csak a 35 évnél idősebb választópolgároknak van szavazati joga. Az Althing többi tagját négy esztendőre választják, még pedig a *vidéki választókerületekben*, amelyek szociális és gazdasági szempontból egységes képet mutatnak, *az általános többségi rendszer szerint*, viszont a fővárosban az arányos választás elvei alapján.

Az országos választókerületben választott hat képviselő az Althing által saját soraiból választott nyolc képviselővel alkotja az *Althing felső részét*, az úgynevezett, *efri Thingdeild-et*, a többi képviselő pedig az *alsó részt*, a *nedri Thingdeild-et*. Az Althing tehát norvég mintára választás után oszlik két részre.

Az izlandi parlamentáris életben a „vegyes”-rendszer, illetve az arányos választás hiánya erősen érezteti hatását. Mielőtt Izland 1918-ban kivívta függetlenségét, a parlamentben *két közjogi part ült*, amelyeket *Izland függetlenségéről vallott felfogásuk* különböztetett meg egymástól. (Ebben a régi magyar politikai viszonyokra emlékeztetett Izland!) 1918-ig *az izlandi hazai párt szemben állt a függetlenségpárttal*. 1918-ban a függetlenség kivívása után ez a megkülönböztetés elvesztette pártalakító erejét és Izlandban csak úgy, mint más parlamentáris országokban gazdasági kérdések szerint tagozódnak a pártok. A *konzervatív függetlenségi* párt mellett, amely a lakosság legkülönbözőbb rétegeire támaszkodik, a *haladópart* főleg a kisparasztok közül toborozza híveit, a *munkáspárt* pedig, mint szocialista párt a napszámosok és a hajósok köréből. A munkáspártból 1930-ban vált ki a kommunista párt. 1927-ig a függetlenségi pártnak volt többsége a parlamentben és ez a párt alakította a kormányt 1927 óta a lialadópart a többségi párt és 1931-ben elérte a mandátumok abszolút többségét, noha a szavazatoknak csak 36%-át kapta, akkor, amidőn a függetlenségi pártra a szavazatok 45%-a, a munkáspártra 16, a kommunistákra pedig 3% esett. 1919-től kezdve így alakultak a pártviszonyok:

Parlamenti pártok:	1919	1923	1927	1931
Függetlenségi párt.....	16	21	14	15
Haladópart.....	6	13	17	23
Munkáspárt	0	1	4	4

Mivel a parlamentben annak a pártnak volt többsége, amelyik mögött nem állt a szavazók többsége, a két másik párt indítványt nyújtott be az arányos választási rendszer bevezetésére. Az izlandi példát azért idéztük, mert Izland esete újabb bizonyíték amellett, hogy a *többségi választási rendszer a mandátumok többségét gyakran olyan pártnak juttatja, amely az országba?! nem tá maszk odhatik a szavazatok többségére.*

A finnországi pártok igazságos képviselétét az arányos választás mozdítja elő

Az arányos képviselati rendszer bevezetése terén a legelsők között találjuk Finnországot. Finnország honosította meg törvényhozó testülete részére először a női szavazati jogot, viszont az arányos képviselati rendszert Belgium és Szerbia után iktatta választójogi törvényébe. Az arányos választási rendszer alapján összeült parlamentnek a kormány alakítására döntő hatása volt, mert az egyes pártoknak *igazságos képviselétet* biztosított és a parlamenti pártok három csoportja közül egyiknek sem sikerült többséget szerezni. Ez a három csoport a *jobboldal* (svéd néppárt és nemzeti gyűjtőpárt), a *középpártok* (a haladópart és a parasztszövetség) és a *baloldal*, amely a szocialistákból és a kommunistákból áll:

<i>Jobboldal</i>	1919	1922	1924	1927	1929	1930
Svéd néppárt	22	25	23	24	23	20
Nemzeti gyűjtőpárt	28	35	38	34	28	42
<i>Középpártok:</i>						
Paraszt szövetség	42	45	44	52	60	59
Haladópart	26	15	17	10	7	11
Mások	2	—	—	—	—	2
<i>Baloldal:</i>						
Szociáldemokraták	80	53	60	60	59	66
Kommunisták	—	27	18	20	23	—
Összesen: 200 200 200 200 200 200						

Mivel a választásokon egyik csoport sem kapott többséget, *mindig koalíciós kormányokat kellett alakítani*, amelyek azonban már magukban hordták bukásuk csíráját. Átmenetileg hivatalnoki kormányokat alakítottak (*Cajander* hivatalnokkormány), *sokszor kisebbségi kormányok is intézték az ország sorsát.* 1919 óta egy kormány sem élt egy esztendőnél tovább, átlag csak 10 hónapig. Ilyen előzmények után könnyen érthető, hogy 1925-ben a *Tulenheim*-kormány választójogi reformját, amely a kisebb pártokat az ország egész területéről összegyűjtött maradékszavazatok értékesítésével akarta erősíteni, leszavazták, mert ez a választójogi reform a pártok további szétforgácsolódására vezetett volna és *a választási reform kormánya megbukott.*

A Lappo-mozgalom kiirtotta a finn kommunistákat

A finn választójogi reformnak erős lökést adott az úgynevezett *Lappo-mozgalom*, amely elsősorban mint a kommunizmus ellen szervezett védőmozgalom jelentkezett, de a városi materializmus ellen is fordult, *főleg pedig a parlamentarizmus ellen*, mert a parlamentarizmus az állami élet visszásságaival szemben tehetetlennek mutatkozott. A *Lappo-mozgalom*, amely 1929 decemberében tartotta első nagy gyűlését *Vihitori Kosola* és *Karres* vezetésével *Lappoban* (*Lapua*), ahonnan nevét vette, olyan hatalmas politikai tényező lett, hogy a polgári pártoknak számolni kellett erejével, különben valamennyiüket elsöpörte volna. A Lappo-mozgalom közvetlen akciójának, főleg pedig a *helsinki bevonulásnak* (a helsingforsi marsch) hatása alatt 1930 július 7-én *Svinhufvud* elnökségével az összes polgári pártok koalíciós kormányt alakítottak és *egy sereg törvényt hoztak a kommunisták ellen*, amelyben módosították a községi választási törvényeket, a sajtószabadságról szóló törvényt és a büntetőtörvénykönyvet is. Mivel a választójogi reformot és más fontos javaslatokat a szociáldemokraták ellenállása miatt, akik a sürgős tárgyaláshoz előírt $\frac{5}{6}$ többségben nem vettek részt, nem lehetett tető alá hozni, a köztársasági elnök feloszlatta a parlamentet.

Az 1930 októberében tartott új választáson *a polgári pártok megszerezték a $\frac{2}{3}$ többséget* (134:66), mert a szocialisták nem tudták a kommunisták kikapcsolása folytán felszabadult mandátumokat a maguk részére biztosítani. *Az új parlament 1930 november 11-én elfogadta a választójogi törvény módosítását, amelynek értelmében a felforgató tanokat hirdető személyeket megfosztották a választhatóságtól és a jelölésből is kizárták.* A Lappo-mozgalom ugyan azt is kívánta még, hogy az arányos választási rendszert töröljék el és a választói jogosultságot szűkítsék meg úgy, hogy csak a 24 éven felüli adófizetőknek legyen szavazati joga, de ezt már nem tudták kiharcolni. A Lappo-mozgalom egyébként elérte főcélját, amidőn *Svinhufvudot*, aki már az orosz uralom idején Finnország szabadsága érdekében annyit harcolt, Finnország elnökévé választották meg.

Észtországban az arányos választási rendszer a pártok szétforgácsolódására vezetett

Az orosz cári birodalom területének nyugati határain alakult új államok sorában *Észtország alkotmánya és választójoga a legdemokratikusabb.* A törvényhozó hatalmat egykamarás országgyűlés gyakorolja, amelynek legnagyobb a befolyása a végrehajtó hatalomra is, mert az 1921. évi házszabályok szerint az országgyűlés elnöke deználja a miniszterelnököt, aki egyúttal államfő is. A kormánnyal együtt bukik természetesen az államfő, aki személye szerint is azonos a miniszterelnökkel. Az állami hatalom gyakorlásában ez a bizonytalanság és az állandóság hiánya annál súlyosabban esik latba, mert senkinek sincs vétőjoga. A bizonytalanságot csak

fokozza a választójogi törvény. *Az arányos választási rendszer, amit az egész ország területét magábafooglaló egy választókerületben gyakorolnak, megkönnyítette a kis pártok alakulását, és ezáltal nagymértékben hozzájárult a pártok szétforgácsolódásához.* Az észti példa óva int minden magyar politikust, hogy az egész ország területét magábafooglaló egyetlen egy választókerületben kívánja az arányos választási rendszer bevezetését, amint ezt egyesek óhajtják.

Az észtsországi pártok szétforgácsolódása különösnek tűnik fel, ha figyelembe vesszük, hogy az ország lakosságának szociális tagozódása majdnem teljesen egységes. A vidéki paraszt lakosság mellett ott találjuk a városi kispolgárságot és a kevésbé fejlődött munkásosztályt. Észtsorszáiban hiányzik a politikai tradíció, ami pártvezéreket és szervezett pártokat adott volna az országnak. A politikai pártok a magántulajdon elvéről vallott nézeteik szerint különülnek el. Baloldalon áll az *észti szocialista munkáspárt*, amely a nagybirtok kisajátítását kártalanítás nélkül követeli, jobboldalon pedig a *gazdapárt*, amelynek jellege feltétlenül konzervatív és gazdaságilag erős észti parasztosztály kialakulását szeretné előmozdítani. A nemzetiségi kérdés is szerepel, mint pártot alakító erő: a balti *németek* mellett ott van az *oros* párt. A középosztály pártja a *keresztény nép párt*, amely vallásos alapon nyugvó szervezet. Talán ez az egyetlen párt, amelyet vezérének, *Tonisson-nak* egyénisége tart össze. A *munkapárt*nak, amely nem szocialista párt, különösen a városok polgársága körében vannak hívei. A többi pártok speciális gazdasági érdekek szerint tagozódnak: háztulajdonosok pártja, „gazdák, telepesek és kisbirtokosok pártja” stb.

Az új köztársaságban a pártok fejlődése eleinte a baloldallal szembehelyezkedő tendenciát mutatott, a liberalizmus ellen fordult és erősen jobboldali irányban indult el, főként azért, mert a baloldal közel állt a bolsevizmushoz, de azért is, mert helytelenítette vallásellenes magatartását. *A választásokon egyetlen párt sem tudott többséget szerezni és koalíciós kormányhoz kellett fordulni, amint ezt a következő táblázat adatai is bizonyítják:*

	1920-ban	1923-ban	1926-ban	1929-ben
Jobboldal.....	28	33	30	31
Középpártok	38	37	40	38
Baloldal	34	30	30	31

Az észti választási rendszer megszorítása után könnyítették a jelölést

A parlamenti erőviszonyok tehát meglehetősen kialakultak, és *politikai meglepetésektől nem kell tartani.* A koalíciós kormányok, amelyek között sokszor kisebbségi kormányok voltak, mégis gyors egymásutánban következtek és 1918 február 24-től kezdve 1931 februárjáig nem kevesebb mint *19 kormány működött átlag nyolc hónapos élettartammal.* A pártok szétforgácsolódása veszélyeztette a parlamenti munka sikerét és ezért az új választójogi törvényben

(1926 február 18-ról) gondoskodni kellett a pártok további szétforgácsolódásának megakadályozásáról. Ezért iktatták a választójog törvénybe, hogy *a mandátumok szétosztásánál csak azok a pártok jöhetnek számba, amelyek legalább annyi szavazatot szereztek, amennyi két mandátum elnyerésére szükséges.* Ugyanekkor az ajánlók számát 50-ről ötre csökkentették. A választójogi reform kedvező eredménnyel járt, mert a választáson szereplő pártok száma erősen csökkent. 1920-ban 18 párt indult a választási küzdelembe és csak 10 párt tudott mandátumokat szerezni, *1923-ban 26 párt közül 14 szerepelt sikeresen a választáson,* 1926-ban 14-re csökkent a választáson résztvevő pártok száma, 1929-ben pedig 11-re és ezek közül 10 párt kapott képviseletet a parlamentben.

Sok olyan párt, amely a választáson nem remélt győzelmet, visszalépett. A kiesett pártok közül négy párt panaszt is emelt a választás vezetősége ellen az alkotmány megsértése miatt, mert véleményük szerint az új választójogi reform megszegte az arányos választásnak az alkotmányban lefektetett alapelvét. A kiesett pártok panasa könnyen érthető, ha figyelembe vesszük, hogy anyagi tekintetben is érintette őket a választási vereség, mert *500 észt korona,* (azaz kb. 770 pengő) *választási biztosítékukat veszítették el.* Ezek a pártok: a bérlők pártja (6200), a nemzeti szabadelvűek (4000), a dolgozó nép szövetsége (3300) és a föld népének szövetsége (585) részben elég szavazatot szerzett arra, hogy egy mandátumot kapjon, de szavazataik száma nem volt elegendő két mandátumra és ezért a mandátumok szétosztásánál mellőzni kellett őket.

A politikai párt- és erőviszonyok állandóságának hiánya *az alkotmány módosításának tervét is felvetette.* A munkapárt 1926-ban javasolta, hogy a képviselők számát csökkentsék 100-ról 50-re, a gazdapárt pedig ugyanakkor 100-ról 75-re óhajtotta csökkenteni a képviselők számát és azt indítványozta, hogy az államfő és a miniszterelnök állását válasszák szét. Az 1929. évi általános választáson már négy párt követelte, hogy az államfőt öt esztendőre a nép válassza és az állam elnökének hatáskörét terjesszék ki a miniszterelnök és miniszterek kinevezésére és felmentésére, az országgyűlés felosztatására, és adják meg részére az általános vétőjogot az országgyűlés által megszavazott törvényekre, a törvényhozás időtartamát emeljék fel három esztendőről négyre, a képviselők számát szállítsák le 100-ról 60-ra, az arányos választás helyett hozzák be az „egyes” választást 60 ú. n. „egyes” választókerületben és mondják ki, hogy egy-egy kerületben minden párt csak egy jelöltet állíthat. Azokat a jelöltek, akik az „egyes” választókerületekben megszerzik a szavazatok általános többségét, megválasztott képviselőknek kell tekinteni, de az országos mandátumokat a pártokra esett összes szavazatok arányában kell szétosztani. A jelöltek között a mandátumok szétosztása az egyes választókerületekben szerzett szavazataik aránya szerint történnék, de egy-egy kerületben szavazatoknak legalább 25%-a szükséges mandátum elnyerésére. Ezzel a korlátozással, továbbá a választójogban már szereplő régi korlátozással, hogy egy pártnak legalább két mandátumot kell szerezni, hogy

az országos mandátumok arányos szétosztásában résztvehessen, a kisebb pártokra halálos; csapást mérnének és az újabb korlátozás főleg a nemzetiségig pártokat sújtaná. Ezt a programot az 1929 májusi választás után a *Strandmann-kormány* koalíciós pártjai magukévá tették, a gazdapárt indítványára azonban takarékosági okokból eltekintettek a program megvalósításától, mert az új államelnöki állás a költségvetést megterhelte volna. Így a *reform többi része is abbamaradt*.

1931-ben a Pöfs-kormány, amely a két legnagyobb párt, a baloldali szociáldemokraták és jobboldali gazdapárt koalíciójából alakult, arra törekedett, hogy *a hatalmat a két legnagyobb párt között intézményesen megossza és így gyengítse a többi párt erejét*. A mezőgazdasági kamarákat az újabb törvény által kiszolgáltatta a gazdapártnak, a mezőgazdasági munkáskamarákat pedig a szocialistáknak és így a kisebb polgári pártok két malomkö közé kerültek.

Az észt választójogi törvényhozás abban az irányban fejlődik, hogy az *arányos választási rendszer kinövéseit lenyesegetik és az „egyes” választási rendszert részben visszaállítják*.

Lettorszáiban 100 mandátumra 43 párt pályázott az arányos választási rendszer alapján

Lettország választási rendszere szintén az arányos választási rendszer bizonyos visszasságait mutatja. A baloldali pártok 1922 február 15-én radikálisan demokratikus alkotmányt szavaztak meg, amely csak úgy, mint az észt alkotmány, egykamarás országgyűlést ismer, rövid háromszendős törvényhozási ciklussal. Lettorszáiban van ugyan külön államfő, de hatásköre igen szűk. *Az 1922. évi választójogi törvény még nagyobb mértékben mozdította elő kis pártok alakulását és a pártok szétforgácsolódását, mint az észt választójogi törvény. A pártlisták száma választásról-választásra növekedett. Az 1920. évi alkotmányozó nemzetgyűlés választásain csak 57 listát ajánlottak, 1922-ben már 88-at, 1925-ben 141-et, 1928-ban 120-at és 1931-ben még mindig 103 listát. Igaz, hogy egy-egy párt gyakran több listát is nyújtott be. Egy-két párttól eltekintve a legtöbb párt mindössze egy, vagy két mandátumot tudott szerezni, sok párt pedig egyáltalában nem kapott mandátumot:*

	nem kapott mandátumot	1	2	3	4	5	6	7	8	14	16	21	25	32
		m a n d á t u m o t k a p o t t												
1925-ben 43 párt közül	18	7	9	3	2	2	—	—	—	—	1	—	—	1
1928-ban 43 „ „	16	9	8	3	2	1	2	—	—	—	1	—	1	—
1931-ben 44 „ „	17	12	5	2	—	2	2	1	1	1	—	1	—	—

1925-ben tehát 18 párt közül csak egy párt kapott 32, egy másik 16 mandátumot, két párt 5—5 mandátumot, a többi még ötöt sem, 18 párt pedig egyetlenegy mandátumhoz sem jutott. *100 mandátumért 43 párt versenyzett*.

Ez a sok párt annál különösebb Lettorszáiban, mert hiszen a lakosság szociális szempontból mégsem tagozódik sok rétegre, a pártok soraiban pedig nincsenek kimondott vezérlőegységiségek. *A pártot alakító elemek kizáróan szociális természetűek.* A szociáldemokrata párt radikális marxista alapon áll, úgyhogy már 1921-ben levált mérsékelt szárnya, a jobboldali szocialisták. *A parasztszövetség,* amely a középgazdák érdekképviselője, eltekintve nagybirtokellenes magatartásától, erősen konzervatív, az *újjazdák* pedig a kisparasztok pártja, akik a földreform útján jutottak földhöz. Nemzeti és vallásos momentumok is játszanak közre a pártok alakulásában: *a nemzeti kisebbségek* és a *lett-gallok* pártja egyúttal katolikus párt, a *keresztény nemzeti párt* pedig evangélikus párt. A lettországi polgárság és értelmiség számos pártra oszlik: *radikális demokrata centrum,* *haladó szövetség* (Skujeneeks) és még egy sereg párt: háztulajdonosok, vasutasok, pénzbetevők pártja stb. A pártok szétforgácsolódása okozza, hogy *Lettország is mindig koalíciós kormányokra van utalva,* mert gyakran éppen az egymással rokon pártok állnak egymással a leghevesebb harcban.

Választási biztosítékkal tartják vissza a kisebb pártokat

A koalíciós kormányoknak sokszor nincs a parlamentben többsége, sőt gyakran olyan kisebbségi kormányok működnek, amelyek esetről-esetre gondoskodnak a szükséges parlamenti többségről. *1918-tól 1931-ig összesen 14 kormány működött átlagosan 10—10 hónapi időtartammal.* A lett kormányrendszernek az a következménye, hogy főleg jobboldali körök, így a parasztszövetség azt kívánják, hogy *a politikai viszonyok állandósítása érdekében építsék ki az államfő jogait és hatáskörét, az arányos választási rendszert pedig gyengítsék.* Az 1928. évi választójogi reform éppen ezért eltörölte a listakapcsolást és Észtország mintájára a kisebb pártok elriasztása céljából bevezette *a választási biztosítékot, amely ezer lattnak* (kb. 1100 pengő) *felel meg.* Ez a biztosíték elvész, ha az illető párt a választáson egy mandátumot sem tud szerezni. 1928-ban a választójogi reformot követő első általános választáson még nem mutatkozott a választójogi reformnak semmiféle eredménye, mert nem csökkent a választási küzdelemben résztvevő pártok száma, ellenben erősen emelkedett azoknak a szavazatoknak mennyisége, amelyek képviselő nélkül maradt pártokra estek: 35.285-ről (1925-ben) 58.515-ra (1928-ban). Ugyanakkor az értékesítés nélkül maradt szavazatok száma 98.852-ről (10.8%) 119.798-ra nőtt meg, vagyis *az összes szavazatok 12.9%-a még az arányos választási rendszer mellett is képviselő nélkül maradt.* Különböző pártok, így a lettgallok és a szociáldemokraták azt is kívánják, hogy *korlátozzák a választóknak azt a jogát, hogy a listákon változtatásokat lehet eszközölni,* mert ezeknek a változtatásoknak száma is állandóan növekszik. 1922-ben csak 20%-ot tett ki, 1925-ben már 26%-ot és 1928-ban 324%-ot. A változtatások és az elsőbbségi szavazatok által a női jelöltek az

utolsó helyre kerülnek, de a pártvezéreket is számosan mellőzték, 1930 decemberében azt is indítványozták, hogy a háromesztendős ciklust emeljék fel négyre, de ez az indítvány már a közjogi bizottságban megbukott. Lettorszáiban *a rövid ciklusnak az a hátránya, hogy fontos politikai természetű javaslatokat egyáltalán nem lehet törvényerőre emelni.* A lett állam alakulása idején csak azért ragaszkodtak a rövid ciklushoz, mert attól tartottak, hogy hosszabb törvényhozási időtartammal felruházott parlament idővel nem lesz majd a nemzeti többség hűséges kifejezése. Különbözik a választások eredménye azt bizonyítja, hogy a pártviszonyokban alig történt eltolódás.

*

Az észtországi és lettországi példák tehát feltétlenül visszariasztják azokat a magyar politikusokat, akik túlságosan szabadrendszerű arányos választás hívei. Éppen ezért *teljesen képtelennek kell minősíteni azt az ötletet, hogy Magyarország területe vagy csak egyetlen egy nagy választókerületet, vagy négy nagy választókerületet alkosson* és ezekben állítsanak jelölő listákat az egyes pártok. *Az ilyen választási rendszer nálunk is csak a pártok szétforgácsoló dósára vezetne* és minden megye területén külön-külön független, vagy másmilyen kisgazdapárt vagy külön speciális keresztény párt alakulna, mert az arányos választási rendszer nagy választókerületi beosztás és a quorum megszorítása nélkül kétségtelenül csak a liliputi pártokra kedvező.

A régi litván választási törvény előmozdította szilárd kormánytöbbség alakulását

Litvániában több mint öt esztendő óta szünetel a szejm, de az előző szejmek története érdekes következtetések levonására alkalmas. Az 1922-ből származó alkotmány az alkotmányozó nemzetgyűlés *keresztény demokratikus* többségének politikai alapelveit tükrözi vissza, amelynek talaja a parasztságban van, vezetése pedig a katolikus papság kezében. Ezzel áll szemben a *szociáldemokrata párt*, mint a városi és a mezei munkásság képviselője és a *népszocialisták*. Az 1922. évi választói törvény biztosította a mandátumok arányos elosztását. *Mivel Litvánia 10 választókerületre oszlik, jelentékeny maradékszavazatok vesztek el és így a választási rendszer a nagy pártoknak kedvezett.* A választási törvény is a keresztény demokraták uralmának erősítésére szolgált, amelynek célja a nemzeti kisebbségek gyengítése, volt, amit a választójogon kívül a honosítási politikával és a magángazdasági életbe való belemenyúlással is igyekeztek előmozdítani. 1925-ben a választójogi novella útján tovább akarták gyengíteni a nemzetiségi kisebbségeket, de a baloldali pártok ellenállása megbuktatta a javaslatot. Az 1926. évi választási törvény megakadályozta a pártok szétforgácsolódását és *előmozdította egyrészt egy jobboldali, másrészt egy baloldali blokk alakulását. Ezek a blokkok egymagukban véve is elég erősek voltak kormány alakításra. Így* magyarázható, hogy a litvá-

niai kormányok hosszabb életűek, és 1918 november 11-től kezdve 1926 június 7-ig összesen 10 kormány működött, köztük *Galvanaskas* komi anya különböző rekonstruálások útján *egyhuzamban két és fél évig maradt uralmon*. 1926-ban ugyan a baloldali blokk került kormányra és a nemzetiségi kisebbségekkel együtt alkotott többséget, de az 1926 decemberi áll állacsínnel *Woldemaras*, egy bárom tagból álló parlamenti párt vezére ragadta magához a hatalmat és amíg a parlamentet 1927 áprilisában fél nem oszlatta, a jobboldalra támaszkodott.

Az 1928 május 25-én oktrojált alkotmány csak az államfő hatalmát erősítette a szejm rovására. A választójogi korhatárt ugyan felemelte, de *az arányos választáshoz nem nyúlt*. Mindezt az alkotmányos alaptörvényben fektették le, a választójogi törvény azonban még nem készült el. A Woldemaras-kormány tudvalevőleg 1929 szeptemberében lemondott és 1931 augusztusában már törvényt is ültek fölötte: Woldemarast és 10 társát felmentették, 14 társát ellenben különböző hosszúságú fogházbüntetésre ítélték. Az új kormány sem sietett a választási törvény megalkotásával, hanem élt az alkotmányban biztosított jogával, amely egyrészt elrendeli a parlament összehívását, de ugyanakkor kimondja, hogy a parlamenti választások kiírására előírt határidő nem vonatkozik az első parlament megválasztására. Eddig csak az önkormányzati testületekben tartották meg a választást, 1931 május 2-án és ezen a választáson *csak a 24 éven felüli adófizetőknek és hivatalnokoknak volt szavazati joga*. A választójogi korrektívumot a diktatúra abban a formában gyakorolta, hogy *fenntartotta a maga részére a fővárosi tanács tagjai egyharmadrészének kinevezését*, viszont az államfőválasztásnál, amely 1931 december 11-én közvetett választás útján történt, a különleges népképviselőket a községi képviselőtestületek, községi előljárók, továbbá a vidéki és városi önkormányzati testületek választották, de a kormány által kinevezett járási főnököknek jogában áll, hogy az így megválasztott „elnökválasztókat” visszautasítsák.

A Memel-vidéki tartománygyűlés választójogának alapjául a litván választójogi törvény szolgál és *mivel ez az egész terület csak egyetlenegy kerületet alkot, a kisebb pártoknak ez a rendszer kedvezőbb, mint a sok litván kerület*. (Litvánia ugyanis 10 választókerületre oszlik, ebből a tizedik a Memel-vidék.) Ebben az egy kerületben az általános, közvetlen, egyenlő és titkos választójog alapján az arányos képviseleti rendszer szerint kötött listával választanak. *Az egyetlen nagy kerület, mint ezt már más országokban is láttuk, nagymértékben előmozdította a pártok szétforgácsolódását* és a három nagyobb német párt mellett (szociáldemokrata párt, agrár párt és a városi polgárság néppártja) *számos jelentéktelen kis litván nemzeti párt keletkezett*. A Memel-vidék új választási törvénye felemelte a választói korhatárt 21 évről 24 évre, amint ezt az 1928. évi litván alkotmány előírta, a választhatóság korhatárát pedig 24-ről 30-ra. A kötött listák alapján végrehajtott arányos választásnál a mandátumok szétosztása a választási hányados útján történik, a

még hátralévő mandátumokat pedig a *maradékszavazatok aránya* szerint osztják szét, de ennek a szétosztásnál azok a listák már nem jönnek számításba, amelyek a választási hányadost nem érték el. Ugyanez történik a listakapcsolásnál is.

Lengyelországban „prémiumot” élveznek a nagy pártok

Az *új lengyel állam* alkotmányozó szejmje részére az államfő 1918 novemberében kis választókerületekben az általános, titkos, egyenlő és közvetlen választójog és az arányos képviseleti rendszer alapján írta ki a választásokat. Az alkotmányozó szejm, amely nyolc német és 10 zsidópárti képviselő kivételével tisztára lengyelekből állt, a legteljesebb széthúzás képét mutatta. *Nem kevesebb, mint 14 lengyel párt* kapott képviseletet és a legerősebb párt sem tudta a mandátumoknak még 30%-át sem megszerezni. Az ország területén egész Lengyelországban elterjedt régi pártok mellett a nemzeti demokratáktól és a nemzeti munkapárttól kezdve a szociáldemokratáig (P. P. S.) az új pártok főként világnézleti- és gazdasági elvek szerint alakultak. Katolikus pártok voltak: a keresztény demokraták, mint katolikus és demokrata munkaspárt, továbbá a nagybirtokosok keresztény demokratapártja, mint katolikus konzervatív párt; az ország különböző vidékein különváltan szervezkedtek a *paraszt pártok*: a parasztek néppártja (Piaŝt) Galíciában, a Wyzwolenie néppárt Kongresszusi-Lengyelországban és még több más párt. *Az 1921. évi márciusi alkotmány a parlament túlsúlyát biztosította az összes többi közjogi intézmény fölött.* Az új választójogi törvény, amit 1922 július 28-án hoztak (és szeptember 21-én már módosítottak) csak növelte a parlament erejét, mert a *kötött listarendszer és az országos lista bevezetése*, amelynek alapján külön 72 mandátumot osztanak szét, *a pártok autonómiájának erősítésére szolgál.* Mivel a kis pártokat kirekesztették az országos listában való részvételtől, *az országos lista alapján szétosztott mandátumokat a nagyobb pártok prémiumának kell tekinteni.* A zárt területen lakó nemzeti kisebbségeket, elsősorban az ukránokat és a fehér oroszokat a választási geometria is érzékenyen érintette, amennyiben kimondták, hogy *minél kisebb egy-egy választókerület össztlakosságában a lengyelek száma, annál több szavazat szükséges egy-egy mandátum elnyerésére.* Ez az arány 1:2 is lehet. A tiszta lengyel lakosságú *Krakóban* 46.000 lakosra, míg *az ukrán választókerületekben*, például Krzemieniecben 98.000 lakosra esik egy képviselő.

A politikai életet a választójog krónikus válságállapotba sodorta. *A politikai pártok száma állandóan növekedett.* Az alkotmányozó szejmben 14 lengyel párt és két nemzetiségi párt, az első szejmben 1922 elején *10 lengyel párt és hat nemzetiségi párt*, 1928-ban *14 lengyel párt és nyolc nemzetiségi párt* kapott képviseletet.

A választójogban lefektetett prémium kihasználása érdekében választások előtt nagy blokkok alakultak. Így a jobboldali pártok

nemzeti népszövetsége 1922-ben, a kisebbségi blokkok 1922-ben és 1926-ban, de a választás után alkotó részeikre bomlottak, a szejm-ben egyes pártvezérek körül külön klubok alakultak és jelentéke-nyen megnőtt a pártonkívüli képviselők száma is.

Hét és fél év alatt 26 kormány működött

1918 november 18-tól 1926 május 14-ig, *7 év 5 hónap és 26 nap alatt nem kevesebb mint 26 kormány működött, amelynek átlagos élettartama csak 5. hónap és 20 nap volt.* (A Bethlen-kormány pontosan 10 évig, 4 hónapig és 10 napig működött!) Az említett idő-közben 3 évig, 5 hónapig és 12 napig, tehát majdnem az egész idő-tartam felében parlamenten kívüli, úgynevezett „szakminisztériu-mok” voltak uralmon, mert a pártok kivonták magukat a kormány-alakítás felelőssége alól. *A koalíciós kormányok nem támaszkod-hattak egységes kormányzó pártra* és parlamenti többségüket külön-böző pártok munkaközösségében keresték. Minél több pártból állott a koalíció, annál gyengébbnek bizonyult a parlamentben. A leg-csekélyebb véleményeltérés már elegendő volt arra, hogy a kormány visszavonuljon. Ennek a politikai sínylődésnek orvoslására maguk a pártok is különböző gyógyszereket ajánlottak. Mivel a *politikai helyzet elfajulását és a pártok szétforgácsolódását a választójog okozta*, a jobboldali pártok 1926-ban a választójog reformját javasolták, és pedig mindenekelőtt a *képviselők létszámának csökkenté-sét, egy-egy mandátum elnyerésére 100.000 szavazatból álló quoru-mot* és a nemzetiségi kisebbségek rovására különböző kivételes rend-szabályokat szerettek volna életbeléptetni. Miközben a szejm bizott-ságai a választójogi reformot tárgyalták, Pilsudszky tábornagy 1926 május 14-én végrehajtotta államcsínyjét és a megalázott szejm, ami az államcsínyt legalizálta, saját halálos ítéletét is aláírta, mert a kormánynak széleskörű felhatalmazást adott és az alkotmányt a végrehajtó hatalom megszilárdítása irányában módosította. Az elnök hatáskörét a szejm és a szenátus feloszlatásának jogával szé-lesítették ki és az elnök a parlament szünetelése idején rendeletek-kel kormányozhatott. *A kormányt úgy erősítették meg, hogy bizto-sították parlamenti támadások ellen,* amennyiben kimondták, hogy bizalmatlansági indítvány fölött nem lehet azon az ülésen határozni, amelyen azt benyújtották. Ilyenformán a törvényhozó tevékenység csaknem teljesen a kormányra, illetve a köztársasági elnökre szállt, aki a dekrétumokat aláírta.

Pilsudszky tábornagy mégis visszariadt a nyílt diktatúrától és szívesebben működött együtt egy *árnyék-parlamenttel*, amelyben gyakran még többsége is váltakozott. A törvényhozási ciklus eltél-tével új választásokat kellett kiírni és Pilsudszky most megalakí-totta a *pártonkívüliek blokkját*, amely a legkülönbözőbb pallókból kivált képviselőket foglalta magába, mert a diktatúra mindig vonzóerőt gyakorol az egyes pártokra és gyakran legértékesebb ele-meiket nyeri meg a maga számára. Az 1928. évi márciusi választá-

sokon ez a blokk azonban a mandátumoknak csak $\frac{1}{4}$ részét tudta megszerezni, főleg a jobboldali pártok rovására, úgyhogy az új szejm sokkal kevésbé támogatta Pilsudszkyt, mint az előző. A politikai válságot Pilsudszky nem tudta alkotmányreform nélkül megoldani és a *végrehajtó hatalom további erősítésére úgy akarta az alkotmányt módosítani, hogy a választói jogosultság korhatárát 24 évre, a választhatóságot 30 évre, a szenátusnál 30, illetve 40 évre óhajtotta felemelni, a szenátus 150 tagja közül 50-et az elnök nevez ki, 100-at pedig a szejm választójoga alapján választanak.*

Pilsudszky megnyirbálta a pártok jogait

Pilsudszky azonban előre látta, hogy kompromisszum nélkül *nem* tudja az alkotmányreformot keresztülérszakolni. Amidőn pedig a szejm pártjai már hajlandóknak mutatkoztak az alkotmányreform tárgyalására, a kormány szabotálni kezdte a parlament munkáját, majd feloszlatta a parlamentet. A kormány, amely a szejm 444 tagja közül csak 122 képviselőre támaszkodhatott, magatartásával csupán azt érte el, hogy *világnézeti és gazdasági kérdések tekintében egymástól olyan távolálló pártok, mint a szociáldemokrata párt és a konzervatív Piast néppárt, a keresztény demokraták és a szélső jobboldali nemzeti munkáspárt megalakították az egységes ellenzéki frontot, a Balközép-blokkot.* Az 1930 november 23-án és 30-án kiírt választásokon a Pilsudszky-tábor kétharmad többséget remélt, hogy az alkotmányreformot az új szejmben saját tetszése szerint hajtsa végre. Hiába tartóztatott le száz volt ellenzéki képviselőt, hiába érvénytelenítette számos választókerületben az ellenzék ajánlólistáit és hasztalanul bocsátotta ki a választási főbizottság azt a rendeletét, hogy *mindenki élőszóval, nyilvánosan is kijelentheti, melyik listára adja szavazatát,* a kormány kétharmad többség helyett *csak egyszerű többséget kapott: 444 mandátum helyett 247 mandátumot.* Ezért maradt vitás továbbra is az alkotmányreform és a kormánytöbbség legfeljebb arra jó, hogy a többi pártoknak legelemibb parlamenti jogait is megnyirbálja.

Az új Ausztria nyomban meghonosította az arányos választást

A velünk szomszédos államok törvényhozásának közös vonása, hogy a világháború befejezése után, amidőn ezek az államok részben újonnan alakultak, részben pedig csak újjáalakultak, *bevezették az arányos választást.*

Ausztriában 1918 október 30-án az október 16-án kelt császári kiáltvány értelmében a régi osztrák *Reichsrat* német képviselőiből alakított *nemzeti tanács* az államhatalom letéteményesének jelentette ki magát és miután az *ideiglenes nemzetgyűlés* nevet felvette, választási rendeletet hozott az *alkotmányozó nemzetgyűlés* részére. Az ideiglenes nemzetgyűlésnek mind a három pártja: a keresztényszocialisták, szociáldemokraták és német nemzetiek, akik körülbelül egyenlő arányban ültek a nemzetgyűlésen, *az általános, egyenlő*

választójog és az arányos választás mellett foglalt állást, azonkívül megadta a 20 éven felüli férfiak és nők részére a szavazati jogot. Az új választási rendelet mintájának a német alkotmányozó nemzetgyűlésre vonatkozó választási rendeletet tekintették. Így az osztrák arányos választási rendszert is az jellemezte, ami a német választási rendszert, nevezetesen *végleges választókerületek*, amelyekben 4—12 képviselőt választottak, *listakapcsolás* és *kötött listák*. Egyes doktrinerek a kötött lista helyett szabad listát akartak és a maradék-szavazatok értékesítése érdekében országos listát kívántak. Igen jellemző az a bírálat, amit a szociáldemokrata Renner szövetségi kancellár a választási rendelet kapcsán mondott:

— Az a rendszer, amit választottunk, a kisebbségeket sokkal inkább képviselőhöz juttatja, mint a múltban, de a legutolsó maradványok nem jutnak képviselőhöz és ezért a rendszerrel szemben azt a kifogást emelik, hogy ennyi és ennyi választókerületben elvész ilyen és ilyen sok elenyésző kisebbségi szavazat, amely ha egy nagyobb területen összeadnák, mégis elegendő volna egy-egy mandátumhoz. Az arányossági gondolat szerint ez természetesen megengedhető és olyan követelmény, ami az arányossági rendszeren nyugszik. De kérdem én, vajjon *valóban úgy áll-e a helyzet a mi német nemzetünkben, hogy ennyi és ennyi kis különérdek képviselőjében hiányt szenvednének?* A mi egész nemzetünk nagyon is hajlik a szellemi élet szétforgácsolódása és elmorzsolódása felé, *nekünk azonban összefogásra van szükségünk nagy, valóban alakító erejű pozitív világnézetek és nagy gazdasági érdekek szerint.* Ha olyan kamarát kapunk, amelyben mindenféle különérdeket a legnagyobb gonddal összeválogatnak, akkor az ilyen kamarára Goethe mondása illik majd: *„Die Teile habé ich in der Hand, leider fehlt nur das einigende Bänd!”* (A részek már kezemben vannak, csak az összetartó kapocs hiányzik!)

A maradék-szavazatokat értékesítik, de a kis pártok terjedését megakadályozzák

Az 1919 február 17-én megtartott alkotmányozó nemzetgyűlési választáson 255 képviselő helyett csak 159 képviselőt lehetett választani, mert a megszállott területek választói nem gyakorolhatták választójogukat és *később még 11 képviselőt választottak időközi választáson Alsó-Stájerországban, Karinthiában és Bél-Tirolban*, amint ezek a területek a megszállás alól felszabadultak. A szudeti tartományok lakosai nem kaphattak képviselőt és így a német nemzetiek, akiknek ezekben a tartományokban voltak régi kerületeik, nem jutottak nagyobb számmal a nemzetgyűlésre, amelyen a keresztényszocialista és szociáldemokrata ellentétek már tisztán mutatkoztak. *A szociáldemokrata relatív többség csak a keresztényszocialistákkal együtt vállalkozhatott kormányzásra.* Az alkotmány kompromisszum útján jött létre a szociáldemokraták által képviselt *centralisztikus irányzat* és a keresztényszocialista többségű tartományok (szövetségi országok) által óhajtott *föderalizmus* között. Ilyén kompromisszum műve az 1920 október 1-én kelt szövetségi

alkotmány. Midőn az alkotmányozó nemzetgyűlésen az ellentétek a két nagy párt között kieleződtek-, siettek a választójogi-reform tető alá hozásával. *Az 1920 július 20-án kelt választójogi-törvény a német és csehszlovák választási törvény hatására bevezette a maradékszavazatok értékesítését.* 160 mandátumot a választókerületekben a D'Hondt-féle rendszer alapján osztottak szét, további 15 mandátum pedig az első szétosztásnál maradt töredékszavazatok összeszámlálásával az egyes pártok között került szétosztásra. *A második szétosztásnál azonban csak azok a pártok vehettek részt, amelyek az első szétosztásnál legalább egy mandátumot szereztek.* És még egy megszorítása volt ennek a második elosztásnak, tudniillik az, hogy egy párt sem juthatott a második elosztás során több mandátumhoz, mint amennyit az első elosztásban kapott. *Ezek a megszorítások természetesen csak a kisebb pártokat érintették,* amelyekre nézve még az a rendelkezés is hátrányt jelentett, hogy az 1919-ben bevezetett listakapcsolást eltörölték.

„A törvények csak a többség és kisebbség kompromisszumának eredményei lehetnek”

Az új választási törvény alapján kiírt választások a keresztényszocialista pártnak adtak többséget és 1920 ősze óta ez a párt van uralmon, eltekintve attól, hogy átmenetileg parlamenten kívül álló tényezők is alakítottak kormányt és a keresztényszocialista párt a kisebb polgári pártokkal, a nagynémetekkel és a gazdaszövetséggel polgári koalíciót is alakított. Mivel sok kérdést annakidején az alkotmányban nem szabályoztak, annak rendezésére pedig kétharmad többségre volt szükség és politikai körök felfogása szerint *a törvények csak a többség és kisebbség kompromisszumának eredményei lehetnek,* az ellenzéki szociáldemokrata párt szavazatait is meg kellett nyerni. Ezek a kompromisszumok nem elégitettek ki senkit sem és a felelősséget mindenki elhárította magától. *Az arányos választás a választási harcot állóharccá változtatta és a politikai viszonyok megkövesedtek.*

Ausztriában kialakul a „kétpárt”-rendszer...

A választójogi törvényhozásra az 1923. évi választási novellában ismét a német példa gyakorolt hatást. A maradékszavazatok értékesítésére a választókerületek csoportját létesítették (*Wahlkreisverband*) és négy ilyen választókerületi csoportban történt a maradékszavazatok értékesítése. (A német példát azonban csak részben követték, mert a maradékok értékesítése ott nem állt meg a választókerületi csoportban, hanem a birodalmi listán folyt tovább.) A választójogi novellának ez a rendelkezése, továbbá az a megszorítás, hogy *az a párt, amely még egyetlenegy mandátumot sem szerzett, nem vehet részt a maradékok értékesítésében, megakadályozta a kisebb pártok fellépését és a „kétpárt”-rendszer kialakulását mozdította elő.*

A fejlődés a kisebb pártokra igen kedvezőtlenül alakult, amint ezt az egyes választások után a pártok megoszlásáról készült táblázat mutatja:

<i>A Nemzeti Tanácsban</i>					
<i>képviseelt pártok:</i>	1919	1920	1923	1927	1930
Szociáldemokraták	72	66	68	71	72
Keresztényszocialisták	69	82	82	73	66
Nagynémetek.....	26	20	10	12	10
Gazdaszövetség		6	5	9	9
Liberális pártok és mások.....	3	1	—	—	—
Heimatblock.....	—	—	—	—	8
Összesen:	170	175	165	165	165

A törvény a nagy pártokat részesíti előnyben

1919-ben a kisebb pártok listakapcsolás révén még szerezhettek egy mandátumot, de az 1920. évi választási törvény (*Reststimmenvwertung innerhalb des Bundesgebiets*) és az 1923. évi novella (*Reststimmenvwertung nur innerhalb des Wahlkreisverbandes*) ezt egyre nehezebbé tették és így a képviselet nélkül maradt pártokra leadott 114.301 szavazat 1930-ban már 200.320-ra növekedett. *A választási törvény a mandátumok első és második szétosztása során mutatkozó különböző értékesítésnél fogva is igen jelentékeny előnyben részesíti a nagy pártokat.* Az arányossági szám 1930-ban az első szétosztásnál egyes választókerületekben 14,944 volt, a második szétosztásnál már 27.807-re emelkedett, 1927-ben pedig előfordult az is, hogy 89.000-re! *Minél nagyobb egy párt, annál nagyobbak az esélyei, hogy az első szétosztásban jelentékeny szerephez jut.* így például 1927-ben a *keresztényszocialista egység listáján az első szétosztásnál a szavazatok 85-5%-a (1,753.346 szavazat), a másodiknál pedig 13% érvényesült és csak 1.5% maradt értékesítés nélkül;* a szociáldemokratáknál az első osztásban 87-8% (1,539.088 szavazat), a másodikban a szavazatoknak 8%-a érvényesült és csak 4.2% maradt értékesítés nélkül, a Landbundnál (gazdaszövetség) a megfelelő százalékok így alakultak: 43% (229.977 szavazat), 37% és 20%. *Az 1930. évi választáson a szavazatok így érvényesültek:*

	Az első szétosztásnál		A második szétosztásnál		Értékesítés nélkül maradt
Keresztényszocialisták	78%	(1,315.328)	19%	3%	
Szociáldemokraták	86%	(1,517.251)	13%	1%	
Nemzeti gazdasági blokk és gazdaszövetség	41%	(428.265)	50%	9%	
Heimatblock	8%	(227.402)	67%	25%	

A kötött listákat támadják

A kötött lista a pártvezetőség teljhatalmára vezetett és ezt fokozta még a maradékszavazatok listája, amely felett korlátlanul rendelkezett minden párt, mert a maradék-listára nézve a törvény csak azt rendeli el, hogy annak jelöltjei valamelyik választókerületben is kötelesek fellépni, bár elegendő, hogy itt valamelyik lista végén szerepeljenek.

Az elmúlt esztendőben az osztrák választójogi kérdés abban az irányban fejlődött, hogy a választási rendszert egyre hevesebben támadták, különösen pedig a kötött listák és a maradékszavazatok listáját. A választási rendszer ellen alakult közhangulat lassanként az egész parlamentáris kormányzati rendszer ellen éleződött ki. Így magyarázható a Heimwehrek alkotmányrevíziós mozgalmi és az 1929 december 7-én létrejött alkotmánymódosítás a parlamentáris rendszer helyébe a vegyes prezidiális rendszert léptette és az egész nép által választott szövetségi elnök hatáskörét jelentékenyen kibővítette. Az alkotmányreform felemelte a választói korhatárt 21, a választhatósági korhatárt pedig 29 évre és a tartománygyűlések tagjainak létszámát leszállította.

Az alkotmányreformmal kapcsolatban választói reformra is törekedtek. A kötött lista rendszerét belga mintára óhajtották módosítani és könnyíteni akartak a maradékszavazatok értékesítésén is. A választójogi reform nem került tető alá és a Nemzeti Tanács váratlan feloszlása után kiírt választások bizonyos meglepetésekkel szolgáltak. A Heimwehr-mozgalom kénytelen volt külön politikai párttá alakulni (Heimatblock) és a reáeső szavazatok a polgári-párti birtokállományok csökkenését vonták maguk után, a szociáldemokraták pedig szavazataik csökkenése ellenére gyarapították mandátumaik számát. A választás eredménye a következő volt:

szociáldemokraták:	72	(1 mandátumra	21.073	szavazattal)
keresztényszocialisták:	66	(1 mandátumra	19.929	„)
nagynémetek (Nationaler Wirtschaftsblock):	10	} (1 mandátumra együttesen	22.540	„)
Landbündler (gazdaszövetség):	9			
Heimatblock:	8	(1 mandátumra	28.425	„)

Seipel volt kancellár rokonszenvvel kísérte a választási reformot

Ez a választás az új kormányt nehéz feladat elé állította. A választás eredménye nyilvánvalóvá tette az elhalasztott választási reform jelentőségét. Megboldogult Seipel volt szövetségi kancellár *Der Kampf um die österreichische Verfassung* (Harc az osztrák alkotmányért) című munkájában ezt írta: „Nem szabad sokat remélnünk a választójog megváltoztatásától. Azért mint gyakorlati politikus nem kísérem ellenszenvvel, ha a politika, iránt érdeklődést tanúsító lakosság ilyen kérdésekkel is foglalkozik. Ez mindenesetre annak a jele, hogy közügyekkel foglalkozik és keresi azt, amivel a

demokráciát javítani és azáltal erősíteni lehet. Az új választásoknál bizonyos pszichológiai jelentősége van annak, hogyha a választójogon és a választási rendszeren kisebb változtatásokat eszközölünk. Így talán megint résztvesznek a választáson azok, akik azelőtt már megunták. De azért nem szabad azt hinni, hogy a formulák felállításával és választási matematikusok spekulációjával a demokrácia javára valami nagyot végzünk!”-

Csehszlovákia az arányos választás matematikailag legpontosabb formáját vezette be

Csehszlovákiában az arányos képviseleti rendszert ugyanúgy, mint Ausztriában, a nemzeti tanácsból alakult forradalmi nemzetgyűlés alkotta, amely 1920 február 29-én teljesen az 1875. évi francia alkotmány mintájára behozta a kétkamarás parlamentet. Mivel a parlament két háza között alig van különbség, a *szenátust tulajdonképpen a képviselőház második kiadásának lehet tekinteni*. A parlament mindkét háza pártpolitikai szempontból is csaknem teljes azonos képet mutat, mert mindkettő ugyanannak a választójognak a szülőtte. *Mindkét ház részére az arányos választásnak matematikailag legpontosabb formáját iktatták a választási törvénybe*. A mandátumok első szétosztása úgy történik, hogy a választási hányados (arányossági szám) segítségével elosztják a választókerületekre eső mandátumokat, *a maradékszavazatokat azután az ország egész területén összeszámlálják és ismét a választási hányados segítségével értékesítik*. (A választási hányadost azonban úgy kapják, hogy a maradékszavazatok összegét elosztják a még szétosztásra váró mandátumok számával + 1-gyel.) *A második szétosztás után még fennmaradó mandátumokat a harmadik szétosztás során azok a pártok kapják, amelyeknek osztási maradéka a második szétosztás után a legnagyobb*. A maradékszavazatok értékesítésének azonban bizonyos korlátai vannak: azok a pártok, amelyek egy választókerületben sem kaptak 20.000 szavazatot, vagy amennyiben a választási hányados 20.000-nél kisebb, a választási hányadost sem érték el, nem vehetnek részt a második szétosztásban, amennyiben pedig a második szétosztásnál nem érik el a választási hányadost, nem vesznek részt a harmadik szétosztásban.

Az 1920. évi általános választások (1920 április 18-án a képviselőházi és április 25-én a szenátusi választások) eredménye továbbra is szükségessé tette a koalíciós kormányokat, amelyek már a forradalmi nemzetgyűlés idejében működtek. *Más országoktól eltérően a csehszlovák koalíciós kormányok azonban hosszabb életűek voltak*. Ez főleg három tényezőnek köszönhető. Az egyik a köztársasági elnök egyénisége, akinek abszolút tekintélye a pártokra igen nagy hatást gyakorolt. A másik tényező a csehek erős nacionalizmusa és a pártokon felülálló szervezetek (tornászegyletek, szokolok) befolyása. És a harmadik tényező a *csehszlovák agrárpárt*, amely a pártok sokaságában állandó pontot alkotott és tehetséges vezetőjével, *Svehlával* az élén mindenkor kész volt a kormány átvételére.

Időközönként hivatalnokkormányokhoz kellett fordulni. *Czerny*. első hivatalnokkormány idején (amely 1920 szeptember 15-től kezdve működött) a kormány és a pártok között a cseh többségi pártok (nevezetesen: a cseh szociáldemokrata párt, a világnézeti szempontból baloldali cseh nemzeti szocialisták, a nagypolgári elemek nemzeti demokrata pártja, az agráriusok és a katolikus cseh néppárt) vezéréiből szűkebb bizottság, az *ötös bizottság*, a *Petka* alakult a *pártok heterogén érdekeinek kiegyenlítésére és a parlamenti többség biztosítására*. A kormány helyett idővel a *Petka* lett a vezető politikai tényező.

A cseh rendszer megnehezíti a kis pártfrakciók érvényesülését

1924—25-ben a cseh pártok kebelében bomlás jelei mutatkoztak és az agrárvámok kérdésében a parlament már nem bizonyult munkaképesnek, úgyhogy új választásra került sor. Előzetesen még sikerült a választói novellát megszavazni, mert a *pártfrakciók részére meg akarták nehezíteni a könnyű érvényesülés útját*. A választójogi novellában kimondták, hogy *mandátumok második szétosztásában csak azok a pártok vehetnek részt, amelyek az első szétosztásban legalább egy mandátumot szereztek*. De még más-képen is gondoskodtak a nagyobb pártok erősítéséről. A választójogi novella értelmében ugyanis a harmadik szétosztásban azoknak a pártoknak szavazatait, amelyek az első szétosztásban nem jutottak egy mandátumhoz sem, a nagypártok javára számolják el. Az 1925. évi választáson ilyen alapon 13 kispárt 340.281 szavazattal, vagyis az összes szavazatok 4-8%-a az első szétosztásnál nem kapott mandátumot, tehát kiesett a további küzdelemből és szavazataikat a nagyobb pártok javára írták. A kisebb pártok saját kárukon tanultak és az 1929. évi választáson már *választási szövetséget* kötöttek egymás között, vagy pedig nagyobb pártokhoz csatlakoztak. *A töredékszavazatok száma lényegesen csökkent és mindössze három párt nem kapott az első szétosztásnál mandátumot*, a rájuk esett 18.959 szavazat (az összes szavazatok 0-3%-a) a harmadik szétosztásnál egyetlen mandátumot tudott egy nagy pártnak biztosítani. A választójogi törvény megszorítása a választáson fellépő pártok számának csökkenését vonta maga után:

a képviselőházban

1925-ben.....	29 párt közül 16 jutott képviselőhez
1929-ben	19 „ „ 16 „

a szenátusban

1925-ben.....	23 párt közül 14 jutott képviselőhez
1929-ben	18 „ „ 14 „

A pártok száma azonban csak látszólag csökkent, mert például az 1929. évi választáson képviselőhez jutott 16 párt 24 különböző politikai párt képviselőiből alakult. A csehszlovákiai pártok nagy számát egyébként a pártalakító tényezők nagy száma magyarázza.

A régi világnézeti pártok mellett (liberális nemzeti demokraták, katolikus néppárt, szociáldemokraták és nemzeti szocialista pártok) gazdasági pártok (agráriusok és iparosok) keletkeztek és ugyanezek a pártok azután az egyes nemzetiségek politikai életében is megtalálhatók, mint *cseh, német, részben mint tót és magyar pártok*.

Az egyes választásokon a képviselőház tagjai *pártpolitikai szempontból* a következőképpen oszlottak meg:

Cseh és szlovák pártok:

	1920-ban	1925-ben	1929-ben
Nemzeti demokraták	19	13	13
Iparpárt.....	6	13	12
Néppárt.....	21	31	25
Agráriusok	42	45	46
Nemzeti szocialisták	24	27	32
Szociáldemokraták	74	29	39
Kisebb radikális pártok	3	—	3
Szlovák néppárt	12	23	19
Szlovák nemzeti párt	—	—	1

Német pártok:

Nemzeti szocialisták	5	7	8
Német nemzeti párt	12	10	7
Iparpárt.....	—	3	3
Keresztényszocialista párt	9	13	11
Szepességi német párt	—	1	1
Gazdaszövetség	13	15	12
Német demokratikus szabadság párt (1929-ben Munka és Gazdasági közösség)	2	—	4
Szociáldemokraták	31	17	21

Magyar pártok:

Szociáldemokraták	4	—	—
Agráriusok (1925-től Nemzeti párt)	15	—	3
Keresztényszocialisták	5	4	5

<i>Ruszkakrajnai pártok</i>	—	2	1
Lengyel pártok.....	—	1	2
Zsidó pártok	—	—	2

Kommunisták (nemzetiségi tekintetben

nem oszlott meg)..... — ” 41 30

Összesen: 283 300 300

A csehszlovák alkotmányos életnek a politikai pártok a leghatalmasabb tényezői. A Petka uralma ugyan megszűnt és 1926 óta gazdasági kérdések a nemzetiségileg különböző pártok éles ellentétét gyengítették, úgyhogy a csehszlovákokon kívül például német pártok is résztvesznek a koalícióban, minden fontos kérdést előzetesen a koalíciós pártok által kiküldött bizottságban tárgyalnak meg, ahol megjelenik az illető pártnak a koalícióba delegált minisztere is. A miniszteri tárcákat a koalíciós pártok kulcsa szerint osztják szét.

A politikai pártok államjogi helyzetét még a választási bíróság is elismeri és amennyiben egy képviselő abból a pártból, amelynek programjával megválasztották, kilép, mandátumának elvesztésére

ítélik, mert a törvénynek azt a szakaszát alkalmazzák rá, amelyik kimondja, hogy *alantas, vagy becsstelen okokból történt kilépés mandátumvesztéssel jár*. A bírósági gyakorlat az ilyen esetet úgy magyarázza, hogy az illető képviselő, aki pártvezetőségének reverzálist adott, amelynek értelmében a pártvezetőség felszólítására köteles mandátumáról lemondani és amennyiben ezt nem teszi meg, kilépése alantas és becsstelen okokból történik, mandátumától tehát megfosztandó. Ez a választási bíróság tudvalevően a parlamenttől függ, mert szavazóbíráit a parlament jelöli ki. Jellemző különben a pártok hatalmára az összeférhetlenségi törvénnyel szemben elfoglalt álláspontjuk is. Az összeférhetlenségi bizottságokat a két ház választja ugyan, de sohasem ülnek össze és *az összeférhetlenségi törvény*, amit a hírhedt szeszpanama idején, 1924-ben a közvélemény nyomására hoztak és amely tiltja, hogy képviselők a nagy vállalatok igazgatóságában helyet foglaljanak, *írott malaszt maradt*.

A csehszlovák választási rendszer a párturalom legjobb biztosítója

A párturalom fenntartására egyébként a csehszlovák választási rendszer a legjobb biztosító, mert ez lehetetlenné teszi, hogy a választó befolyást gyakoroljon a képviselők és szenátorok személyének kiválasztására. A nagy pártoknak nem áll érdekében, hogy ezt a választási rendszert módosítsák. Az elmúlt esztendő alatt mindössze annyit változtattak a választójogon, hogy *a katonák választójogát eltörölték*. Ez a német koalíciós pártok kívánságára történt, mert a németek is jogosan tartottak attól, hogy cseh nemzetiségű garnizonok áthelyezésével a német vidékeken és más nemzetiségek földjén is mesterségesen cseh többséget lehet összehozni. A fennálló választójogi rendszer egyébként az arányos választás révén *a nemzetiségi kisebbségek érdekeire nem volna ártalmas, ha választókerületi beosztása, a nemzetiségi vidékeken sem különböznék a kizáróan cseh többségű részek választási geográfiájától*.

Csehszlovákiában három skrutiniumot tartanak

A szavazás Csehszlovákiában, mint említettem, hivatalos szavazólapokkal történik, és pedig *minden párt lajstromának külön szavazólapja van, amit az összes választók megkapnak és visszaélések elkerülése végett szavazás előtt valamennyi szavazólapot kötelesek bemutatni*. Mivel a szavazás kötött lajstromokra történik, *azonkon nem lehet semmit változtatni*.

A szavazás eredményének megállapítása és ennek alapján az egyes mandátumok szétosztása *három eljárás (skrutinium) útján történik*.

I. szétosztás (skrutinium). *A választókerületi bizottság megállapítja a választókerületben az egyes lajstromokra leadott szavazatok számát és minden egyes lajstromra annyi mandátum jut, ahányszor*

a lajstromra leadott szavazatok összegében az arányossági szám (vagyis a szavazatok száma osztva a mandátumok számával) foglaltatik. A lajstromra eső mandátumok a jelölteket a lajstromon megállapított sorrendben illetik meg, amint ezt egyébként a magyar választójogi törvénynek a lajstromos szavazásra vonatkozó része is előírja.

II. szétosztás (skrutinium). Ezt a választási központi bizottság hajtja végre a választást követő nyolcadik napon. A második szétosztás kezdetéig a pártok külön jelölőlistákat nyújthatnak be. Ezek a listák akárhány jelölt nevét tartalmazhatják, de csak olyan jelölteknek nevét, akiket az illető pártok már valamelyik választókerületben jelöltek és akik a mandátumok első szétosztása során nem jutottak mandátumhoz, tehát akiket még nem választottak meg. Azok a pártok akik erre a második szétosztásra (skrutinium) nem nyújtottak be jelölőlistákat, továbbá azok, amelyek az első skrutinium során egyetlen egy választókerületben sem kaptak szavazatot, nem vehetnek benne részt. A második skrutiniumban a választójogi törvény 52. §-ának rendelkezése szerint az eljárás a következő: A választási bizottság a köztársaság egész területéről összeszámálja azokat a *maradékszavazatokat*, amelyek a második skrutiniumban figyelembe jöhetnek és ezeknek összegét elosztja a választókerületek arányossági számának átlagával. Az így kapott hányados, amelynél a törteket nem veszik figyelembe, adja azoknak a mandátumoknak számát, amelyeknek szétosztására a második skrutiniumban kerülhet sor. Ha a mandátumoknak ilyen módon megállapított száma egyenlő, vagy nagyobb a még be nem töltött mandátumok számánál, akkor elmarad a harmadik elosztás (skrutinium).

A második skrutinium részére az arányossági számot úgy állapítják meg, hogy a *maradékszavazatok összegét elosztják a második skrutinium során szétosztásra kerülő mandátumok számával + 1-gyel és a kapott hányados a törtek mellőzésével adja az arányossági számot* (választási számot). A választási központi bizottság a második skrutiniumban résztvevő pártoknak annyi mandátumot juttat, ahányszor a párt maradékszavazatainak összegében az arányossági szám foglaltatik. Hogyha egy mandátummal többet osztottak szét, mint amennyinek betöltésére sor kerülhetett, akkor ezt a létszámfölötti mandátumot annak a pártnak a mandátumaiból vonják le, amelyik a második skrutiniumnál a legkisebb maradékot tünteti fel és amennyiben két, vagy több pártnak azonos a töredéke, akkor az a párt kerül sorra, amelyik a köztársaság területén kevesebb szavazatot kapott. Ha még most is egyenlő a szavazatok száma, *sors-húzás dönt*.

Hogyha nem lehetett valamennyi mandátumot betölteni mert egy párt kevesebb jelöltet állított, mint ahány mandátum reá esik, a bizottság az egyes mandátumokat sorrendben azoknak a pártoknak juttatja, amelyek a legnagyobb maradékot tüntetik fel. A maradékok egyenlősége esetén a mandátum azt a pártot illeti, amelynek maradéka a második skrutiniumban nagyobb. Ha a maradékok ösz-

szege egyenlő, a mandátum azt a pártot illeti meg, amelyik a köztársaság egész területén több szavazatot kapott és ha ez a szám is egyenlő, ismét a sorshúzás dönt.

A második skrutinium során be nem töltött mandátumokat a harmadik skrutiniumban osztják szét,

III. szétosztás (*skrutinium*). A választási központi bizottság azokat a pártokat, amelyek a második skrutiniumban figyelembe jöttek, *két csoportra osztja*. Az első csoportot azok a pártok alkotják, amelyeknek jelölőlistájára egy, vagy több nemzeti kisebbségnek, a németek, magyarok vagy lengyelek jelöltjeinek abszolút többsége esik. Arra nézve, vajjon melyik kisebbséget illesse meg a jelölteknek egy listája, az a döntő, hogy az illető párt jelöltjeinek nagyobb része melyik nemzeti kisebbséget ismeri el, amennyiben pedig a jelöltek különböző nemzeti kisebbségek részére egyenlő számban jelentkeztek, a sorshúzás dönt. *A pártok második csoportját az összes többi párt alkotja.*

A választási központi bizottság ugyanilyen elvek szerint csoportosítja azokat a pártokat, amelyeket a második skrutinium során nem vettek figyelembe, A- és B-csoportra. Itt azonban az A-csoportba csak azokat a pártokat sorolják, amelyeknek ugyanahhoz a nemzeti kisebbséghez tartozó pártjait az I. csoportba sorolták, míg az összes többi pártokat a B-csoportba osztják.

A választási központi bizottság összeszámolja az összes pártokra, amelyeket a második skrutiniumban nem vettek figyelembe, amennyiben az A- vagy a B-csoportba tartoznak, a köztársaság területén leadott összes érvényes szavazatot, ezeknek összegét osztja a még be nem töltött mandátumok számával és így állapítja meg a választási számot (arányossági számot). A mandátumokat az I. és II. csoportba sorolt pártok között ugyanolyan elvek alapján osztja szét, amint a mandátumok szétosztása a második skrutiniumban történik. A számítás alapjául az egyes pártokra a köztársaság egész területén leadott szavazatok összege szolgál.

A pártokra eső mandátumok az egyes jelölteket mind a három skrutiniumban *a jelöltek listáján megállapított szigorú sorrendben illetik meg*. A megválasztott jelöltek után következő jelöltekből lesznek a pótképviselők.

Tanulságos példa a cseh hármasskrutiniumról

A három elosztás szabályait az 1925. évi választásról vett példán magyarázzuk.

I. skrutinium. A választáson 31 párt indult, de két párt visszalépett. A pártok között *12 cseh párt* (ideértve a kommunistákat is, akiknek jelöltjei nagy részben csehek), *2 tót, 7 német, 4 magyar, 2 zsidó és 1—1 lengyel és ruszkakrajnai* párt szerepelt. Az első szétosztás az arányossági szám (választási szám) segítségével történik. Ez az arányossági szám igen különböző: 19.703 (Liptószentmiklós), 19.970 (Prága A kerület), de 27.004 (Ruszkakrajna). Mivel a válasz-

táson 13 párt, amely a szavazatoknak csak 4.78%-át kapta, az első szétosztás során egyetlen egy mandátumot sem tudott szerezni, a második szétosztásnál már nem jöhetett szóba.

II. skrutinium. Ebben csak a következő pártok vehettek részt maradékszavazataikkal:

Listaszám:	P á r t o k	Az első szétosztásnál nyert mandátumok	Maradék szavazatok a második szétosztás részére
4.	Magyar keresztényszocialista párt	1	70.423
5.	Csehszlovák szociáldemokrata párt	18	215.009
6.	Német nemzeti párt	3	165.633
8.	Csehszlovák iparpárt	3	220.187
9.	Német szociáldemokrata párt	10	160.722
10.	Lengyel nép- és munkásszövetség	1	4.736
11.	Német keresztényszocialista néppárt	6	165.942
15.	Kommunista párt	27	281.740
16.	Ruszkakrajnai gazdaszövetség	1	8.370
17.	Német nemzeti szocialista munkáspárt ..	2	117.137
20.	Csehszlovák nemzeti demokrata párt	5	180.280
21.	Csehszlovák szocialista párt	17	228.252
22.	Csehszlovák köztársasági agrárpárt	32	239.412
26.	Csehszlovák néppárt	21	197.789
27.	Német gazdaszövetség	17	141.908
29.	Tót néppárt (Hlinka-párt)	20	43.000
		184	2,440.540

A felsorolt pártok között a 16. sorszámú pártnak olyan csekély volt a maradékszavazata, hogy nem is állított jelöltlistát a második skrutinium részére és ezáltal a második skrutiniumban a maradékszavazatok száma 8370 szavazattal 2,432,170-re csökkent.

A második skrutiniumban szétosztásra kerülő mandátumok számát nem úgy állapítják meg, hogy a mandátumok összes számából, 300-ból a már szétosztott mandátumok számát, vagyis 184-et levonják, hanem a következőképen:

1. az arányossági számok összege 23 választókerületben: 548.189;

2. ennek az átlaga: $\frac{548.189}{23} = 23.834$;

3. a maradékszavazatok összegét osztják az arányossági számok átlagával:

$$\frac{2.432.170}{23.834} = 102.$$

A második skrutiniumban tehát 102 mandátuméi osztnak szét, még pedig úgy, hogy először megállapítják az arányossági számot, amit a maradékszavazatok összege osztva 102 + 1-gyel ad, ez a szám tehát: $\frac{2.432.170}{102+1} = 23.613$.

A mandátumokat az egyes pártok így kapják:

Listaszám	Párt	Maradék-szavazatok	Arányos-sági sz.	Hányados	Osztási maradék	Maradék mandátumok	Mandátumok száma a II. szétosztás végén
4.	(magyar)	70.423	23,613	2	23.197	1	3
5.	(cseh)	215.009		9	2.492	—	9
6.	(német)	165.633		7	342	—	7
8.	(cseh)	220.187		9	7.670	—	9
9.	(német)	160.722		6	19.044	1	7
10.	(lengyel)	4.736		—	4.736	—	—
11.	(német)	165.942		7	651	—	7
15.	(cseh)	281.740		11	21.997	1	12
17.	(német)	117.137		4	22.685	1	5
20.	(cseh)	180.280		7	14.989	—	7
21.	(cseh)	228.252		9	15.735	1	10
22.	(cseh)	239.412		10	3.282	—	10
26.	(cseh)	197.789		8	8.885	—	8
27.	(német)	141.908		6	230	—	6
29.	(tót)	43.000	1	19.387	1	2	
összesen				96		6	102

Az osztási maradékok közül a *hat legnagyobb maradék* kapta azokat a mandátumokat, amelyeket az arányossági szám segítségével nem tudtak szétosztani. *A mandátumokat az egyes pártok jelöltjei a II. és III. skrutinium részére benyújtott ajánlólistán feltüntetett sorrendben kapják.*

III. skrutinium.

Most a még szét nem osztott mandátumok sorsáról döntenek. 300 mandátumból eddig $184 + 102 = 286$ mandátumot osztottak szét, *maradt 14 mandátum.*

1. *A II. skrutiniumban figyelembevett pártokat először két csoportba foglalják:* I. (nemzeti kisebbségek) és II. (a többi párt).

I. csoport		II. csoport	
Pártok	Összes szavazatok száma	Pártok	Összes szavazatok száma
6. (német)	240.879	5. (cseh)	630.894
9. (német)	411.040	8. (cseh)	285.928
11. (német)	314.440	15. (cseh)	933.711
17. (német)	168.278	20. (cseh)	284.628
27. (német)	571.198	21. (cseh)	609.195
4. (magyar)	98.383	22. (cseh)	970.498
10. (lengyel)	29.884	26. (cseh)	691.238
összesen:	1.834.102	29. (tót)	489.027
		összesen:	4.895.119

A második skrutinium sorári figyelembe nem vett pártokat szintén két csoportba foglalják: A (német, magyar és lengyel kisebbség) és B (a többi párt).

<i>A-csoport:</i>		<i>B-csoport.</i>	
Pártok	Összes szavazatok száma	Pártok	Összes szavazatok száma
24. Német keresztény népszövetség	2.392	1. cseh polgári párt	4.240
31. német szabad szociálistapárt	11.367	2. csehszlovák agrár- és konzervatívpart	27.844
7. magyar ruszkrakrajnai iparpárt	1.094	12. csehszlovák nemzeti munkapárt	98.240
13. magyar földművespárt ..	4.512	14. csehszlovák kisgazdapárt ..	11.453
25. nyugatszlovacszászlói magyar keresztényszocialistapárt	17.285	16. ruszkrakrajnai földművesszövetség	35.674
	36.650	18. tót nemzeti párt	35.446
		19. zsidó gazdasági párt ..	16.861
		23. csehszlovák független kommunistapárt	7.854
		28. zsidó párt	98.793
			339.405

A 16. párt, amely lemondott a II. skritiniumról, nem 8370 töredékszavazatával szerepel, hanem 35.674 összes szavazatával, amivel az I. skrutiniumban már résztvett, úgyhogy tulajdonképpen ezekkel a szavazatokkal kétszer (az I. és a III. skrutiriumban) jön számításba.

A B-csoport 339.405 szavazatából 35.674 egy ruszkrakrajnai, 115.654 zsidó pártokra, tehát 151.328, vagyis majdnem a fele nemzeti kisebbségekre esik.

2. Az arányossági számot a III. skrutiniumban az A- és B-csoport szavazatainak összege osztva a mandátumok számával, adja: $36.650 + 339.405 : 14 = 26.861$.

3. Az I. és II. csoportban a mandátumok szétosztása úgy történik, hogy az A- és B-csoport szavazatainak összegét osztják az arányossági számmal:

az I. csoportra nézve $36.650 : 26.861 = 1$ mandátum, maradék 9.789.

a II. csoportra nézve $339.405 : 26.861 = 12$ mandátum, maradék 17.073.

A 14. mandátumot az a csoport kapja, amelynek osztási maradvéka nagyobb, vagyis a II. csoport, amely így 13 mandátumhoz jut.

4. Az I. és II. csoporton belül az egyes mandátumok szétosztása a pártokra az illető csoport arányossági száma alapján történik, és pedig

$$\text{az I. Csoportban: } \frac{1.834.102}{1+1} = 917.051,$$

$$\text{a II. csoportban: } \frac{4.895.119}{13+1} = 349.651,$$

az egyes pártok között a mandátumok így oszlanak meg:

I. csoport:						
Pártok	Összes szavazatok	Arány szám	Hányados	Osztási maradék	Maradék mandátumok	Mandátumok száma a III. szétosztás végén
6. (német)	240.879	917,051	—	240.879	—	—
9. (német)	410.040		—	410.040	—	—
11. (német)	314.440		—	314.440	—	—
17. (német)	168.278		—	168.278	—	—
27. (német)	571.198		—	571.198	1	1
4. (magyar)	98.383		—	98.383	—	—
10. (lengyel)	29.884	—	29.884	—	—	
					1	1
II. csoport:						
5. (cseh)	630.894	340,651	1	284.243	1	2
8. (cseh)	285.928		—	285.928	1	1
15. (cseh)	933.711		2	234.409	—	2
20. (cseh)	284.628		—	284.628	1	1
21. (cseh)	609.195		1	259.544	—	1
22. (cseh)	970.498		2	271.196	1	3
26. (cseh)	691.238		1	341.587	1	2
29. (tót)	489.027		1	139.376	—	1
			8		5	13

Így osztottak szét 300 mandátumot három skrutiniumban: az L-ben 184-et, a II.-ban 102-öt és a III.-ban 14-et.

3.48% szavazat — 3.00% mandátum

Az 1929. évi képviselőválasztáson 7,385.084 érvényes szavazatot adtak le és az első skrutiniumban egy mandátumra átlag 24.617 szavazat esett. (Prága választókerületében 20.673, a B-kerületben 22.211, az érsekújvári választókerületben 28.982, Kassán 27.071, Ungváron 29.591, de akadt cseh kerület is ilyen választási hányadossal: Louny 27.537-tel.) Az I. skrutiniumban 300 mandátum közül 189, a II.-ban 110, a III.-ban pedig 1 mandátumot töltöttek be. A választáson 19 párt közül csak három pártnak nem jutott mandátum. Ezekre összesen 18.959 érvényes szavazatot adtak le, vagyis a szavazatok 0.26%-át. (Ez a három párt: Juriga tót néppártja, Schönerer-pángermán pártja és a magyar országos kiskazda, iparos és munkáspárt, amely mindössze 6.894 szavazatot = 0.09% tudott szerezni.) Az országos keresztényszocialista magyar nemzeti párt és a szepességi német párt autonómista választási szövetsége 257.231 szavazattal (3.48%) 7 mandátumot (3.00%) kapott, a csehszlovák agrárpárt a szavazatok 14-97%-ával a mandátumok 15.34%-át tudta biztosítani, a csehszlovák szociáldemokratapárt 13.05%-kal a mandátumok 13.00%-át kapta, a csehszlovák nemzeti szocialistapárt (Benes-pártja) pedig a szavazatok 10.39%-ával a mandátumok 10.67%-át vitte el. A legerősebb német párt, a német szociáldemokraták 6.86% szavazattal a mandátumok 7.00%-át szerezte meg.

Románia a háború alatt vezette be az arányos választást

Romániát a világháborús katonai megszállás kényszerítette a választói jog reformjára. Amidőn az ókirályság nagyrészt a központi hatalmak csapatai megszállták és a román kormány a parlamenttel együtt Jassyba menekült, *Ferdinánd király óhajára elhatározták az alkotmány módosítását*, amely biztosította az agrárreformot és az általános egyenlő választójogot is hozta. Az alkotmány 57. §-át a következőképpen módosították:

„A képviselőház a nagykorú román állampolgárok által *arányos* í választás alapján az általános, egyenlő, közvetlen, kötelező és titkos választójoggal választott képviselőkől áll.”

Az így módosított alkotmány alapján bocsátotta ki a román kormány 1918 november 14-én *új választási rendeletét*, amely azonban csak Ó-romániára és Besszarábiára vonatkozott. A képviselőházi választások részére az arányos képviseleti rendszert vezették be *szabad listával* és a *d'Hondt-féle számítási eljárással*. A szenátorok választására megmaradt a többségi választás. *Erdélyben és a Bánátban a képviselőket és szenátorokat egyaránt „egyes” választókerületekben* (a szavazatok abszolút többségével, szükség esetén, ha egy jelölt sem kapta meg az általános többséget, pótválasztás útján) választották.

Az általános választójog és az agrárreform a politikai élet teljes átalakulását vonta maga után. Az agrárreform teljesen szétrombolta a nagybirtokot és a nagybirtokos osztály gazdasági hatalmával együtt elvesztette politikai befolyását is. A konzervatívok politikai örökségét új pártok vették át, amelyek a politikai színtéren megjelenő új hatalomra, a *parasztságra* támaszkodtak. *A parasztok szavazataiért két párt kelt versenyre.* És míg az egyik párt, a *néppárt* vezérének, Averescu tábornoknak köszönhette népszerűségét, a másik, a *caranisták* osztály párt volt*, annak a radikális osztályharcra törekvő parasztmozgalomnak egyik része, amely a világháború után Kelet-Európában jelentkezett.

A pénzügyi körök és az intellektuális polgárságnak pártja mellett nem mint második párt jelentkezett a parasztság, hogy elfoglalja a konzervatív párt helyét, hanem *számos párt alakult*, amely egy-egy vezéregyéniség körül csoportosult (*Averescu, Jorga*), azonkívül az *erdélyiek* és *bukovinai románok*, továbbá a *nemzetiségi kisebbségek* (magyarok, németek, ukránok, zsidók) pártjai. A változatosság ellenére észlelhető volt bizonyos tendencia a kétpárt-rendszer irányában és a szociális, osztályöntudattól duzzadó parasztpárt egyesülése a nemzeti öntudat szellemétől áthatott erdélyi párttal egy nagy egységspárttá, a *nacionalcaranista párttá* (nemzeti parasztpárt) szolgáltatta a politikai ellensúlyt az alapjában véve konzervatív polgárság pártjához, amely a *liberális* nevet viseli.

* A *caranisták* neve a latin *terra* (föld) román változatából, *tzaran* származik. A román parasztpárt tehát már címében is viseli a föld nevét.

Nagyrománia elejtette az arányos-választást és a Mussolini-féle prémiumos rendszert vette át

A szociális és párturalmi fejlődéssel párhuzamos a választójog fejlődése. A román választójogot már 1920-ban módosították. 1919 novemberben még 568 képviselőt és 236 szenátort választottak. Mivel a törvényhozó testületnek két háza túlságosan népes volt, mindenekelőtt a mandátumok számát kellett csökkenteni és az 1920 májusában kiírt választáson ezt már végrehajtották. Az 1922 márciusában választott parlament alkotmányozó nemzetgyűlés szerepét töltötte be és 1923-ban meghozta az új román alkotmányt. Az alkotmány a liberális párt munkája, amely demokratikus alapelvek keretén belül saját hatalmát igyekezett alkotmány útján is erősíteni. Az arányos választás alapelveit, amelyet a képviselőház részére 1917-ben az alkotmányban fektettek le, mellőzték és csak általánosságban érvényesült a kisebbségek képviselete. Az 1926 március 20-i választójogi törvény a Mussolini-féle 1923. évi választójogi reform mintájára készült prémiumos rendszert tartalmazza, a szenátorválasztásokra pedig a relatív többséget írja elő. A prémiumos választójogot a román közjogászok erősen támadták, mert az egyenlő választójog helyébe az egyenlőtlen választójogot állítja és az alkotmány 65. §-ába is ütközik, amely előírja, hogy a választásokat választókerületenként kell tartani, már pedig a szavazatok értékesítése érdekében az eredmények összesítése megsérti ezt az alapelvet.

Az új választójogi rendszer mélyreható változást hozott a kamara összetételében. Ez a rendszer nemcsak a kis pártokra nagyon veszélyes, de az összes pártokra, amelyek nem érik el a prémiumot. A választójogi törvénynek az a rendelkezése, hogy egy pártnak az ország területén leadott összes szavazatoknak legalább 2%-át kell felmutatni, hogy a mandátumok szétosztásában részt vehessen, gyakorlatilag azt jelenti, hogy az a párt, amelyik nem szerez legalább öt mandátumot, egyáltalán nem kap képviseletet, a prémium viszont egyes pártok képviseletének arányát zavarja meg.

A választási statisztika néhány érdekes esete a következő:

1926-ban:

a néppárt (Averescu)	a szavazatok 52%-ával	a mandátumok 75%-át	kapta
a nemzeti parasztpárt	„ „ 29.7%-ával	„ „ 18%-át	„
a liberálistpárt	„ „ 7.3%-ával	„ „ 4%-át	„

1927-ben:

a néppárt (Averescu)	a szavazatok 1.9%-ával	nem kapott mandátumot
a nemzeti parasztpárt	„ „ 22.1%-ával	a mandátumok 14%-át
a liberálistpárt	„ „ 61.6%-ával	„ „ 82%-át

1928-ban:

a néppárt (Averescu)	a szavazatok 2.48%-ával	a mandátumok 1.3%-át	kapta
a nemzeti parasztpárt	„ „ 77.7%-ával	„ „ 89%-át	„
a liberálistpárt	„ „ 6.5%-ával	„ „ 3.3%-át	„

A prémium eltorzítja a politikai pártok erőviszonyait

A prémiumos választójog eltorzítja a pártok képviseletét és ez kétségtelenül nagy hátrány, de ezt a hátrányt viszont teljesen kiegyenlíti az az előny, amit a prémiumos rendszer a kormányalakításra képes többség kialakulására biztosít. A kvórumról szóló rendelkezések a kis pártfrakciókat tömörülésre kényszerítették, más pártok nagyobb pártokba olvadtak. A prémium nagymértékben hozzájárult, hogy a két nagy ellenzéki párt: a parasztpárt és a nemzeti párt, nemzeti parasztpárt néven egyesült és a liberálisok mellett a másik nagy kormányt alkotó párt lett. Averescu és néppártja, amely nem felelt meg annak a várákozásnak, hogy a liberálisok mellett mint kormánytalakító párt szerepeljen, letűnt. A prémiumos választási rendszernek elvitathatatlan előnye, hogy erős többséget biztosít, sőt túlságosan radikálisan mozdítja elő a kormánytöbbség kialakulását, az ellenzékot pedig kis töredékpártok nivójára süllyeszti. A hagyományos romániai választási praxis úgy hozza magával, hogy a hatalomra jutott kormány, amely a választásokat kiírta, a választásokon megsemmisítő győzelmet arat és az előző kormánypártot teljesen elnyomja. A világháborút követő választások statisztikája fényesen igazolja ezt az állítást:

	1920.	1922.	1926.	1927.	1928.
	évi választásokon				
liberális párt	7	265	16	318	13
néppárt	215	12	292	—	5
parasztpárt	25	44	69	54	348
nemzeti párt	21	27			

A számok mutatják, hogy melyik párt irattá ki a választásokat. De a közvélemény is megkönnyíti a kormány feladatát, mert a választásokon igyekszik módot adni az új kormánynak, hogy programjának megvalósításával állítson ki bizonyítványt rátermettségéről. Ezért tudtak a háború után is a román kormányok huzamosabb ideig uralmon maradni; Jon Bratianu 1922-től 1926-ig, Maniu pedig 1928 novemberétől 1930 októberéig, de a többi kormány is — eltekintve az átmeneti kormányoktól — mindig egy esztendőnél hosszabb ideig. (Az elmúlt év mint kivétel csak megerősíti a szabályt.)

A román példa túlságosan nagy parlamenti többségeivel azt bizonyítja, mennyire nem egészséges a parlamentarizmus fejlődése ott, ahol a parlamentarizmus csak szavazógéppé süllyed. A román képviselőház ülései főképen azzal telnek el, hogy indítványok, interpellációk hangzanak el és noha egész évben együtt van a parlament, közvetlenül a nyári szünet előtt gyors tempóban erőszakolják keresztül fontos javaslatok megszavazását. (Mi magyarok közvetlenül is észlelhetünk hasonló jelenségeket.)

Hogyan lehet a szavazatok 48%-ával a mandátumok 75%-át megszerezni?

A román parlamenti váltógazdaság hiánya 1931 áprilisában a nemzeti parasztpárti kormány lemondása után majdnem áthidalna - talan nehézség elé állította a román parlamenti életet. A liberálisok a koronával szemben elfoglalt álláspontjuk miatt nem jöhettek szóba, a nemzeti koncentráció a pártok önzésén bukott meg és így született meg a király bizalmasának, *Jorga tanárnak prezidialis kormánya*. Jorga, aki a parlamentáris rendszer ellensége és az érdekképviselési rendszer híve, nem kapott bizalmi szavazatot a képviselőházban és ezért feloszlatta a parlamentet. Az új választás idejére a kormány választási blokkot alakított, az *Uniunea Nationala-t*, ami különböző politikai pártokból és érdekképviselési alakulatokból tevődött össze a nemzeti liberálisok támogatásával. *Ez a blokk az 1931 júniusi választáson a szavazatok 47.49%-ával megszerezte a prémiumot és így az összes mandátumok felét, 193 mandátumot*, viszont ugyancsak valamennyi szavazatával résztvett a mandátumok második felének szétosztásában is és így még 96 mandátum jutott részére, úgyhogy összesen 289 mandátuma volt, vagyis az összes mandátumoknak 74.8%-át vallhatta magáénak, noha a szavazatoknak csak 47.49%-a esett rá. A nemzeti parasztpárt mandátumállománya 30-ra csökkent, a mandátumoknak tehát még 8%-át sem tudta megszerezni, holott az összes szavazatoknak 15%-át kapta. Más pártcsoportok, amelyek normális körülmények között a szavazatoknak még 2%-át sem kapták volna meg és egyetlen mandátumot sem nyerhettek volna, a többségi párt szavazóinak aránylag gyenge részvétele miatt mandátumokat tudtak szerezni: Bratianu György liberális pártja 12, a néppárt 10, a magyar párt 10, a keresztény nemzeti párt 8, a Lupu-féle parasztpárt 7, a szociáldemokraták 7, az uzsorások elleni liga és Stere pártja 6, a kommunisták 5 és a zsidó párt 4 mandátumot. A kormánynak a parlamenti többség ellenére is nehéz volt a helyzete, mert ez a többség egyáltalán nem volt egységes. A választási blokkba tömörült liberálisok ugyanis 80 mandátumot kaptak, a blokk többi csoportja pedig szabad kezét kívánt, úgyhogy a kormány mindössze nyolc főnyi többségre számíthatott.

A román prémiumos elosztási mód

A román választás eredményének megállapítását az 1928 december 12-én tartott általános választás adatain mutatjuk be. *A választásra jogosultak száma az ország egész területén 3,671.352 volt, akik közül 2,840.680 választó szavazott le.* Ezekből az egyes politikai csoportok (pártok) a következő számú szavazatot kapták:

nemzeti parasztpárt.....	2,208.922	77.76%
nemzeti liberális párt	185.939	6.55%
magyar párt.....	172.699	6.08%
parasztpárt.....	70.506	2.48%

néppárt és nemzeti párt	70.490	2.48%
munkás- és parasztblókk	38.351	1.35%
keresztény nemzeti védőliga.....	32.273	1.44%
Prahova független pártja (disszidens liberálisok)	3.232	0.11%
19 különböző helycsoport	<u>5.019</u>	<u>0.48%</u>
összesen:	2,787.431	98.43%
érvénytelen szavazatok:	<u>53.249</u>	<u>1.87%</u>
<i>Az összes leadott szavazatok száma:</i>	2,840.680	100.00%

Mivel a nemzeti parasztpárt a leadott szavazatoknak több mint 40%-át kapta, többségi párttá nyilvánították és ennek folytán az összes mandátumok feléhez van joga. Mielőtt a nemzeti parasztpárt azokat megkapná, meg kell vizsgálni, vajjon a kisebbségi pártok közül egy, vagy több választókerületben nem kapott-e valamelyik általános többséget. A magyar párttal kapcsolatban megállapították, hogy három választókerületben a szavazatoknak több mint 50%-át szerezte meg. Ezek a választókerületek: Csík (Ciuc) 78.57%, Udvarhely (Odorhei) 70-85%, Háromszék (Treiscaune) 76.14%. A magyar pártra eső szavazatok arányában az említett választókerületek mandátumai közül 7 mandátum, még pedig Csík megyében 2, Udvarhely megyében 3 és Háromszék megyében 2 a magyar pártot illeti meg. Ezt a hét mandátumot tehát mindenképp le kell számítani a mandátumok összes számából, 387-ből és a megmaradó 380 mandátumnak fele, azaz 190 mandátum mint prémium illeti meg a többségi pártot. A többi 190 mandátumot az összes pártok között a reájuk eső szavazatok arányában kell szétosztani és ebben a szétosztásban részt vesz az a többségi párt is, amely előzetesen már megkapta prémiumát. A szétosztásnál két szempontot kell figyelembe venni:

1. *Azok a pártok, amelyek az összes szavazatok 2%-át sem érték el, nem vehetnek részt a szétosztásban. (A közölt táblázaton tehát mindazok a pártok, amelyek a munkás- és parasztblóktól kezdve a felsorolásban szerepelnek.)*

2. *Azokat a szavazatokat, amelyeket a magyar párt az előbb említett választókerületekben kapott, vagyis 51.436 szavazatot le kell vonni a magyar párt szavazatainak a számából, mert a magyar párt ezeknek a szavazatoknak alapján már kapott mandátumokat és nem részesülhet olyan prémiumban, mint a többségi párt, úgyhogy a szétosztás további során a magyar párt csak 121.263 szavazattal vehet részt.*

A mandátumok szétosztása a következő arány szerint történik:

nemzeti parasztpárt	2,208.922 szavazattal (83.13%)	kap 158 mandátumot
nemzeti liberális párt	185.939	„ (7.00%) „ 13
maffvar párt	121.263	„ (4.57%) „ 9
parasztpárt	70.506	„ (2.65%) „ 5
néppárt és nemzeti párt	<u>70.490</u>	<u>(2.65%) „ 5</u>
	2,657.120 szavazat	(100%) és 190 mandátum

Végeredményben tehát az egyes pártokra a következő számú mandátum esett:

nemzeti parasztpárt	190 + 158 = 348 mandátum
nemzeti liberális párt.....	13 = 13
magyar párt	7 + 9 = 16 „
parasztpárt	5 = 5 „
néppárt és nemzeti párt	5 = 5
összesen:	387 mandátum

A kisebbségi *pari ok* a reájuk eső mandátumokat a választókerületekben elnyert szavazatoknak aránya szerint kapják. Így például a *nemzeti liberális párt* az egyes választókerületekben az összes szavazatoknak a következő százalékát szerezte és annak megfelelően a reája eső 13 mandátumot ebben a sorrendben kapta:

Vâlcea	21·38%	1 mandátum
Jassy	17·24%	1 „
Konstanza	17·08%	1 „
Braila	16·26%	1 „
Buzau	15·27%	1 „
Vaslui	13·38%	1 „
Mehedinti	13·29%	1 „
Covurlui	13·18%	1 „
R. Sarat	12·38%	1 „
Dolj	11·93%	1 „
Ilfov	11·47%	1 „
Ialomita	11·43%	1 „
Romanati	10·90%	1 „
		<hr/>
		13 mandátum

1931-ben 47%, 1932-ben 4517% már biztosította a romániai mandátumok kétharmadrészét

Az 1931. évi romániai képviseléválasztáson a nemzeti egység pártja (*Uniunea Nationala*) Jorga és Argetoiano vezetésével a Duca-íele régi liberális párttal közös listát állított és az összes szavazatok 47%-ával megszerezte a román választási törvényben előírt *prémiumot*, úgyhogy összesen 289 mandátumot kapott. A *nemzeti parasztpárt* a szavazatok 15%-ával 30 mandátumot, a *disszidens liberálisok* (Bratianu György) a szavazatok 6%-ával 12 mandátumot, *Averescu néppártja* 5%-kai 10 mandátumot, a *magyar nemzeti párt* 4%-kai 10 mandátumot, *Cuza antiszemita ligája* 4%-kal 8 mandátumot és *Lupu parasztpártja* 3%-kai 7 mandátumot. A magyar nemzeti párt 7 mandátumot most is úgy szerzett, hogy Csik és Háromszék megyében, továbbá Marosvásárhelyen megkapta a szavazatok abszolút többsége alapján esedékes mandátumokat és azonkívül a mandátumok százalékos elosztásában is részt vett.

Az 1932. évi júliusi választáson az egyes megyék választási eredményei, az egyes pártok arányszáma és mandátumainak száma a következőképen alakult:

	Szavazatok	Százalék	Mandátumok	Arányos kép* viselet alapján volna
<i>nemzeti parasztpárt</i>	1,203.475	45.17%	277	175 (—102)
óliberálispart <i>Dúca</i>)	407.855	14.89%	28	58 (+ 30)
újliberálispart (<i>Bratianu Gy.</i>)	194.357	7.09%	13	27 (+ 14)
<i>Lupu</i> parasztpártja	168.030	6.15%	12	24 (+ 12)
<i>Cuza</i> antiszemita ligája	158.571	5.79%	11	22 (+ 11)
<i>magyar nemzeti párt</i>	137.774	5.78%	14	15 (+ 1)
<i>Gogu</i> agrárpártja	106.931	3.90%	7	15 (+ 8)
szociáldemokratapárt	92.630	3.38%	6	13 (+ 7)
<i>Vasgárda (Codreanu)</i>	71.702	2.62%	5	10 (+ 5)
<i>Jorga-Árgetoianu</i> nemz. Uniója	68.152	2.49%	5	10 (+ 5)
zsidópárt	65.322	2.38%	5	9 (+ 4)
<i>Averescu néppártja</i>	64.678	2.36%	4	9 (+ 5)
			387	387 (±102)

A választási törvényben előírt 2%-ot nem kapta meg *Stere* besszarábiai pártja, amely a kamatellenes liga szövetségével az ország több megyéjében állított jelöltet, úgyszintén a *Vlad Tze-pes liga* („karóbahúzó”, ébredők), a *Frontul Economic* (gazdasági front), *G-aroflid* agrárligája, a független szocialisták és a kommunisták.

A *magyar nemzeti párt* mind a három székely megyében, Csik, Háromszék és Udvarhely megyében megszerezte a szavazatok általános többségét és ezért a megyei szavazatok aránya szerint külön hét mandátumot kap. A hét mandátumra esett szavazatok számát levonják a magyar párt szavazatainak összes számából és csak megmaradt szavazatainak számával vesz részt a többi mandátum elosztásában.

A *nemzeti parasztpárt*, amely az ország területén a szászokkal és a magyar disszidens szavazatokkal együtt a törvényben előírt 40%-ot elérte (45.17%-ot kapott), *mindenekelőtt megkapja az összes mandátumok felét és a másik felének szétosztásában a többi párttal együtt vesz részt.*

Romániában is készül választójogi reform

Romániában is aktuális a választójogi reform és *Maniu Gyula* miniszterelnök *Mirto* közlekedésügyi minisztert bízta meg az új választójogi törvényjavaslat elkészítésével, amit a királyi trónbeszéd bejelentett.

Román politikai körökben feltűnt, hogy nem a belügyminiszter, nem is a törvények előkészítésével megbízott igazságügyminiszter, hanem éppen a közlekedésügyi miniszter készíti az új választói reformot, de ennek az a magyarázata, hogy *Mirto már az előző parlamentben is készített hasonló javaslatot.* A román választójogi reform hírek szerint *nem tartja fenn az arányos képviselet elvét,*

de nem szünteti meg a mostani törvényben előírt prémiumos rendszert sem. A képviselői mandátumokat a választójogi reform értelmében minden megye területén külön-külön állapítják meg. Ha. pl. egy megyében 50.000 szavazó öt képviselőt választig minden 10.000 szavazat után az illető lista egy-egy mandátumot kap, a maradékszavazatokat pedig úgy értékesítik, hogy az a lajstrom, amely az arányossági szám felénél több szavazatot kapott, még egy mandátumot kap.

Szerbia 43 évvel ezelőtt ismerte az arányos választást

Dánia után Szerbia volt az az ország, amely az arányos választás egy bizonyos formáját meghonosította. Az 1888—89. évi alkotmány élteimében bevezették a lajstromos választási rendszert és az arányos választásnak egy kezdetleges formáját. Igaz, hogy ugyanakkor a *szkupstina* szellemi nivójának emelésére és hogy politikai vezetőket neveljenek, kimondották, hogy minden választókerületnek legalább két olyan képviselője legyen, aki egyetemet végzett, vagy magasabbrangú hivatalt viselt. *Évtizedeken át a radikális párt, a Szkupstina többségi pártja volt a helyzet ura.* Az egy kamarából álló parlament mindenhatósága ellen az *Obrenovics-féle* államcsíny útján állították fel a szenátust, amely 18 választott tagon kívül 30 olyan tagból áll, akit a király nevezett ki. Az *Obrenovics-dinasztia* erőszakos eltávolítása után elvetették az 1901. évi alkotmányt és az új alkotmány az 1888—89. évi alkotmány alapelvein épült fel, *a radikális párt tehát ismét korlátlan uralomra került, mert a gyakorlatban „egypárt” rendszere volt Szerbiának.* A második politikai erőtenyező, a tisztikar a parlamenten kívül állva avatkozott bele az ország sorsának intézésébe.

Montenegró 1905-ben kapott alkotmányt, amely látszólag korlátozta a fejedelem patriarchális uralmát. Az általános népszavazáson választott Szkupstinának 61 tagján kívül még 12 olyan tagja volt, akik hivatali állásuknál fogva ültek ott.

Jugoszlávia már korlátozta az arányos képviselőt

A jugoszláv területek egyesítése után az ideiglenes nemzetgyűlés által kibocsátott választási rendelet az alkotmányozó nemzetgyűlés tagjainak választásáról *minden 24 éven felüli férfiak megadta a szavazati jogot, az egyetemi végzettséghez kötött jelöléseket elejtette és ugyanakkor kizárta az összes nemzetiségeket: németeket, magyarokat és törököket.* Arányos választási rendszer a *D'Hondt-féle* számítási móddal jellemezte az új választójogot, a maradékszavazatokat a második szétosztás során értékesítették. Itt azt a korlátozást írták elő, hogy *csak azok a pártok vehetnek részt az országos listára eső mandátumok szétosztásánál, amelyek már legalább 20 mandátumot szereztek.* Az alkotmányozó nemzetgyűlé-

sen, 1922 június 28-án 223 szavazattal 35 ellenében megszavazták az alkotmányt, amely a szavazás napjáról nyerte a *Vidovdan-alkotmány* nevet. Ez az alkotmány a nagy szerb centralisztikus gondolat győzelme volt a federalizmus felett. A magyar-közvélemény előtt ismeretesekek azok a harcok, amelyek a jugoszláv állam megalakulásának első éveiben a centralizmus és federalizmus hívei között folytak. A centralista többség nagyon gyenge volt és az *erőszakos választások sem erősítették a Pasics—Pribicsevics-féle koalíciót*, mert a jugoszláv államot alkotó különböző népek széthúzásán kívül az *arányos képviseleti rendszer is útját állta erős centralista többség kialakulásának*. Hiába nyerte meg fenyegetésekkel és megfélemlítésekkel *Pasics* a horvát federalista köztársasági parasztpártot és vezérét, *Radicsot*, a monarchista gondolat részére, *Pasics halála után egyetlen egy* politikusnak sem volt elég tekintélye, hogy erős kormányt alakítson. A radikális párt alvezérei kísérleteztek különböző koalíciós kormányokkal. A jugoszláv parlamentarizmus utolsó éveit élte, *a parlamentarizmus sírját a gombamódra szaporodó pártok és frakciók ásták meg, pártszellem hatott át mindent, az általános választójog ott, ahol az analfabéták száma túlságosan nagy, a demagógiát juttatta uralomra* és az arányos választási rendszer is hozzájárult a politikai erkölcsök züllesztéséhez.

A jugoszláv politika krónikus válságba került, *tíz esztendőn át 28 kormány működött és átlagosan csak 4 és egyharmad hónapig tartott életük*. A parlamentet többször kellett idő előtt feloszlatni. 1929 január 6-án a király átvágta a gordiusi csomót, felfüggesztette az alkotmányt és *a parlament helyébe a legfelsőbb törvényalkotó tanács lépett*. 1929 október 3-án az eddigi központosító rendszert látszólagos federalizmus váltotta fel, mert az országot kilenc bánságra osztották fel. Minden bán mellett bánsági tanács működik a költségvetési kérdések megvitatására, de ennek tagjait a belügyminiszter nevezi ki.

Prémiumos rendszer és nyílt szavazás jellemzi az új jugoszláv választójogot

1931 szeptember 3-án a király új alkotmányt bocsátott ki, de ugyanakkor a parlament összes határozataival szemben fenntartotta a vétőjogát. A bánsági tanács tagjait ezentúl választják és a bánsági tanács bizonyos kérdésekben már határozhat is. A népképviselőket két kamarából áll: nemzetgyűlésből és szenátusból. *Az 1931 szeptember 10-én kelt új választójogi törvény a nyílt szavazáson kívül ravaszul kieszelt prémiumos rendszert hozott be és életbeléptette az úgynevezett jelentkezési eljárást*, amelynek értelmében az országos listákat a birodalom minden választókerületében legalább 60 választónak kell ajánlani és így *egy-egy párt országos listájának jelölésére — mint említettük — több mint 60.000 választó aláírása szükséges*. Az 1931. évi november 8-i választáson nemcsak a régi ellenzéki pártok, amelyek a horvát és szlovén pártokból alakultak, de a szerb radikális és demokrata pártok sem tudták az aján-

láshoz szükséges aláírásokat megszerezni és ez csak *Zsifkovics* miniszterelnök pártjának sikerült. A választás abból állt, hogy a miniszterelnök, mint listavezető, az egyes választókerületekben, listájára több olyan jelöltet vett fel, akik hűségnyilatkozatot tettek. *A nyílt szavazás miatt még a választástól való tartózkodás, a passzívítás fegyvere sem érvényesülhetett.* Az a lista, amelyik megszerzi a szavazatok többségét, a mandátumoknak kétharmadát kapja, míg a megmaradt egyharmadrészt azok között a pártok között osztják szét, amelyek legalább 50.000 szavazatot nyertek. *Az a lista, amelyik abszolút többséget szerzett, résztvesz még az utolsó harmadrész elosztásában is.*

Bulgáriában a választási erkölcsöket akarták az arányos választással nemesíteni

Bulgáriában a világháború előtt 1912-ben azért vezették be az arányos választást, hogy az eldurvult választási erkölcsöket nemesítsék. Erre nagy szükség volt. A trnovói alkotmány (1879) teoretikusan a törvényhozó hatalom túlsúlyát biztosította a végrehajtó hatalom felett, de valójában a törvényhozó hatalom csak eszköz volt a kormány kezében. Bulgária első fejedelme, *Battenberg Sándor* abban az időben, amidőn csak két párt volt, a konzervatív és liberális párt, nem respektálta a többséget, sőt államcsínyhez is fordult. *Ferdinánd* fejedelem uralkodásának első, hét esztendejében *Sztambulov* diktatori módon gyakorolta a hatalmat. Később *Ferdinánd* prezidiális kormányokra támaszkodott és tetszése szerint váltogatta minisztereit. *A kisebbségi miniszterelnökök feloszlatták a parlamentet és új választáson mindig megszerezték a szükséges többséget.* A választójogi rendszer és a pártok szétforgácsolódása állandóan kapóra jött az éppen uralmon levő pártnak: többségi választási rendszer több képviselőt választó kerületekkel, amelyekben lajstromos választás útján mindig a többségi párt kapta a szükséges mandátumokat. A konzervatív pártból csak úgy, mint a liberális pártból számos frakció vált ki, amelyek egy-egy vezér körül jegecesedtek, de programjukra nézve alig különböztek egymástól. A program nélküli polgári demokratikus pártok káoszát még fokozta két osztálypárt megjelenése: a *szociáldemokraták* és az 1902-ben alakult *parasztszövetség*.

Ilyen előzmények után vezették be az arányos választást, de a kormányok nyomása a választásokon csak erősödött. Az arányos választás eredménye az volt, hogy a világháború után koalíciós kormányokra kellett támaszkodni. Midőn az agrárszocializmus erősödése folytán a parasztpárt többséget kapott a parlamentben, *Sztambolijszki tisztára agrárkormányt alakított és kíméletlen diktatúrát léptetett életbe a polgárság és az intelligencia ellen.* Többségének növelésére 1923-ban a választójogot is megváltoztatta, amennyiben a választókerületek számát szaporította, az eddigi megyei kerületek helyett *járási kerületek* (arrondissement) alakultak és ezáltal a leadott szavazatok és a mandátumok, között *az arány a kis-*

pártok hátrányára tolódott el, amint ezt más országokban is láttuk. Ha egy választókerületben egy párt sem éri el a választási számot (arányossági számot), az összes mandátumokat az a párt kapja, amelyiknek relatív többsége van. Ez a prémiumos rendszer a parasztpártot erősítette és az 1923 április 22-én tartott választáson 569.139 szavazattal, vagyis az összes szavazatok 57%-ával 212 mandátumot, az összes mandátumok 86%-át szerezte meg. A prémiumos választási rendszer szövetkezésre kényszerítette a többi pártokat és 1923 június 9-én államcsíny útján megbuktatták a diktatúrát. A hatalomra került pártok, amelyek a demokratikus egyetértés blokkját alakították meg, szintén megtartották a prémiumos rendszert, Az 1923 novemberben és 1927 májusban tartott választáson nagy kormánytöbbséget is szereztek.

	1923. áprilisi v á l a s z t á s o n		1923. novemberi	
	szavazattal	mandátumot	szavazattal	mandátumot
a parasztszövetség	557.205 (57%)	212 (88%)	197.481 (21%)	30 (12%)
a demokratikus egyetértés blokkja	184.248 (19%)	15 (5%)	638.928 (65%)	201 (83%)
más pártok	233.095 (24%)	18 (7%)	134.799 (14%)	16 (5%)

Ez a prémiumos rendszer, amely hasonlít a román prémiumos rendszerhez, *a mindenkor uralmon levő párt választási győzelmét erősíti*

A Liapcsev-kormányt saját választójogi reformjával buktatták meg a kis pártok

A *Liapcsev-kormány* az 1927-ben választott Szobranje parlamenti ciklusának végén, 1931 márciusában *választójogi reformot nyújtott be*, amelyben a kisebb pártoknak óhajtott kedvezni és ezért *bevezette a maradékszavazatok értékesítését a második szétosztásnál országos lista alapján*. Ilyen módon 229 mandátumot a választókerületekben *osztanak szét, 45 mandátumot pedig országos listák alapján az egész ország területén*.

A Liapcsev-féle reformnak az volt a célja, hogy *gyengítse az ellenzékét*, amely választások idején mindig szervezkedik és tömörül és amelyben éppen az agráriusok viszik a szót. *A kisebb pártok tetszéssel fogadták a reformot*, viszont kormánypárti körökben olyan vélemények hangzottak el, hogy *az országos lista ellentmond a választások közvetlensége elvének és azonkívül erősíti a központi pártvezetőségek hatalmát*. A választási reform ezúttal nem vált be. *Az ellenzéki polgári pártok az agráriusokkal szövetkezve, választási blokkot alakítottak*, amely az 1931 június 21-én tartott választáson több szavazatot szerzett, mint a kormánypárt. Mivel a prémiumos rendszer megmaradt, *a nemzeti blokk 590-581 szavazattal (47%) 150 mandátumhoz jutott (55%), a kormánykoalíció ellenben*

417,529 szavazattal (33% csak 65 mandátumot (23%) kapott, a kommunisták, akik az egész ország területén felvették a harcot, 165.894 szavazattal 6 mandátumot szereztek, a macedónok pedig, akik csak egyes választókerületekben erősek, hetedrész annyi szavazattal már 8 mandátumot tudtak biztosítani. A második szétosztás, ami arra szolgálta, hogy kiegyenlítse az eredményt ott, ahol az arányosság nem érvényesült megfelelően, a kormánykoalíció részére még 14 mandátumot, a kommunistáknak 26-ot, a szociáldemokratáknak pedig, akik 25.625 szavazatukkal egy választókerületben sem tudtak mandátumot szerezni, de elérték a megkívánt 2%-os kvórumot, 5 mandátumot adott. A nemzeti blokk többsége tehát a prémiumos rendszer ellenére sem elég erős és azt is figyelembe kell venni, hogy öt különböző pártból áll (agrárius: 67, demokrata: 42, nemzeti liberális: 32, radikális: 8 és disszidens agrárius: 1 képviselő taggal).

Görögországban nagyon bevált az arányos választás és éppen ezért törölték el

Görögországban a tiszta arányos választás mindössze egy esztendeig volt érvényben és éppen ezért nem lesz érdektelen, ha a görög választójog fejlődésére rövid visszapillantást vetünk. Legelőször az 1844 március 18-án kihirdetett választójogi törvény alapján választottak közvetlenül a görög nemzetgyűlésre képviselőket az egyenlő választójogot élvező 21 éven felüli férfiak. Ennek alapján ült össze 1862-ben is a nemzetgyűlés, amely az 1864. évi alkotmányt hozta és ez lényegtelen változásokkal egész 1924-ig maradt érvényben. A választójog ezalatt az idő alatt nagy változásokon ment keresztül. Az 1877. évi választójogi törvény megfosztotta a lelkészeket mind az aktív, mind a passzív választójogtól, tehát nemcsak, hogy megválasztani nem lehetett őket, de nem is szavazhattak. Tekintettel az analfabéták nagy számára és arra, hogy a választások titkosságát megőrizték, az 1864-es alkotmány előírta a szavazást golyókkal, ami egészen 1914-ig maradt meg.

A különböző választójogi törvényeknek az volt közös vonása, hogy] relatív többséggel választották a képviselőket az egyes kerületekben. csak úgy, mint a több képviselőt választó kerületekben. A relatív többségen nyugvó választási rendszer anomáliái váágtörténelmi jelentőségű következményekkel jártak. 1920-ban Venizelos megbukott a választáson és a rojalisták az elűzött Konstantin királyt visszahívták. A rojalisták ugyanis döntő győzelmet arattak, bár a szavazatok arányában nem mutatkozott lényegesebb különbség— így például az Attika—Böotia választókerületben a rojalista lajstrom 48.000 szavazattal megszerezte mind a 22 mandátumot és ugyanakkor Venizelos 39.000 szavazattal egyetlen egy mandátumot sem kapott. Patras kerületben a rojalista lajstromra 23.000 szavazattal 16 mandátum esett, Venizelos pedig 19.000 szavazattal egy mandátumot sem tudott szerezni.

A kisázsiai vesztes hadjárat után 1922 szeptember 22-én a hadsereg és a haditengerészet lázadása a királyt lemondásra kényszerítette, fia *György* király pedig tiszti blokk befolyása alá került. A nemzetgyűlést, amelynek rojalista többsége volt, feloszlatták és *a negyedik nemzetgyűlésre kiírt választások 1923 december 16-án a többségi választási rendszer alapján a köztársaságiaknak hoztak meg a győzelmet.* Két nappal később György király elhagyta az országot, a nemzetgyűlés 1924 szeptember 25-én a dinasztíát megfosztotta trónjától és kikáltotta a köztársaságot, A parlament teljes széthúzás képét mutatta, egyik kormány követte a másikat, míg végre a *Kondylis—P angolos-puccs* 1925 júniusában kezébe nem kerítette a hatalmat. Pangalos diktátor feloszlatta a nemzetgyűlést és újat nem hívott egybe. 1926 augusztus 22-én egykori bajtársa, Kondylis buktatta meg Pangalost. November 7-re kiírta az új választást, még pedig *az 1926 szeptember 2-án hozott törvény alapján bevezetett arányos képviseleti rendszerrel.*

Arányos választás, mint „kedélycsillapító”

Az arányos választás bevezetésének az volt a célja, hogy *a kedélyeket lecsillapítsa, a heves választási küzdelmeket enyhítse* és a békés újjáépítő munka útját egyengesse. A választójogi törvény értelmében 279 képviselőt és a szigetek 7 képviselőjét 37 választókerületben választják, még pedig választókerületenként 2—22 képviselőt, *a listás rendszert honosították meg, de egyes jelöltekre is lehetett szavazni.* A választónak jogában állt, hogy a választókerület nagysága szerint *egy vagy két elsőbbségi szavazatot adjon le. A mandátumokat három osztási eljárással osztották szét.* Az első szétosztás a választókerületen belül történt, a másodikban *a maradékszavazatokat egy-egy nagy választókerületben (választókerületi csoporton belül) értékesítették, a még ezután is megmaradt szavazatokat pedig az egész ország területén.* A kisebb pártokra és az önálló jelöltekre *különböző korlátozó rendelkezéseket* állapított meg a törvény. Az arányos választás elérte kitűzött célját: *a választási küzdelem nyugodtan folyt le és a mandátumok szétosztása igazságosan történt.* A négy rojalista párt a szavazatok 44%-ával a mandátumok 45%-át, *a hat köztársasági párt pedig a szavazatok 56%-ával a mandátumok 55%-át szerezte meg.* A választás után alakult meg az ökumén kabinet a köztársasági és rojalista pártok közreműködésével. Ez a kormány hozta tető alá az 1927 június 3-án kelt alkotmányt, amely az 1925-ös alkotmány mintájára ismét a kétkamarás országgyűlés mellett foglalt állást.

Az arányos választás eltörlése után 34% szavazatra csak 9% mandátum jutott

Külpolitikai nehézségek Venizelos visszatérésének útját egyengették. Venizelos nem találván többséget a parlamentben, feloszlatta azt és rendeleti úton léptette életbe az új választójogi törvényt,

mert szerinte az 1926. évi választási törvény törvénytelen alapon nyugodott, *Venizelos*, aki 1926-ban még az arányos választás híve volt, *eltörölte az arányos választást*, mert ez pártok és frakciók alakulását mozdította elő és a kimondottan individualista jellemű népnél politikai anarchiára (Akyvernisia) kellett vezetnie. Az 1928 augusztus 19-én tartott választás Venizelos blokkjának, a hét pártból álló kormányblokknak nagyon nagy többséget biztosított, mert az ellenzéket háttérbe szorították. *A republikánus pártok a szavazatok 66%-ával a mandátumok 91%-át kapták, a monarchistákra esett u szavazatok egyharmad része (34%), de a mandátumoknak még nem egészen a tizedrészét sem (9%) tudták megszerezni.*

Az 1932 szeptemberi általános választáson *Venizelos többsége lényegesen gyengült* és a monarchisták ismét erősödtek. Ilyen a görög parlamenti pártok természetrajza!

Az összes európai országok választási rendszeréről még a következő összefoglaló képet adom:

Ország	Képviselők száma	Választókerületek	Képviselőjelöléshez szükséges ajánlók száma (esetleg bizt.)	Választási rendszer
Albánia	56	Minden prefektura.	15 aláírás + 100 aranyfrank.	Közvetett választás
Andorra	24	Egyetlenegy választókerület.		Általános többség (pótválasztással).
Anglia	615	579 egyes, 12 kettős; 7 egyetemi választókerület.	10 ajánló + 150 font.	Egyszerű (relatív) többség.
Ausztria	165	25 választókerület (4—13 képviselővel) és 4 választókerületi csoport.	100 ajánló.	Arányos választás (két elosztással, másodikban d'Hondt rendszer).
Belgium	187	30 választókerület (3—20 képviselővel) és 9 tartományi ker.	100 ajánló.	Arányos választás (d'Hondt rendszer)
Bulgária	274	Minden járás (Okolia).	5 ajánló (országos listára 10 ajánló).	Arányos választás (d'Hondt rendszer)
Cscheszlovákia	300	22 (illetve 23, mert a prágai A és B részre oszlik), 6—48 képviselővel.	100 ajánló.	Arányos választási számítás (három szétosztás)
Danzig	72	Egyetlenegy.	50 ajánló.	Arányos választás (d'Hondt rendszer)
Dánia	149	3 nagykerület, 20 kerület (2—7 képviselővel).	25—50 ajánlás	Kombinált arányos választás.

Ország	Képviselők száma	Választókerületek	Képviselőjelöléshez szükséges ajánlók száma (esetleg bizt.)	Választási rendszer
Észtország	100	Egy nagy kerület, amely 10 részből áll.	5 ajánló + 500 észt korona biztosíték.	Arányos választás (d'Hondt rendszer).
Finnország	200	15 választókerület (8—26 képviselővel).	50 ajánló.	Arányos választás.
Franciaország	612	Minden départementban legalább 3.	Csak jelentkezés.	Első menetben általános, második menetben egyszerű többség.
Görögország	250	97 választókerület (1—22 képviselővel).	12 ajánló.	Egyszerű többség.
Hollandia	100	Egyetlen választókerület (külön jelölőkerületek).	25 ajánló.	Arányos választás.
Irország	147	Lélekszám szerint (3—9 képviselővel) és 2 egyetemi vk. (3—3 képvis.)	100 ajánló + 100 font.	Arányos választás, transferálható egyes szavazattal.
Izland	42	26 (1—2 képvis.) és 1 (4 képviselővel).	12 ajánló, a fővárosban 100.	Egyszerű többség, a fővárosban arányos választás (d'Hondt rendszer).
Jugoszlávia	306	Minden bánsági főváros és minden járás.	Járásonként 200 ajánló.	Egyszerű többség prémiummal (utolsó harmadrésze szétosztásánál d'Hondt r.).
Lengyelország	444	64 választókerület (4—14 képviselővel) 372 képviselőre és országos lista 72 képviselőre.	650 ajánló.	Arányos választás (d'Hondt rendszer).
Lettország	100	5 választókerület (15—25 képviselővel).	100 ajánló + 1000 lat pártbiztosíték.	Arányos választás (legnagyobb maradékok rendszer).
Lichtenstein	15	Két választókerület (6 és 9 képviselővel).		Általános többség (vagy aki ezt legjobban megközelíti).
Litvánia		(1927 április óta nincs parlamentje.)		
Luxemburg	54	4 választókerület.	25 ajánló.	Arányos választás (Hagenbach-Bischof rendszer).
Magyarország	245	199 „egyes“ választókerület, 11 lajstromos választókerület (2—10 képviselővel).	A választók 10%-a, legfeljebb 1000, illetve lajstromnál legf. 5000.	Általános többség (pótválasztással), ill. arányos választás (legnagyobb maradékok rendszere).

Ország	Képviselők száma	Választókerületek	Képviselőjelöléshez szükséges ajánlók száma (esetleg bizt.)	Választási rendszer
Memelvidék	29	Egyetlenegy.	20 ajánló.	Arányos választás (legnagyobb maradék).
Monaco	15	<i>A fejedelem rendeletileg kinevezte a képviselőket.</i>		
Németország	582	35 választókerület és 16 választókerületi csoport.	500 ajánló, de bizonyos feltételek mellett 20.	Arányos választás (állandó választási számmal).
Norvégia	150	29 választókerület (3—8 képviselővel).	50 ajánló vidéki, 100 ajánló városi kerületekben.	Arányos választás.
Olaszország	400	Egyetlen választókerület.	Különleges eljárás.	Igen (Si) vagy nem (no) szavazat.*)
Portugália		(1926 óta nincs május parlamentje).		
Románia	387	71 választókerület (2—20 képviselővel).	20 ajánló.	Lajstromos választás prémios rendszerrel, de kisebbségi képviselet is.
San Marino	60	Egyetlen választókerület.	30 ajánló.	Általános többség, de lajstromos választás.
Spanyolország	350	63 választókerület (2—18 képviselővel).		Lajstromos, de korlátozott szavazás.
Svájc	187	25 választókerület (1—31 képviselővel).	15 ajánló.	Arányos választás (Hagenbach-Bischoff rendszer).
Svédország	230	28 választókerület (3—18 képviselővel).	Nincs rendezve.	Arányos választás.
Szovjetoroszország		A parlamentet különféle tanácsok pótolják.		
Vatikan		Korlátlan monarchia.		

* Inkább csak kuriózumképen utalok arra, hogy a *fasiszta Olaszország* is gondoskodott „választási eljárásról”, ha a képviselő előterjesztett listáját a választók többség-e a belülről *zöld-fehér-piros* színű „SI”-szavazólapok helyett az egyszerű „No” szavazólapal fogadja. A jelöltek listáit erre a „választásra” azok az egyesületek terjeszthetik elő, amelyeknek legalább 5000 tagja szerepel a választási névjegyzékben. A szavazás *titkos* és a kisebbség részére fenntartott mandátumokat *arányosan osztják szét* a reájuk esett szavazatok szerint.

Drákói szigort a választási visszaélések ellen!

Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1925: XXVI. t.-c. X. fejezete (Megtorló rendelkezések), a törvény 140—176. szakaszai a papiroson igen szigorú büntetőjogi védelemben részesítik a választójogot. Súlyos büntetés jár nemcsak a választók névjegyzékének meghamisításáért, hanem különösen a választójog szabad gyakorlásának akadályozásáért és jogosulatlan befolyásolásáért, ugyancsak a választás, vagy a szavazás meghamisításáért és a szavazás titkának megsértéséért is. *Ha ezeket a büntető rendelkezéseket végrehajtották volna, Magyarország valószínűleg mintául szolgálhatna külföldi törvényhozásoknak a választójog büntetőjogi védelmében.* Néhány évvel ezelőtt beavatott politikai körökben gyakran említették, hogy a végrehajtó hatalom egyik igen magasrangú tényezője felhívta a végrehajtó hatalom egy vidéki magasrangú exponensét, aki történetesen az egyik vidéki hivatalos jelölt helyett ugyancsak a kormányt támogató pártnak egy nemhivatalos jelöltje mellett foglalt állást és figyelmeztette, hogy ez az eljárás súlyos következményekkel járhat és a törvény szavai értelmében „két évig terjedhető fogházzal” büntetendő. Valószínű, hogyha az illető vidéki magasrangú tisztviselő történetesen a hivatalos jelölt mellett foglal állást, aligha jutott volna eszébe a végrehajtó hatalom magasrangú tényezőjének, hogy a törvény megfelelő büntető rendelkezésére hívja fel az illető magasrangú vidéki tisztviselő figyelmét. Pedig a törvény nem ismer megkülönböztetést hivatalos jelölt és nemhivatalos jelölt között, de *a leghatározottabban tiltja közhivatalnoknak a korteskedést:*

176. §. *„Állami, törvényhatósági, vagy rendezett tanácsú városi köztisztviselő, továbbá községi (kör)jegyző, (segédjegyző) nem vehet részt saját hivatali működése területén választási pártgyűlés, vagy pártünnepély Összehívásában vagy rendezésében; nem lehet ilyen pártgyűlésnek elnöke, vagy jegyzője; nem fogadhat el ilyen pártgyűléstől meghívást; nem vehet részt képviselőjelölt körutazásában; végül nem gyűjtheti össze és nem vezetheti a szavazás helyére a választókat.*

Az ellen a köztisztviselő ellen, aki az (1.) bekezdésben megállapított *tilalmak valamelyikét megszegi, az előbbi paragrafus rendelkezéseinek megfelelő fegyelmi eljárásnak van helye.*”

Angol nyaktiló a választási vesztegetés ellen

A magyar *Corpus juris*-ból a legsürgősebben törölni kell ezt a szakaszt, különösen pedig azt a részét, hogy „köztisztviselő nem vehet részt képviselőjelölt körutazásában”. Bármennyire bizarrnak

látszik ez a javaslatom, azt hiszem nem szorul bővebb indokolásra. Ha azonban mégsem törölnék, akkor egészítsék ki azokkal a rendelkezésekkel, amiket az angol *Corrupt and Illegal Practices Prevention Act of 1883*, vagyis az angol választás tisztaságát védő törvény olyan félremagyarázhatatlanul határoz meg.

Az angol törvény értelmében ugyanis *megvesztegetésnek (bribery)* számít, ha valaki ad, kölcsönöz, vagy ígér pénzt, vagy pénztértékű tárgyat, azért, hogy egy választót egy bizonyos jelölt érdekében szavazásra kényszerítsen, vagy a szavazástól visszatartson.* Ennek a cselekménynek következménye ugyanaz, akár közvetlenül, akár közvetett úton történik a fizetés, és pedig *akár a választás előtt, akár a választás alatt, akár pedig a választás után.* Megvesztegetés az is, ha egy választónak, vagy bárkinek, aki vele összeköttetésben áll, adnak, felajánlanak, vagy ígérnek hasonló célból *bármilyen alkalmazást.* A választási küzdelem idején javadalma- zással senkit sem szabad alkalmazni, csak a választási ügynök (election agent) teheti ezt, de az alkalmazható személyek számát a törvény szigorúan megállapítja. *Vasúti jegyet* sem szabad költség- megtérítés címén adni.

A munkaadó munkásainak, vagy alkalmazottainak javadalma- zásuk, vagy fizetésük levonása nélkül *köteles megfelelő szabad időt adni, hogy a szavazáson részt vegyenek. Valamennyi alkalmazottat egyenlő elbánásban kell részesíteni.*

Az angol választási törvény azonban nemcsak a megveszte- getőt bünteti. *Egyformán bűnös az a választó is, aki szavazatáért elfogadja a vesztegetési pénzt, vagy az ígéretet, akár a választás előtt, akár a választás után.*

* Az idézett *angol törvény* fontos rendelkezései a következők:

It is bribery to give, lend, or promise money or money's worth, in order to induce an elector to vote or abstain from voting for a particular candidate. The consequences are the same whether the payment is made directly or indirectly, and whether before, during, or after an election.

It is bribery to give, offer, or promise any employment to or for a voter, or anyone connected with him, with the same object. [No person must be employed for payment at an election except by the election agent, who is strictly limited in the numbers he may engage.]

Any person who gives money to be spent in bribery, or who repays it afterwards, is guilty of a corrupt practice.

It is bribery to make a gift or promise to any third person in order to secure an elector's vote.

It is bribery to pay the day's wages of any voter, or to give him money for railway fares, loss of time, etc.

An employer may give his workman or servants reasonable leave of absence (without deduction of pay) for the purpose of voting, on condition that all voters in his employment are treated alike.

The elector who receives a bribe for his vote, or who bargains for a promise of employment or reward of any kind, is equally guilty of bribery, whether it is done after or before the election.

A vesztegető jelöltet örökre eltilthatják a kerület képviselőjétől

A büntető rendelkezések ellen vétőkre *igen súlyos büntetés vár*. Azt, aki veszteget, de azt is, akit megvesztegetnek, *12 hónapig terjedhető fogházzal lehet büntetni* és az ítéletben el lehet rendelni a *kényszermunkát is*, továbbá *200 fontig (körülbelül 4000 pengő) pénzbírságot*. Az elítélt egyúttal *7 esztendőre megfosztható választójogától*, tehát nem választó és nem is választható. Ha az illető *közalkalmazott, elbocsátható és állásvesztésre ítéltető*. Súlyos esetekben a bűnügyi költségekben is elmarasztalják. *Ha a bűncselekményt maga a jelölt követte el, megválasztása esetén elveszti mandátumát és örök időkre eltiltják, hogy az illető kerületet valaha is képviselje*. Ha a bűncselekményt a jelölt megbízottja követte el, a választást érvénytelenítik és az illető jelölt hét esztendőn át nem képviselheti azt a kerületet, ahol a bűncselekményt elkövették.

Aki más helyett szavaz, két esztendei kényszermunkára ítéltető

A törvény hasonlóan súlyos büntetésben részesíti azt is, aki a *választókat eteti, itatja, vagy befolyásolás céljából bármiképen megvendégeli*. Aki a szavazásban más helyett vesz részt, *kényszermunkával súlyosított két évi fogházra ítéltető*.

Az angol törvény a legpontosabban előírja azt is, hogy *a választási küzdelemben kinek és mit szabad költeni*. A választási költségekre külön skálát állapít meg az angol törvény a vidéki és külön skálát a városi választókerületek részére. Vidéki kerületekben (counties) minden választó után 6 pennyt (kb. 48 fillér) lehet választási költségre fordítani, városi kerületekben pedig ott, ahol egy képviselőt választanak, fejenként 5 pennyt (40 fillér), két képviselőt választó kerületben pedig fejenként 3-3 pennyt (kb. 26 fillér).

A skála egyúttal megállapítja azt a maximumot, amelyet nem léphet túl egy jelölt sem, ha nem akarja magát annak a veszélynek kitenni, hogy mandátumától megfosszák. Ez a skála a következő:

<i>Vidéki kerületekben:</i>		<i>Városi kerületekben:</i>	
		<i>1 képviselőre</i>	<i>2 képviselőre</i>
1.000 választóig 25 font	20 £ 16 sh 8 d	15 £ 12 sh 6 d
10.000	„ 250 „	208 £ 6 sh 8 d	156 £ 5 sh
40.000	„ 1000 „	833 £ 6 sh 8 d	625 £
60.000	„ 1500 „	1250 £	937 £ 10 sh*

Az angol választás, mint látható, *legálisan is jelentékeny összegbe kerül*, hiszen van olyan választókerület, — mint az angol választásról szóló részben említettem, — amelynek *120.000-nél is több a választója*. Itt tehát a szigorú angol törvény szerint is *3000 fontot, vagyis kerek számban 60.000 pengőt költhet a jelölt*. Átlag 40.000 választót számítva egy kerületre, a hivatalos választási költ-

* £ — font, sh = shilling, d = penny.

ségek 1000 fontot (20.000 pengőt) tesznek ki. Jellemző és érdekes, hogy Angliában, ahol nagy a pénznek a becsülete, a jelöltek nem azzal szoktak dicsekedni, milyen sokat költöttek, hanem ellenkezőleg, így például *Maxton* munkáspárti képviselő az 1929. évi általános választáson *Glasgow egyik kerületében 21.033 választó közül 10.049 választó szavazatával győzött*, és — amint erről választási ügynöke nyilvánosan elszámolt, — *választása mindössze 8 font, 4 shillingbe, tehát kerek számba véve 160 pengőjébe került.*

Az angol törvény nemcsak a költségek mértékét, *de a kortesek számát is igen szigorúan szabályozza.* Városi választókerületekben minden 500 választóra eshet egy választási alkalmazott, vidéki kerületekben pedig minden 5000 választóra. Ugyancsak szabályozza a törvény *a választási párthelyiségek bérletének* kérdését is. Minden vidéki szavazóközvetben csak egy választási párthelyiséget szabad tartani, városokban pedig *minden 500 választóra juthat egy választási párthelyiség.*

Az angol demokrácia így értelmezi a választási szabad agítációt és *éppen ebben a korlátozásban rejlik a legnagyobb demokratikus erő.*

Franciaország bölcsen korlátozta a választási plakátözönt

Hasonlóan demokratikus *a francia törvényhozás, amidőn korlátozza a választási plakátokat.* Budapest lakosai jól emlékezhetnek még arra az elkeseredett plakátharcra, amit a legutóbbi fővárosi községi választás előtt egyes pártok, illetve inkább a pártok egyes jelöltjei vívtak. A fővárosban alig volt épület, — beleszámítva a középületeket, — amit ne éktelenítettek volna el *izléstelen plakátok özönével.* Az éjszaka leple alatt plakátragasztók hada a legrikítóbb színű plakáterdőt varázsolta a házak falára. Milyen bölcs a francia törvény, amely elrendeli, hogy *bármilyen választás egész időtartama alatt a választásra vonatkozó plakátok felragasztása csak a hatóság által erre a célra külön kijelölt helyen engedhető meg.* Ez a korlátozás egyaránt vonatkozik minden jelöltre és minden pártra. 1914 március 20-án kelt az a törvény, amely ezt a tilalmat elrendeli. (*Loi régiementant l'affichage électoral du 20 mars 1914.*) A törvény értelmében a választás idején *minden községben külön helyet jelölnek ki (emplacements spéciaux) a választási plakátok részére és minden pártot vagy jelöltet hasonló nagyságú hely (surface égale) illeti meg.* Többnyire nyersen összeácsolt hirdetőtáblákat használnak, ezeket megszámozzák és *egymás mellett egy sorban állítják fel a polgármesteri hivatal előtt vagy más szembe-tűnő helyen.* Máshová mindenütt tilos választási plakátok felragasztása, még akkor is, ha lerójják a hirdetési bélyegilletéket.

A francia törvény indokolása nem is tagadja, hogy a *választási plakátok korlátozásának* mi a célja: „*a fin d'amoindir la supériorité qu'une propagande dispendieuse assure á la fortune...*”, mert csökkenteni akarja a költséges propaganda esélyeinek fölényét! Milyen bölcsen rendelkezett a törvényhozás, hogy nem külön-

böző színű zászlóerdőbe burkolja a várost, hanem *a kevésbé vagyonos jelölt sanszait védi* és ugyanakkor *az esztétika szolgálatában* is áll.

Maximálják a hirdetőtáblákat

A törvény maximálja a választási falragaszos táblák számát. A szavazóhelyiség közelében mindenütt lehetnek ilyen ideiglenes hirdetőtáblák, azonkívül olyan községekben, amelyekben 500-nál kevesebb a választók száma, *öt helyen*, a többiekben *tíz helyen*, továbbá minden 3000 választó (vagy 2000-nél nagyobb töredék) után még egy azokban a községekben, ahol a választók száma meghaladja az 5000-et.

A francia plakátkorlátozási szintén be kellene vezetni törvénytarunkba, amely egyelőre csak a *plakátcenzúrát* intézményesítette, de a vagyonosabb jelölt vagy jelöltek részére kétségtelenül prémiumot nyújt azáltal, hogy nem korlátozza a plakátözönt. A múlttal szemben örvendetes haladás a választási jelvények, zászlók stb. eltiltása (1925: XXVI. t.-e. 60. §.), de a plakátcenzúra végeredményben a választási agitáció rovására szolgál.

A keresztet is meg kell védeni a választási fronton!

Már említettem, hogy *Görögországban* tilos a *vallási jelképek*, *nemzeti színek* és más, általános tiszteletben álló tárgyak használata. Az elmúlt esztendőben nálunk olyan profán célokra fordították *a keresztet*, hogy Görögország példáján okulva, *a választójogi törvényvel kapcsolatban bátran lehet majd ezt a kérdést is szabályozni.* Megjegyzésem éle különben nem a most szereplő keresztény pártok ellen irányul (amelyek közül *az egyik sohasem használta*), sőt éppen ellenkezően, bizonyára ezek a pártok is helyeslik javaslatomat, mert elkövetkezhetik olyan idő, amikor *egy éppen nem a keresztény világnézet alapján álló párt vagy frakció élhet vissza a választók félrevezetése céljából a kereszt, vagy más vallásos, vagy nemzeti jelkép használatával profán plakátjain...*

A tökéletes választójog elgondolása jegyében igyekezzünk az említett javaslatokat fontolóra venni a választójog reformjában.

*

A választási visszaélések üldözésére a legkegyetlenebb büntetőjogi rendelkezések szükségesek. Mindenekelőtt a választást vezető (elnök, szavazatszedő küldöttségi elnök stb.) *büntetőjogi és teljes anyagi felelősségének a kérdését intézményesen kell szabályozni.* Ha olyan szabálytalanságot követnek el, ami a választás megsemmisítését, vagy a választási eredmény kiigazítását (1. *Barcs!*) vonja maga után, a petíciós eljárás összes költségein kívül *viseljék az új választás egész anyagi terhét*, és még *büntetőjogi úton is* vonják őket felelősségre. A legtanácsosabb volna a német választójogi reformnak az *Ehrenamtokra* vonatkozó részét átvenni. (L. munkám 199—200. old.)

Teljes szabadságot a választási küzdelemben

Ha a választási visszaélések ellen drákói szigorú törvényes rendelkezéseket ajánlunk, ugyanakkor *a választási agitáció részére a legteljesebb szabadságot követeljük*. Büntetni csak a visszaéléseket szabad, de aki a törvényes kereteken belül politikai pártállásának megfelelően óhajt meggyőződésének kifejezést adni, ezt *minden lehető eszközzel elő kell mozdítani*.

A választójogi reformmal kapcsolatban intézményesen szabályozandó a *gyülekezési jog is*. Ezen a téren *mintaszerű a francia törvényhozás*, amely választások idején *az úttestet kivéve* előzetes bejelentés nélkül is *bárhol megengedi választói gyűlések tartását*: Les réunions électorales peuvent avoir lieu, quel qu'en soit l'objet, sans déclaration préalable. (Loi du 28 mars 1907.) Les réunions ne peuvent se tenir sur la voie publique. (Loi du 30 juin 1881, art. 6.)

A falragaszok korlátozásáról előbb szóltunk és azt már a jóízlés szempontjából is *feltétlenül be kell vezetni*, de *a plakát-cenzúrát helyezték teljesen hatályon kívül*, illetve a választási plakátokra is csak a sajtótörvény megfelelő rendelkezéseit alkalmazzák és szükség esetén *vizsgálóbírói végzésre kobozhassák el*.

Súlyos közegészségügyi kihágás...

Mai választójogi törvényünknek *a választói gyűlések* tartására vonatkozó részét teljesen módosítani kell, mert ezen a téren a gyakorlat úgyszemint volt egységes és csaknem minden választókerületben *más és más természetű visszasságok jelentkeztek*. Így például gyakorlatból tudom, hogy az elmúlt általános választások során egyes hatóságok a nekik nemtetsző jelölt pártgyűlésre vonatkozó kérvényét csak azzal a feltétellel hagyták jóvá, ha az illető jelölt hétköznap délután két órakor egy kis falusi szűk iskolateremben tartja meg programmbeszédét. Június végén a legnagyobb mezőgazdasági munka idején 35 fokos melegben a kis falusi választóknak bizonyára nem lett volna más gondjuk, mint hogy koradélután félbeszakítsák halaszthatatlanul sürgős elfoglaltságukat a mezőn és több kilométert gyalogoljanak, hogy szűk iskolateremben összezsúfolva hallgassák meg azt a programmbeszédét, amit az illető jelölt este hat órakor, tehát még teljes világosság mellett, amikor a választók nagyrésze már hazajön a mezőről, nem az iskolateremben, hanem a zárt iskolaudvaron szeretett volna megtartani. Az eset méltatásához tartozik még az a megjegyzés, hogy az a bizonyos hatósági közeg ilyenformán nemcsak a helyi szokásokat fitymálóan döntött, de a legsúlyosabb kihágást követte el a közegész-

ségügy ellen is, amikor néhány köbméter nagyságú helyre kánikulai melegben, kora délután sok választót akart összezsúfolni. Az illető kormánypárti jelölt, akinek mindenestre finomultabb érzéke volt a közegészségügy legelemibb követelményeiről, inkább lemondott arról a megtiszteltetésről, hogy programbeszédét ilyen körülmények között tartsa meg.

Ennek az esetnek hitelességét *szavahihető tanúk* igazolják, mert szószerint így történt.

Példa az angol fair play-ről

Mennyivel más az a választási szabadság, amit az angol képviselőjelöltek élveznek. Anglia 1931-ben tényleg sorsdöntő általános választáson esett át és ez a választási küzdelem azzal kezdődött, hogy *MacDonald* miniszterelnök a rádió útján hatalmas választási szöveget intézett a 29 ½ millió angol választóhoz. Másnap *Baldwin*, a konzervatív párt vezére jelent meg a rádió mikrofonja előtt és mint a többségi párt vezére tartott programbeszédét. Az ellenzék vezére, *Lloyd George* vidéki birtokán betegen feküdt, a rádió tehát *Lloyd George* betegszobájába rendelte szerelőit, mert angol felfogás szerint *unfair küzdelem lett volna*, ha a rádió útján 29Vs millió angol választó nyilvánosságától csak azért fosztják meg *Lloyd George*-ot, mert történetesen betegen fekszik. *Lloyd George* betegszobájában ült a rádió elé és heves támadást intézett egyrészt a kormány elnöke, másrészt a többségi párt vezére ellen. Angliában mindenki, elsősorban *MacDonald* és *Baldwin* természetesnek találta, hogy *Lloyd George* részére megkönnyítsék a szereplést, amelytől *Lloyd George*-ot saját hibáján kívül nem lehetett elűzni.

Magyarra fordítva annyit jelent az előbbi eset, hogy 1931 június derekán gróf *Bethlen István* miniszterelnök nem a debreceni Bika-szálló nagytermében belépőjegyeket felmutató közönség előtt tartja programbeszédét, hanem magas közjogi állását megillető reverenciával dolgozószobájába állítják a mikrofont és azon át ismerteti programját az ország összes választóival. Másnap *Pesthy Pál*, a többségi párt elnöke beszél a rádióba és hogy az ellenzék vezére is válaszolhasson a kormány elnök és a többségi párt elnökének beszédére, a rádió szerelői leutaznak Balatonboglárra, hogy *Gaal Gaston* betegszobájába állítsák fel mikrofonjukat és azon át intézzen heves támadást a miniszterelnök és a kormánypárt elnöke ellen.

Gömbös Gyula miniszterelnök rádiószövege igen szerencsés kezdeményezésnek minősíthető ezen a téren, bár — és ezt kevesen tudják! — *nem Gömbös Gyula politikai szövegét közvetítette először a magyar rádió*. Magyarországon a rádiót politikai beszéd közvetítésére” *legelőször 1931 április 21-én* használták fel, amidőn gróf *Bethlen István* miniszterelnökségének 10. évfordulóját ünnepelte az egységspárt és az ott elhangzott beszédeket továbbították.

A rádió választási programja

A választójogi reformból nem hiányozhatik a rádió használatáról szóló rendelkezés sem. A német birodalmi gyűlési választás idején valóságos menetrendet készített a német rádió és a sajtó útján kommunikéokban közölte, *mikor beszélnek a pártvezérek a rádió mikrofonja előtt*. Az 1932. évi júliusi választáson a rádió választási programja a következő volt:

Július 25-én hétfő este 7 órától—7-25 óráig *Simpfendorffer* (keresztényszocialista néppárt) Stuttgartból, este 7-30—7-55 von *Hauenschild* (Landvolk) Berlinből;

július 26-án, kedden este 7—7-25 óráig *Dietrich* (állampárt) *Freiburgból*, 7-30—7-55-ig *Schwend* szerkesztő (bajor néppárt) Münchenből;

július 27-én, szerdán este 7—7-25-ig *Drewitz* (gazdasági párt) Berlinből, 7-30—7-55-ig *Dingeldey* (német néppárt) Berlinből;

július 28-án, csütörtökön este 7—7-25-ig *Hugenberg* (német nemzeti néppárt) Königsbergből, 7-30—7-55-ig *Brüning* (centrum) Berlinből;

július 29-én, pénteken este 7—7-25-ig *Hitler* vagy *Strasser* (nemzeti szocialista) Münchenből;

július 30-án, szombaton este 7—7-25-ig *Severing* (szociáldemokrata) Berlinből.

A rádió már előzetesen bejelentette, hogy kedden este *Schleicher hadügyminiszter* beszél.

Ezt a kis kommunikét azért idézem szószerint, hogy rámutassak, milyen pártatlanul bocsátják a rádiót a legkülönbözőbb pártvezérek rendelkezésére, de nem úgy, hogy az egyik csak hétköznap koradélelőtt beszélhet, a másik pedig vasárnap délután.

A tökéletes választójog első feltétele, hogy minden pártnak *egyenlő mértékkel* mérjék a legegységesebb politikai jogokat...

Adatok a választási reform céljára

Az 1931. évi általános választás eredményéről eddig még nem közöltek olyan áttekinthető kimutatást, mint az 1926. évi általános választásról a *Magyar Statisztikai Szemle 1927. évi januári számában*. Ezt a hiányt óhajtom pótolni, mert a választójogi reformhoz az elmúlt választások hiteles eredményének ismerete nélkül nem lehet tárgyilagosan hozzászólni.

A következő oldalakon közölt táblázatos kimutatás a *belügyminisztérium hivatalos statisztikája nyomán készült* és ugyanazokat az adatokat tartalmazza, mint a belügyminisztérium saját használatára szolgáló rovatos könyv. *Az adatokat kiegészítettem az 1932. évi névjegyzék adataival, amelyeket szintén a belügyminisztériumból kaptam.*

Az 1932. évi névjegyzék *nélkülözhetetlen forrása minden választójogi reformtervezetnek* és éppen ezért közlöm.

Az 1931. évi általános választás eredményéről szóló táblázatos kimutatás törvényhatóságok szerint hivatalos sorrendben tartalmazza a választókerületeket *azzal az eltéréssel, hogy a csonkaválasztókerületeket nem az elcsatolt részen fekvő, hanem ideiglenes székhelyükről nevezem el*, — amint ezt egyébként a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal már az 1926. évi általános választás eredményéről szóló kimutatásban használta, — de a csonkaválasztókerületek régi székhelyének nevét *zárójelben* tüntetem fel.

A kimutatás az 1931. évi általános választáson megválasztott képviselők *nevét, pártállását, a reájuk esett szavazatok számát, a szótöbbséget, továbbá az ellenjelöltek nevét, pártállását és nyert szavazataiknak számát közli*, azután az egyes választókerületekben leadott összes érvényes szavazatok, az érvénytelen és visszautasított szavazatok számát tünteti fel és végül *az új, tehát az 1932. évi választói névjegyzék adatait sorolja fel választókerületenként és minden törvényhatóságban külön összegezve*.

(Rövidítések magyarázata)

A képviselők és képviselőjelöltek *pártállásának* megkülönböztetésére használt rövidítések a következők: *E.* = egységpárt, *K.* = keresztény gazdasági párt, *Kg.* = független kisgazdapárt, *Ker. éli.* — keresztény ellenzék, *Ker. szoc.* = kereszténycsocialista párt, *Bem.* = demokrata párt, *R.* = szabadelvű párt (Rassay pártja), *Rad.* = nemzeti radikális párt (Bajcsy—Zsilinszky Endre pártja), *Függ.* = országos 48-as függetlenségi párt (Rupert—Nagy Vince), *Fm.* = országos földműves és munkáspárt (Dénes István), *N.* = „Nagyatádi”-féle országos kisgazdapárt, *Sz.* = szociáldemokratapárt.

A megválasztott képviselők neve mellett * (csillag) utal arra, hogy *az illetőt pótválasztáson választották meg és az alapválasztásra vonatkozó adatokat* a táblázat végén közlöm.

Az 1931. évi általános választás eredményének függeléke az 1931—36. évi országgyűlés összeülése óta tartott *összes időközi választásokról készített hasonló kimutatás* ugyancsak a belügyminisztérium hivatalos adatai alapján. (Ebben a kimutatásban szerepel már az 1932 november 27-re az abaujvári (Garbócbogdány) kerületben kiírt időközi választás eredménye is.)

*

Itt jegyzem meg, hogy könyvem egyes íveinek nyomása idején értesültem *a kiskunfélegyházi választókerület választási névjegyzékének revíziójáról*, amely megállapította, hogy a választók száma nem 9878, hanem 9879. Ezért az országos végeredmény is 1-gyel nagyobb lett: *nem 2,977.325*, amint könyvem 33. és 34. oldalán közöltem”, hanem 2,977.326. Ezt az adatot a kinyomtatott íven nem lehetett már kiegészíteni, de a különbség nem olyan jelentékeny, hogy könyvem adatainak hitelességét megdöntse.

Az 1931. évi általános képviselõválasztás eredménye

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931. ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
A) Vármegyei törvényhatóságok					
Abauj-Torna vm.					
Abaujvár (Garbócbogdány)	2.413	Fekete Lajos	E	1.151	15
Gönc	11.023	Káger József	E	6.241	2.409
Felsőagy (Szepsi)	2.312	bárá Perényi Zsigmond	E	1.237	279
Szikszó	10.022	Farkasfalvi Farkas Géza	E	egyhangúan	
Bódvaszilas (Torna)	4.001	Puky Endre	E	egyhangúan	
Bács-Bodrog vm.					
Bácsalmás	9.220	Sauerborn Károly	Kg	4.848	1.899
Jánoshalma	9.536	Marschall Ferenc	E	3.713	579
Nagybaracska (Regöce)	7.553	Mojzes János	Kg	4.050	2.679
Tompa	1.432	Kórodi Katona János	E	685	69
Baranya vm.					
Magyarbóly (Dárda)	2.267	Schmidt Miklós	E	1.092	27
Mohács	11.585	Mihálffy Vilmos	E	5.655	2.121
Pécsvárad	15.161	Keresztes Fischer Miklós	E	egyhangúan	
Sásd	13.989	Feniczy Ignác	E	9.892	7.513
Siklós	13.036	Simon János	E	egyhangúan	
Szalánta	15.905	Brogly József	E	7.209	1.004
Szentlőrinc	12.117	Patacsi Dénes	E	egyhangúan	
Villány	11.441	Bleyer Jakab	E	5.686	1.970

a belügyminisztérium adatai szerint.

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N ó v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszatulajtott		
			szavazatok száma				
							Abauj-Torna vm.
Melczér Lilla	E	1.136	2.287	—	9	2.766	Abaujvár (Garbóc-bogdány)
Bárczay János	E	3.832	10.073	—	18	12.648	Gönc
Szalay László	E	958	2.195	—	14	2.752	Felsőgagy (Szepesi)
			egyhangúan			11.923	Szikszó
			egyhangúan			4.538	Bódvaszilás (Torna)
						34.627	
							Bács-Bodrog vm.
báró Vojnits Miklós	E	2.949	4.797	—	148	10.122	Bácsalmás
Wilmann János	Kg	3.134	7.247	—	67	11.898	Jánoshalma
Artinger Imre	K	1.371	6.421	—	21	8.423	Nagybaracska (Regőce)
b. Podmaniczky E.	E	521	1.301	—	2	1.927	Tompa
Vincze György	E	95				32.370	
							Baranya vm.
Mándy Sándor	E	1.065	2.157	—	5	2.488	Magyarbóly (Dárda)
Beck Lajos	Kg	3.534	9.189	—	12	10.902	Mohács
			egyhangúan			16.233	Pécsvárad
Kelemen Ferenc	E	2.379	12.271	186	178	14.349	Sásd
			egyhangúan			13.330	Siklós
Diek György	Sz	3.697	13.414	3	19	16.458	Szalánta
Szelenecz Mihály	E	2.508				12.354	Szentlőrinc
			egyhangúan			12.354	Szentlőrinc
Schneider József	E	3.716	9.402	—	47	11.499	Villány
						97.613	

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Békés vm.					
Békés	12.443	Szakács Andor*	Pk	5.261	432
Békéscsaba	18.250	Bud János	E	8.065	4.189
Gyoma	9.075	Zeőke Antal*	E	4.118	743
Gyula	12.088	gróf Pongrácz Jenő	E	5.882	2.612
Orosháza	12.428	Csizmadia András	E	5.388	1.496
Szarvas	16.444	Tóth Pál	E	8.071	4.184
Szeghalom	13.036	Temesváry Imre	E	6.081	2.108
Tótkomlós	8.940	Lányi Márton	E	egyhangúan	
Bihar vm.					
Berettyóújfalu	10.320	Szilágyi Lajos	Pk	5.421	2.408
Biharkeresztes	3.980	Takács Géza	E	2.352	1.191
Biharnagybajom	7.866	Létay Ernő	E	4.060	2.275
Okány (Cséffa)	9.233	Mártonffy Gyula	E	4.176	622
Derecske	8.823	Pekár Gyula	E	4.221	916
Sarkad (Nagyszalonta)	4.575	gróf Almássy Alajos	E	2.580	1.404
Kismarja (Szalárd)	2.315	Leszkay István	E	1.084	156
Nagyléta (Székelyhid)	3.855	Fráter Jenő	E	1.832	443
Borsod, Gömör és Kishont vm.					
Ejelény	11.916	Farkas Gyula	E	6.521	2.709
Mezőcsát	3.207	Édes Antal	E	2.203	1.864
Mezőkeresztes	7.808	Bottlik József	E	egyhangúan	
Mezőkövesd	9.127	Zsóry Lajos	E	4.245	3.609

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	viszavutasított		
			szavazatok száma				
Békés vm.							
Dobránszky Béla	E	4.829	10.090	—	121	16.699	Békés
Szeder Ferenc	Sz	3.876	11.941	—	259	21.109	Békéscsaba
Vangel Gyula	E	3.375	7.493	—	35	11.314	Gyoma
Csete József	Kg	3.270	9.152	—	27	15.594	Gyula
Nagy Vince	Függ	3.892	9.280	1	101	13.571	Orosháza
Farkas István	Sz	3.887	11.958	—	314	18.370	Szarvas
Varga Zsigmond	Kg	3.973	10.054	—	59	15.578	Szeghalom
egyhangúan						11.927	Tótkomlós
						124.162	
Bihar vm.							
M. Szabó Pál	Kg	3.013	8.434	—	66	12.654	Berettyóújfalu
Hegyesi Károly	Kg	1.161	3.513	—	19	4.819	Biharkeresztes
Berszán Miklós	Kg	835	5.845	—	108	9.801	Biharnagybajom
Mangin Árpád	Kg	950					
Tildy Zoltán	Kg	3.554	7.730	—	109	11.023	Okány (Cséffa)
Csizmadia Lajos	Rad	3.305	8.526	—	3	10.625	Derecske
Demjén István	Rad	1.176	3.756	—	17	5.783	Sarkad (Nagyszalonta)
Nagy Lajos	Kg	928	2.012	—	8	2.796	Kismarja (Szalárd)
Zöld Aladár	Kg	1.389	3.221	—	63	4.773	Nagyléta (Szőkelyhid)
						62.274	
Borsod, Gömör és Kishont vm.							
Váczy József	Kg	3.812	10.333	—	64	13.752	Edelény
Pataky Gyula	Kg	339	2.542	—	2	4.490	Mezőcsát
egyhangúan						10.511	Mezőkeresztes
Patay Gyula	E	2.636	6.881	—	49	11.351	Mezőkövesd

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Ónod	12.672	Lukács Béla	E	egyhangúan	
Ózd	11.637	Bíró Pál	E	egyhangúan	
Sajószentpéter	14.215	Dezseöffy Aurél	E	egyhangúan	
Feled	1.949	Fáy István	E	egyhangúan	
Putnok	4.871	Putnok Mária	E	egyhangúan	
Csanád, Arad és Torontál vm.					
Battonya	10.954	báró Urbán Péter	E	egyhangúan	
Makó	10.362	Petrovics György	E	4.164	659
Apátfalva (Nagylak)	9.679	Héjj Imre	E	egyhangúan	
Elek	5.628	Rubinek István	E	3.004	1.446
Kiszombor (Nagyszentmiklós)	901	Lakatos Gyula	E	606	306
Szőreg (Törökkanizsa)	2.771	Bodó János	E	1.423	596
Csongrád vm.					
Csongrád	6.755	Krüger Aladár	E	egyhangúan	
Kiskundorozsma	6.692	Fabinyi Tihamér	E	2.142	471
Mindszent	9.144	Andaházy Kasnya Béla	E	3.981	991
Szentes	10.095	Lázár Andor	E	egyhangúan	
Fejér vm.					
Adony	8.950	gróf Zichy János	K	5.547	3.855
Heregfalva	8.739	Farkas Elemér	E	egyhangúan	
Lovasberény	14.313	Simon András	E	6.608	2.409
Mór	14.425	gróf Hunyady Ferenc	Plk	8.513	6.837
Sárbogárd	12.870	Huszár Dezső	E	5.896	1.094

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
Név	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszatartott		
			szavazatok száma				
			egyhangúan			16.178	Ónod
			egyhangúan			14.995	Ózd
			egyhangúan			18.594	Sajószentpéter
			egyhangúan			2.642	Feled
			egyhangúan			5.851	Putnok
						98.365	Csanád, Arad és Torontál vm.
			egyhangúan			11.921	Battonya
Könyves Kolonics József	Függ	3.505	7.669	—	111	14.053	Makó Apátfalva (Nagylak)
			egyhangúan			11.086	
Hirmann Ferenc	Pk	1.558	4.562	—	16	6.096	Elek Kiszombor (Nagyszentmiklós)
Kiss Károly	Függ	211	817	—	4	1.018	Szőreg (Törökkanizsa)
Fekete László	E	827	2.250	—	11	3.203	
						47.377	Csongrád vm.
			egyhangúan			5.371	Csongrád
Dénes István	Fm	1.671	3.813	—	21	7.285	Kiskundorozsma
Pogány Frigyes	E	2.552	6.971	—	65	9.670	Mindszent
Keóváry Ottó	Fm	438					
			egyhangúan			10.235	Szentés
						32.561	Fejér vm.
Hodula József	E	1.692	7.239	—	43	11.533	Adony
			egyhangúan			11.385	Hercegfalva
Cserti József	Kg	4.199	10.807	—	65	16.801	Lovasberény
Stolpe Lénárd	Kg	1.676	10.189	—	25	16.778	Mór
Benedek József	Kg	4.802	10.698	1	199	16.242	Sárbogárd

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Vál	15.182	Andrectti Károly	E	7.148	1.869
Győr, Moson és Pozsony vm.					
Győrszentmárton	17.874	Csikvándi Ernő*	E	9.219	2.985
Öttevény	15.338	Turi Béla	K	7.258	1.362
Magyaróvár	10.350	Pintér László	E	5.453	3.749
Mosonszentjános (Nezsider)	2.940	Lang Lénárt*	Kg	1.378	186
Rajka (Zurány)	5.814	Neuberger Mihály*	Kg	2.308	467
Halászi (Somorja)	2.573	Gallasz Ágost Rudolf	Pk	1.504	622
Hajdú vm.					
Hajdúböszörmény	8.818	Úzonyi György*	E	4.383	1.265
Hajdúnánás	11.229	Madai Gyula	E	4.989	1.011
Hajdúszoboszló	9.873	Hadházy Ferenc	E	2.731	1.073
Nádudvar	11.131	Petri Pál	E	7.694	5.643
Heves vm.					
Eger	12.959	Petro Kálmán	K	7.244	4.387
Gyöngyös	15.103	Hodossy Gedeon	K	egyhangúan	
Hatvan	8.207	Szinyei Merse Jenő	E	egyhangúan	
Heves	7.001	Gáspárdy Elemér	E	egyhangúan	
Kápolna	8.203	Mayer János	E	egyhangúan	
Pásztó	6.959	Ivány Béla	E	egyhangúan	
Pétervására	16.989	Gróf Keglevich Gyula	E	7.277	509

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszatartott		
			szavazatok száma				
Nagy Lajos Vasadi Balogh György	Függ	2.302	12.427	—	144	16.720	Vál
	E	2.977				89.459	
Sokorópátkai Szabó István	E	6.234	15.453	—	67	21.204	Györszentmárton
Márffy Ede Csonka Imre	Kg	3.458	13.154	—	65	18.989	Öttevény
	Kg	2.458					
Bánóczy László	Sz	1.704	7.157	—	29	11.684	Magyaróvár
Kussbach Ferenc	E	1.192	2.570	—	13	3.178	Mosonszentjános (Nezsider)
Szontágh Jenő	K	1.841	4.149	—	6	6.273	Rajka (Zurány)
Cserny Ferenc	Pk	882	2.386	—	2	2.785	Halászi (Somorja)
						64.113	
Hajdú vm.							
Kálmán Ferenc	Kg	3.118	7.501	—	10	12.115	Hajdúböszörmény
Szepessy Albert	Sz	3.978	8.967	1	24	13.605	Hajdúnánás
Juhász Nagy Sándor	Függ	1.658	4.389	—	80	12.729	Hajdúszoboszló
Molnár József	Kg	2.051	9.745	1	20	13.785	Nádudvar
						52.234	
Heves vm.							
Budaváry László	Kg	2.857	10.101	—	47	15.630	Eger
						17.938	Gyöngyös
						10.320	Hatvan
						8.561	Heves
						9.603	Kápolna
8.422	Pásztó						
Plósz István	E	4.677	14.045	—	—	19.784	Pétervására
Bell Miklós	E	2.091					

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Tiszafüred	13.567	Bobory György	E	6.440	1.493
Jász-Nagy-Kun- Szolnok vm.					
Abádszalók	6.425	Gömbös Gyula	E	egyhangúan	
Jákóhalma	12.628	Czettler Jenő	K	egyhangúan	
Jászapáti	6.780	Hegedűs Kálmán	E	3.271	1.138
Jászberény	5.422	gróf Apponyi Albert	Pk	egyhangúan	
Jászladány	7.477	Nagy Emil	Pk	4.261	2.202
Karcag	12.102	Kenyeres János	E	4.543	828
Kunhegyes	9.003	Herczegh Béla	E	egyhangúan	
Kunszentmárton	6.715	Kuna P. András	E	3.297	1.025
Mezőtúr	13.097	báró Urbán Gáspár	E	egyhangúan	
Szolnok	8.132	Kenéz Béla	E	egyhangúan	
Tiszaföldvár	7.042	Erődi Harrach Tihamér	E	egyhangúan	
Törökszentmiklós	6.428	Brandt Vilmos	E	egyhangúan	
Komárom és Esztergom vm.					
Nagyigmánd	15.309	Péntek Pál*	E	7.099	1.001
Tata	11.250	Fellner Pál	E	6.763	3.873
Tatabánya	7.636	Kocsán Károly	K	egyhangúan	
Komárom	1.995	Zsindely Ferenc	E	1.162	549
Dorog	11.638	Frey Vilmos	K	egyhangúan	
Esztergom	5.769	Mátéffy Viktor	K	2.467	124

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	viszavontakozott		
			szavazatok száma				
Farkas Endre	E	2.308	11.387	—	12	16.152	Tiszaffüred
Kernény Imre	E	2.639				106.410	
			egyhangúan			7.666	Abádszalók
			egyhangúan			14.432	Jákóhalma
Pataky István	Kg	2.133	5.404	—	124	7.547	Jászapáti
			egyhangúan			5.611	Jászberény
Rege Károly	E	2.059	6.320	—	90	9.908	Jászládány
P. Ábrahám Dezső	Függ	3.715	8.258	—	14	14.835	Karcag
			egyhangúan			11.544	Kunhegyes
Mezey Lajos	E	2.272	5.569	—	66	7.713	Kunszentmárton
			egyhangúan			16.685	Mezőtúr
			egyhangúan			9.013	Szolnok
			egyhangúan			7.988	Tiszaföldvár
			egyhangúan			6.942	Törökszentmiklós
						119.884	Komárom és Esztergom vm.
Csehszombathy László	Kg	6.098	13.197	—	15	17.206	Nagyigmánd
Gieber János	E	2.890	9.653	—	61	11.710	Tata
			egyhangúan			10.645	Tatabánya
Denhof Antal	E	613	1.775	—	16	2.541	Komárom
			egyhangúan			13.831	Dorog
Groh József	K	2.343	4.810	—	2	6.679	Esztergom
						62.612	

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Nógrád és Hont vm.					
Balassagyarmat	9.467	Scitovszky Béla	E	egyhangúan	
Rétság	11.247	Zsitvay Tibor	E	egyhangúan	
Salgótarján	10.368	Sztranyavszky Sándor	E	egyhangúan	
Szécsény	9.139	báró Orosdy Fülöpné	K	3.891	64
Szirák	11.610	Kohut Adorján	E	egyhangúan	
Drégelypalánk (Ipólyság)	2.451	Ernszt Sándor	K	egyhangúan	
Nagymaros (Ipólyszalka)	7.225	Karafiáth Jenő	E	egyhangúan	
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye					
Abony	10.627	Niamesny Mihály	E	4.941	1.209
Alberti	7.703	gróf Szapáry Lajos	E	egyhangúan	
Alsódabas	7.812	Dinnyés Lajos	Kg	3.665	488
Aszód	9.180	Sárkány Ernő	E	5.015	1.773
Bia	7.912	F. Szabó Géza	E	4.629	2.575
Budapest környék**	98.932	Keresztény Gazdasági párt		11.519	arányossági szám: 15.116
		Független demokratapárt		10.722	
		Szociáldemokratapárt		26.117	
		Egységspárt		18.146	
Cegléd	14.713	Erdélyi Aladár	E	7.118	3.043
Dunavecse	12.620	gróf Teleki Sándor	Pk	egyhangúan	
Gödöllő	10.524	Endre Zsigmond	E	5.886	3.970
Gyömrő	11.256	Söpkéz Sándor	E	egyhangúan	
Kalocsa	16.482	Szabóky Jenő	E	5.999	130

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	vissza-utásított		
			szavazatok száma				
			egyhangúan			10.817	Nógrád és Hont vm. Balassagyarmat
			egyhangúan			13.443	Rétság
			egyhangúan			12.303	Salgótarján
Krudy Ferenc	F	3.827	7.718	—	123	10.629	Szécsény
			egyhangúan			12.007	Szirák
			egyhangúan			2.530	Drégelypalánk (Ipolyság)
			egyhangúan			7.605	Nagymaros (Ipolyszalka)
						69.334	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.
Neppel Gyula	E	3.732	8.673	4	4	14.765	Abony
			egyhangúan			9.974	Alberti
Zlinszky István	E	3.177	6.842	1	233	9.858	Alsódabas
Pullmann Károly	K	3.242	8.257	—	53	10.807	Aszód
Mihály Ferenc	Sz	2.054	6.683	—	31	8.593	Bia
Keresztény Ellenzék	} nem kapott mandátumot	3.040	75.582	2192	—	156.891	Budapest környék
Keresztény-szocialistapárt		2.511					
Frontharcosok Egyesült pártja		3.527					
Borsos Lajos	Pk	4.075	11.193	—	18	14.251	Cegléd
			egyhangúan			14.647	Dunavecse
Paczner Jenő	Kg	1.916	7.802	—	193	13.368	Gödöllő
			egyhangúan			14.986	Gyömrő
Madarász Gyula	Kg	2.779	11.868	—	253	19.511	Kalocsa
Iván Lajos	Fm	3.090					

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Kiskőrös	13.002	Meskó Zoltán	E	4.808	51
Kiskunfélegyháza	9.325	Kiss István	E	3.743	73
Kiskunhalas	7.683	Gömbös Gyula	E	2.638	734
Kiskunmajsa	8.539	Temple Rezső	E	egyhangúan	
Kunszentmiklós	11.462	Kelemen Kornél*	E	5.001	1.056
Lajosmizse	6.144	Hoffer László	E	3.725	2.207
Monor	7.539	Pakots József*	R	3.509	812
Nagykátá	7.728	Magyary Kossa Péter	E	3.624	910
Nagykőrös	8.307	gróf Ráday Gedeon	E	egyhangúan	
Pilisvörösvár	8.961	Scheuer Róbert*	E	4.494	880
Pomáz	10.509	Almásy László	E	egyhangúan	
Ráckeve	12.339	Dinich Ödön	Pk	5.547	962
Soroksár	13.805	Fitz Artur	K	6.665	3.142
Szabadszállás	10.343	Váry Albert	E	egyhangúan	
Törökbálint	8.996	Navratil Dezső*	E	3.568	798
Tura	10.431	Kálmán István	E	egyhangúan	
Vác	9.999	Korniss Gyula	E	6.010	4.287
Somogy vm.					
Bares	9.129	Görgey József	E	3.644	68
Csurgó	14.665	báró Inkey Pál	Pk	9.900	7.233
Igal	13.574	Gálffy Dénes	E	6.078	793
Kaposmérő	15.570	Tankovics János	E	egyhangúan	
Kaposvár	12.031	Ugron Gábor	E	5.998	3.305

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszavont		
			szavazatok száma				
Gatter János	Kg	1.512	9.565	—	135	17.597	Kiskörös
Mózes Sándor	N	1.586					
Walter József	Kg	1.659					
Horváth Zoltán	Függ	3.670	7.413	—	5	9.879	Kiskunfélegyháza
Músa István	Kg	1.904	4.542	—	9	8.654	Kiskunhalas
			egyhangúan			11.493	Kiskunmajsa
Héjjas Iván	Pk	3.945	8.946	—	67	14.434	Kunszentmiklós
Károly János	E	1.518	5.243	54	49	7.586	Lajosmizse
Papp József	E	2.697	6.106	—	74	10.284	Monor
Viczián István	E	2.714	6.338	—	108	11.526	Nagykátá
			egyhangúan			9.753	Nagykörös
Baross Gábor	E	3.614	8.108	—	18	12.128	Pilisvörösvár
			egyhangúan			14.162	Pomáz
Udvardy János	E	4.585	10.132	—	366	14.327	Ráckeve
Bechtler Péter	Sz	3.523	10.188	34	33	18.654	Soroksár
			egyhangúan			12.466	Szabadszállás
Báthory József	K	2.970	6.338	—	9	12.266	Törökbálint
			egyhangúan			12.845	Tura
Szente József	Függ	1.733	7.733	—	49	13.072	Vác
						498.776	Somogy vm.
Ulain Ferenc	Kg	3.576	7.220	—	53	10.163	Bares
Éhn Kálmán	E	2.667	12.567	—	7	15.481	Csurgó
Bánó Iván	K	5.285	11.363	—	116	14.682	Igal
			egyhangúan			17.777	Kaposmérő
Vámosi István	Sz	2.693	8.691	—	1	13.189	Kaposvár

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szóösszeg
Lengyeltóti	8.235	Gaal Gaston	Kg	4.361	2.922
Marcali	15.863	Strausz István	Pk	egyhangúan	
Nagyatád	9.428	Berki Gyula	E	4.480	1.742
Nagybajom	7.804	Igmándy Aladár*	E	3.988	1.953
Szigetvár	12.223	báró Biedermann Imre	E	7.699	4.404
Tab	15.125	Turchányi Egon	Pk	7.109	2.408
Sopron vm.					
Csepreg	11.474	Flandorffer Ignác	K	7.069	4.593
Csorna	17.301	Griger Miklós	K	8.634	2.775
Kapuvár	12.114	Rakovszky Tibor*	E	5.962	1.508
Lövő	9.432	Ötvös Lajos	K	5.239	2.248
Sopronkörnyék	9.884	Östör József*	E	egyhangúan	
Szabolcs és Ung vm.					
Gáva	5.854	Mikecz István	E	egyhangúan	
Kemeese	4.536	Kállay Miklós	E	egyhangúan	
Kisvárd	9.233	Kállay Tamás	E	egyhangúan	
Nagykálló	6.508	Nánássy Andor	E	egyhangúan	
Nyírbátor	7.474	Kálnoki Bedő Sándor	E	egyhangúan	
Nyíregyháza	11.145	Éber Antal	E	egyhangúan	
Tiszalók	7.475	báró Vay Miklós	E	3.839	1.150
Záhony (Nagykapos)	1.457	Fenyő Miksa	Pk	egyhangúan	
Szatmár, Bereg és Ugoesa vm.					
Csenger	5.743	Szuhányi Ferenc	E	3.187	1.034

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
Név	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	vissza-utastott		
						Fodor Lajos	Korm
			egyhangúan			18.413	Marcali
Szecesey István	Kg	2.738	7.218	—	22	11.916	Nagyatád
Neubauer Ferenc	E	2.035	6.023	4	3	9.426	Nagybajom
Magda István	Kg	3.295	10.991	—	16	13.701	Szigetvár
Kálmán Jenő	E	4.701	11.810	—	69	16.832	Tab
						151.880	Sopron vm.
Szedenik Jenő	Kg	2.476	9.545	—	28	12.663	Csepreg
Eigen Pál	Pk	5.859	14.493	—	184	19.058	Csorna
Csik József	K	4.454	10.416	—	4	13.097	Kapuvár
Ágh János	K	1.972	8.230	1	69	10.171	Lövő
Kerényi László	Kg	1.019					
			egyhangúan			11.448	Sopronkőrményék
						66.437	Szaboles és Ung vm.
			egyhangúan			5.866	Gáva
			egyhangúan			4.255	Kemenese
			egyhangúan			10.367	Kisvárd
			egyhangúan			7.260	Nagykálló
			egyhangúan			8.638	Nyirbátor
			egyhangúan			13.466	Nyíregyháza
Szabó Sándor	E	2.889	6.528	1	49	7.008	Tiszalök
			egyhangúan			1.479	Záhony (Nagykapos)
						58.339	Szatmár, Bereg és Ugoesa vm.
Szoboszlai István	Kg	2.153	5.340	—	11	7.604	Csenger

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Fehérgyarmat	9.886	Gaál Endre	E	6.203	3.209
Mátészalka	12.022	Péchy László	E	6.996	3.231
Penészek (Nagykároly)	2.573	Illés József	E	egyhangúan	
Tarpa (Beregszász)	3.142	Bajcsy-Zsilinszky Endre	Rad	1.576	174
Vásárosnamény (Mezőkászonny)	3.724	Tomesányi Vilmos Pál	E	egyhangúan	
Tolna vm.					
Bonyhád	14.441	Gratz Gusztáv	E	egyhangúan	
Dombovár	15.170	Pallavicini György ögróf	Pk	7.051	1.507
Gyönk	15.170	Pesthy Pál	E	egyhangúan	
Paks	16.366	Téglássy Béla	E	8.820	3.587
Szekszárd	12.114	Örfly Imre	E	5.790	1.692
Tamási	13.638	Denez Ákos	E	5.768	1.200
Tolna	11.844	Klein Antal	E	egyhangúan	
Vas vm.					
Cellődömök	19.373	Jánossy Gábor	E	9.651	2.012
Körmend	12.798	gróf Sigray Antal	K	8.052	4.965
Kőszeg	9.864	Lingauer Albin	K	egyhangúan	
Óriszentpéter- Németújvár	6.426	Beck Lajos	Pk	3.017	317
Sárvár	19.678	Huszár Mihály	K	egyhangúan	
Szentgotthárd	4.118	Vargha Gábor*	K	1.898	418

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
Név	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszautasított		
			szavazatok száma				
Gyenge Béla	E	2.994	9.197	—	36	11.755	Fehérgyarmat
Rápolyi Nagy Jenő	Kg	3.765	10.761	—	12	15.413	Mátészalka
Konkoly-Thege Kálmán	E	1.402	egyhangúan			4.281	Penészelek (Nagykároly) Tarpa (Beregszász)
			egyhangúan			3.741	Vásárosnamény (Mezőkaszony)
						47.725	Tolna vm.
			egyhangúan			15.852	Bonyhád
Kállay Miklós	E	5.544	12.595	—	62	19.795	Dombóvár
			egyhangúan			15.022	Gyöng
Kovács-Sebestyén Endre	E	5.233	14.053	—	13	17.964	Paks
Dulin Jenő	Kg	2.497	9.888	—	—	15.201	Szekszárd
Klősz Tamás	Kg	1.601					
Kurucz István	Kg	2.839	10.336	—	60	15.605	Tamási
Vass Gyula	Függ	1.729					
			egyhangúan			14.950	Tolna
						114.389	Vas vm.
Ormándy János	Pk	7.639	17.290	—	62	22.143	Celldömök
Gyurányi Ferenc	Pk	550	11.139	—	23	15.561	Körmend
Tornyos György	Kg	2.537					
			egyhangúan			11.337	Kőszeg
Mamdorff Emil	K	2.700	5.717	4	24	7.322	Óriszentpéter-Németújvár
			egyhangúan			22.250	Sárvár
Pásztory István	Kg	1.480	3.378	—	1	4.823	Szentgotthárd

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Szombathely	13.913	Ernszt Sándor	E	8.317	6.920
Vasvár	14.829	gróf Apponyi György	K	7.298	2.003
Veszprém vm.					
Devecser	11.173	Schandl Károly	E	6.131	2.969
Enying	14.006	gróf Festetich Sándor	E	7.888	4.586
Nagyvázsony	11.541	Zsigmond Gyula	Pk	5.490	1.136
Pápa	11.020	Ángyán Béla*	E	6.161	3.437
Ugod	16.535	Frühwirth Mátyás*	K	8.650	3.529
Veszprém	11.369	Dréhr Imre	E	5.840	2.622
Zirc	12.910	Holitscher Károly	E	egyhangúan	
Zala vm.					
Lenti (Alsólendva)	6.410	Csák Károly	E	2.918	354
Balatonfüred	7.956	Darányi Kálmán	E	5.379	3.957
Keszthely	15.500	Rakovszky Iván	E	6.971	1.353
Kiskomárom	7.830	gróf Somssich Antal	Pk	egyhangúan	
Letenye	8.074	Somogyi Béla	Pk	3.500	2
Nagykanizsa	6.931	Kállay Tibor	Pk	3.742	2.071
Pacsá	8.869	Farkas Tibor	Kg	4.918	2.096
Tapolca	9.055	gróf Eszterházy Móric	K	5.023	2.392
Zalabaksa	7.436	Hajós Kálmán	E	egyhangúan	
Zalaegerszeg	18.976	báró Kray István	K	egyhangúan	
Zalaszentgrót	16.587	Gyömöreý Sándor	K	egyhangúan	

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1935-ben	Törvényhatóság, választókerület	
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszautasított			
			szavazatok száma					
Kovács József	Sz	1.397	9.714	—	49	18.176	Szombathely	
Mozsolits István	Kg	5.295	12.593	—	15	17.385	Vasvár	
						118.997	Veszprém vm.	
Rupert Rezső	Függ	3.162	9.293	—	17	12.192	Devecser	
Schlitt Gyula	Kg	3.282	11.150	—	—	15.920	Enying	
Jókay Ihász Miklós	E	4.354	9.844	—	20	12.517	Nagyvázsony	
Szabó József	Ksz	2.724	8.885	1	—	12.601	Pápa	
Mohácsy Lajos	E	5.121	13.771	—	74	17.335	Ugod	
Rainprecht Antal	Pk	3.218	9.058	—	34	13.569	Veszprém	
			egyhangúan				13.680	Zirc
						97.814	Zala vm.	
Némethy Vilmos	Kg	2.564	5.482	—	60	7.878	Lenti (Alsólendva)	
Nagy Béla	Kg	1.425	6.804	—	15	9.032	Balatonfüred	
Meizler Károly	K	5.618	12.589	—	78	19.475	Keszthely	
			egyhangúan				9.879	Kiskomárom
Dobrovics Milán	E	1.626	6.998	—	2	9.478	Letenye	
Lendvai István	K	1.872						
Magyar Miklós	Dem	1.671	5.413	—	—	6.605	Nagykanizsa	
Zsirkay János	Pk	1.506	6.740	—	17	10.853	Pacsá	
Mihalics Ferenc	Pk	316						
Kaszás Károly	Kg	2.631	7.654	—	9	11.256	Tapolca	
			egyhangúan				9.044	Zalabaksa
			egyhangúan				21.756	Zalaegerszeg
			egyhangúan				19.615	Zalaszentgrót
						134.871		

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szötebbség
Zemplén vm.					
Cigánd (Királyhelmec)	4.554	báró Láng Boldizsár	E	2.165	74
Megyaszó	7.487	báró Prónay György	E	3.666	195
Sárospatak	10.094	Bessenyei Zénó	E	4.618	569
Sátoraljaújhely	7.622	Görgey István	E	3.515	1.216
Tokaj	9.130	Lázár Miklós	Plk	4.690	1.439
B) Városi törvényhatóságok					
Baja	9.861	Walko Lajos	E	4.203	235
		Egységspárt		16.233	} arányossági szám: 9600
Budapest I. (Buda)**	78.842	Szociáldemokratapárt		11.594	
		Keresztény Ellenzék		7.139	
		Keresztény Gazdasági Párt		16.473	
		Keresztény Gazdasági Párt		12.126	
Budapest II.** (Pest—Észak)	120.939	Keresztény Ellenzék		6.052	} arányossági szám: 9679
		Egységspárt		10.811	
		Szociáldemokratapárt		27.561	
		Nemzeti Demokrata Párt		14.260	
		Szabadelvű Demokrata Párt		14.231	} arányossági szám: 9248
Budapest III.** (Pest—Dél)	129.363	Egységspárt		23.652	
		Szociáldemokratapárt		28.357	
		Szabadelvű Demokrata Párt		14.861	
		Keresztény Gazdasági Párt		25.611	

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
Név	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes szavazatok száma	érvénytelen	vi-szavazatlutasított		
Wagner Károly	E	2.091	4.256	—	6	5.117	Zemplén vm. Cigánd (Királyhelmece) Megyaszó
gróf Serényi László	Kg	3.471	7.137	—	43	8.594	
Nagy Ernő	Kg	4.049	8.667	1	31	11.401	Sárospatak
Dubay István	Pk	2.305	5.820	—	5	8.444	Sátoraljaújhely
Szabó Sándor	Kg	1.596	7.941	—	9	10.538	Tokaj
Millner Ede	E	1.655				44.094	
Lelbach Oszkár	Kg	3.968	8.171	—	16	12.862	Baja
Szabadelvű és dem. ellenzék (nem kapott mandátumot)		6.164	57.603	1.368	235	79.817	Budapest I. (Buda)
Keresztényszociálista párt (nem kapott mandátumot)		2.072	87.113	3.720	450	115.909	Budapest II. (Pest—Észak)
			92.481	3.278	175	125.660	Budapest III. (Pest—Dél)

Törvényhatóság, választókerület	A választók száma 1931-ben	A megválasztott képviselőre vonatkozó adatok			
		N é v	párt- állás	nyert szavazatok száma	szótöbbség
Debrecen**	29.776	Egységespárt		11.228	} arány. szám 8.377
		Független Polgári Balpárt		7.315	
		Szociáldemokratapárt		6.588	
Győr**	16.641	Keresztény Gazdasági Párt		6.929	} arány. szám 7.073
		Szociáldemokratapárt		5.282	
Hódmezővásárhely**	18.294	Egységespárt		5.292	} arány. szám 7.760
		Független Kisgazdapárt		5.053	
Kecskemét**	16.826	Egységespárt		7.402	} arány. szám 6.843
		Független Kisgazdapárt		6.285	
Miskolc**	20.863	Keresztény Nemz. Ellenzék		5.318	} arány. szám 8.340
		Szociáldemokratapárt		6.970	
Pécs**	19.843	Egységespárt		9.025	} arány. szám 8.443
		Szociáldemokratapárt		7.862	
Sopron	12.274	Herrmann Miksa	E	7.282	5.349
Szeged**	35.776	Egységespárt		14.246	} arány. szám 9.667
		Szociáldemokratapárt		6.863	
		Független Balpárt		5.213	
Székesfehérvár	11.945	gróf Károlyi Gyula	E	6.383	3.635

A **-gal megjelölt lajstromos kerületekben a következő képviselőket (pót-képviselőket) választották meg:

Budapest—környék: 1. keresztény párt: Ernst Sándor (*Tobler János*) 2. független demokrata párt: Fábián Béla (Negyedi Szabó Béla), 3. szociáldemokrata párt: Propper Sándor és Szeder Ferenc (Várnai Dániel és Dávid János), 4. egységes párt: Szücs István (Hencz Lajos). — *Budapest I.:* 1. egységes párt: Kozma Jenő és Petracsek Lajos (Andréka Károly és Szombathy Kálmán), 2. szociáldemokrata párt: Kéthly Anna (*Büchler József*), 3. keresztény ellenzék: Friedrich István (herceg Odescalchi Károlyné), 4. keresztény párt: Wolff Károly és Kossalka János (*Csilléry András* és Szigethy János). — *Budapest II.:* 1. keresztény párt: Ernst Sándor (*Homonnay Tivadar*), 2. keresztény ellenzék: Friedrich István (*Tauffer Gábor*), 3. egységes párt: Kállay Miklós (*Dési Géza*), 4. szociáldemokrata párt: Peyer Károly, Weltner Jakab és Györki Imre (*Kertész Miklós*, Szakasits

Az ellenjelöltekre vonatkozó adatok			A szavazásra vonatkozó adatok			A választók száma 1932-ben	Törvényhatóság, választókerület
N é v	párt-állás	nyert szavazatok száma	érvényes	érvénytelen	visszautasított		
			szavazatok száma				
			25.131	416	—	38.706	Debrecen
Györi Gazdasági Lista (nem kapott mandátumot)		1.936	14.147	323	6	18.418	Győr
Szociáldemokrata-párt (nem kapott mandátumot)		4.411	14.756	735	29	17.992	Hódmezővásárhely
			13.687	1.282	2	22.735	Kecskemét
Egységes Ker. és Nemz. Blok (nem kapott mandátumot)		4.393	16.681	—	55	24.405	Miskolc
			16.887	485	14	23.259	Pécs
Csermák Pál	Sz	1.933	9.215	—	5	14.678	Sopron
Pártonkívüli Lista (nem kapott mandátumot)		2.681	29.003	630	165	43.278	Szeged
Brumiller László	Sz	652	8.131	—	1	12.799	Székesfehérvár
Kecskés Elek	Kg	2.096					

Árpád és Halász Alfréd), 5. demokrata párt: Vázsonyi János és Gál Jenő (Magyar Miklós és Tarr Béla), 6. szabadelvű párt: Rassay Károly (*Sándor Pál*). — *Budapest III.*: 1. egységes párt: Usetty Béla és Payr Hugó (Hatolka Kázmér és Misura Mihály), 2. szociáldemokrata párt: Farkas István, Buchinger Manó és Kabók Lajos (Horovitz Gábor, Révész Mihály és Kristóf Anna), 3. szabadelvű párt: Rassay Károly és Bródy Ernő (*Magyar Pál* és Marczali Henrik), 4. keresztény párt: Buday Dezső, Petrovác Gyula és Müller Antal (Szőke Gyula, *Pillís Károly* és Wigh János). — *Debrecen*: 1. Bethlen István; 2. Hegymegi Kiss Pál; 3. Györki Imre. — *Győr*: 1. Ernszt Sándor; 2. Malasits Géza. — *Hódmezővásárhely*: 1. Mayer János (*Ernyei István*); 2. Kun Béla. — *Kecskemét*: 1. Zsitvay Tibor; 2. Sándor István. — *Miskolc*: 1. Eckhardt Tibor (*Milotay István*); 2. Reisinger Ferenc. — *Pécs*: 1. Vargha Imre; 2. Esztergályos János. — *Szeged*: 1. Klehelsberg Kuno gr. (*Körmendy Mátyás*); 2. Peyer Károly (*Kéthly Anna*); 3. Kassay Károly.

Időközi választások az 1931–36. évi ország-

A választás ideje	A választókerület	A választók száma	A megválasztott képviselő			
			N e v e	párti állása	szavazatoknak száma	szótöbbsége
1931 aug. 23.	Szombathely	13.913	gróf Csekonics Iván	K	5.888	1.127
1931 szept. 20.	Rétság	11.247	Keresztes-Fischer Ferenc	E	egyhangúan	
1931 szept. 20.	Drégelypalánk (Ipolyság)	2.451	Tabódy Tibor	K	822	75
1931 szept. 23.	Kiskunhalas	7.683	Musa István	Kg	egyhangúan	
1931 nov. 9.	Alberti	7.703	Marton Béla	E	egyhangúan	
1932 máj. 13.	Magyarbóly (Dárva)	2.488	Schmidt Miklós	E	1.738	1.331
1932 jún. 24.	Lenti (Alsólendva)	7.878	Némethy Vilmos	Kg	4.318	1.949
1932 júl. 17.	Kisvárdá	10.367	Osváth Pál	Kg	4.775	431
1932 aug. 28.	Mezőcsát	4.496	Eckhardt Tibor	Kg	2.092	105
1932 nov. 20.	Székesfehérvár	12.799	Hóman Bálint	E	7.077	3.355
1932 nov. 20.	Lengyeltóti	10.300	Jankovich Bésán Endre gr.	K	4.169	256
1932 nov. 27.	Abaujvár (Garbócbogdány)	2.766	Melezer Lilla	E	egyhangúan	

* Az 1931. évi általános választáson a táblázatban *csillaggal megjelölt képviselők* a pótválasztáson szereztek mandátumot. A pótválasztást megelőző alapválasztáson az egyes választókerületekben a jelöltek a következő számú szavazatot kapták:

- Dékés:** Dobránszky Béla E. 3777, Szakács Andor pk. 3567, Megyery Sándor Kg. 3375.
- Gyoma:** Zeőke Antal E. 3630, Vangel Gyula E. 2176, Bárd Imre Sz. 1948.
- Győrszentmárton:** Szabó István (Sokcrópátka) E. 6784, Kelemen András Kg. 2956, Csikvándi Ernő E. 5463.
- Mosonszentjános:** Kussbach Ferenc E. 1257, Lang Lénárt Kg. 723, (Nezsider) Schmidt Márton Kg. 627.
- Rajka (Zurány):** Gündisch Guido E. 709, Neuberger Mihály Kg. 2038, Szontagh Jenő K. 976, Zwinz Károly E. 763.
- Hajdúbüszörmény:** Uzonyi György E. 3100, Kőszeghy Frigyes pk. 1275, Kálmán Ferenc Kg. 3105.
- Nagyigmánd:** Péntek Pál E. 6458, Csehszombaty László Kg. 5879, Csaplár József Kg. 897.
- Kunszentmiklós:** Kelemen Kornél E. 4100, Héjjas Iván pk. 2570, Izsák László pk. 2041, Wesselényi Kálmán K. 402.
- Monor:** Pakots József Dem. 2881, Pap József E. 1915, Kögl János pk. 1429.

gyűlés összeülése óta (1932. nov. 27-ig).

Az ellenjelöltek						A választókerület
Nevé	párt- állása	szavazatok számának száma	összes szavazatok	érvény-	vissza-	
				telen	utasított	
				szavazatok		
Tóth László dr.	K	4.761	10.649	—	3	Szombathely
			egyhangúan			Rétság
Szóják Géza	K	747	1.569	15	116	Drégelypalánk (Ipóltság) Kiskunhalas
			egyhangúan			Alberti
			egyhangúan			Magyarbóly (Dárda)
Tombor Jenő	Rad	407	2.145	—	6	
Kresz Károly	Pk	1.919	6.687	—	39	Lenti (Alsólendva)
Neugebauer Béla	K	450				
Móser Ernő	E	4.344	9.119	1	148	Kisvárdá
Purgly Emil	E	1.987	4.079	17	17	Mezőcsát
Friedrich István	K ell.	3.722	10.799			Székesfehérvár
Gaal Olivér	Kg	3.913	8.082			Lengyeltóti
			egyhangúan			Abaujvár (Garbócbogdány)

Pilisvörösvár: *Scheuer Róbert E. 3192*, Baross Gábor E. 2788, Decker Albert ker. ellenzéki 1485.

Törökbálint: *Navrátil Dezső E. 2094*, Báthory József K. 1538, Csepregly Jenő E. 536 szavazat után visszalépett.

Nagybajom: Neubauer Ferenc E. 2021, *Igmándy Aladár E. 2634*, Hegyi Árpád E. 1321.

Kapuvár: Csik József K. 3749, Dömötör Mihály pk. 2257, *Rakovszky Tibor K. 3049*, Saly Endre Kg. 1627.

Sopronkörnyék: *Östör József E. 4282*, Zusehlag Vilmos Sz. 1609, Kö József K. 1444, báró Berg Miksa Kg. 4631. (*Báró Berg Miksa*, aki pótválasztásba került Östör Józseffel, a pótválasztás előtt visszalépett és ezért Östör Józsefet egyhangúlag megválasztott képviselőnek jelentették ki.)

Szentgotthárd: *Vargha Gábor K. 1715*, Pásztor István Kg. 1590, Dcmokos Géza E. 228.

Pápa: *Ángyán Béla E. 4374*, Szabó József ker. szcc. 2567, Szerdahelyi Sándor Sz. 1228, Lajos Béla Kg. 873.

Ugod: *Frühvirt Mátyás K. 5887*, Mohácsy Lajos E. 4074, Kelczsáry László Kg. 3735, Takács Gyula E. 511.

Időközi választáson eddig (1932 november 27.) nem került sor pótválasztásra.

Milyen legyen a magyar választójogi reform

Alternatív tervezetem a választójogi reformról

A tökéletes választójogról írt tanulmányom befejezéseképen *alternatív választójogi tervezetet készítettem* és mielőtt ezt ismertetném, nem mulasztom el, hogy a ma érvényben lévő választási rendszerünk *néhány kirívó igazságtalanságára ne mutassak rá.*

Az 1925: XXVI. t.-c. 12. §-a értelmében az országgyűlési képviselők választása *részben választókerületenkint, részben országos lajstromok alapján történik.* Ezt azonban nem hajtották végre, mert a kormány nem élt a kapott felhatalmazással.

Eziclélszerint Magyarországon 199 úgynevezett „egyes” választókerületben nyílt szavazással választanak egy-egy képviselőt, 11 lajstromos kerületben pedig az arányos képviseleti rendszer alapján titkos szavazással 46 képviselőt, összesen tehát *245 képviselőt.*

Az arányos képviseleti rendszert, amelynek alapján eddig csak 11 lajstromos választókerületben (Budapest I.: budai választókerületben 6, Budapest II.: pesti északi választókerületben 9, Budapest III.: pesti déli választókerületben 10, Budapest-környék: 5, Debrecen: 3, Győr: 2, Hódmezővásárhely: 2, Kecskemét: 2, Miskolc: 2, Pécs: 2, Szeged: 3, összesen 46 képviselőt) választottak, most *kiterjesztik az ország egész területére.*

Magyarországon valóban itt a legfőbb ideje az arányos választás bevezetésének, mert az „egyes” választókerületben a nyíltszavazásos választási rendszer *nemcsak a nyílt szavazás miatt igazságtalan, de az általános többségi rendszer is nagyon értékben hozzájárul, hogy az általános választás eredménye sohasem tükrözi vissza az ország közvéleményét.*

Az 1931 június 28. és 29-ére kiírt választáson 199 nyíltszavazásos választókerület közül *67 választókerületben egyhangú volt a választás* és mivel a Sopron-környéki választókerületben a pótválasztásra jutott jelöltek közül az egyik visszalépett, ott is egyhangú választás alapján győzött a jelölt, úgyhogy *tulajdonképpen 68 egyhangú választást* könyvelhetünk el. írva nézve, hogy ezekben a választókerületekben valóban egyhangúan nyilvánult-e meg a választók bizalma a megválasztott képviselők személyével szemben, nincsenek megtámadhatatlan erejű bizonyítékaink. *Az elavult ajánlási rendszer számos jelölt részére már az ajánlásnál lehetlenné tette a választási küzdelmet* és az a jelölt, aki sokszor a véletlen kedvezése folytán egyedül maradt a választási küzdelem színhelyén, természetes, hogy „egyhangúan” megválasztott képviselőként vette át mandátumát.

Az „egyhangú” választások története ...

Egészen különös, hogy például Szabolcs és Ung vármegyénél; nyolc választókerülete közül hét választókerületben, Borsod—Gömör és Kishont vármegye kilenc választókerülete közül hat választókerületben, Jász-Nagykun-Szolnok vármegye 12 választókerülete közül nyolc választókerületben „egyhangú” volt a választás, viszont Bácsbodrog, Bihar, Győr—Mosón és Pozsony, Hajdú és Zemplén vármegyék területén egyetlen egy választókerületben sem választottak egyhangúan képviselőt. Békés vármegye 8, Fejér vármegye 6, Sopron vármegye 5 és Veszprém vármegye 7 választókerülete közül csak 1—1 választókerület választott egyhangúan. Választástechnikai kérdésekkel tudományosan is foglalkozók előtt *semmiféle érvel nem lehet megmagyarázni, hogy az ország egyes részein 87.5, vagy 66.6% erejéig „egyhangúan” nyilvánul meg a lelkesedés egy bizonyos párt jelöltjei mellett, míg az illető országrész más-más vármegyéjének területén az „egyhangú” lelkesedés még 1%-ot sem ér el.*

Egyébként „egyhangúan”

54 egységspárti,
9 keresztény gazdasági párti és
5 pártonkívüli

képviselőt választottak meg. *(Ellenzéki képviselő egy sincs közöttük.)*

Az általános többségi rendszer legnagyobb szépséghibája a többség

Modern választójogi felfogás szerint teljesen képtelen helyzet, hogy csak azok a választók kapjanak képviseletet a parlamentben, akiknek jelöltje általános szavazattöbbséggel győzött. A zalamegyei letenyei választókerületben, amelynek 1931-ben 8074 választója volt, összesen 6998 érvényes szavazatot adtak le három képviselőjelöltre, akik közül *az győzött, aki összesen csak két szavazattal szerzett többet, mint másik két ellenjelöltje együtt.* 6998 letenyei választókerületi választópolgár közül csak 3500 választónak politikai meggyőződését képviseli a megválasztott képviselő, míg a többi 3498 „kisebbségben maradt” és a helytelen választási rendszer miatt nem kapott megfelelő képviseletet.

Valaki azzal az ellenvetéssel élhetne, hogy modern alkotmányjogi felfogás szerint a megválasztott képviselő nem a választókerület, hanem az egész ország képviselője, amint ezt egyébként munkám 12. oldalán kifejtettem. A letenyei választókerületben megválasztott képviselő is — bármilyen kis szavazattöbbséggel választották — nem a letenyei választókerületet, hanem az egész országot képviseli. Ilyen ellenvetés azonban álokoskodás, mert itt arról van szó, hogy *lehetőleg a legigazságosabb választási rendszer alapján válasszák ki azokat képviselőket, akik a modern alkotmányjogi felfogásnak megfelelően valóban nem egyes kerületek, hanem az egész ország képviselői.*

Sok szavazó — és lényegtelen kis többség

Az 1.931. évi általános választáson *számos képviselő csak egész lényegtelen szótöbbséggel győzött*, amint ezt a következő összeállításom igazolja:

Választókerület	Összes leadott érvényes szavazat	szótöbbsége	A megválasztott képviselő neve	pártja
Letenye	6.998	2	Somogyi Béla	Pk.
Abaujvár (Garbócbogdány)....	2.287	15	Fekete Lajos	E.
Magyarboly (Dárda)	2.157	27	Schmidt Miklós	E.
Kiskőrös	9.505	51	Meskó Zoltán	E.
Szécsény	7.718	64	br. Orosdy Fülöpné	K.
Bares	7.220	68	Görgey József	E.
Tompa	1.301	69	Koródi Katona János	E.
Kiskúnfélegyháza	7.413	72	Kiss István	E.
Cigánd (Királyhelmec)	4.256	74	br. Láng Boldizsár	E.
Esztergom	4.810	124	Mátéffy Viktor	K.
Kalocsa	11.868	130	Szabóky Jenő	E.
Kismarja (Szalárd)	2.012	156	Leszkay István	E.
Tarpa (Beregszász)	2.978	174	Zsilinszky Endre	Rad.
Mosonszentjános (Nézsider) ..	2.570	186	Lang Lénárt	Kg.
Megyaszó	7.137	195	br. Prónay György	E.
Baja város	8.171	235	Walko Lajos	E.
Felsőgagy (Szepsi)	2.195	279	br. Perényi Zsigmond	E.
Kiszombor (Nagyszentmiklós)	817	306	Lakatos Gyula	E.
Óriszentpéter—Németujvár ..	5.717	317	Beck Lajos	Pk.
Lenti (Alsólendva)	5.482	354	Csák Károly	E.

A magyar választókerületei; *úgyis igen különböző nagyságúak*, tehát már ezáltal is aránytalan a választók képvisellete, ezt az aránytalanságot azonban, mint láttuk, még fokozza a lehetetlen általános többségi rendszer.

Egy kiscgazdapárti mandátum = 3½ egységspárti mandátummal

Az úgynevezett nyíltszavazásos választókerületek száma 199, ezek közül 68 választókerületben „egyhangú” választás miatt szavazásra nem került sor és csak 131 választókerületben volt szavazás. A szavazás eredményéből végtelenül érdekes következtetéseket vonhatunk le:

Egységspárti jelöltekre leadtak összesen 579.175 érvényes szavazatot és mivel 92 választókerületben választottak meg egységspárti képviselőt, egy egységspárti mandátumra átlagosan 6295 szavazatot esik. Független kiscgazdapárti jelöltek összesen 151.410 szavazatot kaptak, de mindössze 7 független kiscgazdapárti jelöltet választottak meg, úgyhogy egy mandátumra, átlagosan 21.630 szavazatot esik, másszóval 3½-szer annyi szavazatot kellett egy független kiscgazdapárti képviselő mandátumához, mint az egységspárti mandátumokhoz.

Könnyebb áttekintés kedvéért itt is táblázatot készítettem:

Pártok	Mandátumok száma	Összes leadott szavazatok	Egy mandátumra esik szavazat	A leadott szavazatokból nem kapott képviselmet
Egységespárt	92	579.175	6.295	132.998
Kereszténypárt	16	125.882	7.867	33.668
Független kisgazdapárt	7	151.410	21.630	128.582
Pártonkívüliek	14	108.298	7.735	33.292
Szociáldemokrata párt	—	29.394	—	29.394
Demokratapárt	1	5.180	—	1.671
Nemzeti radikális párt	1	6.057	—	4.481
Kisebb pártok	—	8.599	—	8.599
Összesen:	131	1.013.995	—	372.685

Az általános többségi rendszer legnagyobb dicsőségére 1,013.995/ szavazatból 372.685 szavazat semmiféle képviselmet nem kapott, úgyhogy *a szavazatok 36.7%-a a nyíltszavazásos kerületekben kárbavesztett.*

Az arányos képviseleti rendszer alapján megtartott választáson szó sem tehet ilyen méltánytalanságról. Igaz, hogy a magyarországi lajstromos választókerületek beosztása miatt az egyes választókerületek között jelentékeny különbség mutatkozik az arányossági számnál. Az 1.931. évi általános választáson ez az arányossági szám, amint a közölt táblázatokban kimutattam, a *Budapest-környéki választó kerületben 15.116 volt, a kecskeméti választókerületben pedig csak 6.843,* vagyis Kecskeméten több mint kétszerannyit ért egy szavazat és a kecskeméti választópolgárok kétszeresen vannak képviselve, ha összehasonlítjuk a Budapest-környéki választókerület választópolgárainak helyzetével. Az arányos választás mellett is előfordul, hogy kárbavesznek szavazatok, így a magyarországi lajstromos választókerületekben is a maradékszavazatoknak csak egy részét értékesítették, egyes lajstromok pedig egyáltalában nem jutottak képviselthez, de ezeknek a szavazatoknak száma százalékos arány szerint is lényegesen kisebb, mint az általános többségi rendszer szerint választó kerületekben képvislet nélkül maradt szavazatoké.

Egy-egy pártlajstromot 100 választó ajánlhat, de 2000 pengős biztosítékot is le kell tenni

Alternatív választójogi tervezetem kiindulópontja a könnyű ajánlási rendszer. Mivel tervezetem szerint csak arányosan választó lajstromos kerületek lesznek, tehát *pártlajstromok ajánlásáról van szó,* és pedig *minden egyes pártlajstromot az illető választókerületben lakó 100, azaz száz választópolgárnak kell sajátkezűleg aláírni, de számuk semmiesetre sem lehet több, mint 150.* Az ajánlásokat 10 nappal a választás napja előtt kell a választókerület székhelyén illetékes kir. járásbírósnak vezetőjénél (elnökénél) benyújtani. Az ajánlók kötelesek ugyanakkor *egy megbízottat és annak helyettesét megnevezni, akik az ajánlásokért személy szerint egyénileg felelő-*

sek és a választási biztos felszólítására igazolni tartoznak, hogy az illető pártlajstrom ajánlója tényleg a választókerületben lakó választópolgárok, akik a választói névjegyzékben foglaltatnak és akik ajánlásuk hitelességének igazolására *szavazóigazolványukat a lajstromot benyújtó pártmegbízottnak átadták*, hogy szükség esetén a szavazóigazolványokat a választási biztos megtekinthesse és ellenőrizhesse. A pártlajstromok ajánlásának benyújtásával egyidejűleg *postatakarékpénztári csekklaapon 2000, azaz kétezer pengő befizetéséről szóló elismervényt kell mellékelni* és a választási biztosnak személyesen átadni. Ez a választási biztosíték arra a célra szolgál, hogy a talajjal nem bíró önjelölteket és töredékpártokat a küzdelemből visszatartsa, *A választási biztosítékot a választás eredményének kihirdetése után legkésőbb nyolc nap alatt a pártlajstromot benyújtó megbízott visszakapja* abban az esetben, ha az illető pártlajstromnak csak egyetlen egy jelöltjét is megválasztották, vagy ha a pártlajstrom nem kapott ugyan mandátumot, de legalább *az arányossági szám 33%-ának megfelelő számú szavazat esett rá.*

Elgondolásom szerint a lajstromok ajánlásánál nem az ajánlók száma fontos, hanem *a választási biztosíték*, amely kis pártokat vagy frakciókat feltétlenül visszatart a számukra kilátástalan küzdelemtől. A pártlajstrommal kapcsolatos biztosítékot az *észt és lett* választójogi törvényhozás ismeri. Ott ugyan kisebb összegről, kb. 770, illetve 1000 pengőről van szó, de a feltételek szigorúbbak. Az *írországi választási* törvény a 100 font (kb. 1900 P) választási biztosítékot az arányossági szám egyharmadának megfelelő szavazathoz köti. (L. könyvemnek a jelölésekről szóló fejezetét.)

A választási biztos döntése ellen a közigazgatási bírósághoz lehet fellebbezni

Az ajánlásoknál 100 választó aláírását a választási biztos kívánására a párt megbízottja, vagy annak helyettese tartozik igazolni, hogy az ajánlások felülbírálása minél gyorsabban megtörténhessék. Az előírt 100 választón kívül még 50 választó ajánlhatja a benyújtott pártlajstromot, de ezek tulajdonképpen *csak pótajánlók*, hogy szükség esetén az esetleg visszautasított ajánlót nyomban pótolni lehessen. *150-nél több ajánló aláírásával ellátott jelölőlajstromot a választási biztos nem vehet át, de pótlás végett sem adhatja vissza a benyújtott ajánlásokat.* A benyújtott ajánlásokról — német példára — *az összes érdekelt pártok bizalmijainak jelenlétében 24 óra alatt* dönt a választási biztos, akinek döntése ellen panasszal a közigazgatási bírósághoz lehet fordulni. *A közigazgatási bíróság petíció s tanácsa öt nap alatt határoz* és ítéletéről *távirati úton* értesíti az érdekelteket, akik viszont elutasító ítélet esetén viselik az eljárási költséget, amelynek fedezésére a választási biztosíték szolgál.

Ajánlási rendszerem teljes garanciát nyújt egyrészt a választási biztos részére, hogy *hamisított aláírásokat nem adnak át*, mert a pártra megbízottak felelősségre vonhatók, másrészt az ajánlók-nak is, hogy a választási biztos esetleg sérelmes döntése ellen nyomban jogorvoslással élhetnek. A választási biztos — költségmegtaka-

rítás szempontjából is — mindig a választókerület székhelyén illetékes járásbíróóság vezetője, (elnöke), aki a helyi körülményeket, *esetleg az ajánlókát személyesen ismeri* és szükség esetén a kívánt adatokat beszerezheti.

Mivel az ajánlásokat 10 nappal a választás napja előtt kell benyújtani és a 9. napon már megtörténik a döntés, a választás napjáig hátralevő idő teljesen elegendő, hogy panasz esetén a közigazgatási bíróság *öt nap alatt végérvényesen határozzon* az ajánlás elfogadásáról és így *legkésőbb három nappal a választás előtt* még lehet intézkedni a szükséges szavazólapok előállításáról.

Mindenki csak egy helyen léphet fel

Minden jelölt csak egyetlenegy választókerületben és csak egy lajstromon jelölhető. Ha a választás után kiderül, hogy egy jelölt több kerületben állított ki fellépési nyilatkozatot és történetesen megválasztották, mandátumától meg kell fosztani. Javaslatomnak ezt a részét a pártok bizonyára túlszigorúnak ítélik, de alternatív tervezetemnek van olyan pontja, amely lehetővé teszi, hogy azokat a jelölteket, akiknek megválasztására pártjuk súlyt helyez, mandátumhoz juttassák.

A *fellépéseket* egyébként számos külföldi állam korlátozza, mert ez is egyik ellenszere a „hivatasos” politikusok mellőzésének.

Az arányos képviselet igazságos, okos és logikus — mondta Gömbös Gyula

A választójogi reformnak egyik legfontosabb része *az új kerületi beosztás lesz.* Ha a választójogi reformot a mai kormány valószínűleg meg, a miniszterelnök bizonyára ragaszkodik ahhoz az állásponthez, amit még ellenzéki pártvezér korábban foglalt el és amelynek a mai választójogi törvény nemzetgyűlési vitájában, 1925 május 25-én kifejezést adott:

— Én magam az *arányos képviseleti rendszer híve vagyok, amit igazságosnak, okosnak és logikusnak is tartok.*

Munkám előző fejezeteiben, különösen pedig *a Kisebbségi képviselet és arányos választás* című fejezetben többször utaltam arra, hogy *az arányos választás mennyire függ a kerületi beosztástól.* Külföldi példák bőségesen igazolják, *miért nem szabad az egész ország területéből egy nagy választókerületet alakítani.* Az ilyen kerületi beosztás szükségszerűen arra vezet, hogy *a kispártok túlságosan elszaporodnak,* hiszen egy vagy két mandátum elnyeréséhez szükséges számú szavazatot még a legkevesebb szervezett párt is könnyen összegyűjt, ha a szavazatokat az egész ország területén kapja, a nagy pártokra pedig nem kedvező az ilyen beosztás, mert óriási apparátust kell mozgatni és annak ellenére is meglepetéseknek lehetnek kitéve. Kis választókerületek mellett viszont az arányos képviselet csak akkor érvényesül, ha a kis választókerületeket csoportonként nagyobb egységekbe foglalják össze.

Megyei választókerületekre van szükség!

A választókerületi beosztásra nézve éppen ezért azt javaslom, hogy figyelemmel az ország közigazgatási tagoltságára, *alkossunk megyei választókerületeket és a megyei választókerületeket országtájak szerint foglaljuk nagyobb csoportokba*, hogy a nagy csoportokon belül értékesíthessük az úgynevezett maradékszavazatokat.

Mielőtt tervezetemet részletesen ismertetném, röviden utalok arra *a két választójogi reformtervre*, amit a közelmúltban dolgoztak ki.

Zsedényi Béla dr. miskolci jogakadémiai tanár *Új választójogot!* (Választójogi Reformtervek) című értékes kis munkájában *háromféle tervet javasol*, hogy az arányos választási rendszert helyesen alkalmazhassák. Első terve a kerületi beosztást vármegyei lajstromok alapján képzelel el, még pedig úgy, hogy a csonka vármegyét és a törvényhatósági városokat az integer vármegyékbe olvassák. Tervezetét még az *1929. évi választói névjegyzék alapján* készítette, amely 2,555.313 választót tüntet fel. Zsedényi terve szerint 18 vármegyei lajstromos kerületben átlag 89.000—166.000 között változik a választók száma, Budapest székesfőváros természetesen 307.502 választójával külön kerületet alkot, Pest megyét pedig egy északi (pestkörnyéki) és egy déli (kecskeméti) kerületre osztja. Az osztószám Zsedényi Béla I. számú tervében 200 képviselő esetén 12.800, 170 képviselő esetén pedig 15.200. Az egyes vármegyei lajstromos kerületekben 6—13 képviselőt választanak, Budapesten pedig 24-et, ha 200 képviselőben állapítják meg a létszámot, ellenben csak 20-at, ha mindössze 170 képviselőt kell választani az ország egész területén és Pest vármegye két nagy választókerületében együttvéve 31, illetve 26 képviselőt.

Zsedényi Béla II. számú terve a szomszédos törvényhatóságokat foglalja össze nagy választókerületekbe és közös lajstromok alapján 9 ilyen nagy kerületben tartanak a választást. A választók száma, kerületenként kerekszámban 160—250.000 között váltakoznék, 200 képviselő esetén 13—20, 170 képviselő esetén pedig 11—17 képviselőt kellene kerületenként választani.

Zsedényi Béla III. számú terve végül a törvényhatóságokat országtájak szerint csoportosítja és Budapest székesfővárost különvéve, öt ilyen országtájat különböztet meg, amelyek 200 képviselő esetén 24—41, 170 képviselő esetén pedig 21—34 képviselőt választanak. Az öt vidéki nagy kerületben az egyes választókerületek szavazóinak a száma 320—515.000 között váltakoznék és átlagosan 449.562 választó, 200 képviselő esetén átlag 35, 170 képviselő esetén pedig átlag 30 képviselő esnek egy-egy kerületre. *Zsedényi Béla* három terve közül ezt a megoldást ajánlja a legkevésbé.

A „*Sol Club*” még 1932 pünkösdjén néhány oldalas kis füzetben ismertette tervét a magyar titkos választójog alapelveiről. Tervezte, amelyet *az egyéni kerületi választás és a lajstromos választási rendszer szerencsés kombinációjának* nevez, figyelmet érdemel. „Azáltal ugyanis — olvassuk a »*Sol Club*« tervezetében —, hogy a választópolgár vagylagosan kettős szavazati jogot gyakorolhat, azaz

szavazhat a lajstrom által feltüntetett pártra, vagy a lajstromon belül arra a képviselőjelöltre, akit elsősorban kíván megbízásával felruházni, a két rendszer előnye egyesülnek. Mert amíg” a lajstrom önmagában a személyi harcokon felülállva, a politikai elvet és irányt kívánja kifejezésre juttatni, addig *a képviselőre egyénileg eshető szavazat ellensúlyozza azt, hogy a párt központi vezetősége és a közvéleményben talajjal nem bírók magukat a lajstromon úgynevezett jó helyen jelöltessék* és ezáltal a választóközönség bizalmát valóban élvezőket a mandátumhoz való jutástól elzárhassák.”

A „Sol Club” terve szerint a képviselőház 200 tagját 10 választókerületben választanák, és pedig: *Budapest* (24), *Pest vármegye* (30), *Alföldi kerület* (10), *Alsótiszai kerület* (15), *Felsőtiszai kerület* (13), *Heves—jász-nagykunsági kerület* (16), *Felvidéki kerület* (18), *Alsódunántúli kerület* (28), *Középdunántúli kerület* (24) és *Felsődunántúli kerület* (22).

245-ről 200-ra kell a képviselők létszámát leszállítani

Általános kívánság politikai körökben, *hogy- az országgyűlési képviselők létszámát 245-ről 200-ra kell leszállítani*. Az említett választójogi reformtervezetek is ezt veszik alapul és a politikai pártok is számolnak már azzal, hogy 245 képviselő helyett a választójogi reform után csak 200 tagja lesz majd a magyar országgyűlés képviselőházának. Ezért *kerületi beosztási tervemet is erre alapítom*.

Európai országok választójogi reformjának tanulságait, különösen pedig még a *Brüning-kormány* által készített és a Reichsrat által annak idején elfogadott választójogi reformot ismerve, szerény véleményem szerint *nem szabad túlságosan nagy választókerületeket alakítani még akkor sem, ha az ország egész területén bevezetik az arányos képviseleti rendszert*, vagy politikai köznyelven szólva, a lajstromos szavazást. (A lajstromos szavazás magábanvéve még nem jelenti egyúttal az arányos képviseletet is, mert amint kifejtetem munkám 180—184. lapjain, a franciaországi lajstromos választásnak 1919-ben meghonosított, de 1927-ben szerencsére már elejtett formája, a *serutin de liste* tulajdonképpen vegyes rendszer volt, amely a többségi pártnak indokolatlan előnyt biztosított a kisebbségi pártokkal szemben.)

Magyarországon számolni kell azzal is, hogy a *választók tömegei*, elsősorban pedig a vidéki választók *képviselőjükből nemcsak egy bizonyos politikai párt képviselőjét látják, hanem a képviselőt eJső és legfőbb protektoruknak, szerény kis igényeik szószólójának tekintik* és megszokták, hogy egy-egy választókerületnek egy képviselője van, aki többnyire ott lakik az illető választókerületben, vagy gyakran fordul meg kerületében, hogy választóival érintkezék. (Természetesen ez az általánosítás csak azokra vonatkozik, akik tényleg így értelmezik képviselői megbízásukat.) A magyar nép,

főként a vidéki lakosság, közvetlen érintkezésben óhajt lenni képviselőjével és nehezen tudja elképzelni, hogy egy kisközségnek 8—10 vagy annál több képviselője is legyen, amint például Budapesten a lajstromos választás bevezetése óta Budának 6, a pesti északi választókerületnek 9, a délnek pedig 10 képviselője van.

Kisebb választókerületekben is lehet az arányos képviseletet biztosítani

Az új választójogi reformnak figyelembe kell venni a magyar választók óriási tömegeinek kívánságát és olyan rendszert kell bevezetni, amely *kisebb lajstromos kerületek felállításával is biztosítja az arányos képviseletet*. Tény, hogy kis választókerületekben, amelyek két vagy három képviselőt választanak, az ismert arányos választási rendszerek nem bizonyultak megfelelőeknek. Akár a legnagyobb maradék, akár a Hagenbach-Bischoff, akár pedig a D'Hondt-rendszer segítségével osztjuk szét a mandátumokat, mind a három rendszer mellett jelentékeny töredékszavazatok vesznek kárba. *Ezeknek a töredék- vagy maradékszavazatoknak értékesítéséről csak nagyobb választókerületi egységekben lehet gondoskodni*. Viszont, mint említettem, nagyobb választókerületekre nem tanácsos az országot osztani, mert akkor hiányzik a képviselő közvetlen kapcsolata választóival. Ha például Észak-Dunántúl alkot egy nagy kerületet, amely 29 képviselőt választ, akkor az érdi választókat ugyanazok képviselik, mint Vas megye nyugati határszélén a kőszegieket, vagy szentgotthárdiakat. Ha a Tiszántúlból alakítunk nagy választókerületet, akkor a jászsági választóknak képviselői egyúttal a bihari román határszél választóit is képviselik és a makói választók ugyanazokat vallják képviselőiknek, mint a tiszahátiak Szabolcs megye északkeleti részén. Ilyen választási rendszer sohasem lesz népszerű a nagy tömegek előtt, hiszen a mi vidéki választóink azt is nehezen szoknak meg, hogy például Mezőkövesdnek képviselői egyúttal Putnokot is képviseljék, vagy hogy a váci választók megszívlelésreméltó kis érdekeiket ugyanazokra bízzák, akik majd a ceglédi választópolgárok kívánságait fogják az országgyűlésen képviselni.

Arányos képviseleti rendszer mellett mégsem alkothatunk egészen kis választókerületeket, tehát a középúton kell keresni a megoldást és ebből a szempontból igen kitűnő vármegyei beosztásunk. Igaz, hogy a csonka vármegyék miatt elég nagy az egyes vármegyék között a különbség mind területre, mind pedig a lakosság lélekszámára nézve, de az elmúlt tíz esztendő során az új — bár remélhetőleg csak ideiglenes — vármegyei beosztás megállapodott és ma már a Borsod vármegyével egyesített Csonka-Gömör vármegye, vagy a Csanád vármegyével „közigazgatásilag ideiglenesen egyesített” Csonka-Arad és Csonka-Torontál vármegyék népe megszokta az új keretet.

30 választókerület — 6 választókerületi csoport

Tervezetem tehát arra épült fel, hogy az egyes vármegyéből egy-egy lajstromos választókerületet alakítok, de a vármegyék földrajzi területén fekvő törvényhatósági jogú városokat is — kizáróan választókerületi szempontból! — beolvasztom a vármegyékbe: Bács-Bodrog vármegye és Baja város, Baranya vármegye és Pécs város, Borsod-Gömör és Kishont vármegye és Miskolc város, Csongrád vármegye és Szeged és Hódmezővásárhely városok, Fejér vármegye és Székesfehérvár város, Győr—Mosón és Pozsony vármegye és Győr város, Hajdú vármegye és Debrecen város, Sopron vármegye és Sopron város egy-egy lajstromos választókerületet alkothat.

Pest vármegye területét a kerületi beosztás szempontjából három részre osztom. Meghagyom ugyanis a budapestkörnyéki választókerületei, amely teljesen bevált, de képviselőinek létszámát az országos arálynak megfelelően fel kell emelni, mert a budapestkörnyéki választókerület 156.891 választóját nem öt képviselő illeti meg, ahogy ez 1922 óta a 245-ös képviselői létszám mellett volt, hanem kerekszámban véve is legalább 10 (pontosan 10-9). A budapestkörnyéki kerületet leszámítva, Pest vármegye területét egy északi és egy déli részre választom szét. A déli részhez választókerületi szempontból Kecskemét törvényhatósági jogú várost csatolom, úgyhogy a budapestkörnyéki kerülettel együtt Pest vármegyéből összesen három lajstromos kerület lesz és ezekben a választók száma a következő:

Budapestkörnyéki választókerület 156.891 választója	10	képviselőt	választ
Pest vármegye északi választókerülete	215.866	„ 15	„ „
Pest vármegye déli választókerülete Kecskeméttel együtt	148.755	„ 10	„ „
		<hr/>	
		521.512 választó és 35 képviselő	

Megmarad természetesen Budapest székesfőváros három lajstromos kerülete, de itt valamivel csökken a képviselők száma, mert 321.476 választóra abban az esetben, ha 245 képviselő helyett 200 képviselőt kell választani, nem 25, hanem csak 21-4 mandátum jut.

Az országgyűlési képviselőválasztók 1932. évi névjegyzékében az összes választók száma 2,977.326. Ha az országgyűlési képviselők számát 245-ről 200-ra kívánjuk leszállítani, akkor átlagosan $2,977.326:200 = 14.887$ szavazó esik egy választókerületre. A választókerületek beosztásánál tehát arra kell törekedni, hogy minden egyes választókerület képviselői létszámát ennek az arálynak megfelelően állapítsák meg. Táblázatunk három adatot tüntet fel:

1. a választók létszámát az 1932. évi választó jegyzék szerint,
2. a képviselők számát most és a képviselők számát akkor, ha 200 mandátumot arányosan osztunk szét az egyes törvényhatóságok választói között:

Választó- kerület	Törvényhatóság	Választók száma	Képv. ma	Mandátumok száma 200-as- alapon	
1.	Abauj-Torna vm.....	34.627	5	2'3	
2.	Bácsbodrog vm.....	32.370	4	3	
	Baja város	12.862	1		
3.	Baranya vm.	97.613	8	8	
	Pécs város	23.259	2		
4.	Bihar vm.	62.274	8	4'1	
5.	Borsod, Gömör és Kishont vm....	98.365	9	8'2	
	Miskolc város.....	24.405	2		
6.	Békés vm.	124.162	8	8'3	
7.	C-anád—Arad és Torontál vm. ...	47.377	6	3'1	
8.	Csongrád vm.	32.561	4		
	Szeged város	43.278	3	6'3	
	Hódmezővásárhely v.....	17.992	2		
9.	Fejér vm.	89.459	6	6'8	
	Székesfehérvár ..	12.799	1		
10.	Győr—Moson és Pozsony vm. ...	64.113	6	5'5	
	Győr város	18.418	2		
11.	Hajdú vm.....	52.234	4	6'1	
	Debrecen város	38.706	3		
12.	Heves vm.	106.410	8	7'1	
13.	Jásznagykúnszolnok vm.....	119.884	12	8	
14.	Komárom és Esztergom vm.	62.612	6	4'2	
15.	Nógrád—Hont vm.....	69.334	7	4'6	
16—18.	Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.....	498.777	32		
	Kecskemét város	22.735	2	35'2	
19—21.	Budapest város	321.476	25	21'4	
22.	Somogy vm.	151.880	11	10'1	
23.	Sopron vm.	66.437	5	5'4	
	Sopron város	14.678	1		
24.	Szabolcs és Ung vm.....	58.339	8	3'9	
25.	Szatmár—Ugocsa és Bereg vm...	47.725	6	3'2	
26.	Tolna vm.	114.389	7	7'6	
27.	Vas vm.	118.997	7	6'9	
28.	Veszprém vm.	97.814	7	6'9	
29.	Zala vm.	134.871	11	9	
30.	Zemplén vm.	44.094	5	2'9	
30 választó- kerületben	Összesen :	2,977.326	most 245 képv.	jövőre 200 mandátum	(kerék- szám- ban)

Ez az összeállítás azt bizonyítja, mennyire aránytalan ma egyes törvényhatóságok területén a képviselők száma. Jellemző, hogyha 245-ről 200-ra csökkentik a képviselőház tagjainak számát, de az egyes vármegyei és városi törvényhatóságok területén arányosan osztják szét, akkor a csökkentés ellenére is lesz olyan vármegye, amit a mainál nagyobb képviselői létszám illet meg. Itt van mindenekelőtt Pest vármegye, amelynek ma 32 képviselője van és ha hozzávesszük Kecskemétet, amely két képviselőt küld az országgyűlésre, ezidőszerint tehát összesen 34-et, viszont még a 200-as létszám mellett is arányosan 35 képviselője lehetne. Tolna vármegyének most 7 képviselője van, de a csökkentés után arányosan még mindig 7.6 mandátum illeti meg. Viszont lesznek olyan vármegyék, amelyekben a képviselők száma lényegesen csökkenni fog. Bihar vármegye 8 mandátum helyett csak 4-et, Csanád-Arad-Torontál vármegye 6 helyett 34, Szabolcs vármegye 8 helyett 3-9 és Zemplén

5 helyett mindössze 2.9 mandátumot igényelhet. Ha a törteket kiegészítjük, akkor még mindig lényegesen alatta marad az új létszám a mostani létszámnak, amely, mint láttuk, *indokolatlanul magas egyes vármegyék területén.*

Budapest székesfőváros választókerületi beosztása, mint említettem, változatlanul marad és ugyancsak változatlanul hagyom a budapestkörnyéki egyébként kitűnően bevált választókerületet is. Pest vármegyét választókerületi szempontból két részre kell bontani, és pedig Pest megye északi és Pest megye déli kerületére. (Pest vármegye féltékenyen őrzött területi integritását még a választókerületek elnevezésében sem szabad érinteni és ezért nem Észak- vagy Dél-Pest vármegyéről beszélek.) *A pestmegyei északi kerületet* a mai választókerületek közül a következők alkotják: Abony, Alberti, Alsódabas, Aszód, Bia, Cegléd, Gödöllő, Gyömrő, Monor, Nagykáta, Pilisvörösvár, Pomáz, Ráckeve, Soroksár, Törökbalint, Túra és Vác, *a pestmegyei déli választókerületet* pedig a következők: mindenekelőtt *Kecskemét törvényhatósági jogú város*-választókerülete, továbbá Dunavecse, Kalocsa, Kiskörös, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskunrnajsa, Kunszentmihály, Lajosmizse, Nagykörös és Szabadszállás.

Elgondolásom szerint tehát *a 25 vármegye területén* 24+3 (pestvármegyei északi, pestvármegyei déli és budapestkörnyéki)-választókerület alakul és Budapest I—III. választókerületével együtt *30 lesz a lajstromos választókerületek száma,* amelyekben 3—15 képviselő között változik a létszám.

Ezt a 30 lajstromos választókerületet a maradékszavazatok értékesítése céljából 6 választókerületi csoportba foglalom, amelyeknek az a szerepe, mint a német Választókerületi beosztásban a *Wahlkreisverband-oknak,* vagy az új német választójogi reformban a tartományi csoportoknak, a *Liündergruppe-nak.*

Mivel Magyarországon közjogi értelemben véve nem lehet tartományokról beszélni, *az egyes választókerületi csoportokat az országtájajokról nevesem el.* 30 választókerület összesen hat választókerületi csoportot alkot. Ezek a választókerületi csoportok a szavazók számát is tekintve, a következőképen alakulnak:

I. Nagy-Budapest választókerületi csoportja .	478.367 választó
(székhelye: <i>Budapest</i>)	
II. Duna-Tisza-közé választókerületi	„ . 503.684
(székhelye: <i>Szeged</i>)	
III. Tiszántúl választókerületi	„ . 550.701
(székhelye <i>Debrecen</i>)	
IV. Észak-Magyarország választókerületi „	. 377.235
(székhelye: <i>Miskolc</i>)	
V. Észak-Dunántúl választókerületi	„ . 545.327
(székhelye: <i>Győr</i>)	
VI. Dél-Dunántúl választókerületi	„ . 522.012
(székhelye: <i>Pécs</i>)	
összesen: 2,977.326 választó	

**Teljesen arányos választás:
minden 12.000 szavazóra esik egy képviselő**

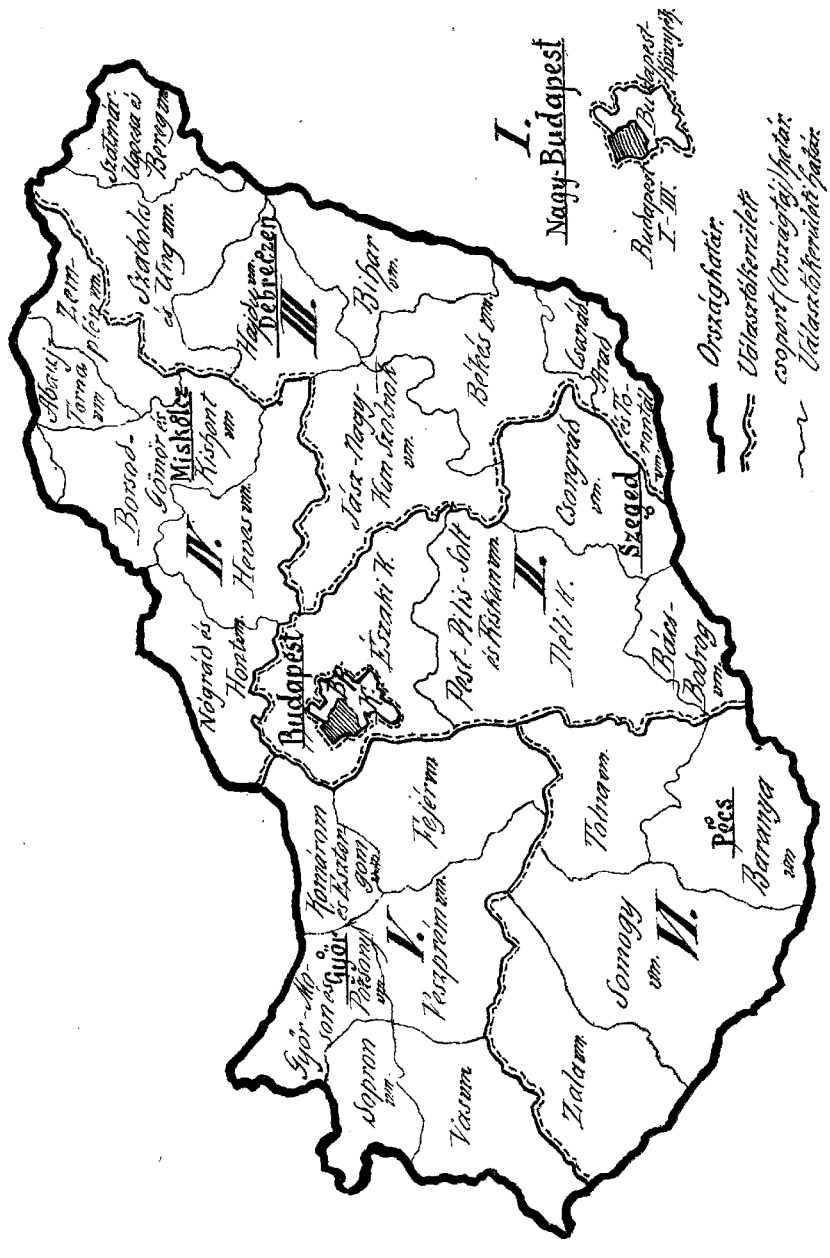
Ha *a teljesen arányos választási rendszert vezetjük be*, akkor előre meghatározott arányossági szám szerint kell az egyes lajstromos választókerületekben a mandátumokat szétosztani. Tekintettel arra, hogy Magyarországon az 1932. évi névjegyzék alapján 2,977.326 a választók száma és választójogi tervem 200 képviselőt kontemplál, *egy képviselőre tehát átlag 14.887 választó esik*. A választási statisztika azt bizonyítja, hogy *országos átlagban 80%-nál több szavazó ritkán vesz részt a választáson*. (Magyarországon ez az átlag 80%-on alul marad, a német birodalmi gyűlési választáson legutóbb már szintén 80% alá esett, de a leghevesebb választási küzdelemben, amelyik például az 1932 július 31-én tartott birodalmi választást előzte meg, sem szavazott több, mint a választók 82%-a.) Ha Magyarországon átlag 80%-os részvételre számítunk, akkor 11.910 választóra esik egy-egy képviselő. Ezt a számot *gyakorlati szempontból bátran kerekíthetjük ki 12.000-re* és a választójogi törvényben leszögezhető, hogy *minden 12.000 szavazóra jut egy-egy képviselő*. A lajstromos választókerületekben tehát minden lajstromot annyi mandátum illet meg, ahányszor a lajstromra adott szavazatok számában a 12.000 benne foglaltatik. A maradékszavazatokat választókerületi csoportonként (tehát országtájak szerint) összegezik és *a választókerületi csoportban, amelyek országtájak szerint alakulnak, még annyi mandátum illeti meg az egyes lajstromokat, ahányszor a maradékszavazatok összegében a 12.000-es arányossági szám foglaltatik*. Ebben a szétosztásban azonban csak azok a pártok vehetnek részt, amelyek az illető választókerületi csoport területén belül valamelyik választókerületben legalább egy mandátumot már szereztek. Ez a rendelkezés ugyanis arra szolgál, hogy *a kis pártok elterjedését megakadályozza*, mert a parlamentnek pártokra szakadása idézi elő a gyakori kormányválságot, ami pedig nagy mértékben hozzájárul a parlamenti válság előmozdításához.

Jól tudom, hogy választójogi tervezetemnek ezt a megszorítását a kis pártok nem fogják helyeselni, viszont tanulmányaim és a külföld parlamentáris életének megfigyeléséből csak azt a tanulságot vonhatom le, hogy *a parlamentarizmus jövője érdekében veszedelmes jelenség a pártok szétforgácsoló dósának mesterséges előidézése*.

Arányos választás — belga rendszerrel

Alternatív tervezetem második része a következő. Az országgyűlési képviselőket megyei lajstromos kerületekben választják és pedig minden választókerületben annyi képviselőjelöltet és annyi pótképviselőjelöltet kell ajánlani, amennyi az illető választókerületben megválasztandó képviselők száma, vagyis 3—15 képviselő. A megyei lajstromos választókerületeket — ugyanúgy, mint említettem — országtájak szerint választókerületi csoportokba foglaljuk össze és *egy-egy ilyen csoporton belül az egyes pártlistákat a maradékszavazatok értékesítése érdekében összekapcsoltaknak kell tekin-*

Tervezet Magyarország új választókerületi beosztásáról
 Harminc tizstamos kerület, hat országági szerint választókerületi csoportokat alkot

teni. Az eredmény megállapítása *teljesen belga mintára történik.* (L. 205—209. oldalakon: *A D'Hondt-rendszer hazájában* alcímmel ellátott részt.)

Ha Nagy-Budapest IMI-ben belga módszerrel választott volna

A szavazás eredményének kiszámítását az *I. választókerületi csoportba* (Nagy-Budapest) tartozó választókerületeken mutatom be. Tegyük fel, hogy az 1931. évi általános választáson *Budapest I—III. és a budapestkörnyéki választókerület* már a Nagy-Budapest választókerületi csoportot alkotta volna. Mindenekelőtt *a választási osztószámot* kell megállapítani. Ezt ugyanúgy kapjuk, ahogyan a most érvényes választójogi törvény értelmében az *arányossági számol*, és pedig:

Választókerület	Érvényes szavazatok	Mandátumok	Választási osztószám
Budapest I. (Buda)	57.603	: 6 =	9.600
Budapest II. (Pest-Észak)	87.113	: 9 =	9.679
Budapest III. (Pest-Dél)	92.481	: 10 =	9.248
Budapestkörnyék	75.582	: 5 =	15.116

Most a választási bizottságok választókerületenként megállapítják az egyes pártok *választási hányadosát*, amit úgy kapunk, hogy *a pártokra leadott szavazatok számát osztjuk a választási osztószámmal*, *A választási hányados egészjegyű száma* adja az illető partot megillető mandátumok számát, a törteket pedig később értékesítjük.

Budapest I.:

Egységespárt	16.233 : 9.600 = 1.690	(1 mandátum)
Szociáldemokratapárt	11.594 : 9.600 = 1.207	(1 mandátum)
Keresztény ellenzék	7.139 : 9.600 = 0.743	—
Kereszténypárt	16.473 : 9.600 = 1.715	(1 mandátum)
Szabadelvű ellenzék	6.164 : 9.600 = 0.642	—

összesen: 3 mandátum

marad még: 3 töredékmandátum

mandátumok száma: 6

Budapest II.:

Kereszténypárt	12.126 : 9.679 = 1.248	(1 mandátum)
Keresztény ellenzék	6.052 : 9.679 = 0.625	—
Egységespárt	10.811 : 9.679 = 1.116	(1 mandátum)
Szociáldemokratapárt	27.561 : 9.679 = 2.847	(2 mandátum)
Nemzeti demokratapárt	14.260 : 9.679 = 1.473	(1 mandátum)
Szabadelvű ellenzék	14.231 : 9.679 = 1.470	(1 mandátum)
Ker. szociálistapárt	2.072 : 9.679 = 0.214	—

összesen: 6 mandátum

marad még: 3 töredékmandátum

mandátumok száma: 9

Budapest III.:

Egységespárt	23.652 : 9.248 = 2.557 (2 mandátum)
Szociáldemokratapárt	28.357 : 9.248 = 3.069 (3 mandátum)
Szabadelvűpárt	14.861 : 9.248 = 1.607 (1 mandátum)
Kereszténypárt	25.611 : 9.248 = 2.759 (2 mandátum)

összesen: 8 mandátum

marad még: 2 töredékmándátum

mandátumok száma: 10

Budapest-környék:

Kereszténypárt	11.519 : 15.116 = 0.762	—
Demokratapárt	10.722 : 15.116 = 0.710	—
Szociáldemokratapárt	26.117 : 15.116 = 1.727 (1 mandátum)	
Egységespárt	18.146 : 15.116 = 1.200 (1 mandátum)	
Ker. ellenzék	3.040 : 15.116 = 0.201	—
Ker. szociálistapárt	2.511 : 15.116 = 0.166	—
Frontharcosok pártja	3.527 : 15.116 = 0.233	—

összesen: 2 mandátum

marad még: 3 töredékmándátum

mandátumok száma: 5

Miután az egész mandátumokat szétosztották, a 11 *töredékmándátum szétosztása következik*. Ezt a műveletet már a választókerületi csoport székhelyén a választási főbizottság végzi, még pedig a d'Hondt-rendszer alapján úgy, hogy az egyes listák legnagyobb osztási hányadosát keresi. Az egyes pártok listáira választókerületek szerint leadott szavazatok számát összegezik és eggyel osztják, ha a lista még nem kapott egy mandátumot sem, kettővel, ha már egyet kapott, hárommal, ha már két mandátumot „kapott stb. Azt a listát, amelyik egy kerületben sem kapta meg a választási osztószám 66%-át, mellőzik. (Ezért mellőzzük Budapest II.-ben a keresztényszocialistapártot, amelyik csak 2.072 szavazatot kapott, tehát a 9.679-es osztószámnak alig 21%-át, továbbá Budapest-környéken a ker. szoc. és a frontharcspártot, viszont a keresztény ellenzék, amely itt ugyan kevesebb szavazatot kapott, mint a frontharcspárt, de Budapest I.-ben megszerezte az előírt 66%-ot, résztvesz a töredékmándátumok szétosztásában.)

Egységespárt (5 mandátum)	Kereszténypárt (4 mandátum)	Szabadelvűpárt* (2 mandátum)	Nemzeti Dem. párt (1 mand.)	Ker. ellenzék (—)	Szoc.-dem.-párt (7 mandátum)
68.842	63.729	45.978	14.260	10.170	93.629
: 6 = 11.473	: 5 = 12.745	: 3 = 15.326	: 2 = 7.130	: 1 = 10.170	: 8 = 11.703
: 7 = 9.834	: 6 = 10.538	: 4 = 11.494			: 9 = 10.403
: 8 = 8.605	: 7 = 9.104	: 5 = 9.195			: 10 = 9.362
					: 11 = 8.511

* Tudvalevő, hogy a budapestkörnyéki választáson a demokratapárti lista a budapesti választókerületek szabadelvű ellenzéki listájának felelt meg és vele együtt működött. Ezért szerepel itt is együtt.

A legnagyobb hányadosok szerint a 11 töredékmandátumot a következő pártok kapják:

az 1.	töredékmandátumot kapja	(15.326)	a szabadelvűpárt,
a 2.	„	„	(12.745) a kereszténypárt,
a 3.	„	„	(11.703) a szociáldemokratapárt,
a 4.	„	„	(11.494) a szabadelvűpárt,
az 5.	„	„	(11.473) az egységspárt,
a 6.	„	„	(10.538) a kereszténypárt,
a 7.	„	„	(10.403) a szociáldemokratapárt,
a 8.	„	„	(10.170) a keresztény ellenzék,
a 9.	„	„	(9.834) az egységspárt,
a 10.	„	„	(9.362) a szociáldemokratapárt,
a 11.	„	„	(9.195) a szabadelvűpárt.

A belga rendszer eredménye „Nagy-Budapesten” 1932-ben

Ilyenfórmán valamennyi mandátumot (30) már szétosztottak, és pedig:

az egységspárt	kapott	5 mandátumot	+ 2 töredék mandátumot	=	7 mandátumot
a kereszténypárt	..	4	+ 2	..	=6
a szabadelvűpárt	..	2	+ 3	..	=5
a nemzeti demokratap.	..	1	+ 0	..	=1
a keresztény ellenzék	..	0	+ 1	..	=1
a szociáldemokratapárt	..	7	+ 3	..	=10

összesen: 19 mandátum +11 töredék mandátum =30 mandátum.

Most azt kell meghatározni, hogy a pártoknak juttatott töredékmandátumok az egyes pártlistákat milyen sorrendben illetik meg. Erre a célra az egyes listák választási hányadosát vesszük segítségül és osztjuk azoknak a mandátumoknak számával + egygyel, amiket az Ölető párt az egyes választókerületekben kapott. Budapest I. kerületben az egvségspárt választási hányadosa 1-690, az egységspárt 1 mandátumot kapott, tehát $\frac{1+690}{1+1} = 0.845$. Az így nyert törteket a pártok listája szerint sorrendbe állítjuk és a pártok az őket megillető töredékmandátumokat aszerint kapják, hogy abban a választókerületben vár-e még mandátum betöltésre:

A törtek a következők:

<i>Egységspárt:</i>	<i>Kereszténypárt:</i>	<i>Szabadelvű ellenzék:</i>
0'852 . . . Budapest III.	0'919 . . . Budapest III.	0.803 . . . Budapest III.
0'845 . . . Budapest I.	0'857 . . . Budapest I.	0.735 . . . Budapest II.
0'600 . . . Budapest környék	0'762 . . . Budapest környék	0'710 . . . Budapest környék
0'558 . . . Budapest II.	0'624 . . . Budapest II.	0'642 . . . Budapest I.
<i>Keresztény ellenzék:</i>	<i>Szociáldemokratapárt:</i>	
0'743 . . . Budapest I.	0'945 . . . Budapest II.	
0'625 . . . Budapest II.	0'863 . . . Budapest környék	
0'201 . . . Budapest környék	0'767 . . . Budapest III.	
	0'603 . . . Budapest I.	

Az 1. töredékmandátum	a <i>szabadelvű pártra</i> esik	Budapest III-ban,
a 2.	” a <i>keresztény pártra</i> esik	Budapest III-ban,
a 3.	” a <i>szociáldemokrata pártra</i> esik	Budapest II-ben,
a 4.	” a <i>szabadelvű pártra</i> esik	Budapest II-ben,
az 5.	” az <i>egységes pártra</i> esik	Budapest I-ben, mert Bpest III-ban már betöltötték a töre- dékmandátumokat,
a 6.	” a <i>keresztény pártra</i> esik	Budapest I-ben,
a 7.	” a <i>szociáldemokrata pártra</i> esik	Budapest környékén
a 8.	” a <i>keresztény ellenzékre</i> esik	Budapest I-ben,
a 9.	” az <i>egységes pártra</i> esik	Budapest környékén, mert Budapest I-ben nincs üresedés,
a 10.	” a <i>szabadelvű pártra</i> esik	Budapest környékén,
a 11.	” a <i>szociáldemokrata pártra</i> esik	Budapest II-ben, mert már csak itt van üresedés.

A részben kötött listarendszert kell bevezetni

A lajstromokra eső mandátumok *a jelölteket nem a pártvezetőség által megállapított sorrendben illetik meg.* A legnagyobb mértékben *ellenzem az úgynevezett kötött lista-rendszert,* amelynek tudvalevően az a lényege, hogy a párt központi vezetősége állapítja meg a jelöltek sorrendjét és ezen a sorrenden semmiféle változtatást nem lehet eszközölni. *A kötött lista-rendszer fenntartása kizáróan a pártokra kedvező, mert tulajdonképpen a képviselők kinevezésére vezet.* Választási kérdésekkel foglalkozó választók előtt nem ismeretlen, hogy *egyes pártok a legtöbbször milyen okból állítják a lista úgynevezett jó helyeire azokat a jelölteket, akiknek megválasztása elsősorban pártérdek.* Köztudomású az is, hogy nagyobb lajstromos választókerületekben csak az első két vagy három hely tekinthető „biztosnak” és a többi 8, 9, vagy 10 jelölt neve kizáróan azért szerepel a listán, mert a választójogi törvény értelmében minden lajstromon annyi jelöltet kell megnevezni, ahány képviselőt az illető választókerület választ.

A kötött lista-rendszerrel szemben *a részben kötött lista híve vagyok.* A választó szavazatát vagy az illető lajstromra adja, amennyiben a jelölteknek a lajstromon feltüntetett sorrendjével egyetért, vagy pedig *& lajstrom helyett a lajstromnak csak valamilyik jelöltjére, akit ezáltal elsőbbségi szavazatban részesít.* Az egyes jelöltekre névszerint adott szavazat „azonban mindenekelőtt az illető párt lajstromának javára szól és a lajstrom egyes jelöltjei között a lajstromra esett mandátumokat a belga devolutív rendszer szerint kívánom felosztani, amint ezt munkám 208. oldalán ismertettem.

Milyen eredményt ad az állandó hányados?

Alternatív választójogi tervem első változata szerint *állandó választási szám, EL 12* ezres osztószám alapján a budapesti I—III-es a budapestkörnyéki lajstromos választókerületekben, amelyek *Nagy-Budapest-választókerületi csoportot* alkotnák a maradékszavazatok

értékesítése céljából, az 1931. évi általános választáson az eredmény így alakult volna:

Az arányossági szám: 12.000,

a *Budapest I.* (budai) *választókerületben* a mandátumok első szétosztása a következő:

egységpárt	16.233 : 12.000 = 1, maradék: 4.233
szociáldemokraták	11.594 : 12.000 = 0, „ 11.594
keresztény ellenzék	7.139 : 12.000 = 0, „ 7.139
kereszténypárt	16.473 : 12.000 = 1, „ 4.473
szabadelvűpárt	6.164 : 12.000 = 0, „ 6.164
	összesen: 2 mandátum

a *Budapest II.* (pesti északi) *választókerületben:*

kereszténypárt	12.126 : 12.000 = 1, maradék: 126
keresztény ellenzék	6.052 : 12.000 = 0, „ 6.052
egységpárt	10.811 : 12.000 = 0, „ 10.811
szociáldemokraták	27.561 : 12.000 = 2, „ 3.561
demokratapárt	14.260 : 12.000 = 1, „ 2.260
szabadelvűpárt	14.231 : 12.000 = 1, „ 2.231
ker. szocialisták	2.072 : 12.000 = 0, „ 2.072
	összesen: 5 mandátum

a *Budapest III.* (pesti déli) *választókerületben:*

egységpárt	23.652 : 12.000 = 1, „ 11.652
szociáldemokraták	28.357 : 12.000 = 2, „ 4.357
szabadelvűpárt	14.861 : 12.000 = 1, „ 2.861
kereszténypárt	25.611 : 12.000 = 2, „ 1.611
	összesen: 6 mandátum

a *Budapest-környéki választókerületben:*

kereszténypárt	11.519 : 12.000 = 0, maradék: 11.519
független demokratapárt	10.722 : 12.000 = 0, „ 10.722
szociáldemokraták	26.117 : 12.000 = 2, „ 2.117
egységpárt	18.146 : 12.000 = 1, „ 6.146
keresztény ellenzék	3.040 : 12.000 = 0, „ 3.040
ker. szocialisták	2.511 : 12.000 = 0, „ 2.511
frontharcosok	3.527 : 12.000 = 0, „ 3.527
	összesen: 3 mandátum

Így osztották volna szét Németországban a mandátumokat és a maradékokat a választókerületi csoporton belül összegezték volna, hogy az állandó osztószámmal ismét szétosszák. Ebben a *második szétosztásban* azok a *pártok már nem vehetnek részt*, amelyek a *választókerületi csoporton belül egyetlenegy mandátumot sem tudtak*

az állandó osztószámmal szerezni Ilyen pártok: a keresztény ellenzék, a keresztényszocialisták és a frontharcosok. Ugyancsak nem vehetne részt a második szétosztásban a *budapestkörnyéki demokratapárt sem*, ha nem működött volna együtt — listakapcsolás révén — a budapesti L, II. és III. választókerületekben fellépett szabadelvűpárttal. A második szétosztásban tehát a következő maradékszavazatok jönnek tekintetbe:

<i>egységespárt:</i>	4.233 (Bp. I.)	
	10.811 (Bp. II.)	
	11.652 (Bp. III.)	
	6.146 (Bp. környék)	
	<hr/>	
	32.842 : 12.000 = 2,	maradék: 8.842
 <i>kereszténypárt:</i>	4.473 (Bp. I.)	
	126 (Bp. II.)	
	1.611 (Bp. III.)	
	11.519 (Bp. környék)	
	<hr/>	
	17.729 : 12.000 = 1,	maradék: 5.729
 <i>szabadelvűpárt:</i>	6.164 (Bp. I.)	
	2.231 (Bp. II.)	
	2.861 (Bp. III.)	
	10.722 (Bp. környék)	
	<hr/>	
	21.978 : 12.000 = 1,	maradék: 9.978
 <i>demokraták:</i>	2.260 (Bp. II.)	
	2.260 : 12.000 = 0,	maradék: 2.260
 <i>szociáldemokratapárt:</i>	11.594 (Bp. I.)	
	3.561 (Bp. II.)	
	4.357 (Bp. III.)	
	2.117 (Bp. környék)	
	<hr/>	
	21.629 : 12.000 = 1,	maradék: 9.629.

A második szétosztásnál ezeket a mandátumokat szereztek a pártok. Ilyenformán a *Nagy-Budapest* választókerületi csoportban a következő pártok kaptak egész mandátumot:

egységespárt	3 + 2 = 5	mandátumot
kereszténypárt	4 + 1 = 5	„
szabadelvűpárt	2 + 1 = 3	„
demokratapárt	1 + 0 = 1	„
szociáldemokratapárt . . .	6 + 1 = 7	„
	<hr/>	
	összesen: 21	mandátum.

A választókerületi csoporton belül a második szétosztásban minden párt legfeljebb annyi mandátumot kaphat, ahányat az első

szétosztásban már szerzett. A második szétosztás végén a 12.000-es osztószám felénél nagyobb töredékszavazatra is esik egy-egy mandátum, és pedig a szociáldemokratapárt (9.629), az egységspárt (8.842) és a szabadelvűpárt (9.978) még egy-egy mandátumot kapnak.

Végeredmény:

	I. szétoszt.	II. szétoszt.	Töredék mand.	Összesen	
egységspárt	3	2	1	= 6	mandátum
kereszténypárt	4	1	0	= 5	„
szabadelvűpárt	2	1	1	= 4	„
demokratapárt	1	0	0	= 1	„
szociáldemokraták	6	1	1	= 8	„
keresztény ellenzék	0	0	0	= 0	„
ker. szocialisták	0	0	0	= 0	„
frontharcosok	0	0	0	= 0	„
	<u>összesen: 24 mandátum.</u>				

Az *állandó választási szám* rendszere tehát csak a *jól szervezett, nagy pártokra* vagy a listakapcsolást létesített pártokra kedvező és ezért megakadályozza — bizonyos korlátozás mellett — a kispártok és frakciók elterjedését.

Alternatív választójogi tervezetem kétféle számítási módja (belga rendszer és az állandó hányados), összehasonlítva az 1931. évi általános választás tényleges eredményével, *a következő összehasonlításra* ad alkalmat:

	1931. évi tényleges eredmény	belga rendszer	állandó hány- dos (12.000) alapján
Egységspárt	Bp. I.	2	1
	Bp. II.	1	—
	Bp. III.	2	1
	Bp. környék	1	1
	Összesen:	6 mandátum	7 mandátum
Keresztény párt	Bp. I.	2	1
	Bp. II.	1	1
	Bp. III.	3	3
	Bp. környék	1	—
	Összesen:	7 mandátum	6 mandátum
Szabadelvű párt	Bp. I.	—	—
	Bp. II.	1	1
	Bp. III.	2	1
	Bp. környék*	1	—
	Összesen:	4 mandátum	5 mandátum

* A független demokrata párt a *választásra* egyesült a szabadelvű párttal.

Keresztény ellenzék	}	Bp. I.	1	1	—
		Bp. II.	1	—	—
		Bp. III.	(nem indult)	(nem indult)	(nem indult)
		Bp. környék	—	—	—
		Összesen: 2 mandátum			1 mandátum
Szoc.-dem. párt	}	Bp. I.	1	1	—
		Bp. II.	3	4	2
		Bp. III.	3	3	2
		Bp. környék	2	2	2
		Összesen: 9 mandátum			10 mandátum
Demokr. párt	Bp. II.	2 mandátum		1 mandátum	1 mandátum
Végeredmény: 30 mandátum 30 mandátum 24 mandátum					

A *belga rendszer* alkalmazása a *jól szervezett erős pártokat részesíti előnyben* a kis pártokkal vagy frakciókkal szemben. Ezért jut a keresztény ellenzéknek és a nemzeti demokratapártnak a négy kerületben, amelyek Nagy-Budapestet alkotják, egy-egy mandátummal kevesebb, viszont az egységspártnak és a szociáldemokratáknak egy-egy mandátummal több, a kereszténypárttól pedig a szabadelvűpárt hódít el egy mandátumot.

Az *állandó hányados* alkalmazása *nagyon meg gyengíti általában a pártok képviseletét* az egyes választókerületekben, de a választókerületi csoportban az összes töredékszavazatok még megfelelő szárnyú, pótmandátumot juttatnak az erős pártoknak. A választókerületi csoportban nyert mandátumok természetesen nem egy bizonyos választókerületnek szólnak, hanem az *egész választókerületi csoport* (tehát Nagy-Budapest) *képviseletét biztosítják a pártoknak*, amint ezt Németországban is látjuk. Az *arányossági szám* a leadott szavazatoktól teszi függővé az egyes választókerületek, illetve választókerületi csoportok (országtagjak) képviseletét.

Ha az *állandó hányadost* vezetjük be, nálunk is úgy változik majd a képviselők száma, mint Németországban.

*

Amint a listának egyes jelöltjeire is lehet szavazni, a *jelöltekre adott névszerinti szavazatok a lista javára is szólnak*. Az) a jelölt, aki elérte a *választhatósági számot*, megválasztottnak tekintendő. A választókerületi számot pedig úgy kapjuk, hogy a listára adott összes szavazatot, tehát a listaszavazatokat csakúgy, mint a névszerinti szavazatokat összeadjuk és osztjuk a mandátumok számával + 1-gyel. Az 4-lista kapott 12.397 lista és 11.870 névszerinti szavazatot, összesen 24.267-et. Mivel a listát

három mandátum illeti meg, a választókerületi szám:
$$\frac{24.267}{3+1} = 6.067.$$

A *jelöltek közül* — tekintet nélkül a sorrendre — *azt választják meg elsőnek, aki legalább 6.067 egyéni szavazatot kapott*, a többi jelölt egyéni szavazatainak számát a listára adott szavazatokból — míg a készlet tárt! — *kiegészítik a választókerületi számra*. A kiegészítés már a listán feltüntetett sorrendben történik és ezért az első helyen álló jelölt sanszai jobbak, mint a többié, ha azok nem kaptak túlságosan sok névszerinti szavazatot.

Négyéves országgyűlési ciklust!

Európa legtöbb államában négy esztendőre választják a képviselőket

A tökéletes választójog egyik követelménye, hogy *az országgyűlési ciklusok ne legyenek túlhosszúak*. Ezen a téren is feltétlen reformra szóiul közjogi törvényalkotásunk és ezt az új választójogi törvény javaslatban kell elintézni. Az 1925: XXVI. t.-c. 177. szakasza értelmében *az országgyűlési képviselőket öt esztendőre választják*. Annak idején ezt a rendelkezést így indokolták:

„Azt, hogy az országgyűlési képviselők öt évre választatnak, már az 1886:1. t.-c. kimondta. Ez a törvény nincs ugyan hatályon kívül helyezve, de arra való tekintettel, hogy a háború végén bekövetkezett összeomlás óta az országgyűlés működése szünetel, és ahelyett, mint ideiglenes törvényhozó szerv, a nemzetgyűlés működik, esetleges félreértések elkerülése végett szükséges volt az említett törvényes rendelkezést a 179. § (1) bekezdésébe felvenni.”*

Ezzel szemben túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ma már *a legtöbb európai államban négy év a szokásos országgyűlési ciklus*, amint ezt munkám egy másik fejezetében (*Hogyan választják európai országokban a képviselőket?*, 78—93. old.) részletesen ismertettem. Az országgyűlési ciklus európai országokban így alakul:

hat év: Csehszlovákia,

öt év: Anglia, Írország, Lengyelország, Magyarország és Olaszország,

négy év: *Albánia, Andorra, Ausztria, Belgium, Bulgária, Danzig szabad állam*, Dánia, Franciaország, Görögország, Hollandia, Izland, Jugoszlávia, Lichtenstein, Németország* (17 német állam közül kilencben 4, nyolc államban pedig 3 év), *Románia, San Marino, Spanyolország, Svájc, Svédország,*

három év: Észtország, Lettország, Memel-vidék, Norvégia és Saar-vidék parlamentjében.

Az 1848: IV. t.-cikkünk, amely *az országgyűlés évenkinti üléséről* szól, azt rendeli, hogy *minden harmadik esztendő eltelte után* a következő országgyűlés első évi üléseinek megnyitását megelőző hat hét leforgása alatt országszerte új képviselőválasztást kell tartani és *ez a választás három esztendőre szól*. Az 1886:1. t.-c. 1. sza-

* A választójogi törvényjavaslat tárgyalása során az eredeti 179 §-ból a 177. § lett.

kasza a háromszendős ciklust öt évre emelte és azóta változatosan öt esztendő maradt az országgyűlés ciklusa. Amidőn a második nemzetgyűlés törvényt hozott az országgyűlési képviselők választásáról, félreértések elkerülése végett újból leszögezték, hogy a magyar országgyűlés ciklusa öt esztendő.

Az alkotmányosság helyreállításától kezdve a magyar királyi kormány mindig féltő gonddal örködött azon, hogy az országgyűlés együtt legyen és a világháborút követő forradalmi időszak kivételével sohasem maradt az ország parlament nélkül négy hónapnál hosszabb ideig. Bárhogyan vélekedik a történelemírás / . Ferenc József apostoli király uralkodásáról, tagadhatatlan, hogy az alkotmányos formákhoz feltétlenül ragaszkodott és az 1905—6. évi sajnálatos időszakot leszámítva, a magyar országgyűlést kötelességének teljesítésében felülről nem akadályozták.

Bővebb magyarázat helyett dátumokra és számokra hivatkozom, amelyek azt mutatják, hogy az 1886. évi I. t.-c. életbelépéséig állandóan három-három esztendeig ülésezett a magyar országgyűlés, attól kezdve pedig lehetek volna ötesztendő ciklusai, de a világháború következtében meghosszabbított 1910—15. évi országgyűlésből eltekintve, egyetlen egyszer sem töltötte ki az országgyűlés öt esztendő ciklusát. Még az 1927—32. évi országgyűlés is hét hónappal rövidebb ideig volt együtt, mint öt esztendő és éppen annak a kormánynak javaslatára oszlatta fel az államfő idő előtt, amely kormány az Európaszerte szokásos négyesztendő ciklus helyett öt évben állapította meg a magyar országgyűlés időtartamát.

Az alkotmányos Magyarországon eddig csak egy parlament töltötte ki teljesen az ötesztendő ciklust

1865-től kezdve a magyar országgyűlések időtartama és ülésnapjainak száma a következőképen alakult:

Az országgyűlések időtartama	Orsz. ülésének száma	A következő országgyűlés összeüléséig eltelt időszak
1865 dec. 14—1868 dec. 10	338	4 hónap és 12 nap
1869 ápr. 22—1872 ápr. 16	484	4 „ és 2 hét
1872 szept. 1—1875 máj. 24	399	3 „
1875 aug. 28—1878 jún. 30	420	3 „ és 2 hét
1878 okt. 17—1881 jún. 2	412	3 „ és 3 hét
1881 szept. 24—1884 máj. 20	364	4 „
1884 szept. 25—1887 máj. 26	373	4 „
1887 szept. 26—1892 jan. 5	585	1 „ és 2 hét
1892 febr. 18—1896 okt. 5	659	1 „ és 2 hét
1896 nov. 23—1901 szept. 9	729	1 „ és 2 hét
1901 okt. 24—1905 jan. 4	526	1 „ és 1 hét
1905 febr. 15—1906 febr. 19	42	3 „
1906 máj. 19—1910 márc. 22	476	3 „
1910 jún. 23—1918 nov. 16	829	1 év és 3 hónap

<i>I. nemzetgyűlés:</i>		
1920 febr. 16—1922 febr. 16	315 ülés	4 hónap
<i>II. nemzetgyűlés:</i>		
1922 jún. 16—1926 nov. 16	600 ülés	2 hónap és 1 hét
<i>Mai Magyarország országgyűlései:</i>		
1927 jan. 25—1931 jún. 6	516 ülés	1 hónap és 2 hét
1931 júl. 18—	129 ülés	(1932 nov. 27-ig)

Alaptörvényeink szigorúan rendelkeznek az országgyűlés ülésezéséről

Alkotmányos magyar alaptörvények intézkednek az országgyűlés évi üléséről, még pedig, mint említettem, először az 1848: IV. t.-c. I. §-a, melynek 6. §-a így szól:

„Az évi ülés az utolsó évről számadásnak és a következő évi költségvetésnek a minisztérium által leendő előterjesztése, s az irántoki határozatnak meghozatala előtt be nem rekesztethetik, sem az országgyűlés fel nem oszlathatik.”

Ezt a törvényszakaszt az 1867: X. t.-c. a következőképpen módosította:

„Mínt hogy az évi költségvetésnek országgyűlésileg történő megállapítása mindig csak egy évre terjed, s újabb megállapítás s megajánlás nélkül adót kivetni s behajtani nem lehet: oly esetben, midőn Őfelsége az országgyűlést bármily okból előbb feloszlítja, vagy annak ülését előbb elnapolja, vagy berekeszti, mint a befejezett számadások beadása és a jövő évi költségvetésnek előterjesztése a minisztérium által teljesített, s az országgyűlésen e tárgyak iránt határozat hozathatott volna: az országgyűlés még azon év folytán, és pedig oly időben összehívandó, hogy mind a befejezett számadások, mind a jövő évi költségvetés az évnél végéig országgyűlésileg tárgyalathassanak.”

Ez a törvény ma is kétségtelenül érvényben van, mert az 1920: XVII. t.-c. 1. szakasza így hangzik:

„Az országgyűlés elnapolásának, berekesztésének és feloszlításának a királyi hatalomban foglalt joga az 1848: IV. és az 1867: X. t.-c. korlátai között a nemzetgyűlésre is kiterjed. Ez a jog a kormányzót is megilleti.”

A kormánynak már a felelős minisztériumról szóló 1848: III. t.-c. 37. §-a kötelességévé tette, hogy *a költségvetést és a zárószámadást az országgyűlésnek bemutassa.* Az 1848: III. t.-c. 37. §-a ugyanis a következőket rendelte el:

„A minisztérium az ország jövedelmeinek és szükségeinek kimutatását — s a múltira nézve az általa kezelt jövedelmekről számadását országgyűlési megvizsgálás, illetőleg jóváhagyás végett minden évben az alsó táblánál bemutatni köteles.”

Az állam számvitelről szóló 1897: XX. t.-c. 3. §-a pedig ezt írta elő:

„A pénzügyminiszter a minisztertanácsban véglegesen megállapított államháztartási költségvetés előirányzatát, tekintettel az 1867: X. t.-c.-re is, *minden évben oly időben köteles az országgyűlés képviselőháza elé terjeszteni, hogy annak országgyűlési tárgyalása az év végéig befejezhető legyen.*”

Az 1913: XXVI. t.-c. értelmében az 1897: XX. t.-c. 3. §-ában foglalt rendelkezés *a költségvetési évre* (július 1—június 30.) vonatkozik.

A most idézett törvényszakaszokat azért soroltuk fel ilyen szárazan, minden kommentár nélkül, mert *különböző kósa hírek-ke szemben szükségesnek tartottuk ezeknek hangsúlyozását.*

A törvényhozó hatalom gyakorlásáról legújabbán az országgyűlés felsőházáról szóló 1926: XX. t.-c. 44. §-a a következőképpen intézkedett:

„*A törvényhozó hatalom gyakorlására a kormányzó e törvény életbelépése után csak országgyűlést hívhat egybe.*”

A magyar Corpus juris nem ismer

„Notverordnung”-okat

A közvéleménynek nem kell mai alkotmányos rendünk meglepetésszerű megváltoztatásától tartani. *Akik a magyar törvényekre megesküdtek, azt az eskü szentségébe vetett erős hittel fogják megtartani és éppen ezért teljesen indokolatlanok azok az aggályok is, mintha 'Magyarországon holmi „Notverordnungen”-ra — szándékosan nem használtam ennek magyarra fordított kifejezését — volna szükség.* De „Paragraph vierzehn” (§ 14.) sem kell!

Az új választójogi reform során azonban egyrészt az elmúlt négy évtized parlamenti gyakorlatára támaszkodva, másrészt kövétésreméltó külföldi példákon elindulva, *az országgyűlési ciklus időtartamát négy esztendőben kell megállapítani.* A választás kiírását nem szükséges terminushoz kötni, hiszen *magyar alkotmányos alaptörvényeink minden kétséget kizáróan elrendelik, hogy az országgyűlés minden esztendőben még olyankor tartson ülést,* hogy a jövő évi költségvetést letárgyalhassa, az elmúlt költségvetési évről készült zárószámadást tudomásul vegye és a kormánynak a felmentést megadja.

Az országgyűlés évenkénti ülésézése azonban sem a magyar törvények szelleme, sem külföldi példák alapján *nem jelenti azt, hogy megszakítás nélkül kell ülésezni.* Egészen demokratikus külföldi országokban is azt látjuk, hogy a parlament nyáron hosszú hónapokon át szünetel és csak az ősz derekán kezdi meg ismét ülésézését. A francia alkotmány ezen a téren határozott rendelkezéseket tartalmaz, amennyiben kimondja, hogy *a francia parlamentnek minden esztendőben egy rendes és egy rendkívüli ülészakot kell tartani.* A rendes ülészak (session ordinaire) január második keddjén kezdődik és öt hónapig tart, a rendkívüli pedig (session extra - ordinaire) november elején. *Normális körülmények között tehát csak hét hónapot ülészik a kamara.*

Az *osztrák* nemzeti tanácsnak évenként *két* *rendes* ülészaka közül a *tavaszi csak kéthónapos* és június 25-én túl nem igen tartat, *a négyhónapos ülészak pedig nem, kezdődhetik október 15 előtt.*

Az országgyűlés éppen *a mintaszerűen demokratikus Svédországban csak alig félesztendőn át ülésezik* és ezért senkinek sem jutna eszébe, hogy Svédországot a reakció földjének minősítse: január 10-én ül össze a Riksdag és négy hónapon belül csak saját kezdeményezésére zárhatja be ülészakát. A rendkívüli ülészakot a király meghatározott kérdések tárgyalására hívhatja egybe.

A modern közjogi felfogás egyáltalában nem kívánja, hogy *állandóan* együtt legyen a parlament. Magyarországon *intézményesen* kellene ezt a kérdést is szabályozni.

A népképviselőket megfelelő tiszteletdíjban kell részesíteni

**48-as törvényhozásunk
a „szegényebb sorsú” képviselőknek is
megfelelő tiszteletdíjat akart juttatni**

A képviselői tiszteletdíj az 1031—36. évi országgyűlés megnyitásakor évi 8760 pengő volt és ehhez még 2204 pengő lakáspénz járult. A Ház elnöke külön tiszteletdíj címén évi 22.080 pengőt kapott (rendes képviselői tiszteletdíján kívül), de a képviselői lakáspénz helyett évi 4408 pengő lakáspénzt élvezett. A két alelnök és a háznagy külön tiszteletdíja egyenként évi 11.040 pengőt, a 10 jegyző külön tiszteletdíja pedig egyenként évi 4380 pengőt tett ki.

Tény, hogy az országgyűlés képviselőháza akkor, amidőn a közalkalmazottak fizetését elsősorban csökkentették, *saját magára nézve is levonta ennek a csökkentésnek következményét* és a képviselőház 15. nyomtatványa szerint a gazdasági bizottság már 1931 augusztus 28-án javasolta, hogy a *képviselői tiszteletdíjakat 1931 november 1-től kezdődőleg 15%-kal, a választott tisztviselők* (elnök, alelnökök és háznagy) *tiszteletdíját pedig a miniszterek, illetőleg a politikai államtitkárok fizetésére nézve megállapított százalékkal csökkentsék.* Másodízben 1932 április 9-én javasolta a képviselőház gazdasági bizottsága az „*eddig már elhatározott illetménycsökkentés további érvénybentartása mellett a képviselői tiszteletdíjnak és lakáspénznek újabb 6%-kal, a választott tisztviselők tiszteletdíjának és lakáspénzének pedig szintén további 5%-kal való csökkentését*

A két ízben elhatározott csökkentés mértéke aránylag nagyobb, mint a közalkalmazottak fizetésének három ízben történt csökkentése, úgyhogy most a magyar országgyűlés képviselőházának tagjai *évi 7000 pengő tiszteletdíjat* (1931 augusztusában még évi 8760 pengőt) és *2060 pengő lakáspénzt* (2204 pengő helyett) kapnak. *Az elnök külön tiszteletdíja évi 17.832 pengő* (azelőtt évi 22.080 pengő volt) és *lakáspénze 4188 pengő* (de a képviselői lakáspénzt nem él-

vezi), a két alelnök és a háznagy külön tiszteletdíja évi 8916 pengő (11.040 pengő helyett), a 10 jegyzőé pedig évi 1900 pengő (4380 pengő helyett!).

A népképviseleti intézmény elvéből következik, hogy a *népképviseelőket munkájukért tiszteletdíj illeti meg*. Már az 1848: V. t.-e. 56. §-a elrendelte, hogy „mindegyik országgyűlési követnek az országos pénztárból 5 pengőforint napidíj, s lakbér fejében évenként 400 pengőforint fizettetik”. A 48-as országgyűlésen erről vita volt és a Karok és Rendek a következő *izenetet* váltották a méltóságos főrendekkel:

„Az 50. §-ban meghatározott napidíjakat pedig, már csak azon tekintetnél fogva is megállapítandóknak vélik: mivel az országgyűlési képviselőség elvállalását szegényebb sorsú, de értelmi képzettséggel bíró egyénekre nézve lehetetlenné tenni nem akarják, másfelől pedig alkalmat nem kívánnak nyújtani arra, hogy a mindennapi szükség aggodalmi közt igen nehezen fenntartható függetlenség, melly a törvényhozónak egyik főkelléke, a megvesztegetésnek áldozatul essék.”

Az 1870: XXV. t.-c. az országgyűlési képviselők lakbérilletményéről szól és évenként 800 osztrák értékű forintban állapította meg a képviselők lakáspénzét.

A képviselők tiszteletdíját *újából rendezte az 1893: VI. t.-c.*, amely első szakaszában úgy módosította a képviselőknek már a 48-as törvényben megállapított napidíját, hogy *napidíjatalány fejében évi 2400 forint (4800 korona) tiszteletdíjat állapított meg*, ezenkívül *lakbér címen évenként 800 forint (1600 korona) illetményben részesítette a képviselőket*. A képviselői háznagy és a jegyzők külön évi 1200 forint (2400 korona) külön tiszteletdíjat kapnak. Ez az 1893: VI. t.-c. megismételte az 1875:1. t.-c. 10. §-ának azt a rendelkezését, hogy „azon képviselők, akik állami szolgálatban állnak, mint olyanok lakbért húznak, vagy lakással láttatnak el, a képviselői lakbérilletményben nem részesülhetnek”.

Ugyancsak ez a törvény mondotta ki, hogy a képviselői tiszteletdíjat és lakbérilletményt *négy egyenlő részletben: február, május, augusztus és november hó 1-én előre kell fizetni. Az augusztusi részlet nyári szünet esetén már előre felvehető.*

Érdekes rendelkezést foglal magában az 1893: VI. törvény-cikknek 4. §-a:

„Az országgyűlés feloszlata esetén, úgyszintén, ha valamely képviselőnek megbízatása szűnik, azon képviselőtől, kinek megbízatása, lejárt vagy megszűnt, esetleg annak örökösétől a felvett összeg vissza nem követelhető.

Az újonnan megválasztott képviselőnek tiszteletdíj és lakbérilletmény azon hónaptól fogva jár, melyben megbízólevelét a képviselőháznak bemutatta, és pedig igénye van minden hónapra, a negyedévi járandóság egyharmad részére.

A képviselői minőségben töltött hónap egy része is teljes hónapnak számítandó.”

Az összeférhetetlenségről szóló 1901: XXIV. t.-c. 26. §-a meg-

ismételte az 1893: VI. t.-c. tiltó rendelkezését az állami szolgálatban álló képviselők képviselői lakbérilletményéről. Az 1918: III. t.-c. *háborús pótlék* címén még évi 5000 koronát engedélyezett az országgyűlési képviselők részére.

Így intézkedik a magyar törvénytár az országgyűlési képviselők tiszteletdíjáról. *A tökéletes választójog* a 48-as törvény szellemében kívánja *a népképviselők tiszteletdíjának újabb rendezését*, különös tekintettel a „szegényebb sorsú, de értelmi képzettséggel bíró egyének”-re. *Itt számba kell venni a külföldi példákat is.* Magyarországon az országgyűlési képviselő választóinak valóságos gyámja, ügyvédje és legfőbb protektora. Ezt az óriási szerepkört a mai viszonyok mellett „szegényebb sorsú egyén” nem töltheti be választóinak megelégedésére, hiszen *napi postájának elintézése is csaknem felemészti egész tiszteletdíját*, különösen, ha nagyobb — 12—18—20 ezer választót számláló — kerületet képvisel. Ha a képviselők létszámát csökkentik, minden képviselőre *a mai 12.000-es átlag helyett 15.000 választó fog esni* és előreláthatóan a választók igénye is fokozódik. Sajnos, a magyar állam nem építhet külön képviselői és külön felsőházi irodaépületet a törvényhozás tagjai részére, ahogy például *Washingtonban, a Capitol tőszomszédságában két hatalmas palota áll a képviselők és a szenátorok rendelkezésére.* A szövetségi törvényhozás minden tagja *külön dolgozó- és titkári szobát kap*, a pártvezérek pedig pompás apartement-okban fogadhatják a hozzájuk forduló feleket. De Magyarország is nyújthat a képviselői tiszteletdíjon kívül — éppen a „szegényebb sorsú” képviselők érdekében, tehát *a demokrácia helyesen értelmezett elve alapján!* — bizonyos könnyítéseket. A francia képviselőház épületében elhelyezett postahivatalban a képviselők *portómentesen adhatják fej leveleiket és a francia választók ezt egészen természetesnek találják*, bár bizonyára lesznek ott is választók, akik hasonló kedvezményt követelnek a maguk részére.

Külföldön még költségmegtérítést is adnak a képviselőknek

A választók megnyugtatására közlöm, hogy európai országok éppen a „szegényebb sorsú” képviselők érdekében *a helyi viszonyokhoz képest* a miénknél nagyobb tiszteletdíjban részesítik törvényhozásuk tagjait:

<i>Anglia:</i>	évi 360 font;
<i>Írország:</i>	havi 30 font;
<i>Franciaország:</i>	évi 45.000 frank, továbbá külön havi 1250 frank a képviselőséggel járó költségekre és <i>díjtalán</i> <i>levelezés;</i>
<i>Olaszország:</i>	évi 24.000 líra (12% csökkentés átmenetileg);
<i>Németország:</i>	évi 7200 márka;
<i>Belgium:</i>	évi 42.000 frank;

<i>Hollandia:</i>	ülésszak idején napi 20 forint, szünet idején napi 10 forint;
<i>Luxemburg:</i>	évi 4000 frank, napi tiszteletdíj 30 frank;
<i>Svájc:</i>	napi 40 frank jelenléti díj, de szombaton és vasárnap is kapják, ha a hét végén, illetve elején az ülésen résztvettek;
<i>Svédország:</i>	napi 32 korona (akik a Riksdag székhelyén laknak: napi 24 korona);
<i>Norvégia:</i>	rendes ülésszakban 6000 korona, rendkívüli ülésszakban naponként 28 korona és az ülésszak idején még orvosi költség is;
<i>Dánia:</i>	a Kopenhágában és környékén (20 km-es körzetben) lakók részére évi 4000 korona, a többieknek évi 5200 korona;
<i>Finnország:</i>	napi 175 finn márka, vagy egy négy hónapos ülésszakra 21.000 finn márka;
<i>Észtország:</i>	havi 180 észt korona és minden ülésre még 5 korona;
<i>Lettország:</i>	a képviselői tiszteletdíj az I. osztályú polgári alkalmazottak fizetésével egyenlő, a bizottsági munkálatokért még külön pótlék és a képviselősséggel járó kötelességek teljesítéséért napi költség;
<i>Lengyelország:</i>	havi 1310 zloty, a diéta marschallja négyszeres tiszteletdíjat, az alelnökök másfélszerest élveznek;
<i>Ausztria:</i>	havi 750 shilling.
<i>Csehszlovákia:</i>	havi 5000 korona, alelnökök 1000 korona működési pótlékot, az elnök a miniszteri fizetéssel egyenlő tiszteletdíjat kap;
<i>Románia:</i>	havi 6000 lei és ülésenként még 800 lei;
<i>Bulgária:</i>	havi 12.000 leva;
<i>Görögország:</i>	havi 7000 drachma.

A rendelkezésünkre álló adatokból ennyit idézünk állításunk bizonyítására. A *vasúti utazás költségeit* különböző formában térítik meg, részben *szabadjeggyel*, részben átalánnyal, Svájcban 0-50 frankos kilométerpénzzel, Görögországban még a villamosvasúton is díjtalanul utazhatnak a képviselők.

Jellemző egyébként, hogy vannak német államok, amelyek *tartomány gyűlési képviselőik részére nagyobb tiszteletdíjat utalnak ki*, mint a *Reichstag*. A demokrácia elve ezt is megérteti.

Tökéletes névjegyzékei és gyors számlálást!

A tökéletes választójognak talán egyik legfőbb kelléke a tökéletes választói névjegyzék. A legnagyobb jóindulattal sem lehet azt állítani, hogy az elmúlt esztendőök során Magyarországon pontos választási névjegyzék állt rendelkezésre. A választójogi törvénynek a névjegyzék összeállítására és kiegészítésére vonatkozó szakaszai tökéletesek, de a magyar *választópolgár-jelöltek* nagy része *közömbösen viselkedik* és sajnálja a fáradságot, hogy a *törvénytiszta határidőben* ellenőrizze, vajjon felvették-e a névjegyzékbe. Különösen a választói jogosultságot elért női választók mulasztják el, hogy felvételüket szorgalmazzák. *Malta-sziget törvényhozása pénzbírsággal* sújtja azt a választót, *aki nem jelentkezett, hogy felvegyék a névjegyzékbe*: az első esetben 2 shilling 6 penny, másodsor már 5 shilling, majd 10 shilling stb. a büntetés. Az Andrássy-féle plurális választójogi javaslat szintén *a jelentkezési rendszert* akarta bevezetni és a polgári pártok azzal támadták, hogy ilyen intézkedés csak a szakszervezetek részére volna kedvező. Ez a kritika úgy látszik igen hatásosnak bizonyult, mint sok más esetben is tapasztaltuk.,.

A magyar választói névjegyzék ellen a legsúlyosabb argumentumot maga a névjegyzék szolgáltatta. *Az 1931. évre érvényes választói névjegyzék ugyanis 5585 választóról tudott és ezeknek a száma egy esztendő alatt egészen abnormis módon 2,977.326-ra nőtt meg.* Ez egyáltalában nem tekinthető természetes gyarapodásnak, mert 1931-ről 1932-re nem terjesztették ki a választói jogosultságot és *egy év alatt nem gyarapodhatott ennyire a választók száma.* Néhány kirívó esetet felsorolunk:

Választókerület	Választók száma	
	1931-ben	1932-ben
Budapest környék	98.932	156.891 (+ 57.959)
Soroksár	13.805	18.654
Abony.....	10.627	14.765
Hajdúböszörmény	8.818	12.115
Békés	12.443	16.699
Dombóvár	15.170	19.795
Szombathely	13.913	18.176
Nagykátá	7.728	11.526
Kiskőrös	13.002	17.597
Gyula	12.088	15.594
Sárbogárd	12.870	16.242
Ónod	12.672	16.178

Baja	9.861	12.862
Kecskemét	16.826	22.735
Debrecen	29.776	38.706
Szeged	35.776	43.278

Egészen érthetetlen, hogy *ugyanekkor Budapesten*, amelynek a természetes szaporodása legalább olyan, mint Szegedé vagy Debrecené, a *választók száma 329.144-ről 321-476-ra csökkent*. Még ha valamennyien a budapestkörnyéki kerületbe költöztek volna is, nem lehet megmagyarázni, miért éppen 7668 fővel csökkent a budapesti választók száma, akkor, amidőn 57.959 választóval gyarapodott a budapestkörnyéki kerületben a választók létszáma.

Tavaly *módosították az összeírási* eljárást és ennek az eredménye nem maradt el — csak éppen Budapesten! Az ország legkülönbözőbb vidékein lényegesen növekedett a választók száma és *Budapesten kívül* alig egy-két kerületben apadt: Csongrádon 6755-ről 5371-re, Gyöngyösön 15.170-ről 15.022-re és még néhány helyen, de ez ott valószínűleg a migrációval vagy természetes apadással függ össze. Budapesten állítólag más okai vannak.

*A névjegyzéken kívül még egy általános anomáliát kell szóvá-
tteni: a budapesti lajstromos kerületekben túlságosan lassan szám-
lálják, meg a szavazatokat.* Minden újságolvasó tudja, hogy a' német-
birbclalmi gyűlési vagy a birodalmi elnökválasztáson közel 40 millió
szavazat megszámolásával már vasárnap éjjel elkészültek és *éjjel-
után ½ 2 órakor a birodalom minden részéből a végleges eredmé-
nyeket is megkapták.* A kormány még az éjszaka folyamán hivata-
los közlést adhatott ki, hétfőn délre pedig *százalékos arány szerint*
is — összehasonlítva az előző választások eredményével — nyilvá-
nosságra hozták a hiteles eredményt. *Budapesten három-négy napig
szokott tartani, amíg körülbelül 80—90 ezer szavazatot egy-egy
lajstromos kerületben megszámolnak.* Ezen a téren *csak Írország
állított fel jobb rekordot*, mert 1925-ben teljes 14 napon át számlál-
ták a szenátusi választáson leadott szavazatokat. Ott azonban —
mint könyvem 172—173. oldalán leírtam — *a bonyolult számítási
rendszer okozta a késést.* Nálunk az arányos választási rendszer
egyik legkönnyebb formája: a legnagyobb maradékok rendszere
mégsem nevezhető túlságosan komplikáltnak. Arról pedig — egy-
előre anyagi okokból — nem lehet szó, hogy amerikai mintára
szavazógépeket szerezzünk be. Ez még a távolabbi jövő zenéje lesz!

Fejtegetéseim végére érve, nem zárhatom méltóbban munká-
mat, mint annak az óhajnak kifejezésével, hogy 48-as alaptörvé-
nyeink szellemében, de a külföldi választójogi reformok tanulsá-
gait is figyelemre méltatva, oldjuk meg ezt a sokat vitatott kérdést.
*Ne vesszen nálunk sem az összes szavazatok 0.26%-ánál több kárba
a szavazatok 3.48%-ával pedig a mandátumoknak legalább 3.00%-át
lehessen megszerezni!*

Az íróasztalnál és a műteremben

Tábor János barátomat, Az Est-lapok kitűnő művészt kértem fel, hogy könyvem fedőlapját, illusztrálja. Így született meg az a pompás *photomontage*, ami munkám tárgyát stílusosan jelképezi. Gyönyörű parlamenti épületünk most még többet jelent részünkre, mint amikor egy 20 milliós ország törvényhozásának adott hajlékot. Művészbarátomnak igen szerencsés ötlete a washingtoni Capitol kupolájának legmagasabb pontját olvasztotta bele a magyar képviselőház üléstermének egyik kis tornyába. Az a nagyszlopos épület az előtérben: finn testvéreink új parlamentje, egy feltörő kis nép állami életének szimbóluma ...

Az angol, francia, bolgár, osztrák, cseh és német parlamentek épületei egészítik ki az eredeti kompozíciót, amelyet a választással kapcsolatos nyomtatványok, szavazóigazolványok stb. tarkítanak.

*

Könyvem megírásánál használt *forrásmunkák* jegyzéke:

Magyar Törvénytár.

Országgyűlési (és Nemzetgyűlési) Napló.

Országgyűlési (és Nemzetgyűlési) Nyomtatványok.

Magyarországi Rendeletek Tára.

Buda pesti Közlöny.

Magyar Statisztikai Szemle.

Országgyűlési Almanach. (Szerkesztette Haeffler István. 1931.)

Az új választójogi törvény (1925: XXVI. t.-c.). Jegyzetekkel ellátta Térfly

Gyula dr., a bevezetést írta: Egyed István dr.

Vázsonyi Vilmos dr.: Miért kell és milyen lesz a választójog reformja?

Budapest, 1918.

Kristóffy József: Magyarország kálváriája. Budapest, 1927.

Hegedűs Kálmán: A képviselőválasztás. Budapest, 1932. (Különlenyomat a Magyar Szemle 1932 augusztusi számából.)

Mikszáth Kálmán: Az általános választójog. Budapest, 1917.

Zsedényi Béla dr.: Új választójogot! Miskolc, 1931.

Zsedényi Béla dr.: A képviselő jelölés. Miskolc, 1927.

A magyar titkos választójog alapelvei. A „Sol-Club” kiadása. Bp., 1932.

Nagy Miklós dr.: Ghyczy Kálmán, mint nádori ítélőmester. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 1930 októberi számából.)

Ferdinandy Gejza: Magyarország közjoga. (Alkotmányjog.)

Tcmcsányi Móric dr.: A magyar közjog. II. kiadás.

Politikai pártok programjai az egyes pártok kiadásában.

Halmay Elemér: Revízió, választójog, királykérdés. Budapest, 1931.

Angol munkák:

John H. Humphreys: Practical aspects of electoral reform. London, 1923.

Rogers on Elections. Vol. II. Parliamentary Elections and Petitions.

20th Edition par C. W. Williams. London, 1928.

The Times: House of Commons. 1929.

The Times: General Election Results. 1931.

A londoni „The Proportional Representation Society” kiadványai:
The Centenary of Electoral Reformation Proportional Representation the *next*
step. London, 1932. (P. R. Society.)

The P. R. model election. 1921.

John H. Humphreys: The general election 1931. London. (P. R. Society.)

Illustrative P. R- election. The single transferable vote. (P. R. Society.)

Proportional Representation. What it is and how it works? (P. R. Society.)

John H. Humphreys: The general election 1929. (P. R. Society, London.)

The electoral gamble. The elections of 1929 and 1931 compared. What will
the next gamble produce? (P. R. Society, London.)

Irish free state general election, 1932. An analysis and a comparison.
(P. R. Society, London.)

The House of Commons of Great Britain and Northern Ireland. An ana-
lysis of the general election 1929. (P. R. Society, London.)

Handbook for Presiding Officers, London.

The Constitutional Year Book 1931.

Francia munkák:

Charles Rabany: Guide général des elections.

Annuaire Interparlementaire. Deuxième année 1932 (par Léopold Boissier
et B. Mirkiné Guetzévith). Paris, 1932.

Henri Rousseau: Recueil général des lois et des arrêts. Paris. (Különböző
évfolyamok.)

Dareste: Les constitutions modernes. 4e édition.

Georges Lachapelle: La representation proportionnelle des partis poli-
tiques. Paris, 1913.

Georges Lachapelle: Elections législatives du 11 mai 1924.

Georges Lachapelle: Elections législatives du 1 et 8 mai 1932.

G. Jaigu: La representation proportionnelle. Paris, 1912.

Annuaire de l'Institut International de Droit public. Paris. (Külön-
böző évfolyamok.)

Német munkák:

Dr. Kari Braunias: Das parlamentarische Wahlrecht. Berlin und Leipzig.
1932,

Bortkiewicz: Die Welt in Zahlen. Berlin, 1928.

Reichsminister des Innern Dr. Wirth: Entwurf eines Reichswahlgesetzes.
Vorschläge zur Wahlreform.

Politisches Handwörterbuch: Wahlrecht címszó (írta: Georg Kaisenberg).

Cuno Horkenbach: Das deutsche Reich von 1918 bis heute. Berlin, 1931.

Más munkák:

Suomen Virallinen Tilasto-Finlands Officiella Statistik. (Elections an
Parlement.) Helsinki, 1931.

Banmarks Statistik: Folkevalgtsvalget. (Elections au Folketing le 24 avril
1929.) Kobenhavn, 1929.

La Statistique Tchecoslovaque. (Les elections á l'assemblée nationale en
avril 1920; en novembre 1925; Elections á la Chambre des Députés
faites en octobre 1929.)

Különböző parlamentek irodáival folytatott levelezések, külföldi
minisztériumok információi stb.

Tartalomjegyzék.

Oldal

<i>Az általános, egyenlő és titkos: a tökéletes választójog ...</i>	
(Ajánlás)	3— 4
<i>Egységesfronton a választójogi reformért.....</i>	5— 28
Három kormány programja. — Hogyan kívánják politikai pártok a választójog reformját? (12—16). — Bethlen István nem a régi kisczardapárt titkos választójogát akarja (16—17). — Apponyi Albert a mai választási eljárás három szarvashibájáról (19—20). — A korrektívumos közjogi rendszer (27).	
<i>Fejlődés és visszafejlődés a választójogban.....</i>	29— 46
A Friedrich-féle rendelet (31—32). — A választók száma 1848-tól 1932-ig (34). — Az angol választójog fejlődése (36—39). — Bismarck és a német választójog (39—41). — Az olasz választójogi reform (41—42). — Összehasonlító kimutatás az aktív és passzív választójog korhatáráról (46).	
<i>Rossz kerületi beosztás — nyílt szavazás — plurális választójog</i>	47— 56
így „védték” a magyar faj szuprémiáját (51—52). — A 10 legkisebb és a 10 legnagyobb választókerület (54—55).	
<i>Titkos szavazás az egyetlen gyógszer</i>	57— 77
Magyarország a titkos szavazással megelőzte Angliát (58). — A 48-as országgyűlés és a titkos szavazás (58—61). — A 61-es országgyűlésen (61—63). — Szilágyi Dezső a titkos szavazás apostola (63). — A nyílt szavazás legfőbb külföldi példája Szovjetország (67—68). — nyílt szavazás Svájcban (68—69). — nyílt szavazás Jugoszláviában és Lengyelországban (69—70). — Belgium már 1919-ben eltörölte a plurális választójogot (72—73). — A magyar plurális választójog (73—74). — A közigazgatási reform törvénybe iktatta a titkos szavazást (76—77).	
<i>Hogyan választják európai országokban a képviselőket ..</i>	78— 93
Anglia (78—79), Írország (79), Franciaország (80), Németország (81—83), Danzig (83), Belgium (84), Hollandia és Luxemburg (84), Svájc (85), Spanyolország (85), Portugália (85), Svédország (86), Norvégia (86), Dánia (87), Izland (87), Finnország (87), Észtország (88), Lettország (88), Litvánia (89), Lengyelország (89), Ausztria (90), Csehszlovákia (91), Románia (91), Jugoszlávia (92), Bulgária (92), Görögország (93), Albánia (93).	
<i>Könnyű és teljesen szabad jelölési módot</i>	94—130
Berzeviczy Albert a jelölés módjáról (94—95). — Vita az ajánlási rendszerről (96—100). — Borsos Endre közigazgatási bíró súlyos kritikája (100—104). — Magyarországon régebben egy választó ajánlása is elég volt (105). — Kül-	

földi országok jelölési módja: Jugoszlávia (106), Svédország (107), Szovjetország (107), Anglia (108—111), Franciaország (111—112), Németország (112—115), Olaszország (115—118), Belgium (118), Hollandia és Luxemburg (118), Svájc (119), Norvégia (119—122), Dánia (122), Finnország (123), Észtország (123—125), Lettország (125), Litvánia (125), Lengyelország (126), Ausztria (126), Csehszlovákia (127), Románia (127), Bulgária (128), Görögország (129), Albánia (129). — A monacói parlament tagjait a fejedelem nevezi ki (129—130).

<i>Kisebbségi képviselet és arányos választás</i>	130—264
Az arányos képviseleti rendszer ábc-je és a különféle rendszerek (130—145). — Mind az öt világrészen bevezették már az arányos választást. Táblázatos kimutatás (145—147). — Az arányos képviseleti rendszer előnyei és hátrányai (147—151). — Mit jelentett a lajstromos szavazás Budapesten (151—153). — Európai országok választási rendszerének fejlődése: Anglia (155—165), Írország (166—173), Franciaország (173—185), Németország (185—200), Olaszország (201—204), Belgium (204—208), Hollandia (209—211), Svájc (212—215), Svédország (215—216), Norvégia (216—217), Dánia (217—222), Izland (223), Finnország (224—225), Észtország (225—228), Lettország (228—230), Litvánia (230—231), Lengyelország (232—234), Ausztria (234—239), Csehszlovákia (239—244), Románia (249—256), Jugoszlávia (256—258), Bulgária (258—261), Görögország (260—262). — Összefoglaló táblázatos kép európai országok választási rendszeréről (262—264).	
<i>Drákói szigort a választási visszaélések ellen</i>	265—269
Angol nyaktiló a választási vesztegetés ellen (265—268). — Franciaország korlátozta a választási plakátözönt (268—269). — A keresztet is meg kell védeni a választási fronton (269).	
<i>Teljes szabadságot a választási küzdelemben</i>	270—272
Példa az angol fair play-ről (271). — A német rádió választási programja (272).	
<i>Adatok a választási reform céljára</i>	272—299
Az 1931. évi általános képviselőválasztás eredménye a belügyminisztérium adatai szerint (274—297). — <i>Időközi választások!</i> az 1931—36. évi országgyűlésen (298—299).	
<i>Milyen legyen a magyar választójogi reform</i>	300—320
Alternatív tervezet. — Megyei választókerületekre van szükség (306—311). — Belga módszer (313—316). — Az állandó hányados (316—319). — Összehasonlítás (319—320).	
<i>Négyéves országgyűlési ciklust</i>	321—325
<i>A népképviselőket megfelelő tiszteletdíjban kell részesíteni</i>	325—328
<i>Tökéletes névjegyzéket és gyors számlálást</i>	329—330
<i>Az íróasztalnál és a műteremben</i>	331—332
<i>Tartalomjegyzék</i>	333—334
Rövid névmutató.....	335
<i>Tervezet Magyarország új választókerületi beosztásáról</i> (Térkép a 313. oldalnál.)	

Felelős kiadó: Berecz Sándor dr.

17.919. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest. (F.: Czakó Elemér dr.)